

294599495

101 Københavns kommune

st

RHB

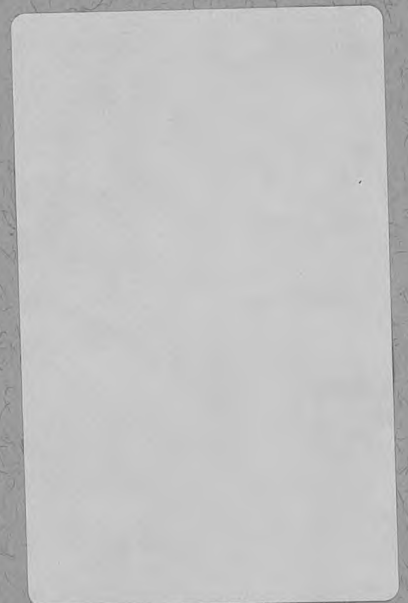
KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

sd

09.46305

do

ll. B

HISTORISK, TOPOGRAFISK TIDSSKRIFT.

UDGIVET OG REDIGERET AF F. ZACHARIAE, KULTORVET 16, KØBENHAVN.

E. JESPERSENS FORLAG, KØBENHAVN.

5te AARGANG

1919

INDHOLD:

Folketeatrets Historie 1857—1908.....	Side 1— 24
H. G. F. Holm: Akvareller og Tegninger	- 25—116
Billeder fra tidligere behandlede Kvarterer m. m. ...	- 117—140
Vesterport—Vesterbro.....	- 141—284

~~K~~
~~KØBENHAVNS KOMMUNES~~
~~BIBLIOTEKER~~
~~FAGSAL E~~
~~Kultorget 2~~
~~1175 København K~~

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER
LÆSESALEN
VESTERBRO

100
100
100

100
100

23. APR. 47

Møller, Hulda, Frøken, Debutant, født 27. Febr. 1843, opr. 23. Decbr. 1857 som Othilde i „For Alvor“.

Frk. Møller havde Aaret forud debuteret paa Nationalscenen som Trine Rar, men fandt ikke blivende Sted hverken der eller paa Folketeatret. Senere blev hun i Elskerinderoller meget yndet i Provinserne. Hun døde som Fru Pengel i Ægteskab med Skuespiller E. F. Pengel.

Møller, Robert, født 1. Decbr. 1858, Folketeatrets Frisør og Parykmager 1900—1908.

1877 som Sylvain i „En lille Hex“, sidste Opr. 8. Maj 1881 som en Tjener i „Naar Damer fører Krig“.

Paa 20 Aarsdagen for Folketeatrets Aabning debuterede Ludvig Nathansen og røbede straks de vindende Egenskaber, som i Forbindelse med en køn Sangstemme fra 1885 til Aarhundredets Slutning gjorde ham til en meget anvendt og af Publikum velset Skuespiller paa Casino. Efter i nogle Sæsoner at have været ansat ved Aarhus Teater kom han tilbage til Casino, hvor han dog ikke fik sin tidligere Stilling. Forpint af en uheldig Kærlighed gjorde han Ende paa sit Liv den 3. Juni 1907.

Arbejdere og Arbejdsherrer i Bjørnsøns „Over Evne“, 2. Del (1899).

Robert Neiiendam (første Opr.).

Chr. Schrøder.

Carl Hjærnøe.

Egill Rostrup.

Holger Hofman.

En Paryks Karakter og et Skægs typiske Form er et nuancerigt Studium, hvorom Publikum intet aner. Naar Rollen lever i Skuespillerens Sind, ser han i Fantasi, hvorledes Skikkelsen skal se ud. Maaske husker han et Ansigt, han engang saa, eller blot en Enkelthed af et ejendommeligt Udseende. Dette forklarer han Frisøren og viser ham med nogle Rids paa et Stykke Papir, hvorledes han har tænkt sig, at Haar og Skæg skal være — og saa gælder det, om Parykmageren kan opfatte og forme det typiske. Fabrikanten, som fremstiller Parykker en gros, tager mere Hensyn til at sælge „Varen“ nogle Kroner billigere end til karakteristiske Enkeltheder.

Folketeatret har i sine første 50 Aar i hvert Fald haft to Pa-

Neiiendam, Ebba Kaja Jonna, født Collin, Frue, født 6. Juni 1872, første Opr. 26. Decbr. 1899 som Fru Strøm i „De lystige Koner i Windsor“, sidste Opr. 28. Maj 1900 som Vera i „Alexander den Store“; gift med Skuespiller ved det kgl. Teater Nicolai Neiiendam.

Kun en halv Sæson i Abrahams' Opløsningsperiode var Fru Jonna Neiiendam knyttet til Folketeatret, men hun fik dog Lejlighed til som den fede, lade Vera Mønter i „Alexander den Store“ at skabe en morsom og sandru Skikkelse fra Halvfemsernes Bourgeois. Efter i to Sæsoner at have staaet i første Række paa Casino, vendte hun i 1902 tilbage til Nationalscenen, hvor hun havde faaet sin Uddannelse.

H. R. Hunderup.
1900.

Kristian Dahl.
1885—1887.

Jensenius Winther.
1883—1885.

Axel Richard Christensen.
Ansæt 1906.

rykmagere, som var Kunstnere i deres Fag. Den første var Kammeranger Christian Hansens Broder, Julius Hansen, som i 1851 blev ansat ved Casino og derefter fulgte Lange til Nørregade, hvor han ved sit Jubilæum i 1876 blev fejret af Personalet. Den anden var Robert Møller, blandt Venner kaldet „Krillemille“, som fra 1884 til Aarhundredet løb ud virkede paa Casino og derefter indtil 1908 ved Nørregades Scene. Han er en elskværdig, afholdt, ensom Mand med et udpræget Talent for sin Gerning. Mangfoldige Parykker og Skæg, som bidrog til, at Skuespillerne fik Held med deres Opgaver, har han i Aarenes Løb formet i sit stille Værksted. Paa sin 60 Aars Fødselsdag modtog han derfor en Hædersgave fra de københavnske Scenekunstnere.

Nathansen, Ludvig, født 17. Juli 1858, første Opr. 18. Septbr.

„Før og Nu“, 5te Aarg. Nr. 1.

Neiiendam, Robert Johannes, født 24. Marts 1880, første Opr. 28. Novbr. 1899 som Hans Olsen i „Over Evne II“, afg. 1900, derefter ved Casino, genans. 1905, sidste Opr. 27. Maj 1911 som Inspektør Williams i „Den Stærkeste“, ved det ny Teater til 1914, Gæsteoptræden ved Scenisk Samfund, Odense og Aarhus Teater til 1917, derefter ansat ved Betty Nansen-Teatret. Har paa Folketeatret spillet 60 utaknemmelige Roller, blandt hvilke maa undtages Anarkisten i „Lynggaard og Co.“, Adjunkten i „Den mystiske Arv“, Musikeren i „Jægermesterinden“ og Lægen i „Livets Alvor“. Har under stor Tilslutning virket som Oplæser i Nordslesvig, men blev i 1907 bortvist af de præjsiske Myndigheder. Foredragsholder og Forfatter til en Del teaterhistoriske Skrifter, som er udgivet med Understøttelse bl. a. fra Carlsbergfondet og Undervisningsministeriet. — Hans Hustru:

Neiiendam, Sigrud Marie Elisabeth, født Andersen, Frue, født 31. Maj 1873, første Opdr. 4. Septbr. 1900 som Trine i „Mester og Lærling“, sidste Opdr. 25. Maj 1911 som Nanja i „Anna Karénin“.

Det skyldes Dorph-Petersen, at Sigrud Neiiendam fik Lejlighed til at udvikle sig. Efter at have gaaet i fem Aar som Askepot ved Nationalscenen, brød hun igennem som Johanne i „Ungdomsleg“ paa Dagmar-teatret, — hvorpaa ingen københavnsk Direktør vilde engagere hende. Fast besluttet paa at vie Resten af sit Liv til Højskolegerning rejste hun bort fra Hovedstaden og tog Ophold paa Møen, hvor Faderen var Forstander paa Rødkilde Skole. Tre Aar senere havde alle glemt hende, undtagen én: Dorph-Petersen. Da han skulde overtage Folketeatret, sendte han hende et Tilbud, som hun i sin landlige Ro først afslog, men senere modtog efter William Blochs Raad. Hun tilbragte derefter i hvert Fald ti lykkelige Aar ved Nørregades Scene og vandt i komiske Roller Publikums Velvilje, indtil hun i 1911 fik Tilbud fra Direktionen Weis-Mantzius. Da Forholdene begge Steder i Mellemtiden havde forandret sig, vendte hun med Glæde tilbage til sit Udgangspunkt.

Neumann, Sophus Elias, født 18. Juni 1846, første Opdr. 12. Septbr. 1867 som Sylvain i „En lille Hex“, sidste Opdr. 30. Maj 1872 som Saabye i „Den Trekantede“.

Efter at have modtaget nogen Sangundervisning blev Sophus Neumann i sit syttende Aar Korist ved Casino og debuterede den 26de Decbr. 1863 som Coquillet i Parcen „Det gode Sindelag“. En enkelt Sæson tilhørte han Provinsscenerne, men var ellers i alle sine Ungdomsaar ansat ved Casino med Undtagelse af de fem Sæsoner, han havde Engagement ved Folketeatret. Han maatte kæmpe haardt for at bane sig Vej, og det var først paa Nørregade, at han brød igennem. Tilfældet kom ham til Hjælp: I en heftig Tyfus, under hvilken Pressen lod ham afgaa ved Døden, mistede han sine Tænder, som Direktør Lange forbad ham at erstatte, fordi hans Ansigt havde faaet en fænomenal Forvridnings-evne, der i høj Grad gavnede hans Kunst. Ogsaa som Skribent virkede han for Folketeatret, idet han skrev „Fejl Hat“ „Hos Kancelliraaden“, „Den røde og den hvide Rose“, „Saa galt kan det gaa“ og Sangene til „Theblomst“. „Er man forlegen for en Digter“, skrev Erik Bøgh, „saa har vi Hr. Neumann; han skriver meget nydelige Vers og gemytlige Viser, som han oven i Købet synger fortræffeligt selv, ja, selv Komedier skriver han saavel til Opførelse inden for som uden for Voldene. Er man forlegen for en Bon vivant, have vi Hr. Neumann, en ikke altfor bedaarende Elsker — Hr. Neumann, en gammel Komiker, Hr. Neumann, en værdig Fader, ja, selv i Kvindefaget („Stegekøllderen“ og „Redaktionssekretæren“) er Hr. Neumann brugbar og altid til Tjeneste“.

Senere blev Sophus Neumann mere end „brugbar“. Sin bedste Kunst ydede han paa Casino og Dagmar-teatret, hvor han optraadte sidste Gang den 26. Novbr. 1911 som Max i „Svovoverdag“. Fire Skikkelser tilhører Glanspunkterne i de danske Privattheatres Historie og betegner i store Træk hans Evne: Først Auran i „Lykkebarnet“, som syntes at have Maskekomedierne til Baggrund, Grøn i „Grøns Fødselsdag“, rørende som Toner i H. C. Andersens Eventyr, Argan i „Den indbildt Syge“, klassisk i Stil og Replik, og Isidor i „César Girodots Testamente“, hvis Udtryk for Nærighed Peter Brueghel ikke malede med større Mesterskab. Sophus Neumanns Replik var frodig, fuld af Fantasi, Lune og Hjerte. Han ejede Evnen til at skabe Fest i Tilskuernes Sind. Det er en Skamplet i det kgl. Teaters nyere Annaler, at denne Kunstner ikke fik Ansættelse der efter Adolph Rosenkildes Død. Motiverne til hans Udelukkelse tilhører Intrigernes triste Historie.

Han var en barnlig Natur, let paavirkelig og svag i Viljen, godmodig, nem at omgaa. Hans Sind var i de senere Aar harmonisk og religiøst. Hans sceniske Arbejdsdag strakte sig gennem 49 Aar og omfattede over 700 Roller. Da han den 4. Marts 1912 lukkede sine Øjne paa Villaa „Deo gloria“ i Hellerup, forsvandt det sidste af Privattheatrenes store Navne fra den ældste Tid.

Neumann, Victor, født 4. Juli 1852, første Opdr. 1. Septbr. 1875 som Fritz i „Den jagende Diana“, afg. 1876, genans. 1889, sidste Opdr. 25. April 1893 som Vicomten i „Lili“.

Han debuterede som Emil i „Margrethes Drømme“ ved sin ældre Broders Benefice den 24. April 1874 paa Casino. Man syntes straks, at Ligheden var stor, men en Sammenligning faldt ikke ud til Fordel for Victor Neumann. Der er ingen Tvivl om, at hans tørre, pudsige Karakteristik og Evne til at foredrage en Vise vilde have vundet langt større Anerkendelse, hvis Publikum ikke havde kendt Sophus Neumann.

Paa Folketeatret blev Victor Neumann navnlig i sin anden Periode til megen Nytte, bl. a. var han en fantasifuld Trolld i „Et Folkesagn“. Hans Navn er dog i højere Grad knyttet til Casino, som han forlod i 1900 for at paabegynde en omfattende og paaskønnet Virksomhed som Oplæser. I sit Ægteskab med Skuespillerinden Adèle Neumann fødte Bodilsen blev han Fader til Skuespillerinden Fru Astrid Neumann.

Nielsen, Hans Christian, født 31. Aug. 1880, første Opdr. 6. Septbr. 1903 som Glanz i „Hans Højhed“, gjorde i de følgende Aar nyttigt Tjeneste i mange Smaaroller og blev Garderobeforvalter, optr. sidste Gang 31. Maj 1912 som Karl Bilz i „Hans Højhed“; nu Sceneinspicient ved „Nordisk Film“.

Nielsen, Johannes, født 14. Septbr. 1870, cand. phil., første Opdr. 8. Septbr. 1897 som Synderen i „Skriftemaale“, afg. 1899, genans. 1904, Folketeatrets Direktør 1908—12, sidste Opdr. 13. Maj 1912 som Dr. Gar i „Idyllen“. Medlem af Dagmar-teatrets Direktion til 1914, derefter artistisk Leder af det kgl. Teater.

Johannes Nielsen led i sine første Aar under Direktørens og

Instruktørens traditionelle Motiver ved Fordelingen af Roller. I Stedet for at lade Skuespillernes indre Evner være det afgørende ved Stykkernes Besætning, lod man (og lader man) sig lede af Hensyn til deres ydre Egenskaber. Skønt Johs. Nielsen paa Elevskolen havde røbet ejendommelige, man kunde sigé ødanske, lyriske Evner, lod man ham paa Scenen spille for Eks. en Hex i „Macbeth“ eller Arv i „Maskeraden“. Det hed sig fra kompetent Side, at han manglede „de ydre Betingelser“ til at kunne udføre de Roller, hvortil hans Talent henviste ham. Under spredte Universitetsstudier søgte han at glemme sine sceniske Skuffelser.

Men paa Folketeatret fik han omsider Lejlighed til at vise, hvad der boede i ham, og til at udvikle, hvad han i sine Trængselsaar havde lært paa Nationalscenen. Var han ikke den traditionelle Elskertype, virkede han til Gengæld som et levende Menneske, hvis Sorg fik Tilskuerne til at lide, og hvis Udtryk for Mandsvilje vakte Tillid. Hans Kunst var i Slægt med Toner i Vilhelm Andersens samtidige litterære Arbejder, for Eks. i Værket om Poul Møller. Men just som Johs. Nielsens Evne kulminerede som den helstøbte Pastor Sang i „Over Evne“, forlod han Folketeatret for at blive — Nationalscenens Økonomiinspektør. Dog, bagved skjulte sig den Hensigt, at han under William Blochs Vejledning skulde uddanne sig til Sceneinstruktør, og Skøbnen vilde, at det blev Folketeatret, som ogsaa i denne Retning kom til at heste Førstegrøden af hans indvundne Erfaringer. Drevet frem af sin hvidglødende Ærgerrighed evnede han i de følgende Aar baade at spille et betydeligt Repertoire og at virke impulsivt som Instruktør, og da Dorph-Petersen i 1908 nedlagde Styret, blev Johs. Nielsen hans Efterfølger som Direktør. Forfatteren Henri Nathansen har nylig karakteriseret hans Instruksion i disse træffende Ord: „Han havde som Herman Bang Evnen til at paatvinge et Teater sit eget Præg, men han besad ikke William Blochs aandelige Overlegenhed, der tillod hver enkelt Særpræg at udvikle sig i Frihed under hans Ansvar“.

Nielsen, Karen, Frøken, født 17. Jan. 1881, første Opdr. 23. Novbr. 1902 som Karen i „Den nye Bibliothekar“, sidste Opdr. 19. Maj 1904 som Henriette i „De Uadskillelige“; senere ansat ved Frederiksberg Teater; overgaaet til Privatlivet.

Nielsen, Martinus Valdemar, født 23. Jan. 1859, cand. phil., første Opdr. 20. Septbr. 1894 som Raoul i „En Kone, der springer ud af Vinduet“, sidste Opdr. 14. Maj 1897 som Sir Rochester i „Et Vajsenhusbarn“.

Martinus Nielsen debuterede den 7. Septbr. 1880 som Balder i „I fremmed Jordbund“ paa Casino og var ansat der til 1884, men hans Historie tilhører navnlig Dagmar-teatret, hvor han virkede fra Novbr. 1889 til 1894 som Skuespiller og fra 1897 til 1909 som Direktør. Hans Folketeaterperiode var saaledes kun en Mellemtid, i hvilken han dog spillede et betydeligt Repertoire og som Napoleon bidrog til den store Suceés, „Madame Sans-Gène“ opnaede.

Nielsen, Mathilde, født Neumann, Frue, født 26. Oktbr. 1858, første Opdr. 10. Septbr. 1892 som Boline i „Pariserliv“, sidste Opdr. 26. Maj 1894 som Paula i „Den berømte Kone“.

Næsten én og tyve Aar efter Sophus Neumanns første Optræden debuterede hans Søster Mathilde den 27. Aug. 1884 som Glarmester Ane i „Fastelavnsgildet“ paa Casino. Hun røbede straks sin ejendommelige skræppe Komik og var ligesom Brodrene Neumann født med Evnen til at kunne faa Folk til at le. 1889 blev hun ansat ved Dagmar-teatret, hvor hun — med Undtagelse af ovennævnte Folketeateraar — virkede, indtil hun i 1914 blev engageret til det ny Teater.

Nielsen, Vilhelm, kaldet „Fistonje“, født 30. Decbr. 1839, første Opdr. 17. Septbr. 1871 som en Karl i „Den røde og den hvide Rose“, sidste Opdr. 31. Maj 1875 som en Kusk i „Ægtemænd i Knibe“.

Begivenheden i „Fistonje-Nielsens“ Liv var hans Deltagelse i Krigen 1864, hvor han som en rask Soldat foretog Sange for sine Kammerater. Senere, naar det kneb med Engagementerne, — og det gjorde det altid paa hans ældre Dage — bjergede han Livets Ophold ved at optræde som „Dybbøl-Sanger“ med sentimentale eller opflammende Viser fra Krigen Tid. Han døde den 30. Juni 1907.

Nyrop, Adda Louise Margrethe, Frøken, født 19. Jan. 1874, første Opdr. 12. Septbr. 1897 som Fanchon i „En lille Hex“, sidste Opdr. 18. Maj 1898 som Marie i „Rejsen til Kina“.

Agnes Nyrops Datter, Margrethe Nyrop, tilhørte først i nogle Aar det kgl. Teater, hvor hun debuterede som Ragnhild i „Svend Dyrings Hus“ og hvor hendes slanke, sydlandske Skønhed passede fortrinligt til Jessica i „Købmanden i Venedig“. Hendes Talent mindede noget om Moderens, og Direktør Abrahams søgte da at skabe det gamle Repertoire fra Agnes Langes og Louise Holsts Tid en Ræssessance ved at engagere Frk. Nyrop og tildele hende „en lille Hex“ og Marco i „Marmorkvinderne“. Men da hun syntes hjerteløs og uden Charme i Nørregades borgerlige Omgivelser, drog hun efter Udlobet af én Sæson til Dagmar-teatret, hvor hun virkede malerisk og plastisk i enkelte onde, stolte, helst østerlandske Kvindeskikkelser, hvis Lidenskab gav sig Udtryk i et spodsk Smil og et glidende Blik. Efter sit Ægteskab med Læge Eiler Nielsen forlod hun Scenen. Hun døde den 18. Novbr. 1909.

Næser, Alexius, født 8. Novbr. 1838, første Opdr. 10. April 1858 som Oscar i „Gamle Minder“, sidste Opdr. 23. Maj 1860 som Gustave i „En fattig ung Mand Eventyr“.

Næser havde en køn Sangstemme og et fordelagtigt Ydre, men opgav snart Scenen for at tage dansk juridisk Eksamen, hvorefter han fik Ansættelse i Marineministeriet indtil sin Død den

Marie Pio.
1894—1895. 1899—1900.

Johanne Abrahams (Fru Salomonsen).
1894—1898.

**Magna Jensen, f. Petersen
(Fru Redøhl).** 1897—1900.

Margrethe Nyrop (Fru Nielsen).
1897—1898.

Anna Lomholt, f. Levini.
1899—1900.

Betty Meyer (Fru Kirkeby).
1904—1906.

Fritz Boesen.
1898—1900.

Berthe Bock (Fru Forchammer).
1902—1903. Gæst: 1909—1910.

Marie Hovgaard (Fru Kornbech).
1902—1904.

Anna Schack (Fru Tofte).
1884—1890.

Marie Jepsen (Fru Frølich).
1868—1870.

Augusta Christensen (Fru Lillie).
1881—1883.

27. Maj 1886. Han var Broder til Fru Anna Poulsen, kgl. Skuespiller Emil Poulsens Hustru.

Nøhr, Anna, Frøken, født 15. Aug. 1852, første Optr. 28. Septbr. 1869 som Cecilie i „Uskyldige Usandheder“, sidste Optr. 31. Maj 1870 som Mimi i „Perle“; død 15. Juli 1891 som Fru Clausen.

Orlamundt, Hans Christian Andreas, født 6. April 1837, første Optr. 2. Septbr. 1884 som Rosendahl i „Sivertsens Døtre“, sidste Optr. 31. Maj 1894 som Pommuchelskoph i „Landmandsliv“. Deltog i Krigen 1864.

Hans Orlamundt Navn stod første Gang paa Plakaten den 31. Decbr. 1850 udfør „en Dreng“ i „Nytaarsaften i Casino“, ved hvilket Teater hans Forældre, Regissør C. V. Orlamundt og Skuespillerinden Petrine Orlamundt, dengang var ansat. Den 5. Oktbr. 1856 debuterede han som Jokum i „En Søndag paa Amager“ ved Faderens Provinselskab og tilhørte derefter i en Menneskealder danske og norske Scener udenfor Hovedstæderne, hvor han blev en Damernes Ven paa Grund af sin smukke Skikkelse og sit Humør i Fremstillingen af Farcernes og Vaudevillernes unge Gallinger. Fra Dagmartheatrets Start i 1883 tilhørte han Kjøbenhavn, men brød dog først igennem i sin Periode paa Folketeatret. Efter ti Aars omfattende Virksomhed dør, i hvilke han ydede sin bedste Kunst som Lensgreven i „Uden Midtpunkt“ og som Kammerherren i „Sportsmænd“, vendte han over Casino tilbage til Dagmartheatret og optraadte sidste Gang den 26. Marts 1911 som Postmester Kaas i „Betvoede Midler“. Paa 55 Aarsdagen for sin Debut sagde han frivilligt Teatret Farvel uden at lægge Beslag paa Opmærksomheden ved en Afskedsforestilling. Han døde den 1. Juli 1912 i sin Villa i Espergærde.

Skønt Hans Orlamundt først brød igennem i Hovedstaden, da han nærmede sig de 50 Aar, naaede han dog at udføre 189 Roller paa de københavnske Privattheatre. Han var en diskret og indtagende Farcør og Lystspilskuespiller med et udtrykfuldt Blik. Hans Diktion var tydelig og overmaade naturlig, skønt hans Stemme var lidt tør og knirkende. Noblesse og en egen lun Hygge prægede hans sceniske Personlighed.

Han var ¹⁾ gift med Skuespillerinden Victoria Orlamundt født Thorberg, ²⁾ med Skuespillerinden Dagmar Orlamundt født Hansen.

Orlamundt, Victoria, født Thorberg, Frue, født 6. Oktbr. 1842, Søster til Fru Eckardt, spillede Baronesse Dozen i „Familien Danicheff“ i Septbr. 1876, afg. s. A., gift ¹⁾ med Skuespiller Orlamundt, ²⁾ med Skuespiller Sommer, i hvilket Ægteskab hun blev Moder til Skuespillerinden Agnes Thorberg-Sommer o: Fru Carlo Wieth.

Orlamundt, Dagmar Lydia, Frue, født 7. Juli 1863, første Optr. 4. Septbr. 1900 som Charlotte i „Mester og Lærling“, sidste Optr. 27. Maj 1915 som Fru Heilbunth i „Thummelumsen“.

Allerede den 14. Novbr. 1877 debuterede Fru Orlamundt som Olaf i „Samfundets Støtter“ paa sin Fødeby Odenses Teater, hvor hun i de følgende Sæsoner vandt et stort Publikum ved sin lykkelige Forening af ydre og indre sceniske Egenskaber. Da Dagmartheatret i 1883 blev aabnet, fulgte hun sin Mand, Skuespiller Hans Orlamundt, dertil, men det var dog først paa Casino, at hun erobrede en smuk og varig Plads i Repertoiret, indtil hun i

1900 blev en af de Kræfter, hvormed Dorph-Petersen fornyede Folketeatret. Her spillede hun Bourgeoisiets elegante, noget indolente Frue, viste baade Lune og skarp Karakteristik i forskellige Skikkelser som Kunstnerkonen i „Agnete“, Friherreinden i „Familieraadet“ samt Skøgen i „Forbryderliv“, og hendes temperamentsfulde Fremstilling af en degenereret Kvinde i „Den Stærkeste“ var nær ved at tage Interessen fra hendes Medspillere, Teatrets berømte Gæst, Fru Dybvad. Det var et kunstnerisk Tab for Nørregades Skueplads, da Fru Orlamundt i 1915 tog Engagement ved Dagmartheatret.

Udenfor Scenen er hun en af Danmarks mest stilfærdige Skuespillerinder, et Mønster, værdig til Efterfølgelse: Hun bliver aldrig interviewet, hendes Portræt figurerer ikke i de illustrerede Blade eller paa Filmsplakaterne, og hun har aldrig fejret noget Jubilæum.

Betty Nansen og Poul Reumert i „En Lektion“.

Packness, Anna Gudrun, Frøken, født 15. Maj 1867, tidl. Opera-sangerinde ved det kgl. Teater, første Optr. 4. Septbr. 1898 som Julie Parsberg i „Gøngehøvdingen“, sidste Optr. 3. April 1899 som Emmy i „Nøddebo Præstegaard“; nu Sanglærerinde.

Paulsen tilhørte Teatrets første Personale og spillede paa Aabningsaftenen i 1857 Antoine i „En lille Hex“. Hans Repertoire var meget beskedent og han forsvandt, da han paa Sæsonens sidste Aften havde spillet Grev Flambourg i „Kvægghandleren fra Steiermark“.

Pedersen, Alma, født Rosenstand, Frue, født 20. Novbr. 1854, første Optr. 28. Aug. 1878 som Fru de Savigny i „Asmodæus“, sidste Optr. 26. Oktbr. 1888 som Madam Helpi i „David Copperfield“.

Fru Pedersen var en hyggelig og tilforladelig Skuespillerinde, som udførte megen nyttig Tjeneste i sine ti Folketeater-Sæsoner. Hun var sin Mand, Benjamin Pedersen, en trofast Støtte, deres Samliv var meget harmonisk, og som et Udtryk for den Kærlighed, han og hun nærrede til Skuespilkunsten, bestemte hun i sit Testamente, at hendes Formue, 16.000 Kr., skulde tilfalde Stændens Forening. Hun døde 22. Febr. 1916.

Pedersen, Benjamin, født 4. April 1851, første Optr. 1. Septbr. 1876 som Ossipi i „Familien Danicheff“, sidste Optr. 31. Maj 1889 som Gamle i „Nøddebo Præstegaard“.

Under meget beskedne Forhold begyndte Benjamin Pedersen i 1869 sin Skuespillervirksomhed paa Casino, derfra tog han i 1875 til Bergens Teater og kom Aaret efter til Nørregades Scene, hvor han fik sin egentlige Uddannelse under Høedts Instruktion og i hvert Fald skabte én fortrinlig Figur: Den halvt vanvittige Prokurator Trindel i „En Skærsild“. Fra 1889 deltog han i Dagmartheatrets klassiske Periode og formede smukke Skikkelser udaf Mester Anton i „Marie Magdalene“ og Gamle Strange i „Dansen paa Koldinghus“, men da han ikke ønskede at arbejde under Martinus Nielsens Ledelse, begyndte han i 1897 en omfattende Gerning som Oplæser, indtil han i 1900 blev Aarhus Teaters første Direktør.

Benjamin Pedersen kunde udtrykke ærlig Følelse, og hans Replik ejede en Bredde, der svarede til hans stovte Skikkelse. Han var dertil en dannet og fittig Mand, men hans Begavelse var uden Lys, og det kneb med Humøret. Soliditet og Redelighed prægede hans Personlighed saavel paa Scenen som i Livet.

Ethvert nyt Teater synes at kræve sin Starter som Offer, og

Betty Nansen i „Lad os skilles“.

Betty Nansen i „Ninon“.

Betty Nansen i „Hjemmet“.

Betty Nansen i „Agnete“.

August Blom.
1901—1911.

Betty Nansen.
1903—1905.

Poul Østergaard.
1901—1904.

Ellen Uhlendorff, f. Jørgensen.
1901—1904.

Leo Tscherning.
1900—1908.

Johannes Ring og Viggo Lindstrøm
i „Byens Stolthed“.

Viggo Lindstrøm.
1902—1907.

Viggo Lindstrøm
i „Hannibals Ungdomsværker“.
(25 Aars Jubilæumsforestilling).

det bliver først Efterfølgerne, der høster Lønne for hans Arbejde. Under meget vanskelige Forhold sled Benjamin Pedersen sig op i Aarhus, men bevarede derved Teatrets Eksistens, som mere end én Gang var truet. Han døde den 6. April 1908. Med Ære og fuld Ret staar hans Byste i Tilskuerfoyeren.

Petersen, Anna, Frøken, Debutant, optr. 24. Novbr. 1879 som Marie i „Hverdagsfolk“, afg. s. A.

Petersen, Emil, kaldet „Raketten“, født 27. Febr. 1855, første Optr. 4. Septbr. 1881 som Briquet i „Fregatkaptajnen“, afg. 1884; har senere udført enkelte Smaaroller.

Petersen, Fanny, Frøken, optr. 20. Novbr. 1882 som Aline i „En Lænke“, sidste Optr. 11. Decbr. 1883 som Ellen i „Løjt-nanten“.

Petersen, Jenny, Frøken, Debutant, født 21. Maj 1885, optraadte 11. Febr. 1905 som Emmy i Nøddebo „Præstegaard“, afg. s. A.

Petersen, Marguerite, født Hansen, Frue, Datter af kgl. Kammersanger Chr. Hansen, første Optr. 25. Septbr. 1876 som Henriette i „Damernes Ridder“, sidste Optr. 31. Maj 1877 som Louise i „Gamle Ungkarle“; død 30. Juni 1909.

Petersen, Peter, født 26. Apr. 1815, optr. første Gang 1. Septbr. 1876 som Boris i „Familien Danicheff“, sidste Optr. 17. Apr. 1877 som Gamborg i „Tre Par Sko“.

Han havde i sin Ungdom været ansat ved tyske Selskaber, hvorfor hans nom de guerre var „Tyske-Petersen“, — en Urimelighed, da han var en meget dansk-sindet Mand. Med Undtagelse af Casinos Aabningssæson og en enkelt Vinter ved Folketeatret tilhørte hele hans Liv Provins-scenerne, Christiania Teater og Slesvig, hvor han ogsaa rejste som Direktør for sit eget Selskab. Han var en hæderlig og flittig Mand og dertil en dygtig Skuespiller efter gamle, udmærkede Mønstre, som han havde set i sin Ungdom. Paa sine gamle Dage skrev han: „Den rejsende Direktørstilling er en meget usikker Tilværelse, fuld af Ængstelser, Skuffelser og ofte en Kamp med økonomiske Vanskeligheder. Men er man begyndt paa det Liv, saa gaar det, som Kean siger: „Teatret er en Nessuskappe, som man ikke kan rive af sine Skuldre uden at sønderflænge sit eget Kød“. Trods alle Genvordigheder begynder man forfra igen“.

Peter Petersen døde den 22. Marts 1907, næsten 92 Aar gl., og med ham forsvandt den sidste af Privat-teatrenes oprindelige Stamme. Hans fire Sønner, Louis, Julius, Valdemar og Carl var alle Skuespillere.

Svend Aggerholm i „Ambrosius“.

første Optr. 8. Novbr. 1872 som Clara i „Naar man kommer til Penge“, afg. 1873, genans. 1884, afg. 1886, genans. 1891, sidste Optr. 31. Maj 1892 som Fru Holm i „For Alvor“; gift ¹⁾ med Teaterdirektør Vilh. Petersen, ²⁾ med Kgl. Konservatorielærer Wolfgang-Hansen.

Petersen, Viktoria, Frøken, født 2. Juli 1867, første Optr. 25. Aug. 1889 som Ane i „Nøddebo Præstegaard“, spillede i 1893 Nille i „Jeppe paa Bjerget“, sidste Optr. 14. Maj 1897 som Gratia i „Et Vajsenhusbarn“; i Oktbr. 1918 gift med Ingeniør Lund.

Viktoria Petersens Navn er i københavnske Teatergængeres Bevidsthed knyttet til Nørrebros Teater, hvor hendes Lune og Sangstemme var af stor Værdi for den aarlige Revy. Derimod husker kun faa, at hun tidligere tilbragte nogle Ungdomsaaar ved Folketeatret og allerede der røbede for komisk Karakteristik de Evner, som siden 1912 har gjort hende til en af Aarhusscenens mest populære Skuespillerinder. Hun burde nu faa Lejlighed til paa en københavnsk Scene at erhverve den Plads i det borgerlige Skuespil, som hun fortjener.

Petersen, Vilhelm, født 2. Marts 1852, første Optr. 14. Septbr. 1871 som en Balinspektør i „Revyen“, sidste Optr. 31. Maj 1875 som Lafleur i „Ægtemænd i Knibe“.

„Peter Vilh.“, der i 1870 debuterede paa Helsingørs Teater, har den største Del af sit lange Teaterliv virket som Direktør, idet han allerede i 1875, 23 Aar gl., blev Leder af Frederiksberg Morskabsteater, hvor han fik Sommerrevyen slaaet fast som en aarlig Begivenhed. I Forening med Skuespiller Carl Wulff er han denne Genres Stamfader. Han rejste i mange Aar med eget Selskab i Danmark og Sverig, gæstede i 1880—82 Slesvig og var fra 1893—1911 Direktør for Nørrebros Teater.

Pio, Marie, Frøken, født 25. Juli 1869, Nièce af Direktør Abrahams, første Optr. 28. Oktbr. 1894 som Gerda i „Peter Steens Arvinger“, afg. 1895, genans. 1899, sidste Optr. 28. Maj 1900 som Etatsraadinden i „Alexander den Store“; overgaaet til Privatlivet.

Pio, William Frederik, født 27. Maj 1850, første Optr. 17. Novbr. 1875 som Jansen i „Rugbrød og Hvedebrød“, sidste Optr. 21. April 1881 som Robert i „Den nye Bibliotekar“.

Hans Fader, Borgmester i Køge William Lipke, var i Fyrrerne en yndet Hostrupsk Studenterkomedie-skuespiller. Sønnen havde arvet hans Evner og vilde — draget af sin Beundring for Frederik Madsen — allerede

Svend Aggerholm i „En Sammensværgelse“.

Svend Aggerholm i „Paa Prøve“ (Dagmar-teatret).

Svend Aggerholm i „Hans Højhed“.

Ellen og Svend Aggerholm i „En Sammensværgelse“.

Af disse virker den sidstnævnte endnu som saadan ved Nørrebros Teater.

Petersen, Magnus Otto Sophus Holte, født 9. Decbr. 1837, første Optr. 28. Aug. 1862 som Oscar i „Comedianter“, sidste Optr. 27. Maj 1873 som Henri i „Rejsen til Kina“.

Sophus Petersen ejede et aristokratisk Ydre, — det var den almindelige Mening, at der flød greveligt Blod i hans Aarer. Paa Casino, hvor han den 9. Oktbr. 1859 debuterede som Phobus i „Esmeralda“, og senere paa Folketeatret nød han Anseelse som en elegant og indtagende Elsker. En Hvislelyd skæmmede hans Tale og henviste ham til det komiske Fag, da han i 1876 var blevet ansat ved Nationalscenen. Der er hans Navn navnlig knyttet til Krogstad i „Et Dukkehjem“, Junker Claus i „Ambrosius“ og Kammerjunkereren i „En Skandale“. Han tog Afsked i 1900 og døde den 31. Oktbr. 1904.

Petersen, Theodora, født Petersen, Frue, født 11. Aug. 1853,

som Dreng til Scenen. Han blev dog først Student (1871) og læste med Kristian Mantzius, inden han 24. Oktbr. 1872 optraadte første Gang i „Rabagas“ paa Casino, hvor han i den følgende Tid spillede mindre Elskerroller. Ved en Studenteropførelse af „Deklarationen“ „opdagede“ M. V. Brun hans Talent og engagerede ham til Folketeatret. Her fik han Lejlighed til større Udvikling i halvkommiske Roller og gjorde navnlig Opsigt som „Den nye Bibliotekar“ og som Celestin i „Cæsar Girodots Testamente“, hvor han benyttede Herman Bangs dekadente Ydre, hvilket vakte saa stor Forargelse i Bangs daværende Organ „Nationaltidende“, at den Ferslewske Presse truede med ikke at ville anmelde Teatrets Forestillinger eller optage dets Annoncer, førend Pio forandrede sit Udseende. Tvunget af Overmagten maatte han efter nogle Opførelser anlægge en anden Klædedragt og Maske. I 1881 drog Pio som en moden Skuespiller tilbage til Casino og spillede der i den følgende Menneskealder (med enkelte Afbrydelser) et altomfattende Repertoire. En Anmeldelse skrev i 1884: „Hans Talent ligger utvivlsomt i Retning af

Ellen Aggerholm
i „De Uadskillige“.

Ellen Aggerholm i „Hans Højhed“.

Ellen Aggerholm i „For Alvor“
(Debutrolle).

Ellen Aggerholm i „Hans Majestæt“
(Det ny Teater).

Ellen Aggerholm i „Familieraadet“.

Ellen og Svend Aggerholm i „Hans Højhed“. (1903).

Ellen Aggerholm i „Gerhard Ramm“.

Ellen Aggerholm i „Hans Majestæt“
(Det ny Teater).

Ellen Aggerholm i „Lynggaard & Co.“.

Ellen Aggerholm, f. Abrahams.
1881—1908.

Svend Aggerholm.
1902—1907.

det Komiske eller maaske snarest i Retning af komisk Karakterfremstilling, men iøvrigt vil det være vanskeligt med Bestemthed at angive Grænserne for hans Evner; hidtil har saadanne Karakterer, hvor det Pjaltede eller Slyngelagtige viser sig under komisk Belysning, været det Omraade, hvorpaa han har præsteret det Dygtigste“.

Denne Dom over Pios Talent var endnu anvendelig ved hans Død den 22. Oktbr. 1909. Han var ¹⁾ gift med Skuespillerinden Anna Henriette Winsløw, Datter af Skuespiller Lars Winsløw, ²⁾ med Skuespillerinden Laura Diederichsen født Ohlen-dorff. Skuespiller Elith Pio er hans Søn af første Ægteskab.

Poulsen, Adam, født 19. Novbr. 1879, cand. phil., første Optr. 29. Aug. 1903 som Chevallieren i „Ninon“, sidste Optr. 24. Maj 1905 som Ludvig i „Rosa og Rosita“.

Adam Poulsen brød sin Kontrakt med Dagmarteatrets Direktør Martinus Nielsen, betalte den betydelige Bøde og fulgte Fru Nansen til Folketeatret. Men Forandringen blev ham en Skuffelse i kunstnerisk Henseende, fordi det Repertoire, som fortrinsvis spilles paa Nørregade, ikke egnede sig for hans Evner. Dog fik han Lejlighed til i de to Sæsoner, Engagementet varede, at skabe to

som Gerard i „Gamle Minder“, sidste Optr. 30. Maj 1884 som Jensen i „Vedbæk-Skodsborg-Kjøbenhavn“.

Som Barn optraadte han sammen med sine Søskende Amalie og Carl Price i Forældrenes pantomimiske Forestillinger, allerede den 11. April 1853 findes hans Navn paa Casinos Plakat. Senere fik han Uddannelse som Maler og udstillede fra 1865 paa Charlottenborg, hvor han hædredes med den lille Sølvmedalje. Aaret forud deltog han i Krigen og blev Løjtnant.

Han var i Færd med at vinde et Navn som Portrætmaler, da han den 22. Oktbr. 1877 debuterede som Løjtnant v. Buddinge paa Odense Teater. Han gjorde Lykke og fik snart et stort Repertoire af halvkomiske Karakterroller, men det lykkedes ham ikke at bryde igennem i Hovedstaden. Derimod erobrede han altid Publikum udenfor Kjøbenhavn, og da Landets første „faste“ Provinsteater i 1900 var aabnet i Aarhus, blev han i en Aarrække en af dets bedste Kræfter — en nobel Skuespiller med en smagfuld Diktion og Priceslægtens plastiske Evne. Efter sin lange Arbejdsdag lever den gamle Kunstner nu en fredelig Alderdom paa Kjøbenhavns Sygehjem.

Prangen, Agnete v., Frøken, født 27. Juni 1880, første Optr.

Ellen Aggerholm. Poul Reumert.
„Jægermesterinden“.

Betty Nansen. Hellemann. Johs. Ring.
„Lad os skilles“.

udmærkede, vidt forskellige Skikkelser: Pastor Bratt i første Del af „Over Evne“ og Premierløjtnant v. Grobizch i „Karneval“. Hans Bratt-Maske var ypperlig, Dragten bar Mærker af daglange Marcher, Ansigtet var præget af aandelig Kamp. Adam Poulsen havde ikke tidligere med saa gribende Inderlighed fordybet sig i en Sjelstilstand som i den Scene, hvor han skulde tolke Bratts fortvivlede Bøn om endelig at faa Svar paa sit Livs store Spørgsmaal. Og hans Officerstype i Hartlebens „Rosenmontag“ (Karneval) var i faa, brutale Streger en Personifikation af det militære Tyskland.

1911—14 var Adam Poulsen Direktør for Dagmarteatret, siden 1916 er han kunstnerisk Leder af Svenska Teatern i Helsingfors.

Poulsen, Karen Margrethe, Frøken, født 21. Febr. 1874, første Optr. 29. Aug. 1903 som Marion i „Ninon“, sidste Optr. 17. Maj 1905 som Bolette i „Under Snefog“.

Professor Emil Poulsens intelligente Datter, Karen Margrethe Poulsen, havde frekventeret Akademiets Malerskole og udstillet paa Charlottenborg, inden hun fulgte sin Slægts Eksempel og gik til Scenen, hvor der imidlertid ventede hende flere Skuffelser end Glæder. Paa Folketeatret spillede hun Bolette Skjoldborg i „Under Snefog“ med fin Forstaaelse og Karakteristik. Efter sin Afgang derfra var hun ansat ved Dagmarteatret. Hun døde 20. Marts 1915.

Price, Albert, født 25. Jan. 1844, første Optr. 11. Oktbr. 1879

20. Aug. 1905 som Fru Sørensen i „Byens Stolthed“, sidste Optr. 20. Maj 1913 som Ester i „2 × 2 = 5“; gift med Skuespiller Blom; Ægteskabet opløst.

Efter at have faaet sin Uddannelse paa Elevskolen debuterede Frk. v. Prangen den 18. April 1902 som Ellen i „Livet leve!“ og vakte Opmærksomhed ved sin pikante Skikkelse, sit friske Ansigt og velkedelede Organ, men da det dengang ikke var saa nemt for unge Skuespillerinder at erobre en Plads i Repertoiret, som det senere blev, gik hun til Folketeatret og udførte dér adskillige Skikkelser med sikker Opfattelse og Teknik. Ved sit Maskeringstalent bragte hun altid noget karakteristisk ud af Smaaroller. Hun virkede bedst som Folkekomediens dekadente eller rapnundede Pigeboern, for Eks. som Figurantinden i „Forbryderliv“ eller Alma i „Forhus og Baghus“. Hun er nu ansat ved „Nordisk Film“.

Puls, Louise, Frøken, født 18. Marts 1867, første Optr. 29. Aug. 1886 som Poul i „Fregatkaptajnen“, sidste Optr. 20. Decbr. 1888 som Fru de Valtontaine i „Lad os skilles“; Danselærerinde; død Decbr. 1918.

Ramsøe, Emilio Wilhelm, født 7. Februar 1837, Folketeatrets Musikdirektør 1865—75.

Allerede fra sit 17. Aar var han Musikdirektør ved forskellige Provinsskuespillerselskaber, og efter at have ledet „Alhambra“'s Orkester blev han i 1865 C. C. Møllers Efterfølger i Folketeatret. Han var en dygtig Kapelmester og en habil Komponist, som bl. a.

skrev Musikken til „Kanarieflugten“, „Gøngehøvdingen“ og „Svantevits Datter“. En Uenighed med M. V. Brun førte til en latterlig Proces om 5 Rdlr. og var Skyld i, at Ramsøe forlod Folketeatret. Et Par Aar senere blev han ansat i det italienske Operakapel i Sct. Petersborg, dernæst i det russiske Kapel, og da han nød kejserlig Bevaagenhed, modtog han i 1887 Udnævnelse til Kapelmester ved det franske Teater i Ruslands Hovedstad. De sidste Aar af hans Liv formørkedes af Sindssygdом. Han døde 17. April 1895 paa Sct. Hans Hospital.

Rasmussen, Helga, Frøken, første Opnr. 8. Jan. 1882 som Cydalie i „Verdens Hercules“, sidste Opnr. 2. Apr. 1883 som Cecilie i „Herskab og Tjenerskab“; senere ansat ved Casino; gift med Provinsteaterdirektør B. Lehmann.

Raun, Maria, Frøken, født 23. Apr. 1851, første Opnr. 23. Oktbr. 1869 som en Piberdreng i „Heksefløjten“, sidste Opnr. 31. Maj 1870 som en Pensionær i „Perle“; gift med Skuespiller Karl Schmidt.

Med Undtagelse af nogle Ungdomsaar tilbragte Maria Schmidt hele sit lange Teaterliv udenfor Hovedstaden som en Provinces Fru Hennings. Navnlig tilhører hendes Historie Odense Teater, hvor hun bl. a. spillede Schillers Maria Stuart. Da hun den 3. Oktbr. 1918 mindedes 50 Aarsdagen for sin første Optræden, udtalte hun til „Politiken“: „Jeg kan faa Taarer i Øjnene af Læng-

hans sidste, omflakkende Tilværelse fra Casino til Provincescenerne. Derude var hun bl. a. den første danske Fru Alving i „Gengangere“, men Vaudevillernes folkelige Sangerinde evnede ikke at finde Udtryk for Ibsens bitre Realisme. Fru Recke-Madsen døde i Ystad den 1. April 1901.

Reumert, Elith Poul Ponsaing, født 9. Jan. 1855 i Aalborg, cand. phil., debuterede 1876 paa det kgl. Teater, første Opnr. 22. Jan. 1882 som Poul i „Hverdagsfolk“, sidste Opnr. 1. Juni 1890 som Frans Halland i „For Alvor“; derefter ansat ved det kgl. Teater indtil Juli 1912.

Vildledt af hans smukke, sydlandske Ydre troede Nationalscenens Ledere, at Elith Reumert var romantisk Lyriker, og det var først, da han efter fem Aars utilfredsstillende Virksomhed kom til Folketeatret, at han erobrede Publikum som elskværdig Galning, munter Bon vivant og slagfærdig Ræsonnør. Dér fik han den ungdommelige Deklamationstone fjernet fra sin Diktion, og han mener selv, at det for en stor Del skyldtes Carl Wulff, at han lærte at tale naturligt. „Mange Gange modtog Wulff mig i Kulissen“, fortæller Reumert i „Da Capo“, „naar jeg kom ud fra Scenen, med at deklamere et: „Lucas 5te!“ eller „Matthæus 14de!“ — hvilket skulde antyde, at jeg havde prædikeret.“

Sin bedste Kunst ydede Reumert i de landlige Skuespil, f. Eks. af Sophus Schandorph eller Peder R. Møller, hvormed Abrahams

Anna Larsen. Johanne Abrahams.

Scene af „Rosenborg“.

Peter Fjelstrup.

Berggreen.

Julie Møller.

Severin Abrahams.

sel efter Teatret, blot jeg hører de gamle Melodier fra „Rejsen til Kina“, „Niniche“ og fra de yndige Vaudeviller . . .“

Recke-Madsen, Caroline, født Lumbye, Frue, født 17. Marts 1833, første Opnr. 14. April 1859 som Alice i „En Evadatter“, sidste Opnr. 30. Maj 1870 som Agathe i „En Børneforlovelse“.

H. C. Lumbyes Talent og Temperament deltes paa en besynderlig Maade i hans to Døtre. Julie var præget af det godmodige, der ofte er Grundakkorden i hans Polkaer og Gallopader, medens Caroline ejede den samme Art af Følelse, som strømmer i „Drømmebillederne“ og „Amélie's Vals“. Hun fik sin Uddannelse paa det kgl. Teaters Danseskole, debuterede i Skuespillet og ægtede i sit 17. Aar kgl. Fuldmægtig Adolph Recke, som siden blev Folketeatrets Huspoet. Efter Agnes Langes Overgang til Nationalscenen blev Fru Recke Primadonna paa Nørregade. Hun var nydelig, omend en Smule affekteret, i sin Fremstilling af Lystspillenes smukke Piger eller unge, kokette Koner. Der var Esprit over hendes Sangforedrag og en vis sentimental Romantik, som var et Udtryk for Tidens Følemaade. Den Duftvaudevilletone, Fru Heiberg i Slutningen af Fyrrerne anslog i „Abekatten“ og „En Søndag paa Amager“, fortsatte Fru Recke i Tresserne paa Folketeatret. Hun var sin Mand en dygtig Medarbejder, ikke alene i musikalsk Retning, men ikke faa Digte, som bærer hans Navn, skyldes hendes Pen. Hendes kompositoriske Begavelse var ligesom hendes sanglige af en egen indsmigrende Art. Men der var større dramatiske Udviklingsmuligheder i Fru Holst, som efterhaanden gjorde hende Rangen stridig, og da Fru Recke i 1870 var blevet gift med Frederik Madsen, forlod hun samtidig med ham Folketeatret og fulgte ham paa

i Midten af Firserne fornyede Repertoiret. Da han havde spillet den sejge Bondekarl i „En Vilje“, mente Pressen, at han nu burde tage tilbage til det kgl. Teater, hvor adskillige moderne og klassiske Roller ventede paa ham. Saaledes skete det. Den blege, romantiske Sværmer var paa Nørregades Scene blevet forvandet til en lun og sikker Naturalist.

Ogsaa som Forfatter gavnedes han Folketeatret, idet Bearbejdelsen af „Alt for Damerne!“ og Dramatiseringen af „Nøddebo Præstegaard“ skyldtes hans Pen. Det sidste Stykke er med sine 300 Opførelser (15. Decbr. 1918) det hyppigst spillede Stykke i hele Teatrets Levetid. Han skrev endvidere den dramatiske Situation „Hanebén“ samt Festspillet „De Gamle“, som opførtes da Abrahams noget umotiveret fejrede Husets 30 Aars Jubilæum.

Reumert, Poul Hagen, født 26. Marts 1883, cand. phil., første Opnr. 25. Septbr. 1902 som Ludvig i „Første Violin“, sidste Opnr. 31. Maj 1908 som Jakob i „Lynggaard & Co.“; ansat ved det ny Teater til 1911, ved det kgl. Teater til Juli 1918.

Poul Reumert frekventerede én Vinter det kgl. Teaters Elevskole og optraadte første Gang den 16. Febr. 1902 som Herbert Corrie i „Da vi var énogtyve“, men fra den følgende Sæson tilhørte han Folketeatret, hvor Navnet Reumert havde en god Klang fra hans Faders Periode. I en indgaaende Karakteristik af Poul Reumerts Kunst har Henri Nathansen nylig skildret, hvorledes han virkede ved Fremkomsten: „En lidt buttet og selvglad Ungdom indtagende og udfordrende paa samme Tid, med store Hundehvalpes bløde, lidt kluntede Legems-Ydre. Scenen var for ham en Tumbleplads for alle Ungdommens Hundekunster. Oplagt til Løjer og Spilopper tumlede han rundt, henrykt over at prøve

sine uregulerede Kræfter paa de aabne Brædder for de tusinde Tilskuers Øjne. Han lo mere end han smilte, spillede mere end han levede . . . han trillede som en Kugle ud over Rampen og ind i Publikums aabne Favn . . . Men den fremmedartede Tone i Haar og Hud, det tungsindige og lidenskabelige Glimt i de mørke Øjne bundede dybere end det ydre Teatervæsen forraadte."

Poul Reumert tilbragte seks lykkelige Aar ved Folketeatret og spillede mange Roller, som gav ham Lejlighed til at udvikle sin friske Styrke og Naturlighed, sin potenserede Livsenergi og sit kunstneriske Gemyt. Han forlod just i det rette Øjeblik Nørregades Scene, inden Repertoirets Gentagelser havde gjort ham almindelig, og inden Johannes Nielsen havde slettet hans Særpræg. Ude paa det ny Teater udviklede han sig yderligere i Frihed og under eget Ansvar, og da han i 1911 vendte tilbage til Skuepladsen paa Kongens Nytorv, blev han snart en moden Kunstner, der gik fra Sejr til Sejr, og som nu sammen med Johannes Poulsen staar som Fører for moderne dansk Scenekunst — selv om indre Forhold desværre har medført, at det kgl. Teater for en Tid ikke høster Gavn af hans vidt spændende Evner.

Ring, Johannes Anders Inge Riise, født 3. Jan. 1863, første Optr. 18. Aug. 1888 som Knud i „Feriegæsterne“, fejrede 25 Aars Jubilæum 14. Maj 1909 som Lynggaard i „Lynggaard og Co.“, sidste Optr. 3. Maj 1918 som Kammerherren i „Pigernes Alfred“; gift 1896 med Skuespillerinden Maria Müller født Petersen.

Johs. Ring debuterede i 1884 paa det kgl. Teater som Hans Lauritsen i „Ambrosius“, men da der ikke aabnede sig nogen tilfredsstillende Virksomhed for ham paa Nationalscenen, gik han til Folketeatret, hvor han blev i 30 Aar og spillede c. 265 Roller. Han begyndte som Romantiker i Stigaards Aand og havde i sine blaa Øjne, sit djærve Væsen og sin lidt kejtede Elskværdighed mange Betingelser for at kunne fremstille den Hostrupske Ungersvend, men fandt dog snart Udtryk for langt mere personlige Toner i letkomiske Karakterroller. Det er paa dette Omraade, Ring har haft sin Betydning for Folketeatret. Han ejer et ejendommeligt, diskret Lune, som virker hyggeligt i Lystspillet og undertiden overmaade lattervækkende i Farcen. Han kan spille en tør Filur, uden at blive uelskværdig, en brav, men indskrænket Mand, uden at blive kedelig, og en sølle Nar, uden at gribe til grove Midler. Har Figuren i Fortiden et springende Punkt, som der skal dækkes over, virker han særlig naturtro (Kammerherren i „Pigernes Alfred“).

Ring har spillet i alle mulige „Fag“, og det var ham altid en Æressag at yde samvittighedsfuldt Arbejde. En saadan Skuespiller er meget nyttig for sin Scene. Har han det Held at tilhøre et Nationalteater, vil hans Position vokse i Aarenes Løb, og han vil ved sin Afsked blive hædret efter Fortjeneste. Dér er et betrygende Forhold mellem det Arbejde, han yder, og den Forstaaelse, han møder hos Teatrets Styrelse. Han er som en veltjent Kontorchef i et gammelt anset Firma.*

Men anderledes er Forholdene paa de private Teatre, og Folketeatret danner, i Modsætning til tidligere, ikke længere nogen Undtagelse. I de senere Aar blev Ring til Publikums Forundring trængt ud af Repertoiret. Men da han følte sig for ung til at resignere i Stilhed, forlod han sin gamle Scene og tog Engagement ved det ny Teater, hvor en større Virksomhed venter ham. Hans Bortgang var et Tab af den Art, som hverken kan eller skal gøres op i Penge. Han bærer i sin Personlighed selve det folkelige Teaters Begreb. Den Tilforladelighed, han ejer paa Scenen, har ogsaa i Livet skaffet ham mange Venner. Hans Kaldsfæller har siden 1907 valgt ham til Formand for Skuespillerforeningen. Hans Kærlighed til Folketeatret har sat sig et varigt Minde i et stort, statistisk Værk, som er kommet nærværende Arbejde til gode og som engang vil blive indlemmet i det kgl. Bibliotek. Rings Navn vil paa den Maade i Fremtiden vedblive at være knyttet til Folketeatret.

Ring, Maria Petrine, født Petersen, Frue, født 10. Juli 1855, første Optr. 30. Aug. 1885 som Julie Parsberg i „Gøngehøvdingen“, afg. 1895, genans. 1900; fejrede 40 Aars Jubilæum 2. Maj 1917 som Moer Jytte i „Manden paa Højriis“; Moder til Fru Betty Nansen født Müller.

Sygdom blandt Frederik Müllers Provinsteaterpersonale nødvendiggjorde, at Direktørens smukke Frue maatte opgive sin private Tilværelse for i Hast at debutere som Laura i „De Nygifte“ den 31. Januar 1877. Marie Müller, som Fru Ring dengang hed, gjorde straks Lykke og fik et stort Repertoire i alle den dramatiske Kunsts Himmelegne og udvikledes derigennem til en dygtig Skuespillerinde, hvis Navn havde Klang overalt. Fra Dagmartheatrets Aabningsforestilling i 1883 tilhørte hun Hoved-

stadens Scener, i enkelte Perioder var hun ansat ved Casino, men længst viede hun Folketeatret sine Kræfter.

Hun charmerede først Tilskuerne ved sin nydelige Fremstilling af Lystspillets unge Pige. Eftertiden faar et Begreb om Arten af hendes Skælmeri ved at se Billedet fra „Hanebén“, som er Christian Winthersk i sin Poesi. Saaledes skal „Træsniits“ Ellen se ud. Men bag hendes nydelige Ydre og beherskede Væsen boede et Sind, og fra dette fik hun Kraft til at svinge sig op fra Ingenuerne og de kølige Anstands damer til Karakterroller som Fru Lynggaard og Grevinden i „Rivaler“. Hendes svenske Madam i „Gadens Børn“ og Jomfru Phil i „Møntergade 39“ røbede dertil skarp lagttagelsesevne og rummede ægte Lune.

Fru Rings Kunstnerbane har saaledes ingenlunde været Ingenuens almindelig. Hun ejer et dybere Kendskab til Livet og evner at udtrykke sin Viden.

Ringheim, Emilie, Frøken, født 21. Juni 1841, debuterede 4. Novbr. 1859 som Sofie i „En Børneforlovelse“, afg. 1860, genans. 1861, sidste Optr. 13. Maj 1864 som Louison i „En lille Hex“; gift med Musikdirektør Carl Lumbye, Søn af H. C. Lumbye. Hun døde den 15. April 1912.

Rischel, Helene, Frøken, Debutant, optr. 22. Jan. 1882 som Betty i „Hverdagsfolk“.

Rosenbaum, Bernhardine, født Kruse, Frue, født 10. Septbr. 1850, første Optr. 30. Aug. 1872 som Ellen i „Det gør ikke Noget“, fejrede 40 Aars Jubilæum 23. Marts 1910 som Sofie i „Mefistofeles“.

Ferm og kæk og med megen kødelig Friskhed blev hun Husets rappe Tjenestepige. Da hun ved Holberg-Jubilæet spillede Pernille, var der Røster i Pressen som mente, at hun burde blive Fru Hilmers Aføser. Senere overtog hun efter Julie Hansen en Del af de Madammer, som siger Manden Besked og slaar med Døren. Skønt hun sjældent fik sympatiske Skikkelser at fremstille, vandt hun alligevel et stort Publikum i det brede Lag, fordi hendes Komik altid var virkningsfuld og nem at forstaa. Men efterhaanden som de gamle Stykker forsvandt, indskrænkedes Fru Rosenbaums Repertoire. Hun kunde ikke forny sig, og hendes sikre Rutine passede ikke til moderne Komedier, som krævede et mere indadventt Spil. Dog, som en Paaskønnelse af, hvad hun engang betød, er hun endnu ansat ved Teatret, men spiller kun én Rolle, Madam Ovesen i „Nøddebo Præstegaard“. Hun er den sidste af Personalet fra Langes Tid og den eneste, som har virket under alle Folketeatrets Direktører.

Rosenberg, Elisabeth, født Hornemann, Frue, født 26. Marts 1869, første Optr. 8. Septbr. 1895 som Marguerithe i „En fattig ung Mands Eventyr“, sidste Optr. 14. Maj 1897 som Jane Eyre i „Et Vajsenhusbarn“; gift med Censor P. A. Rosenberg.

Efter Uddannelse paa Elevskolen debuterede Elisabeth Rosenberg i 1889 som Miss. Harriet i „Tordenskjold“ paa Dagmartheatret, hvor hun i de følgende Sæsoner spillede et betydeligt Repertoire og navnlig indtog Publikum som Lystspillets konverserende Lady. Paa Folketeatret var hun i to Aar Martinius Nielsens Medspillereske i Folkekomedierne fra Langes Tid, da disse havde deres sidste Renaissance paa Nørregade.

Rostrup, Egill, født 16. Marts 1876, cand. phil., første Optr. 25. Novbr. 1899 som Sverd i „Over Evne II“, sidste Optr. 28. Maj 1900 som Bryde i „Alexander den Store“.

Egill Rostrup, som efter at have frekventeret Elevskolen i Maj 1899, debuterede paa Nationalscenen, aflagde i Novbr. s. A. en Prøve for Direktør Abrahams og Herman Bang, som ikke mente, at Teatret havde Brug for hans Evner. Men nogle Dage senere nødvendiggjorde en Sygemelding et nyt Engagement, hvorfor man sendte Bud efter Rostrup og lod ham overtage Arbejdsgiveren Sverd i „Over Evne II“. Da han under stærkt Bifald havde holdt den skarpe og kloge Tale, der udgør Rollen, var hans Stilling sikret. Ganske vist bidrog han kort Tid efter ved sit ubeherskede Spil som Strøm i „De lystige Koner i Windsor“ til Stykkets Fald, men til Gengæld formede han en præcis Type ud af Husarløjtnanten i „Alexander den Store“. Denne Rolle har ingen senere Fremstiller spillet bedre. Efter Sæsonens Slutning gik Rostrup til Casino, og fra 1905 tilhørte han med nogle Afbrydelser Dagmartheatret, hvor han ogsaa har virket som Instruktør. Han er Medforfatter til „Pigernes Alfred“ og „Karen, Maren og Mette“, der i Perioden efter 1908 fik Betydning for Folketeatret. Rostrup var ¹⁾ gift med Skuespillerinden Oda Rostrup, født Clausen, ²⁾ med Skuespillerinden Ellen Rovsing.

Sahlertz, Rudolf, født 23. Marts 1834, første Optr. 11. Septbr. 1864 som Dunais i „Han er gruelig gal“, sidste Optr. 31. Maj 1865 som Teaterdirektøren i „Skrædderens Debut“.

Johannes Meyer i „Willemoes“.

Karen Margrethe Poulsen.
1903—1905.

Adam Poulsen.
1903—1905.
(Kostymbillede.)

Agnes Thorberg-Sommer (Fru Texière) (Fru Wieth).
Ansæt 1904.

Maja-Bjerre Jensen i „En Lektion“
(Aarhus Teater.)

Agnes Thorberg-Sommer i „Agnete“.

Karen Margrethe Poulsen i „Ninon“.

Agnete v. Prangen (Fru Blom).
1905—1915.

Johannes Meyer.
1907—1916.

Maja Bjerre-Jensen (Fru Lind).
1903—1905.

Han var Søn af det kgl. Teaters mangeaarige Tenor L. F. Sahlertz og havde en smuk Sangstemme, hvormed han i adskillige Aar fik Provinsteatrenes Publikum til at overse, at han manglede dramatisk Talent. Rudolf Sahlertz døde den 17. Novbr. 1887.

Sanne, Eliza, født Römer, Frue, født 7. Septbr. 1839, første Optr. 24. Septbr. 1865 som Eurydice i „Orfeus i Underverdenen“, sidste Optr. 22. Maj 1871 som Theblomst i „Theblomst“.

Fru Sanne, hvis smukke Stemme var uddannet af H. Rung og senere under Lamperti i Mailand, debuterede i 1865 paa Nationalscenen, inden hun kom til Folketeatret. Hun savnede dramatisk Talent, Humor og Lethed, men ved sine vokale Evner hævdede hun en smuk Plads som Koncertsangerinde i Cæcilia- og Musikforeningen. Hun lever som Enke efter Sanginspektør Viggo Sanne.

Schacht, Caroline, Frøken, født i Randers 9. Novbr. 1858, debuterede 1878 paa Casino og vandt straks Publikum ved en klædelig Naivitet, optraadte første Gang paa Folketeatret 29. Aug. 1879 som Inger i „Feriegæsterne“, forlod Teatret s. A. paa Grund af Ægteskab; nu Fru Schultz.

Schack, Anna, Frøken, Datter af Maleren, Major Schack, som faldt i 1864, optr. første Gang 27. Decbr. 1884 som Amalie i „En Brud bag Kulisserne“, sidste Optr. 17. April 1890 som Grevinden i „En frelsende Engel“; død i Holbæk som Fru Bundtmager Tofte.

Schack-Jensen, Frederik, født 3. Maj 1877, første Optr. 4. Septbr. 1900 som Aage i „Mester og Lærling“, sidste Optr. 29. Maj 1903 som Asterburg i „Hans Højhed“, senere ansat ved Casino; nu overgaaet til en privat Stilling.

Efter Uddannelse og Debut paa Nationalscenen kom Fr. Schack-Jensen til Folketeatret, hvor Direktør, Presse og Publikum troede, at en ny Stigaard var født. Den unge Skuespiller blev fejret som faa, indtil man opdagede, at hans ydre Evner var langt bedre end de indre. Rimeligvis var det Poul Reumerts Tilsynskomst, som kølnede Begejstringen for Schack-Jensen, for hans Komodispil undergik i Grunden ingen Forandring fra den første Aften, han optraadte, til den sidste.

Scharff, Harald, født 20. Febr. 1836, første Optr. 21. Aug. 1873 som Møller i „Kanariefuglen“, sidste Optr. 4. Maj 1876 som Maurice i „Rejsen til Kina“.

Efter at være kommet til Skade under Dansen i „Troubadouren“ lod Ballettens beundrede lyriske Elsker sig engagere til Folketeatret, men det klædte ham ikke „at faa Replik“, og efter Udløbet af sin treaarige Kontrakt med M. V. Brun trak han sig derfor tilbage til et Privatliv, som endte i Sindssygens Mærke paa St. Hans Hospital den 3. Jan. 1912.

Schiøler, Axel, født 11. Decbr. 1873, Folketeatrets Musikdirektør 1903—12.

Den dygtige Violinist Axel Schiøler — en Broder til Bispens i Aarhus — bestræbte sig for at højne Musikken i Folketeatret. Naar Aftenens Program tillod det, spillede Orkestret gerne en klassisk Koncertafdeling med Solo af Marius Hansen eller af Musikdirektøren selv. Undertiden var der Røster i Pressen som mente, at denne iøvrigt udmærkede musikalske Underholdning i for høj Grad lagde Beslag paa Opmærksomheden. Man advarede derfor Dirigenten imod at forveksle Tilskuersalen med en Koncertsal.

Schmidt, Albrecht Elvenius, født 9. April 1870, første Optr. 29. Aug. 1897 som Anatole i „Niche“, afg. 1899, genans. 1902, afg. 1903, genans. 1907, sidste Optr. 26. Maj 1913 som Brandt i „Ungerne“.

Albrecht Schmidt fik sin Uddannelse paa Elevskolen og debuterede den 4. Oktbr. 1891 som Célio i „Marianna“. Smuk, som han var, skulde han være Lyriker. Men da man bød ham Uvirkomhed i Stedet for Opgaver, førte hans Vej ham over Dagmar-teatret og Provinsscenerne til Folketeatret, hvor han var ansat i tre Perioder og hver Gang skabte en Figur, som karakteriserede hans kunstneriske Udvikling. I sin første Periode indviede han som Assessor i „Uskyldig dømt“ den lange Række af snart nervøse, snart myndige Gentleman, han siden har spillet, og da han efter nogle Sæsoner kom igen, viste han sin komiske Aare som den dumvigtige Kammertjener Lutz i „Hans Højhed“, Gent-

leman'en i Karikatur, og da han tredje Gang lod sig ansætte, slog han et stort Slag som den smarte Stræber Katrup i „Den bestøvlede Kat“ — Gentleman'en i moderne „Helte“-Belysning. Han viste sig i denne Rolle paa Højden af sin Evne: En intelligent Skuespiller med Smag og Kultur og udmærkede Udtryksmidler. Han havde gennemgaaet en omfattende Udvikling, siden dengang han paa Nationalscenen gik i Lag med de stolte, uan-gribelige, ædle og opbrusende Ynglinge i den gamle Litteratur. De monumentale Følelser blev ikke Albrecht Schmidts Omraade, men derimod den nuancerede Ironi, den karakteristiske Enkelt-hed, Detaljen og Stemningen i det sceniske Maleri. Disse Egen-skaber gør ham ogsaa til en fortrinlig Oplæser.

I Aarens Løb har Albrecht Schmidt været knyttet til alle de store københavnske Scener, undtagen Casino. 1915—17 var han en indsigtfuld og heldig artistisk Leder af Alexandrateatret. I sin Fritid dyrker han Malerkunsten med Talent.

Skuespiller Robert Schmidt er hans Broder.

Schmidt, Dagmar, Frøken, Debutant, optr. 20. April 1883 som Cecilie i „Arthurs Fif“, afg. s. A.

Schmidt, Ferdinand, født 25. Marts 1833, første Optr. 12. Septbr. 1867 som Caillaud i „En lille Hex“, sidste Optr. 13. Maj 1869 som Bonneteau i „Rejsen til Kina“.

Ikke mindre end tre Brødre Schmidt var dygtige Skuespillere: Christian Schmidt, 1821—65, Casinos fejrede Bonvivant, Frederik Schmidt, 1830—85, en talentfuld Karakterkomiker, og den yngste, Ferdinand Schmidt, som midaldrende Københavner endnu med Glæde mindes som Revyskuespiller. For Folketeatret blev hans Betydning kun ringe, men da han omtumlet fra Scene til Scene i Hovedstaden og Provinserne omsider 2den Juledag 1886 som Direktør aabnede Nørrebro's Teater, blev han tvungen ind paa Revygenren, som han selv ansaa sig for god til. Og dog var han overmaade morsom deri og fejrede Triumfer — tænk blot paa hans Absalon i „Svend, Knud og Valdemar!“ Han ejede den medfødte Komik og behøvede kun at vise sig for at faa Folk til at le. Men han huskede altid med Vemod, at han i sine unge Dage ude i Provinserne, hvor han debuterede i 1853, havde spillet et stort Repertoire i Heiberg, Hertz og Hostrup, og derfor gav han paa sit 40 Aars Jubilæum Aftenen et klassisk Præg ved at sætte Goldschmidts „I den anden Verden“ paa Nørrebro's Teaters Plakat. Den gamle Skuespiller ønskede for en Gangs Skyld at vise sit Publikum, at han ogsaa kunde spille „rigtig“ Komedie, og den Anerkendelse, han vandt, var ham en større Tilfredsstillelse end det Bifald, Revyviserne plejede at indbringe ham. Kort efter døde Ferdinand Schmidt, den 25. Novbr. 1893.

Schmidt, Gudrun, Frøken, første Optr. 23. Septbr. 1900 som Andrine i „Jakob og Kristoffer“,

sidste Optr. 3. Maj 1901 som Ernestine i „Leontines Mænd“, nu: Fru Gudrun Bruun.

Schmidt, Ritra, Frøken, født 23. Febr. 1873, Datter af Teaterdirektør Ferdinand Schmidt, uddannet paa det kgl. Teaters Elevskole, debuterede 25. Oktbr. 1891 som Louise i „Mefistoteles“; forlod Teatret og blev gift med Skuespiller Vilh. Birch.

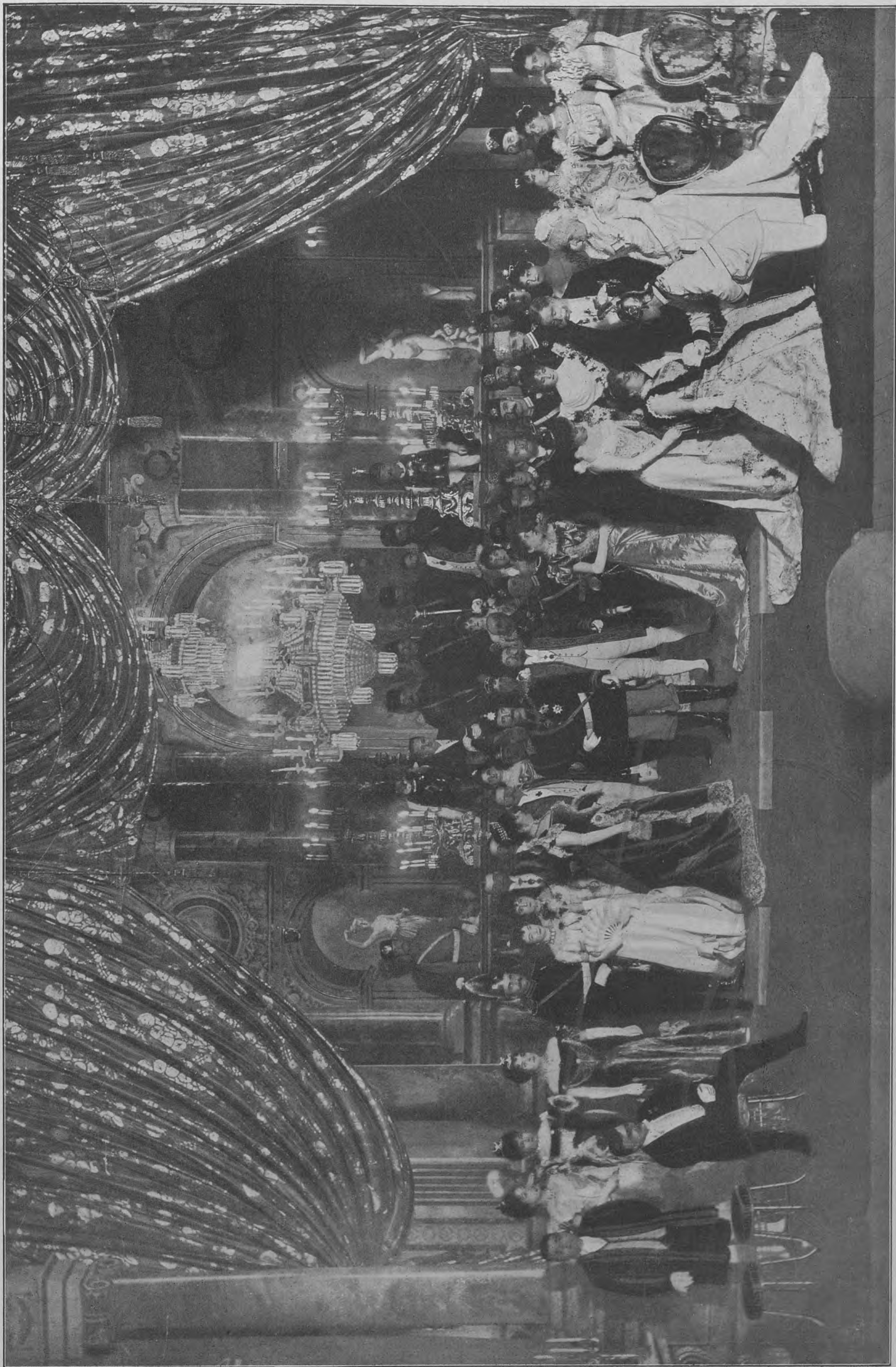
Schmidt, Thora, født Halberg, Frue, født 23. Maj 1877, Søster til Fru Anna Larssen, debuterede 7. Marts 1900 som Anna i „Første Violin“, senere ansat ved Casino, gift ¹⁾ med Skuespiller Albrecht Schmidt, ²⁾ med Læge Meincke; død 26. Decbr. 1911.

Schmidt, Vilhelm, født 17. Decbr. 1835, første Optr. 12. Septbr. 1861 som Durossel i „Herskab og Tjenerskab“, sidste Optr. 17. Maj 1862 som Briquet i „Syv militære Piger“.

Vilh. Schmidt debuterede i 1856 paa Casino og røbede et udmærket komisk Talent, som baade rummede Lune og Forstand. Naar han alligevel ikke paa de københavnske Teatre naaede frem i første Række, var Grunden den, at han altid sagde sin Mening rent ud og derved stødte sine Medmennesker, af hvilke han var afhængig. Altid maatte han harcellere og lade sit Vid spille. Han ejede ogsaa et vidunderligt Imitationstalent, som han ofte benyttede paa en ganske vist morsom, men for ham selv skadelig Vis. En Aften, medens han var ansat ved Folketeatret, kopierede han i Vrede en af Husets Skribenter, som sad nede i Salen, paa en saa nærgaaende Maade, at Vedkommende rejste sig

Agnete v. Prangen i „Forbryderliv“.

Albrecht Schmidt.

Fru Foght. Scenebillede af „Nihilister“ (1898).
Peter Fjølstrup. Vilh. Birch.

Johanne Abrahams. Julie Møller.
Fritz Boesen. Dorph-Petersen.

og forlod Teatret. Næste Dag fik Schmidt sin Opsigelse. Senere spillede han paa Casino og i Provinserne, hvor hans Jeppe var meget beundret. Han døde 28. Marts 1883.

Scholl, Teodora, født Dalhoff, Frue, født 2. Oktbr. 1826, første Optr. 25. Septbr. 1864 som Fru Gervais i „Et godt Naboskab“, sidste Optr. 13. Maj 1869 som Fru Pomperoy i „Rejsen til Kina“; død 24. Juni 1912. Moder til Solodanserinden Anna Regina Tüchsen født Scholl.

Schröder, Christian, født 13. Juni 1869, tidl. Løjtnant og Assistent ved Statsbanerne, første Optr. 20. Aug. 1899 som Filip i „Tjenestefolk“, sidste Optr. 15. Maj 1900 som Opvarter Jørgensen i „Alexander den Store“.

For Christian Schröder blev Folketeatret kun en Station paa Vejen mellem Dagmar-teatret, hvor han i 1897 begyndte sin Teaterbane, og Casino, hvor han i 1901 brød igennem som Værten i „Den forbudne Frugt“. Efter Engagementer ved Nørrebro Teater, Cirkus Variété og Sønderbro vendte han tilbage til Amaliegades Scene. Ved at gøre Tjeneste under Krigen er han fra Løjtnant avanceret frem til Kaptajn i Forstærkningen.

Schwanenflügel, Charles v., født 15. Novbr. 1861, første Optr. 2. Septbr. 1887 som Adolf i „Hverdagsfolk“, afg. 1890, genans. 1894, sidste Optr. 7. Juni 1898 som Thomas i „Trilby“.

Da Charles Schwanenflügel den 14. Oktbr. 1885 begyndte sin Skuespillervirksomhed paa Dagmar-teatret som Narcisse i „Niniche“, var han den eneste danske Skuespiller foruden Dr. Ryge og N. P. Nielsen, som havde spillet Komædie paa Tysk, idet han havde haft Engagement i Gera, Magdeburg, Oldenburg og Cöslin, hvor han debuterede den 1. Oktbr. 1882 som Börner i Farcen „Kyrizt-Pyritz“. Paa Nørregades Scene overtog han Johs. Marers Stilling og spillede fortrinsvis de forlegne, naive Ynglinge, blandt hvilke han (paa Dagmar-teatret) gav sin bedste Type som Engelse i „Et Sølvbryllup“. Schwanenflügel, der ofte har skiftet Scene, har spillet sit største Repertoire i Aarhus.

C. C. Møller.
Musikdirektør
1857—65. 1875—85.

Schwanenskjold, Helene de, Frøken, født 17. Decbr. 1876, indskrevet i Vallo, første Optr. 18. Oktbr. 1903 som Kastellanens Kone i „Livets Dal“, sidste Optr. 20. Maj 1904 som Fru Ellricht i „Hjemmet“.

Schyberg, Robert Johannes, født 8. Juli 1872, første Optr. 11. Novbr. 1891 som Erhard i „Familielykke“, sidste Optr. 18. April 1892 som Lars i „Fiskerjenten“.

Efter den 11. Maj 1891 at have debuteret som Eiler Steen i „Gregers“ kom den unge Balletdanser Robert Schyberg til Folketeatret, hvor hans Virksomhed blev ganske kortvarig. Det var først paa Dagmar-teatret, at hans fine, men spæde lyriske Talent fandt sit smukkeste Udtryk som den syge Herman i „Ungdomsleg“. I 1900 vendte Schyberg tilbage til Nationalscenen; 1918 overtog han Mary Steens fotografiske Atelier.

Schylein, Herman, født 9. Maj 1832, opr. Malermester, i adskillige Aar Folketeatrets Sufflør, død 19. Septbr. 1893.

Secher, Julie, født Lund, Frue, født 6. Maj 1860, første Optr. 2. Septbr. 1880 som Rose i „Ungkarl og Ægtemand“, afg. 1881, genans. 1884, sidste Optr. 20. Maj 1886 som Desdemona i „Othello“; gift med Redaktør Secher.

Hun havde været et Par Sæsoner ved Nationalscenen, da det lykkedes Watt at engagere hende til Folketeatret. Skønnere Kvindehoved var ikke set der siden Agnes Langes Tid. I et barnlig-blødt, regelmæssigt, men af mørk Alvor præget Ansigt lyste et Par Øjne, der baade var milde og varme, bedende og trodsige. Dertil en Stemme, halvdunkel og indsmigrende, og over hele Skikkelsen noget sundt og straalende, en buttet og munter Ynde: Hun var skabt til at blive den borgerlige Scenes forgudede Primadonna. Men desværre fik Fru Secher kun kortvarig Betydning for Folketeatret. Hun maatte i det væsentlige nøjes med den Succés, hendes Skønhed fremkaldte, fordi en mangelfuld Teknik hindrede hende i at faa Herredømme over Kunstens finere Midler. Hendes Fejl vedblev at være Diktionens uslebne „Kjøbenhavneri“, en vis forkælet Nonchalance, som efterhaanden syntes større end det zigeuneragtige Temperament, hun ogsaa ejede. Fru Sechers Navn er navnlig knyttet til Casino. Derude rasede hun i Daudets og Ohnets Folkeskuespil med en Voldsomhed, som lod hende naa sit kunstneriske Højdepunkt i Fremstillingen af „Thérèse Raquin“. Samme Aar, den 2. Decbr. 1892, døde hun, 32 Aar gammel, af Tuberkulose.

Sick, Oline, født Jensen, Frue, født 17. Febr. 1849, første Optr. 20. Aug. 1873 som Madam Barazin i „Barazins Døttre“, sidste Optr. 9. Maj 1875 som Fru Dreyer i „En Bryllupsdags Fataliteter“; død 20. Jan. 1913.

Simonsen, Nathalie, Frøken, første Optr. 14. Septbr. 1873 som Valeria i „De Forlovede“, sidste Optr. 1. Juni 1874 i samme Rolle, død som Fru Lazarus den 1. Febr. 1906.

Smidth, Anton, født 21. Maj 1809, cand. phil., første Optr. 28. Aug. 1862 som Goldschild i „Et Anfordringsbevis“, sidste Optr. 11. Maj 1863 som Carlonet i „Jesuiten og hans Elev“; gift med Skuespillerinden Betty Smidth født Christensen.

Anton Smidth debuterede 1834 i Christiania, hvor han spillede unge Helte og Karakterroller og nød stor Anseelse. Gentagne Gange søgte han at naa sine Ønskers Maal, som var at komme til at optræde paa det kgl. Teater, men hver Gang fik han Afslag. Efter næsten tyve Aars Ophold i Norge rejste han i de danske Provinser og kom i 1855 til Casino, som ifølge sit indskrænkede Repertoire kun kunde byde ham faa Roller, der stod paa Højde med hans Intelligens, og hvori han kunde gøre Virkning ved sin Myndighed og sit prægtige Ydre. Misfornøjet drog han en enkelt Sæson til Folketeatret,

E. W. Ramsøe.
Musikdirektør.
1865—1875.

derfra vendte han igen tilbage til Casino og forlod i 1865 for bestandig Scenen. Der er ingen Tvivl om, at der blev handlet ilde med Anton Smidths Talent, som havde fortjent en Plads paa Nationalteatret. Han var Privatscenernes første kultiverede Skuespiller, en Pryd for sin Stand, men han blev skuffet af de Mænd, som styrede Kunsten. Dog, Videnskaben gav ham fuld Oprejsning. Endnu i sin Skuespillertid dekoreredes han med Fortjenestmedaljen i Guld for sit udmærkede Arbejde for Fiskeriets Fremme. Han blev Statens Konsulent og var i 1866 dens Kommissær ved Fiskeriudstillingen i Boulogne, hvor han fik Medalje for sit Skrift „La mer“. Han døde den 1. Aug. 1868. Hans Hustru:

Smidth, Betty, født Christensen, Frue, født 5. Marts 1818, første Optr. 10. Oktbr. 1862 som Madam Bertrand i „Romantisk Kærlighed“, afg. 1863, genans. 1869, afg. 1873, genans. 1875, fejrede 50 Aars Jubilæum 5. Marts 1883, sidste Optr. 31. Maj s. A. som Fru Falk i „Min Svigermoder“.

Betty Smidth blev uddannet paa det kgl. Teater og optraadte første Gang der ved en Aftenunderholdning den 24. Marts 1833. Sit Gennembrud fik hun i Christiania, hvor hun spillede et altomfattende Repertoire, men da hun i 1850 vendte tilbage til Nationalscenen, indskrænkedes hendes Virksomhed. Utilfreds med Forholdene begyndte hun et omflakkende Kunstnerliv, som gennem Provinserne og Norge førte hende til Casino. I tre Perioder var hun knyttet til Folketeatret, hvor hendes hyggelige Apparition, Lune og klare Replik navnlig i den sidste Periode gjorde hende til en meget yndet Skuespillerinde. Hendes Kunst var stilsfærdig og virkede derfor som en Modsætning til Julie Hansens brede Komik. Begge var, hver paa sin Maade, i særlig Grad kjøbenhavnske Skuespillerinder, men medens Betty Smidth varierede sine halvkomiske, godmodige Matroner, gentog Julie Hansen sin engang fastslaaede Type. Betty Smidth døde den 31. Jan. 1892.

Stendrup, Frøken, Debutant, opr. 21. Apr. 1882 som Poulina i „Ude og Hjemme“, afg. s. A.

Stevenius, V., første Optr. 27. Apr. 1867 som Grev Baudelot i „Den sidste Nat“, sidste Optr. 13. Maj 1869 som Maurice i „Rejsen til Kina“.

Stigaard, Hans Laurids Frederik, født i Aarhus 21. Aug. 1829, første Optr. 18. Septbr. 1857 som Landry i „En lille Hex“, afg. 1866, genans. 1878, sidste Optr. 30. Maj 1884 som Henri i „Rejsen til Kina“; senere ansat ved Dagmar-teatret og Casino, hvor han optraadte sidste Gang 29. April 1889.

Laurids Stigaard hørte til Privatteatrenes oprindelige Stamme. Han optraadte tidligst i Casinos Aabningsforestilling, men brød først igennem ude i Provinserne, hvorfra det lykkedes Lange at erhverve ham til sit nye Folketeater mod at betale 700 Rdlr. i Bøde for hans Kontraktbrud med M. V. Brun.

Hvad Hultmann var for Nationalscenen, blev Stigaard for Privatteatrene. Sely om han i Aarens Løb maatte synges adskillige Operettepartier, være fransk Markis og nu og da optræde i komiske Roller, var det dog som Folkeskuespillets Romantiker, at

han blev Mellemlandens sceniske Ideal. Han foretog sine Sange med en blød og hjertevarm Stemme, og hans Diktning, Gestus og Holdning var præget af den akademisk-ædle Stil. Kunsten var hellig for ham, hemmelighedsfuld, skænket af Gud. Og denne Tro var Kilden til hans bestandige Ungdom: Han naaede saaledes under hædrende Begejstring at fejre sit 40 Aars Jubilæum som Aage i „Mester og Lærling“. Han havde selv gennem Livets Storme bevaret Aages naive Følemaade og ureflekterede Tankegang.

Udenfor Scenen var Stigaard en Patricier i sin Stand, repræsentativ, ulastelig i Klæder som i Væsen. Ved hans Død den 29. Juli 1889 skrev Holger Drachmann:

„Hans Laurids Stigaard var af dem,
som havde ingen Alder;
for ham var Scenen „Musers Hjem“,
Teatret „Kunstens Haller“;
Hans Laurids Stigaard var en Mand
med ildfuld Sjæl og jævn Forstand,

F. L. Høedt.

Otto Zinck.

Julius Lehmann.

med Hjærte for det snævre
Land,

hvori han fuldt var Borger;
han kendte dette — Hjør-
tets — Sprog
vel mer end mangan-
anden;
han var paa Livet lidet
klog,
Erfaringer — dem hav-
de han,
men de sad ej i Pan-
den:
Han stod, mens Kam-
merater faldt
i Kampen mod den
Dods-Gestalt,
som hedder Dagens
Sorger;

han var en Yngling, alt
i alt,
blev aldrig graa, blev aldrig
trist,
var „Elsker“ — helt — til al-
lersidst —
Og derfor var han elsket!“

Herman Bang.

Johannes Nielsen.

Og Sceneinstruktører ved Folketeatret.

Sørensen, Lydia, Frøken, født 10. Jan. 1858, første Opfr. 25. Oktbr. 1881 som Martha i „En Prøve“, sidste Opfr. 28. Maj 1886 som Cordelia i „Kong Lear“, gift med Skuespiller Henrik Lindemann.

Fra Nationalscenen kom Lydia Sørensen til Folketeatret, hvor hun behagede i adskillige Roller ved sit følelsesfulde Spil, der undertiden løb Fare for at blive en Smule „prude“. Hun havde ikke Personlighed til at brillere, men virkede ved Sindets Inderlighed. Hendes Opfræden var præget af Intelligens og Elskværdighed, men hun havde Vanskelighed ved at finde blivende Sted paa de kjøbenhavnske Theatre. Fra Nørregade tog hun til Casino, derfra til Provinsscenerne og døde i sit 34. Aar, den 13. Maj 1891.

Thorberg-Sommer, Agnes, Frøken, født 31. Maj 1886, første Opfr. 2. Novbr. 1904 som Suzanne i „Hvor man keder sig“; gift ¹⁾ med Skuespiller Texière, ²⁾ med Skuespiller Carlo Wieth.

Fru Eckardts Søsterdatter, Frk. Thorberg-Sommer, blev straks efter sin vellykkede Debut Teatret til Nytté som en fin og sart Kunstner. I Perioden inden 1909 ydede hun uden Tvivl sin bedste Gænge som den aandige Vibeke i „Willemoes“.

Treschow, Wilhelm Leopold, født 19. April 1862, første Opfr. 16. Septbr. 1884 som Olsen i „Vedbæk-Skodsberg-Kjøbenhavn“, sidste Opfr. 16. Maj 1887 som anden Matros i „Anders Tikjøb“,

senere Skuespiller i Provinserne. Nu: Direktør i Forsikringsvæsenet.

Tscherning, Leo, født 30. Jan. 1880, cand. phil., første Opfr. 23. Septbr. 1900 som Hansemann i „Jakob og Kristoffer“, sidste Opfr. 28. Maj 1908 som Bassick i „Sherlock Holmes“, ansat ved det ny Teater til 1913, Sceneinstruktør 1911—1913.

Krigsminister Tschernings Sønesøn, Leo Tscherning, ejede Evne for komisk Karakteristik. Hans Rollefag var navnlig Flabene, baade adelige og borgerlige. Med sit raske Hovede og sin Sportskikkelse var han den typiske unge Kjøbenhavnner fra Tiden omkring 1900. Han var smart, moderne og betragtede Gustav Esmann som en Fører. Ligesom denne var han ikke uden Sentimentalitet. Hans Hjerne arbejdede fortræffeligt med dagligdags Ting, men hans Væsen savnede Dybde. Mangfoldige Modsætninger brødes i ham og splittede hans rodløse Sind. Han havde faaet sin Uddannelse paa det kgl. Teater — og ønskede inderligt at blive Cirkusklovn. Et af hans Maal var at spille Henrik, et

andet at blive Medlem af Folketinget. Han drev Journalistik og beskæftigede sig med Personalhistorie. Han var som en Spiller, for hvem Livet er et Skakbræt, og han saa gerne sig selv i den bedste Position. I alt, hvad han foretog sig, var Starten hans Element, men Udholdenheden hans Fjende. Det lange Sigt var ikke Leo Tschernings Sag, men derimod Nuet, Dagen i Dag.

Dog, hans Smartness bragte ham en Gang et betydningsfuldt Resultat. Da det ny Teater i Sommeren 1911 forladt af Alle var averteret til Leje i Aviserne og lige paa Nippet til at blive Biografteater, lykkedes det Tscherning uden selv at eje Penge, men med en Fodboldspillers Energi at finde og sammenknytte de mange Traade, der førte til, at Huset blev bevaret som Talescene. Han gav sig dog ikke Tid til at afvente Lønnen for sit Værk, men styrtede sig ud i Filmens Eventyr, som kun bragte ham Skuffelser. Træt og nedslaaet i alle sine Forhaabninger rejste han til Ebeltoft, hvor han den 24. Juni 1914 forkortede sit Liv.

Uhlendorff, Ellen, født Jørgensen, Frue, født 18. Maj 1880, Debut 1898 paa det kgl. Teater, første Opfr. 5. Febr. 1901 som Johanne i „Eventyr paa Fodrejsen“, sidste Opfr. 30. Maj 1904 som Mdm. Frederiksen i „Thummelumsen“; gift med Balletdirigent Uhlendorff; overgaaet til Privatlivet.

Wandahl, Alma, født Nielsen, Frue, født 8. Marts 1870, første Opfr. 25. Novbr. 1888 som Mariane i „Selvstyre“, sidste Opfr. 30. Maj 1890 som Jomfru Hansen i „Skovridergaarden“; senere ansat ved Dagmartheatret; gift med Regissør, nu Biografteatererejer Wandahl.

Watt, Dorothea, født Olsen, Frue, født 1. Aug. 1856, første Opfr. 1. Septbr. 1876 som Anna i „Familien Danicheff“, afg. 1879, genans. 1880, sidste Opfr. 18. Maj 1883 som Ursula i „Ude og Hjemme“; gift med Teaterdirektør Robert Watt.

Wennerwald, E. A. F., født 4. Aug. 1859, første Optr. 25. Septbr. 1882 som en Tjener i „Jeg spiser hos min Moder“, sidste Optr. 7. Maj 1883 som Baluchskinekokoff i „Arthurs Fif“: senere Korist; overgaaet til privat Stilling.

Vermuth, Andrea, Frøken, født 23. Maj 1850, første Optr. 2. Oktbr. 1874 som Julie i „Haandskriften“, sidste Optr. 31. Marts 1876 som Anna i „Oberstens Døtre“; nu Fru Lamberth.

I M. V. Bruns Periode spillede Frøken Vermuth et ikke ubetydeligt Repertoire paa Folketeatret, bl. a. Rithra i „Svantevits Datter“, senere rejste hun (med en Saarig Afbrydelse) i Provinserne og var i det ny Teaters første Sæsoner knyttet dertil.

West, Anna, Frøken, født 26. Jan. 1865, første Optr. 23. Septbr. 1883 som Marie i „Lars Braabys Bryggeri“, sidste Optr. 17. Maj 1887 som Clara i „De Fattiges Dyrehave“; senere Skuespillerinde ved Casino og i Provinserne; gift med Direktør Jens Höffner.

Wiehe, Marie Charlotte, født Hansen, Frue, født 28. Aug. 1865, første Optr. 13. Novbr. 1890 som „Frk. Nitouche“, afg. 1891, genans. 1892, afg. 1894, genans. 1896, sidste Optr. 17. Marts 1897 som Fanny i „De smaa Lam“; Gæsteoptr., senest som „Den lykkelige Gilberte“ 29. Septbr. 1905; gift 1) med Skuespiller Vilh. Wiehe, 2) med Musikdirektør Berény.

Charlotte Wiehe var en udmærket Akquisition for Folketeatret. Den nydelige Balletdanserinde med den pikante Skikkelse og det morsomme Ansigt gjorde straks stor Lykke som „Frk. Nitouche“, og i Glæden over hendes nuancerede Sangkunst lagde Publikum ikke Mærke til hendes mangelfulde Diktion. Hun skiftede ofte Scene, og da hun havde lært sig Fransk som sit Modersmaal, optraadte hun fra Paris til Konstantinopel, hvor tidligere ingen dansk Scenekunstner havde ageret. Naar hun nu og da vendte tilbage til Folketeatret medbringende Boulevardteatrenes sidste Succés, virkede hun som en Kolibri blandt hjemlige Fugle. Krigen har nu standset hendes Virksomhed, og maaske vil Smagen for den lette Kunst, hun repræsenterer, have forandret sig efter den store europæiske Udrensning.

Wiehe, Emma, født Albrecht, Frue, født 30. Juni 1865, Datter af Skuespiller Heinrich Gottfred Albrecht ved Casino, hvor hun debuterede den 12. April 1882 som Britta i „Huldrebakken“, første Optr. 10. Septbr. 1892 som Leoni i „Pariserliv“, sidste Optr. 30. Maj 1893 som Bertha i „Rejsen til Kina“, senere ansat ved Dagmar-teatret; gift med:

Wiehe, Jacques, født 23. Juni 1860, første Optr. 30. Aug. 1885 som Svend Povelsen i „Gøngehøvdingen“; afg. 1888, genans. 1892, sidste Optr. 31. Maj 1893 som Maurice i „Vore Venner“; senere ansat ved Dagmar-teatret, senest ved Casino.

Michael Rosings store Evner spaltede sig i hans tre Dattersønner: Michael Wiehe blev Drømmeren, den tavse Ridder, i hvem Tidsalderens erotiske Idealer samledes som et levende Brændpunkt, Wilhelm Wiehe fik Heltekræften, hans Kunst var paa én Gang blød og stærk og dertil ejede han et djært Gemyt, Johan Wiehe var derimod et vildt Temperament, Kraften uhammet af Forstand og Vilje.

Wilhelm Wiehes Talent deltes igen til hans to Sønner: Medens Wilhelm besad Slægtens romantiske Følemaade, fik Jacques Lunet, som han gav en ejendommelig Staccato-Form, der forsvandt med ham. Vildledt af Navnet, Slægtstraditionen og det djærve i hans Væsen, troede man først, at han var Lyriker. Han optraadte første Gang paa sin Faders Scene den 11. Maj 1884 som Bernardo i „Hamlet“ og spillede paa Folketeatret bl. a. „Svend Gønge“. „En Gang imellem bryder hos ham Gnisten frem bag det besynderlig klodsede og forvrængede, som skæmmer ham“, skrev Herman Bang. „Til daglig gør Wiehe et lidt trist Indtryk af noget stammende og krampagtigt“. Dog, dette „klodsede og stammende“ fik senere sit rette kunstneriske Udtryk i de franske Lystspil paa Dagmar-teatret og gjorde Wiehe til en ypperlig Farvær.

Ved sit smittende Lune og sin friske Elskværdighed kastede Jacques Wiehe ny Glans over det gamle Kunstnavn. Desværre døde han i sin bedste Alder den 21. Maj 1910 — just i den Maaned, han med sin Friluftsnatur elskede mest.

Wiehe, Viggo, født 23. Decbr. 1874, første Optr. 17. Aug. 1898 som Taffy i „Trilby“, afg. 1901, genans. 1915.

Fra det kgl. Teaters Elevskole kom Kgl. Skuespiller Johan Wiehes Søn, Viggo Wiehe, til Folketeatret, hvor han brød igennem som den skikkelige Ludvig Thostrup i „Østergade og Vestergade“. Den Rolle er næppe nogensinde bleven spillet bedre. Efter i 13 Aar at have været ansat ved de andre københavnske Privat-teatre og en enkelt Sæson i Provinserne vendte Wiehe tilbage til Nørregades Scene. Han er nu den eneste Skuespiller, som bærer

det berømte Navn. Hans sceniske Aner gaar tilbage til 1777, i hvilket Aar Oldefaderen, Michael Rosing, debuterede.

Wildenbrück, Dagmar, Frøken, spillede en Pige i „Leonarda“ 26. Jan. 1880, genans. 1891, sidste Optr. 10. Maj 1896 som Alphonce i „Toto—Tata“; nu ansat ved Odense Teater.

Wilhelmi, Signe Boline, født Møller, Frue, født 3. April 1842, debuterede 1867 i Malmø, første Optr. 23. Aug. 1891 som Madam Jensen i „Forhus og Baghus“, sidste Optr. 29. Maj 1892 som Glarmester Ane i „Fastelavnsgildet“; gift med Musikdirektør Wilhelmi.

Fru Wilhelmi var i mange Aar en navnlig i Provinserne afholdt komisk Skuespillerinde, som ejede en udmærket Sangstemme. Ved Folketeatret replacerede hun i en enkelt Sæson Julie Møller under hendes Sygdom. Fru Wilhelmi døde den 28. April 1914.

Willumsen, Charles, født 3. Febr. 1866, debuterede 1884 i Slagelse, Regissør ved Folketeatret 1902—03, derefter atter Skuespiller i Provinserne; er nu ansat ved Sønderbros Teater.

Wimmer, Eleonora, Frøken, født 14. Septbr. 1834, første Optr. 9. Septbr. 1859 som Marco i „Marmorkvinderne“, sidste Optr. 24. Maj 1860 som Virginie i „En Svigersøn under Opsigt“; gift med Stationsforstander Knutzen; død 7. Maj 1904.

Winsløw, Lars, født 20. Septbr. 1822, cand. phil., første Optr. 15. Septbr. 1858 Barthelemy i „Onklen fra Amerika“, afg. 1859, genans. 1860, sidste Optr. 17. Maj 1862 som Munk i „Naar kommer Dansken?“

Det berømte Skuespillernavn, Lars Winsløw bar, spændte i urimelig Grad Forventningerne til ham. Han havde tilmed det Uheld i det Ydre at ligne sin Fader, Carl Winsløw, uden at eje hans Genialitet. Mindet om denne store Kunstner skyggede for ham. Man syntes baade paa Nationalscenen, hvor Lars Winsløw i 1845 debuterede, og senere paa Folketeatret, at han var tør og træg i de Gammelmandsroller, han spillede. Senere vandt han større Anerkendelse i Provinserne, men opgav dog omsider Skuespilkunsten og blev Lærer i Toelt ved Humlebæk, hvor han døde den 19. Marts 1891.

Hans Dattersøn er Skuespiller Elith Pio ved Dagmar-teatret.

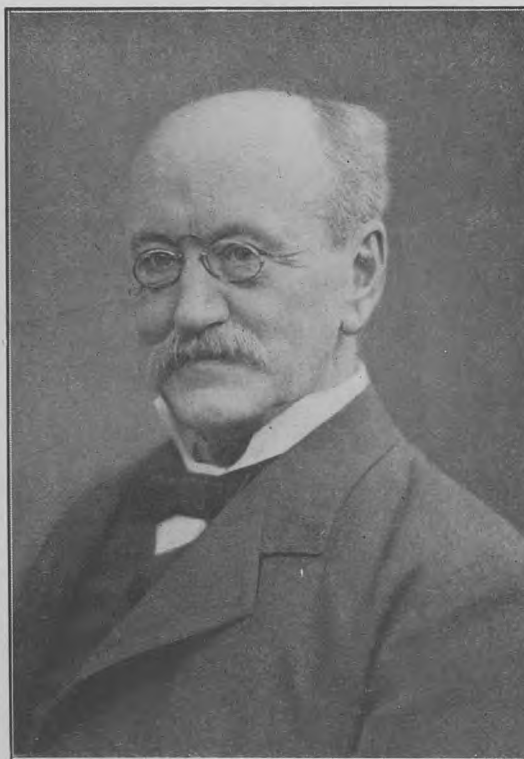
Winther, Jensenius, født 24. Decbr. 1862, første Optr. 9. Septbr. 1883 som Edvard i „Den faste Aften“, sidste Optr. 28. Maj 1885 Lodovico i „Othello“; senere Skuespiller i Provinserne; overgaaet til en privat Stilling.

Winther, Johanne, Frøken, født 5. Oktbr. 1882, første Optr. 10. Febr. 1906 som Adèle i „Boubouroche“, afg. 1907; genans. 1908, sidste Optr. 11. Marts 1909 som Herlofs Marthe i „Anne Pedersdotter“.

Frk. Winther havde frekventeret Elevskolen og røbede baade Intelligens og Temperament ved sin Debut paa Folketeatret som den letsindige Dame i „Boubouroche“, men da hendes Organ lagde hende Hindringer i Vejen, forlod hun Scenen og indgik Ægteskab med Skuespiller Robert Dinesen.

Wulff, Carl, født 7. Maj 1840 i Slagelse, første Optr. 1. Septbr. 1876 som Faldé i „Familien Danicheff“, sidste Optr. 30. Maj 1884 som Alidor i „Rejsen til Kina“; derefter indtil 1. Juni 1887 ansat ved Dagmar-teatret.

Han var Søn af jødiske Forældre og naaede ikke at blive Svend hos den Urtekræmmer, hos hvem han stod i Lære, inden han i 1858 begyndte sit Skuespillerliv paa Alhambra; derefter rejste han i Provinserne og Norge. Den 9. April 1863 debuterede han som Edvard i „Den unge Gudmoder“ paa Casino, hvor hans kønne, mørke Ydre vakte Opmærksomhed. En vis Lighed med den da nylig afdøde Michael Wiehe var Grunden til, at Carl Wulff (fra 1867) gjorde Lykke hos det ukritiske Publikum i nogle lyriske Roller paa Nationalscenen, skønt hans Romantik var vammelfølsom og traditionel sentimental. Drøm og Lidenskab laa fjærnt fra hans Personlighed, der bundede i et ingenlunde dybt, men livligt Temperament. Da Emil Poulsen fremstod, blev Carl Wulff overflødig, og han forlagde da atter (1869) sin Residens til Casinos Folkekomedier, indtil han omsider i Revyfarcen „Peter Sørensen“ (1874) fandt Udtryk for sit egentlige Jeg: Den skeptiske, mæglige, velpaaklædte Københavner, Inkarnationen af den paa en Gang uforskammede og elskværdige Galning fra Tiden før Asfaltens Dage. Efter denne Typedannelse tilbragte Wulff otte lykkelige Sæsoner ved Robert Watts Scene som Hovedstadens mest populære Bonvinant og Ræsonnør. Hvad Frederik Madsen var for Folketeatret i Tresserne, blev Carl Wulff i Halvfjerdserne, men i Talentets Oprindelighed og Omfang kunde de to Skuespillere ikke sammenlignes. Madsen var mangfoldig og overdaadig i sin Evne, Wulff var derimod saa ensartet, at han maatte omforme Rollerne efter sit Naturel, Ydre og Væsen. Hans Københavner var en morsom Drivert med slæbende Gang og halv-

Harald Hansen,
Billetkasserer 1885—1900, Inspektør 1900—1911.

M. W. Brun.

Peter Faber.

Robert Watt.

Th. Overskou.

H. P. Holst.

Julius Gerson.

Erik Bøgh.

Poul Chiewitz.

K. Brosbøll (Carit Etlar).

Adolf Recke.

A. L. C. de Coninck.

Vilh. Topsøe.

William Faber.
Nogle af Folketeatrets Oversættere og Forfattere 1857—1908.

Richard Kauffmann.

Frits Holst.

udslukt Stemme, en Billardspiller og Kafégæst, med et blegt Ansigt, som oplystes af et pludseligt Smil. Men hans Replik fødtes i Øjeblikket, den lød som et Indfald og serveredes nede ved Lamperækken direkte til Publikum. Denne Spillemaade blev efterhaanden til en Manér, som dog aldrig svigtede sin Virkning. Der laa ikke meget Arbejde bag disse Fremstillinger, Wulff lærte næppe sine Roller og tog dem aldrig med hjem: „Det er jo her, de skal spilles“, svarede han, naar man bebrejdede ham hans Ligegyldighed. Han ændrede dem efter Behag og ekstemperede stadig Vittigheder, der undertiden forandrede et Lystspil til en Revy.

Ogsaa udenfor Scenen nød Carl Wulff Ry for morsomme Indfald, og denne lokale Berømmelse styrkede hans Autoritet. Soigneret i sin Paaklædning, bærende den høje Hat ned i Panden, krøllet, velbarberet og med en Havannacigar i Munden drev han omkring og sagde „Brandere“ om alt og alle. Eller man saa ham dase tilbageslængt i en Droske, sugende paa sin Stokkeknep. Hans Vid var hverken dybt eller ondt, men et godmodigt Ord-Spil, som gjorde ham (i Forening med Direktør Vilh. Petersen) til den københavnske Sommerrevys Stamfader.

Carl Wulffs tidlige Død af Brystsyge blev stærkt beklaget og der stod længe en Sky af Anekdoter omkring hans Navn. Det var dog uden Tvivl en Lykke, at Sygdom afbrød hans Bane, thi Genren af hans Humør var ved at blive opbrugt. Ved at dø i sine bedste Aar — den 18. Septbr. 1888 — gik han bort, medens han endnu var en typisk Repræsentant for „Tivoli“ Humøret og — Grinet, saaledes som dette var i Toddyernes Tid. Under jødiske Ceremonier blev han begravet paa mosaisk Vestrekirkegaard. Han var ¹⁾ gift med Danserinden Bianca Bills, som døde 1863, ²⁾ med nedennævnte Skuespillerinde Johanne Beate Løcken.

Wulff, Emil, født 4. Oktbr. 1866, Exam. pharm., første Optr. 23. Septbr. 1900 som Kristoffer i „Jacob og Kristoffer“, afg. 1904, Gæsteoptr. som „Thummelmusen“, senest 27. Apr. 1915.

Emil Wulff begyndte sin Skuespillervirksomhed paa Dagmar-teatret, hvor han den 1. Septbr. 1891 optraadte første Gang som Gregor i „En Arrigtrold“ og i den følgende Tid spillede nogle Smaaroller, der ikke gav ham Lejlighed til at skabe Opmærksomhed omkring sit Navn. Over Nørrebros Teater kom han til Provinsscenerne, og det var ved en Opførelse af Gustav Wieds „Erotik“, som Skuespillerne udenfor Hovedstaden arrangerede paa Folketeatret, at Dorph-Petersen fik Interesse for ham. I Tiaaret for sin første Optraaden brød han omsider igennem som „Thummelmusen“, Gustav Wieds halvgamle Særling, som i Stykkets første Akter „springer Badut“ for Borgerskabet, men efter Lotterigevinsten forandrer sit Væsen til Parvenuens Indbildskhed og Overlegenhed. Emil Wulffs Fremstilling var ejendommelig, morsom og rig paa karakteristiske Træk. I sine næste store Roller, Flachsmann i „Flachsmanns Skole“ og „Den ny Bibliotekar“, havde han Vanskelighed ved helt at komme bort fra „Thummelmusens“ særprægede Væsen, og da Teaterdrift i stigende Grad bemægtigede sig hans Interesse, grundlagde han i 1904 Frederiksberg Teater, som tidligere kun var benyttet til den aarlige Sommerrevy. Derfra avancerede han over Centralteatret („Cirkus Variété“) til Etablissementet „Scala“, som han i Forening med Frede Skaarup ledede med økonomisk Fordel. Wulff udtraadte af Direktoratet medio Oktober 1918.

Wulff, Johanne Beate, født Løcken, Frue, født 23. Oktbr. 1838, første Optr. 1. Septbr. 1876 som Ansiffa i „Familien Danicheff“, sidste Optr. 30. Maj 1884 som Emma i „Vedbæk-Skodsborg-Kjøbenhavn“; gift med Skuespiller Carl Wulff; død 29. April 1906.

Zinck, Otto Christian, født 25. Decbr. 1824, cand. phil., første Optr. 24. Septbr. 1868 som Massepin i „Baron Ødeland“, fejrede 50 Aars Jubilæum 11. Febr. 1905, sidste Optr. 14. Oktbr. 1907 som Jokum i „Brogede Minder“.

Udgaet fra en gammel og anset Teaterfamilie havde Otto Zinck artistisk Raceblod i sine Aarer, og som Akademiker fra den Hostrupske Komedianteater havde det Artistiske hos ham parret sig med studentikos Aandsoverlegenhed. Over 30 Aar gammel fulgte han Slægtens Traditioner og debuterede (11. Febr. 1855) paa det kgl. Teater som Arv i „Henrik og Pernille“. Hvad han i de følgende tolv, trange Sæsoner lærte af Phister, kom ham i høj Grad til gode paa Folketeatret, da han i Vrede havde forladt Nationalscenen (1868), fordi man narrede ham for kgl. Ansættelse.

Zincks Komik var af en egen snurrig Art, paa en Gang nonchalant og teknisk fuldkommen sikker. Hans Figurer var meget ensartede, Zincks Personlighed stak igennem alle hans Masker: En lille, vims Borger med maliciøse Øjne, et bidsk Smil og en knaster Stemme, en snurrig Fætter, som baade var snerrende-godmodig og ondsksfuld. Han gav sig ikke af med at forklare eller analysere sine Roller, slikt ansaa han for at være noget „forbandet moderne Vrævl“, men nøjedes med at more Publikum ved sin lunefyldte Replik og sine ofte meget groteske Paafund.

Hans Iscenesættelser af Molière, Holberg og Hertz' Lystspil hævede Folketeatrets Niveau. Han holdt sig mere til Phisters Lærdomme end skabte paany. Modsat var hans mange Bearbejdelser fra Fransk og Tysk uden litterær Værdi, men meget nyttige for Kassen.

Zincks Engagement var i 1868 en Begivenhed, fordi han var næsten 44 Aar, kendt i litterære Kredse, skattet som Lærer, prøvet som Skuespiller, og fordi Svælget var dybt mellem den Scene, han kom fra, til Teatret paa Nørregade. Det kunde ved hans Død den 17. Febr. 1908 siges med fuld Sandhed, at hans Virksomhed i høj Grad havde bidraget til at forkorte Afstanden.

Züberlein, Diderot, født 20. Aug. 1832, første Optr. 18. Septbr. 1857 som Sylvain i „En lille Hex“, afg. 1859, genans. 1871, sidste Optr. 31. Maj 1878 som Harry i „I den nye Verden“.

Züberlein var en talentfuld og intelligent Skuespiller, som paa Folketeatret og Casino spillede mange, navnlig usympatiske Roller med skarp Karakteristik. Senere optraadte han i Provinserne, hvor han blev den første danske Fremstiller af Osvald i „Gengangere“. Han er nu (1919) den sidstlevende af det Personale, som aabnede Folketeatret i 1857. Hans Datter:

Züberlein, Mary, Frøken, debuterede 11. April 1904 som Amanda i „Paa Trappengangen“, men forlod Teatret s. A. Nu: Fru Dütsch.

Zölyner, C. F., født 31. Jan. 1884, cand. phil., første Optr. 21. Aug. 1904 som Jim i „Sherlock Holmes“, sidste Optr. 26. Marts 1905 som Svendsen i „Tvillinger“, hvorefter han forlod Scenen og rejste til Amerika.

Østergaard, Poul, født 4. Oktbr. 1882, første Optr. 21. Aug. 1901 som Smit i „Thummelmusen“, sidste Optr. 31. Maj 1904 som Daniel i „Sherlock Holmes“.

Da Professor Vilh. Østergaards Søn, Poul Østergaard, havde gode Evner som Forfatter, forlod han snart Scenen. Han naaede dog ikke at skrive noget Arbejde af blivende Værdi, inden han den 14. Novbr. 1914 døde i Fredensborg.

Komedier og Operetter,

som i Tiden 18. Septbr. 1857—1. Juni 1918 er opført over 100 Gange paa Folketeatret.

De Forlovede	¹⁶ / ₃ 1870— ⁶ / ₁₂ 1914	227	Gange
Den røde Hane	⁵ / ₉ 1908— ²² / ₄ 1917	102	—
Den sidste Nat	² / ₁₀ 1857— ³⁰ / ₅ 1893	187	—
Den skønne Helene	²⁴ / ₁₁ 1865— ²⁴ / ₁₀ 1891	123	—
Den svage Side	¹⁴ / ₉ 1858— ¹ / ₉ 1893	170	—
En Borsbaron	⁸ / ₁₁ 1885— ²⁵ / ₁ 1914	188	—
En fattig ung Mands Eventyr	²⁵ / ₃ 1859— ¹⁴ / ₁₁ 1895	154	—
Et Vajsenhusbarn	¹⁸ / ₁₁ 1859— ¹⁵ / ₁₀ 1899	137	—
Periegæsterne	³ / ₁₀ 1858— ³¹ / ₅ 1918	196	—
For Alvor	²³ / ₁₀ 1857— ²⁴ / ₅ 1905	131	—
Frk. Nitouche	¹³ / ₁₁ 1890— ¹⁴ / ₅ 1903	166	—
Første Violin	¹⁸ / ₁₀ 1898— ¹⁸ / ₁₀ 1914	120	—
Gøngehøvdingen	²² / ₂ 1865— ²⁴ / ₁ 1903	246	—
Han drikker	¹⁸ / ₁₀ 1859— ²⁷ / ₅ 1893	125	—
Hans Højhed	⁸ / ₂ 1903— ²⁰ / ₁₀ 1912	177	—
Hverdagsfolk	⁵ / ₄ 1871— ¹⁷ / ₁₀ 1915	113	—
Jette Gebert	³¹ / ₃ 1917— ¹⁷ / ₅ 1918	126	—
Karen, Maren og Mette	¹⁹ / ₁₁ 1910— ¹⁶ / ₁₂ 1911	103	—
Landmandsliv	² / ₂ 1894— ¹⁷ / ₄ 1911	108	—
Lynggaard & Co.	³⁰ / ₉ 1905— ³⁰ / ₁₂ 1917	153	—
Madame Sans-Gêne	²⁰ / ₁₂ 1894— ¹⁰ / ₅ 1912	131	—
Moderate Løjer	²⁶ / ₃ 1907— ²⁰ / ₅ 1916	166	—
Niniche	¹¹ / ₁₂ 1879— ¹² / ₅ 1903	173	—
Nøddebo Præstegaard	²⁶ / ₁₂ 1888— ¹⁰ / ₃ 1918	298	—
Orfeus i Underverdenen	¹¹ / ₁₀ 1860— ¹⁹ / ₄ 1896	211	—
Redaktionssekretæren	⁸ / ₄ 1863— ¹⁸ / ₉ 1897	164	—
Rejsen til Kina	¹⁰ / ₁ 1868— ¹¹ / ₉ 1901	274	—
Revyen	⁴ / ₃ 1869— ¹⁵ / ₁₂ 1907	199	—
Sherlock Holmes	²⁰ / ₁₂ 1901— ²⁸ / ₁₂ 1909	191	—
Store Bededagsaften	¹⁰ / ₁ 1864— ³ / ₄ 1910	166	—
Thummelmusen	²² / ₂ 1901— ²⁷ / ₄ 1915	125	—
Tre for En	²⁰ / ₃ 1864— ¹⁵ / ₁₂ 1907	104	—
Trilby	⁶ / ₅ 1898— ²⁴ / ₄ 1900	109	—
Vedbæk-Skodsborg-Kjøbenhavn	¹¹ / ₃ 1884— ⁸ / ₄ 1900	166	—
Verdens Herkules	²³ / ₃ 1866— ¹ / ₉ 1892	132	—

Kildehenvisninger.

Utrykket Kilder: Johs. Rings statistiske Samlinger. Justitsministeriets Arkiv (Sager vedr. Direktørernes Bevillinger). Aktieselskabet „Hippodromens“ Arkiv. Breve fra Robert Watt og Abrahams (Privateje). Hist.-filologisk Samfunds Arkiv.

Trykte Kilder: Nationaltid. 1880—90. Politiken 1884—1908. Teatret 1900—1908. Spredte Aargange af Dannebrog, Tilskueren, Ill. Tidende og Gads danske Magazin. Herman Bang: „Teatret“; „Ti Aar“. L. Svendsen: Privatteatrenes Repertoire. C. Bayer: Folketeatrets Historie 1857—1882. Folketeatrets Plakater 1857—1908. Otto Zinck: Studenter og Teaterliv. K. Schmidt: Odense Teaters Hist. I—II. Charles Kjerulf: „Gift og Hjemfaren“; „Anna Larssen“. Henri Nathansen: Johs. Poulsen og Poul Reumert. Fru Sodrings Erindringer. J. L. Heiberg: Om de private Theatres Bevillinger (Prosaiske Skr. VI).

Carl Wulff.

Nicolai Bøgh og William Bloch.

Poul Marcussen.

Sophus Neumann.

Conrad Møller.

Herman Bang.

Carl Møller.

Sophus Schandorph.

Wilhelm Østergaard.

Peter Frstrup.

Zacharias Nielsen.

Peder R. Møller.

Elith Reumert.
Nogle af Folketeatrets Forfattere og Oversættere 1857—1908.

Ritmester Zeemann.

Gustav Esmann.

Fortegnelse

over

Folketeatrets Personale,

som ansattes første Gang mellem
1. Aug. 1908—1. Aug. 1918.

Direktører:

Johannes Nielsen, født 14. Septbr. 1870, cand. phil., tidl. Skuespiller, Økonomiinspektør og medvirkende ved Sceneinstruktionen paa det kgl. Teater, Skuespiller ved Folketeatret 1897—99, tillige Sceneinstruktør 1904—12, artistisk Direktør 1908—12.

Viggo Friederichsen, født 27. Septbr. 1875, cand. mag., tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, økonomisk Garant i Folketeatrets Direktion fra 1908, første Optr. 19. Jan. 1909 som Martin i „Anne Pedersdotter“, sidste Optr. 13. Oktbr. 1916 som Saint-Estève i „Kammeraterne“.

Einar Christiansen, født 20. Juli 1861, cand. teol., Skuespilforfatter, tidl. Direktør for det kgl. Teater, Professor, Ridder af Dbg., Sceneinstruktør ved Folketeatret 1910, artistisk Direktør fra 1912.

Skuespillere:

Anker-Larsen, Johs., født 18. Septbr. 1874, cand. phil., første Optr. 16. Aug. 1908 som et Retsvidne i „Erotik“, afg. 1913, genansat 1915 som Sceneinstruktør. Sammen med E. Rostrup Forfatter til „Pigernes Alfred“, „Karen, Maren og Mette“ m. fl. Skuespil.

Bech, Lilli, Frøken, første Optr. 1. Oktbr. 1910 som Dagmar i „Samson og Dalila“, sidste Optr. 20. Maj 1913 som Othella Lustig i „2 × 2 = 5“; gift ¹⁾ med Sølvmed Erik Magnussen; ²⁾ med den svenske Skuespiller Sjøstrøm, ³⁾ med Skuespiller Ahnfeldt-Rønne.

Bewer, William, født 16. Jan. 1867, første Optr. 16. Aug. 1908 som Gaardejer Kraft i „Erotik“, fejrede 25 Aars Jubilæum 27. Novbr. 1914 som Præsten i „Deklarationen“ og Jappe i „De Forlovede“; overgaar til Dagmar-teatret Aug. 1919.

Brincken, Dagny, Frøken, født 28. Oktbr. 1880, tidl. Balletdanserinde ved det kgl. Teater, første Optr. 5. Septbr. 1908 som Inger i „Den røde Hane“.

Brønderslev, Erna, Frøken, født 15. Decbr. 1888, første Optr. 16. Marts 1912 som Käthe i „Hans Højhed“, sidste Optr. 20. Maj 1916 som Dora i „Moderate Løjer“; gift med Rentier Villars (tidl. Larsen).

Casmose, Kate, Frøken, første Optr. 24. Oktbr. 1915 som Rose i „Den røde Bande“, sidste Optr. 13. Maj 1917 som en Pige i „Aprilsnarrene“.

Dahlerup, Hans, cand. phil., første Optr. 1. Septbr. 1914 som en Lakaj i „Kejserinden“, sidste Optr. 13. Maj 1917 som en Kældersvend i „Aprilsnarrene“; senere Teaterdirektør i Provinserne; død 1918.

Dalsbye, Einar, født 21. Jan. 1897, første Optr. 31. Aug. 1917 som en Tjener i „Jette Gebert“.

Dinesen, Marie, født Benthe, Frue, født 3. Novbr. 1877, første Optr. 5. Septbr. 1908 som Fru Hilmer i „Den røde Hane“; gift med Skuespiller Robert Dinesen; Ægteskabet opløst.

Dynesen, Hans, første Optr. 22. Aug. 1908 som Kammerherren i „Den bestøvlede Kat“, sidste Optr. 25. Maj 1914 som Kristen Larsen i „Bolettes Bryllupsfærd“.

Fedderson, Valdemar, født 22. Marts 1873, tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, første Optr. 13. Novbr. 1908 som Benjamin i „Thyre Boløxe“, sidste Optr. 17. April 1911 som Christen Desel i „Landmandsliv“; Harald. Hansens Efterfølger som Teatrets Inspektør fra Jan. 1911.

Fischer, Ellen, Frøken, født 26. Jan. 1892, tidl. Balletdanserinde ved det kgl. Teater, første Optr. 6. Septbr. 1916 som Frk. O'Brien i „Abraham, Isak og Jakob“.

Friis, Suzanne, født Friis, Frue, født 7. Jan. 1888, tidl. Elev ved det kgl. Teater, første Optr. 16. Aug. 1908 som Inger i „Erotik“.

Frische, Axel, født 15. Marts 1877, første Optr. 9. Oktbr. 1909 som en Bonde i „Den Stundesløse“, sidste Optr. 21. Maj 1915 som Søren Hansen i „Marens Kyllinger“; Gæstepotr. Maj 1917 som „Manden paa Højriis“. Fra 1915 Direktør for Sønderbros Teater.

Garland, Maria, Frøken, født 16. Maj 1890, første Optr. 6. Maj 1914 som Kamilla i „Et kjøbenhavnsk Hjem“.

Greggaard, Poul, født 14. Maj 1885, første Optr. 3. Marts 1910 som Poul i „En Skandale“, sidste Optr. 18. Maj 1914 som Ludvig i „Første Violin“.

Hertel, Tage, født 13. Novbr. 1894, første Optr. 30. Aug. 1913 som Frantz i „Den store Tenor“.

Ipsen, Bodil, født Ipsen, Frue, født 30. Aug. 1888, tidl. Elev ved det kgl. Teater, første Optr. 18. Febr. 1911 som Gaby i „Fru

Gaby“, sidste Optr. 13. Oktbr. 1911 som Ella i „Med i Dansen“; gift ¹⁾ med Skuespiller Texière, ²⁾ med Ingeniør Moltke; Ægteskabet opløst.

Jacobsen, Anna, født Jacobsen, Frue, født 30. Marts 1856, tidl. Skuespillerinde ved det kgl. Teater, første Optr. 9. Oktbr. 1909 som Pernille i „Den Stundesløse“.

Jacobsen, Eduard, født 6. Maj 1879, første Optr. 30. Aug. 1913 som Regissøren i „Den store Tenor“, sidste Optr. 24. Maj 1915 som Plid-Hansen i „Thummelumsen“.

Kaae, Alf, født 22. Decbr. 1889, første Optr. 30. Aug. 1908 som Hippolyte i „Hr. Departementschefen“, sidste Optr. 31. Maj 1910 som en Fangevogter i „Den Stærkeste“; død i Amerika Septbr. 1912.

Krause, Nathalie, Frøken, tidl. Skuespillerinde ved det kgl. Teater, første Optr. 22. Aug. 1908 som Rose i „Den bestøvlede Kat“, sidste Optr. 14. Decbr. 1911 som Frk. v. Schwitzer i „Barnets Ret“.

Krøyer, Vibeke, Frøken, Datter af Maleren P. S. Krøyer, Debut 15. Maj 1914 som Anna i „Første Violin“, sidste Optr. 18. Marts 1916 som Ane i „Nøddebo Præstegaard“; nu Fru Christensen.

Larsen, Emmanuel, født 18. Septbr. 1865, cand. phil., Gæstepotr. som Gustav Kanning i „Gertrud“ Febr. 1907, ansat fra Aug. 1908, første Optr. 16. Aug. 1908 som Snild i „Erotik“, sidste Optr. 30. April 1910 som Rektor Kroll i „Rosmersholm“; død Juni 1917 som Magister og designeret Direktør for Odense Teater.

Larsen, Oda, Frøken, født 24. Jan. 1886, tidl. Skuespillerinde ved det kgl. Teater, første Optr. 6. Septbr. 1913 som Frk. Prytz i „Gammel Kærlighed“.

Lassen, Marie, Frøken, født 24. Aug. 1892, første Optr. 26. Decbr. 1914 som Stuepigen i „Det gamle Hjem“; afg. Juni 1918.

Lehmann-Rosenberg, Harriet, Frue, født 18. Novbr. 1890, tidl. Elev ved det kgl. Teater, første Optr. 5. Jan. 1917 som Mary i „Avertér“.

Lind, Kai, født 9. Novbr. 1887, cand. phil., tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, første Optr. 1. Septbr. 1914 som Ritmesteren i „Kejserinden“.

Luther, Albert, født 25. Jan. 1881, tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, første Optr. 6. Septbr. 1916 som en Herre i „Abraham, Isak og Jakob“.

Mariboe, Jean, født 12. Febr. 1892, cand. jur., første Optr. 25. Aug. 1916 som Jensen i „Under Værgeraadet“, sidste Optr. 6. Oktbr. 1918 som Freddy i „Hobsons Pigebørn“; nu Herredsfuldmægtig paa Færøerne.

Müller, Carla, Frøken, født 29. Aug. 1886, tidl. Elev ved det kgl. Teater, første Optr. 30. Aug. 1913 som Clothilde i „Den store Tenor“, sidste Optr. 5. Maj 1914 som en Kontrollør i „Naar Fæstningen falder“; Teaterdirektrice i Provinsbyerne.

Møller, Christen, født 2. Septbr. 1895, cand. phil., tidl. Elev ved det kgl. Teater, debuterede 11. Decbr. 1917 som Nicolaj i „Nøddebo Præstegaard“.

Niedermann, Marie, Frøken, født 27. Septbr. 1880, tidl. Elev ved det kgl. Teater, første Optr. 30. Aug. 1913 som Franziska i „Den store Tenor“, sidste Optr. 4. April 1917 som Constance i „Aprilsnarrene“; nu Fru Niedermann-Busch.

Qvist, Poula, Frøken, født 1. Septbr. 1901, første Optr. 31. Aug. 1917 som Bine i „Jette Gebert“.

Rassow, Knud, født 15. Maj 1881, første Optr. 16. Aug. 1908 som Politibetjenten i „Erotik“.

Reenberg, Holger, født 3. Septbr. 1872, første Optr. 26. Decbr. 1911 som Poul Abel i „2 × 2 = 5“, sidste Optr. 25. Maj 1914 som Gaardmand Henriksen i „Bolettes Bryllupsfærd“.

Rindom, Svend, født 30. Juni 1884, cand. phil., første Optr. 14. Marts 1918 som Grev Sulvi i „Rottefælden“. Forfatter bl. a. til „Fred paa Jordan“; gift med Skuespillerinden Fru Ellen Rindom, født Diedrich.

Ringheim, Viking, født 2. April 1880, første Optr. 22. Aug. 1908 som Wildenbrüch i „Den bestøvlede Kat“, sidste Optr. 31. Maj 1912 som Kurt i „Hans Højhed“.

Roelsgaard, Jenny, Frøken, født 16. Novbr. 1878, første Optr. 31. Aug. 1917 som Rosalie i „Jette Gebert“.

Smit, Ingrid, Frøken, første Optr. 13. Jan. 1911 som Maren i „Karen, Maren og Mette“, sidste Optr. 27. Maj 1915 som Enkefru Oppermann i „Thummelumsen“.

Texière, Jacob, født 3. Febr. 1879, tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, første Optr. 27. Aug. 1910 som Brandt i „Det berømte Navn“, sidste Optr. 14. Maj 1913 som Brenneisen i „Pernilles korte Frøkenstand“. Bekendt Fortolker af H. C. Andersens Eventyr. Gift ¹⁾ med Skuespillerinden Bodil Ipsen, ²⁾ med Skuespillerinden Agnes Thorberg-Sommer; Ægteskabet opløst.

Wieth, Carlo, født 11. Decbr. 1885, tidl. Skuespiller ved det kgl. Teater, første Optr. 4. Marts 1911 som Rudolf i „Gryden“. Gift ¹⁾ med Skuespillerinden Clara Rasmussen, ²⁾ med Skuespillerinden Agnes Thorberg-Sommer.

Bjørnstjerne Bjørnson.

Jens Christian Hostrup.

Jacob Davidsen.

Emma Gad.

Edvard Brandes.

Otto Zinck.

Richard Schröder.

Hjalmar Bergström.

Palle Rosenkrantz.

Walter Christmas. ☐ ☐

[Gustav Wied.]

Peter Nansen.

Einar Christiansen.

Otto Benzon.

Nogle af Folketeatrets Forfattere og Oversættere 1857—1908.

Med Musikforlaget Wilhelm Hansens velvillige Tilladelse gengiver vi her et lille Udvalg af Sange fra de Vaudeviller, som paa Folketeatret i 1850erne, 1860erne, 1870erne og 1880erne gjorde meget stor Lykke. Sangenes Udførelse af Kunstnere som Agnes Lange, Harald Kolling, Frederik Madsen, Fru Caroline Recke-Madsen og Severin Abrahams vækker uvilkaarligt glade Minder hos ældre Teatergængere, der sikkert erindrer de indsmigrende Melodier, som dengang var paa alles Læber.

Sunget af Agnes Lange.

AF „EN LILLE HEKS.“

Moderato. H.C. Lum.

Hvor Ju - ras nøg - ne ar - me suor sig ind i
 Bur - gunds rosen - flor, der lig - ger dybt i klippens ly en
 ven - lig bon - de - by. Der bor et folk, som ö - re fik for
 sangens vellyd, for mu - sik, og synger én en me - lo - di, pas på, så
 stemmer al - le i! O. bi - o he -
 KOR. tralala tralala
 tra la la la la la la la la la
 tra la la la la la la la la.

Det klinger over bjerg og dal,
 men drossel, irisk, nattergal —
 dem piner trindt i skovens sal
 skinsygens grumme kval.
 Og uglen selv så superklog
 os ugleser, det sølle skrog;
 så dril den da, stem kraftig i,
 syng dobbelt stærk den Melodi!
 (Jodlen) Ohiohe
 (Kor) Tralala

Sunget af Severin Arahams.

AF „DEN SIDSTE NAT.“

Allegretto. (BAUDELLOT.) G1. fransk mel.

Hvor klinger dej - lig dis - sø dan - se - me - lo - di -
 de kan sagtens sin - det mun - tre! Se pæ - ne, pyn - te - li - ge
 pi - ge - börn, dem vi er vil - lig van - te at be - un - dre! Kom, I
 pi - ger små, natten fal - der på, kom, og lad os let i dansen
 gå! Nat - ten er så kort, ja, og jeg må bort før end
 ha - ne - gal ja det er hårdt. Det skal fry - de mig at by - de Dem så
 ny - de - lig min arm; lad øj læn - ger, smukke, mig for
 gæ - ves suk - kø, vær ej kol - de, når jeg er så varm!

Med pynt og pudder du parat må stå
 på pinde. Champagnen holdt sig brav til trods
 for anarkiet,
 Nå, Martin, er du på pletten? se, hvor kongelig den skummer!
 I fald jeg ikke fejler, har de nok der inde Til glædens guddom være dette glas
 alt begyndt på menuetten. da viet,
 ned det skyller hver en kummer.
 (Albert:) Røde druer brød
 Den begyndte før! — frem af jordens skød,
 Cassius, nej hør, man må tilstå, Fyren har humør!
 tidens modefarve er jo rød —
 Se, med smil på kind i den tunge luft
 vil han let i sind kvæged den med duft
 danse i den anden Verden ind! vore hjerter, klared vor fornuft,
 (Baudelot:) og vi skyldte
 Her I sætter den at hylde
 de bouquetter; ved at fylde vore glas.
 og så fletter man en krans, ti ved sådan hyldest
 hvorned I behænger gør vi pligten fyldest
 disse jærnstænger. mod vor skaber, gør os selv til pas.
 at de ej forstyrre skal vor Dans. (A. Recke.)

AF „REJSEN TIL KINA.“

Moderato grazioso.

Mel. La sorentina.

p *p*

(BERTHA:) dolce.

Hvor den høj - e og dunk - le pin - je lå - ner

skyg - ge til hon - dens vig - ne, hvor ved Gol - fen o - ran - ge.

lun - den duf - ter lif - ligt i af - ten - stunden, hvor ved

stran - den bå - dea gyu - ger, hvor i by - en gla - de

klyn - ger går i dan - sen, mens de syn - ger, syn - ger

højt ma - don - nas pris: al - drig, al - drig du for -

gæt - ter dis - se da - le, dis - se slet - ter, dis - se.

må - ne - kla - re næt - ter, Na - po - li, dit Pa -

rall.

dis!

(Maria:)

Stille, stille, hør toner milde!
 månens stråler på bølgens spille;
 hør fra krattet, hvor bjærgets snøfter,
 se, hvor røgen sig langsomt løfter!
 Mellem fjældets dybe slugter,
 mellem hegn med gyldne frugter
 malerisk sig vejen bugter,
 hist er fiskerblusset tændt!
 Aldrig, aldrig jeg forgætter
 disse dale, disse sletter,
 disse måneklare nætter,
 aldrig glemmer jeg Sorrent.

Men blandt alle de rige minder
 ét sig evigt til hjertet binder:
 se fregatten på bølgens nejed,
 Frankrigs banner fra toppen vajed;
 der var spil og dans paa dækket,
 der blev fuglens vinge støkket,
 blev min sjæl af drømmen vækket,
 der blev Eros' fakkel tændt!
 Aldrig, aldrig jeg forgætter
 disse dale, disse sletter,
 disse måneklare nætter,
 aldrig glemmer jeg Sorrent.

(A d o l f R e c k e).

Sunget af Frederik Madsen.

AF „STORE BEDEDAGSAFTEN.“

Allegretto (BECK.)

Gam - le min - der, klok - ke - klang, ly - der mig i mö - de,

og jeg min - des, sid - ste gang dis - se klokker lö - de.

Men lad det nu væ - re glemt, el - lers blir jeg by - po - kon - der,

og så går man me - get nemt li - ge straks her - un - ter.

Denne Dag var ikke rar,
 jeg har lidt af varme,
 æltet dejgen, så jeg har
 ondt i mine arme.
 Mester — han har ingen nød —
 Gud bevares, hvad han må tjæne. —
 Ingen slider for sit brød
 som vi bagersvende.

AF „FOR ALVOR.“

Moderato. (HAMMER:) Op: Ernani af Verdi.

Jeg havde tænkt mig ret et hyggeligt bo, en lindring for det travle bureau: jeg havde drømt om stuen proper som hvor hun var den venlige fa. Ild i kaminen, helst de parrotiske kul — og tæppe på vort gulv; klassisk lektur, — på kensolen et ur, og mulig en klassisk figur. Skade o. s. v.

Jeg havde drømt, når da jeg kom fra maskinen stod og snurrede på bord, mens jeg sad i lænestolen så blød, og Lise mig tovendt bød. hun skulde læse højt imedens jeg drak med velbehag — men ak! den er forspildt, den fryd, som var mig ved hendes subjektivitet. beredt, Skade o. s. v.

Sunget af Frederik Madsen

AF „REDAKTIONSEKRETÆREN.“

Allegretto. (STENDAL) E. B.

Så æ der jostitsroden, ded æ en stour flurikus, ded sier jeg, få jæ hadde fire processer i fjour, å han lou mæ taue di trej. Se trej a di fire, ded æ dou få galt, hva fan ska vi så mæ jostisen; men ded, ha je loued, han ska få betalt, å nu ska han eng i avisen.

Å provsten han præker så sødt å så godt, men han æ jost rejted polert. Te julen je ga ham en gris å let småt, jæ sku jo ha Jens kånfirmert. Men han va nok itte faangjed endda: te pæske så slauted han grisen, den åd han — men Drengen, han bleu sku vist a. Jou — han ska min sæl i avisen.

Å så æ der douteren, han skulle ske en skamfærd, den bunnebalbér. Å skytten Mathisen å så — la me se — så troner jæ, der itte æ fler! Jou mølleren ham ska Di osse ta med. få jæ prutter itte på prisen; å dejnen — ja han gør nu ingen fåtræd — men han ska sku dou i avisen.

(Erik Bøgh.)

Rettelser.

- Pag. 231: Stigaard i „Den svage Side“. Læs: Kolling i „Den svage Side“.
- „Nitouch“. Læs: „Frk. Nitouche“.
- 233: Kolling i „Stegekældereren“. Læs: Kolling i „Redaktionssekretæren“.
- 235: Fru Holst (ukendt Rolle). Læs: Fru Holst i „Svantevits Datter“.
- 240: Frederik Madsen i „Barn i Kirke“. Læs: Frederik Madsen i „Verdens Herkules“.
- 241: Under Billedet af Frederik Madsen i „Tornrose“ tilføjes: (Casino).
- 246: 1. Sp., 10. Lin. f. n.: (1879—82). Læs: (1880—83).
- 257: Axel E. Betzonick. Læs: Axel E. Betzonich.
- 258: I Fortegnelsen over Personalet tilføjes: H. R. Hunderup (fra 1. Marts).
- 259: n. Lin.: „Andica“. Læs: Andréa“.
- 260: 1. Sp., Lin. 7 f. n.: Sokrates. Læs: Sofokles.
- 272: Under Billedet skal Helsingreens Navn rettes til: August Jensen. Helsingreens Skikkelse skimtes i Baggrunden.
- 275: Betzonick skal rettelig staves: Betzonich.
- 278: 2. Sp., 25. Lin. f. o.: „Zeus“. Læs: „Ceres“.
- 296: 1. Sp., 24. Lin. f. n.: under. Læs: Under.
- — 2. Sp., 16. Lin. f. o.: „Fru Bie“ udgaar.
- — 2. Sp., 26. Lin. f. n.: Efter Fru Stendrup tilføjes: Fru Bie.

Udgiveren retter herved en Tak til de mange, som beredvilligt har stillet Portrætter og Billeder til Værkets Disposition. Særlig Tak retter Udgiveren til de større Samlere af Teater-Portrætter, saasom: Teatermuseet, Københavns Hippodrom. Frøken Inger Kløver, Enkefru E. Winding, Skuespiller Johs. Ring m. fl., som har ydet større Bidrag til det omfangsrige Billedstof, som Værket bringer (blandt hvilke Skuespiller Nic. Neiiendam dog ikke findes. Han afviste mærkeligt nok pure vor Henstilling om at vise Værket den Interesse at stille den store Samling af Portrætter, han i sin Tid arvede efter Grosserer Melbye, til Værkets Disposition).

MALEREN H. G. F. HOLM.

I følge Opfordring fra flere Sider gengiver vi her i Reproduktion et større Udvalg af Landskabsmaleren H. G. F. Holms topografiske Tegninger og Akvareller, som velvilligst er stillet til vor Disposition af Samlere af hans Billeder.

Pastor R. P. Rasmussen, som er kendt med Holms Kunst og er kommen i Besiddelse af nogle Data af denne mærkelige Mands Liv, har i „Historiske Meddelelser om København“, udgivne af Københavns Kommunalbestyrelse ved Dr. Villads Christensen, 1ste Bind 1907—08, meddelt en Del Oplysninger om Holm og hans Kunst, hvoraf vi gengiver følgende:

Landskabsmaler Heinrich Gustav Ferdinand Holm var Son af Kobberstikker Jens M. Holm. Han fødtes 1804 i Berlin. Faderen og Sønnen arbejdede sammen, Sønnen tegnede sine Billeder, hvoraf Faderen stak en Del, og paa Stikkene anførtes i Reglen begges Navne. Holm var meget fattig, havde svært ved at faa sine Billeder afsatte og maatte i Reglen for Spotpris falbyde dem. Han medbragte dem i en Mappe til kendte Mænd, blandt hvilke fandtes selve Thorvaldsen, som købte flere af Billederne. Holm var bekendt under Navnet „Fattig-Holm“, og det var med Rette; hans Tilværelse var kummerlig og vanskeliggjordes for en stor Del ved hans Hang til Drik; han var et tildels mislykket Individ, men havde betydelige Evner, som dog hindredes i en rigeligere Udfoldelse ved hans Hang til Drik. Hans Pris for et Billede, omhyggeligt og kunstnerisk udført, var i Reglen en Rigsdaler (2 Kroner); mange af disse Billeder betales nu med flere Hundrede Kroner pr. Styk.

Holm indkom som Patient paa Almindeligt Hospital den 19. April 1861, hvor han paa Grund af Fattigdom søgte fri Optagelse, som han ogsaa opnaaede. Det blev her konstateret, at han var Phthisiker, og hans Ophold blev kun kort, han døde den 1. Maj, 11 Dage efter sin Indlæggelse; han var Enkemand med

4 Børn. Hans Produktion var forholdsvis ikke ringe, man mener, at han har produceret mange Hundrede af sine soignerede Akvareller og Tegninger, alle af topografisk Art, væsentlig hentede fra Hovedstaden, men forøvrigt ogsaa fra Sjælland. Han hentede sine Emner fra alle Byens Kvarterer, ogsaa fra Forstæderne. Man møder flere af Byens monumentale Bygninger: Slotte, Kirker, Universitetet, Børsen, Rundetaarn, Det kgl. Theater, Gardekaseren, Raad- og Domhuset, Marmorkirken, Havnen, Langelinie, Kongens Nytorv, Byens Porte, Toldboden, Tivoli, Kastellet m. fl. Partier af Torve og Gader forefindes ogsaa, saasom Amaliegade, St. Annæ Plads, Kulturvet og Gamle Frederiksborggade, Vestervold, Dosseringen, Gammel Torv, St. Pederstræde, Sølgade, Garnisons Plads, Østerbro, Christianshavns Vold, fra Fælleden og Glacieren (Kolera-Lejren), Almindeligt Hospital, Ladegaarden m. fl.

I 1838 udgav han i Forening med Faderen et Værk, kaldet: „Sjællands yndigste Egne tegnede efter Naturen samt stukne og

udgivne af J. Holm og H. G. F. Holm med dansk, tysk, engelsk og fransk Tekst“. Værket omfatter 23 Blade, hvis kunstneriske Udførelse som i de fleste af Holms Billeder staar højt. Billedernes Topografi er nøjagtig og omhyggelig udført. Vi gengiver her i Udvalget alle disse Blade med den under Billederne i Værket meddelte originale Tekst.

Et andet Værk er en Beretning om en Ekspedition til Grønland, under Titlen: „W. A. Graah, Kaptain-Løitnant i Sø-Etaten: Under søgelses-Rejse til Østkysten af Grønland i Aarene 1828—31“, hvortil Holm leverede 8 meget smukke, kolererede grønlandske Billeder efter Skitser af Graah. Vi gengiver her i Udvalget 4 af disse Billeder.

Særlig højt staar alle hans Akvareller, de er yndefulde og zirligt udførte, ikke med den brede Pensel, som nutildags er i Kurs, men med meget douce Farver, som passer godt til Billedernes Karakter; de har ikke alene den Interesse, at de gengiver nøjagtig de paaældende Partier af Hovedstaden, men har samtidig stor kunstnerisk Værdi.

Hans første Billede stammer fra 1821, han var da 17 Aar gl., og forestillede Marienlyst Slot ved Helsingør, reproducet som Kobberstik i Edinburgh. Billedet er signeret.

Den kunstneriske Udførelse af Holms Billeder staar som sagt i Reglen højt; de udmærker sig ved stor Nøjagtighed og Omhyggelighed. Der er dog ingen Udvikling at spore i Holms Kunst, hans første Billeder er ligesaa vel udførte som hans sidste.

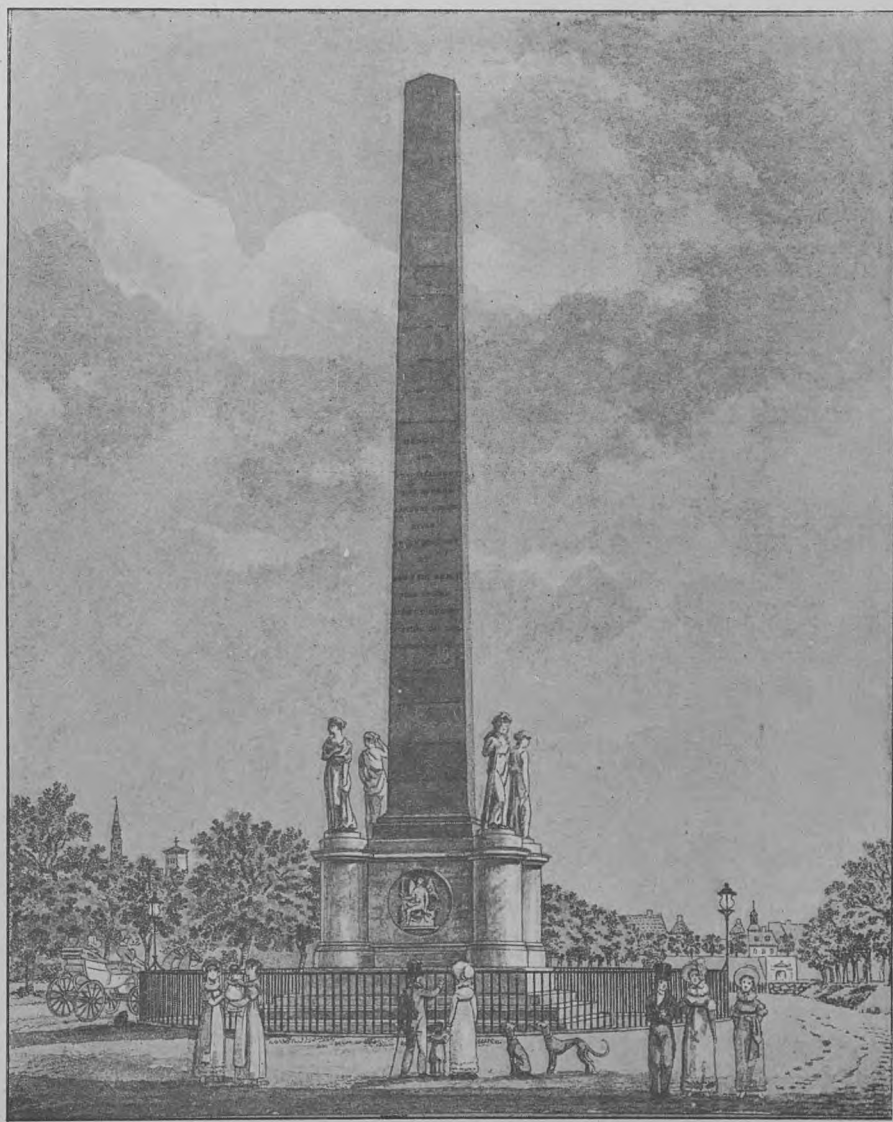
Billedet af Ladegaarden, som vi gengiver, er udført med stor Omhu og giver et godt Kendskab til den gamle Gaards Udseende midt i det forrige Aarhundrede. Gaarden ses paa Billedet fra den Side, som nu vender imod Jernbaneskinnerne, og fremtræder som den saa ud i 1840.

Ladegaarden købtes tilligemed den derved liggende kongelige Vind-Valkemølle ved Auktion 1768 af Københavns Fattigvæsen. Møllen med tilhørende Sluse og Jorder blev atter afhændet i 1777

til Mesterbager Johan Wæver, og af denne Ejendom opstod Gaarden Mosendal, hvis Bygninger ses tilhøre paa Billedet. Tilvenstre for denne Gaard ses et Parti af Rosenaen, som var bred og løb vest og syd for Ladegaarden. Det brede Vand var en Bugt af Søen, og ved Opfyldning af Bugten fremkom de Fæstningsværker, som Chr. IV anlagde. — Billedet har stor Interesse, da der formentlig ikke findes andre Billeder af Ladegaarden fra denne Periode.

Pastor Rasmussen slutter sin Artikel med at udtale, at det vilde være et interessant Galleri af københavnske Billeder, om alle de Holmske eller en større Del af dem var samlede og tilgængelige paa et Sted. At tilvejebringe en Samling af disse vilde være en Opgave, som maaske kunde løses, om end vanskeligt nok; i hvert Fald vilde det, om den løstes, være en stor Vinding for det topografiske Studium af vor By.

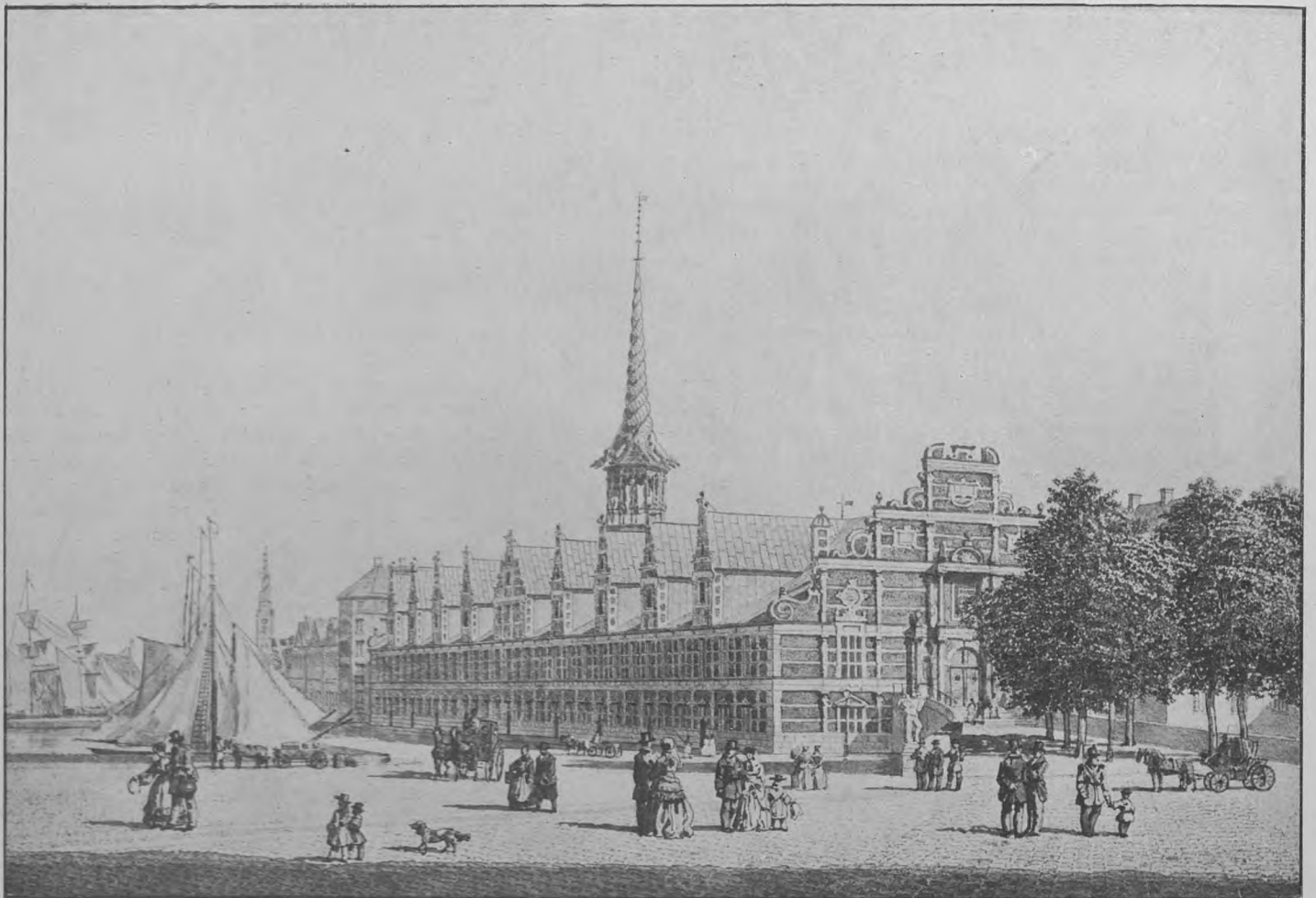
Denne Tanke har vi lagt til Grund for vor energiske Indsamling af Holms Billeder; vi bringer i det følgende over 150 af disse,

Akvarel.

„Frihedsstøtten“ ca. 1830.

Tilhører Fru Winding.

Akvarel.

Børsen, set fra Holmens Bro.

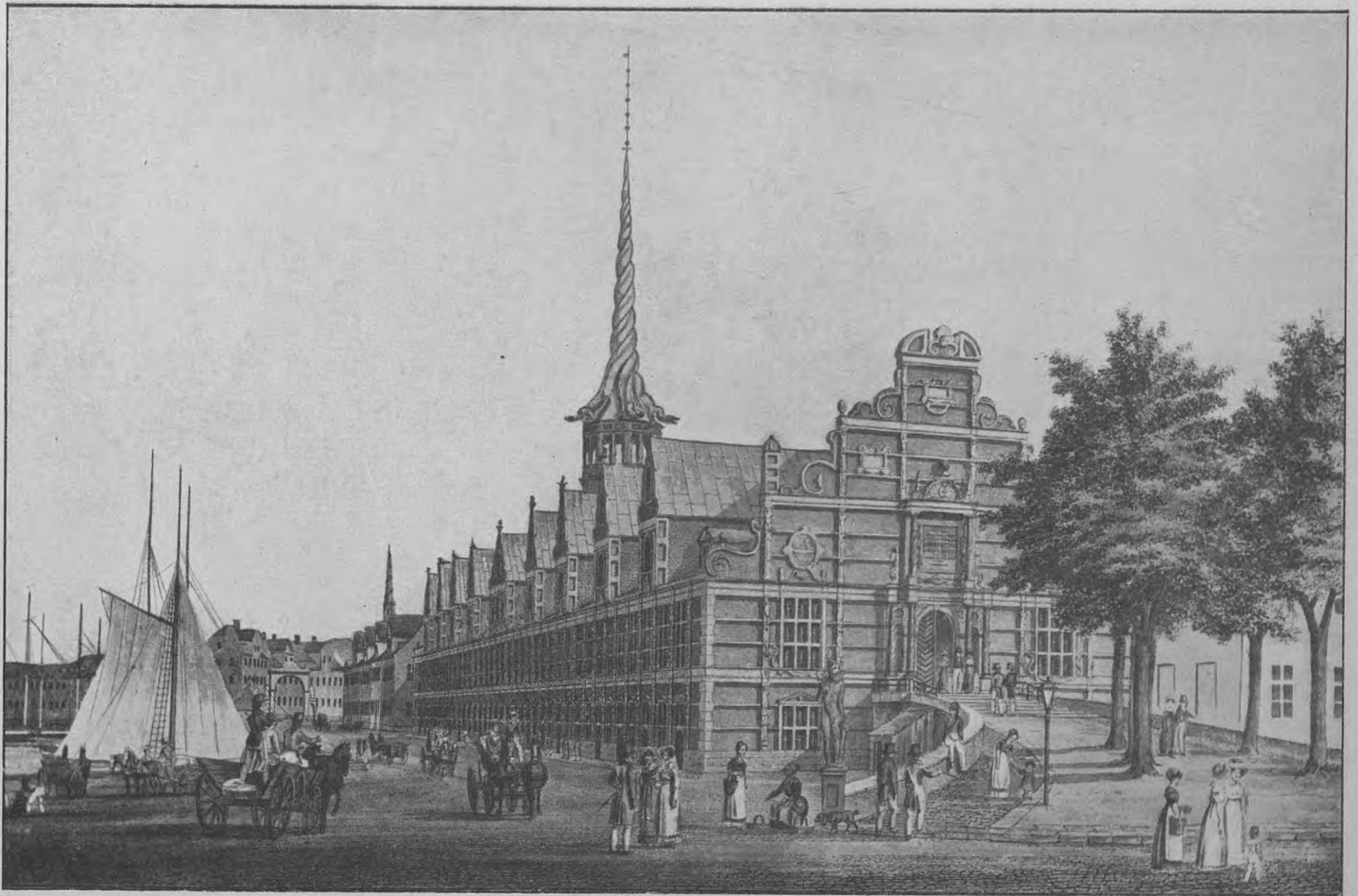
Tilh. Overlæge Halk.

Akvarel.

Kongens Nytorv, set fra Det kgl. Theater, ca. 1850.

Tilh. Overretssagf. Ipsen.

del. H. G. F. Holm.

Børsen, set fra Holmens Bro.

Tilh. Nationalmuseet. sculp. J. Holm.

Akvarel.

Gl. Torv med Springvandet, ca. 1840.

Tilh. Overretssagf. Ipsen.

Akvarel.

Sundet ved Vintertid, ca. 1830erne.

Tilh. Fru Winding.

Paa Billedet ses det nutildags sjældne Fænomen, at Sundet og Kjøbenhavns Inder- og Yderrhed er tilfrosset. Isen er af den Beskaffenhed, at man kan køre paa den, etablere Teltbeværtninger paa den m. m. Vintrene i det 19. Aarhundredes Begyndelse, helt op til 1880erne, vare strenge her i Norden; mange Vintre oplevede man med Sundet tillagt, saaledes at man endda har kunnet køre i Kane over Isen til Malmø.

Akvarel.

Karantænehuset paa Langelinie om Vinteren i 1830erne.

Tilhører Professor Schmiegelow.

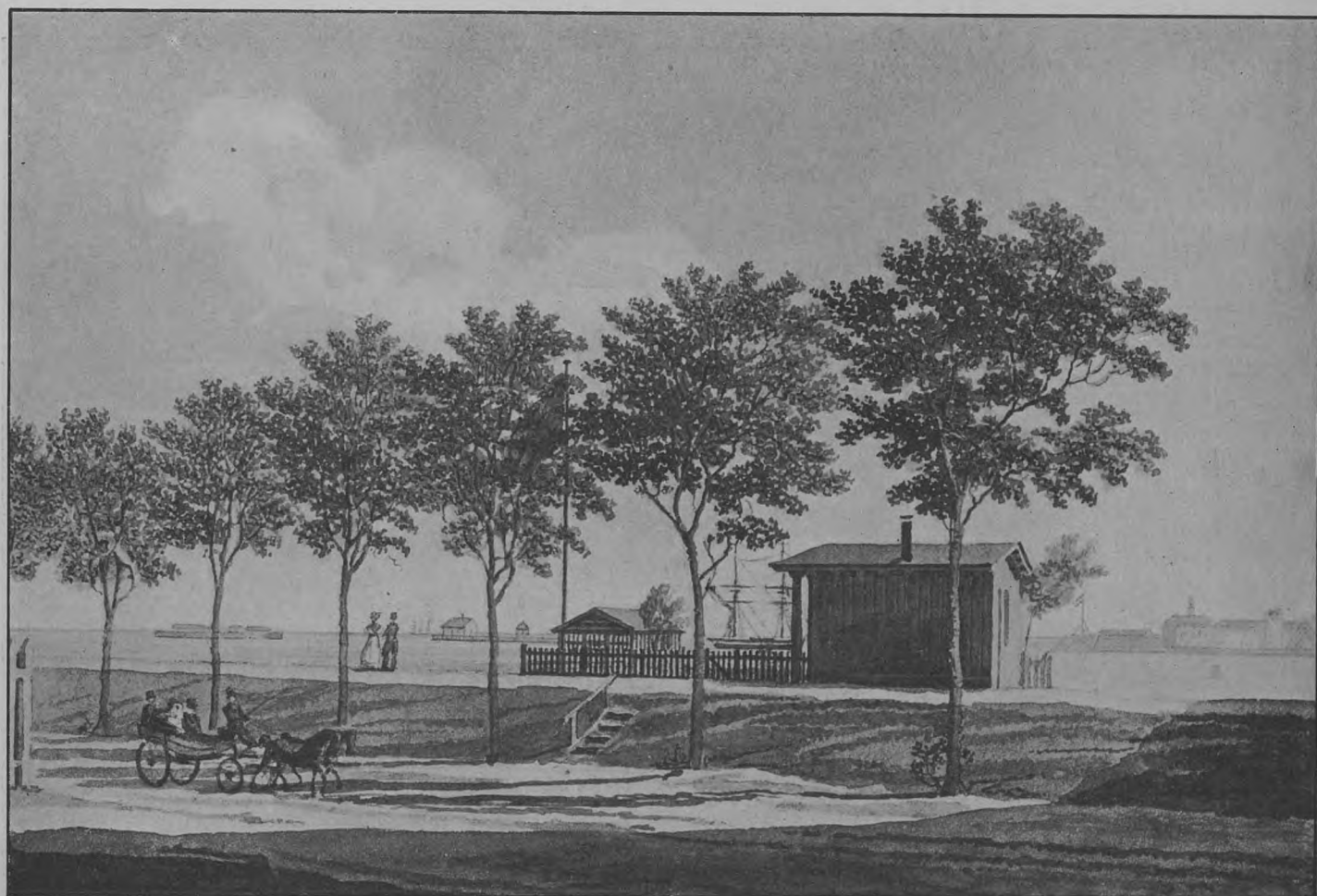

Akvarel.

Pynten med Badehuset paa Langelinie.

Tilh. Kraks Vejviser.

I Baggrunden Kalkbrænderiet og Svanemøllen, Charlottenlund Skov og Skovshoved Havn. Billedet stammer fra 1830erne, forinden Langelinie var offentlig Spaserevej.

Akvarel.

Karantenehuset paa Langelinie om Sommeren i 1830erne.

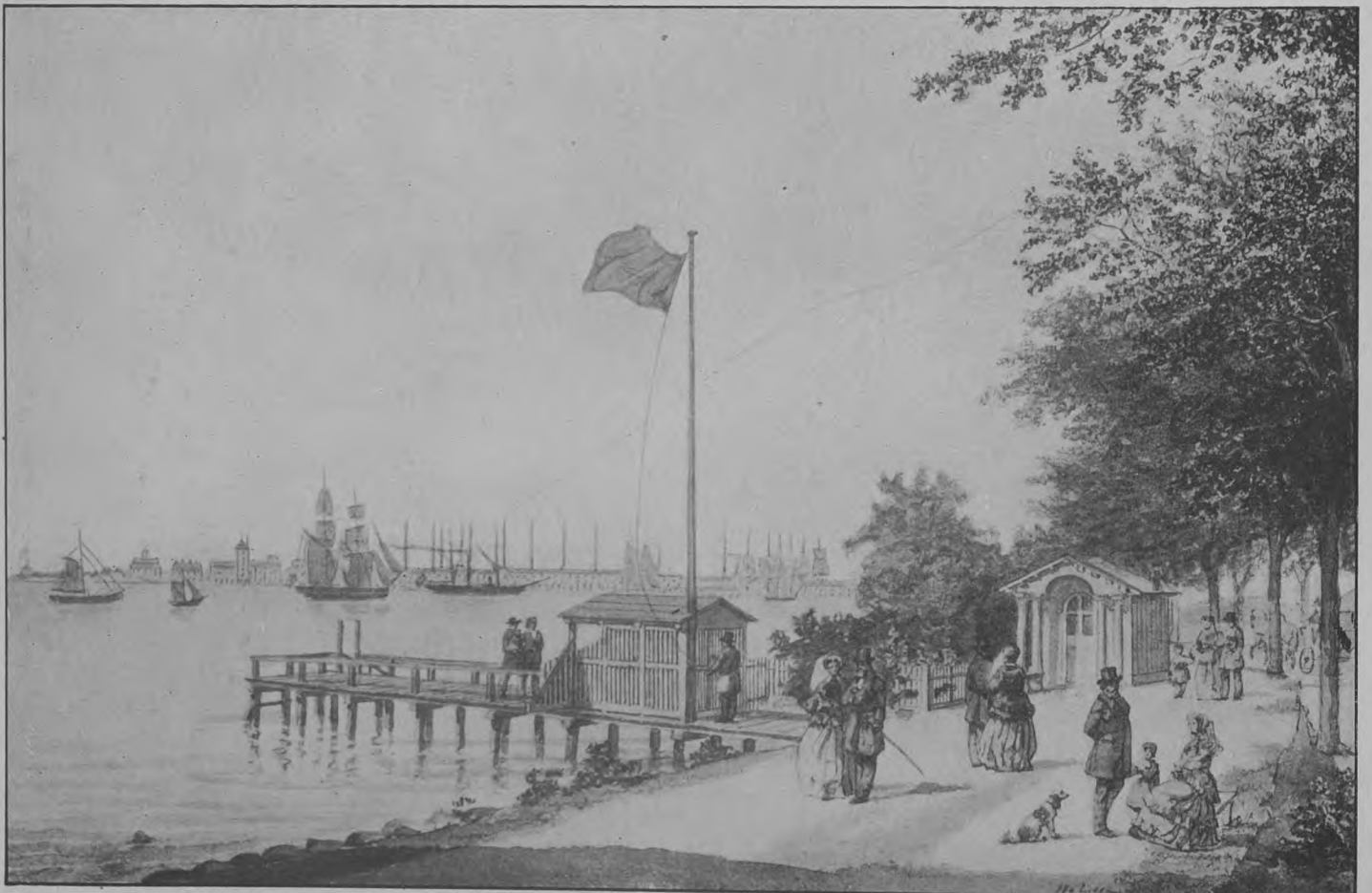
Tilhører Fru Winding.

Akvarel.

Ny Toldbod, omkring 1834.

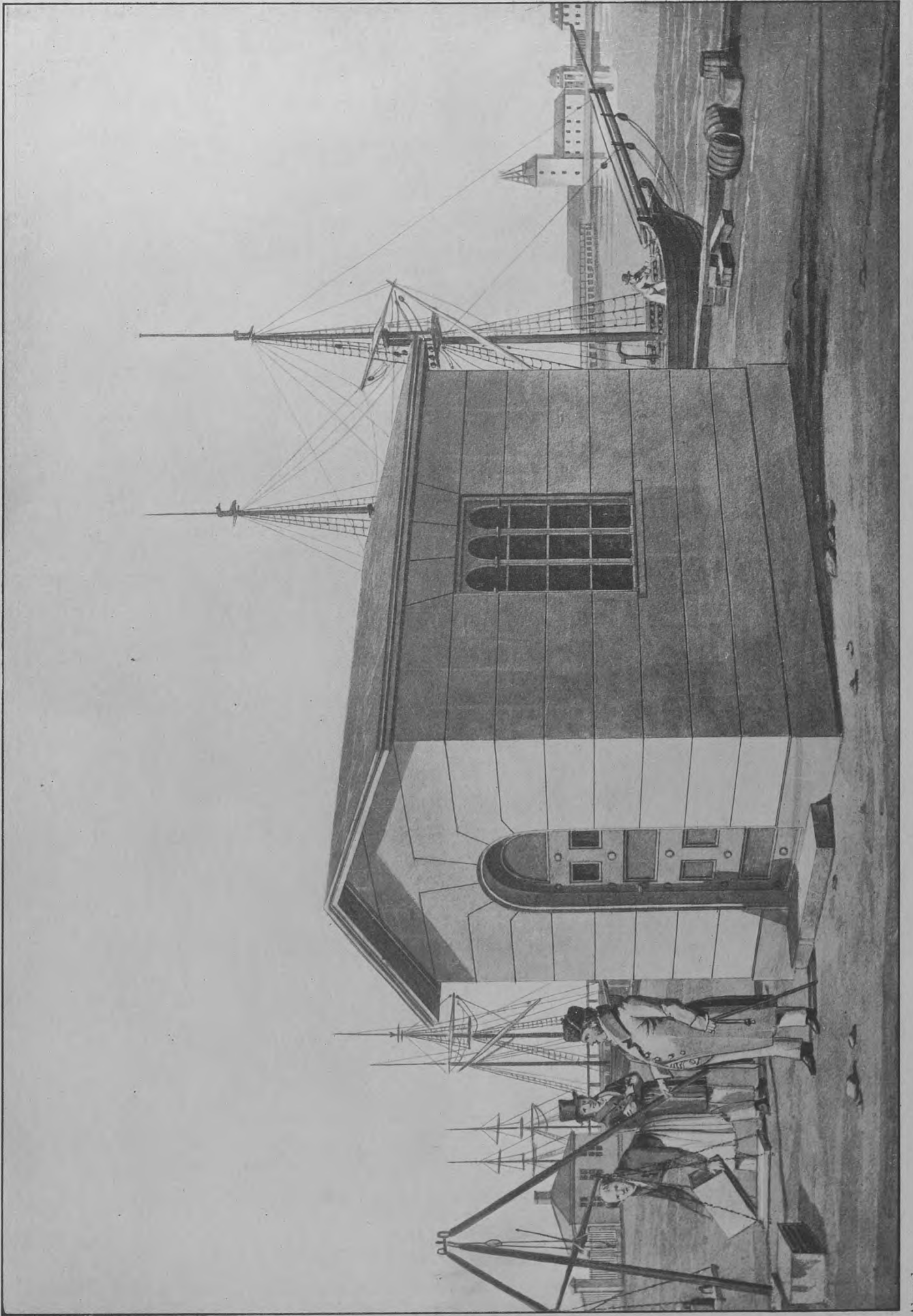
Tilh. Fru Winding.

Akvarel.

Karantænehuset paa Langelinie, omkring 1850.

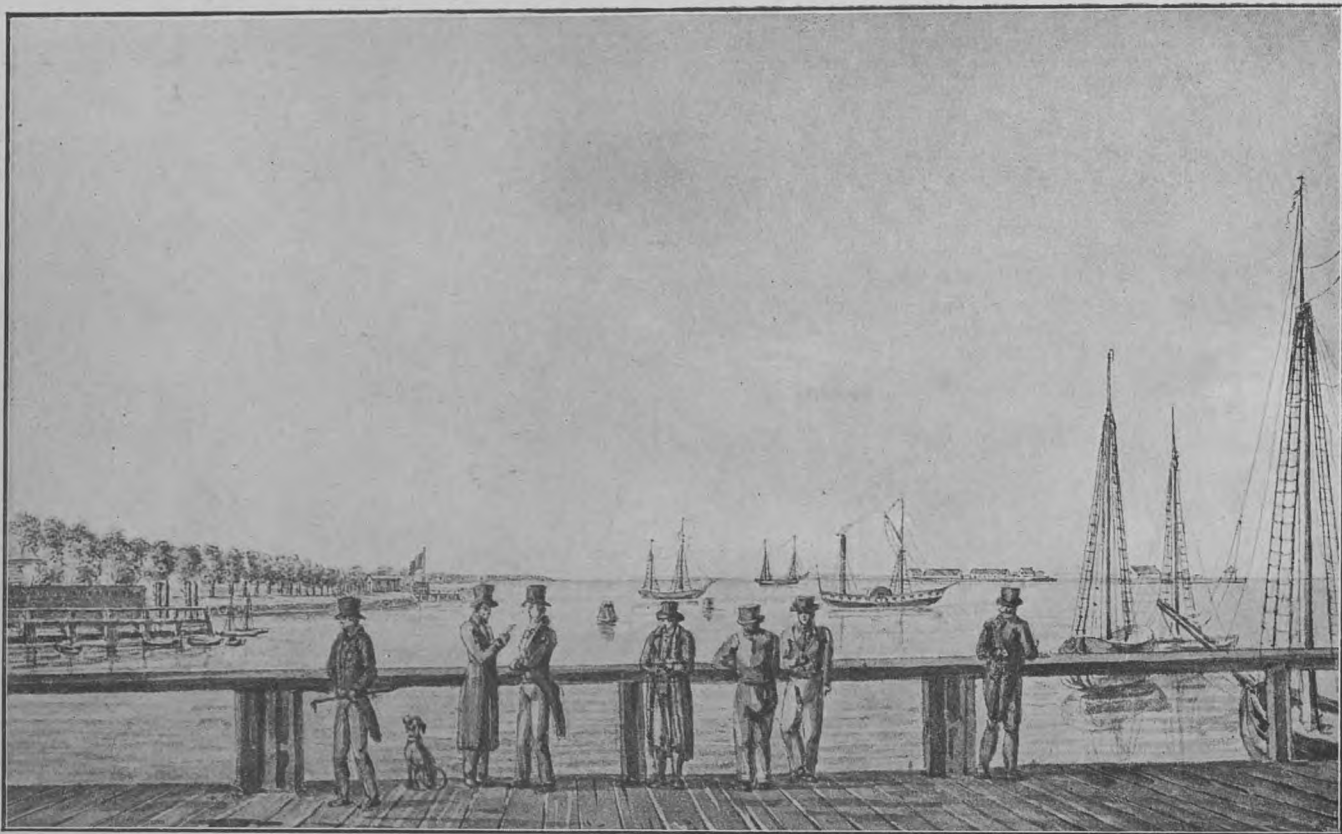
Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Tollbod-Vægten paa Ny Tollbod, omkring 1835.

Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Udsigt fra Toldbodbroen (til Bommen) over Langelinie og Sundet, i 1830erne.
 I Baggrunden ses Forterne „Tre Kroner“ og „Lynetten“, til venstre Karantænehuset.

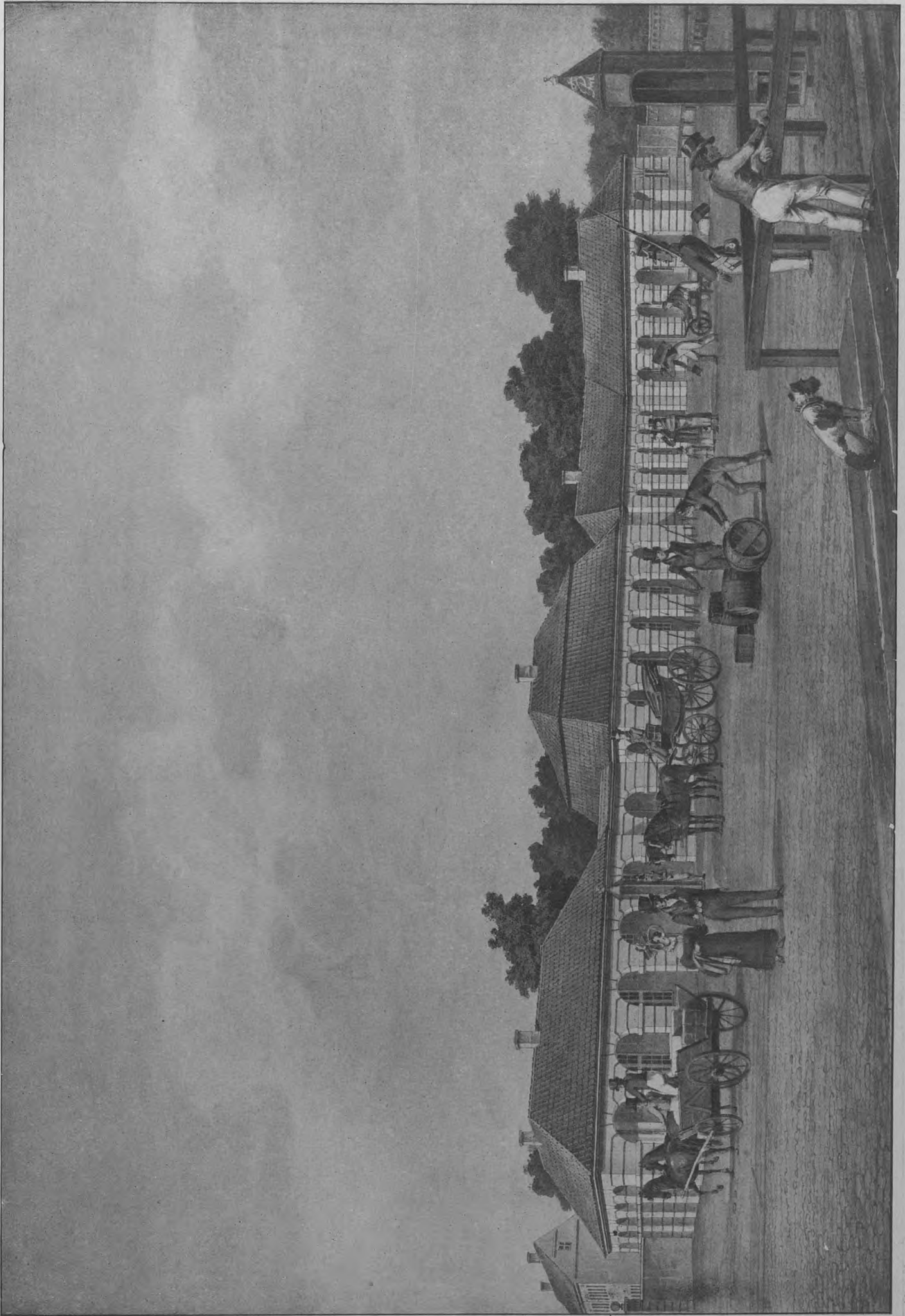
Tilh. Fru Winding.

Akvarel.

Store Strandstræde, omkring 1834. (Waagepetersens Ejendom tilhøjre).

Tilh. Prof. Schmiegelow.

Akvarel.

*De ældre Toldbodbygninger paa Nordre Toldbod, i 1830'erne.
Nedrevet i 1860'erne.*

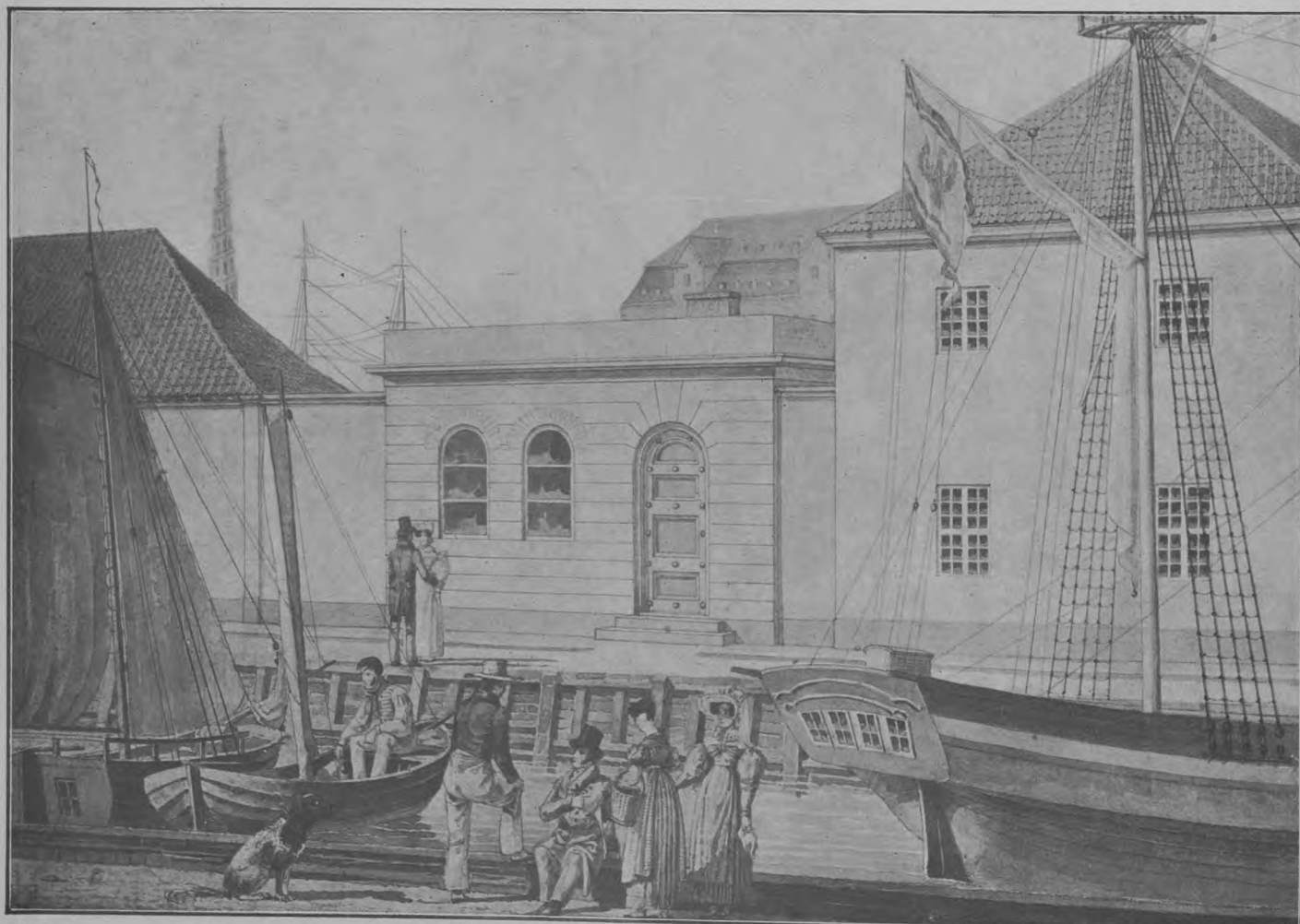
Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Parti af Langelinie ved Vintertid, Karantænehuset (1838).
 I Baggrunden tilhøjre ses Batteriet Sixtus, Vagtbygningen og Kranen paa Orlogsværftet.

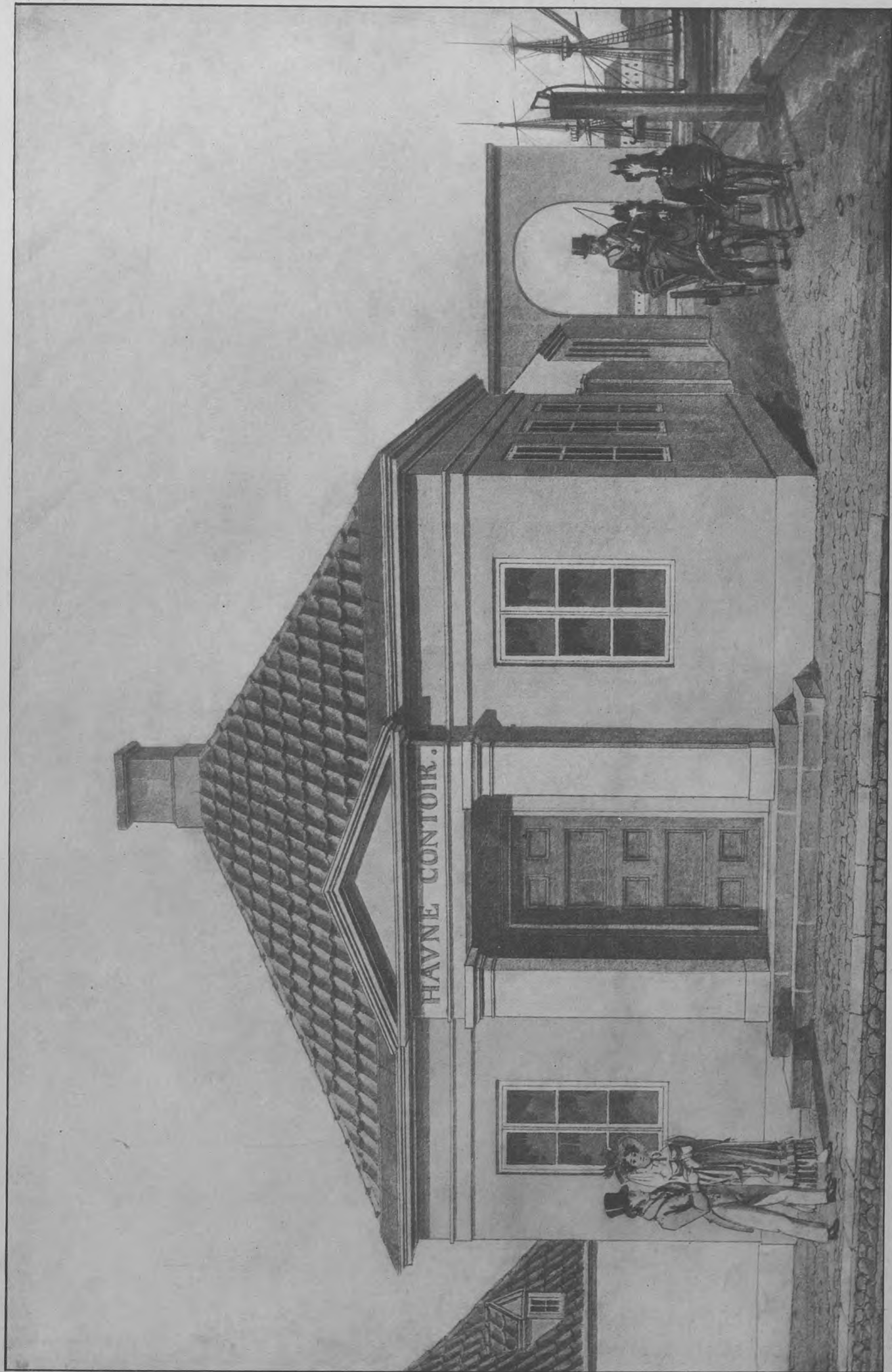
Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Parti fra Christianshavn, i 1840erne.

Tilh. Raadhusmuseet.

Akvard.

Havnkontoret, 1830—1840.

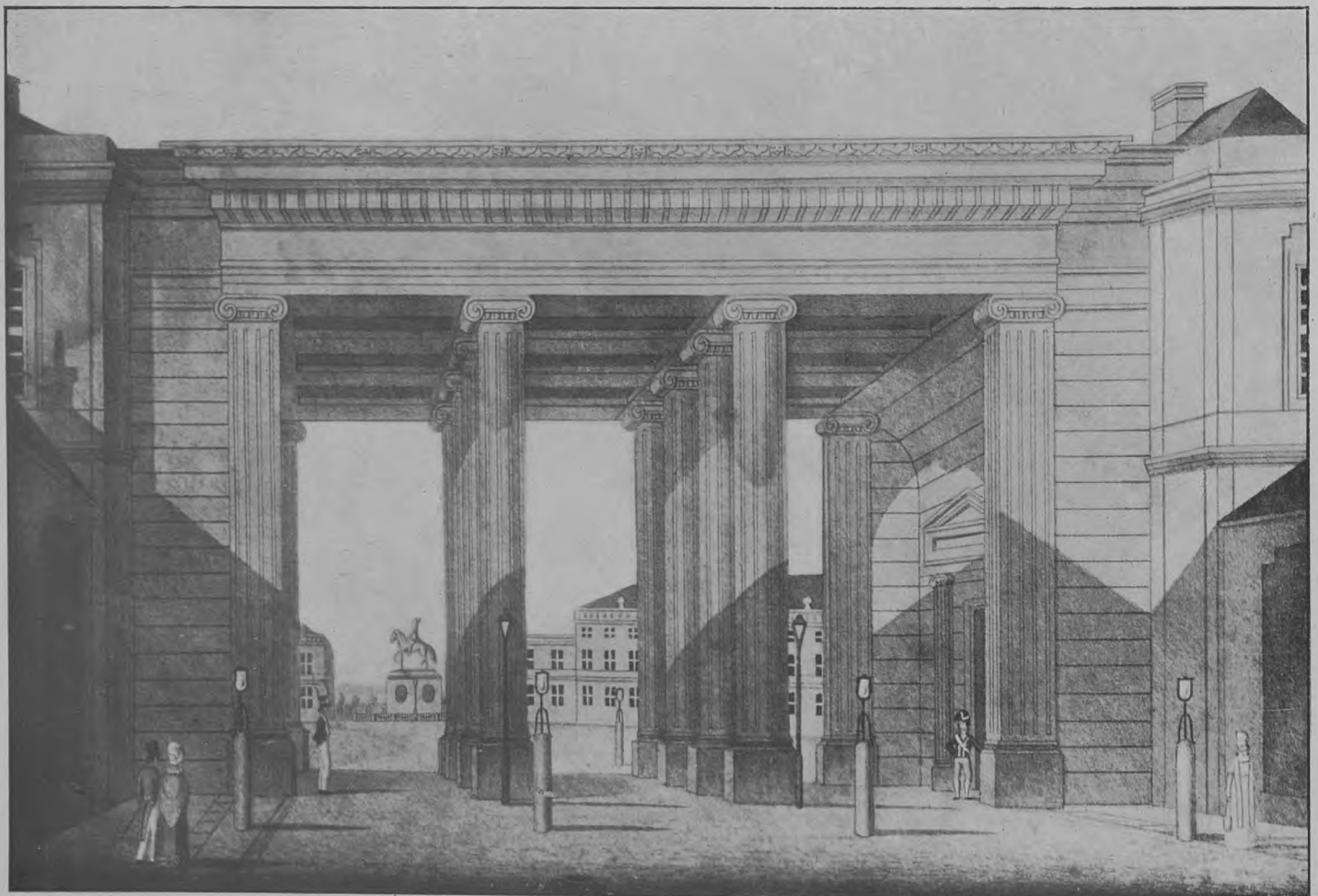
Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Amalienborg, set fra Chr 8des Palæ, Aar 1825.

Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Colonnaden, set fra Lille Amaliegade, Aar 1825.

Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Kastelsbroen, som fører fra Grønningen over til Sjællandsporten, i 1830erne.

Tilh. Fru Winding.

Akvarel.

Amaliegade, set fra Hjørnet af Blancogade (nu Fredericiagade) imod Grønningen (1848)

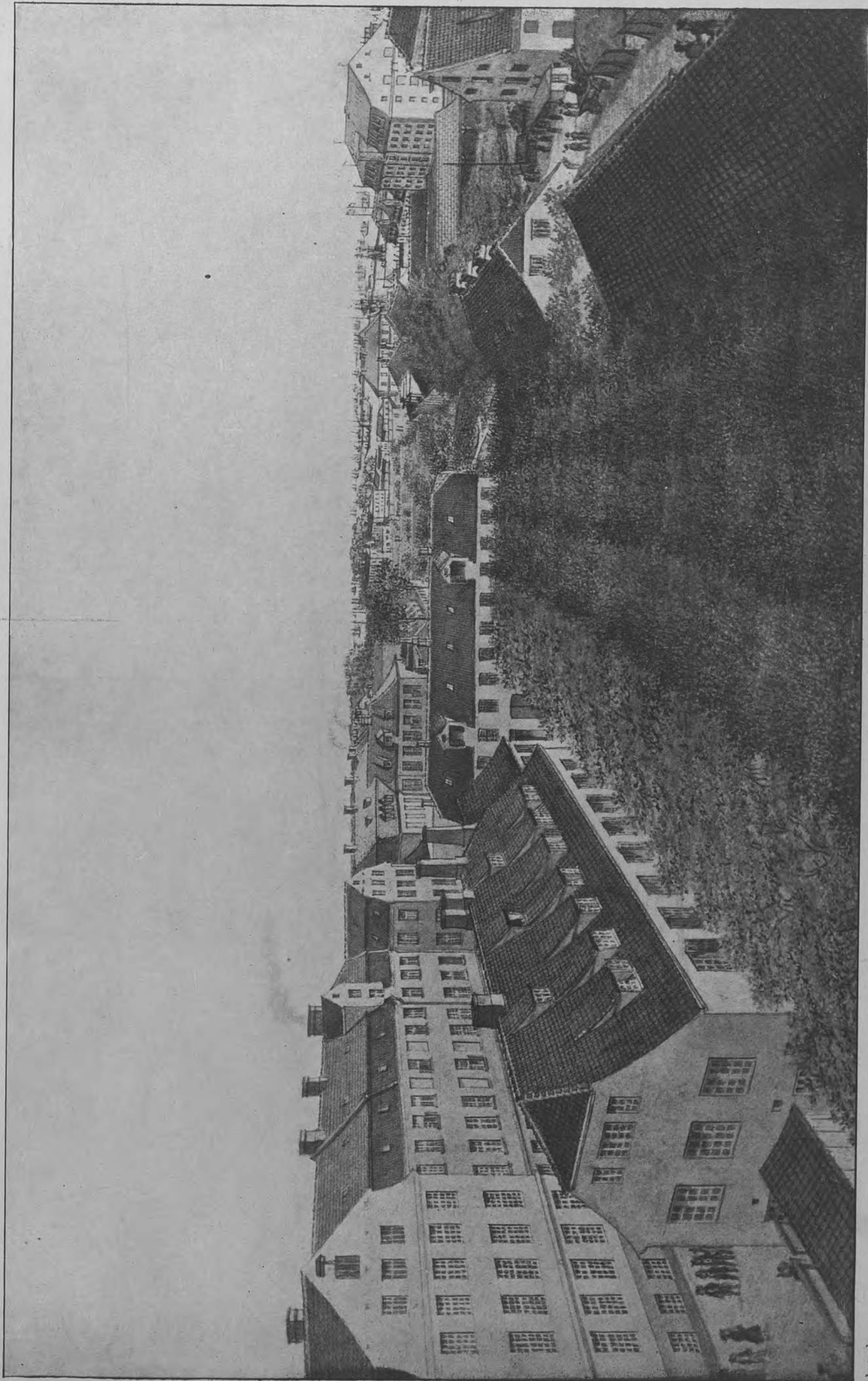
Tilh. Alm. Hospital.

Akvarel.

Almindelig Hospitals Lemmegård, formentlig fra Slutningen af 1850erne, mulig fra 1860 eller 1861.

Tilh. Alm. Hospital.

Akvarel.

Udsigt fra Alm. Hospitals Sidsfloj over Hospitalets hele Grund; stammer formentlig fra Slutn. af 1850erne, mulig fra 1860 eller 1861.

Tilh. Alm. Hospital.

Akvarel.

Rosenborg, set fra gamle Østervold, 1825.

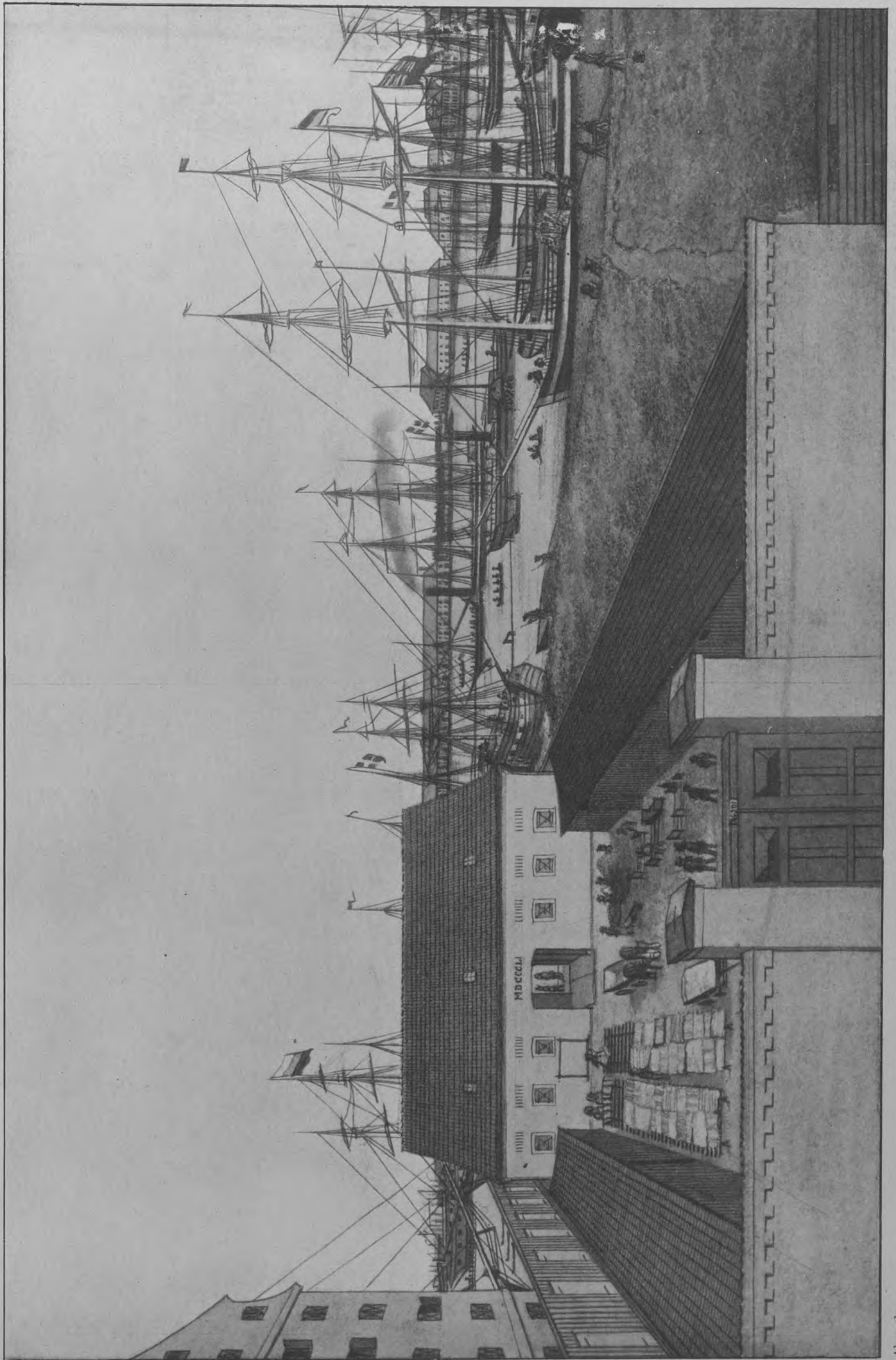
Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Landkadet-Akademiet, Hj. af Blancogade (nu Fredericiagade) og Norgesgade (nu Bredgade) 1857.

Tilh. Raadhusmuseet.

Akvarel.

Almindelig Hospitals Soplads ved Ny Toldbodgade, 1860 eller 1861.

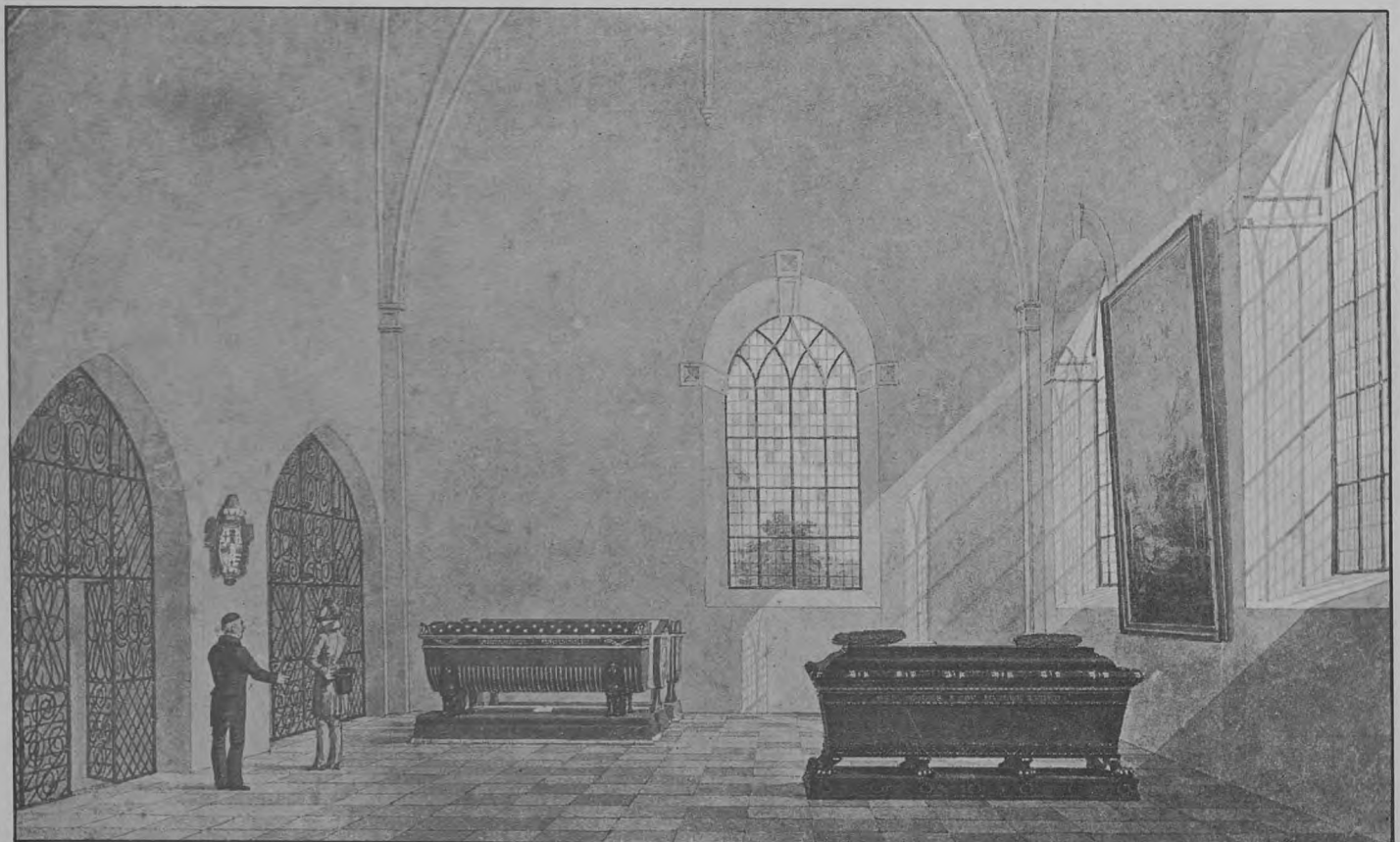
Tilh. Alm. Hospital.

Akvarel.

Fra Marmorpladsen, set mod Store Kongensgade, Aar 1833.

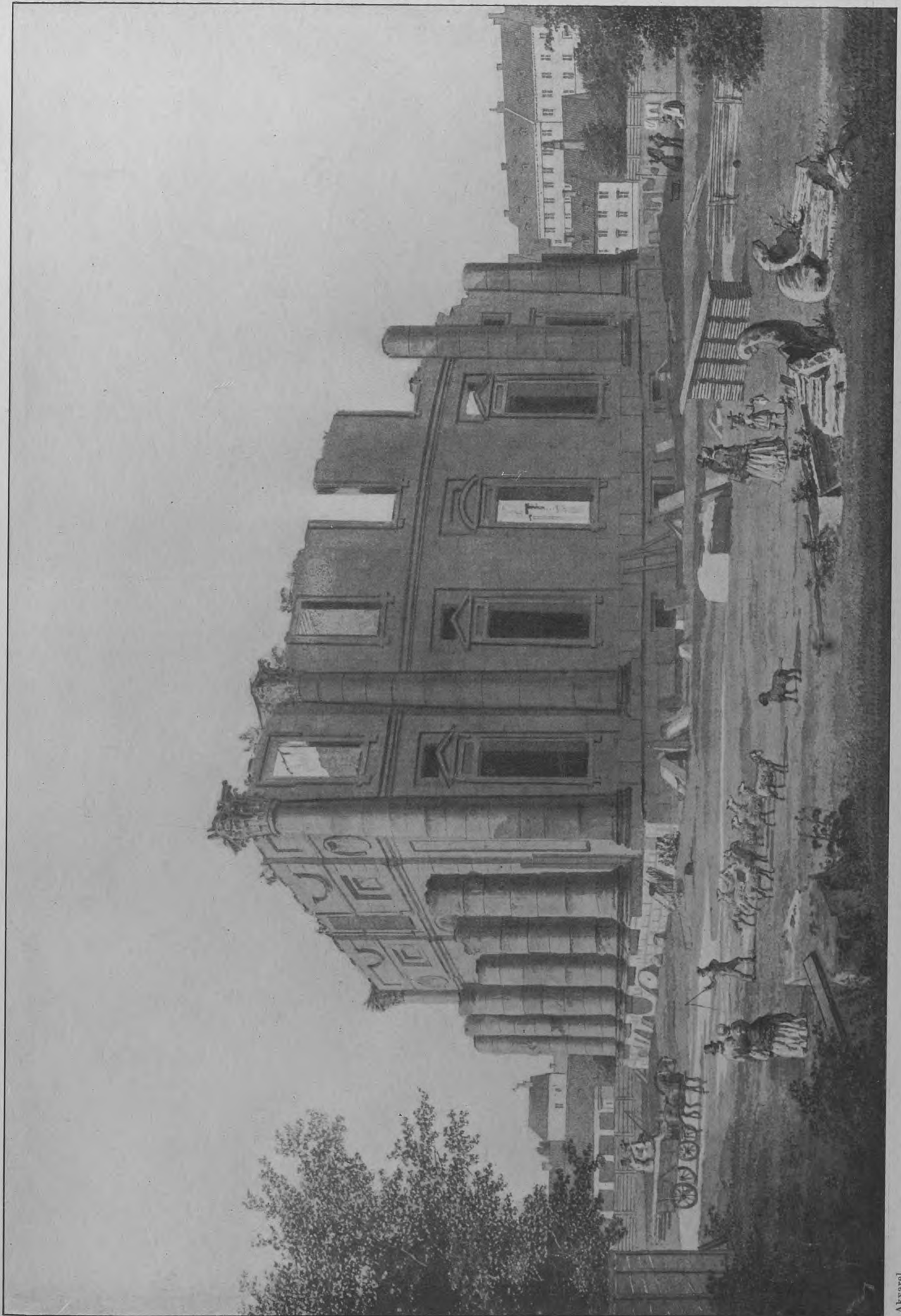
Laant af H. Hvenegaard.

Akvarel.

Et Lighkapel med Kister.

Tilh. Overlæge Halk.

Akvarel.

Marmorkirkens Ruin med Marmorpladsen, ca. 1840.

Tilh. Overlæge Halk.

Akvarel.

Garnisonsplads med Kirken, set mod Bredgade, 1840erne.

Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Garnisonsplads med Garnisons Kirke, i Midten af 1850erne.
 Paa Billedet ses en „Handsome-cab“, 2-hjulet Kupé med Kusken højt tilvejs bagude, som brugtes dengang.

Tilh. Raadhusmuseet.

Akvarel.

Garnisonsplads med Kirken, set fra Bredgade, ca. 1840.

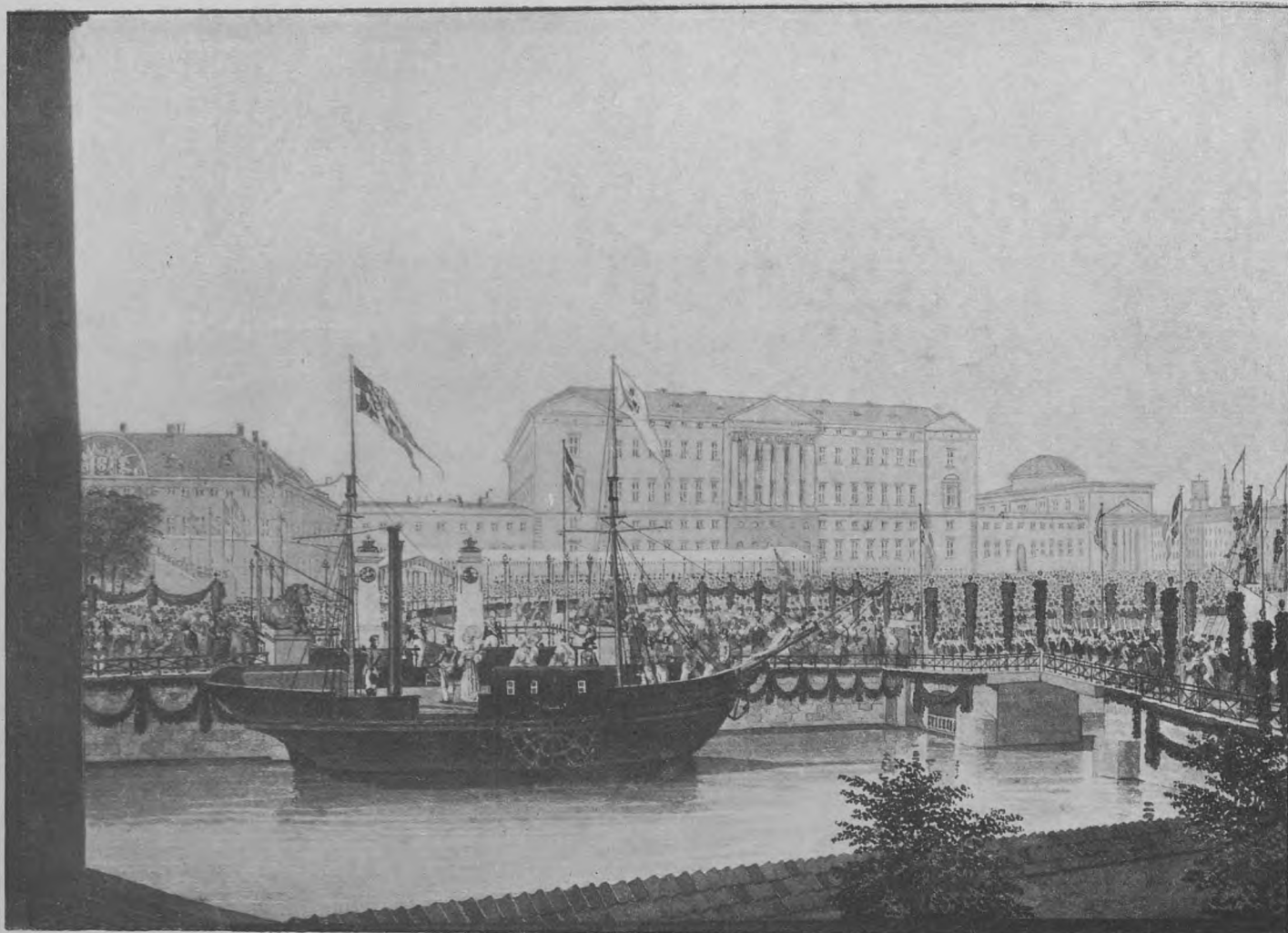
Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Parti af Bredgade med Chirurgisk Akademi tilhøjre, ca. 1840.

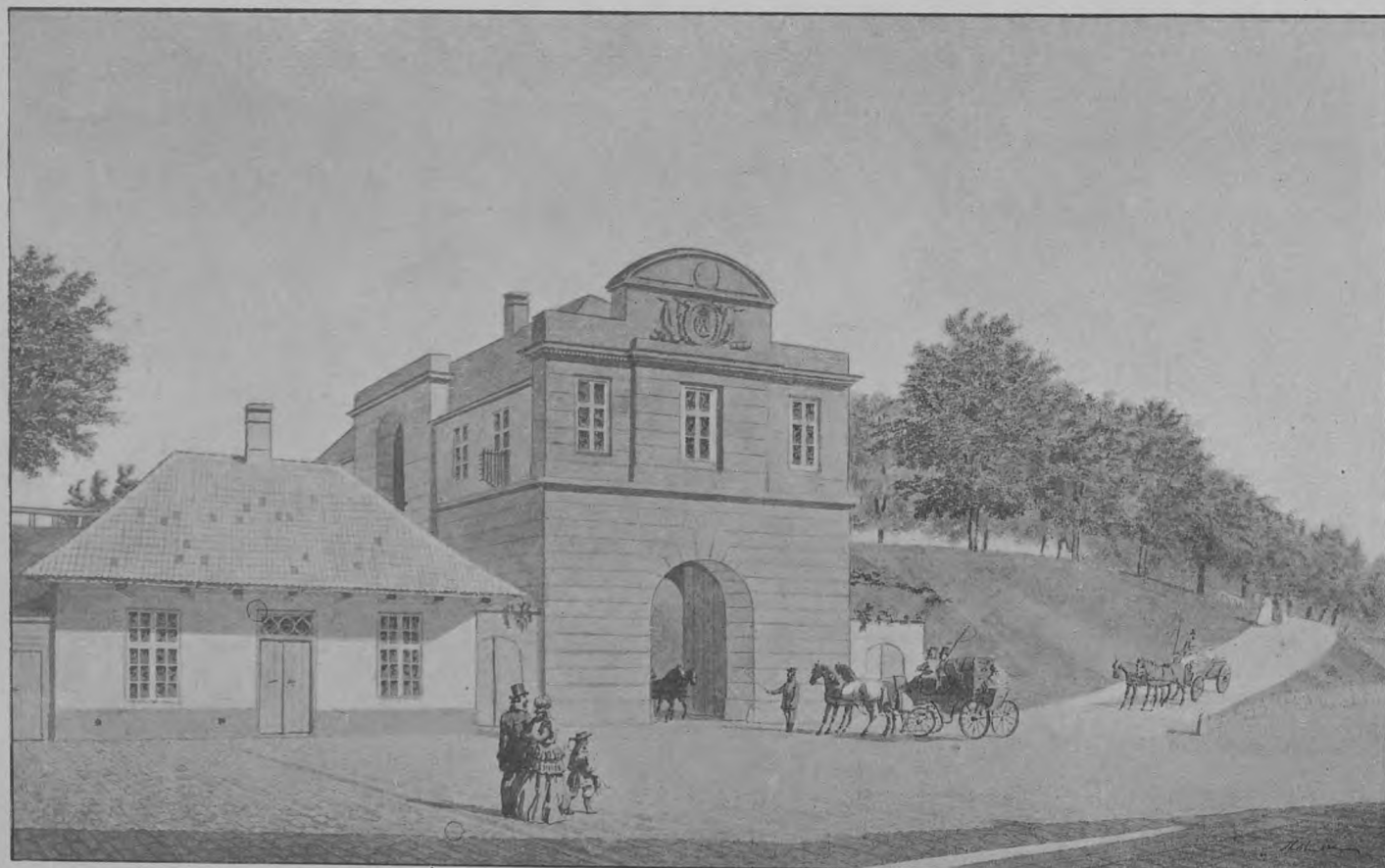
Laant af H. Hvenegaard.

Akvarel.

Tilh. Raadhusmuseet.

Kronprins Frederik (Fr. VII) og Kronprinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz (fraskilt 1846) gaar i Land den 22. Juni 1841 paa Slotsholmen efter Formælingen, som fandt Sted i Mecklenburg.

Akvarel.

Tilh. Raadhusmuseet.

Nørreport, set fra gamle Frederiksborggade, 1840.

Akvarel.

Universitetet, set fra Nørregade, ca. 1840.

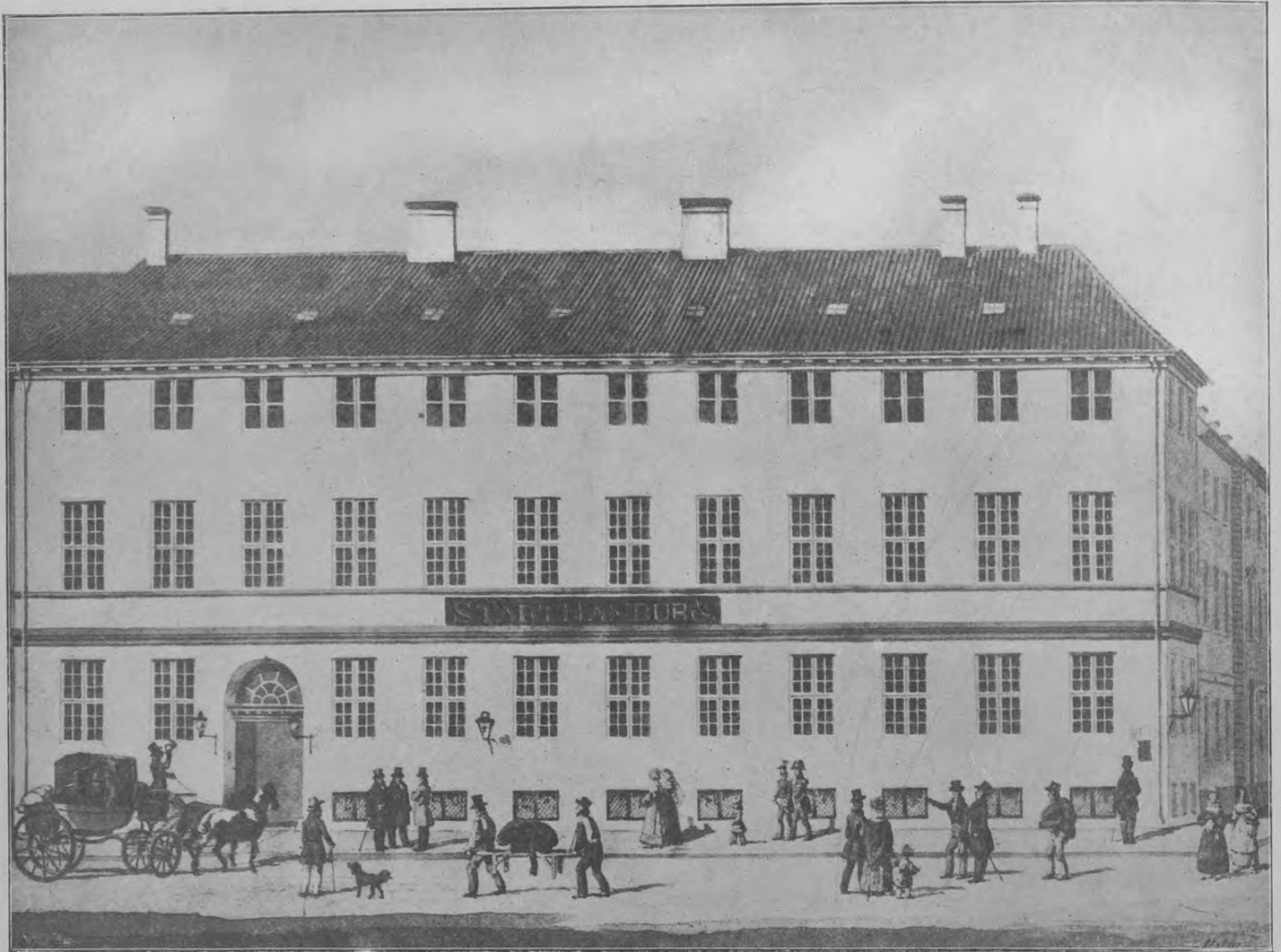
Tilh. Kraks Vejviser.

Akvarel.

Koleralejren paa Glaciet, 1853,
som var rejst, hvor nu Københavns Vandværk er beliggende.

Tilh. Fru Winding.

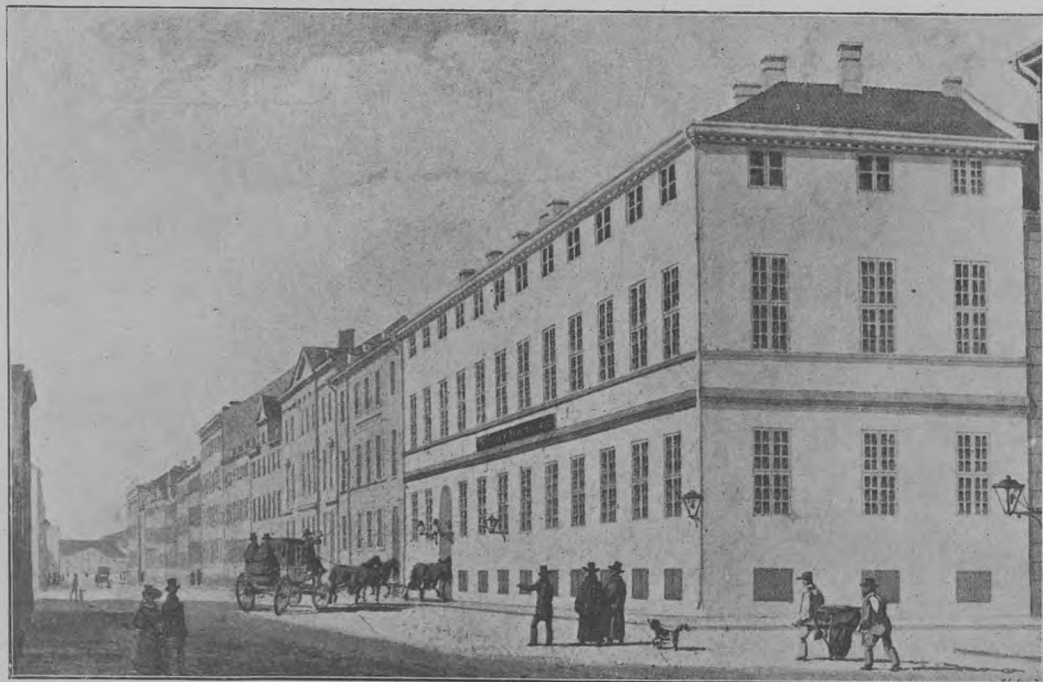
Akvarel.

Hotel Stadt Hamburg (nuværende Hotel Phønix), Hj. af Bredgade og Dr. Tværgade.

Tilh. Fru Winding.

I 1837 oprettede Traktør H. Murdach i denne gamle kendte Bygning paa Hjørnet af Bredgade og Dronningens Tværgade, som senest havde tilhørt den bekendte Grosserer Peder Erichsen († 1804), et Hotel under Navnet: „Stadt Hamburg“. I 1847

Dronningens Tværgade, som ved Ombygning sattes i Forbindelse med Hotellet. Paa Billederne ser man Postvognen med de Rejsende, forspændt med 4 Heste, svinge ind ad Porten, som dengang fandtes i Facaden ud til Bredgade. Billederne, som er malede i 1840'erne, er i

Akvarel.

Hotel Stadt Hamburg, set fra Schimmelmanns Palæ (Bredgade).

Tilh. Fru Winding.

gik det over til et Aktieselskab, som forandrede Navnet til „Hotel Phønix“. I Aaret 1891 overtoges dette Hotel af Restauratør Carl Neiiendam, som flere Gange betydeligt udvidede Hotellet, først ved Paaføring af en ny Etage, senere ved Køb af Naboejendommen i

høj Grad stemningsfulde og minder om en Tid, hvor der endnu var Poesi forenet med Hyggelighed tilstede inden for Hovedstaden.

Den 1. Januar 1918 traadte Neiiendam tilbage og overdrog Hotellet til D'Herrer Christensen og Søborg.

Holm havde, som omtalt forud, svært ved at faa sine Billeder afsatte, og han maatte ofte gribe til den Udvej, at henvende sig til en eller anden kendt Mand for at blive af med dem.

Blandt andre søgte Holm, som meddelt, ogsaa Thorvaldsen, der anerkendte Holms kunstneriske Begavelse. Med sin egen Person var Thorvaldsen meget sparsom, men hjalp han andre, var han meget rundhaandet. — En Dag købte han af Holm, som mødte med sin Mappe med færdige Billeder, bl. a. et Prospekt af Christiansborg, som han gav Holm 20 Rdl. for. Thorvaldsen lod aldrig Holm gaa uden at købe nogle af hans Tegninger eller Akvareller,

af hvilke vi her gengive 3 og hvoraf flere opbevares i Musæet; han udtalte, at han kunde ikke lade den talentfulde Mand gaa uden at hjælpe ham til Penge.

Thorvaldsen fik dog ikke stor Glæde deraf, thi Holm hørte allerede den Gang til de Mennesker, som er tabte for Samfundet.

Lejlighedsvis sendte han ved Nytaar Digte med Tegninger og Vignetter til sine Velgørere. Blandt disse nævne vi et til en Arkitekt Møller, som er i Generalkonsul Carl Claudius' Eje. Det stammer fra 1841.

Akvarel.

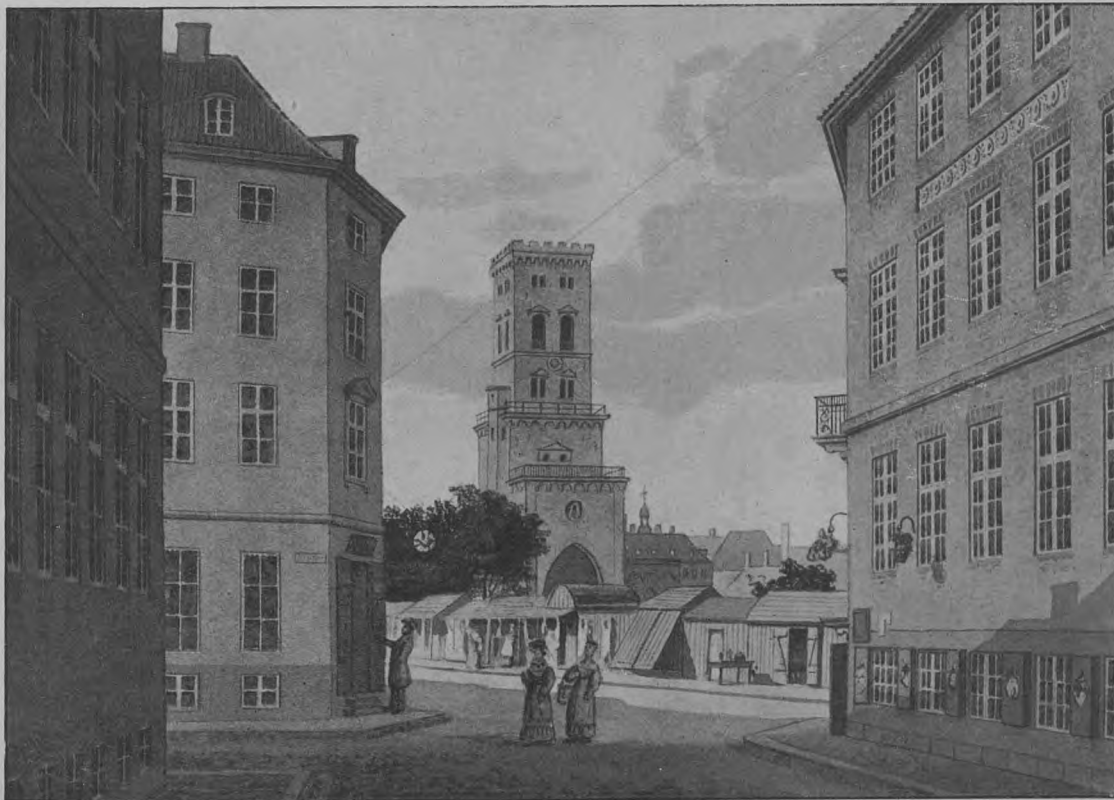
Tilh. Thorvaldsens Museum.

Udsigt gennem Landemærket mod Købmagergade med Trinitatis Kirke og Rundetaarn, i Baggrunden Regensen og Frue Kirke, Aar 1830erne.

Han takker Arkitekten, fordi han saa tidt har lindret Kummeren i hans Hjem. Digtet er forsynet med en Frise; man ser længst tilvenstre en Kunstner med en Mappe under Armen, efter Sigende forestillende ham selv, — og dette er det eneste Billede, der overhovedet eksisterer af Holm, hvorfor denne Tegning fortjener at opbevares. Der er maaske noget symbolsk i dette Billede, thi som Kunstneren her maa kæmpe sig frem imod Vinden en kold Vinterdag, saaledes har Holm maaske ogsaa opfattet sin Skæbne i Livet. Hans Stilling blev sikkert ogsaa vanskeliggjort ved hans Hang til stærke Drikke.

I København saa man jævnlig Holm, der var en lang mager Skikkelse, vandre omkring med sin store Mappe under Armen, og altid i samme luvslidte Dragt. Han aflagde jævnlig Besøg paa Hoteller og i Gæstgivergaarde for at tilbyde sin Assistance til Rejsende, der kunde have Lyst til at lade en eller anden Udsigt fra deres Vinduer forevige at hans ganske habile Pensel. Billig var han. Han tog 1 Rdl. for sligt et lille omhyggelig gjort Billede.

I København saa man jævnlig Holm, der var en lang mager Skikkelse, vandre omkring med sin store Mappe under Armen, og altid i samme luvslidte Dragt. Han aflagde jævnlig Besøg paa Hoteller og i Gæstgivergaarde for at tilbyde sin Assistance til Rejsende, der kunde have Lyst til at lade en eller anden Udsigt fra deres Vinduer forevige at hans ganske habile Pensel. Billig var han. Han tog 1 Rdl. for sligt et lille omhyggelig gjort Billede.

Akvarel.

Tilh. Thorvaldsens Museum.

Udsigt gennem Vingaardsstræde til Nicolaj Taarn med de omliggende Boder, Aar 1830erne.

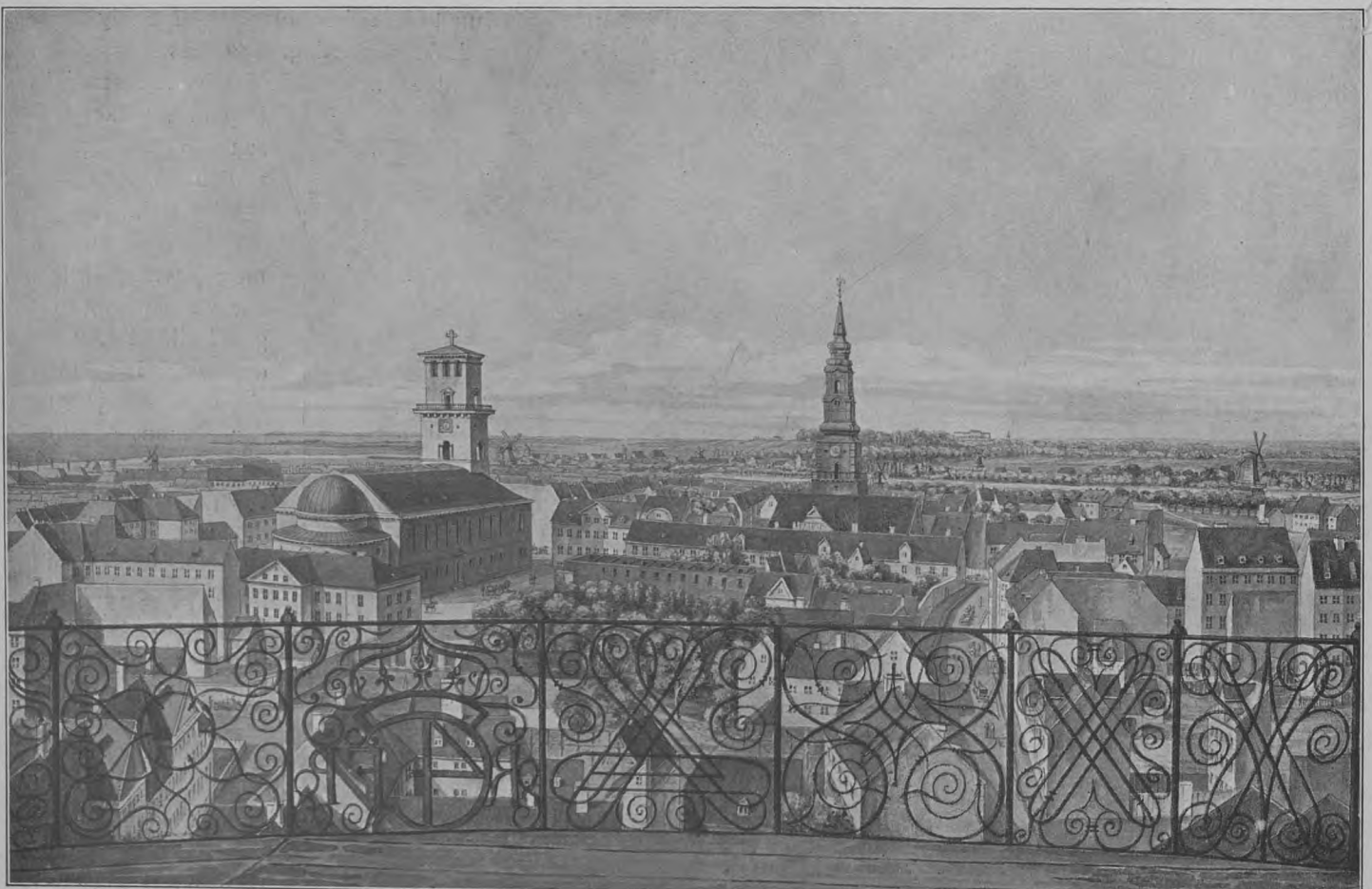

Tegning.

Udsigt fra Christianshavn mod Slotsholmen.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Man ser Børskanalen med Nationalbanken, i Baggrunden Christiansborg Slot; til højre for Kanalen ses Børsen og Knippelsbro samt Nicolaj Taarn. Aar 1840erne.

Originalen tilh. Overlæge Halks Samling.

Udsigt fra Rundetaarn efter Branden i 1807, over den vestlige Del af København og Landet uden for Byen.

Clichéen tilh. Københavns Brandforsikring.

Man ser fra venstre: Frue Kirke med de ligeoverfor liggende Ruiner af det nedbrændte Universitet, Voldene med Møllerne og, bagerst paa Bakken, Frederiksberg Slot.

Akvarel.

Den samme Udsigt fra Rundetaarn, som paa foregaaende Billede, hidrørende fra Aaret 1837, efter at Universitetet paany var opført.

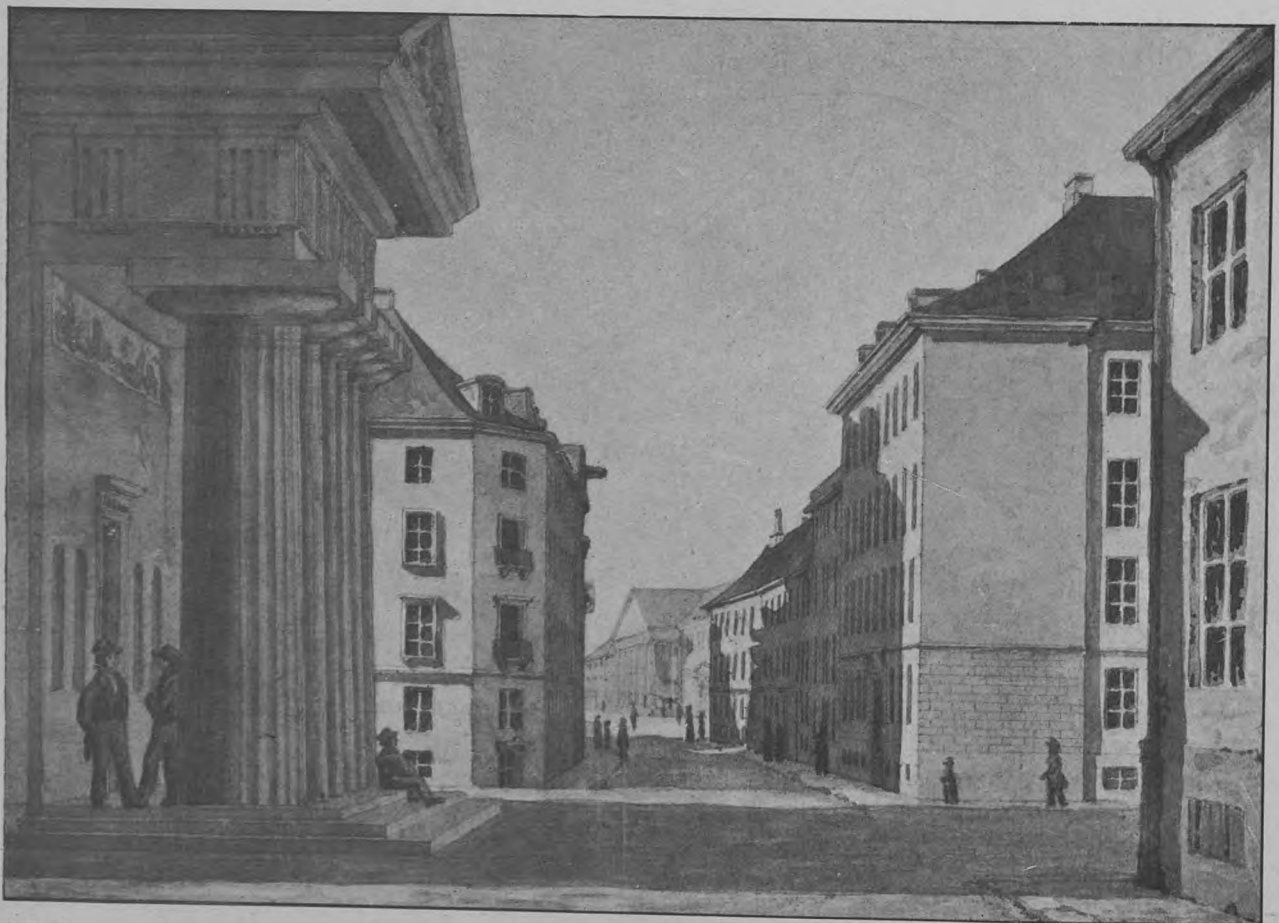
Tilh. Thorvaldsens Museum.

Akvarel.

Tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

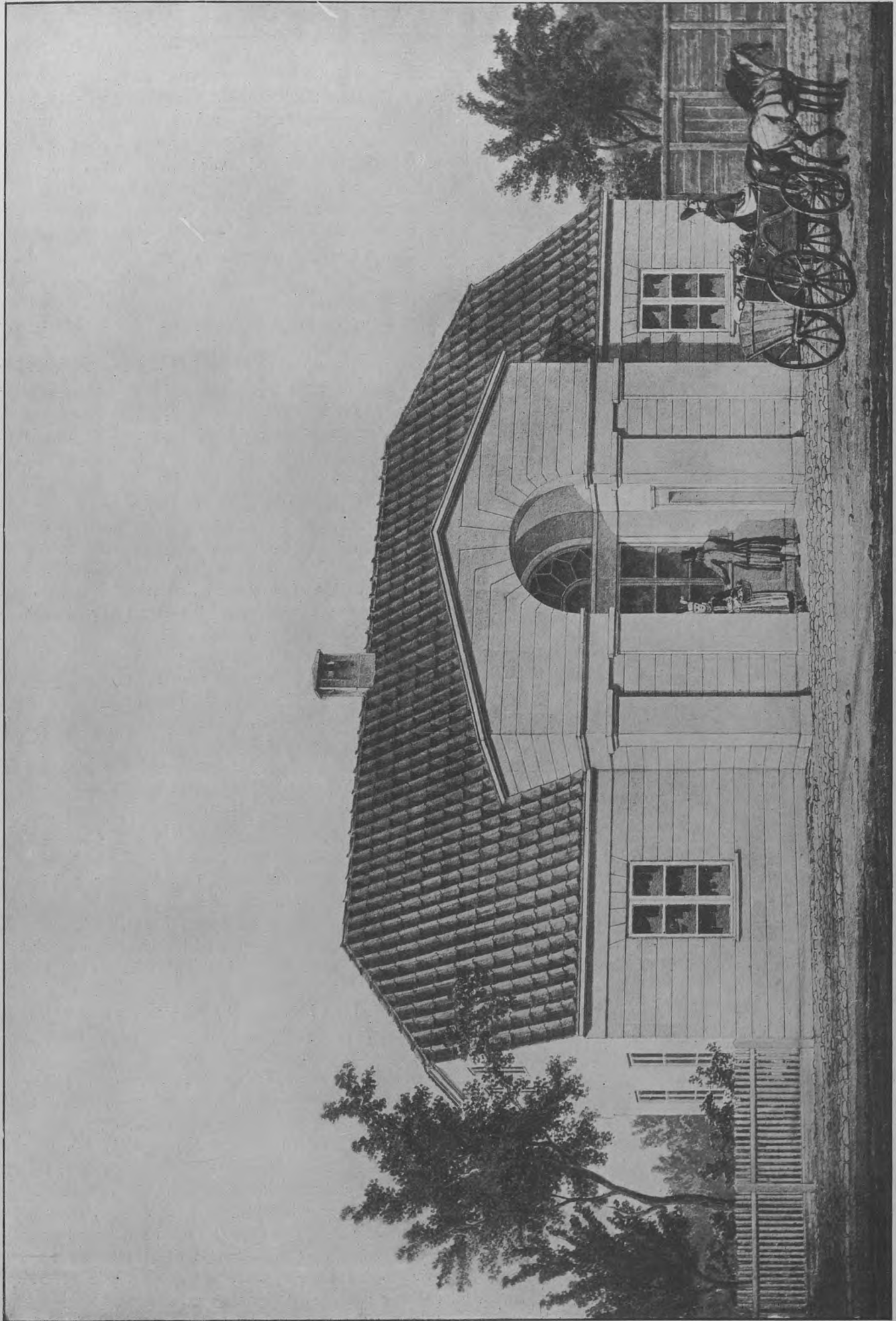
*Udsigt fra et Tag paa Hauserplads over Gæstgivergaarden „Gamle Avlsgaard“ i Suhmsgade til Rundetaarn og Trinitatis Kirke.
I Baggrunden tilvenstre skimtes Nicolaj Taarn.*

Akvarel.

Tilh. Kraks Vejviser.

*Udsigt gennem Nørregade til Gammeltorv.
I Baggrunden Raad- og Domhuset, tilvenstre ses Portalen paa Frue Kirke. Aar 1832.*

Akvarel.

Acciseboden udenfor Amagerport (se Telisten Side 54).

Tilh. Nationalmuseet.

Acciseboderne.

Som bekendt fandtes der ved hver af Byens 4 Porte en Accisebod, i hvilken Konsumtionsbetjenten havde sin Bopæl. Konsumtionen eller som den kaldtes »Ziisen« var en Afgift, som opkrævedes af en Mængde indenlandske Produkter, der indførtes til Købstæderne; den kendtes allerede før Belejringen som en Afgift for Bryggerne, og var under Rigsdagen 1660 Genstand for megen Kamp. Den første Forordning herom udkom 18. November 1660, men der gjordes hyppige Forandringer heri. Ved Forordning af 1. Februar 1672 gentoges de tidligere Paabud og flere ny fremkom. Det ses af denne, at der ikke alene ydedes Konsumtion i Portene af Fødevarer og andre Nødvendighedsartikler, men Møllerne, Bryggerne og Brændevinsbrænderne maatte yde af deres Forbrug, Slagterne af hvert Kreatur, de slagtede, Skomagerne af hvert Stykke Fodtøj, Vognmænd for hver Mil, de kørte udenfor Staden; af Heste, Køer, Svin og Faar gav man Græspenge, hvert Brudepar gav Kopulationspenge og enhver Husbond gav Folkeskat af Tjenestefolk eller Svende. I 1688 blev der yderligere lagt Afgift paa Vin, Salt og Tobak, som hidtil havde været fri for Konsumtion.

I 1669 vægrede Skomagerne sig ved at give Konsumtion, men Kongen lod Magistraten vide, »at de aldeles ingen Føje og Aarsag havde til at besvære sig, og dem, der fremdeles viste sig halsstarrige og efterladende, skulde Magistraten tvinge ved Exekution og vedbørlig Straf«.

En Mængde slet lønnede Embedsmænd: Konsumtionsforvaltere, Kontrollører, Skrivere og Visiterere havde Opsigt med Skattens rette Betaling, og disse Folk vare meget tilgængelige for Bestikkelse og gjorde sig al Slags ulovlig Fordel.

Foruden de egentlige Acciseboder, som var beliggende umiddelbart ved Portene, fandtes der i Ravelinerne en Militær-Vagtbygning, som foruden Vagtstuer indeholdt et Konsumtionskontor, hvorfra en Portkontrollør og nogle Underbetjente førte Opsyn med, at kun de Varer, for hvilke der var løst Ziiseseddel ved Acciseboden, fik Lov til at passere.

Der fandtes Acciseboder ved Vesterport, Nørreport, Amagerport og Østerport.

Vesterports, hvoraf vi bringer Billed paa Side 57, var beliggende paa det Sted, hvor nu Gamle Kongevej udmunder i Vesterbrogade, og Konsumtionen forpagtedes i Slutningen af 17. Aarhundrede af Hofslagter Niels Olufsen, som i 1671 beklagede sig over det store Underslæb, som blev begaaet med Accisen og med Forprang, idet en stor Del af Borgerskabet opkøbte hele Øksne og Lam, som de slagtede uden at give Accise deraf, og derpaa uden Dølgmaal løb omkring med for sælge. Det var ikke i Egenskab af Slagter, men som Forpagter af Konsumtionen, at han indgav denne Klage, og han tilbød paa egen Bekostning udenfor Vesterport at indrette en Plads til et almindeligt Øksen- og Kvægtorv tilligemed en dertil hørende Accisebod. Dette bevilgedes 8. Nov. 1671 med det Tillæg, at det skulde indrettes saa nær ved Vagten som muligt. Hvis man mindes Forholdene ved Trommesalen udenfor Vesterport, hvor Gamle Kongevej eller rettere den sidste

Levning af Vester-Farimagsvej udmundede i Vesterbrogade, husker man den aabne Plads ved Siden af Konsumtionsboden, hvor der solgtes Heste og Køer, hvilken var den samme som den, Niels Olufsen indrettede. Trommesalen kaldtes den, fordi i fordums Tid Markederne aabnedes med Trommeslag. Konsumtionsboden blev opbygget paa en Grund, der tilhørte Kongen, medens derimod Kvægtorvets Grund har været en af Byens Fæstegrunde.

I 1852 ophørte Konsumtionen, og Acciseboderne solgtes ved offentlig Auktion. Vesterbros ombyggedes og indrettedes til Butiker og Kontorer, muligvis stadig i Forbindelse med Trommesalen, som til Trods for, at den altfor længe havde overlevet sig selv, først i 1879 nedlagdes og erstattedes af et nyt og tidssvarende Kvægtorv.

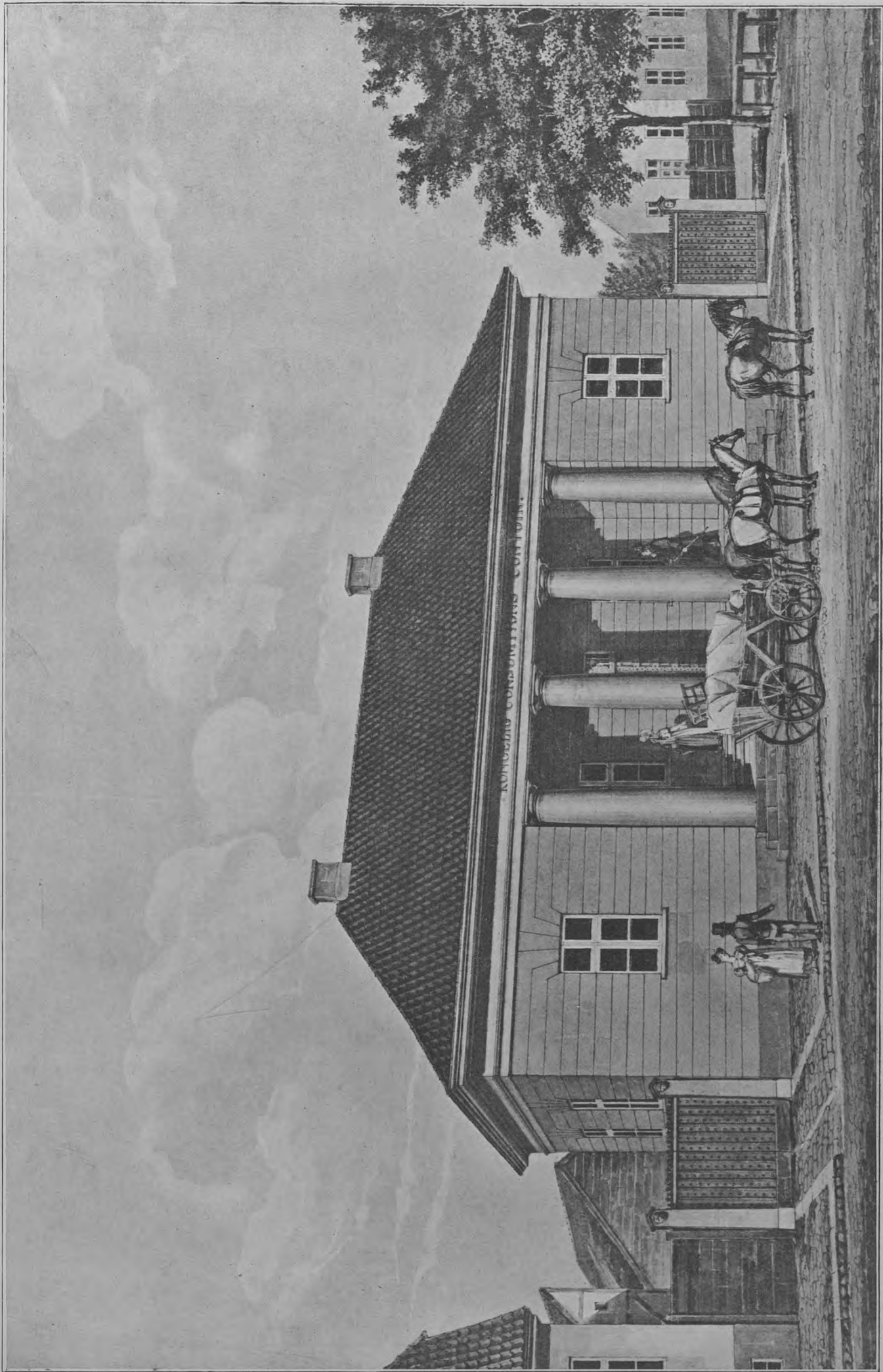
Nørreports Accisebod, hvoraf vi bringer Billed Side 55, laa paa »samme Ports Landevej, som gaar til Peblingebroen« i Nærheden af de Fattiges Kirkegaard, d. v. s. der, hvor nu Søtorvet ligger. Den havde at opkræve Konsumtionen af de Varer, som indførtes fra den nordlige og nordøstlige Del af Sjælland, og at Færdslen ad denne Vej ikke var ringe, fremgaar af, at Vognrækken paa travle Torvedage kunde naa fra Nørreport og helt ud til Fælleden.

Amagerports Accisebod gengiver vi paa Side 53. Den var ligesom de øvrige opført i Frederik den fjerdes Tid og var den eneste, som ikke led Overlast ved Københavns Bombardement; den bestod af »et grundmuret Hus, een Etage med Steentag og med dobbelte Værelser og et lidet Baghus og en med Plankeværk indhegnet Hauge«. Dette Hus blev i 1829 ombygget og noget udvidet, med en Bekostning af 2144 Rdl., og blev derpaa i 1833 assureret for 3440 Rdl.

Østerports Accisebod vil sikkert erindres af de fleste, idet den først blev nedrevet da Frihavnen og Østbane-gaarden anlagdes. Det var en gammel Bygning, der i 1807 købtes som Erstatning for den under Bombardementet nedbrændte Accisebod, hvoraf vi desværre ikke har kunnet finde noget Billed, og ikke har været tegnet af Holm, da hans første Arbejde præsteredes 1821 og Holm forøvrigt først fødtes 1804. Her indrettedes Kontor og Bolig for Konsumtionsskriveren, og der var endda saa megen Plads i Bygningen, at der kunde indrettes endnu en Lejlighed, som ved kgl. Resolution af 24. Juni 1820 blev tillagt Enken efter Konsumtionsskriver Dorrcheus som Fribolig paa Livstid. Bygningen var assureret for 11,000 Rdl.

Ved hver af de 16 Vejrmøller, som fandtes paa Voldene, opførtes 1781 et lille en Etages grundmuret Hus, hvert paa et Fag og med en Forstue, og disse smaa Huse indrettedes til Kontorer for de ved Møllerne posthavende Konsumtionsbetjente, der herfra Dagen igennem førte Kontrol med Møllen. Om Natten maatte Skildvagten, der havde »Post paa Volden, hvor Møller ere, ikke tilstede nogen Tilførsel til, eller Fraførsel fra Møllerne«, og var Betjenten om Dagen for en Tid fraværende, maatte ogsaa Skildvagten træde til. Møllerne var saaledes under dobbelt Kontrol.

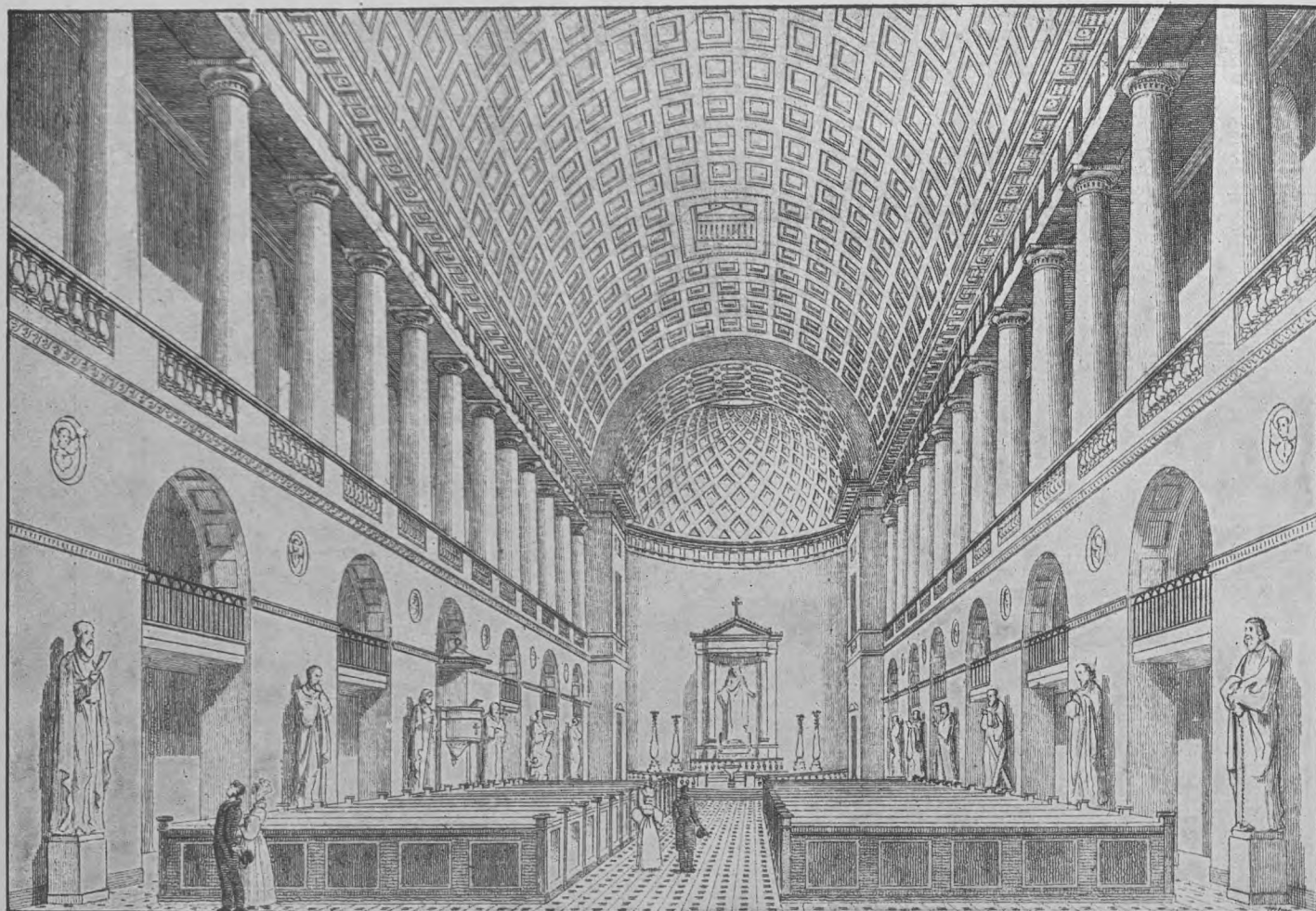
Kilder: Herm. Andersen: Kjøbenhavns Toldbod. O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse.

Akvarel.

Acciseboden udenfor Nørreport (se Teksten Side 54).

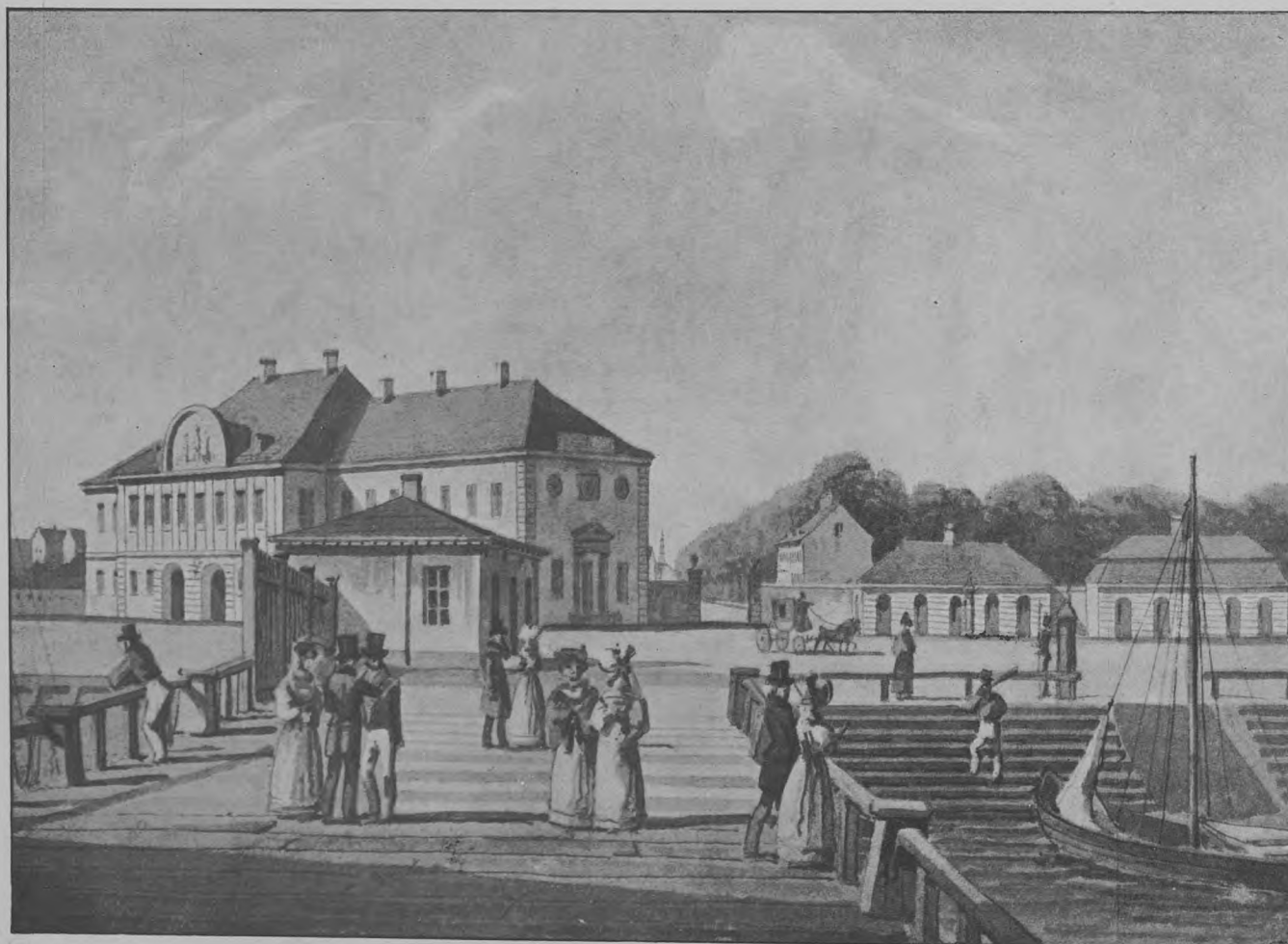
Till. Nationalmuseet.

[Akvarel.

Det Indre af Frue Kirke, i 1830erne.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

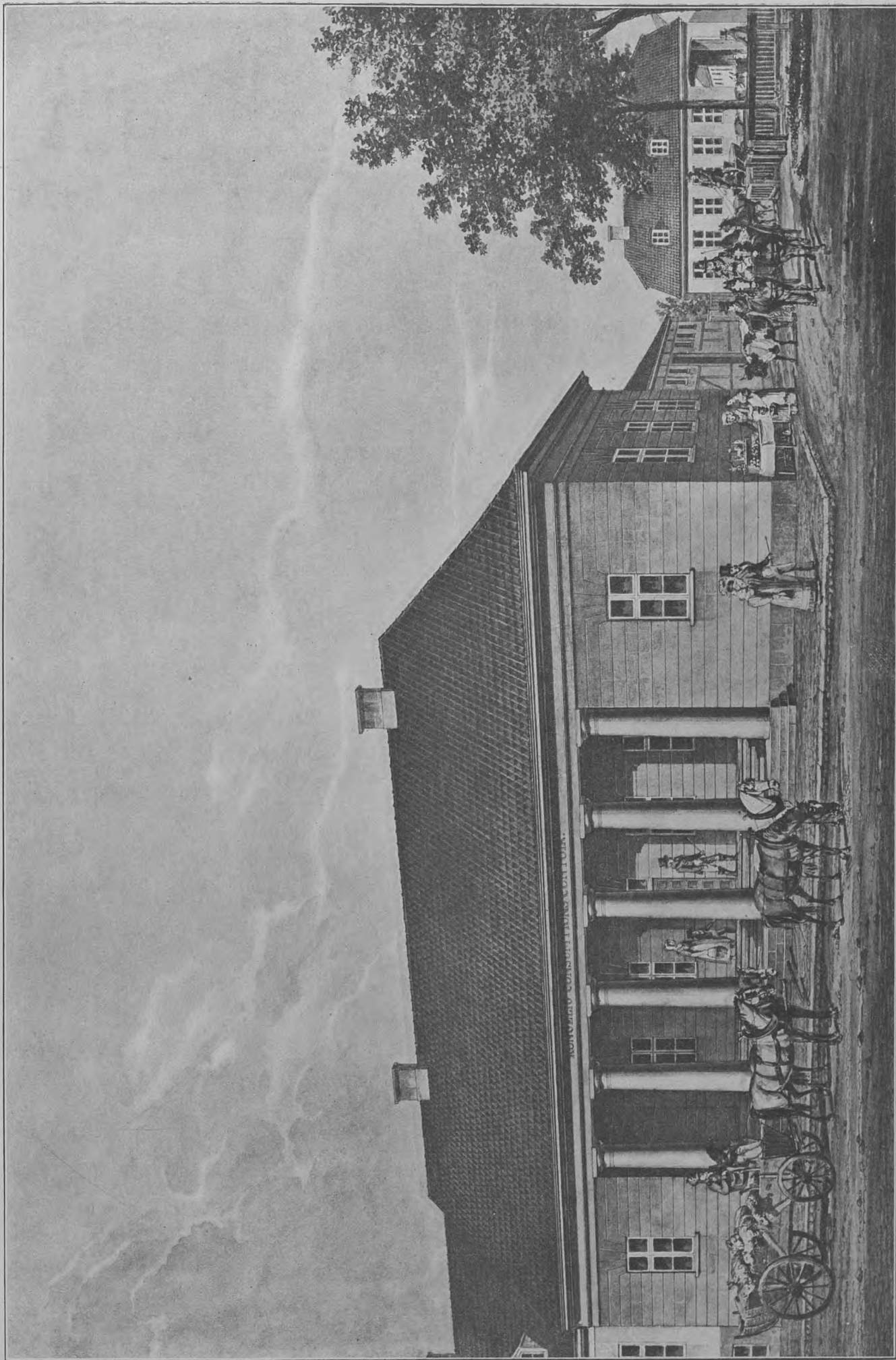

Akvarel.

Parti af Nordre Toldbod i 1820erne.

Tilh. Greve W. Ahlefeldt-Laurvigen.

I Forgrunden Broen til Bommen og til Orlogsværftet. Midt i Billedet ses den i 1733-35 opførte Toldkammer-Bygning, som nedreves for at give Plads for den i 1891-94 opførte Frilagerbygning.

Akvarel.

Acciseboden uden for Vesterport ved Siden af Trommesalen, i 1830'erne.

Beliggenheden var omtrentlig, hvor nu Nr. 10 paa Vesterbrogade ligger. Senere blev der Restauration i den nedlagte Accisebod.

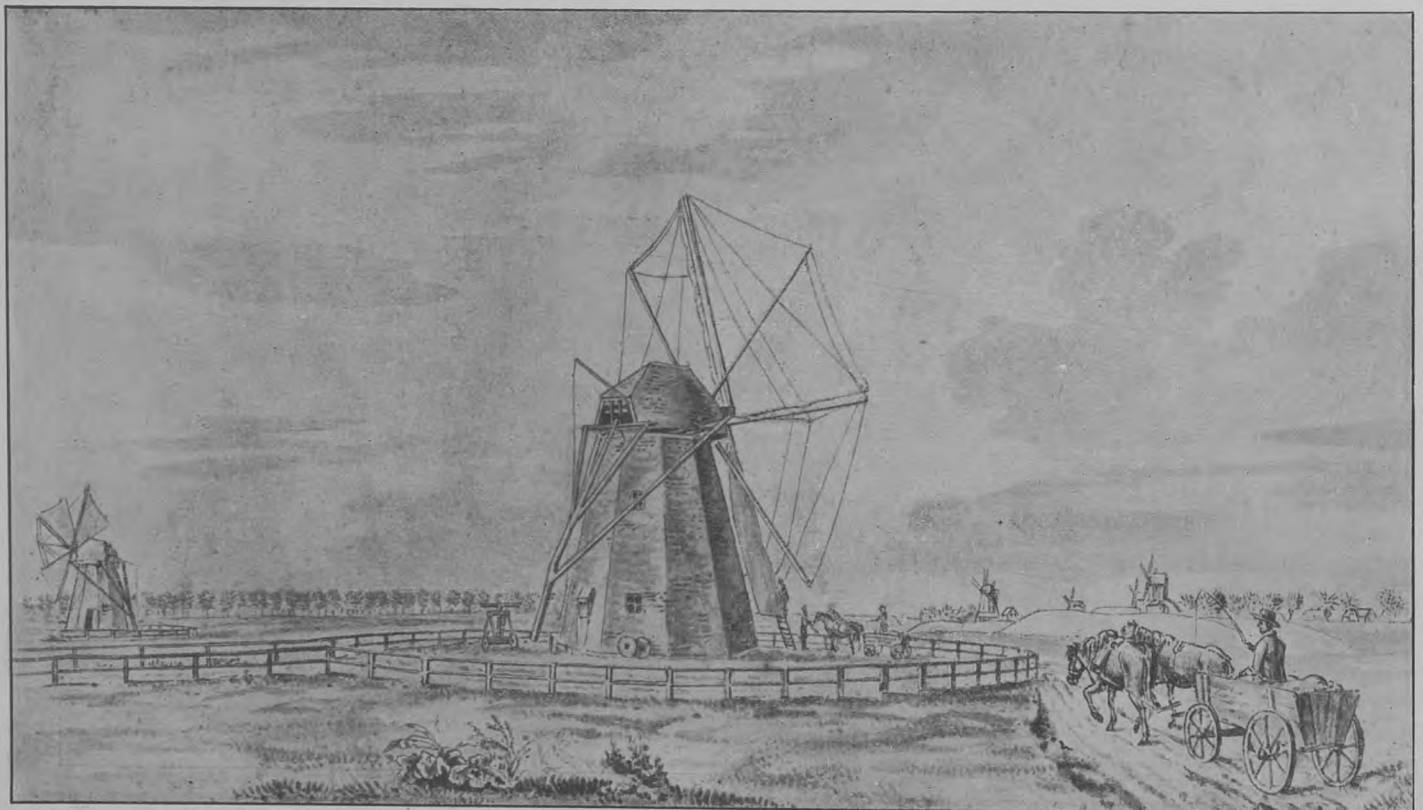
Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Fra Nørrefølle 1835. I Baggrunden Rundetaarn og Frue Kirke.

Tilh. Bymusæet.

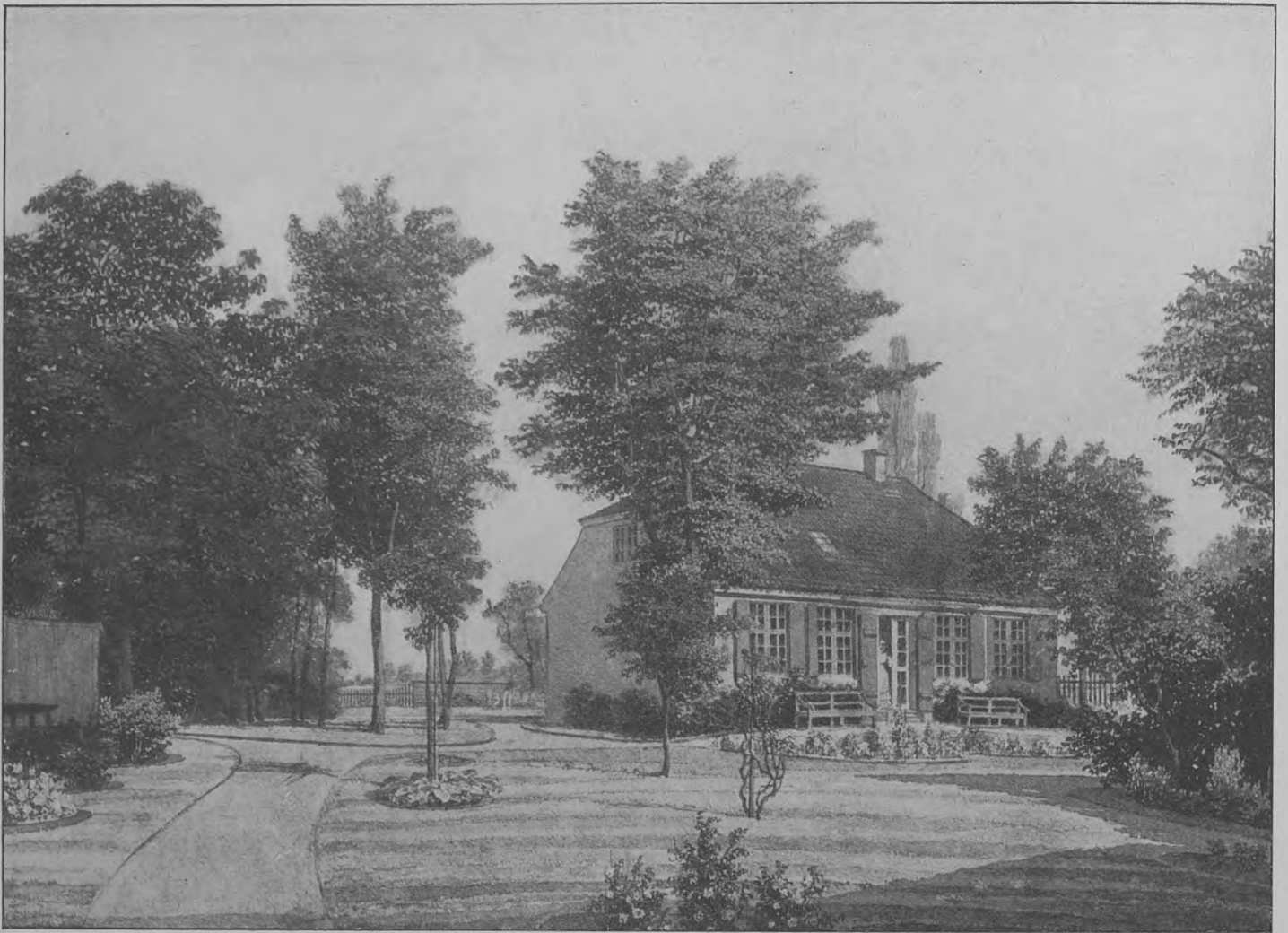
Akvarel.

Møllen paa Farimagsvejen.

Tilh. Fru Winding.

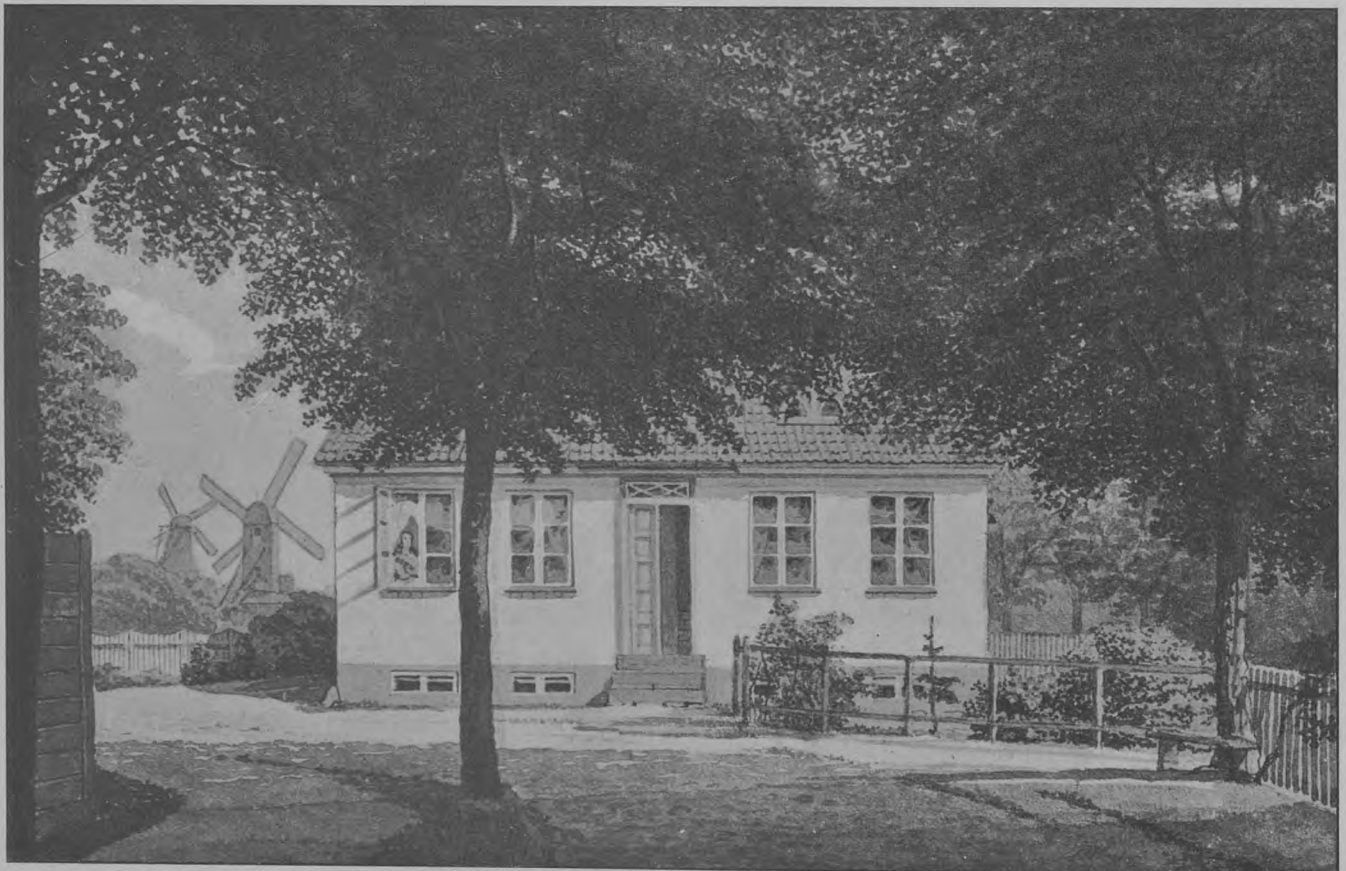
Akvareel.
Udsigt fra Stadsøberstens Bastion til Nørreport, Frue Kirke, Petri Kirke og Taarn, Ravelinen, Alléfeldts Bastion, Terrænet imellem Vesterbro og Nørrebro, længst tilhøjre Frederiksberg Slot. Omtrent 1840.
Tilh. Overreissagfører Ole F. Olsen.

Akvarel.

Landstedet „Rørholm“ ved Øster Farimagsejden, Aar 1840.

Tilh. Bymuseet.

Akvarel.

*Voldmesterens Hus paa Vestervold.
I Baggrunden Lucie Mølle og Kongens Mølle.*

Tilh. Bymuseet.

Tilh. Overleige Halks Samling.

Ladegården med „Mosendal“, Aar 1840.

Akvarel.

Akvarel.

Kronprinsessegade, Aar 1850.

Tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Akvarel.

Nørrebro (nuværende Dr. Louises Bro) og Peblingesøen.
 I Baggrunden København, længst tilhøjre ses Frue Kirke og Petri Kirkes Spir.

Tilh. Prof. Schmiegelow.

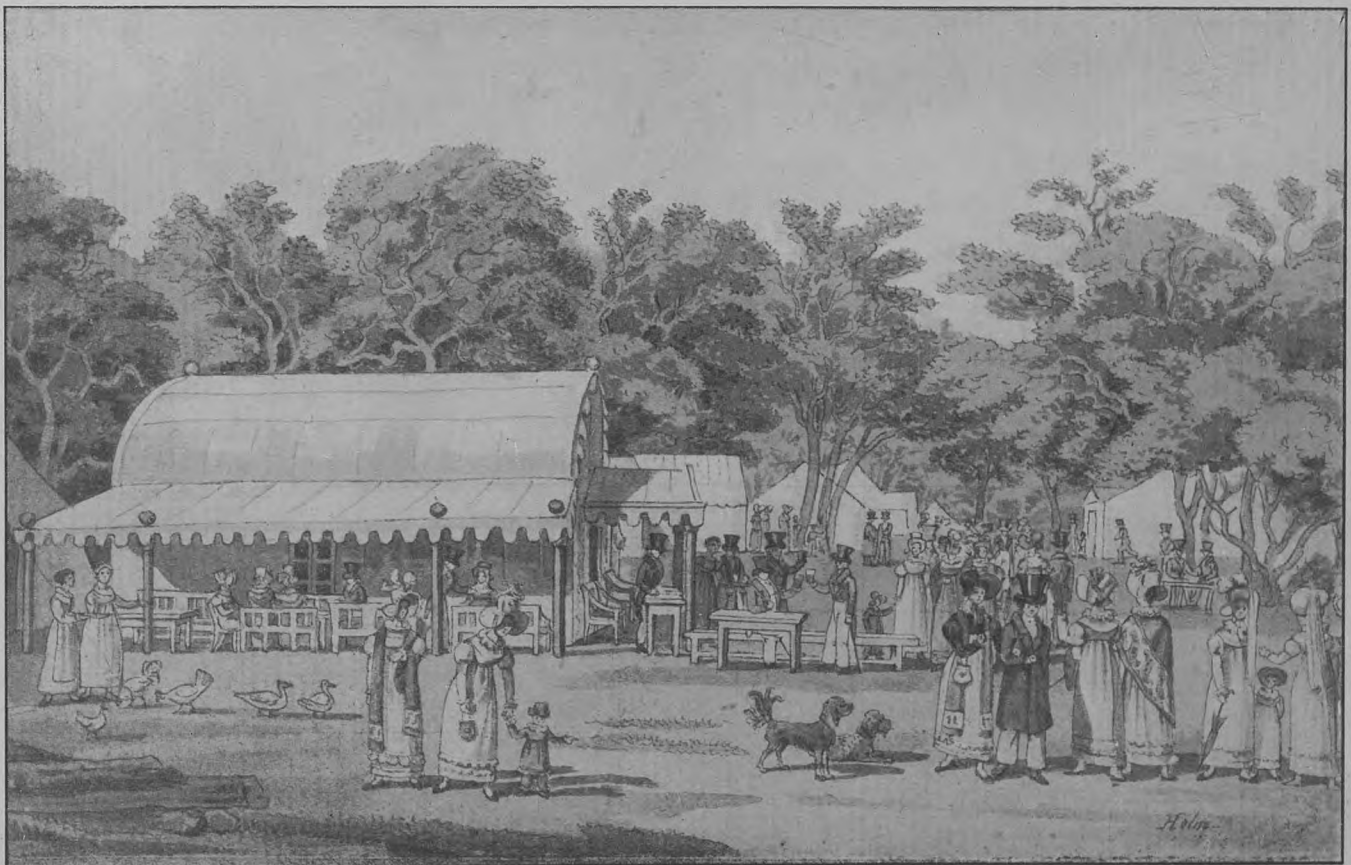

Akvarel.

Hjørnet af Kronprinsessegade og Gothersgade.

Tilh. Overlæge Halk.

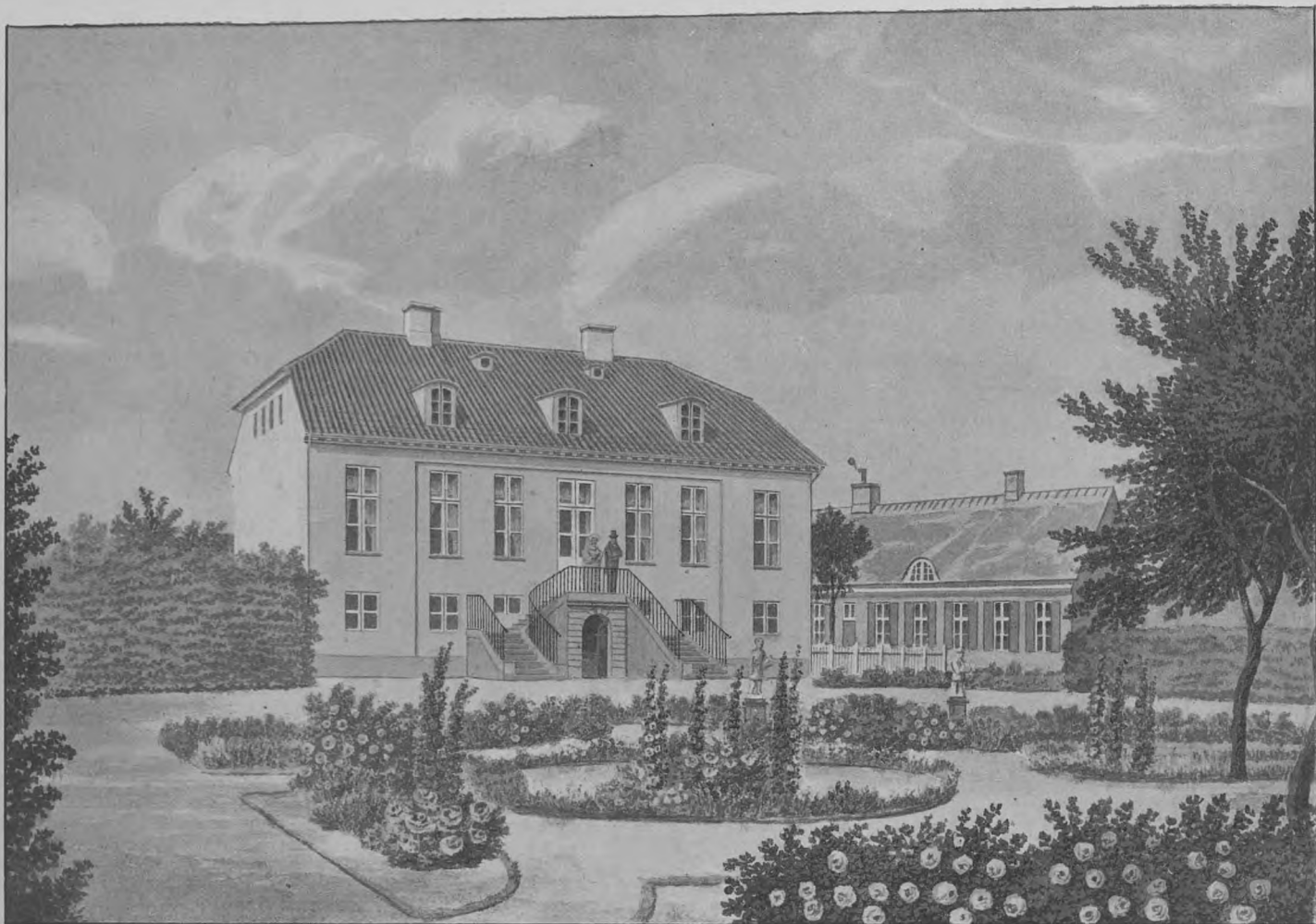
Tilvenstre ses den Port ind til Kongens Have, som nu er aabnet for Trafiken, og som daglig befærdes af Tusinder Mennesker. Billedet er fra 1820erne.

Akvarel.

Teltene i Charlottenlund.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Akvarel.

Rygaard (set fra Parken).

Tilh. Overretssagfører Werner.

1766 skænkede Johan Hartvig Ernst Bernstorff Godsforvalter Torkel Baden Rygaard ved Bernstorffsvejen som Anerkendelse af Badens Virksomhed ved Udskiftningen af det under Bernstorff hørende Bøndergods. I Badens Ejertid boede Digteren Johannes Ewald paa Gaarden. Blandt dennes senere Ejere fremhæves Nationaløkonomen Baron Eggers, Generalinde Pauline Sehested, Proprietær Witus Bjerring og Baron C. V. E. Knuth. Paa Holms to Akvareller ses Rygaard dels fra Markerne, dels fra Parken. Fra Rygaard var der da fri Udsigt fra Gaarden til Øresund og ind over København; hvor Byen Hellerup nu ligger, fandtes da af større Bygninger kun Hellerupgaard, til højre i Baggrunden ses Svanemøllen. Hovedbygningen, der er opført i Baron Eggers Tid, er af Baron Knuth tilbygget en Etage og en Anneksbygning. Rygaard tilhører nu Overretssagfører Werner.

Akvarel.

Klampenborg Badeanstalt, Aar 1840erne.

Tilh. Overretssagfører Werner.

Ovenstaaende Tegning gengiver den af Klampenborg Badeanstalt efter den ældre Bindsbølls Tegninger opførte Herrebadeanstalt paa „Skrænten“ i Ny Taarbæk. Allerede i 1851 solgtes Herrebade til Private. Ejendommen deltes saa i to Dele: Nordskrænten og Sydskrænten. Nordskrænten staar endnu væsentlig i sin oprindelige Stand. Sydskrænten er helt ombygget.

Akvarel.

Løstjendommen Rygaard, Bernstorffsejlen, set fra Marterne.

Tilh. Overretssagt, Werner.

Akvarel.

Mølle paa Christianshavns Vold, Aar 1830.

Tilh. Bymuseet.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

København set fra Gamle Kalkbrænderihavn, Aar 1830.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

det. H. G. F. Holm.

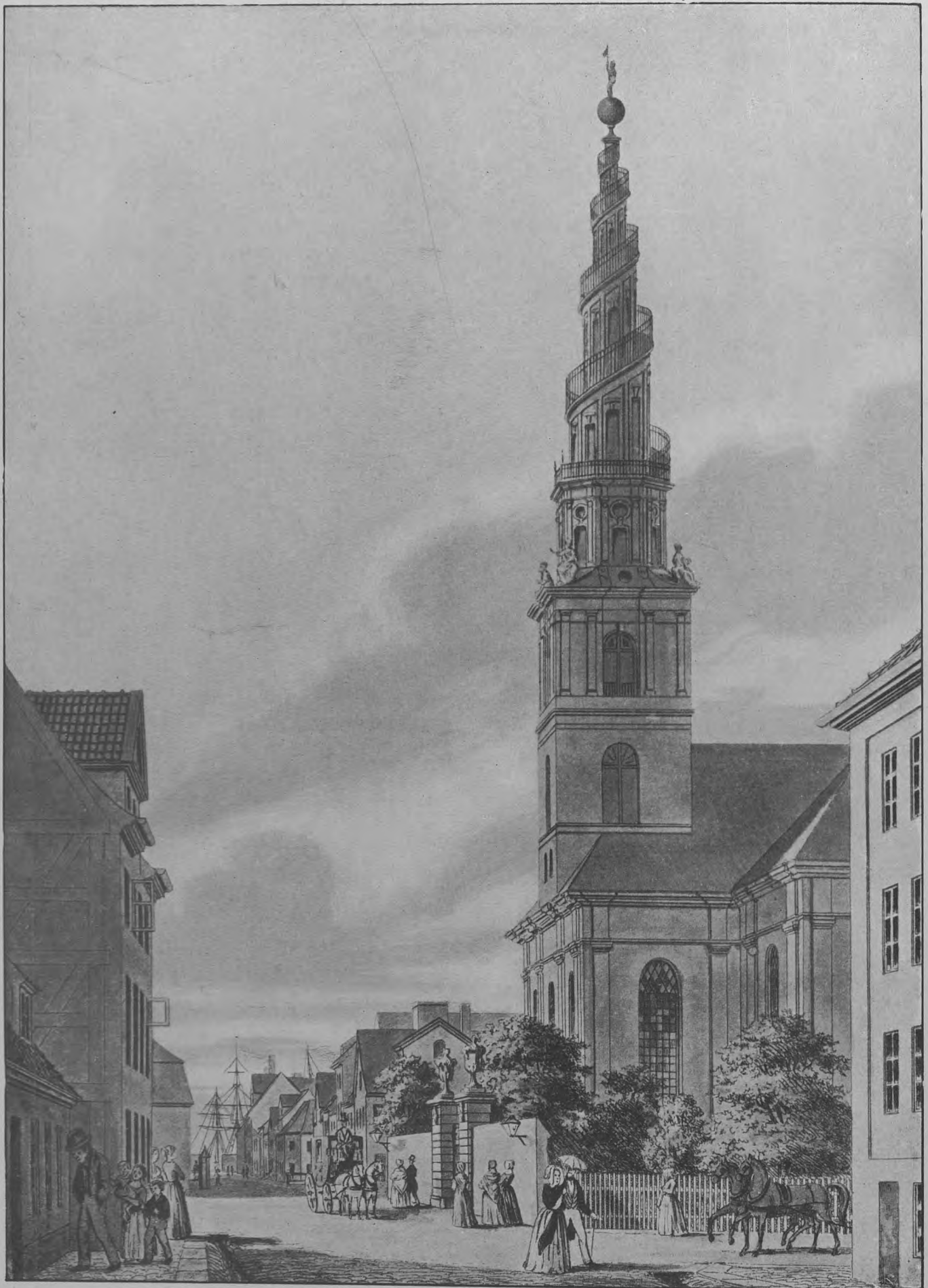
Christians Kirke.
Børsen.

Udsigt fra Nikolaj Taarn over den sydvestlige Del af København, Aar 1850.
Ministerial-Bygning.
Christiansborg Slot.

Slotskirken.

Thorvaldsens Museum.

Tilh. Det kgl. Bibliotek. lith. E. M. Bærentzen.

Tegning.

St. Annegade paa Christianshavn med „Vor Frelses Kirke“.

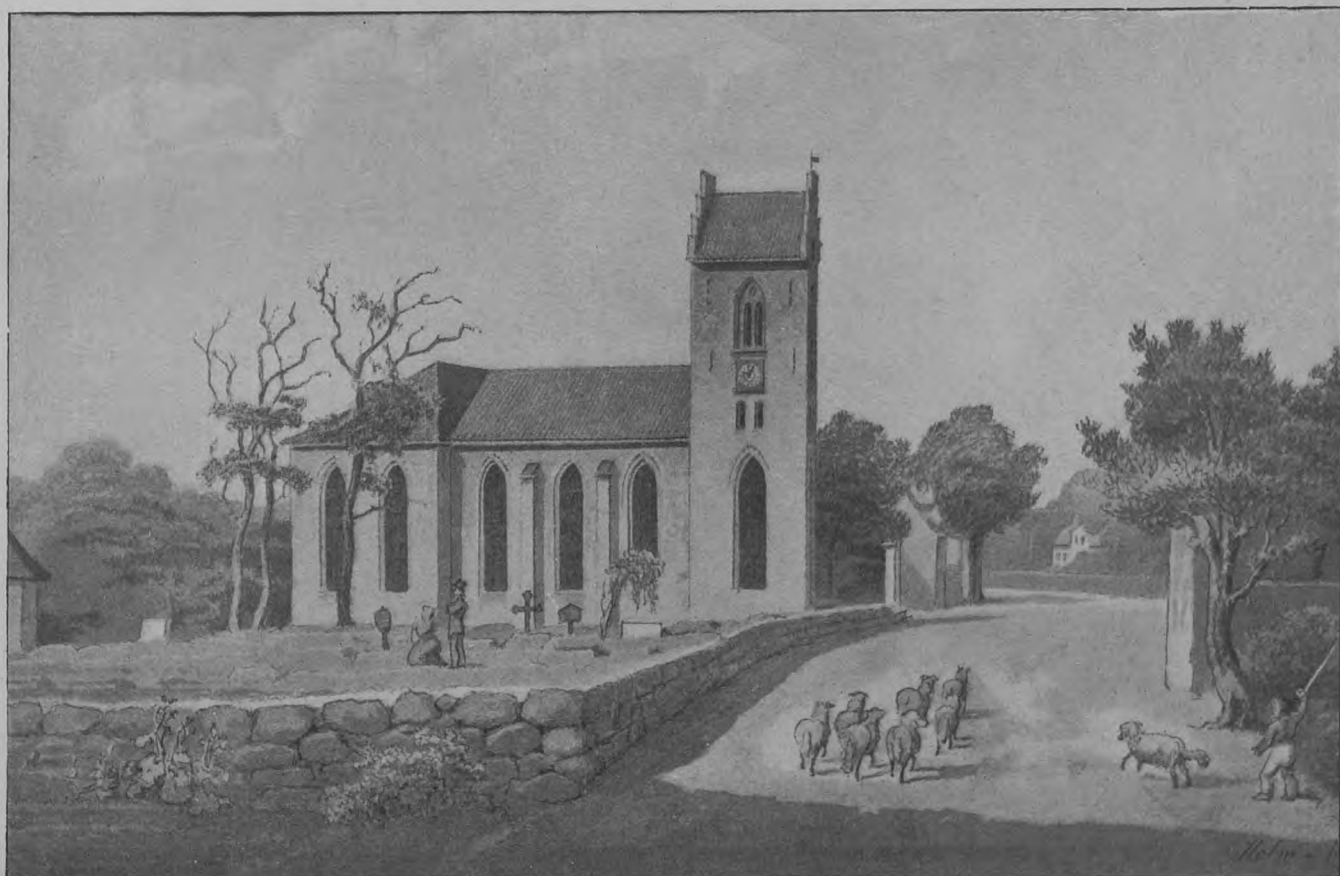
Tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Akvarel.

Laant af H. Hvenegaard.

Universitetets Gard, i Slutningen af 1830erne.
 Tilhøjre Kommunitets-Bygningen, i Baggrunden Frue Kirke.

Tegning.

Tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Gjentoftø Kirke (1820erne).

Skt. Nicolai Kirke, den betydeligste næst Vor Frue, er maaske Byens ældste Kirke, om end den ikke nævnes før 1261. Den laa ved Havnen, hvor Skipperne og Fiskerne færdedes, indviet til de søfarendes Værnehelgen Skt. Nikolaus; dens Omraade maa have været større i Middelalderen end senere, da man har fundet Rester af Kirkegaarden ind under Østergade. Dens Sogn omfattede den Del af Byen, der laa øst for Hyskenstræde og Købmagergade. I Modsætning til Skt. Clemens var den en ganske

Skt. Nicolai, nævnt i 1ste Halvdel af 15de Aarhundrede, og Vor Frue, nævnt 1480, samt mindst 13 Altre. Dens største Ry opnaaede den i Slutningen af Middelalderen, da den lutherske Lære forkyndtes her 1520 første Gang i Danmark af Mester Reinhardt, og da Hans Tavsens blev Prædikant her 1529. I Modsætning til Skt. Clemens blev Kirken staaende efter Reformationen og fik netop sin egentlige Storhedstid i den nyere Tid, indtil den ved Branden 1795 sank i Grus. Der var vel Planer oppe om at gen-

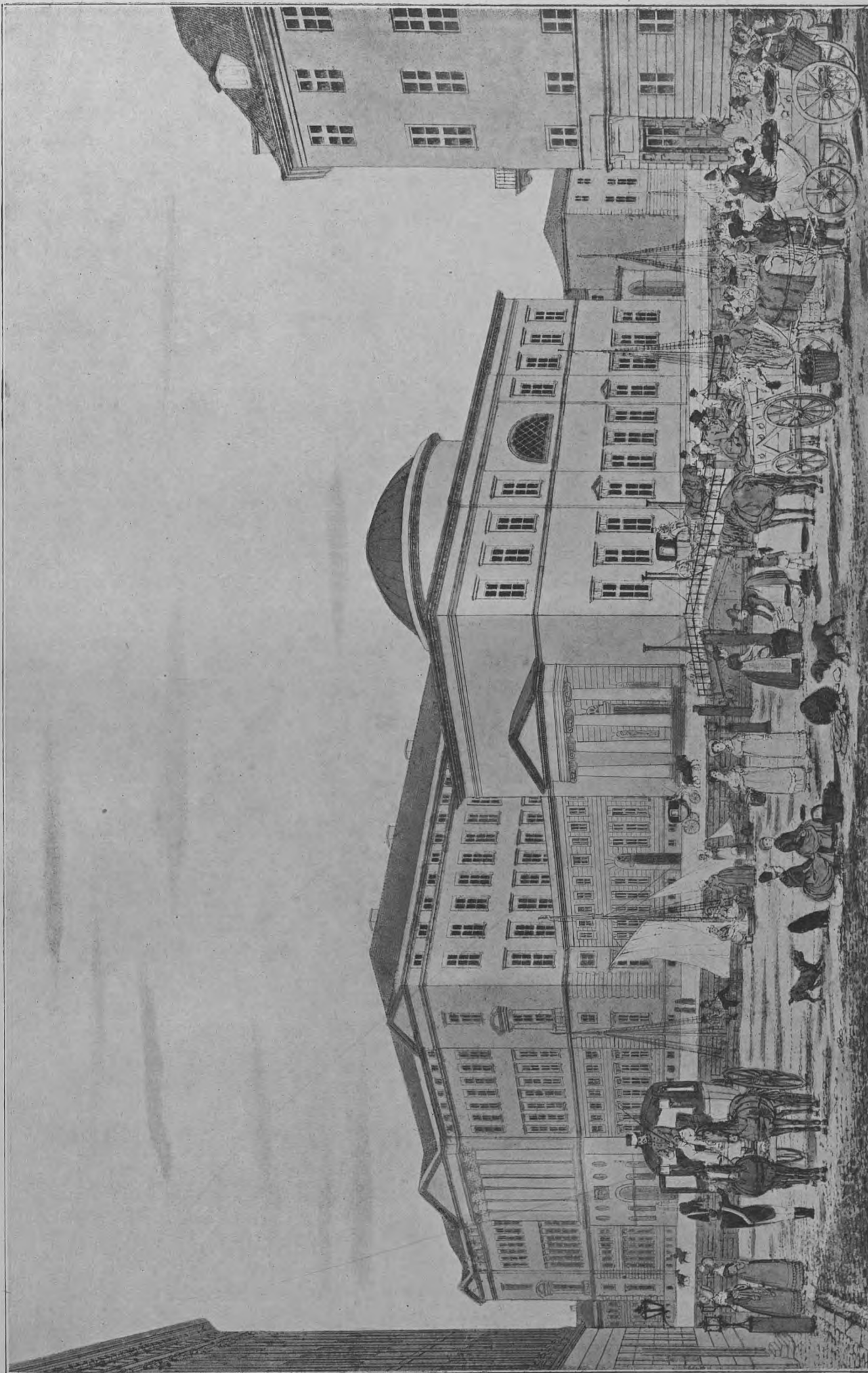
Tegning.

Nicolaj Taarn med Slagterboderne (opført 1845).

Tilh. Uhrmager Lange.

rig Kirke, idet den Aar 1400 ejede 10 Gaarde og Grunde i Byen. Den var annekteret til Vor Frue Kollegialkapitel, og fra Universitetets Oprettelse indtil 1487 foretoges altid et af de to aarlige Rektorvalg i Kirken. Hvorledes den oprindelig har set ud, vides ikke ganske; den havde et Midtskib med et Spir, to lave Sideskibe og en Korsbygning ved Koret, og det er sandsynligt, at den har haft Taarn, da det ved Reformationstiden var paa Tale at ombygge det. Om Bygningens Historie i Middelalderen vides kun, at der i Begyndelsen af 16de Aarhundrede var en Ombygning, som dog vistnok kun har omfattet Koret med Højalteret, og at der 1516 opførtes en ny Hvælving. Kirken havde to Kapeller,

opbygge den, men i 1800 besluttedes det at nedlægge den og fordele Sognet mellem Frue, Helligøjst, Trinitatis, Bremerholms og Garnisons Sogne, en Beslutning, der sloges fast ved Reskript af ^{21, 12} 1804. Ruinen blev dog staaende en Del Aar endnu og benyttedes bl. a. en Tid som Pakhus for Hærmateriel; endelig nedbrødes den 1814—17, idet dog Taarnet med det nærmeste Fag af Midtskibet og Sideskibene ifl. Resolution af ⁹/₁ 1807 skulde blive staaende som Vagttaarn for Brandvagten og Opbevaringssted for Brandredskaber (indrettet 1820—22). Kirkegaarden blev Plads for Grønthandlere og Slagtere til Slagterboderne opførtes 1845. Taarnet benyttedes af Brandvæsenet indtil ¹/₅ 1892, og senere til Pakrum.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Udsigt fra Højbroplads over Christiansborg Slot og Slotspladsen, 1837. Til højre for Kirken ses Slottets Vogremisc, senere ombygget til „Thorvaldsens Museum“.

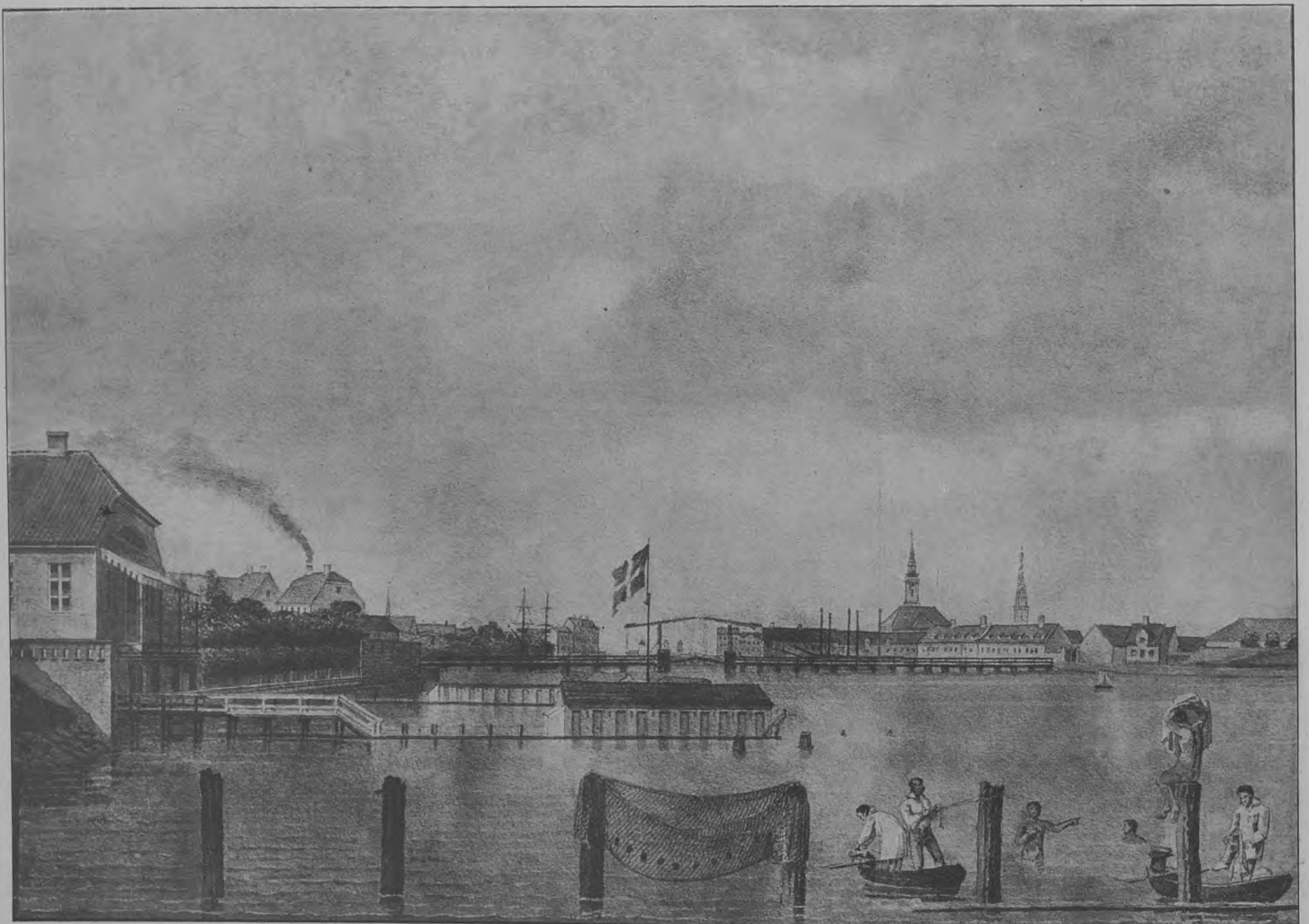
Tilh. Det kong. Bibliotek.

Akvarel.

En Mølle paa Volden, 1840erne.

Tilh. Bymuseet.

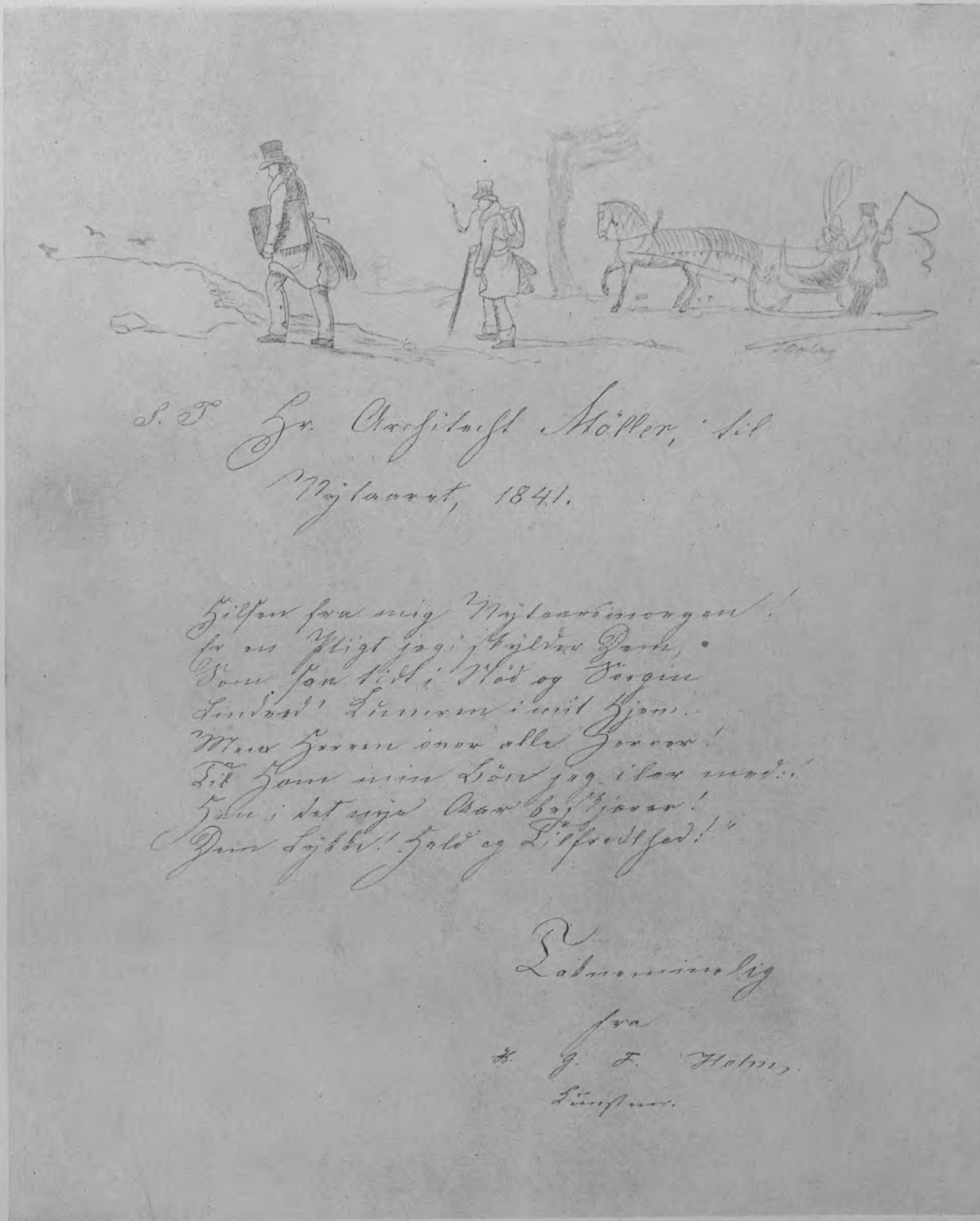
del. H. G. F. Holm.

*Fra Havnen, Rysensteens Badeanstalt, i 1850erne (paa Københavns Siden).
I Baggrunden Langebro, Christians Kirken og Vor Frelzers Kirke.*

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

For som anført foran at faa et Begreb om, i hvilket Omfang Holm har malet eller tegnet topografiske Billeder, kunde man spørge om det omtrentlige Tal paa hans Arbejder. Men da han ofte har behandlet det samme Motiv flere Gange, vil Tallet ikke være ret vejledende. Hellere kunde man spørge om, hvor mange

Kleinsorg og mange flere, men den, som har ydet rundeligst, er dog H. G. F. Holm, hvis Navn er vel kendt fra hans Billeder, men som selv personlig næsten er forglemt. — I 1832 havde Holm udstillet en Plan og Prospekt af Karantæneanlægget paa Øen Kyholm og i 1851 forskellige Prospekter.

Tilh. Generalkonsul Claudius.

Den paa Side 49 omtalte Tegning med Digt, som Holm sendte Arkitekt Møller som Nytaarshilsen i 1841.

Personen længst tilvenstre skal være Holm selv, som med sin kendte Mappe under Armen arbejder sig frem mod Stormen for at finde Købere til sine smaa Kunstværker, hvormed Mappen som Regel var fyldt.

Steder, der ved hans Pensel eller Blyant ere gengivne, og Svaret bliver da: langt over Hundrede, heri medregnet de mange udenbys Motiver baade nær Hovedstaden og paa Sjælland. Meget er ydet af S. H. Petersen, noget af C. W. Eckersberg, C. Zeuthen, Chr. Købke, Liebert, af Kobberstikkerne J. F. Clemens, G. Haas,

Endnu lever der adskillige, som har set Holm, og alle Vidnesbyrd stemmer overens i at betegne ham som et tildels forulykket Individ. Han havde betydelige Evner, men det blev kun Smaating, han fik udført. Han var en Autodidakt, der vel udførte smukke Ting, men paa et meget begrænset Omraade.

Akvarel.
Vesterbrogade.

Sorte Hest (Aar 1848), set mod Vest fra den Del af Studevænget, hvor Tvedes Bryggeri byggedes 1852.
I Forgrunden Fru Arctanders Hus, tilhørende Vinstrups Mølle.

Tilh. Murermester Kayser, Faxø.

Akvarel.

Fra Dyrehavsbakken, Christiansholm i Baggrunden (i 1840erne)

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Akvarel.

Dyrehavsbakken (1840).

Tilh. Overretssagfører Ipsen.

Tegning.

To af Cottagerne ved Klampenborg Badehotel i 1830erne.

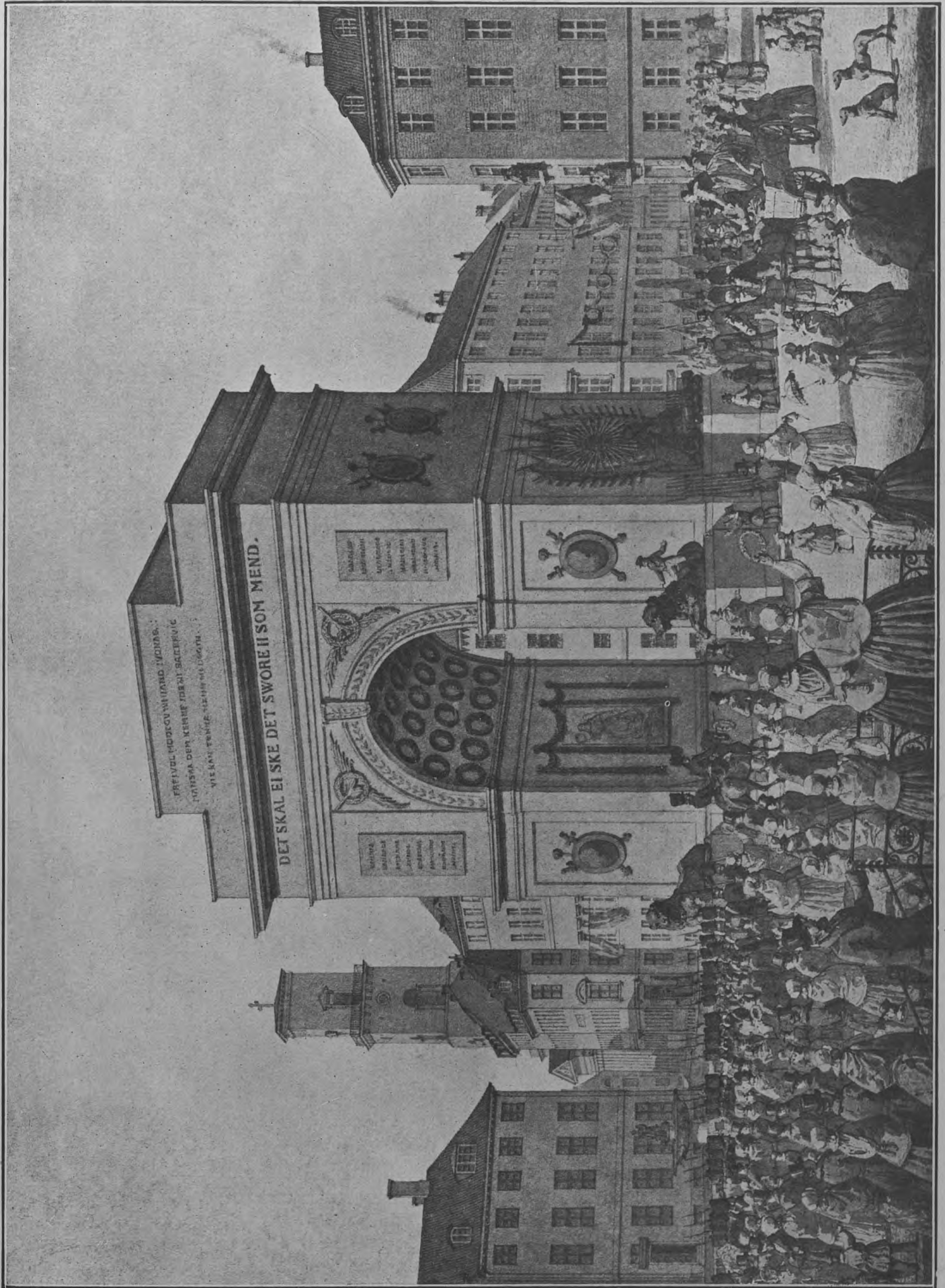
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Tegning.

Eremitage-Slottet (1829).

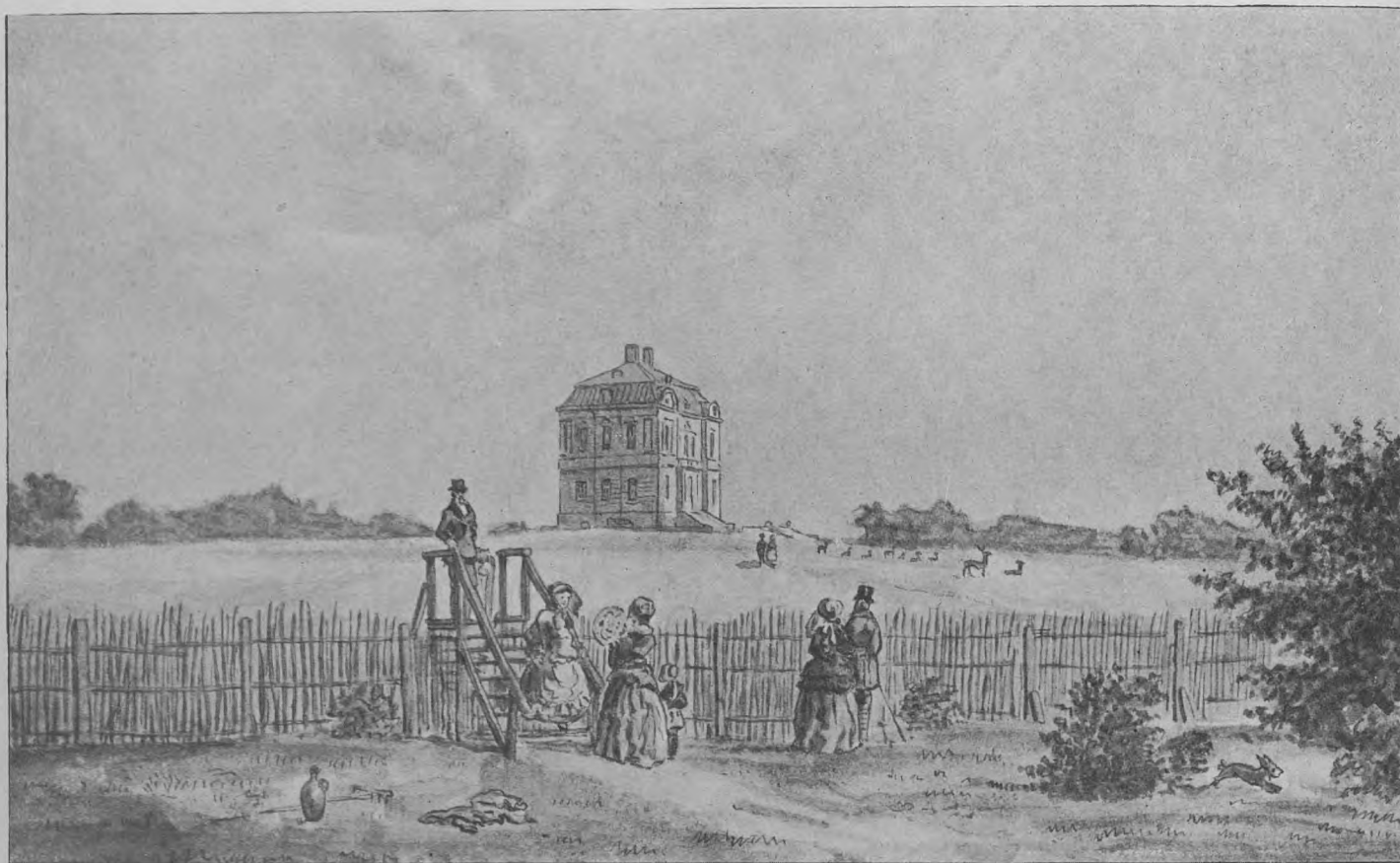
Laant af H. Hvenegaard.

Akvarel.

Tropperens Hjemkomst i 1849. Gaden passerer Åresporten paa Gl. Torv.

Tilh. Frøken Louise Schwartz.

Akvarel.

Eremitage-Slottet.

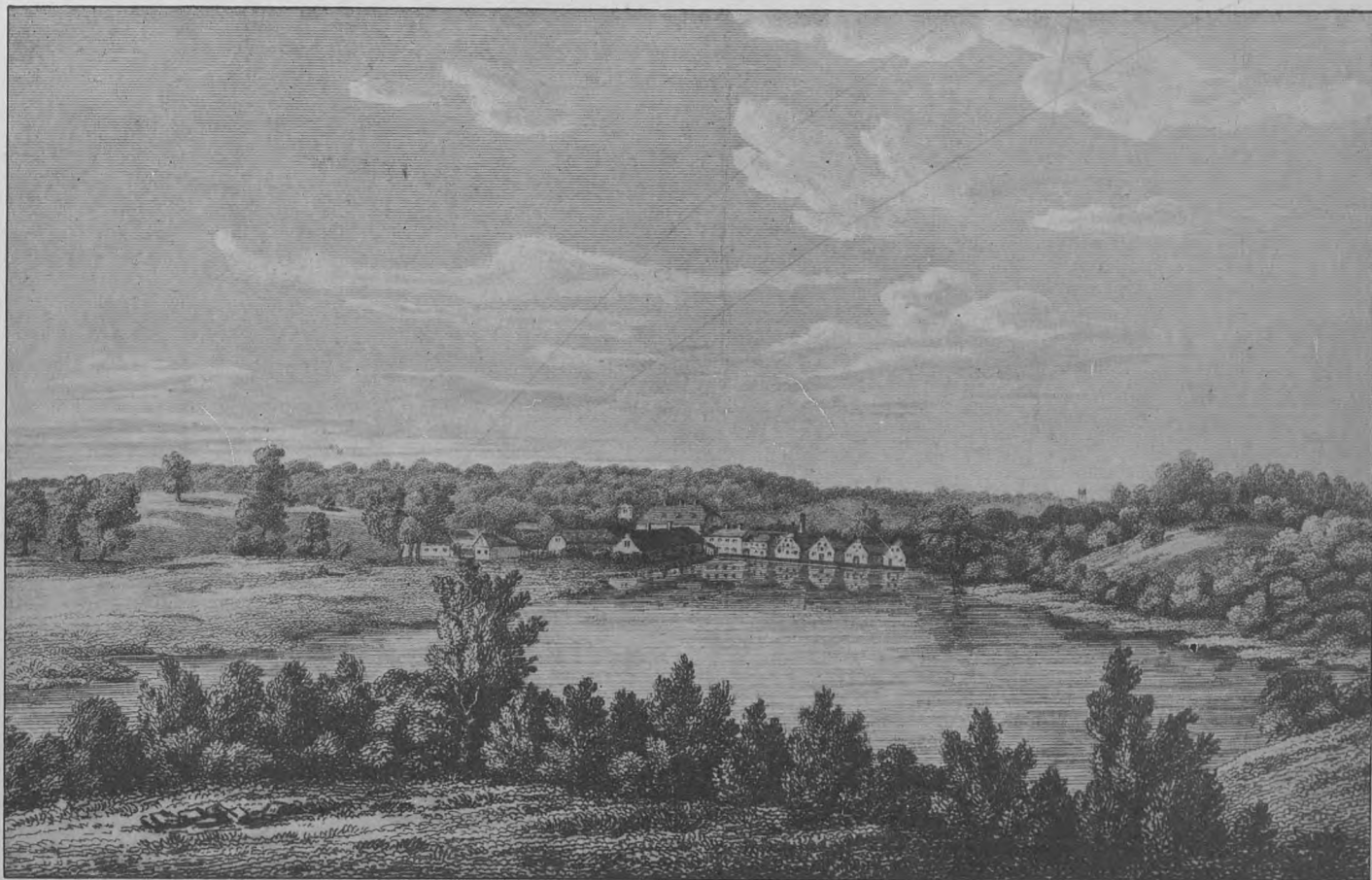
Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Tegning.

Eremitagesletten paa en Grundlovsdag, 1860.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

del. H. G. F. Holm. sculp. W. H. Lizars.

Brede ved Lyngby, 1823.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. W. H. Lizars.

Udsigt til Eremitagen, 1823, i Forgrunden Raavad.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

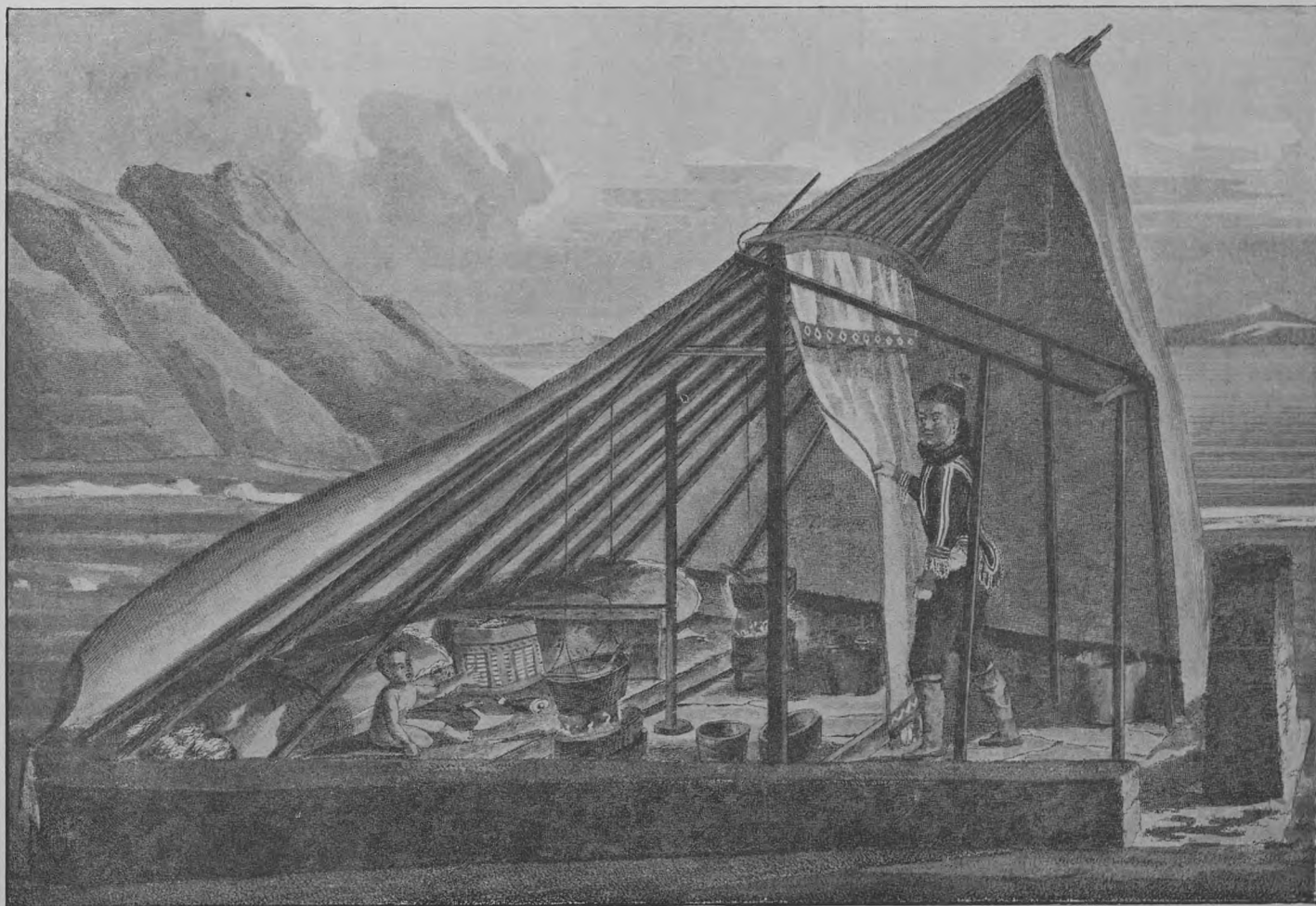
Fra Capitain-Lieutenant i Sø-Staten W. A. Graah's
Undersøgelses-Rejse til Grønland
i Aarene 1828—31.

(Skitserne til de her gengivne Billeder fra denne Rejse er tegnede af Graah og senere udførte som farvetrykte Kobbere af H. G. F. Holm og Faderen J. Holm.

Billedet øverst paa foregaaende Side viser en grønlandsk Skindbaad eller Konebaad, saaledes kaldet fordi de roes af Kvinder. Baaden, som er fladbundet, bestaar af et Træ-Skelet overtrukket af 16 til 20 sammensyede, afhaarede Skind af de store Sælhunde. Skindet udspændes og indsmøres med Spæk og er,

Kajakken bruges alene af Mændene. Den er 12—14 Fod lang, $1\frac{1}{3}$ — $1\frac{1}{2}$ Fod bred, spids mod begge Enden, og rundt om overtrukket med Skind. Kun paa Midten er en lille Aabning eller et rundt Hul, hvori Grønlænderen tager Plads. Foran sig har han sit Fangstredskab: Fugle- og Sælhundepilen og Harpunen med den opskudte Line; bagved ligger Kajakblæren og Landsen, hvormed han giver Sælhunden sit Banesaar. Fra dette lille Fartøj, der er saa rankt, at den Uøvede ved mindste Dønning er vis paa at kæntré, trodser Grønlænderen Storm og Bølger, og giver sig i Kamp med Hvidbjørnen og Havets store Dyr.

Teltet er Grønlænderens Sommerbolig; fra Maj til

Et grønlandsk Sommertelt.

En Grønlænderinde trækker Tarmforhænget tilside for at gaa ind i Teltet. Paa Brixen ses Parade-Posen, hvori Kvinderne opbevarer deres kostbareste Pynt; et Snushorn, en Krumkniv m. m.

naar det er vel tørret, saa stramt som et Trommeskind. Søm eller Spiger bruges ikke til disse spinkle Fartøjer, hvis Styrke alene bestaar i deres Bøjelighed eller Elasticitet. Aarerne er korte med brede Blade, der for Siderne og for Enderne er beslaaede med Ben eller haardt Træ for at kunne taale Stød af Isen. Paa Forstavnen kan anbringes en Mast, hvorpaa hejses et Skind eller, hvis Grønlænderen er formuende, et Stykke Vadmél eller Lærred.

Det midterste Billede viser det Indre af et grønlandsk Vinterhus, som i Modsætning til Sommerteltene er opført af Sten og tækket med Græstørv.

Billedet nederst paa Siden viser »En Grønlænder i sin Kajak, i Begreb med at kaste Harpunen i en Sælhund«.

Oktober kender han ingen anden Vaaning, og man maa tilstaa, at det grønlandske Telt er ligesaa bekvemt som hensigtsmæssigt indrettet for Folk, der hele Sommeren igennem ere paa Farten, snart inde i Fjordene efter Sild, Rødder og Bær, snart ude paa Øerne efter Sælhunde, Fugle og Æg. Teltepladsen er sædvanligvis omgivet af en 2 Alen høj Mur, over hvilken og den øverste Dørkarm Teltstængerne lægges tilrette. Over disse udbredes igen to eller tre Lag Skind, der rundt omkring, hvor de hvile paa Jorden, betynges med svære Sten, for at Vinden ikke skal tage dem bort. Istedetfor Dør har man et Forhæng af Tarmskind, der gerne er smukt udstyret, og hvorigennem et livligt Lys kastes ind i Teltet. Det Indre er iøvrigt ligesom i Husene, kun at der sjældent bor flere end to Familier sammen.

I det følgende gengive vi saavel Teksten i dens originale Skikkelse som de 23 Billeder, der henhøre til Holms bekendte Værk:

„Sjællands yndigste Egne“.

Vallø:

Dette Slot ligger 5 Mile sydvest for Kjøbenhavn i en behagelig Egn og tjener til Opholdssted for ugifte Damer af Rigets første Adel, under Benævnelse af Kloster eller Stift.

Den smukke Bygning, prydet efter hin Tids Smag, er bygget mod det 16de Aarhundredes Slutning af Fru Mette Rosenkrands, Enke efter den bekjendte Rigshovmester Peder Oxe, hvilket hun selv fortæller os i en Indskrift, som er anbragt over Hovedindgangen.

Haven har et betydeligt Omfang og udmærker sig ved kunstigt udførte og omhyggeligt vedligeholdte Anlæg, saa at Besøgeren ikke vil fortryde at have seet et Sted, som ogsaa tilbagekalder adskillige historiske Erindringer.

Frederiksborg:

Det kostbareste og mærkværdigste af alle danske Slotte og et af de Første i Europa, er beliggende i det nordøstlige Sjælland, i en yndig Skovegn, omtrent 5 Mile fra Kjøbenhavn. I Frederik den Andens Tid fandtes her, hvor nu Slottets Forgaard er, det adelige Slot Hillerødsholm, hvilket Kongen af sammes daværende Besidder, Rigsadmiral Herluf Trolle, Aar 1560 mageskiftede mod det senere saakaldte Herlufsholm, og derpaa efter endeel Forandringer og Udziringer gav Navnet Frederiksborg.

Christian den 4de, som her saa Dagens Lys i Aaret 1577, lod siden, af Kjærlighed til Stedet, de gamle Bygninger tildeels nedbryde og forandre, samt sætte i Forbindelse med det nuværende Slot, hvis første og egentlige Bygmester han saaledes med Rette ansees for.

Denne stolte gothiske Kongeborg er opført af røde Teglsteen midt i en Sø og udviser i Eet og Alt, fra det Største til det Mindste, en næsten mageløs Kunstflid. Den er især riig paa allehaande Kostbarheder, ikke alene af Guld og Sølv, men ogsaa i Henseende til Marmor- og Stukkaturarbejde. Kirken og Ridder salen, paa hvilken sidste sex og tyve Kunstnere anvendte syv Aar, blot til at decorere Loftet, fortjene især Opmærksomhed.

I den Første ere efter Souverainitetens Indførelse de danske Konger blevne kronede. Forøvrigt gemmer dette Slot en Mængde prægtige Malerier af alle Skoler, hvoraf dog i senere Tider endeel af de bedste ere forflyttede til Billedgalleriet paa Christiansborg og andre kongelige Samlinger.

Her findes endelig det kongelige saakaldte Ordens- eller Riddercapel for Elephant- og Dannebrog-Ordenen.

Jægersborg:

For omtrent 50 Aar siden fandtes endnu, 1 Mil norden for Kjøbenhavn, et kongeligt Jagtslot, der nu er nedbrudt, med Undtagelse af flere Bygninger, som vare bestemte for Jagtbetjentene. Beliggenheden er lav, og Kunstneren, der har villet gjøre os bekjendt med et Sted, navnkundigt af de glimrende Fester, som i fordums Tid ere givne der, har gjort vel i at give os Plads paa en Høj mod Nord, fra hvilken vi først see en smuk Sø, omgivet af rige Marker og Byen Jægersborg, hvis hvide, rødttæggede Huse tage sig godt ud blandt de gamle Træer, bag hvilke Udsigten aabner sig mod det venlige Gjentofte og ender med Hovedstadens Taarne i Baggrunden.

Frederiksdal:

Halvanden Mil nordvest for Hovedstaden findes et Landskab, der med Rette er dens Indvaaneres Yndlingssted. En vel vedligeholdt Vandmølle, omgivet af smukke landlege Vaaninger, hvorfra man ser Frederiksdal Slot, er Hoved-Forlystelsesstedet. Her er Samlingspladsen for alle dem, der ville nyde et Maaltid i det grønne. En stor, spejklar Sø, paa to Sider indesluttet af temmelig høje Bakker, bevoxede med herlige Træer, tilbyder saa afvejlende Udsigter, at man maa have besøgt Stedet gentagne Gange,

for at faa et fuldstændigt Begreb om dets blide Skjønhed. Ikke langt fra Møllen findes en Mængde Landsteder, blandt hvilke Sophienholm udmærker sig baade ved sin Beliggenhed og sin Bygningsmaade, der tilbagekalder Erindringer om Italiens Villaer.

Charlottenlund:

Et Lystslot ved Stranden, i Nærheden af Kjøbenhavn, forhen Gyldenlund kaldet, ligger i Skoven af samme Navn.

Bygningens Simpelhed var, indtil den for faa Aar siden derpaa foretagne Reparation, hvorefter den modtog et skjønnere Udortes, saa iøinefaldende, naar man sammenligner den med de øvrige danske Slotte, at det synes, som man her havde med Flid ladet Kunsten staae tilbage for Naturens Ynder, og derimod ene og alene søgt et Hjem for ædlere, ophøiede Nydelser.

Medens Ceres og Najaden ligesom kappes om at forherlige dette underlige Sted, smile dets venlige Tilløkkelser os fra alle Sider kjærligt imøde og det er saa lidet at undre over, at samme allerede tidlig fik Navnet Gyldenlund og kaaredes til et af Kjøbenhavnernes første Yndlingssteder, som vel, alle ere enige om, at neppe noget andet Sted i Nærheden af Hovedstaden frembyder flere Afvexlinger for Øiet og de blidere Følelser.

Bellevue

(seet fra Klampenborg):

I Forgrunden, til Høire, Bellevue, længere borte flere af de nærmeste Lyststeder, hvoriblandt det grevelige schimmelmanske Palais Sølyst med den derværende smukke Hauge, til venstre Stranden, over hvis Horizont man øiner den svenske Kyst. Bellevue, som med Rette ansees for et af de interessanteste Steder i Nærheden af Kjøbenhavn, ligger, som bekjendt, ved Stranden i den nordøstlige Deel af Sjælland, omtrent 1¼ Mil fra Hovedstaden, paa en Udkant af den saakaldte Jægersborg Dyrhauge og besøges derfor hyppigt fornemmelig i Sommerens Tid; hvortil vel bidrager meget, at samme er et af de første Gjæstgiversteder i Landet. Man søger forgjæves i Nærheden af Residentsen et Punkt, hvor den rene landlege Natur findes i en skjønnere Forening med det til visse Tider oprørte Hav, end netop her, hvor Bølgerne omkrandses af Skoven, og hvor saaledes de stærkeste Contraster danne den blideste Harmonie. Neppe undlader heller nogen fremmed Reisende at gjøre sig bekjendt med dette Sted, hvis Skjønheder overhovedet ere af den Natur, at de bedre føles end beskrives.

Udkjørselen fra Charlottenlund til Dyrehaugen.

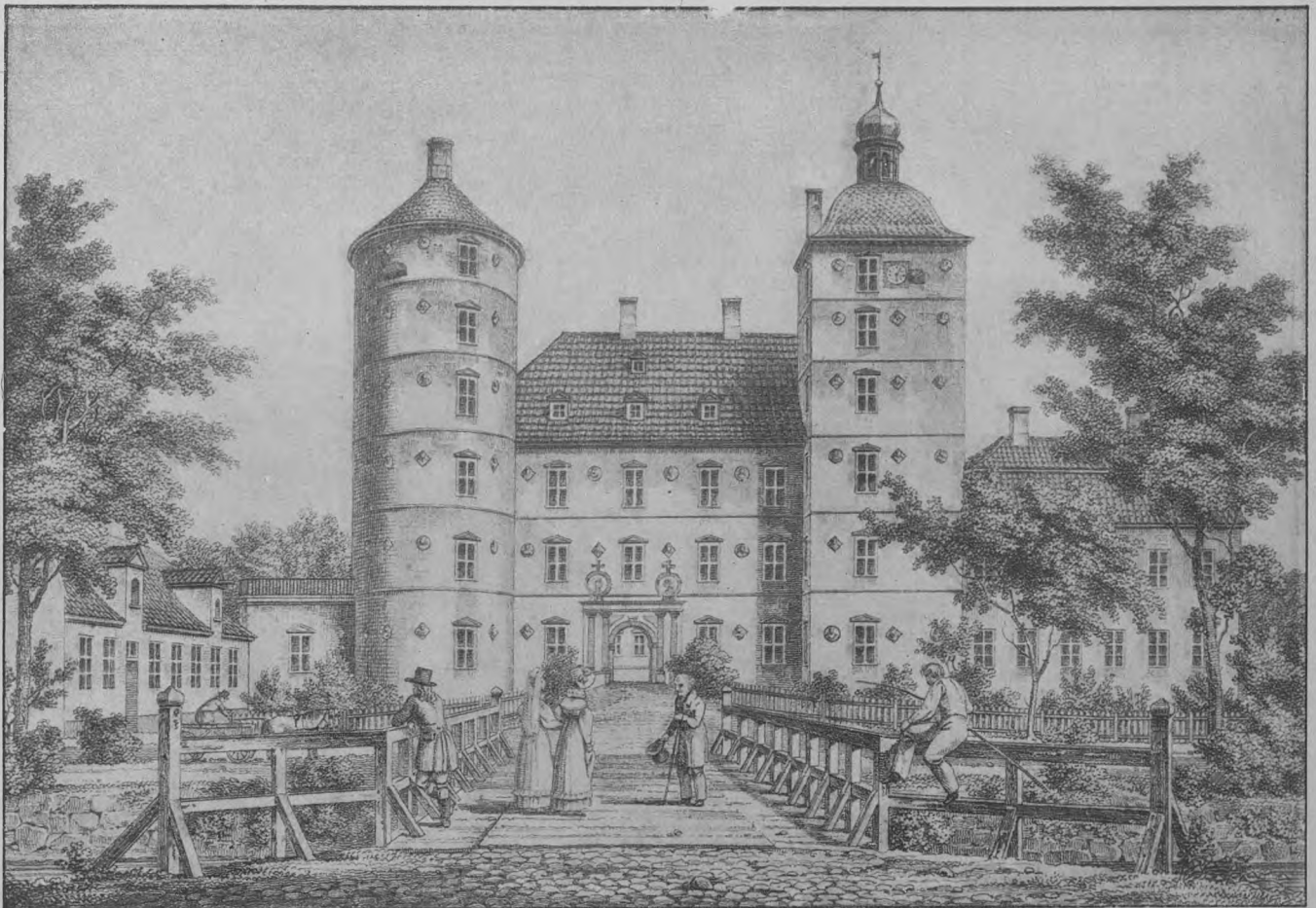
Charlottenlund, en smuk Skov med et Slot og herlige Partier, rundelig udstyret saavel af Naturen som Kunsten, betragtes med Rette af Kjøbenhavnerne som et af Omegnens interessanteste Steder, og da samme neppe ligger en Miils Vei fra Hovedstaden, pleier, i Særdeleshed om Sommeren, næsten daglig et stort Antal af Indvaanere i Residentsen der at indfinde sig, for, under fri Nydelse af den herlige Natur, dog nogle Øieblikke at unddrage sig den Tvang og glemme de Bekymringer, Stadslivet fører med sig.

Nærværende Blad fremstiller et Partie af denne Skov og vil, som Udgiveren haaber, være en stor Deel af det ærede Publicum ikke uvelkomment.

Sorgenfri

(seet fra Slotshaugen):

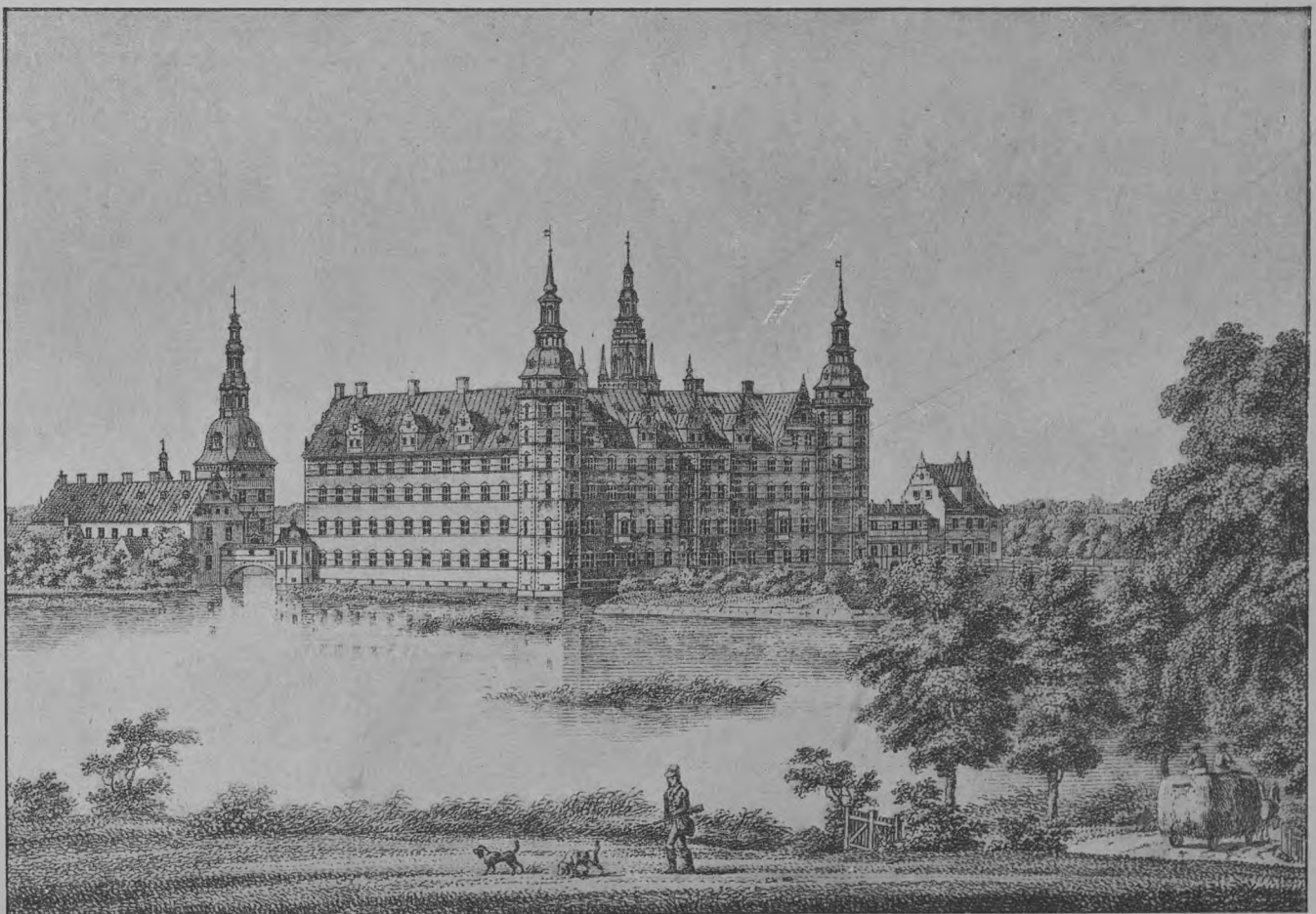
Sorgenfri, 1½ Mil norden for Kjøbenhavn, Hans kongelige Høihed Prinds Christian Frederiks Sommerholdssted, har en venlig Beliggenhed ved Hovedlandeveien, som fører gennem Lyngby. Dette Slot er 2 Etager høit og synes i det Hele taget mere beregnet paa Nydelsen af Landlivets stille Glæder end paa egentlig Pragt og Luxus. Oprindeligt er det bygget for privat Regning af General-Feldmareschal Greve Carl Ahlefeldt i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og kom siden i Storkanzler Greve Holsteins Eie, af hvem Fredrik den 4de kjøbte det. Efter denne Konges Død beboedes det af hans Søster Sophie Hedvig. Da ogsaa hun døde, forærede Christian den 6te det til Kronprindsen Fredrik og denne det atter til Enkefyrstinden af Ostfriesland. Geheime-

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Valøe (1830erne).

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Frederiksborg Slot, set fra Slotsparken (1830erne).

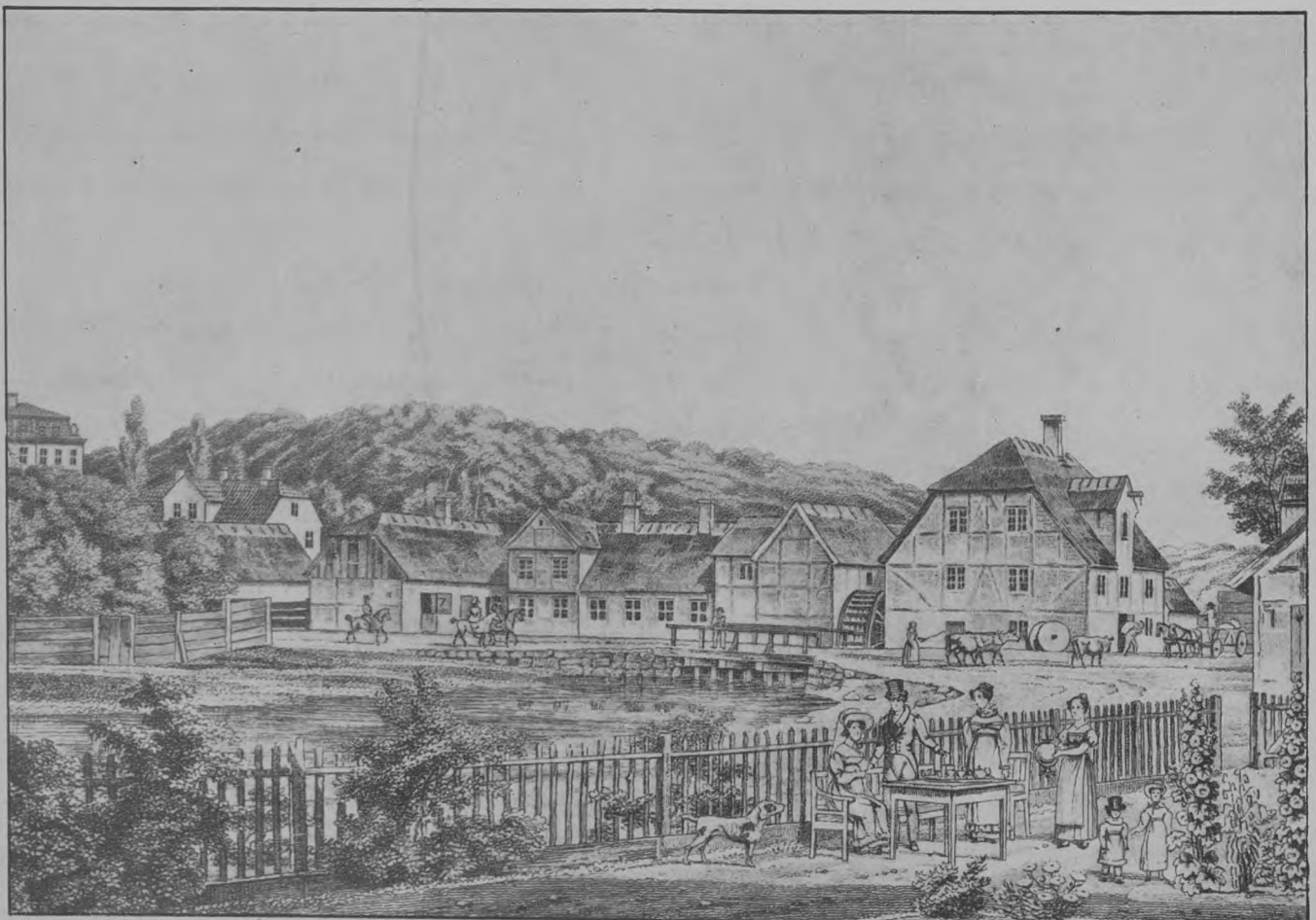
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Jægersborg, set fra Ermelundshuset. 1826.

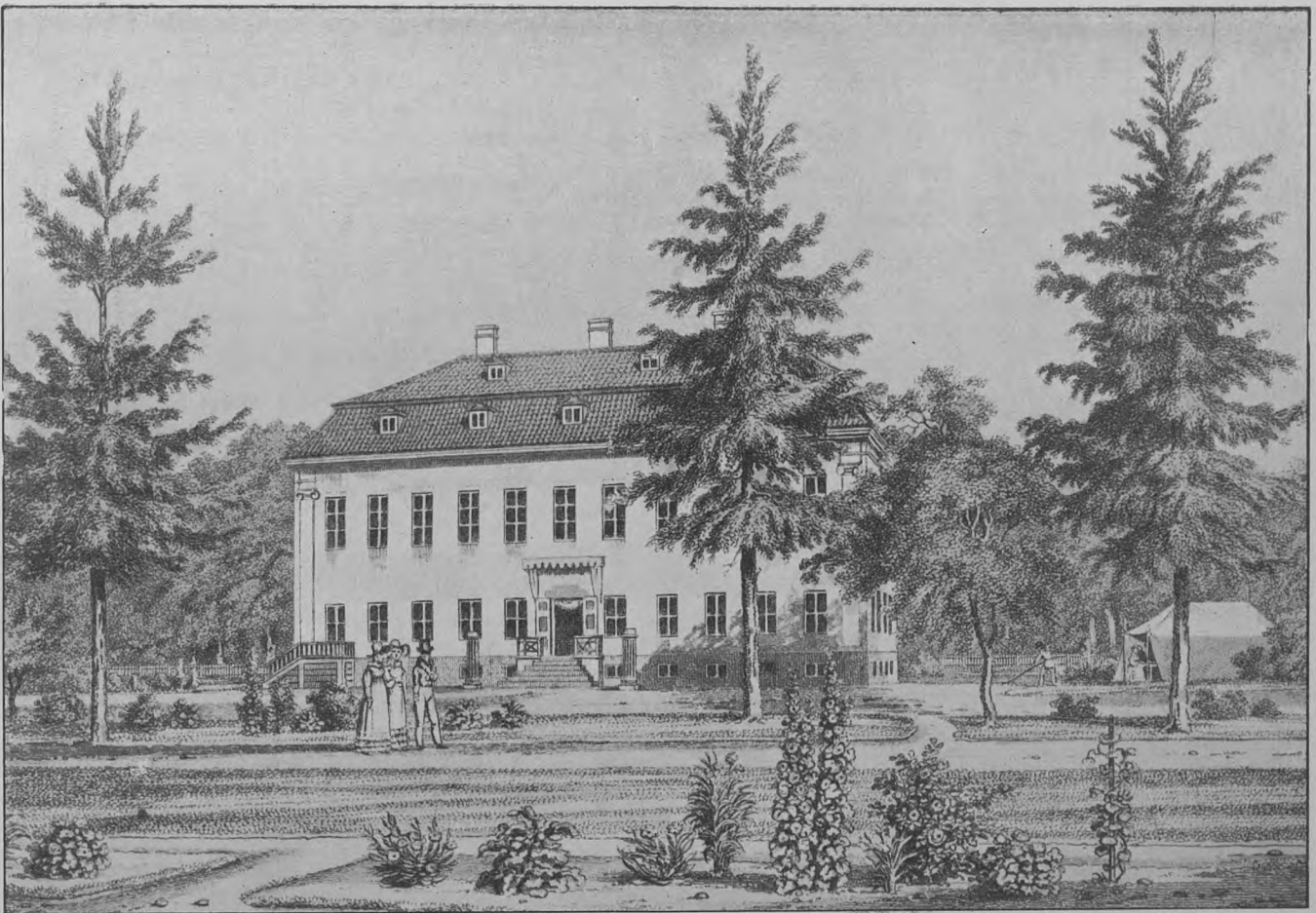
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Parti af Frederiksdal.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del, H. G. F. Holm, sculp. J. Holm,

Charlottenlund Slot, ca. 1830.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del, H. G. F. Holm, sculp. J. Holm.

Udsigt ved Bellevue, 1826.
Sølyst.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.
Bellevue.

conferentsraad Desmercieres købte siden denne Eiendom, da den ved hans Død kom i høiselig Arveprinds Fredriks Besiddelse. Ved Slottet findes en smuk Hauge eller Lystskov, hvorigennem slynger sig den lille Aae, der kommer fra Lyngby-Søe, og hvorved de mange Værker og Fabrikker, fra Fuglevads- lige til Strandmøllen, drives. Denne Hauge er anlagt i den nyere Smag og prydet med Broer, Lysthuse og adskillige Billedstøtter. Ogsaa findes der en Kaninholm, en Grotte og en Kilde. Hvad der fornemmelig bidrager til om Sommeren at gjøre Stedet særdeles søgt af Kjøbenhavns Indvaanere, er vel den meer end fyrstelige Naade, hvormed Ejeren tillader Alle og Enhver efter eget Tykke der at forlyste sig, og under Nydelse af den herlige Natur, var det end kun et stakket Blun, at glemme de Sorger, der trykke dem.

Christiansholm:

Christiansholm, et Landhaus opført af Etatsraad Fabritius, er beliggende ved Veien, som gaar fra Charlottenlund til Jægersborg Dyrehauge, og tilhører saavel som det nærmere ved Stranden beliggende Sølyst Hs. Excellence, Geheimestatsministeren, Greve af Schimmelmänn. Her var fordum et Cattuntrykkerie. *En Allee fører op til Stedet, hvis røde Tage og hvide Mure tage sig ret godt ud mellem de grønne Træer. Man har her, saavel som fra Bellevue og Sølyst, en herlig Udsigt over Omegnen og Sundet. Med Hensyn til Stedets Navn bemærkes forøvrigt, at Holck i hans Provinsial-Lexicon nævner Christian den 6te som den, der skal have bygt samme, hvilket imidlertid ikke kan gjælde om Bygningen i dens nuværende Skikkelse.

Partie af Lyngby.

Lyngby, almindelig kaldet Kongens Lyngby, ved Søen af samme Navn er beliggende i den nordøstlige Deel af Sjælland, 1½ Miil fra Kjøbenhavn.

Denne vakre Landsby udmærker sig, i Særdeleshed hvad Hovedgaden angaaer, ved en Mængde smukke og tildeels grundmurede Bygninger, der giver den Rang blandt de fleste mindre Kiøbstæder. Hovedlandeveien, som fører til Hirschholm, Fredensborg og Fredriksborg, løber lige igjennem Byen, hvorfor der ogsaa findes en Poststation. Øiet dvæler gjerne ved Synet af den skjønne Natur, som her udfolder sig til alle Sider. Hvad der saaledes bidrager overordentlig meget til, at mange af Hovedstadens Indvaanere pleie om Sommeren at opholde sig her, er vel fornemmelig Stedets Beliggenhed; da samme afgiver ligesom et Middelpunct for en Mængde andre nydelige Omgivelser. Foruden Slottet Sorgenfri, der ligger tæt udenfor Byen, grændse sammes Jorder paa det Nærmeste til Jægersborg-Dyrehauge, til Ermelund og Fortunen. Ikke ret langt derfra findes Bernstorf og Charlottenlund. I en anden Retning har man de interessanteste Udflugter til Fuglevads-Mølle, Brede, Nymølle, Ørholm. Hist ligger igjen paa den anden Side Fredriksdal, Bagsværd, Dronninggaard og de mange andre smukke Steder, som næsten alle tilhøbe, i neppe ½ Miils Afstand, danne en Kreds af lutter afsondrede fagre Fristeder, ligesom skabte for selskabelig Moro og skyldfrie Glæders Tilfredsstillelse.

Nærværende Kobber fremstiller den ret smukke, paa en Bakke høitliggende Kirke, hvorfra man har en herlig Udsigt til flere af forommeldte Gjenstande.

Raavaddam:

Raavaddam, i Almindelighed kaldet Isenkræmmernes Fabrik, er beliggende i den nordlige Del af Jægersborg Dyrehauge, østen for Strandmøllen, tæt ved den lille Aae, som kommer fra Lyngby Søe og som her nærmer sig sit Udløb i Stranden, samt nedenfor den store Plaine, hvorpaa Eremitagen findes og hvorfra herved løber en lille Vei, der synes at gjække Vanderen, idet først, naar han kommer paa Skræntningen af Aabredden, Bygningerne lidt efter lidt begynde at vise sig. Vandhjulenes Brus og Lyden af de klirrende File blander sig melodisk imellem hinanden og vækker

det Ønske hos Patrioten, at nyttige Foretagender, som her, maatte fremdeles beskyttes og trives. De fleste af Bygningerne ligge paa den søndre Aabred og høre under Lyngby Kirkesogn.

Dette betydelige Værk drives af det Kjøbenhavnske Isenkræmmerlaug og anlagdes i Frederik den Femtes Tid af Justitsraad N. J. Jessen Aar 1759. Her fandtes fordum en Korn- og Krudtmølle, bygget af P. Kalthoff 1664.

Under 21. Mai 1769 erholdt Værket end større Privilegier og udvidedes betydeligt under den sidste Krig. Efter Freden har Fabricationen aftaget endeel. Til Værket hører en Skole saa og en privilegeret Kro.

Ermelundshuset:

Ermelundshuset, et Gæstgiversted i Skoven af samme Navn tæt ved Jægersborg og sønden for Dyrehaugen, til hvis sydvestlige Deel samme grændser paa det Nærmeste, er beliggende og hører under Gjentofte Sogn. Dette Sted har til alle Tider været fortrinligt besøgt af Kjøbenhavns Indvaanere, og der er vel neppe Nogen, uden jo en eller anden Kjærminde binder hans Erindring til dette behagelige og skyggefulde Sommerleie, der forøvrigt ved sin Beliggenhed og Omgivelser danner en Contrast med Eremitagen, Bellevue og de mange andre Dele af Jægersborg Dyrehauge, saaledes at de samtlige, skjøndt Døttre tilhøbe af een og samme herlige Modernatur, ved forskellige Yndigheder og Tillokkelser synes indbyrdes ret ligesom at kappes om Prisen.

Lethrabort

(seet fra en med Træer beplantet Høi, kaldet norske Bakke):

Grevskabet Lethrabort oprettet 1746 af Greve Johan Ludvig v. Holstein, har en særdeles tillokkende og romantisk Beliggenhed, i den midterste Deel af Sjælland, omtrent 5 Mile fra Hovedstaden, er riig paa ophøiede Situationer og deilige Omgivelser, desuden fortrinlig mærkværdig i historisk Henseende. Her var det nemlig, at det gamle Leire laa, danske Kongers Residents i de allerældste Tider, eftersom der fortælles om Skjold, Odins Søn, at han sammesteds allerførst bygte sit Slot eller Høvdingsborg, kaldet Hledru eller Lethra. Harald Hildetand ligger begravet i Nærheden og Rolf med Tilnavnet Krake blev der ihjelslaget.

Uagtet at Residentsen i det 5te Aarhundrede forflyttedes til Roeskilde, der som bekjendt har en fordeelagtigere Beliggenhed ved Issefjorden, vedblev Leire endog efter den Tid, ja selv efter at Christendommen var bleven indført, at ansees for et kongeligt Slot og en saa stærk Fæstning, at Statsfanger der bevogtedes.

I Nærheden findes foruden den Stedet tilhørende smukke Hauge, flere antike Mindesmærker, hvoriblandt den saakaldte Herthadal, Gudinden Herthas formeentlige Opholdssted i de hedenske Tider, Hovedofferstedet og Sædet for de religiøse Ceremonier i hine Dage. Denne i dens nuværende Skikkelse ziirlige og vel vedligeholdte Bygning vækker saaledes fordoblet Interesse ved Mindet om de gamle Danskes Bedrifter i umindelige Tider og fortjener vistnok tilligemed Omegnen i enhver Henseende den Roes, som de, der have besøgt dette Sted, ere enige i at tillægge samme.

Nestved:

Kjøbstaden Nestved er beliggende i det sydlige Sjælland, (Præsto Amt), 11 Mile fra Kjøbenhavn. Den saakaldte Nesaa, som skiller mellem Forstaden (lille Nestved) og det egentlige eller store Nestved synes i Forbindelse med „Tved eller Tvede“, der i det ældre Sprog betyder Bo eller Bosted, at have givet Byen sit Navn.

Foruden flere offentlige Bygninger findes der tvende Kirker, St. Peders og St. Mortens, hvoraf den Første er den ældste og mærkeligste, forsaavidt den er bygt paa Ruinerne af det gamle Petri Kloster, der afbrændte i Aaret 1261 og som siden under Navn af Skovkloster atter reiste sig der, hvor det nuværende Herlufsholm ligger.

Byens ret smukke Udseende og vakre Beliggenhed forøvrigt, i en af Sjællands yndigste Egne, vil, som man tør haabe, give den en fortrinlig Plads i nærværende Samling.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Udkørselen fra Charlottenlund til Dyrehaugen, 1830.
(Det saakaldte Grøndalshus.)

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Sorgenfri Slot, 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Christiansholm (ved Klampenborg), 1826—30.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Parti af Lyngby, 1836.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Raavad.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Ermelundshuset, 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Herlufsholm

(seet fra Jernbroen).

Herlufsholm, Sædet for en fri adelig Skole, ligger i en af Sjællands skønneste Egne ved den saakaldte Sus- eller Næsaa, 11 Mile fra Kjøbenhavn og $\frac{1}{4}$ fra Nestved. Her stod før Reformationen et Benedictinerkloster, hvilket Fredrik den 2den i Aaret 1560 gav Herloff Trolle, til Bytte mod Godserne Hyllerødsholm og Græseede, hvor siden det navnkundige Frederiksborg Slot anlagtes. Herloff Trolle, Rigets Raad og Storamiral, efter hvem Stedet fik Navn af Herloffsholm, (senere Herlufsholm) og hans Frue, den huldrige Birgitte Gjoe, nævner Historien som Stiftelsens første Ophav. Begge elskede Gudsfragt og Dyd og lagde her Grunden til den Skole, der siden næsten uafbrudt har vedligeholdt sig, og som i senere Tider endogsaa har tilhævdet sig en høi Rang blandt de lærde Underviisnings-Anstalter. Bygningerne ere for det meste nye. Kun den Deel af samme, hvor Kirken findes, kan betragtes som Resten af den egentlige Klosterbygning. Selve Kirken er prydet med kostbare og mærkværdige Gravminder, som dog tildeels have lidt under en vis Tidsalders Mangel af Skoledisciplin. Stedet er forøvrigt omgivet med Skov og man finder her mange behagelige og skyggefulde Hvilepuncter, som for hver den, der ikke mangler Følelse for den dybere landlege Natur, have noget Indbydende og Ynderigt. Hvad der i Særdeleshed giver dette Sted forhoiet Værd, er vel det, at neppe Nogen besøger samme, uden han jo forlader det med Erindringen om den forekommende Godhed og Velvillie, hvormed man her, af Stiftelsens Foresatte og andre Stedets Beboere, mødes overalt.

Sophienholm:

Conferentsraad Bruuns og Digterinden Frederikke Bruuns Sommeropholdssted, er beliggende paa saakaldte Gammel-Frederiksdal og udgjør det Sidste paa Rækken af de flere ved Søen anlagte Lyststeder. Bemeldte Sommerbolig er bygt for omtrent 30 Aar siden i en jevn og simpel, men ædel Stiil; som man vil mene efter Tegninger og Desseins, som Digterinden Fr. Bruun selv skal have medbragt fra sin Reise i Italien. Til Eiendommen hører en smuk og stor Hauge med vakkre Anlæg, et norsk Huus, en Kilde m. m. Fra samme har man en ypperlig Udsigt over Søen til Collecolle, Aldershvile og flere Steder.

Dronninggaard

(seet fra Kaninholmen):

Dronninggaard, eller som det almindelig kaldes, Næsset har en smilende og indbydende Beliggenhed ved Fuursøens ynderige Bredder, i den nordlige Deel af Sjælland, omtrent $2\frac{1}{4}$ Miil fra Hovedstaden. Det udgjør tilligemed den nærliggende Avlsgaard eller Gamle Dronninggaard og Frederikslund en samlet Eiendom, som forhen eiedes af Familien de Coninck, men nu tilhører den rige Senator Jenisch i Hamburg. Navnet Dronninggaard, siger man, skyldes en af vore afdøde Dronninger, som der formenes at have havt et Jagtslot.

Nede ved Søen findes i det Mindste Rudera af en ældre Bygning, ligesom en Bænk der i Nærheden, paa et Sted kaldet Altanen, med Navnet Louise, synes at pege paa den Formening, at det skulde være Frederik den 4des elskede Louise, som der havde havt en Sommerbolig. Ved Bygningen findes en Lystskov med fortrinlig smukke Partier, anlagte i den nyere Smag, og foruden et nydeligt chinesisk Lysthuus og en Mængde andre lignende Gjenstande, der tjene til Moro og Adspredelse, og hvortil Kunsten i sin Tid har bidraget betydelig. Dette Sted var derfor ogsaa i bedre Tider, da Handel og Velstand florerede, et sandt Elysium for Kjøbenhavns Indvaanere, hvorhen de da tyede, ligesom nu til de nærmere Forlystelsessteder.

Den fri og ubehindrede Adgang til samme er vel nu, som forhen, ikke nægtet, imidlertid besøges Stedet ikke længere i den Grad, som dets Yndigheder og overvættets Rigdom paa Naturskønheder, ellers turde lade slutte.

Fredensborg Slot.

(Prospectet er taget fra Slotsgaden. I Forgrunden seer man Gjæstgiverstedet, den saakaldte Store Kro).

Denne Kongebolig, som ligger i den nordøstlige Deel af Sjælland, 4 Mile fra Kjøbenhavn, udmærker sig i Særdeleshed ved sin skønne Beliggenhed i Nærheden af den delige Esroms Sø. Dette Slot var i en Række af Aar, den kongelige Sommerresidenz. Frederik den 4de søgte her den Ro, det pragtfulde nærliggende Frederiksborg, ikke var i Stand til at forskaffe ham. Han byggede det nuværende Slot og anlagde Haugen, som især er bekjendt af den saakaldte Normandsdal, en med Terrasser omgivet og Figurer af Sandsteen decoreret Fordybning. Desuden findes i denne Hauge en Mængde andre Kunstens Mindesmærker og fornemmelig Pragtværker af billedlig Kunst. Da i Aaret 1720 Freden med Sverrig skulde underskrives, og Kongen just paa den Tid opholdt sig i det nys fuldførte Slot, gav han det Navnet: Fredensborg. De efterfølgende Konger, Christian den 6te, Frederik den 5te, saa og for en Deel Christian den 7de, valgte ogsaa især dette behagelige Sted til deres Sommerophold.

Marienlyst:

Et vakkert Lystslot, i Nærheden af Kronborg, er fornemmelig bekjendt af sin romantiske Beliggenhed, trindt omgivet af Skov og Strand. Her findes en ret smuk Hauge med afvejlende Fordybninger og høie Bakker, hvorfra man har den skønneste Udsigt over Sundet. — Efter Sagnet, skal i fordums Dage, fra bemeldte Slot og lige til Kronborg, have gaaet en underjordisk muret Gang, som har dannet en Communication mellem samme og Fæstningen og formodentlig har været bestemt til Retirade i Krigstider.

Naturen og Kunsten i Forening gjør dette Sted til en yndig Samlingsplads, i den blidere Aarstid, for Helsingørs og Omegnens Indvaanere.

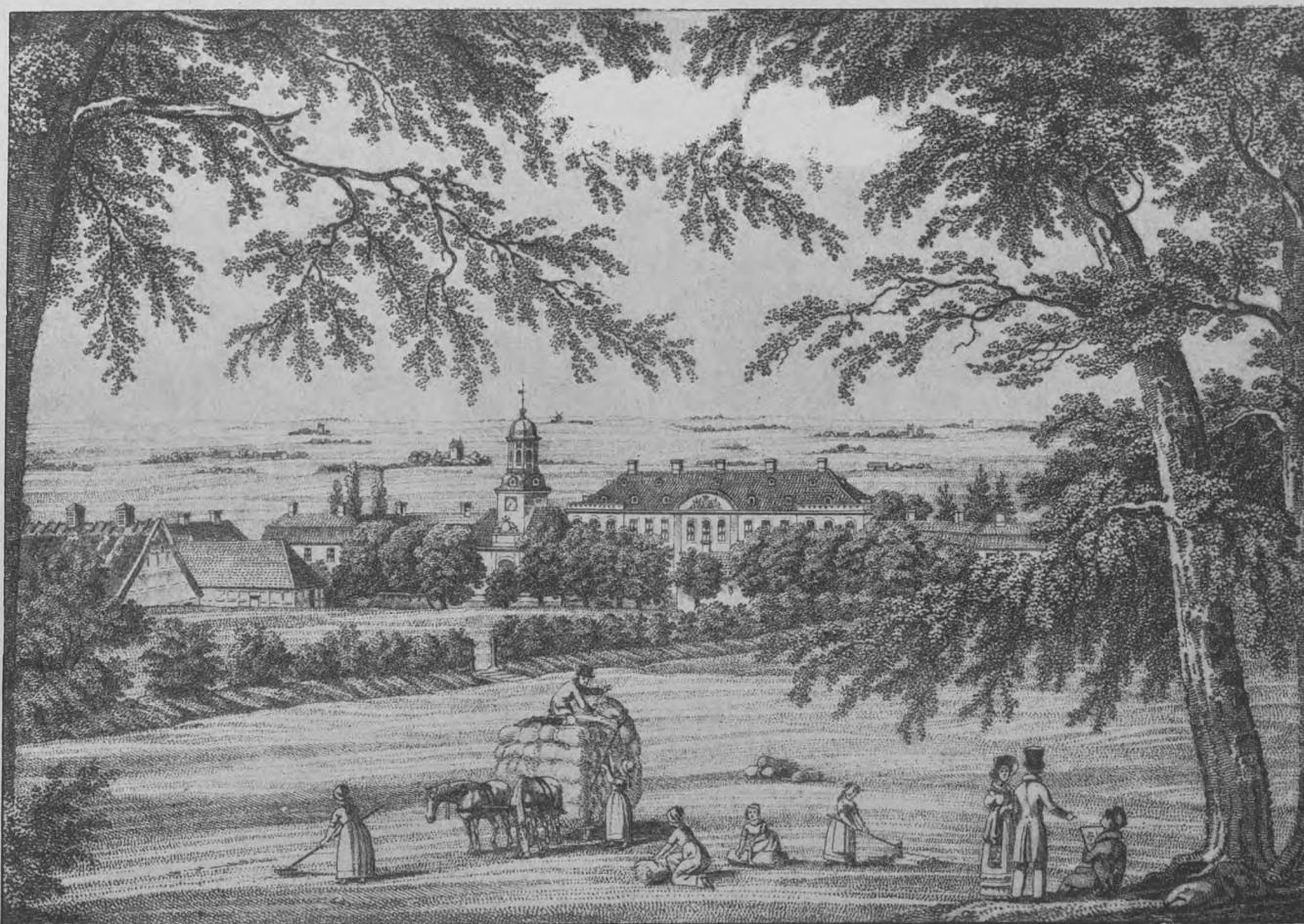
Helsingør og Kronborg

(seet fra en af Bakkerne ved Stranden i Nærheden af Staden):

Helsingør, som ligger i 5 à 6 Miles Afstand fra Kjøbenhavn, er næst denne en af de vigtigste Handelssteder i Kongeriget Danmark. Sit Navn har den, saavel som det ligeoverfor liggende Helsingborg i Skaane, af Helsingerne, en gammel nordisk Folkestamme. Staden selv er omgivet af Naturskønheder og har en fortryllende Beliggenhed paa den yderste nordlige Kyst af Sjælland. Den synes af Naturen bestemt til en Foreningspunkt for Handel og Skibsfart. Man overskuer her med eet Blik tvende Have, Nord- og Øster-Søen, som Sundet (Øresund) forbinder, og øier paa samme Tid tvende Riger, som Sundet igjen adskiller. Stadens Opkomst regner man fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede. I Følge gamle Tractater betaltes her Told af alle forbiseilende Skibe, og de fleste europæiske Nationer maae ogsaa af den Grund her holde Consuler. Nærved paa den yderste Pynt af Landtungen ligger Fæstningen Kronborg, Nøglen til Sundet, og derhos et af de mærkværdigste Slotte i Danmark, opført med uhyre Bekostninger i Aaret 1577 under Fredrik den Andens Regjering, og almindelig bekjendt for sin majestætiske Beliggenhed. Denne gamle og høist mærkværdige Bygning, der i sin Tid, saavel udvendig som indvendig, var en af de prægtigste og kostbareste i Landet, har i de sidste Aarhundreder ikke været beboet.

Evalds Høi:

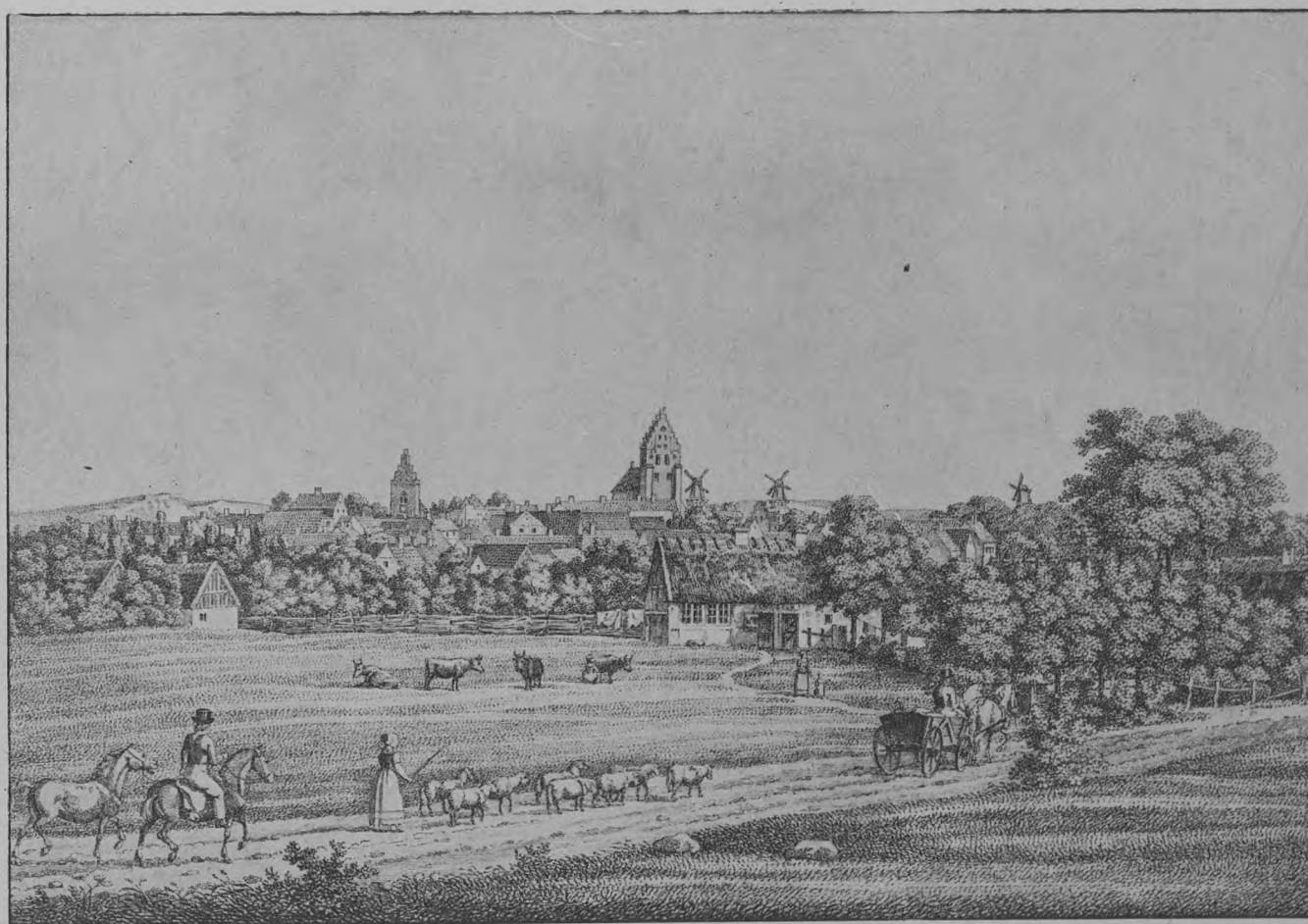
Denne Høi findes i omtrent 3 Miles Afstand fra Kjøbenhavn ved Stranden paa den nordøstlige Kant af Sjælland i Nærheden af Sophienberg Slot og ikke ret langt fra Hirschholm og Rungsted. Dette Sted er fornemmelig berømt derved, at det var der Digteren Johannes Evald, som levede i Aarene 1743—1781, tilbragte en stor Deel af sin korte Levetid. Her skrev han iblandt andet sin Balders Død og flere af de Mesterværker, der gjorde ham

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Lethraborg, 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Næstved, 1826.

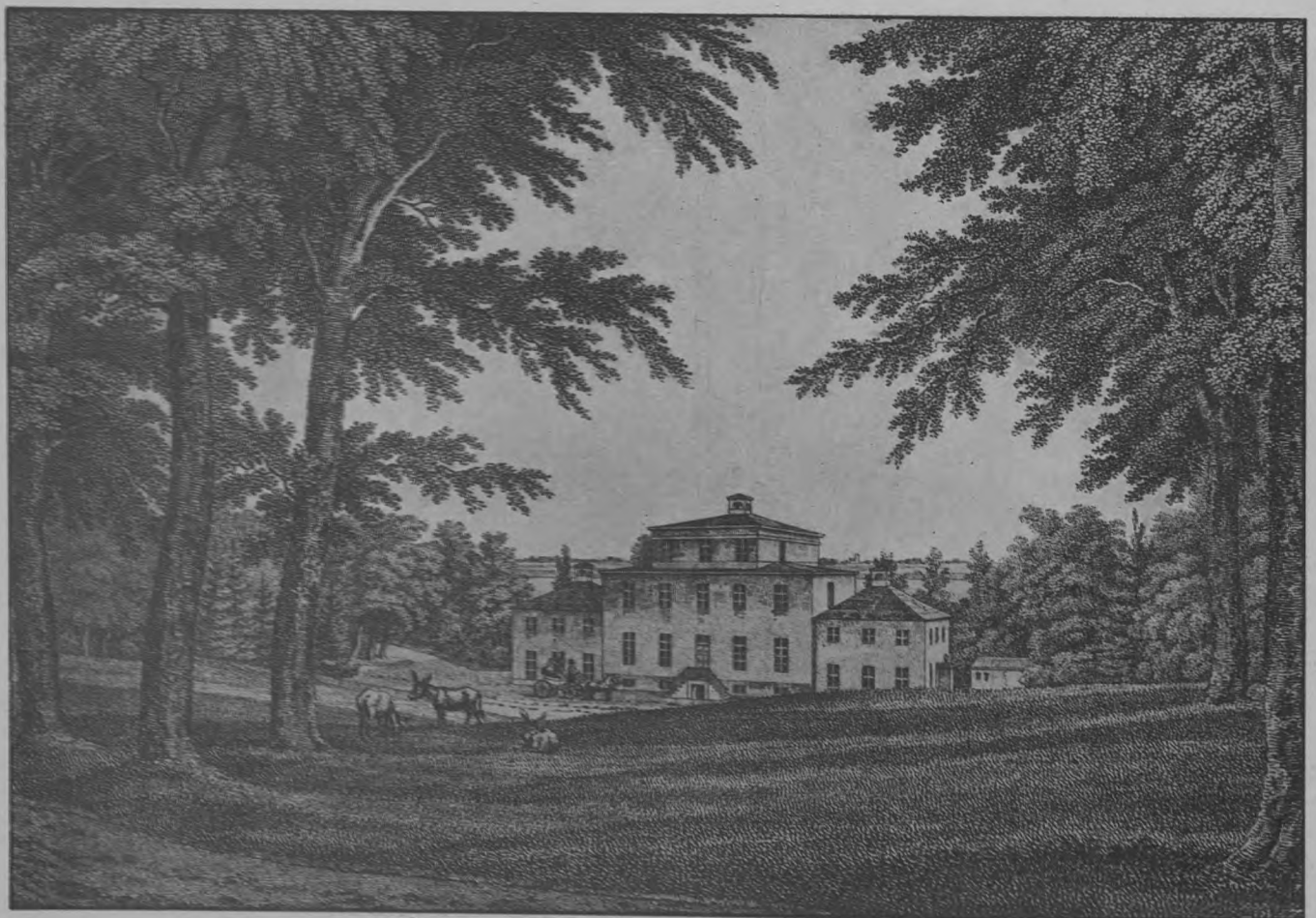
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm.

Herlufsholm, 1826.

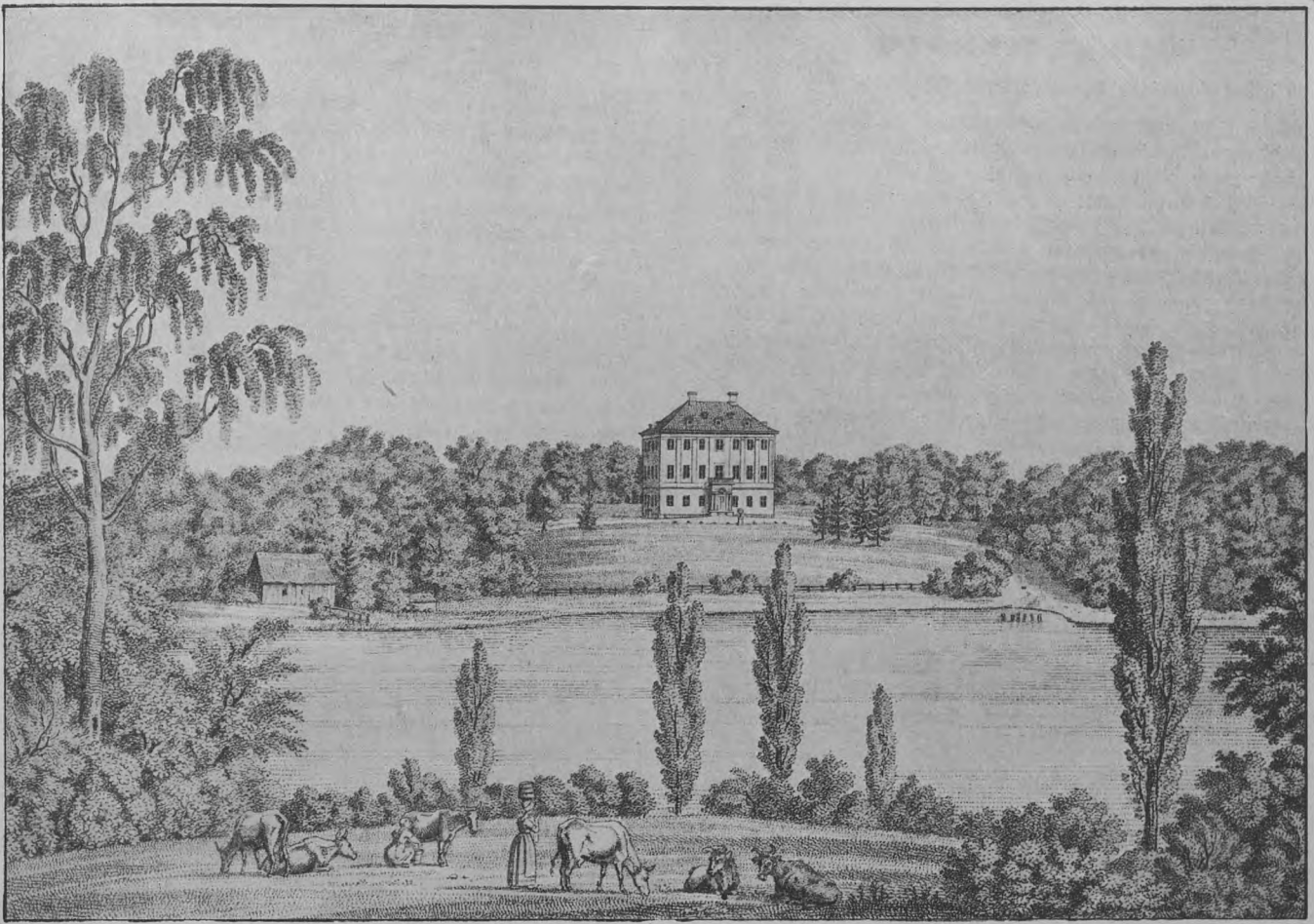
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Sophienholm i Frederiksdal, 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Dronninggaard (nu Næsse-Slottet), 1826—30.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Fredensborg (i Baggrunden Slottet), 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

elsket og beundret, som en af Danmarks første Digttere, og hvorved han erhvervede sig et uodeligt Minde hos Efterkommerne. Digteren, som i et eget Stykke, betitlet, „Rungsteds Lyksaligheder“ har forevigt dette sit Yndlingsopholdssted, har derved tillige givet tilkjende, hvor kjært det var ham.

En af sammes senere veldædige Eiere har, den udødelige Sanger til Ære, ladet beplante den her afbildede Høi, af Sandsteen ladet opreise Mindestotten, som der findes, og prydet den med Navnet: Johannes Evald.

Frederiksberg Slot (seet fra Slotshaugen):

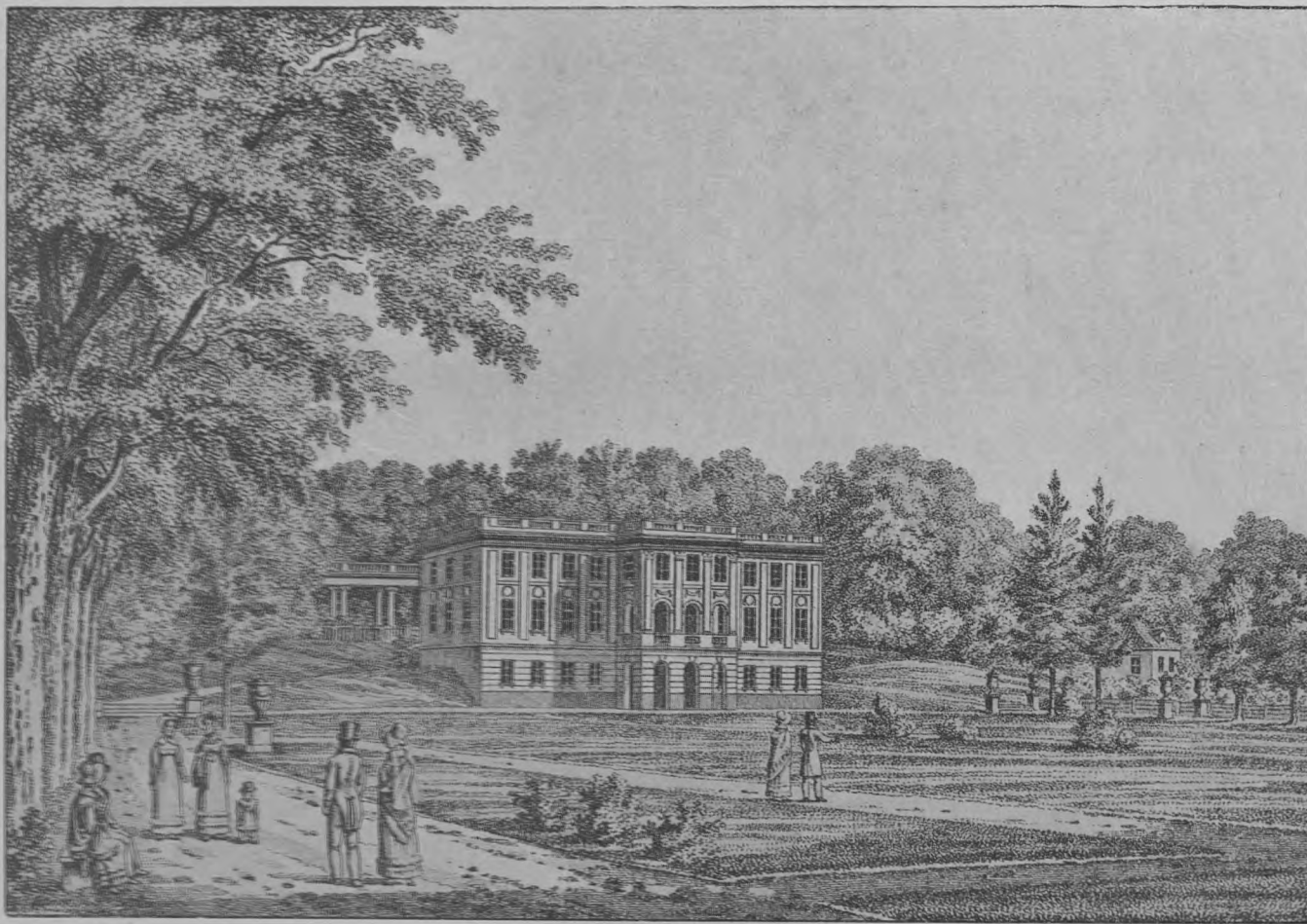
Frederiksberg, den kongelige Families Sommerresidents, $\frac{1}{2}$ Miil fra Kjøbenhavn, er bygt paa en Bakke, i ældre Tider kaldet: Tulleshoi. Her laae fordem Landsbyen Solberg, hvilken, da Frede-

de mange nye og smagfulde Anlæg, hvilket gjør, at Haugen er Kjøbenhavnernes første Yndlingssted, saameget mere, som den kongelige Familie tillader Alle og Enhver den meest ubehindrede Adgang.

Kjøbenhavn,

(seet fra Bakken i den kongelige Slotshauge paa Frederiksberg).

Nederst i Forgrunden seer man en Deel af de kongelige Staldbygninger, længere hen til Venstre Frederiksberg Kirke, hvorfra der fører en Allee til Kjøbenhavn. Fra bemeldte Standpunct bliver allene Kirketaarnene, det høitliggende Slot Christiansborg og Rosenborg, saavel som en Kaserne til Venstre synlig; den øvrige Deel af Byen skjules af de med Træer beplantede Volde. I Baggrunden øiner man den svenske Kyst paa hiin Side Sundet. Kjøbenhavn er Hovedstaden i Kongeriget Danmark, siden Aaret

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Marienlyst (det gamle Slot i Parken) 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

rik den 3die gav nogle Amagere Tilladelse til der at nedsette sig, blev kaldet Vester-Amager, og senere, under Frederik den 4de fik Navnet: Prindsens-Amager. En liden Sommerbolig (Prindsens Gaard), som denne Konge allerede i sine yngre Aar der lod opføre, kan ansees som Grunden til det nuværende Slot. Sidebygningerne derimod ere noget yngre, saavel som Anlægget af Slotshaugen. Under hans Son Christian den 6te opførtes endelig de øvrige Bygninger, som omgive Slotspladsen mod Syd. Dette Slot udmærker sig ved en ædel Simplicitet i Bygningsmaaden, og skjønt det hverken er prydet med Taarn eller Kuppel og i det Hele taget har ingen arkitektoniske Udziringer, synes det ikke desto mindre at bære umiskjendelige Præg af den Aand, som besjælede den Frederik, der bygte det. Men hvad der især gjør samme til et behageligt Opholdssted for den kongelige Familie i Sommerens Tid, er vel foruden Nærheden af Hovedstaden den uforlignelig skjøne Udsigt, som her tilbyder sig fra alle Kanter, og som, efter Fremmedes Dom, giver dette Slot Rang blandt de Første i Europa. Slotshaugen er tillige en af de skjønneste man kjender, og er det især den nylig døde Overhofmarschal, Hans Excellence Adam Wilhelm v. Hauchs driftige Virksomhed, som tilkommer Æren for

1443 Kongens Residentz, Regjerings-Collegiernes samt Videnskabernes og Kunsternes Sæde. I statistisk Henseende bemærkes, at Staden, som er beliggende i den nordøstlige Deel af Sjælland paa begge Sider af det smalle Sund, som skiller Amager fra denne Provinds, bestaaer oprindelig af 3 Dele, den gamle og ny Stad samt Christianshavn, der ved tvende Broer, Knippelsbro og Langebro, ere forenede med hinanden.

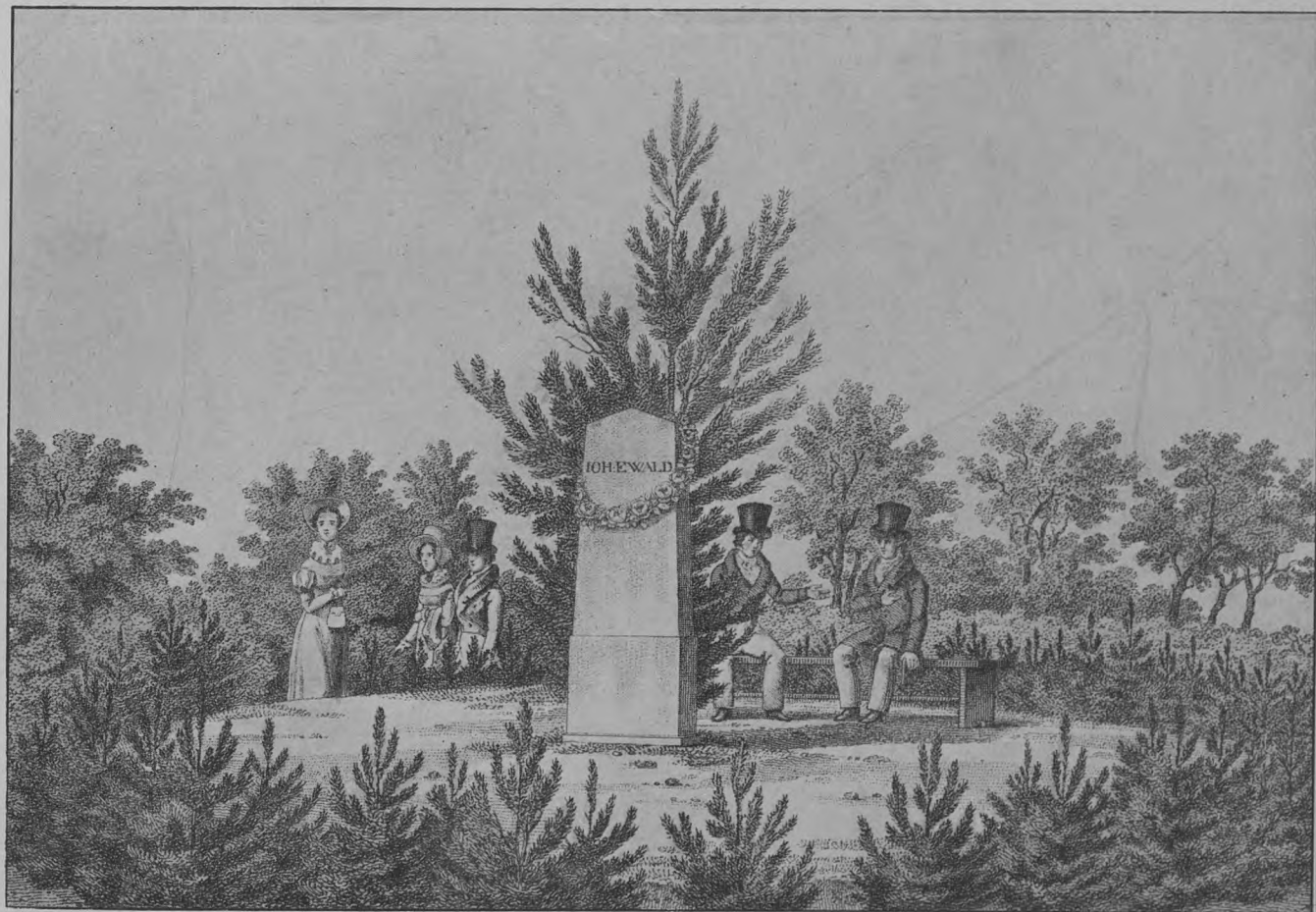
Kjøbenhavns Opkomst regner man fra det 12. Aarhundrede; den er noget over 1 Miil i Omkreds, er befæstet til alle Sider, har over 100,000 Indvaanere, omtrent 4000 Huse, 230 Gader, 9 Hovedkirker og 4 Porte. Foruden Slottene Rosenborg, Charlottenborg, Amalienborg og Christiansborg, har den et berømt astronomisk Taarn samt flere offentlige Bygninger og Stiftelser af forskjellig Art.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Helsingør og Kronborg 1826.

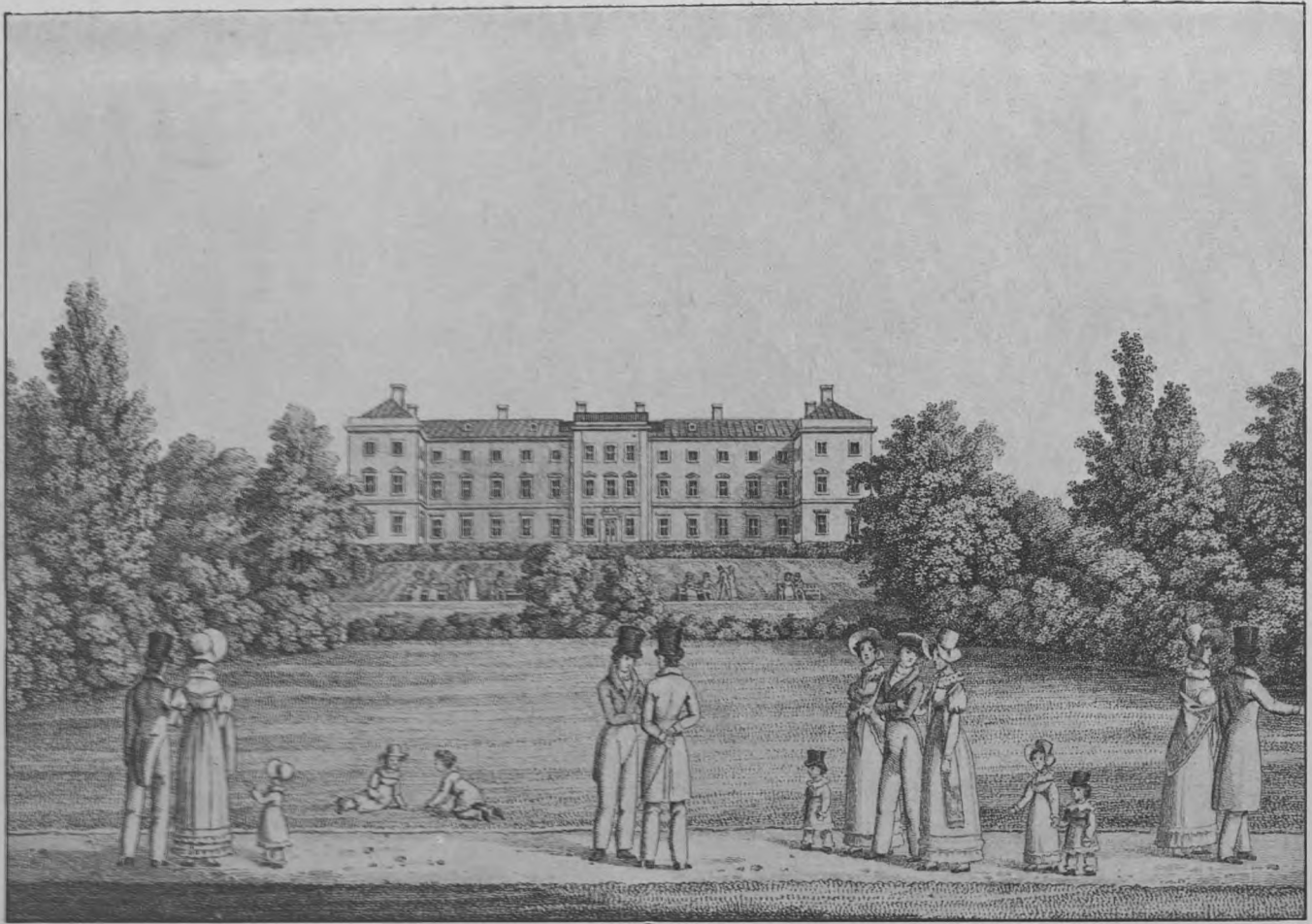
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Evalds Høj (1820erne).

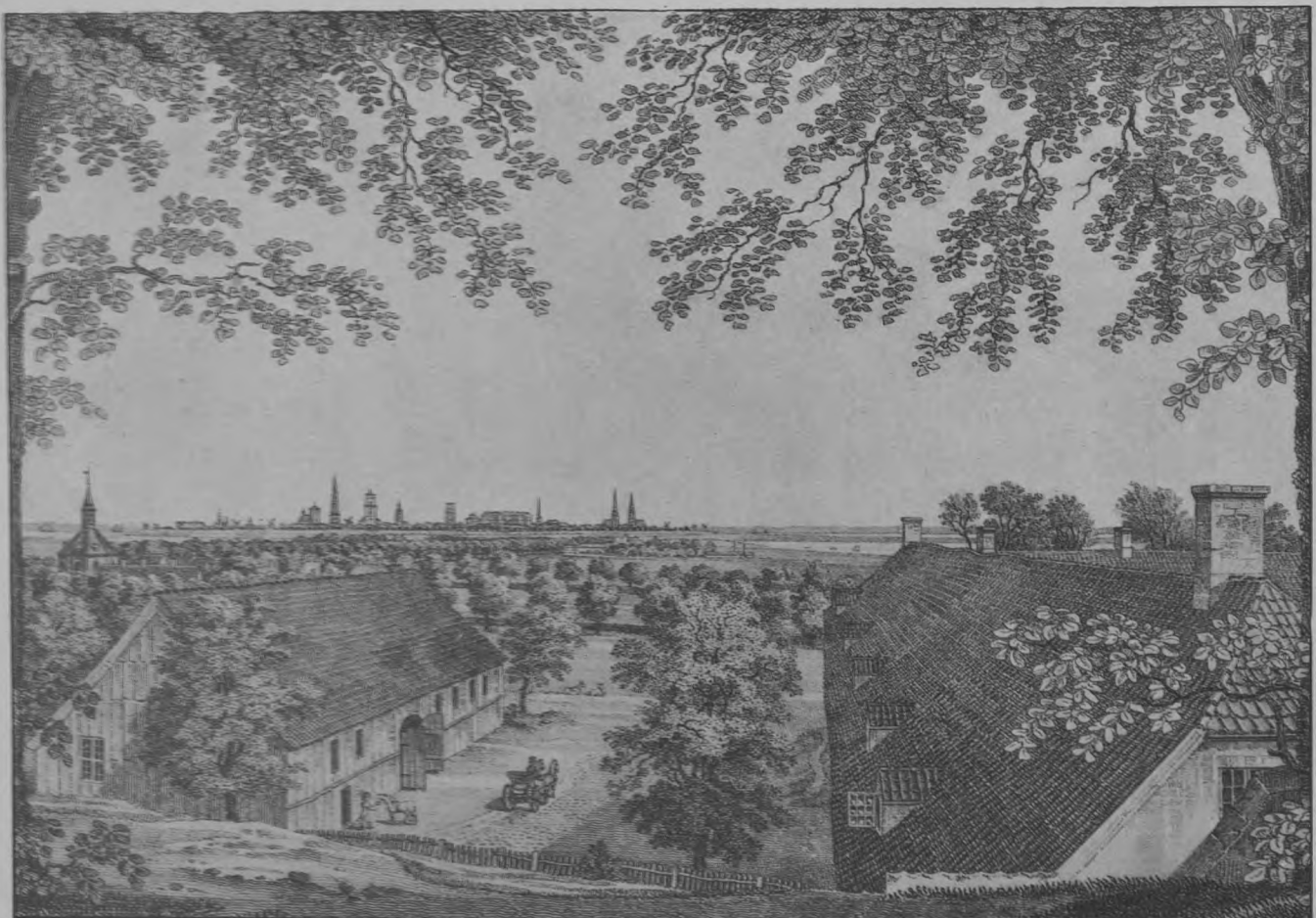
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Frederiksberg Slot, 1826.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Kjøbenhavn fra Frederiksberg, 1828.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Akvarel.

Christiansborg Slot, set fra Holmens Kanal.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

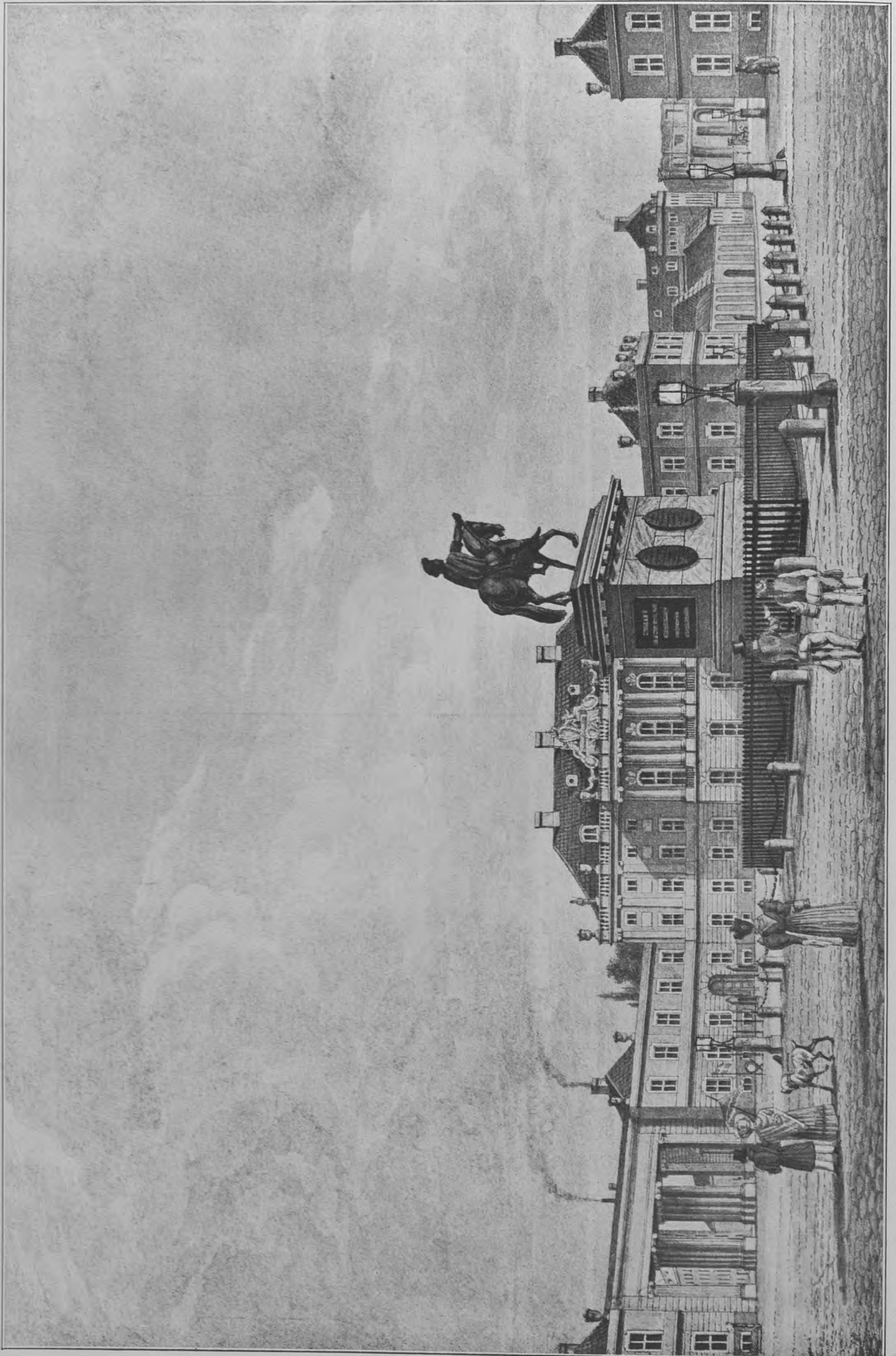

Akvarel.

Parti af Krystalgade, 1840erne.

Pastor Kolthoff ses gaaende ind ad Porten til Nr. 22, hvor han boede.

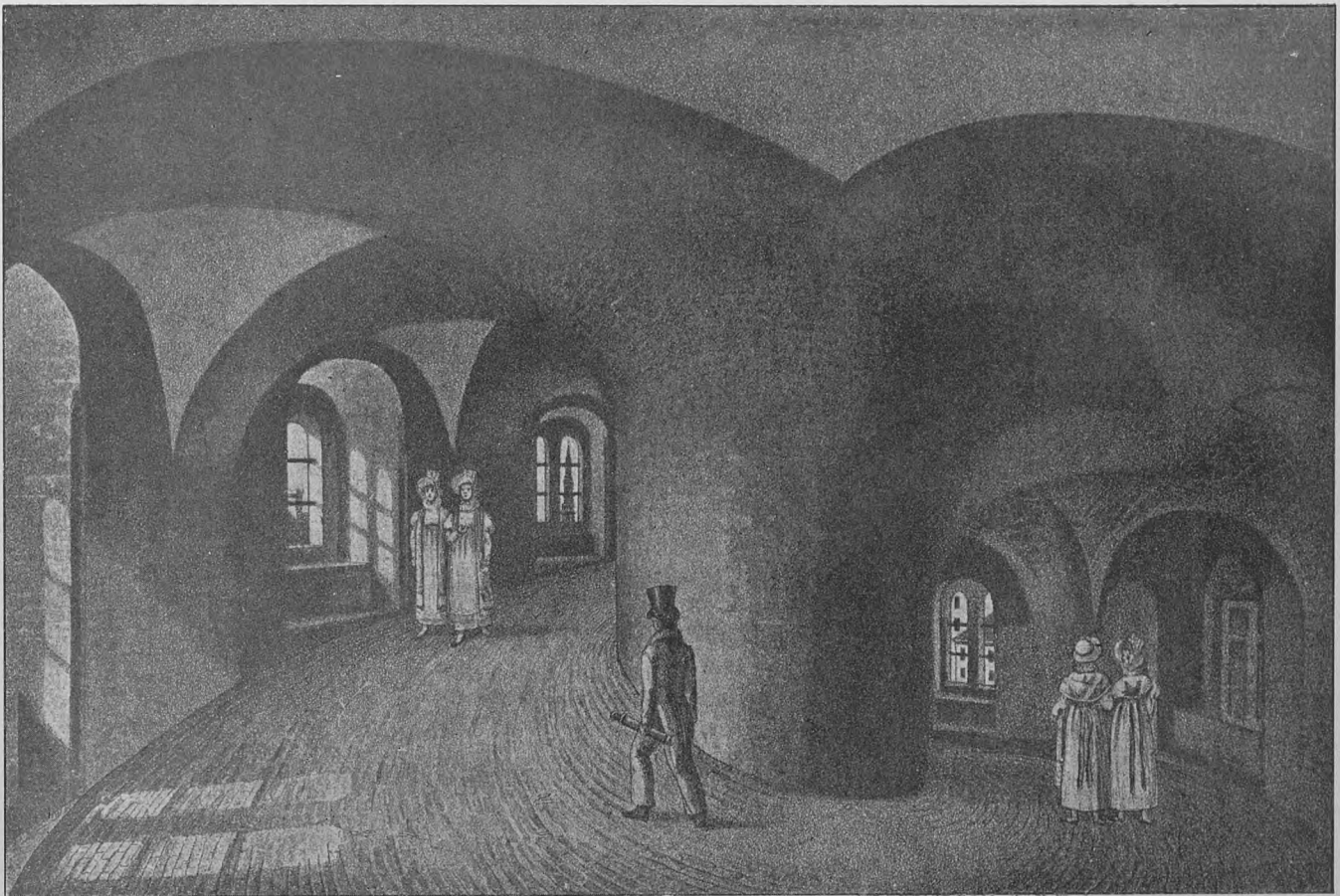
Tilh. Grosserer Kolthoff.

Akvarel.

Amalienborg Plads i 1850erne.

Tilh. Konsul Erichsen.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Runde Taarns Indre.

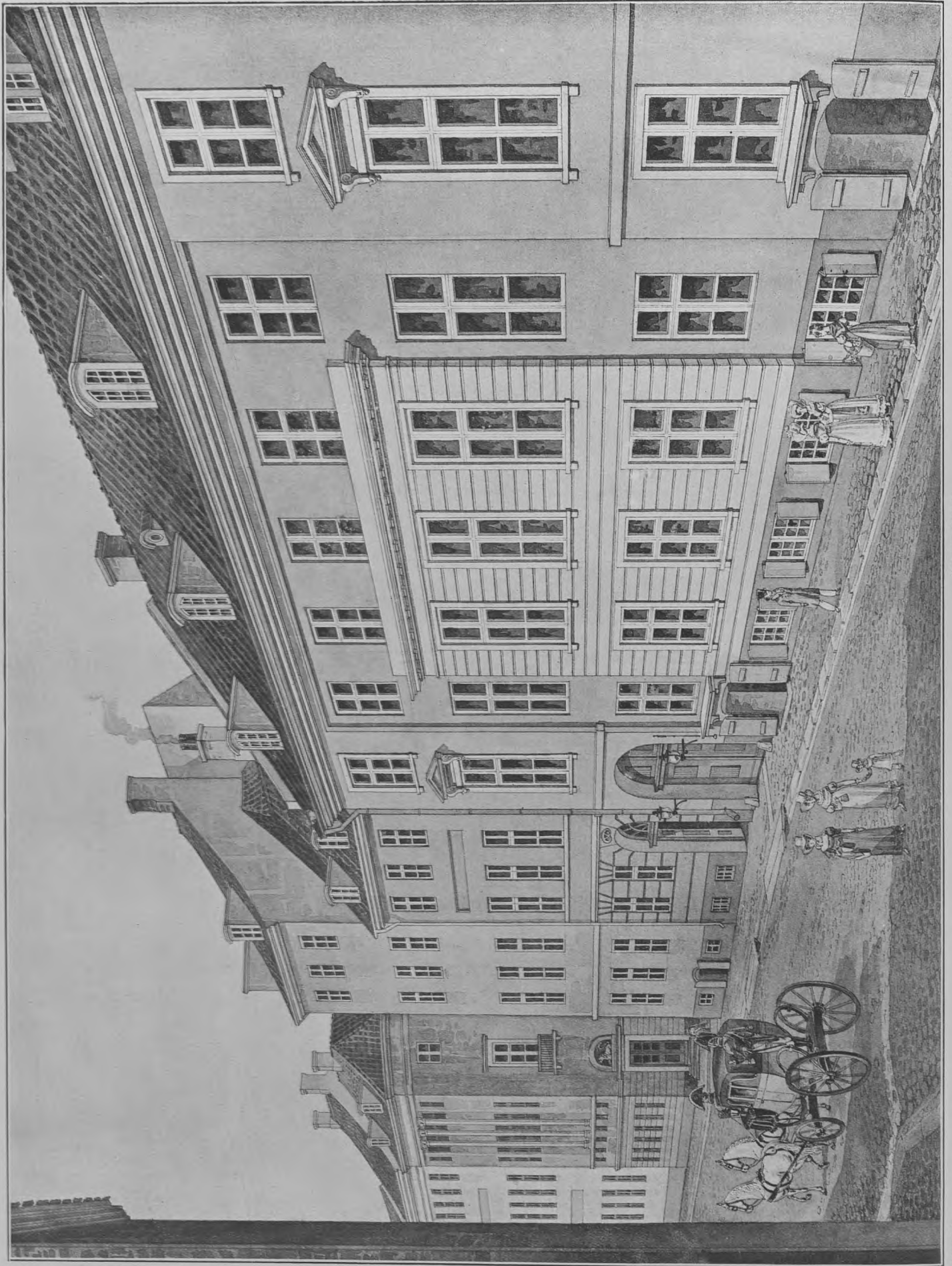
Tilh. Nationalmuseet.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Runde Taarns Indre.

Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Tuteins Gaard.
Parti af Vimmelskaffet, ca. 1830erne.

Tilh. Ingeniør Tuttein, Birkerød.

Akvarel.

Parti af Bredgade med Katholsk Kirke.

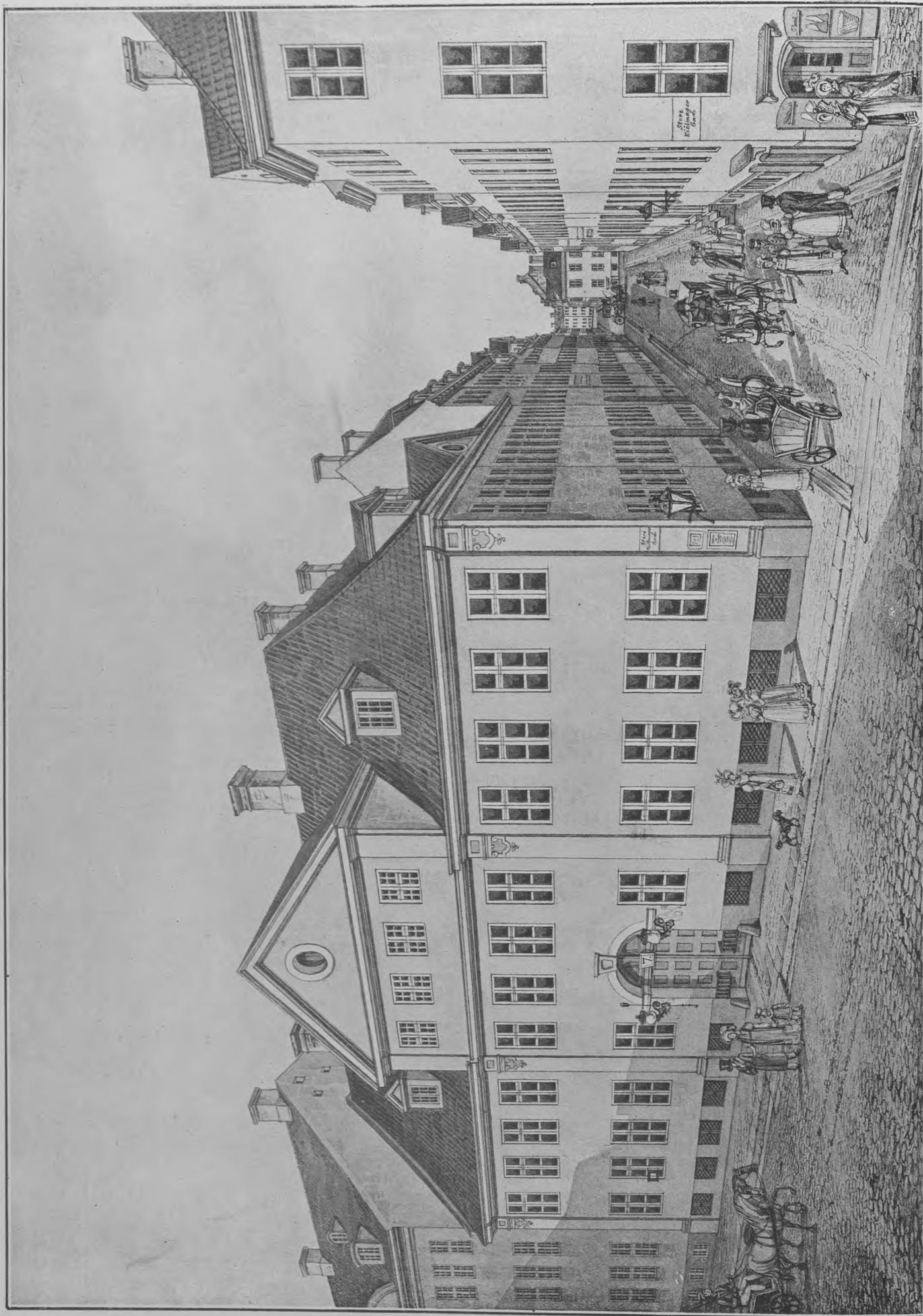
Tilh. Professor Gram.

Tegning.

Runde Taarn, set fra Lille Købmagergade.

Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Ejendom paa Hj. af St. Købmagergade og Klavreboderne (1830erne).

Tilh. Ingeniør Tutsein, Birkerød.

Akvarel.

Kronprinsessegade med Indgangsporten til Kongens Have.

Tilh. Oberst Kauffmann.

Akvarel.

Vimmelskaftet 39 & 41 (1840).

Tilh. Grosserer Liunge.

Akvarel.

Tuteins Gaard, Hj. af Vimmelskæft og Balstuestræde (1830erne).

Tilh. Ingeniør Tutein, Birkerød.

Akvarel.

Landkadet-Akademiet.

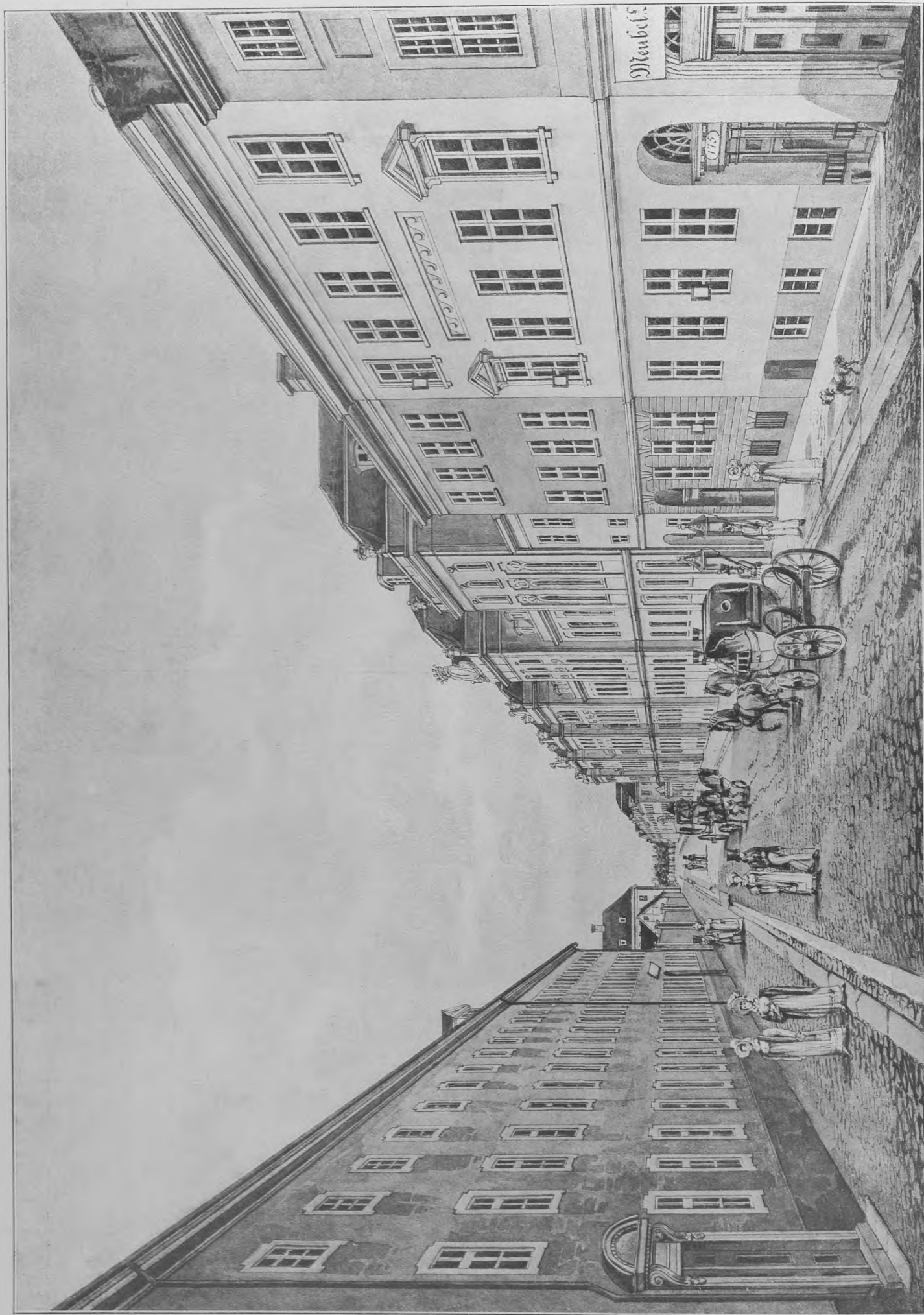
Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Akvarel.

St. Pederstræde set mod Volden, 1840.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Tilh. Ingeniør Tuttein, Birkerød.

Parti af Bredgade mellem Dr. Tovergade og Toldbodvej (1830erne).

Akvarel.

Akvarel.

Bredgade, set fra den katholske Kirke ud til Grønningen.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Akvarel.

Amagerbro.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Akvarell.

Parti af Dronningens Tvergade, i Baggrunden Schimmelmanns Palæ i Bredgade (1830erne).

Tilh. Ingeniør Tuttein, Birkerød.

Akvarel.

Langelinie med Karantenehuset.

Tilh. Etatsraadinde Hegel.

Akvarel.

Karantenehuset.

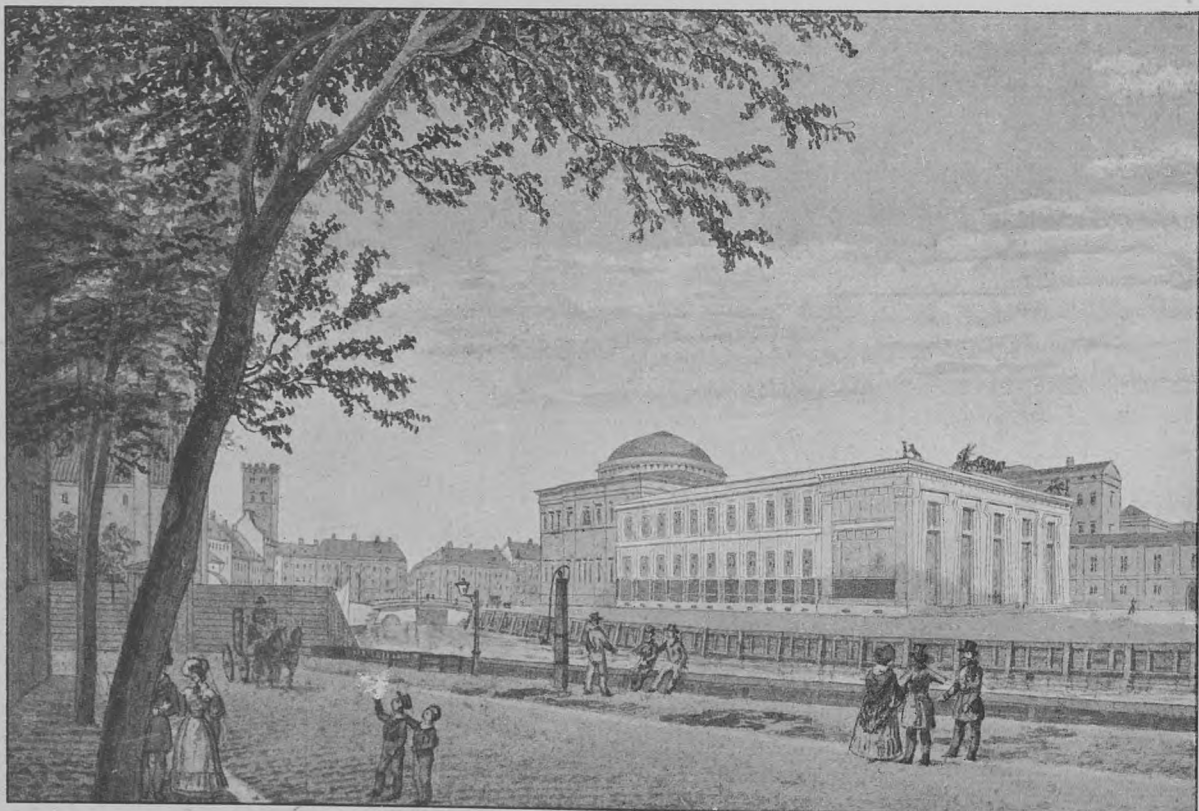
Laant af H. Hvenegaard.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Vor Frue Kirke set fra Nørregade.

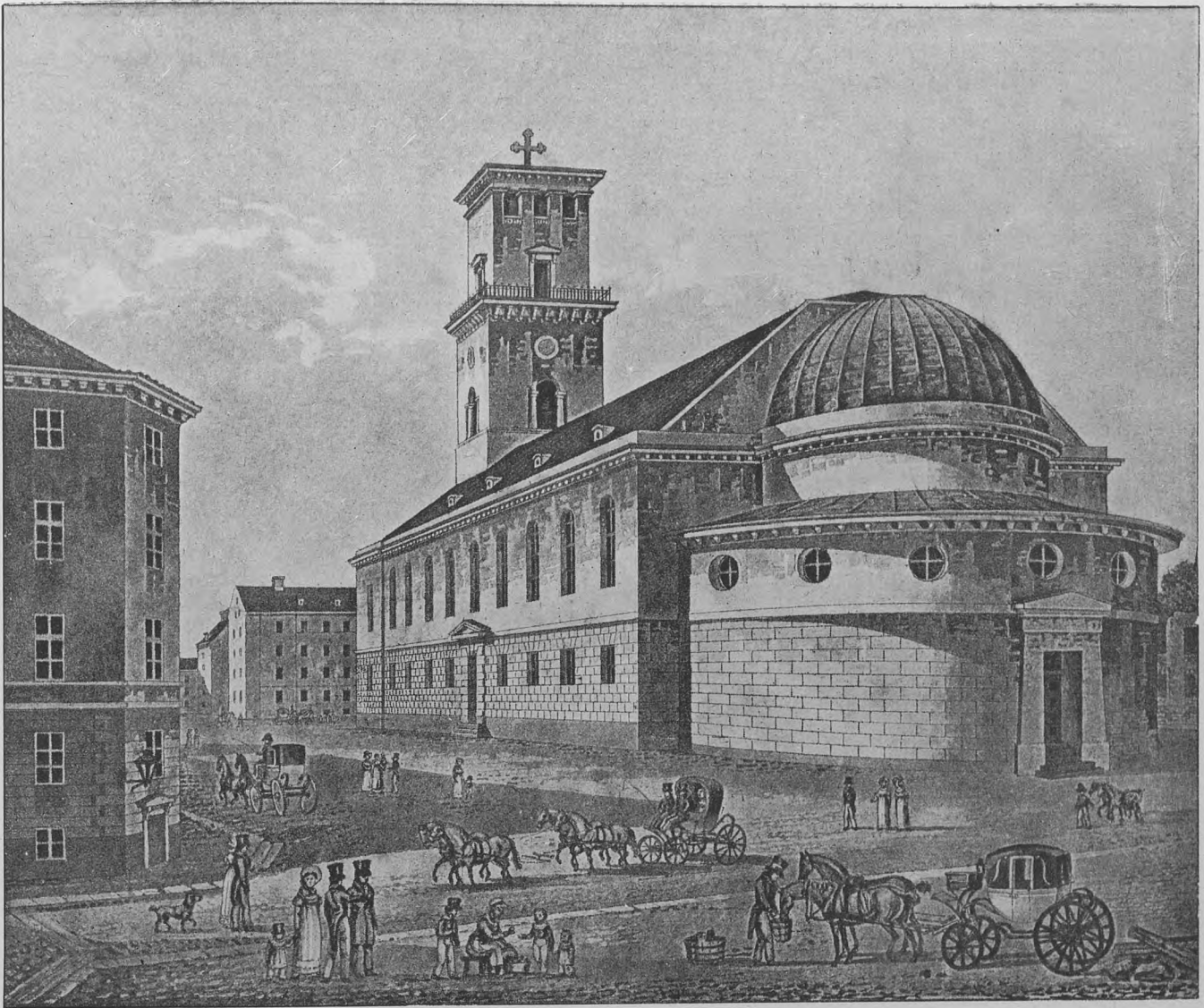
Tilh. Nationalmuseet.

Akvarel.

Udsigt fra Nybrogade mod Thorvaldsens Museum.

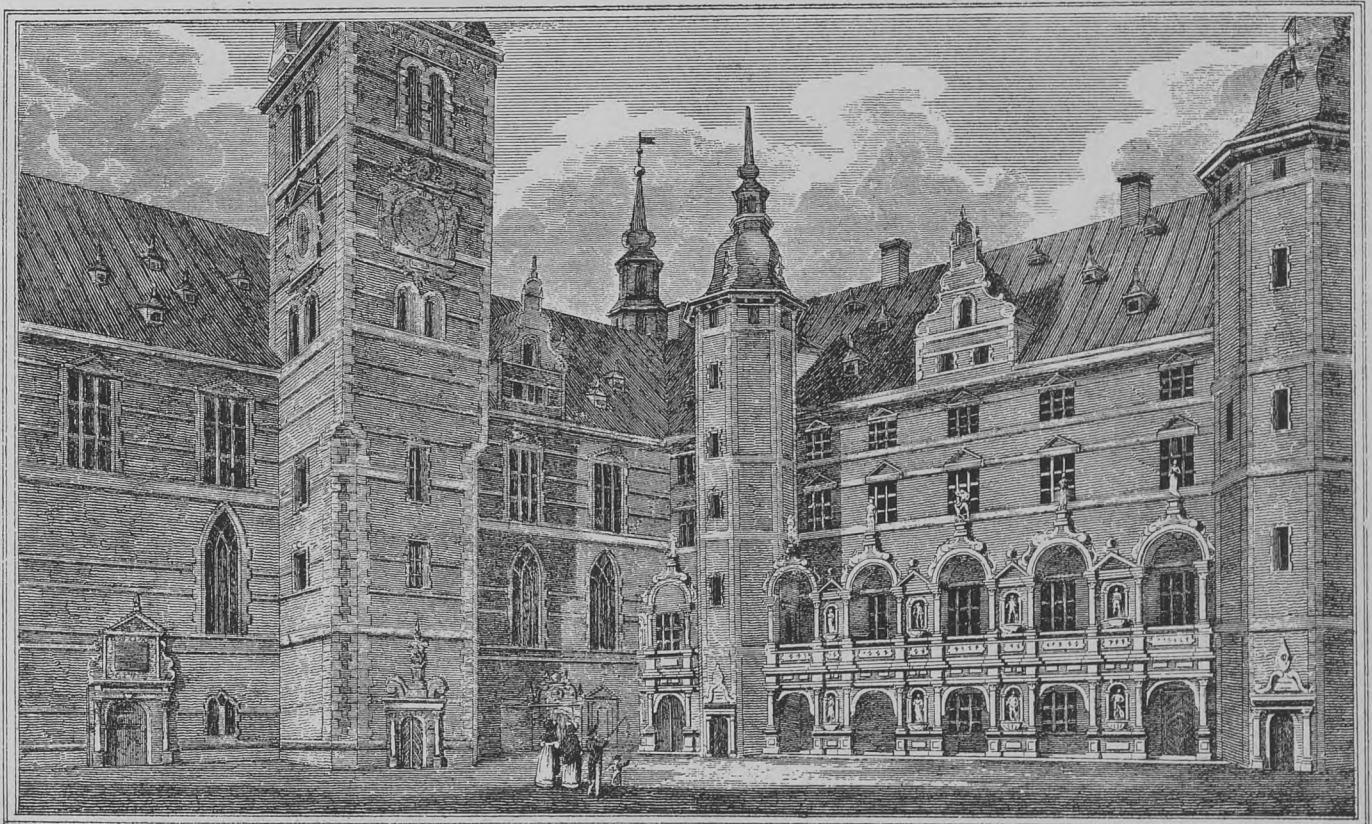
Tilh. Fru Overretssagfører Hvass.

del. H. G. Holm. del. J. Holm.

Vor Frue Kirke, set fra søndre Fiolstræde.

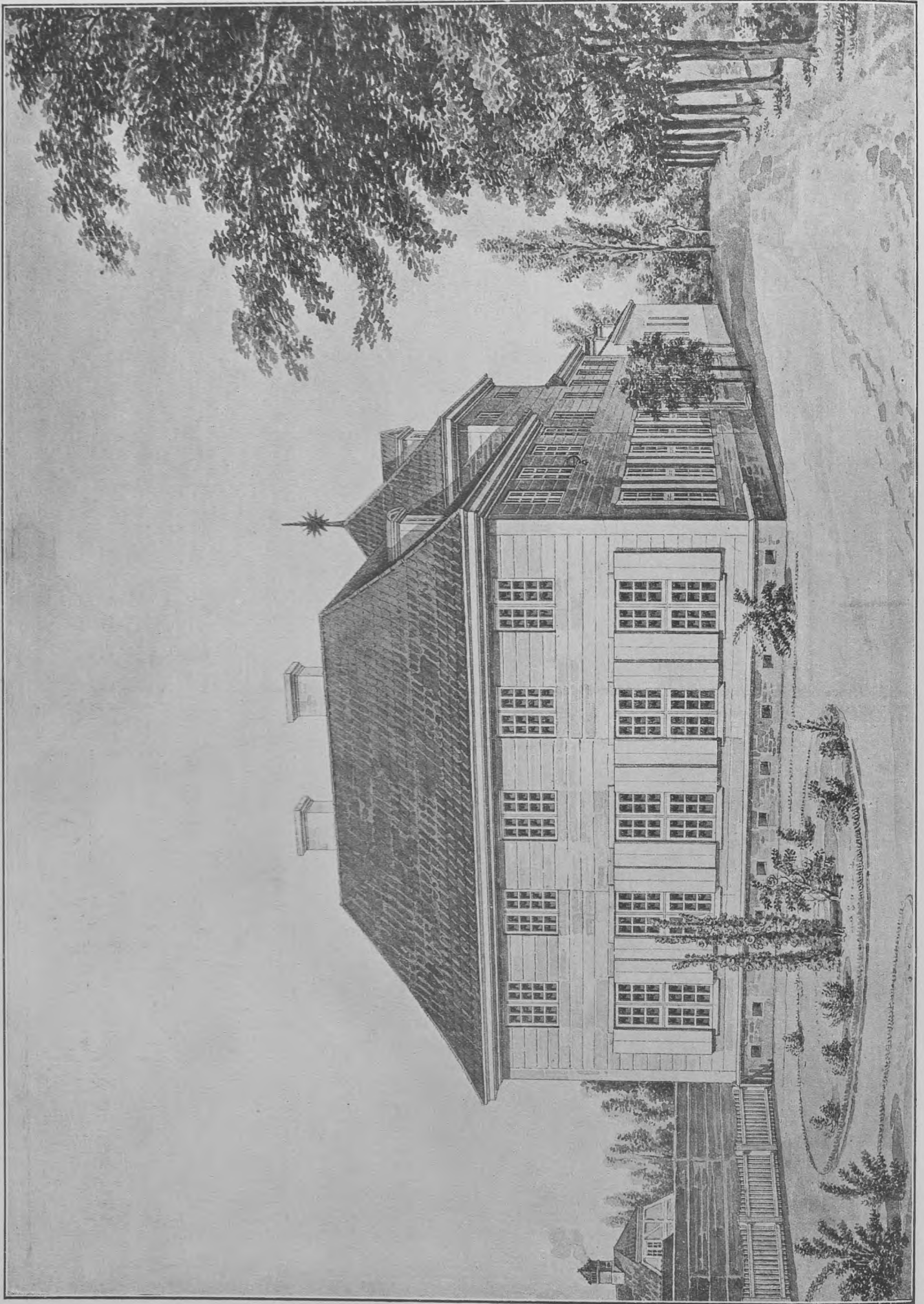
Tilh. Nationalmuseet.

del. H. G. F. Holm. sculp. W. H. Lizars.

Frederiksborg Slotsgaard.

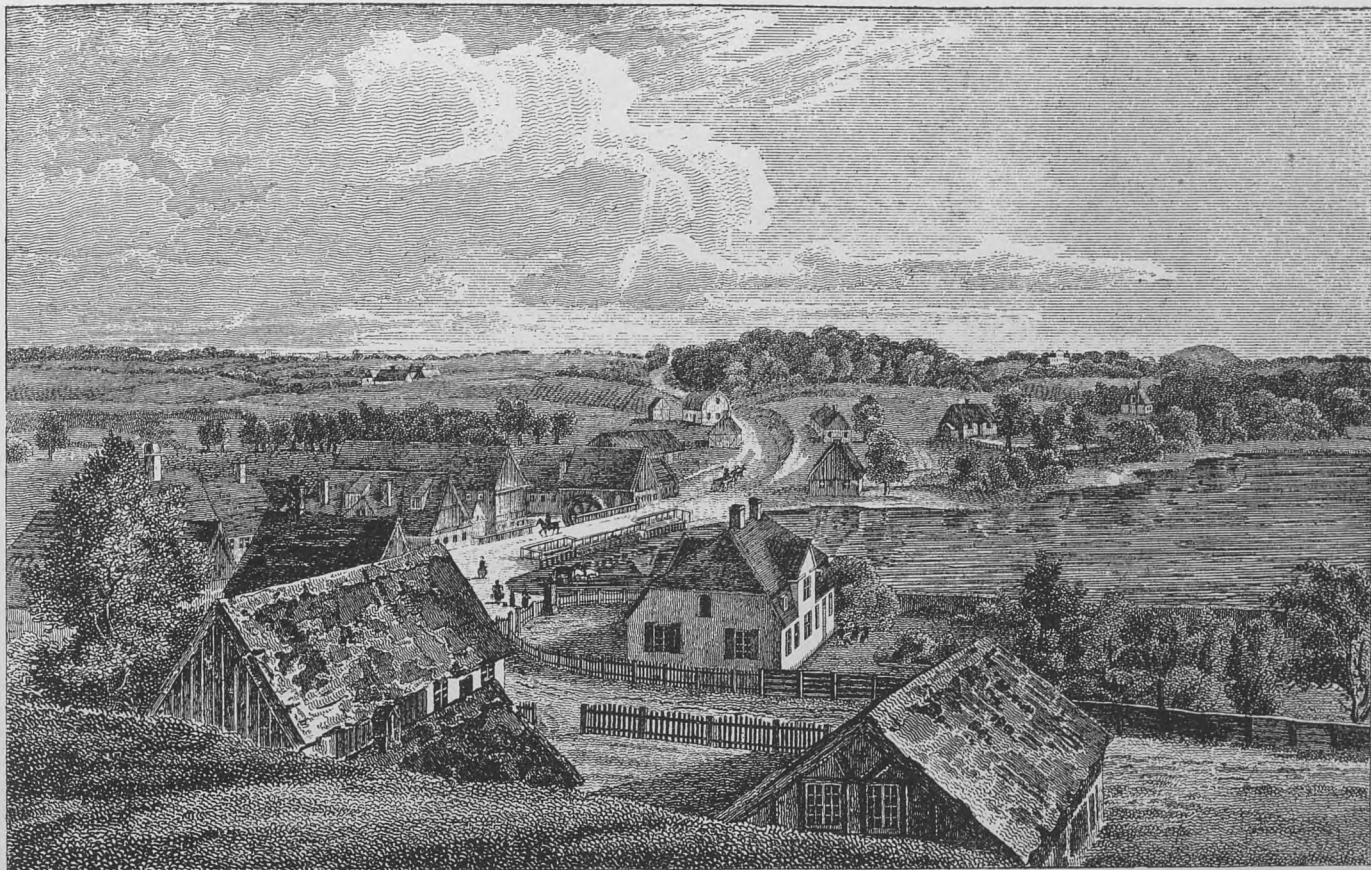
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Akvarel.

Slægten Tutteins Lystejendom i 1830erne.

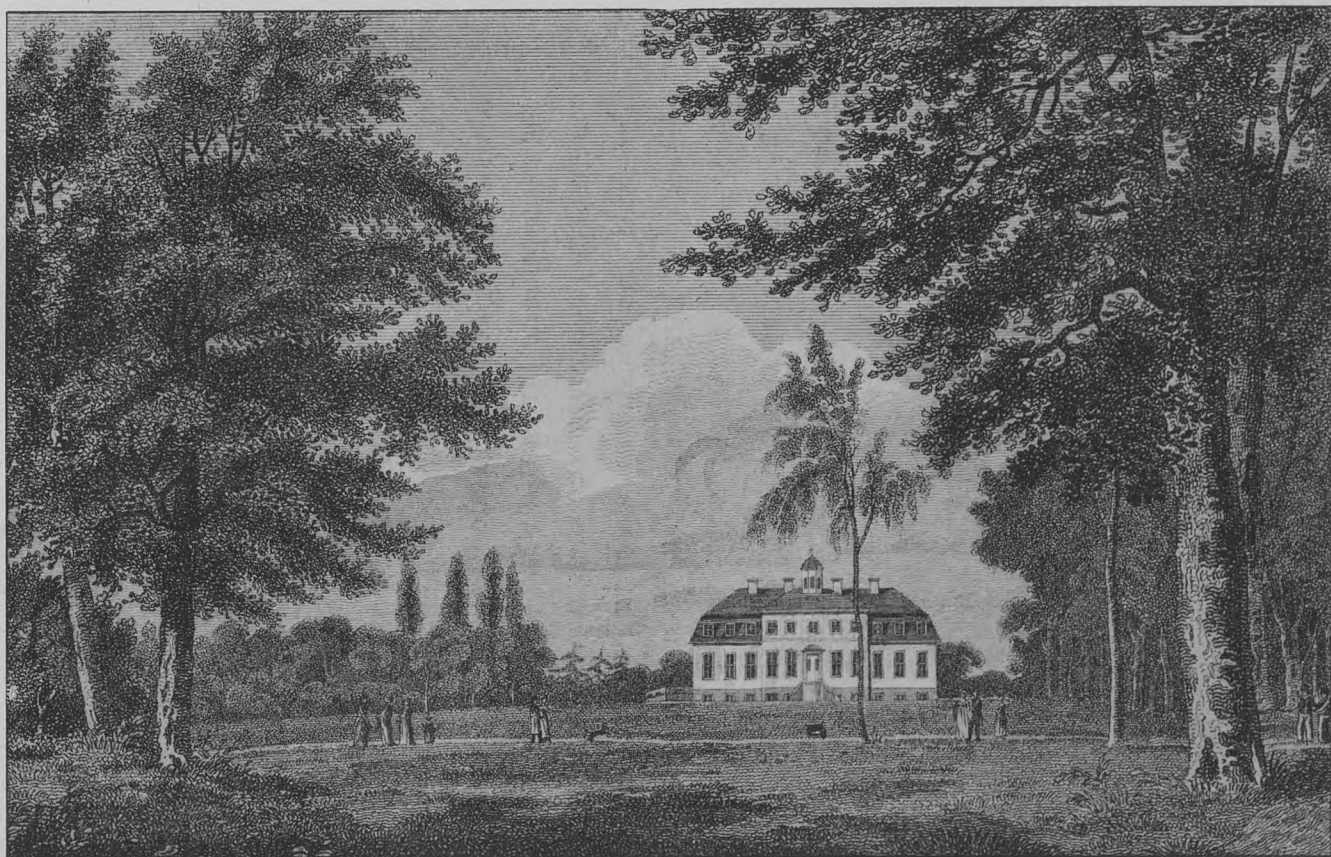
Tilh. Ingeniør Tuttein, Birkerød.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Ny Molle, 1833.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

del. H. G. F. Holm. sculp. J. Holm.

Sorgenfri.

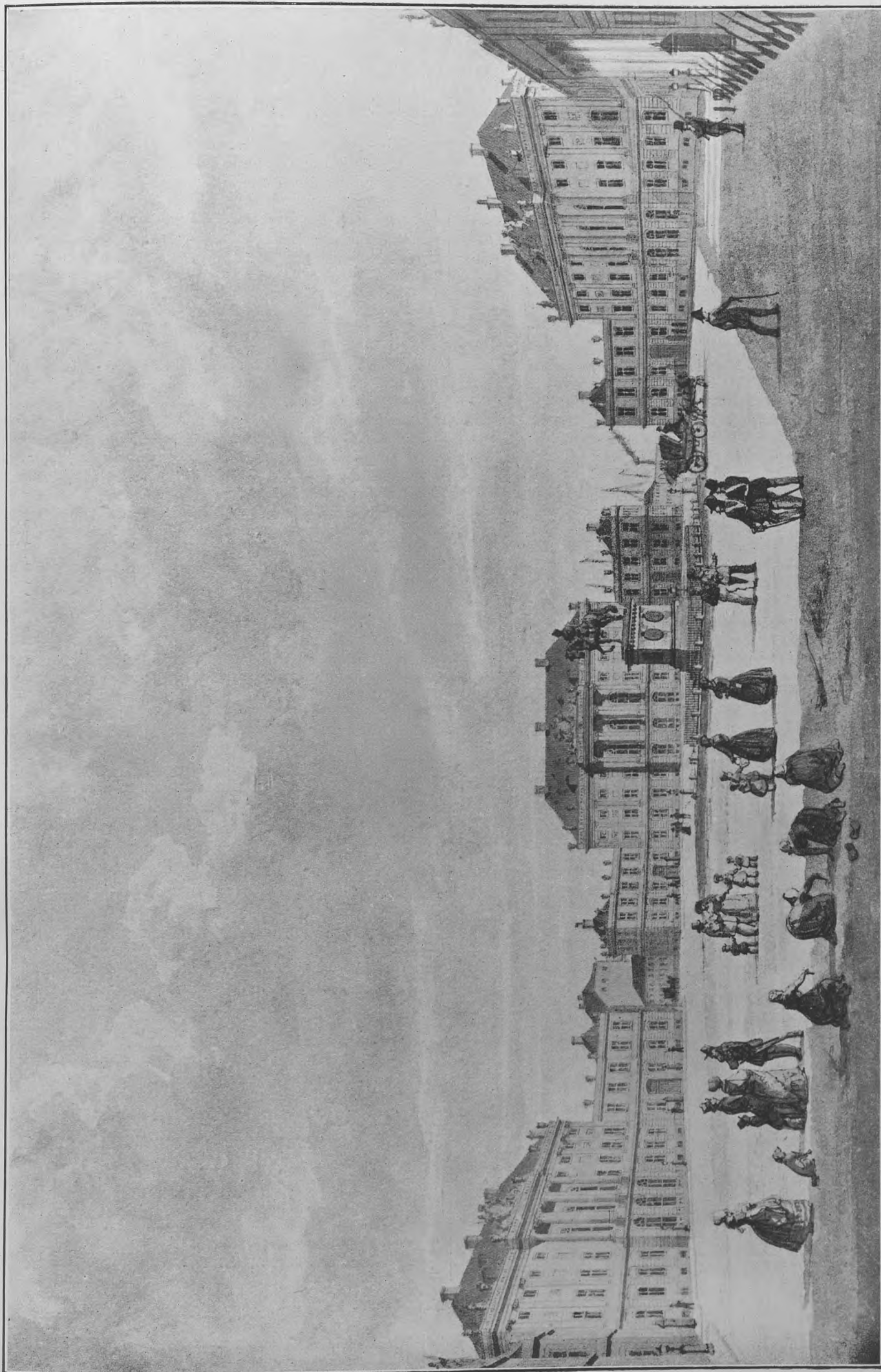
Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Akvarel.

Udsigt fra Frederiksberg over København.

Tilh. Bymuseet.

Akvarel.

Analienborg Plads, omkring 1840.

Tilh. Kammerjunker Kjer.

H. G. F. HOLM OG HANS BILLEDER

Vor gamle By har mange Elskere, og deres Kærlighed er ikke af den Art, der kølnes med Tiden og løber ud i Ligegyldighed. Tværtimod gælder det, at jo mere man fordyber sig i Byens Historie, des mere kommer man til at holde af Byen, fordi de mange forskellige Begivenheder igennem Aarhundreder og de mange forskellige Mennesker, som har levet i Byen og givet deres Bidrag til at præge Byen, besjæler dens Kvarterer og dens enkelte Bygninger og knytter derigennem endnu fastere de Traade, hvormed saa mange er fangne af Byen. Af denne Aarsag har Billeder af København stadig sine Samlere og sine Yndere og vil vedblive med at have saadanne, og hos dem vil der være Jordbund for et Tidsskrift som „Før og Nu“ med saa mange københavnske Billeder, og det har jo ogsaa i Tidens Løb vundet sig en fast Plads hos dem, der virkelig holder af vor By. Den Kreds, som der her kan være Tale om, er maaske lovlige lille til egentlig at bære Tidsskriftet økonomisk, men de skønner derfor ogsaa dobbelt paa, at der her bringes Ofre for at opsamle og opbevare, hvad der har Værd af topografiske Billeder af København, hvorved deres Kundskab kan forøges og deres Sind glædes. For enhver, som har Kærlighed til et historisk Fag, er Billeder jo en Øjenslyst.

Tidsskriftet har i lange Tider bragt Billeder fra København, og dette Billedstof er jo bleven stadig forøget, men det Skridt, som man nu har taget ved at indlemme Gengivelserne af de Holmske Billeder i Tidsskriftet, er ligesom at sætte Kronen paa Værket. Spredt som de Holmske Billeder er paa mange Hænder og i Almindelighed utilgængelige rundt i de mange private Samleres Hjem, var de i Grunden ganske unddragne mange, for hvem de er rene Lækkerier. Ganske vist er Gengivelse ikke Original, men gode Gengivelser kan dog tilstrækkelig støtte den historiske Sans og forhøje den topografiske Interesse, ligesom de jo ogsaa kan danne uundværlige Grundlag for fortsat Studium. Originalerne beholder deres kunstneriske Værd, efter at de er reproducerede, og de, som er i Besiddelse af Originalerne, lider ingen Skade ved at deres egen Glæde meddeles til mange andre.

De Holmske Billeder er for Københavns Topografi et Fund, og den samlede Gengivelse af dem her i Tidsskriftet er et Udslag af en Pietet imod vor By og imod dens topografiske Fysiognomi, som vækker uskromtet Paaskønnelse i interesserede Kredse.

Det er saa besynderligt og vemodigt at tænke paa, hvad det var, som muliggjorde den Holmske Produktion. Han var ikke uden Talent, ej heller uden Sans for at se med forstaaende Blik paa de Bygninger, de Partier her i Byen, hvoraf han har efterladt sig Billeder, men var hans Udvikling sket uden noget forstyrrende, uden noget hemmende, uden et Brist i hans Karakter, var hans Evne maaske bleven taget i Brug til andre og større Opgaver, og han var maaske saa bleven ført andet Steds hen, og var saa slet ikke bleven den København-Skildrer, som vi kender. Nu er hans Kunst en Slags Vagabond-Produktion, en Tilfældigheds-Kunst, hvormed han maatte tage til Takke for at friste Livets Ophold, og saaledes faldt han ned i det gamle København, som omgav ham paa alle Sider, og saaledes har saa han, som ikke kunde redde sig selv, reddet saa mange interessante Enkelt-heder og Led af de Virkeligheds-Billeder, han daglig havde for Øje, og som han vist ogsaa paa sin Maade har haft Kærlighed til, ligesom de har det, de, som holder af hans Billeder.

At Holm med sin vagabonderende Natur skulde havne paa Almindelig Hospital, paa det rigtige gamle Almindelige Hospital, er i Grunden ikke overraskende, og at han saa igen skulde „findes“ der, er saare naturligt, om end der i dette Fund er noget af en Tilfældighed, en besynderlig Tilfældighed, som jeg her kort skal berøre. Det kom sig paa følgende Maade:

Da jeg i Begyndelsen af Aarhundredet var bleven Præst paa Almindelig Hospital i Nørre Allé 41, fik jeg der anvist et Par Af-

trædelses-Værelser, hvor Kirkebøger og Bibliothek opbevaredes, og hvor jeg kunde hygge mig, som jeg fandt for godt. Væggene var meget tomme, og man maatte derfor naturligt ønske nogle Skildrier. En Dag sagde jeg dette til den daværende Inspektør og spurgte tillige, om der ikke af Hospitalets Pulterkamre skulde kunne fremdrages et eller andet hengemt gammelt Skilderi, som jeg kunde faa til at dekorere med paa Væggene. Som Svar derpaa lod han mig selv tilligemed en Opsynsmand, der var forsynet med Nøgle, gaa ned i Kælderen, hvor Garderoberne var. Her støvede vi nu rundt, og her fandt vi de Holmske Billeder ganske som de nu ser ud. De er endnu ophængte i Kontoret paa Hospitalet.

Hvordan Billederne var havnede i Kælderen, har sin besynderlige Aarsag, som imidlertid ikke her behøver at fortælles, men man vil kunne forstaa, at Billederne ikke just var komne der af kunstneriske Hensyn, men dog heller ikke ganske uden Pietet. I længere Tid gik jeg saa og glædede mig over Billederne paa mine Vægge, indtil jeg en Dag tog fat paa at efterspore, hvad der var af Holmske Billeder her i Byen, og hvad der muligvis kunde findes af Oplysninger om Manden selv. Og her var jeg saa heldig at finde ham iblandt Patienterne i Hospitalets Bøger og tillige at finde Sagen med Afhøringen over ham.

Redaktøren af „Historiske Meddelelser om København“, Dr. phil. Villads Christensen, viste ogsaa straks Sagen Interesse, idet han optog min Artikel i Tidsskriftet.

Der har en Gang lige før Krigen været henpeget paa, at der burde udgives en lille Pjece om H. G. F. Holm, forsynet med Prøver af hans Billeder, og fra en interesseret Mand fik jeg en Dag en Forespørgsel, om jeg ikke vilde paatage mig at skrive en saadan Pjece. Jeg svarede ikke Nej til det, men Sagen blev stillet i Bero og er ikke siden bleven taget op. Meget mere om Manden selv end det, jeg har meddelt i „Historiske Meddelelser“, findes vist ikke. Besynderligt nok findes der saa vidt mig bekendt ikke nogen fjærnere eller nærmere Slægtning af ham. Fandtes der nogen saadan, vilde den Opmærksomhed, som de Holmske Billeder i de senere Aar har været Genstand for, vel sagtens ogsaa have kaldt en saadan frem, men der har ingen meldt sig, og deraf maa man slutte, at der ingen findes, som kan vide noget yderligere om ham.

Et nærmere Studium af hans Billeder vilde være meget lønnende for den, som vil trænge ind til Sjælen i det gamle maleriske København, thi det er netop det maleriske i Byens Gader og Pladser, som Holm har haft Sans for at tegne, men nu kan et saadant Studium saa meget lettere gøres, som nærværende Tidsskrift jo ved sine udmærkede Gengivelser og ved sin omfattende Samling af alt det, som er til at faa fat paa, byder en Lejlighed, som Yndere af Holms Billeder hidtil har savnet.

Vi ønsker, at „Før og Nu“ fremdeles maa fortsætte den Mission, som det har paataget sig gennem Reproduktion af københavnske Billeder, nemlig at vedligeholde og vække Kærligheden til vor By med dens mange minderige og særprægede Partier. Vor By ligger herligt i geografisk Henseende, og der er over visse af dens Partier en Duft af fin Ælde, som de Holmske Billeder ogsaa kan vække Sans for. Slotsholmen med sin brogede Samling af gamle Huse med de labyrinthiske Gange, Amalienborg med Omgivelser, Petri Kirke med Pladsen derinde, Rosenborg med sine Blomster og Træer, Frelsers Kirke med sin Provins-Idyl, Gammeltorv-Partiet, Frue Kirke-Kvarteret og meget andet — over alt er der fin Ælde, stilistisk Skønhed, varm Hygge, Historie og Poesi — og noget af dette er ogsaa Tonen i Holms Billeder, derfor rører de Stemnings-Laget i de gamle Elskeres Indre.

København, d. 9. April 1919.

R. P. Rasmussen.

Forinden vi nu forlader den gamle By — Byen inden for Voldene — og begynder at beskrive Forstæderne, bringer vi en Samling smukke og interessante Billeder, som er bleven indsendt af vore Læsere senere, end da vi behandlede de paagældende Kvartere. Blandt disse Billeder er flere Akvareller af betydelige Kunstnere som: Klæstrup, Ølsted, Dahl, F. Helsted, Erik Henning-

Frederikskirke,

eller, som den almindelig kaldes, „Marmorkirken“ skylder oprindelig Frederik d. V sin Tilblivelse, idet han, efter i 1749 at have bestemt, at Kvarteret Øst for Bredgade skulde udlægges med brede, lige Gader, besluttede at den nye Bydel ogsaa skulde have sin Kirke, som i Storstiletthed skulde overgaa alle Byens andre Kirker.

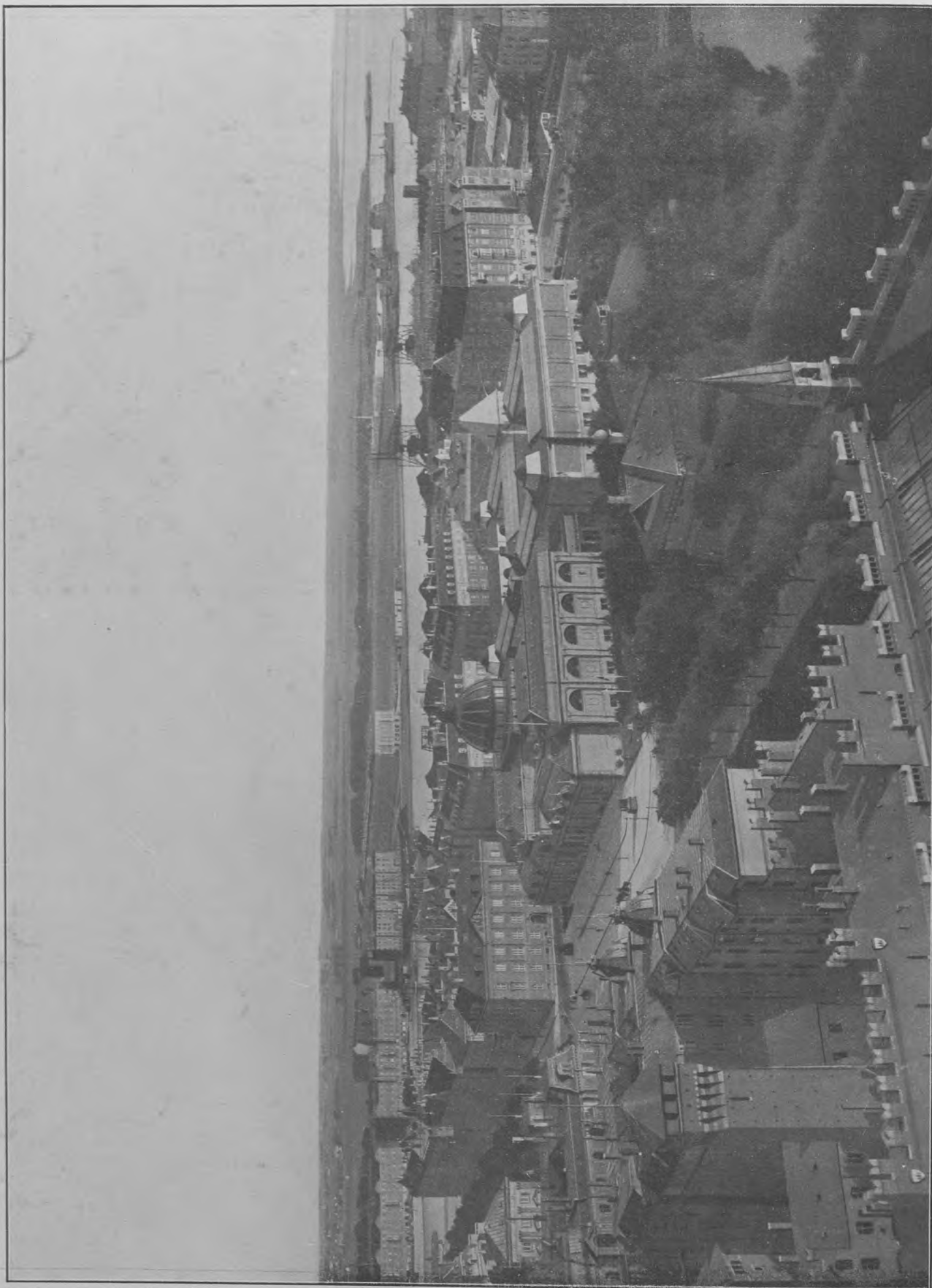
sen m. fl., og Samlingen indeholder Reproduktioner af ganske specielt dygtigt optagne Fotografier, særlig Udsigterne fra Raadhustårnet samt Billederne af den nedrevne Knippelsbro og af Marmorkirken er meget smukke. De store Udsigtsbilleder fra Nikolai Taarn, tegnede af den bekendte S. H. Petersen, er ogsaa i høj Grad interessante og veludførte, hvilket ligeledes er Tilfældet med Udsigterne fra Marmorkirkens Kuppel.

Til Plads valgtes en Del af Charlotte Amalies Have lige for den projekterede Frederiksgade og Amalienborg Plads. Da Eigtved havde lagt Planen til Bydelen og opført flere af dens Pragtbygninger, var det naturligt, at han blev Kirkens Bygmester. Kirken skulde efter Planen være en Rotunde med Kuppel og to Portaler samt to Taarne i Rotundens Tværakse og skulde opføres af Sand- og Mursten, men ved Res. af 21/3 1753 bestemtes, at Murene baade ind- og udvendig skulde beklædes med norsk Marmor. Imidlertid viste der sig Utilfredshed med Eigtveds Tegning, hvorfor han

udarbejdede nye Planer, hvoraf en ogsaa blev antaget. Men kort efter døde han, Juni 1754, og Arbejdet fortsattes af Laur. Thurah og Anthon. Snart efter blev dog den franske Arkitekt Jardin indkaldt som Bygmester, og et af ham udarbejdet Projekt — med Bibeholdelse af den paabegyndte Bygnings Fundamenter og Sidetaarnene, men Hovedkirken skulde være en Kvadrat med

bejdet, ligesom der efterhaanden fremkom 'de forskellige For-
slag om Benyttelsen af Ruinen — eller Marmoret.

Da traadte Etatsraad Tietgen til; han købte i 1874 Ruinen af Finansministeriet med den Forpligtelse at fuldføre Kirken. Han henvendte sig til Prof. Meldahl om et Prospekt til en Kirke, hvorved man saa vidt muligt kunde benytte, hvad der før var

Fot. Raadhusforvaltningen.
Udsigt fra Raadhustårnet over Hovedbrandstationen, Tivoli, Vestre Boulevard, Glyptotheket til Islands Brygge og Kaltebod Strand. 1907.

ottesidet Hovedrum og 4 mindre Kapeller i Hjørnerne — blev antaget ^{20/6} 1766. Samtidig vedtoges, at Kirken helt skulde opføres af Marmorblokke, en Bestemmelse, som paa Grund af sin overordentlige Kostbarhed i Virkeligheden dødsmodte Foretagendet. Efter Fr. V.s Død maatte den aarlige Sum til Arbejdet betydeligt nedsættes, og ved Res. af ^{9/11} 1770 standsede Struensee det helt.

Der var siden flere Gange Planer fremme om at genoptage Ar-

bejdet, og til Bebyggelse af de omliggende Grunde, saa at Kirken og dens Omgivelser kunde komme til at danne en arkitektonisk Helhed. Efter at Ministeriet i 1875 havde approberet Prospektet og Planen, toges der fat paa Opførelsen, og ^{10/8} 1894 indviedes Kirken.

Fot. Raadhusforvalteren.

Vor Frelser's Kirke. Kristians Kirke.

Udsigt fra Raadhustårnet over Christiansborg Slot til Christianshavn. 1907.

Fot. Raadhusforvalteren.

Petri Kirke.

Vor Frue Kirke.

Rundetaarn.

Udsigt fra Raadhustårnet over den gamle By. 1907.

Fot. Raadhusforvalteren.
Marmorkirken.

Nikolaj Taarn (med Spir, paasat 1909).
Udsigt fra Raadhustaarnet.

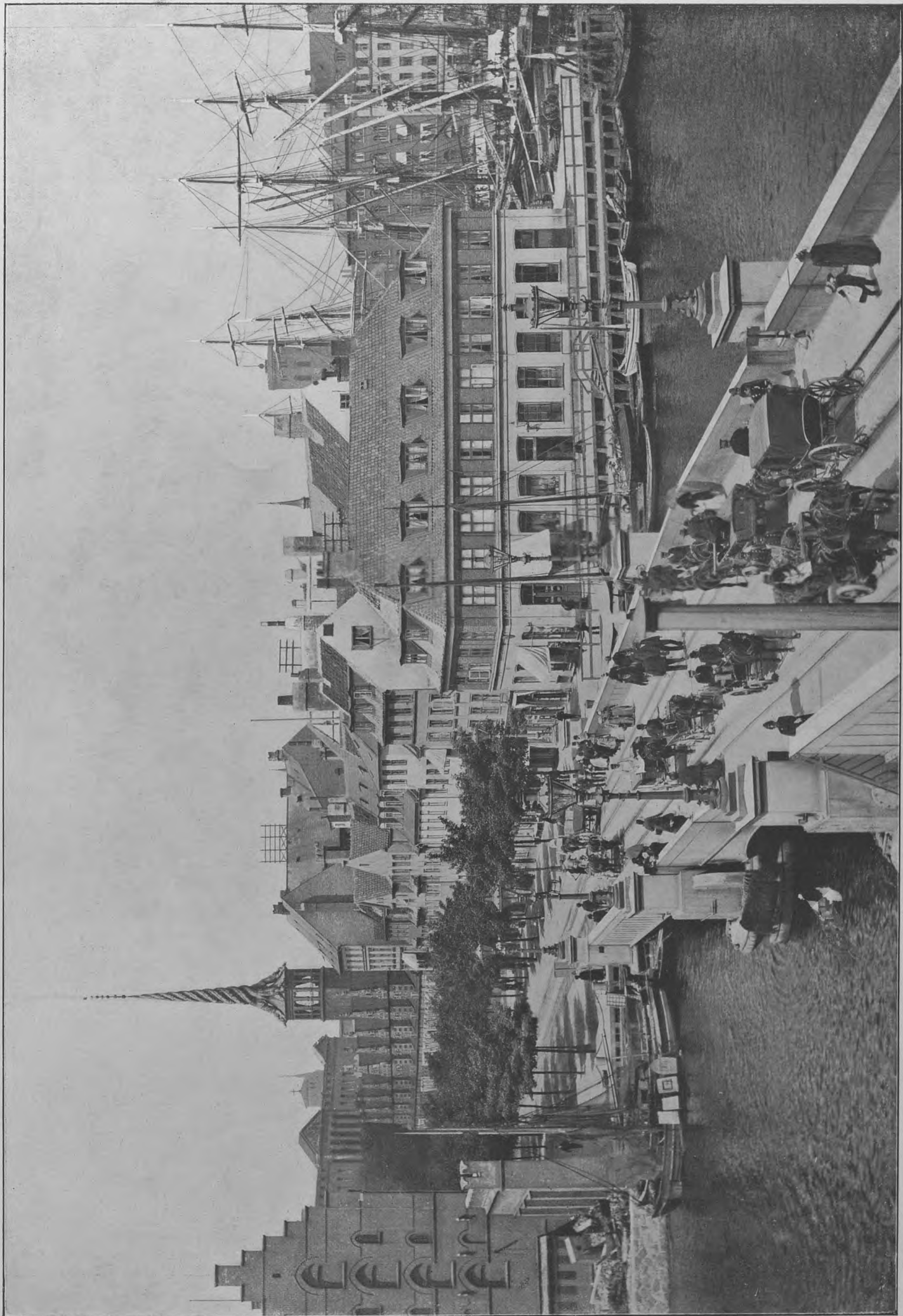
Ruinerne af Christiansborg Slot,
nedbrændt 1884.

Fot. Raadhusforvalteren.
Rundetaarn.

Domhuset.
Marmorkirken.
Udsigt fra Raadhustaarnet. 1907.
Helligaandskirken.

Nikolaj Taarn
(uden Spiret).

Fot. Vilh. Tryde.

Christiansborg i Ruiner. Børsen.

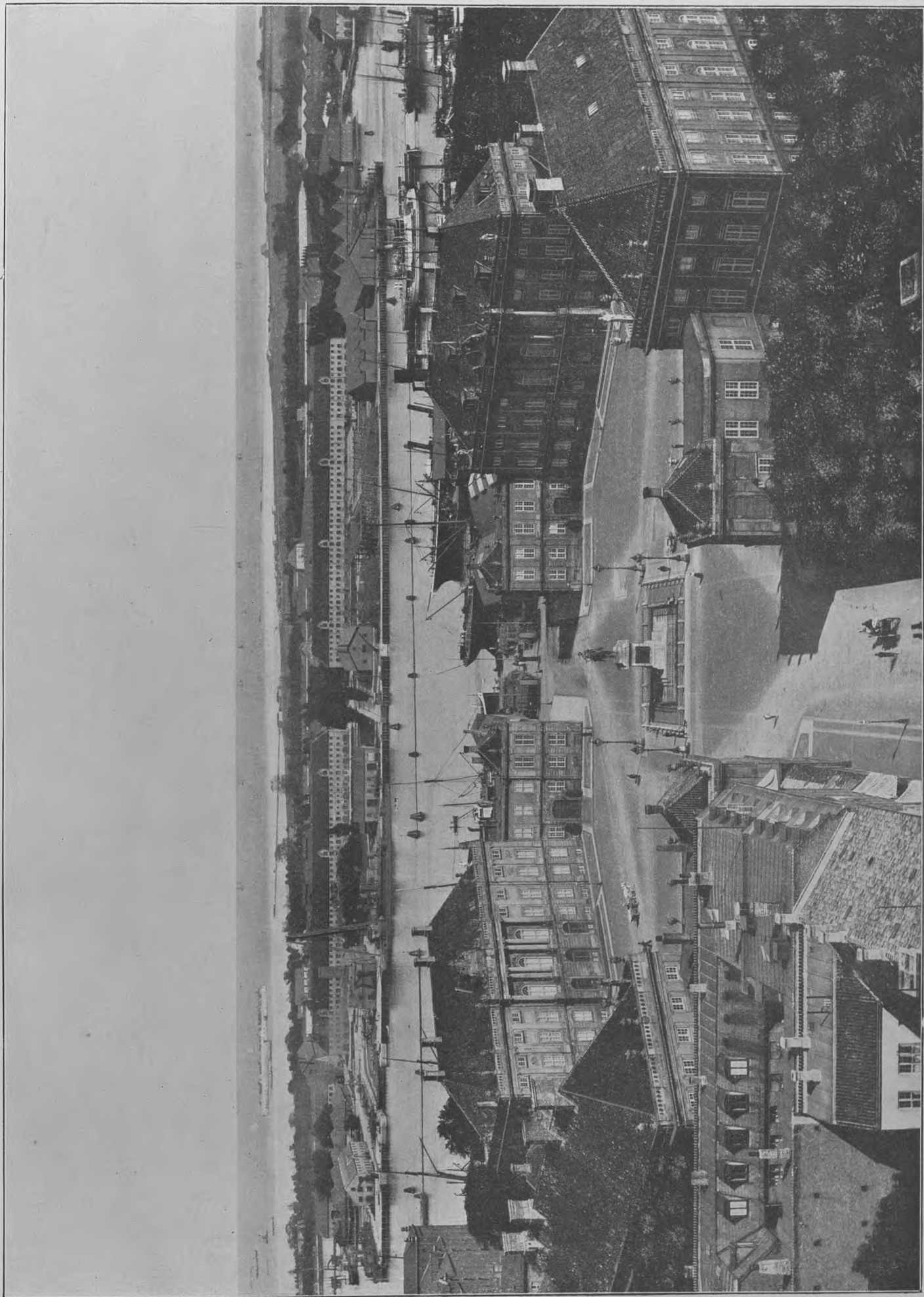
Den i 1869 opførte „Knippelsbro“, som forbandt Slotsholmegade med Store Torvegade, og som i 1908 afløstes af den nuværende Bro, hvoraf vi bragte et Billede fra Aabningsdagen i 1. Aarg. Nr. 3.

(Billedet er taget i Slutningen af 1890erne.)

Nikolai Taarn.

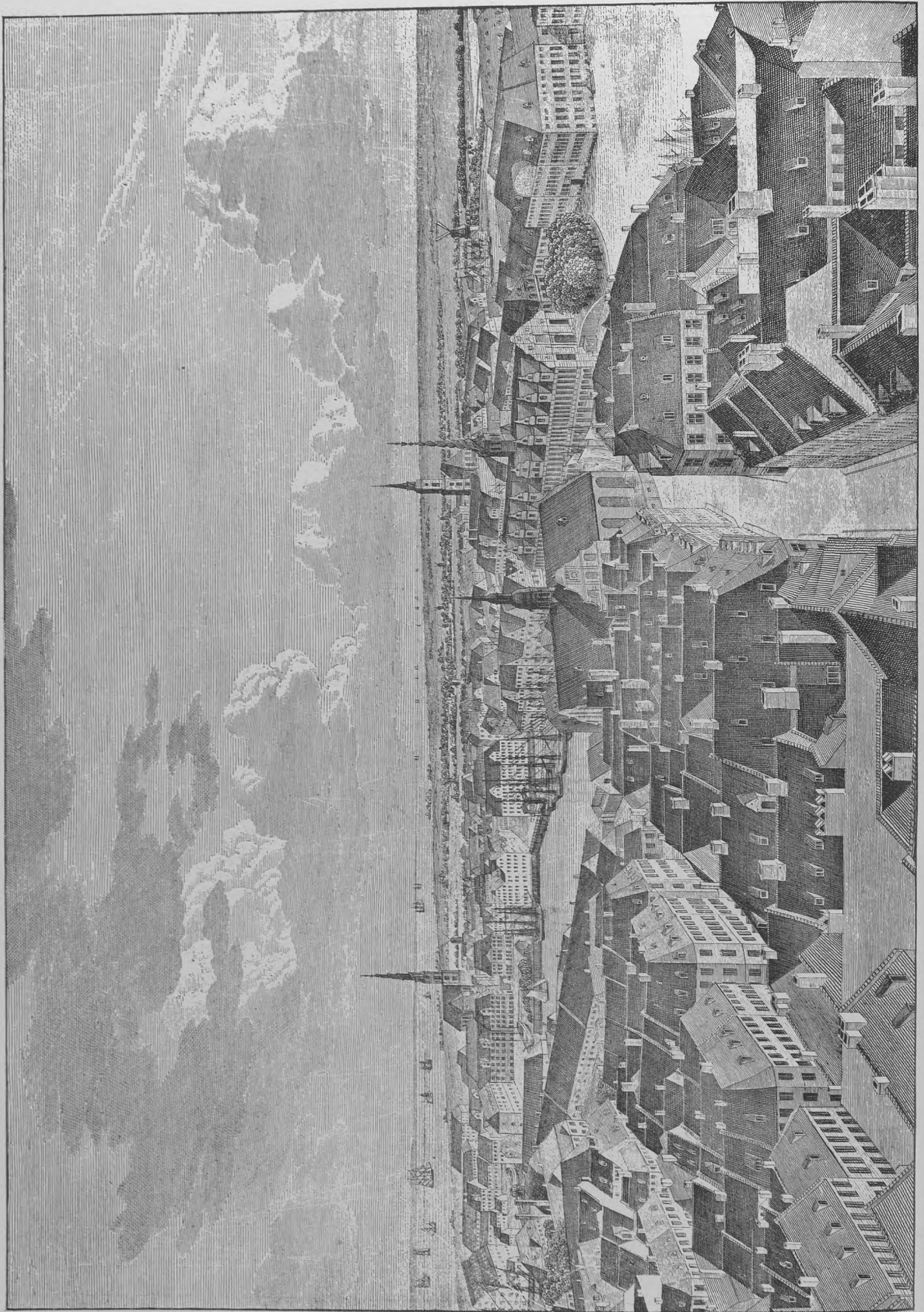

Fot. VIII. Tryde. Rigsdagsbygningens Tag. St. Albans Kirke. Frederiks Hospital. Kirurgisk Akademi. Toldboden. Udsigt fra Marmor-kirkens Kuppel over Bredgade-Kvarteret. Langelinie og Toldboden til Havnen og Rheden. I Baggrunden t. v. Batteriet „Tre Kroner“, t. h. Befshaleaen.

Fot. Vilh. Tryde.

Udsigt fra Marmorerkirkens Kuppel over Amalienborg, Havnen og Flaadens Leje til Orlogsværftet. I Baggrunden Søbefæstningen „Prøvestenen“ (1890erne).

S. H. Petersen fecit.

Kallebodstrand.

Vor Frelsers Kirke.

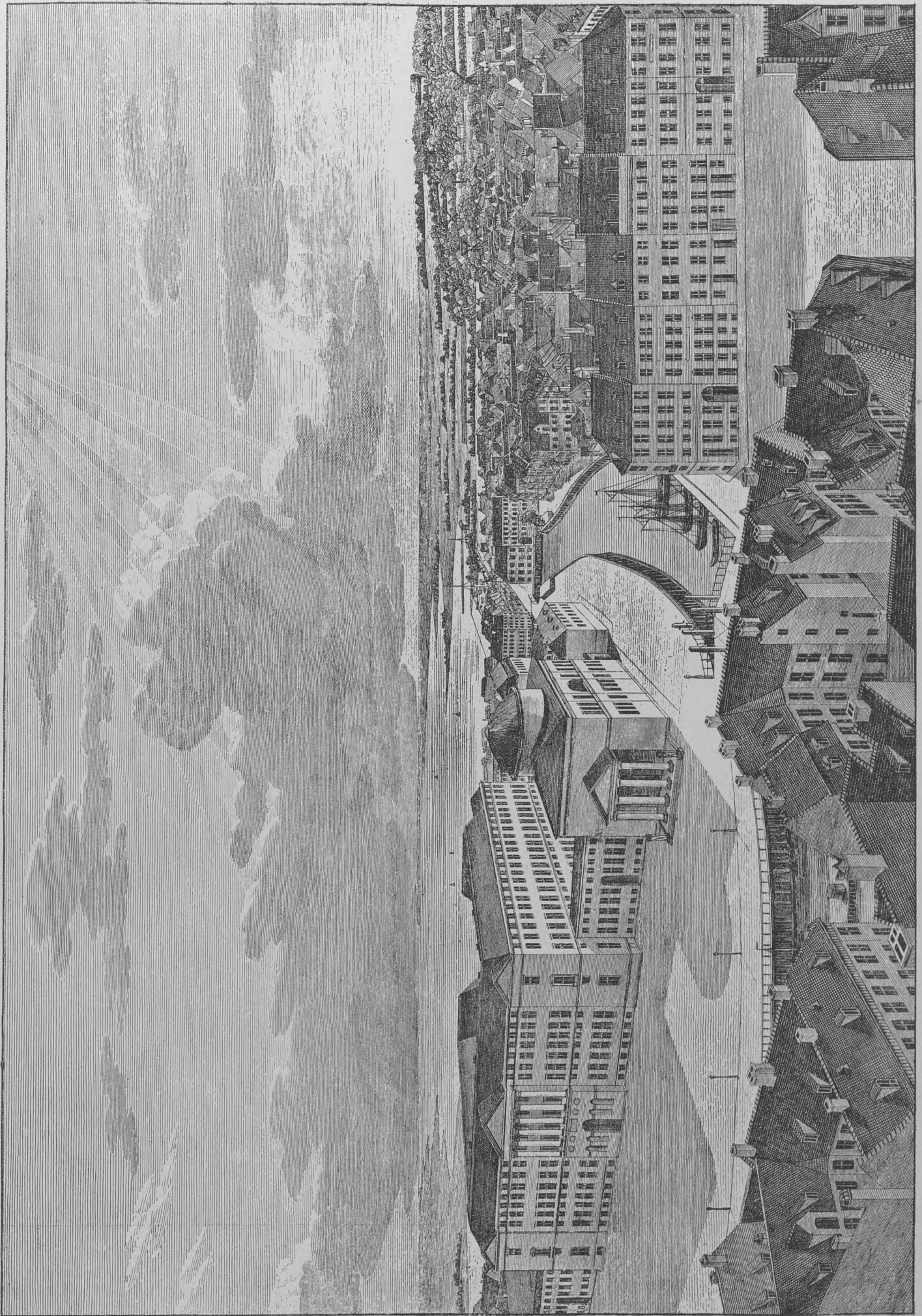
Knippelsbro.

Den sydlige Del af København, set fra Nikolaj Taarn, 1837.

Holmens Kirke, Kristians Kirken.

Børsen.

Ministerialbygningen.

S. H. Petersen fecit.

Christiansborg Slot.
Hotel Royal.

Slotskirken.

Den sydvestlige Del af København, set fra Nikolaj Taarn, 1837. I Baggrunden Kalleboderne.

Slottsholmskanalen. GI. Strand.

Højbroplads.
I Baggrunden Frederiksberg Slot.

Vor Frelsers Kirke,

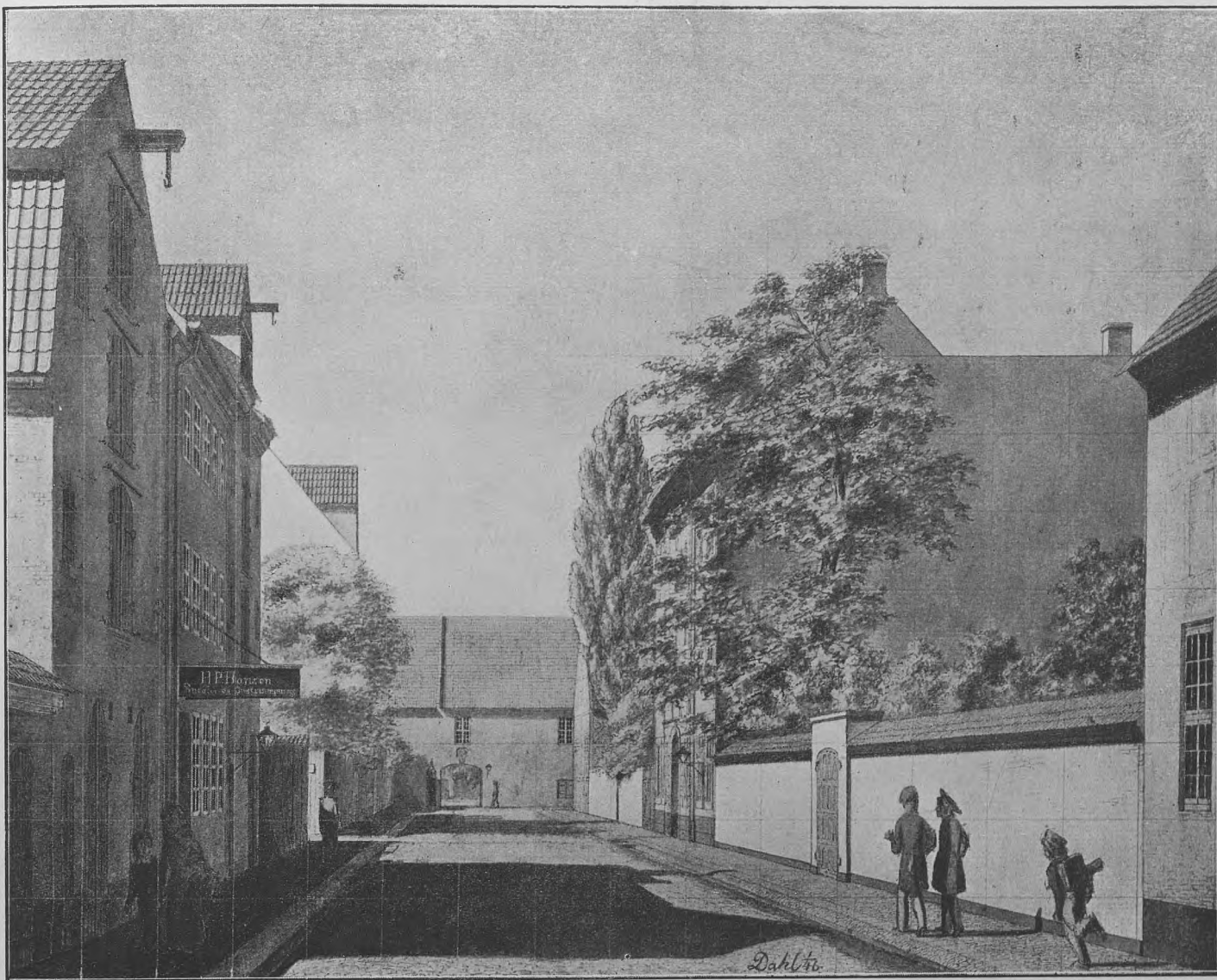
opført 1682—1696 (Grundstenen nedlagdes $\frac{19}{10}$ 1682 og Indvielsen fandt Sted $\frac{19}{4}$ 1696) efter Tegning af Lambert v. Hagen. Kirken henstod uden Spir indtil

besteg Taarn og Spir ad Spiraltrappen; helt fuldendt var dog Kirken først d. $\frac{28}{9}$ 1752. Spiret havde da kostet ca. 30,000 Rdlr. Kirken har i Tidernes Løb været underkastet mange store og kostbare Restaurationer. Den Kirken omgivende Kirkegaard, der alle-

Fr. V i 1747 skænkede 5000 Rdl. til dets Opførelse, og lod det reise efter Tegn. af Laur. Thurah, der havde faaet Ideen til Spiralgangen fra Kirken Sapienza i Rom. Tømmerværket reistes 1749. $\frac{25}{4}$ 1750 opsattes Kuglen og Frelserens Statue og $\frac{29}{8}$ 1752 foregik saa at sige Indvielsen ved Kongens Nærværelse, idet han

rede var Kirkegaard før Kirkens Opførelse, blev først nedlagt 1853 og var den sidst benyttede indenfor Voldene, ligesom den var den sidst udvidede, idet der 1836 blev lagt et 7500 □ Al. stort Areal til den. Paa Kirkepladsen er der 1867—68 opført et Ligkapel.

Dahl fecit.

Vildersgade paa Christianshavn, 1846.

Originalen tilh. Fru Winding.

F. Helsted fecit.

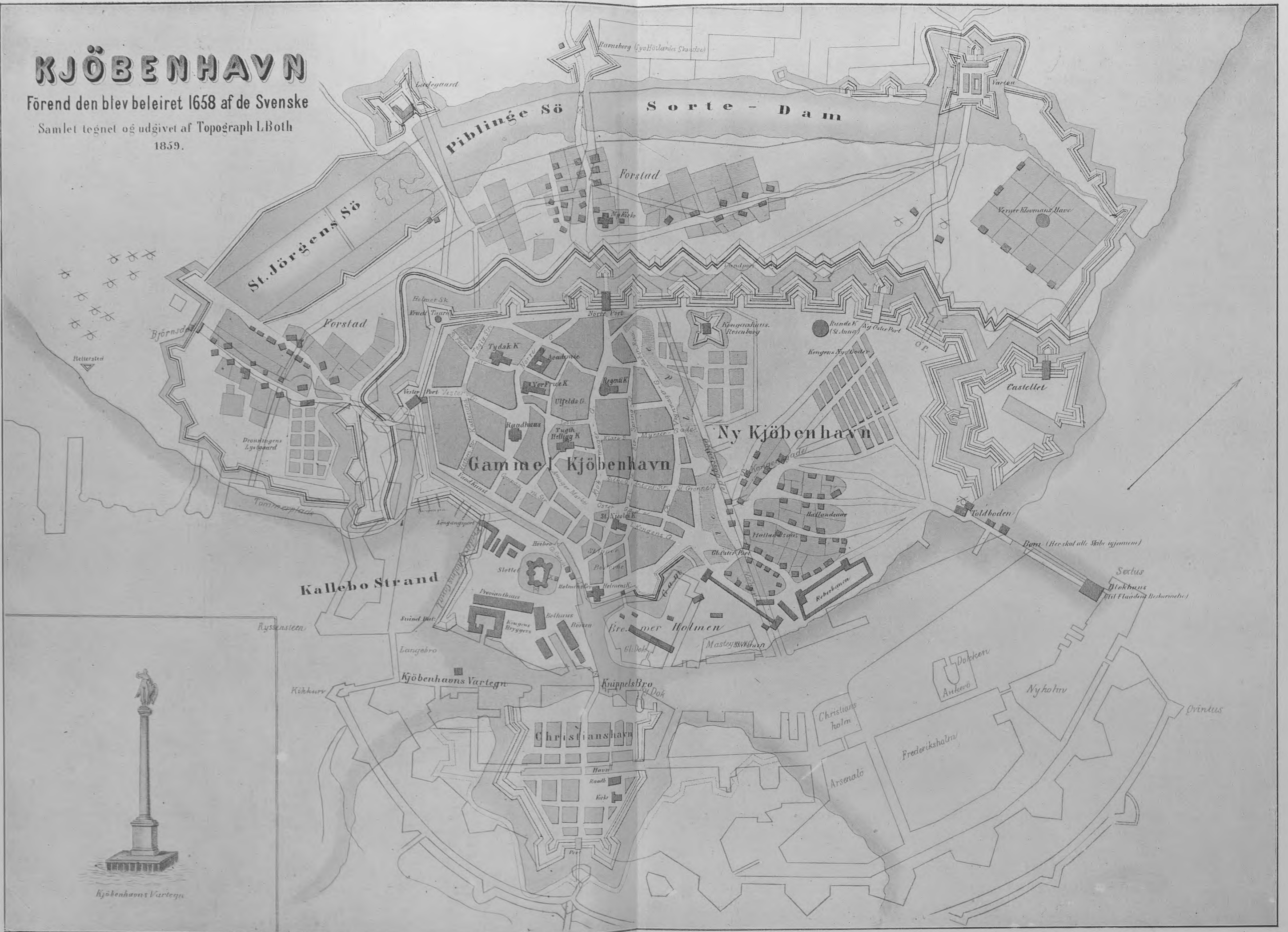
Larsens Plads.

Originalen tilh. Fru Winding.

KJÖBENHAVN

Förend den blev beleiret 1658 af de Svenske

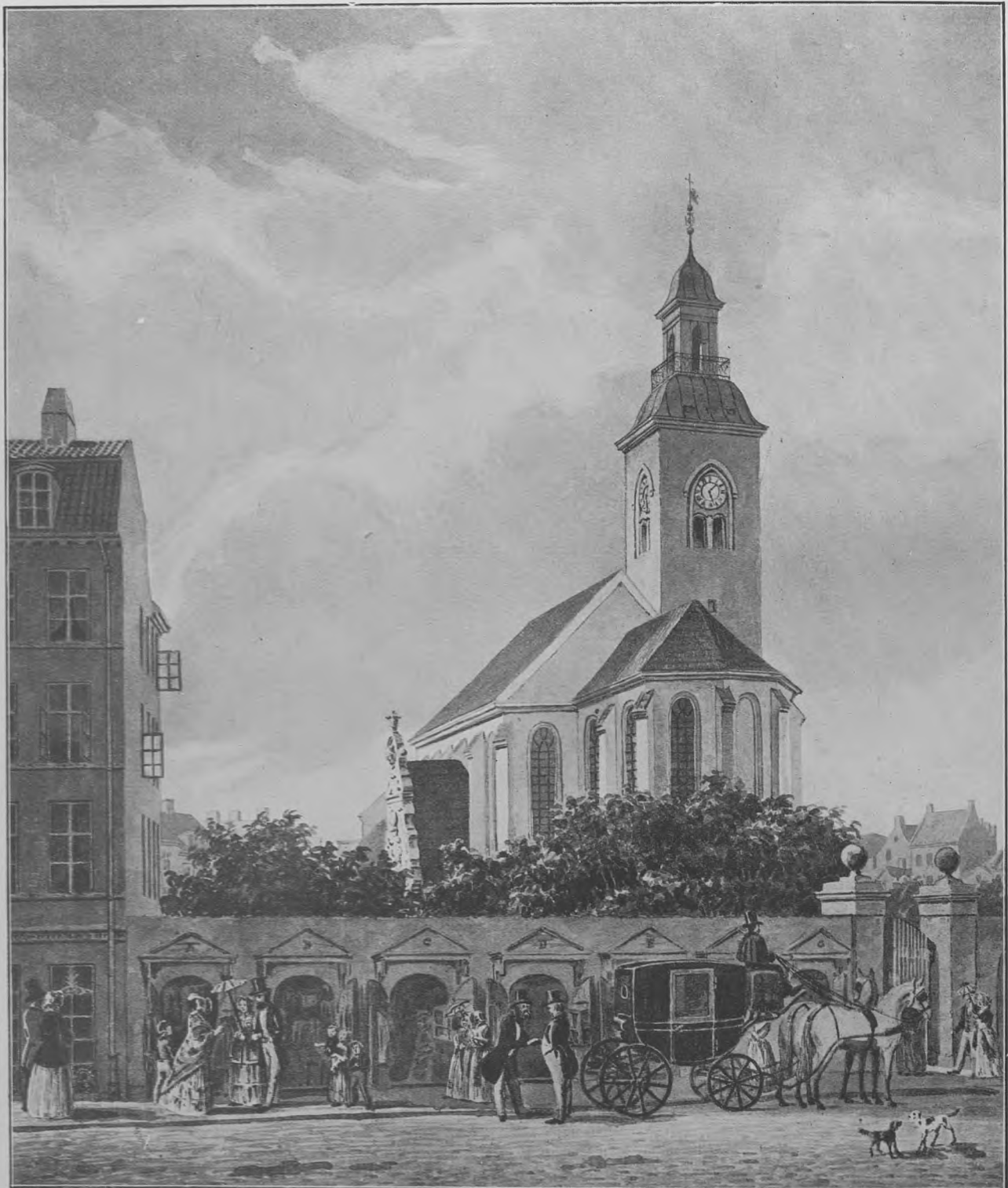
Samlet tegnet og udgivet af Topograph LBoth
1859.

Helligaands Kirke,

tidligere kaldet Helligestest- og Helliggestes (ved ministeriel Res. af 13/4 1881 fik den sit nuv. Navn), nævnes første Gang 1449 og var da sikkert en ret uanselig Kirke, som vistnok kun bestod af Skib og Kor, hvis Mure hvilede paa et mægtigt Lag af Kampesten. Paa

tagelse af en lille Korshvælvning styrtede ned. Aar 1730 toges der fat paa Genopførelsen efter I. C. Kriegers Tegning, og 30/11 1732 blev Kirken atter indviet. Men Restaurationen, der i alt havde kostet 30,542 Rdlr. var kun maadelig og Kirken havde tabt meget ved Ombygningen. Kirken restaureredes 1747—49, 1769,

P. Lund fecit.

Nordsiden nær ved Koret opførtes fra 1582 paa Christoffer Walkendorfs og Menighedens Bekostning det 112 Fod høje, i 8 Stokværk inddelte Taarn, hvis slanke Spir først blev færdigt 1594 (nedtaget og restaureret 1671). Samtidig rejstes et lille Klokketaarn midt paa Bygningen, ligesom vistnok hele Kirken restaureredes.

Ved Københavns Brand 1728 brændte Kirken. Ydermuren blev vel staaende, men Hvælvingerne med Und-

Originalen tilh. Fru Winding.

1794, 1820 og underkastedes en større hovedsagelig indv. Reparation 1845—46 som kostede 66,670 Rdlr. Men endnu stod Kirken 30 Aar og ventede paa den nødvendige Ombygning. Den foretoges 1878—80 under Ledelse af Prof. H. B. Starck og kostede 273,987. Ved denne Lejlighed fjernedes Lærredsboderne ud til Niels Hemmingsensgade og Muren ud mod Walkendorfsgade afløstes af et Jerngitter.

Erik Henningsen pinx.
Cand. Knud Leisner.

Frikvarter i „Efterslægten“ Skolegaard (paa Østergade), 1886.

Se Teksten om „Efterslægten“ i 3. Aarg. Side 229.
Inspekt. Bokkenheuser. Skrivel. Lange. Etatsraad C. Brix.
Prof. Agerskov. Cand. Arth. Abrahams.

Tilh. Efterslægtsselskabets Skole.

P. Klæstrup fecit.

En Stigetransport i gamle Dage. Hj. af Store og Lille Helligøjststræde.

Originalen tilh. Fru Winding.

P. Ølsted fecit.

Indgangen til Tollboden fra Tollbodvejen, tilvenstre Firmaet C. K. Hansens Ejendom, hvor Firmaet endnu residerer (1860erne).

Originalen tilh. Fru Winding.

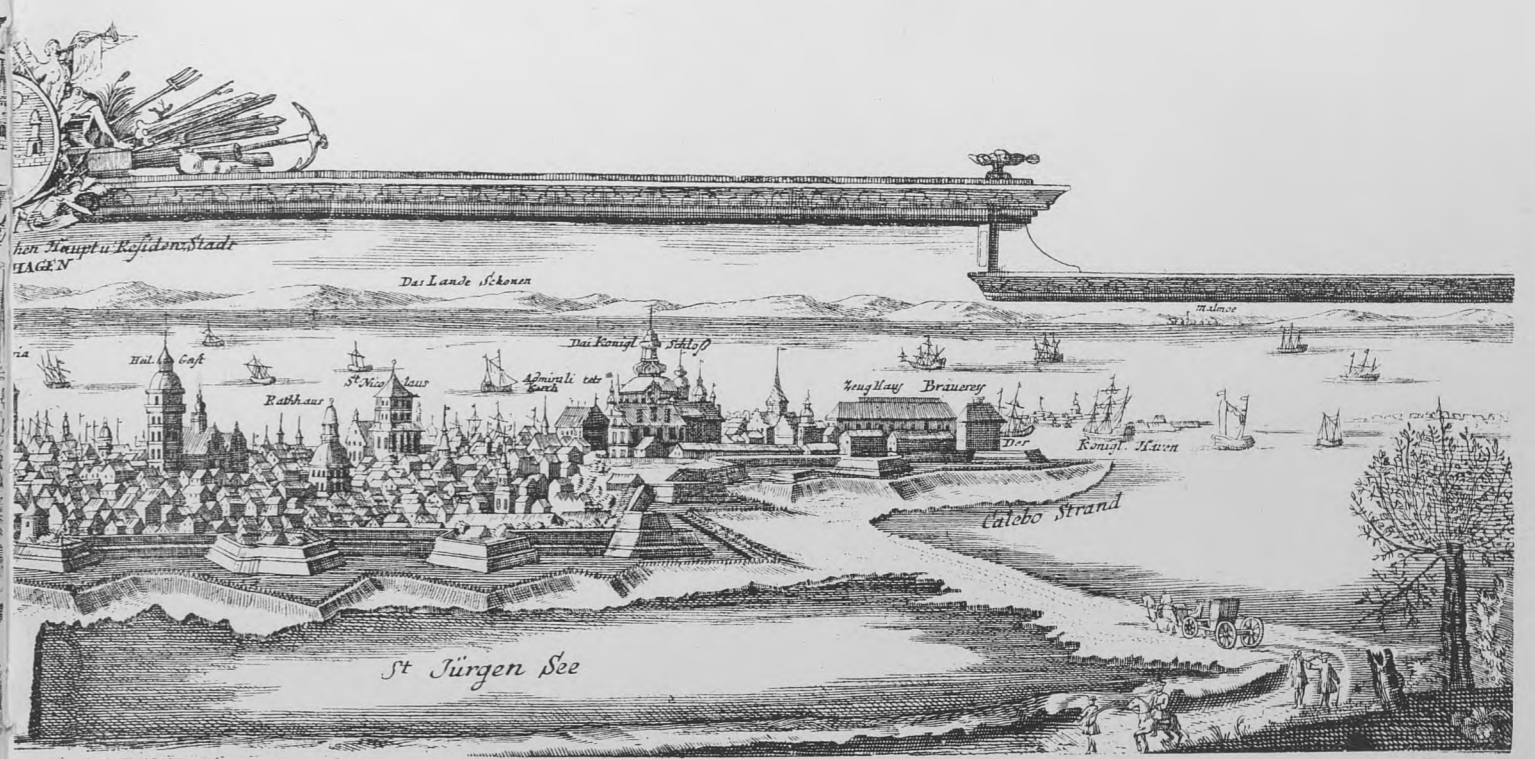
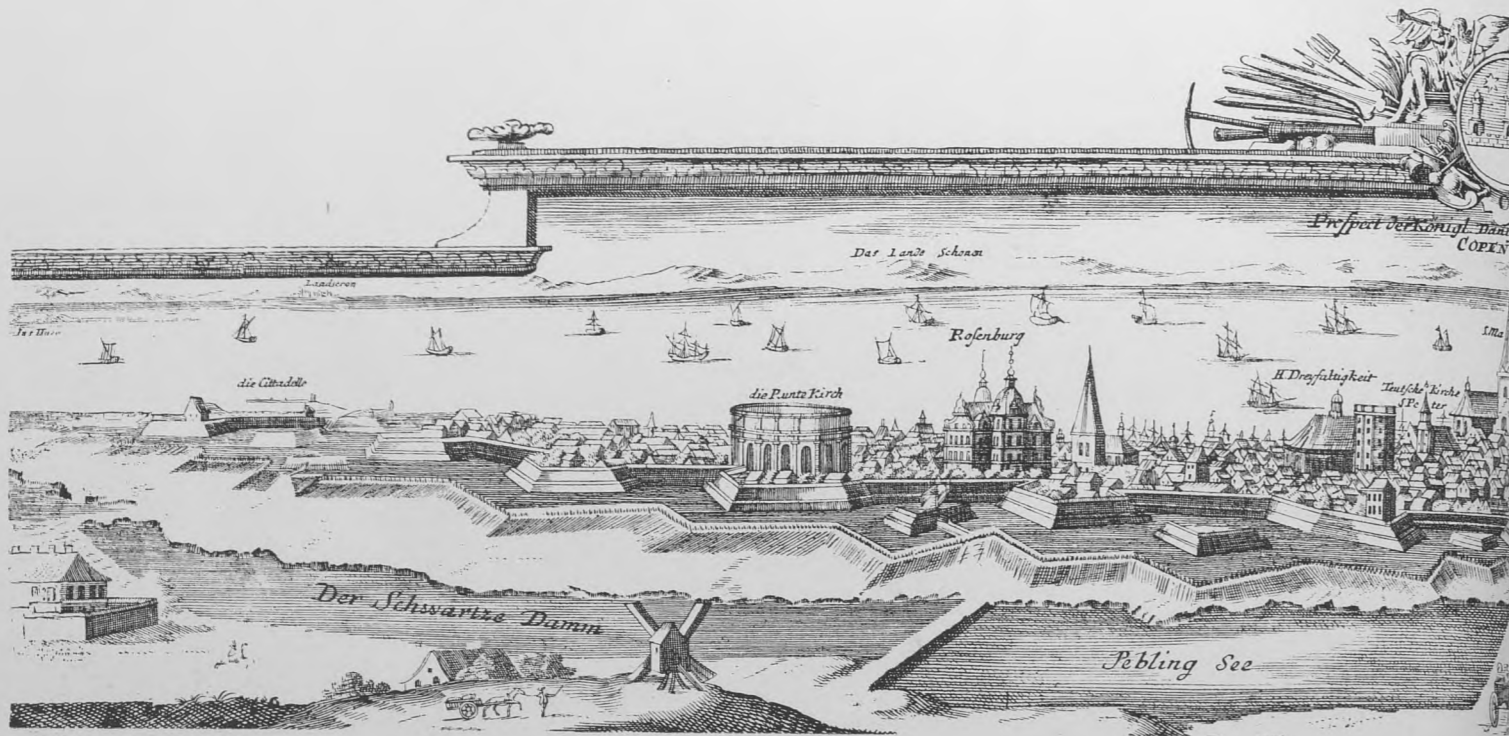
Langelinies Pavillon, opført af Københavns Kommune 1901—02. Paa 1ste Sal har „Kgl. dansk Yachtklub“ sine Lokaler.

P. Kløstrup fecit.

Kongelig Kanefart paa Langelinie.

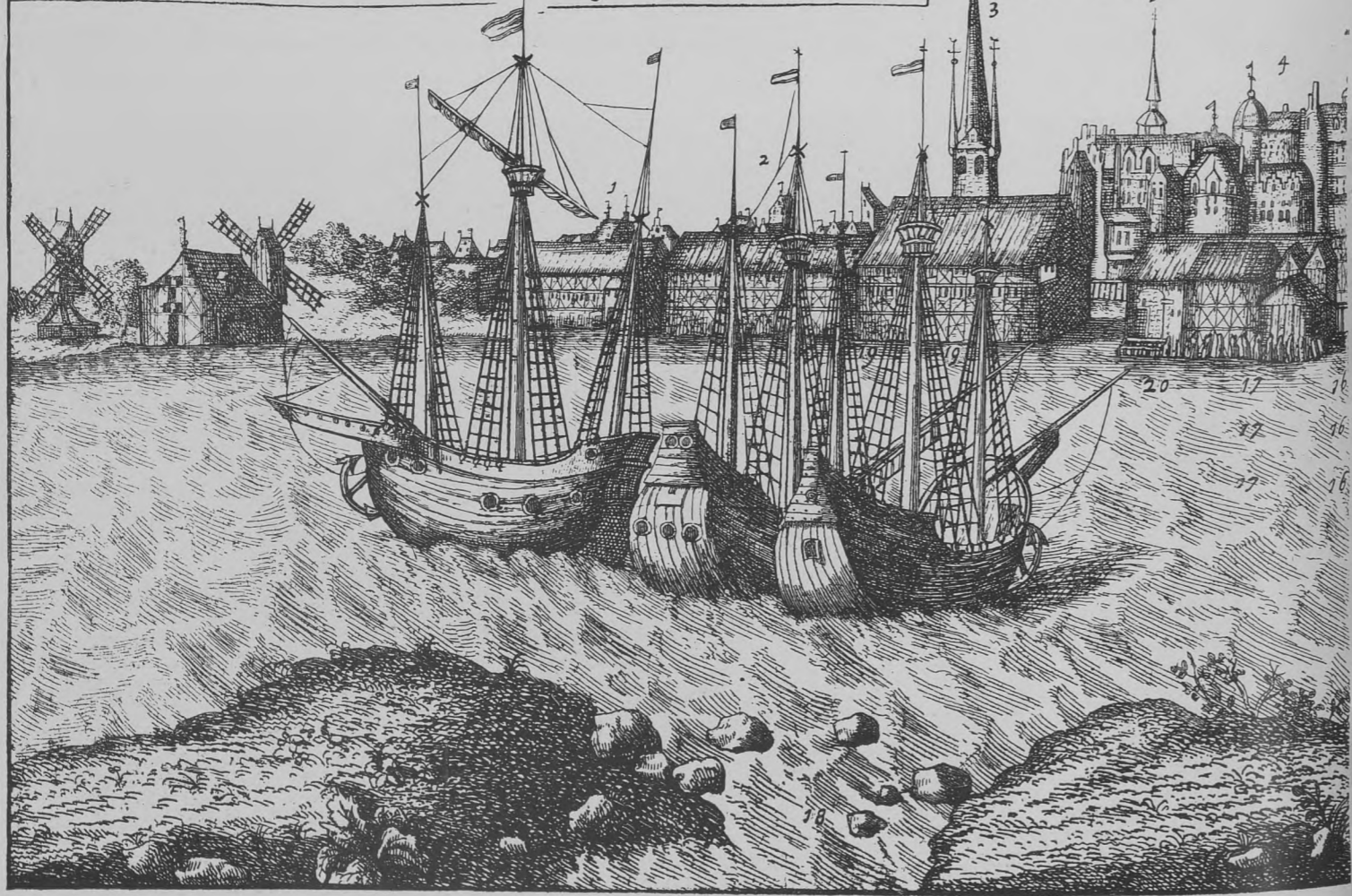
Originalen tilh. Fru Winding.

Prospekt af København.

1. Vester Port. 2. Nörre Port. 3. Vor Frue Kirke. 4. Slottet oc Slottens Kirke. 5. Slots Port-hus. 6. nu Raadhuus, mens tifforne Toldboden, oc der Cancelliet nu er Proviant huuse. oc var da Cancelliet paa Slottet. Strax inden Sløssporten paa den vestre Haand op ved den mørche gærg, oc Raadhuus paa den Höyere Hand inden Sløssporten nu Sucherbageren. er 7. H. Geistes Kirke. 8. Stads vagthaus. 9. Kongens Smide paa Holmen, nu Holmens Kirke. 10. S. Nicolai Kirke ii Holmen. 11. Østerport. 12. Tise-torn. 13. den sted hvor nu Gammel oc ny Børs

Kjöbenhavn
 sönder deel

fn. HAFNIA
 1587

14. den liden Høfud Sted imellum gammel oc ny Børs, oc de Huuse paa den anden side. 15. der staar nu ny Bolhuus, Kyrbitz, Gabels, Böichs, oc Skackis Gaarde: Saa oc Suckerhuuset etc: 16. Groeneighn paa Christianshafn. 17. Huuse som hørde da til Slottet. 18. der stümes paa de tider at hafve verit en Toldboden. 19. Sløttoplodsen.

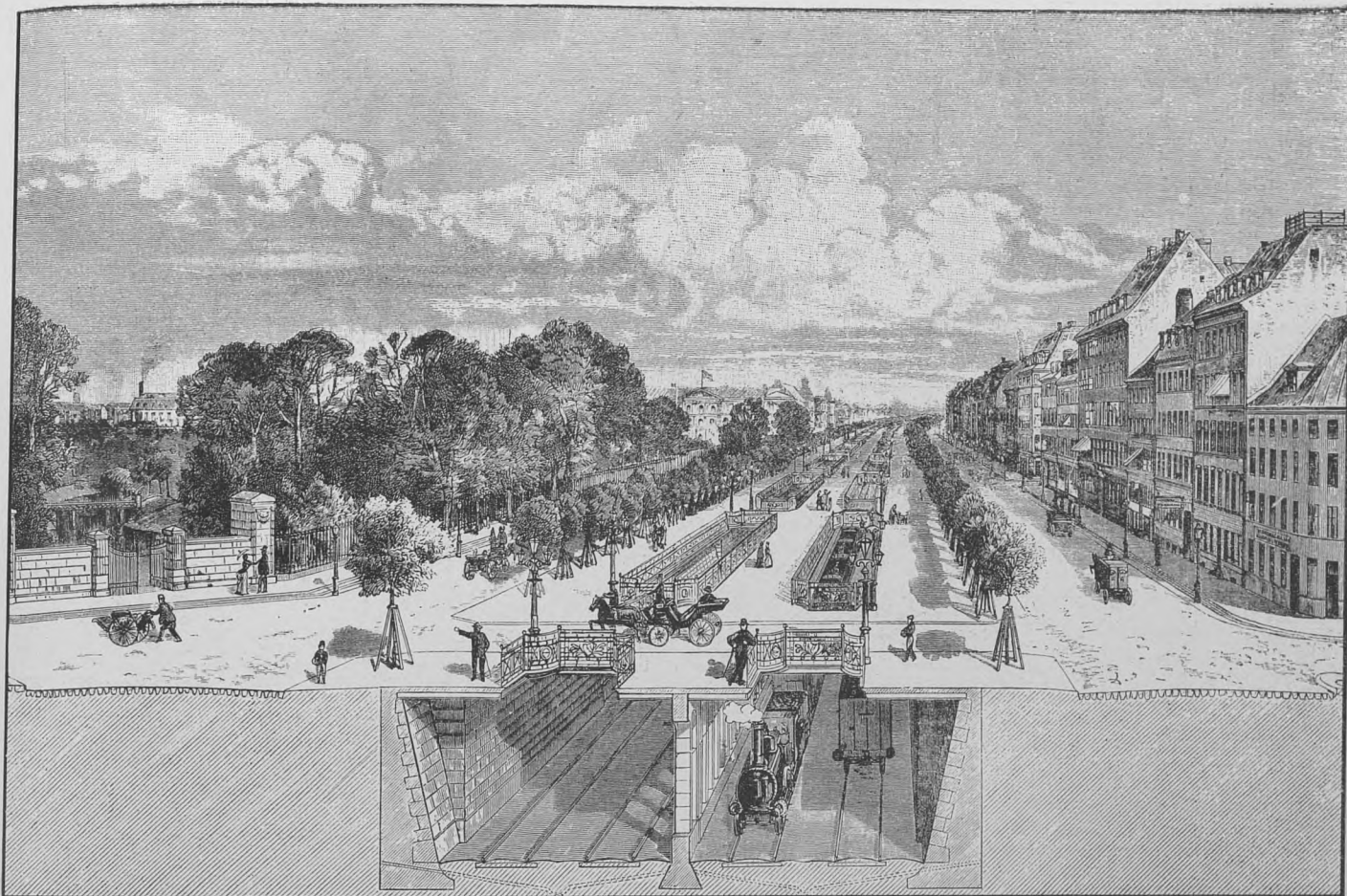

Den nyplantede Boulevard ved Nørrevoldgade efter Nedrivningen af Volden (1870erne).

Fot. „Før og Nu“.

Det samme Terræn, som det henlaa Decbr. 1915. — Man udgraver til Boulevard-Banen.

Ingeniør Hammerichs (senere Etatsraad) i 1885 udarbejdede Plan til Boulevard-Banen, paa Basis af hvilken Projektet nu er udført.

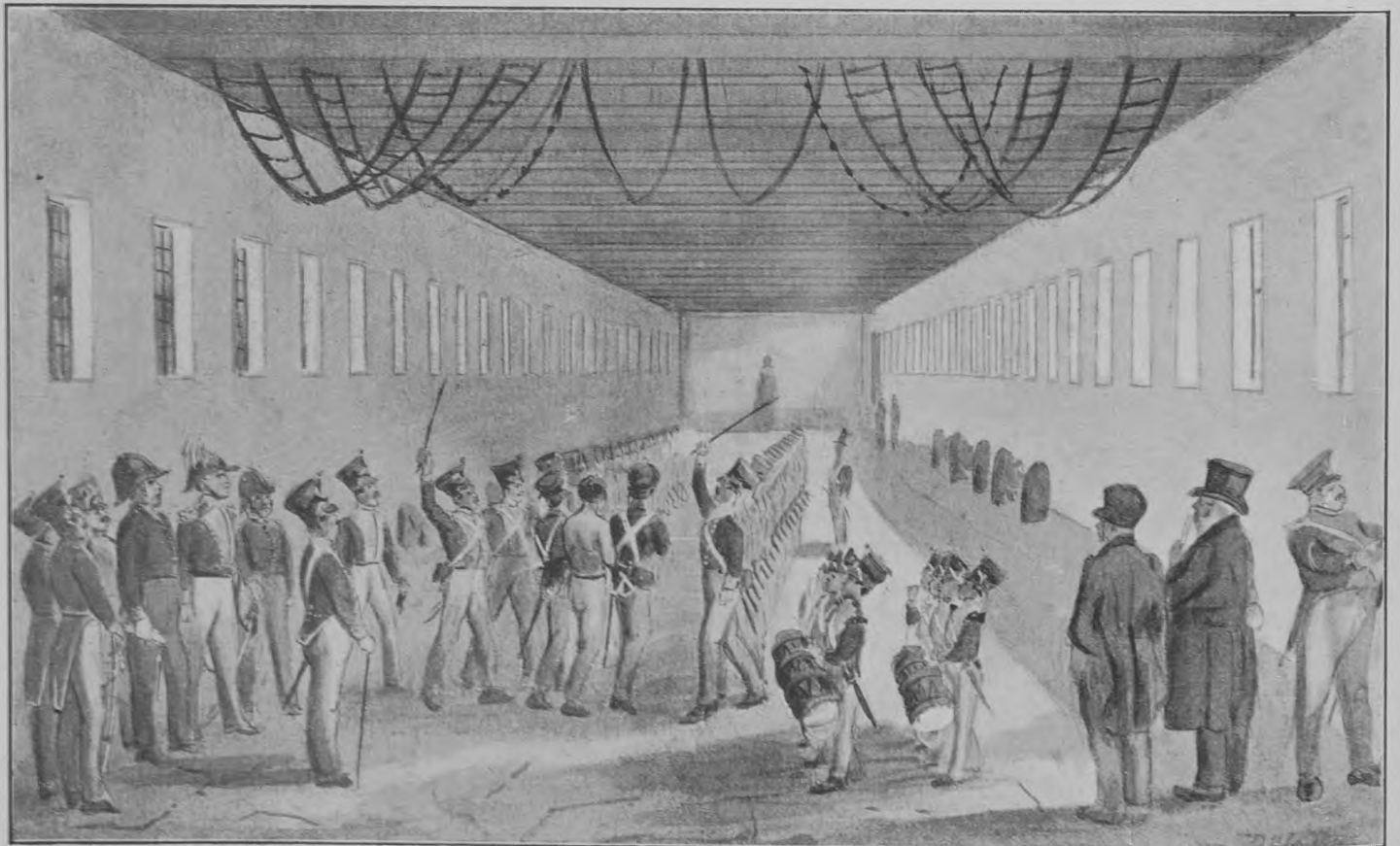

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Terrænet som det ser ud nu, efter at Arbejderne ved det underjordiske Baneanlæg er fuldførte og Jordstykket er planeret og beplantet.

Udsigt fra Hj. af Vestervold over Ørstedsparken, 1880erne.

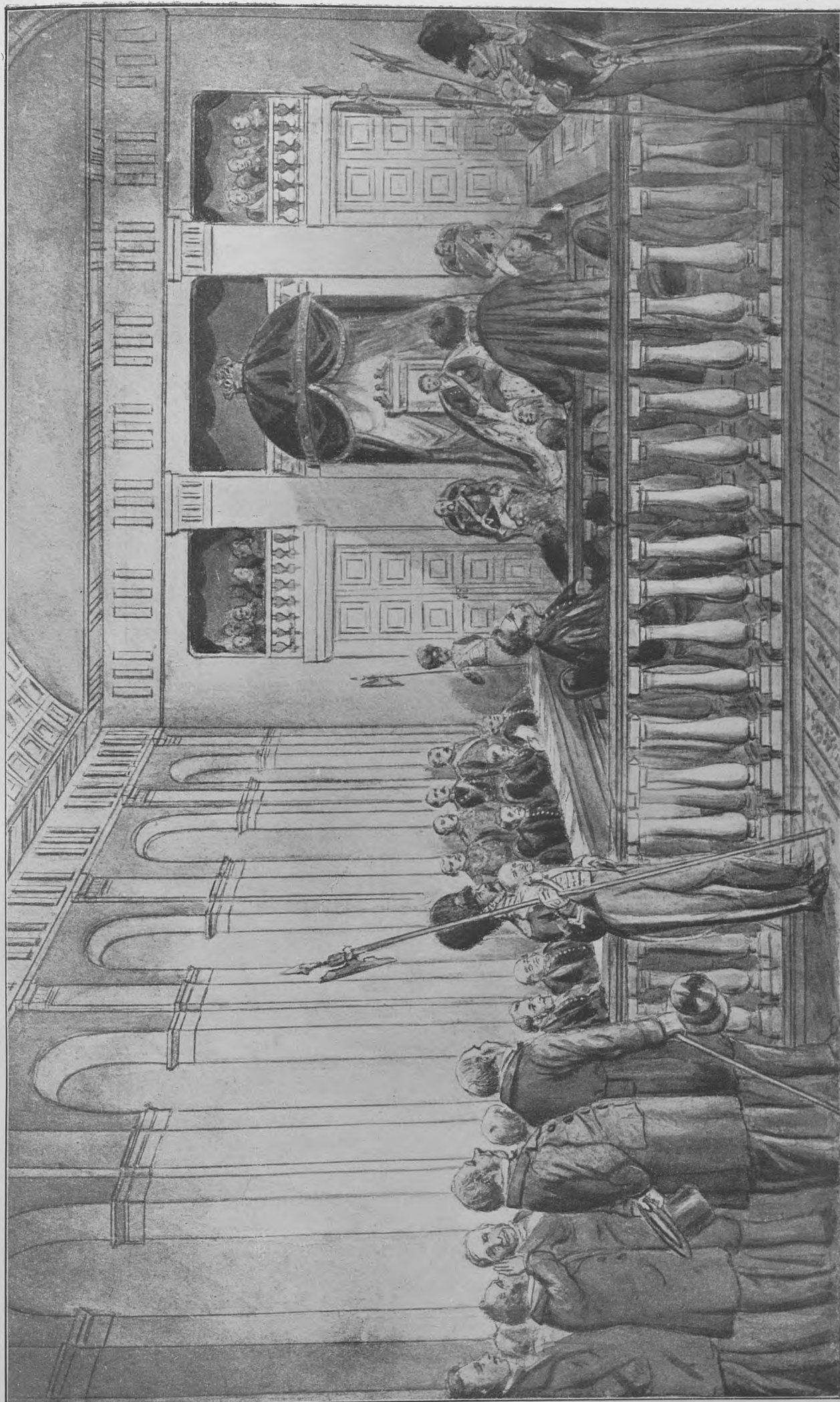

P. Klæstrup fecit.

Spidsrodsløben i Gothersgades Ekscercherhus.

Originalen tilh. Fru Winding.

En barbarisk militær Afstrafningsmetode, som først afskaffedes i det 19. Aarhundrede. For at dæmpe det uheldige Offers Skrig, rørtes Trommer og Piber under Straffens Fulbyrdelse.

P. Klæstrup fecit.

Højesteret i sin oprindelige Skikkelse.

Højesteret eller, som den oprindelig kaldtes, „Herredagen“, oprettedes 1661 og bestod af et lige Antal adelige og uadelige Bisiddere. Den samledes ordentligvis en Gang om Aaret i to, tre Sommermaaneder og blev baade „indblæst“ og „udblæst“ paa Gadebjørnene af kongelige Herolde, ledsagede af Trompetere og Paukeslagere. Kongen præsiderede hyppigt i Rættin. Vagten bestod paa Aabningsdagen af hele det kongelige Drabantkorps og udenfor en Kommando af Livgardien til Hest; i de almindelige Møder derimod kun af to Drabanter med Hellebarder.

Originalen tilh. Fru Winding.

Rørbye fecit.

Originalen tilh. Fru Winding.

En Student i Gallauniform i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Vesterport — Vesterbro.

Det oprindelige Terræn nærmest om København viser sig at have været delt ved Vandløb og Mosedrag i naturlige Afsnit, og da saadanne Afsnit overalt i Landet almindeligvis dannede Ejerlagene: de oprindelige enten fælles eller enkelt Ejendomme, har dette vistnok ogsaa været Tilfældet her, hvilken Antagelse stemmer ganske godt overens med de Oplysninger der i saa Henseende er levnede os fra Fortiden. Det maa her bemærkes, at de nuværende Søer omkring København er kunstigt frembragte og at deres Leje tillige med Rosenengen paa Østerbro og Rosenaaen over Vesterbro har dannet et eneste, 6—800 Alen bredt Engdrag, der i en Bue i større og mindre Bredder strakte sig fra Sundets Kyst til Kallebodstrand.

Et naturligt Vandløb der kom fra Egnen ved St. Vibenshus og fra en Mængde derværende Damme og Kær hvoraf Dammene paa Fælledeerne er Rester, strømmede ad Skraaninger ned i dette Drag og fulgte saa dets Midte til St. Jørgens Sø, hvor det faldt ud i Ladegaardsaaen (Rosbæk Mølleaa), som dengang fra Egnen omtrent ved Bangertsbro strømmede igennem den derværende naturlige Lavning mere sydlig, og begge Vandløb fulgtes saa ad under ét i Rosenaaens Leje ud til Stranden.

for Retten, at der i hans Barndom afbrændte en By, som laa vest for hvor ny Hollænderby (nu Frederiksberg) blev bygget. Byen kaldtes Soelbjerg og Jorderne lagdes under Ladegaarden.

Det er at formode, at den Del af Vesterbro, der ligger vest for Rosenaaen og udgør ca. 350 Tdr. Land, oprindeligt maa være udskilt fra Soelbjerg Ejerlag, og rimeligvis har dette Areal været en Del af Bymarken for en Torp af denne By, Nyby kaldet. I Jordebogen for det 14. Aarhundrede nævnes Nyby paa 12 Gaarde som udskilt fra Soelbjerg. 1539 fik Københavns Magistrat Brev fra Nyby og Nyby Fang, og i 1592 nævnes Nyby som tilhørende Københavns Slot, og Ladegaarden kaldtes indtil den 1621 blev ombygget, Nyby Ladegaard. Hvad det Areal der kaldes Kongens Enghave angaar, ses det af „Danske Samlinger“, at en Mand der kunde huske 40 Aar tilbage i Tiden udsagde ved Tingsvidne afholdt i Aaret 1695, at han i sin Ungdom havde hørt at der ned mod Kongens Enghave skal have staaet 2 Gaarde, som havde Sædeland fælles med Valby, og han kendte endnu Agrenes Plads, som da regnedes til Københavns Fællede. Disse Gaarde kaldtes Himmelstrup. I en Skrivelse af 26. Juli 1695 (D. S.) kaldes Torpen Hammelstrup, og deri siges, at noget af Jorden kom til Valby, noget til Kongens Enghave og noget til et frit Bed for alle, som Magistraten tilegnede sig.

St. Jørgens Hospital Nørre Port Bispegaard Vor Frue Kirke St. Gertruds Kloster St. Klara Nikolaj Kloster St. Kirke Vester Port Sejlhuset Slotter Tøjhuset

Byen er set fra Valby Bakke. Vejen, der fører ned til Byen, er nuværende Gl. Kongevej. Til venstre ligger St. Jørgens Hospital, bagved det St. Jørgens Sø. En Bro fører over Søens Aflob til Kallebodstrand. En Række Stubmøller ligger paa begge Sider af Vejen, hver paa sin lille Bakke. Yderst til højre ved Stranden ligger den murede Galge. Vejen fører ind til Vesterport, som laa for Enden af Vestergade. I Baggrunden strækker København sig, omgivet af sine middelalderlige takkede Mure med de spirklædte Taarne. Foran Murgraven ligger Haver, der tilhørte Byens velhavende Borgere.

Det ene af de omtalte Terrænafsnit, det nordvestlige, begrænsedes af Sundet, Engdraget der nu danner Søerne, Ladegaardsaaen og Lersøen, der oprindeligt var en Mose som Ryaaen ved Gl. Vartov.

Det var Byen Serritsløv eller Særsløvs Mark, og da det omtalte Terræn udgjorde et Areal af omtrent 1450 Tdr. Land, maa denne By have haft et Omraade af ca. 24 Gaarde.

Byen Serritsløv maa efter Navnet at dømme (Sær betyder Morads, Mose, Søle) have ligget i Nærheden af Mosedraget, Aaen og de nuværende Søer, hvilken Beliggenhed Byerne her i Landet altid har søgt for Græsningens og Vandforsyningens Skyld, og det maa heraf formodes, at den har ligget paa Nørrebro i Nærheden af Blaagaard.

Det andet Afsnit eller Ejerlag var nuværende Frederiksbergs, oprindeligt Byen Soelbjergs Jorder; det begrænsedes af Aaen gennem St. Jørgens Sø, Ladegaardsaaen, Grøndalsaaen, Vigersløvs og Valbys Jorder samt en Del af Vesterbro.

Dette Ejerlag indbefattede et Areal af ca. 1650 Tdr. Land og svarede altsaa til en By paa ca. 27 Gaarde.

Navnet Soelbjerg der ligesom dets Efterfølger ender paa bjerg eller berg, røber jo at den maa have ligget ved et Bjerg, og da der ikke fandtes andre Bakker i Egnen end Valby Bakke, hvorpaa Frederiksberg Slot ligger, maa Byen jo have ligget i Nærheden, altsaa omtrent hvor Frederiksberg By nu ligger.

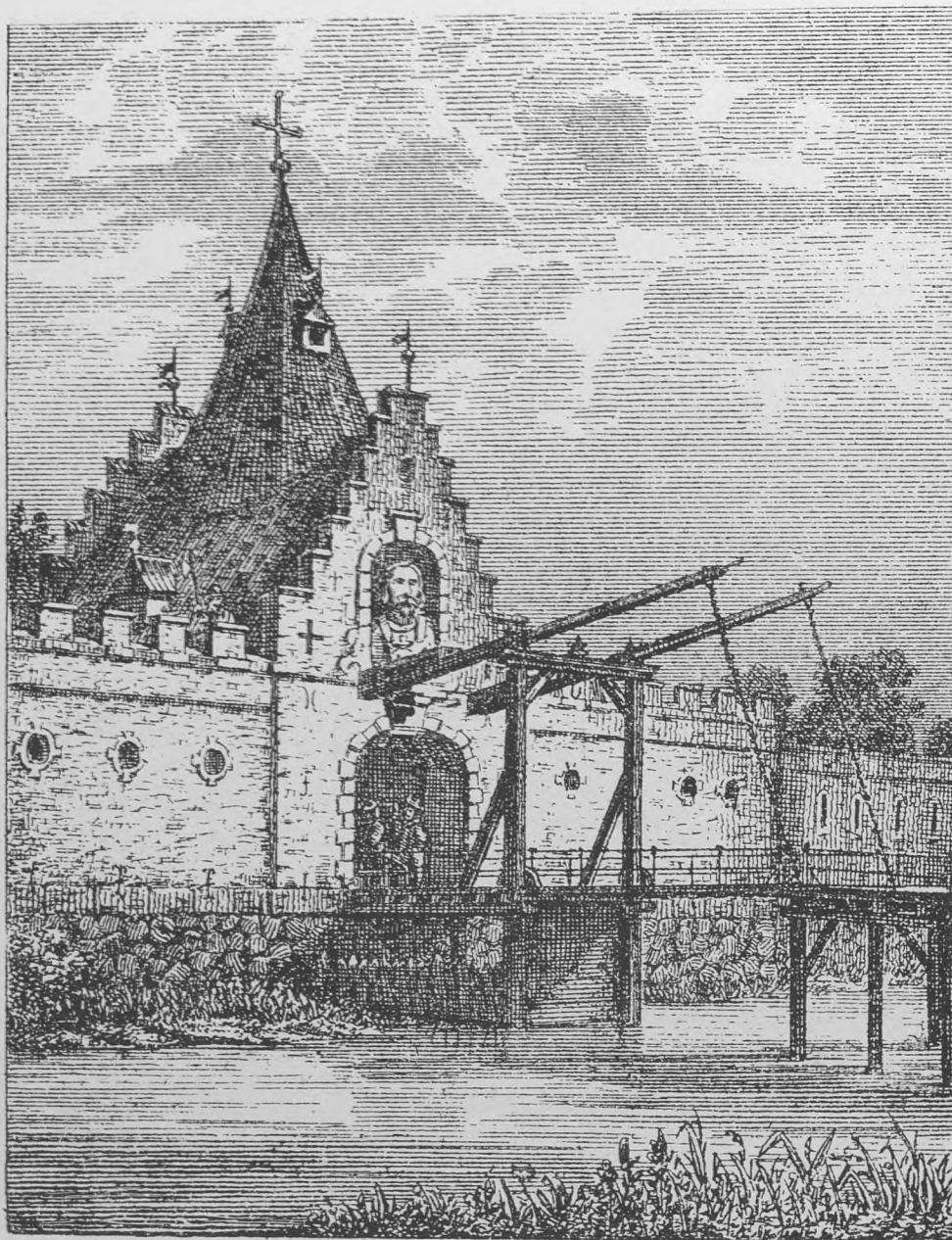
I „Danske Samlinger“ omtales, at en Mand der 1695 var stævnet til Tingsvidne og som kunde huske 60 Aar tilbage udtalte

Det 3. Hovedafsnit i Terrænet var Øret, hvorpaa København blev bygget, begrænset af Øresund, Havnen og Kallebodstrand og skilt fra de to nævnte Hovedafsnit ved Engdraget, som danner Søerne. Dette Areal udgjorde ca. 650 Tdr. Land og kunde altsaa godt svare til en Herregaards Tilliggende. Det er ogsaa højst sandsynligt, at der paa dette isolerede Parti har staaet en Herregaard, en Kongsgaard, som Kongen havde at ty til ved Overfartsstedet paa den alfare Vej imellem de to Hovedsteder Roskilde og Lund.

Til og igennem Byen førte egentlig kun 2 Veje eller Algader. Den ene kom fra Roskilde, passerede Soelbjerg og fortsattes igennem Algaderne: Vestergade, Klædeboderne, Skovbogade og Vimmelskafte og videre igennem Østergade ud forbi Egnen af Herregaarden Østergaard (beliggende vest for det senere Hotel du Nord) til Øret.

Den anden Hovedvej kom fra det nordlige Opland, løb gennem Serritsløv over Mosedraget, hvor nu Søerne ligger, gennem Nørregade ned ad Bakken lige til Havnens søndre Indløb (udfor Raadhustræde), og denne Vej har været meget befærdet førend Brolægningen kom i Brug, hvilket saas deraf, at der paa flere Steder var opført ligesom en Hulvej, hvor Grunden paa begge Sider laa meget højere end Gaden.

Disse to Gadestrækninger krydsede hinanden paa Gl. Torv, og den Omstændighed, at Hovedgaderne i de fleste Købstæder og Landsbyer krydsede hinanden midt i Byen, for at alle kunde

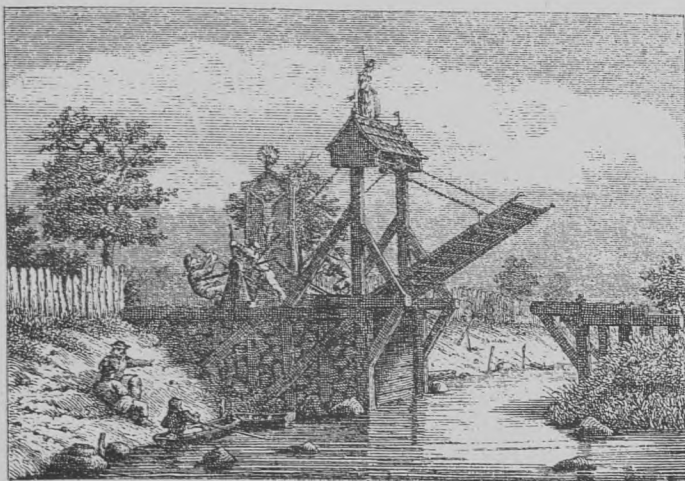

Vesterport for Enden af Vestergade, opført 1583.

have lige godt af Vejen, tyder i Forbindelse med selve Torvets Navn paa, at dette Punkt har været Midtpunktet i den oprindelige By og at Byen altsaa dengang har bredet sig fra Vestervold til Købmagergade og Højbroplads, og fra Havnen op til midt paa Nørregade, hvor den første Befæstning var. Stadens ældste Inddeling kender vi intet til, men i Lighed med andre Byer maa den have været delt i Fjerdinger, hvilket ogsaa fremgaar af Benævnelsen Fjerdingsmænd. Samtidig med at disses Navn ændres til Rodemestre i Slutningen af det 15. Aarh., er der sandsyn-

vestlige Side, ikke som nu fra dets nordvestlige Hjørne, og gik til Vesterport, der som sagt laa for Enden af Gaden, eller maaske snarere midt i den.

Den Antagelse, at Byen i Begyndelsen har haft denne Udstrækning bestyrkes ogsaa derved, at den første Sognekirke, Vor Frue Kirke som første Gang omtales i Slutningen af det 12.

Vesterport i det 13. Aarhundrede.

Chr. IV's Buste som 1618 anbragtes over Vesterport (se ovenstaaende Billede).

ligvis ogsaa foregaaet en Forandring med Inddelingen i Fjerdinger, idet Skattekredsens Tal forøgedes, og da Navnet Fjerding saaledes blev meningsløst, fik de ny Kredse Navnet Rodemaal. I Jordebogen 1496 ses østre Rodemaal at indbefatte, hvad der laa østen for Færgestræde og Købmagergade, Arild Vogns Rodemaal gik langs Stranden vesten for Færgestræde og sønden for Vimmelskaftet og St. Klemensstræde, Vestre Rodemaal norden for St. Klemensstræde, vesten for Gammeltorv og Nørregade og sønden for Studiestræde, Nørre Rodemaal norden for Studiestræde og vesten for Nørregade, Kødmanger Rodemaal østen for Nørregade, norden for Frue Kirke og vistnok over hele Rosengaarden; naar Jordebogen under samme Rodemaal opfører Badstuestræde, er dette sikkert en af de mange Unøjagtigheder, som Afskriften af denne Jordebog, hvis Original er tabt, indeholder; samme Grund maa det tilskrives, at 4 Boder paa Rosengaarden nævnes under Klædeboders Rodemaal, der maa have gaaet mellem Skindergade og Vimmelskaftet. Aar 1510 var Arild Vogns Rodemaal delt i Strand og Snares Rodemaal, og Mogens Lavrensens Rodemaal var Navnet paa et nyt, der kort efter hed Frimans Rodemaal.

Gl. Torv havde et noget forskelligt Udseende fra det nuværende, idet det mod Nord gik lige til Studiestræde og mod Øst til Skovbogade; det er ligeledes paavist, hvorledes Husene mellem Torvet og nævnte 2 Gader ligesom Klædeboderne og den Del af Nørregade, der gaar mellem Frue Plads og Gl. Torv, oprindeligt var Boder, der efterhaanden omdannedes til fast Beboelse. Udfra Gl. Torv gik som sagt Hovedvejene mod Vest, Nord og Syd, hvilke altsaa som anført maa være lige saa gamle som Staden. Vestergade gik oprindeligt ud fra Midten af Torvets

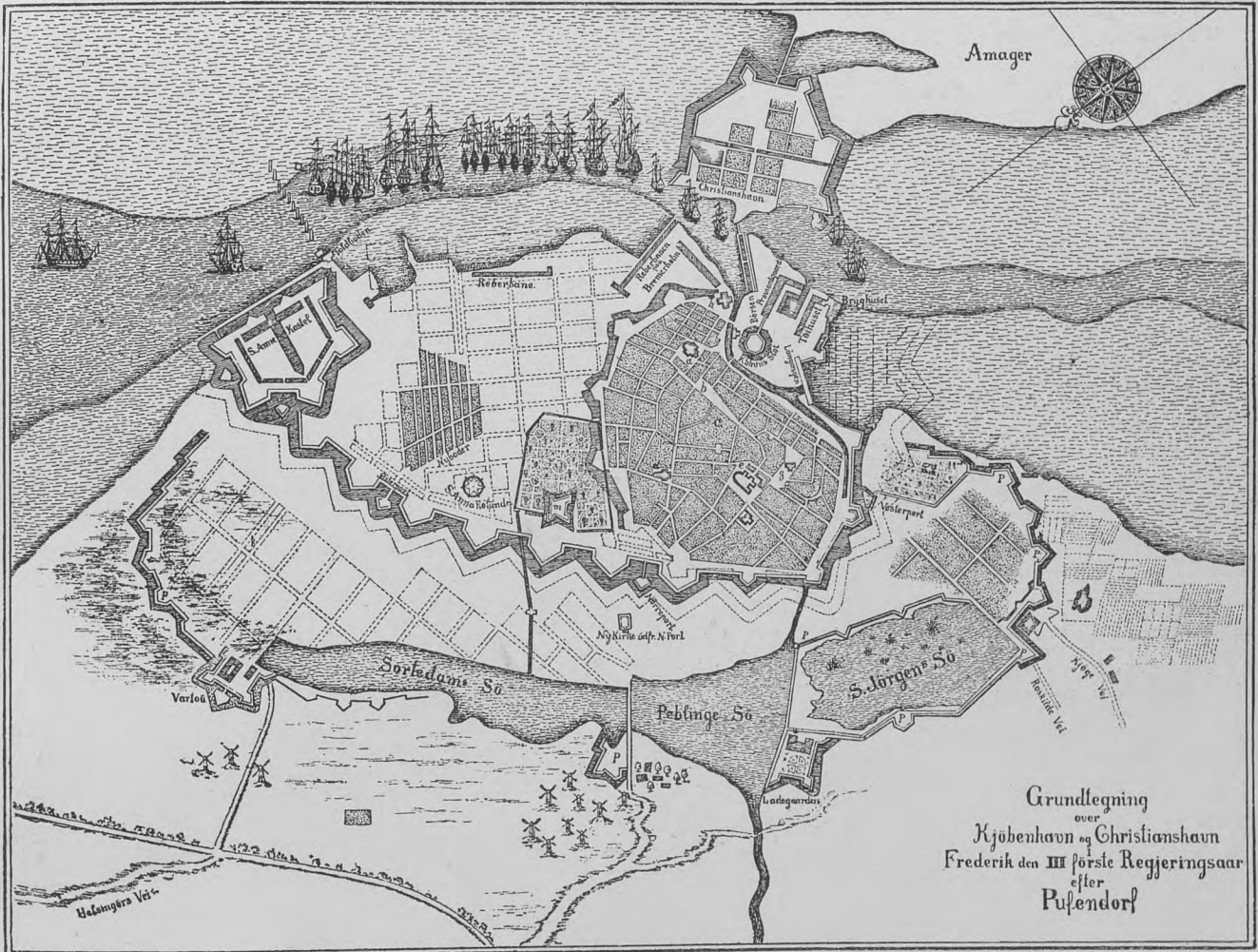
Aarhundrede, har ligget paa en Højde saa godt som midt for dette Terræn.

Den 13. Marts 1254 fik Byen sin første Stadsret af den ny Biskop Jacob Erlandsen. Af denne Stadsret fremgaar at Byen dengang var befæstet, thi det hedder deri Punkt 9: „Naar i Fredstid Gravene ved nogens Ligegyldighed eller Forsømmelse forringes eller Plankerne falde ned, skal han inden 3 Dage begynde at bøde dem og bringe dem i deres tidligere Stand“. Da Jacob Erlandsen samme Aar mod Kongens (Christopher d. I.s) Vilje var valgt til Ærkebiskop i Lund, blev hans Søstersøn Peter Bang hans Efterfølger paa Roskilde Bispestol, og da Kongen 5 Aar senere lod Ærkebiskoppen fange og holde fast, erklærede Peter Bang Stiftet i Interdikt, og flygtede derefter af Frygt for Kongens Efterstræbelser til Rygen, som dengang hørte med til Roskilde Stift. Her ophidsede han den danske Lehnsfyrste Jaromar d. II. imod Kongen. Fyrsten rustede sig ogsaa, og landede ledsaget af Biskoppen med en stærk Hær i Sjælland og angreb

disse ved Byens Befæstning, endskønt man derved blev nødt til foruden den egentlig bebyggede By ogsaa at indlemme i Fæstningen noget af Omgivelserne, hvilket i Belejringsstiltælde ogsaa havde sine gode Sider, da man derved kunde have Haver og Græsgange til Kreaturer indenfor Fæstningsområdet.

Stadsretten af 1294 har adskillige Bestemmelser der tyde paa Fæstningsværkernes Beskaffenhed. Der siges saaledes Punkt 81—82 og 83: „Den, der bortfører noget af Byens Vold overgives til Raadmændenes og Fogdens Dom. Den, der bryder Stadens Planker eller Befæstning, bøder 40 Mark til Biskoppen og lige-saa meget til Staden; er han fattig sættes han i Stadens Fængsel. Den, der overstiger det Stakit, der omgiver Havnen skal lide samme Straf. Den, der gaar nedenunder Plankerne eller løsner dem for at komme ind (formodentlig ved Stranden), skal lide samme Straf. Den, der bortfører de Sten, der hører til Stadens Befæstning, ligeledes.“

Dette viser tydeligt nok, at Byens Fæstningsværker bestod

Kort over Kjøbenhavn med en Del af Forstaden Vesterbro 1656.

Kjøge Vej (nuv. Vesterbrogade).
Dronningens Enghave. (nuv. Gl. Kongevej).
Roskilde Vej (nuv. Gl. Kongevej).

omsider i April 1259 København, som Kongen netop havde bemægtiget sig efter Biskoppens Flugt.

Selve Tilgangen til Byens umiddelbare Nærhed fandt ingen Vanskeligheder; paa denne Tid var der som sagt ingen Søer omkring København; disse er som omtalt først langt senere frembragte ved kunstig Opstemning. Jaromar angreb Byen paa det Punkt som nu er Hjørnet af Nørre- og Vestervold ved St. Pederstræde og banede sig Vej her ind til Byen. Den Bastion som senere blev bygget her, kaldtes til Minde om denne Begivenhed „Jaromars Skanse“.

Ved den Tids Befæstningsvæsen kom det hovedsagelig an paa at støtte sig til saadanne naturlige Forhindringer i Terrænet, der kunde forhindre Fjenden i at nærme sig Værnet for umiddelbart at faa Tag i det og ombyrde det, thi man havde jo dengang endnu ikke Midler til paa længere Hold at omstyrte et Værn.

De bedste naturlige Forhindringer var selvfølgelig Bløder, Moradser og Vandsteder. Da der nu i Terrænet nærmest omkring København, hvad man kan se af et Kort fra Frederik d. II.s Tid som har vist sig meget paalideligt, fandtes adskillige saadanne Terrænforhindringer er det naturligt, at man har benyttet

dels af en Vold og dels af Planker, men det er sandsynligt at Plankerne paa de Steder, hvor de ikke var dækkede med foranliggende Morads eller Vand, har været udførede bagved med den omtalte Vold som tjente til at styrke Plankerne mod Virkningen af de temmelig fuldstændige Angrebsvaaben, man paa den Tid allerede begyndte at anvende.

Hosstaaende Prospekt af Vesterport (Side 142) i det 13. Aarh., der er en Kopi efter en Tegning funden i Lybæk, giver et Begreb om Fæstningsværkernes Tilstand paa hine Tider.

Porten var sikkert beliggende inde i Vestergade, idet det maa antages at Kattesund en Tid har været Byens Begrænsning mod Vest og ledet Vandet fra Søerne mellem St. Peders Kirke og Vestervold ned til Bugten, der skar op over Vandkunsten.

Den oprindelige Fæstningslinie fra Hjørnetaarnet „Hanetaarnet“ viser ogsaa at Porten — hvilket tillige fremgaar af paalidelige Rester af Vandløb — har staaet inde i Gaden.

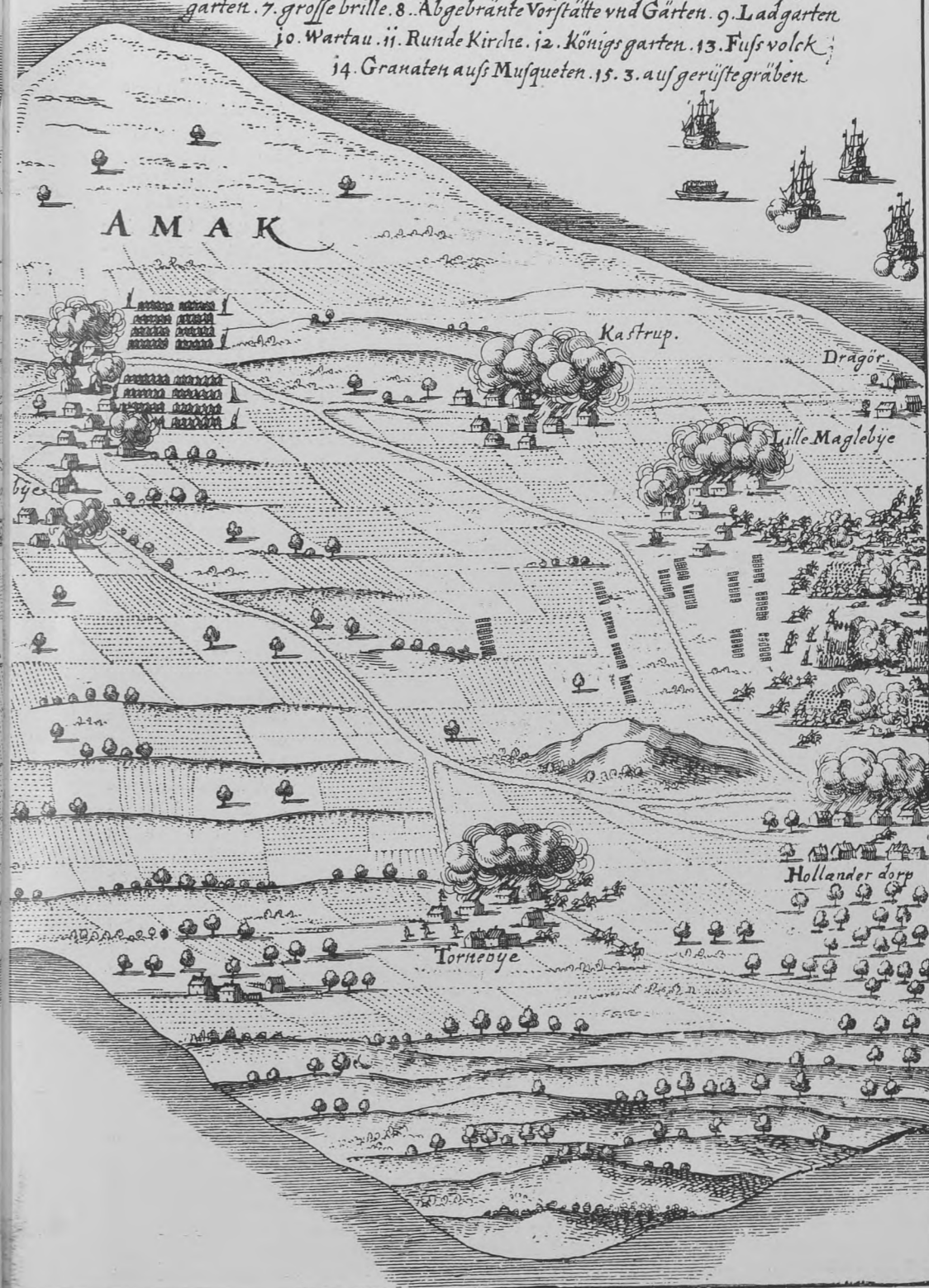
Det var vistnok under Fr. I. at Vesterport blev bygget for Enden af Vestergade og at Fæstningslinien blev lagt langs de nuværende Husrækker fra Hjørnet af Nørre- og Vestervold og

Abbildung der Stadt Copenhagen
 Nebenst der Königl. Schwedische
ATTAQUE vnd Stürmlauff
 so sich den 11 Febr. 1659
 hat zugetragen.

gen

A. Das Königl. Schloß. B. Zeughaus. C. Brawhaus. D. Königs-
 Bateria. E. Lühngang. F. Halbe Bolwerck. G. Westertbor. H. Nord-
 er thor. I. Osterthor. K. Neue Fortification. L. Zoll vnd Zeughaus.
 M. Beurse. N. Aussenwercke so nicht besetzt gewesen, vnd die
 Schweden zum vorthail gehabet, wie den bei O. Batterien dar ein
 gefeicket worden, vnd bei P. das Lager vor die Infanterie ge-
 standen. Q. Approchen so sehr starck waren, aber nach ankunfft der
 Hollender wurde alles verlassen. R. Batterien so auff die Pramen ge-
 spidet. S. Das Orlogschiff dar auff auch gestürmet worden. T. Aussen-
 wercke so inwährend der Belägerung gebawet worden. S. C. D. E. F. G.
 ist der Orth da die ersten Attaquen geschehen, so angefangen vmb 1
 vher bis früh vmb 4. Die letzte Attaque geschehe bei I. war aber auff
 V. gemeinet. 1. Holländische Flotte. 2. Pramen. 3. Königliche Schiffe
 4. Königl. Schiffe so nicht gebraucht worden. 5. Wasserkunst. 6. Königin-
 garten. 7. grosse brille. 8. Abgebrante Vorstätt vnd Gärten. 9. Ladgarten
 10. Wartau. 11. Runde Kirche. 12. Königs garten. 13. Fußvolck
 14. Granaten auß Musqueten. 15. 3. aufgeriſte gräben.

ned til Farvergade; men 1545 efter
 Belejringen lod Chr. d. III. bygge
 en ny Vesterport. Denne kom som
 alle Byens Porte til at bestaa af et
 indre Portaarn, der stod i Volden
 ind mod Byen og et ydre, der stod
 i Volden ud mod Graven. Indbyrdes
 var de to Taarne forbundet med
 en Hvælving, der ved sin stærkt
 bøjede Retning gjorde det vanske-
 ligere for Fjenden at trænge ind.
 Portaarnene havde kantskadede
 Gavle som vore Kirketaarne, og fra
 de yderste af dem løb der en Fæst-
 ningsmur, indvendig forstærket med
 en Vold ned til Hjørnetaarnet i
 Vartovs Gaard, der er omtalt tidli-
 gere under Navnet „Køge Barfred“
 og havde sit Navn af at det vendte
 mod Køge og maa antages at have
 staaet omtrent i Forlængelse af
 Raadhushuset.

Paa det Kort vi omtalte foroven
 som findes af Staden København fra
 Slutningen af Fr. d. II's Tid, ser
 man at Kallebostrand fremdeles
 strakte sig saa langt op som til
 det Sted, hvor nu Vartov ligger.
 Her begyndte Fæstningsværkerne
 med det Taarn der er nævnt for-
 oven, som nu havde faaet Navn af
 Vandmølletaarnet. En Grav for-
 herfra til Vesterport, der fremdeles
 laa for Enden af Vestergade og der-
 fra til den foran omtalte Jaromars
 Skanse.

Senere (1615—18) blev Vesterport
 udvidet og smykket med en Portal
 af hugne Sten saavel som med Spir
 (se vedføjede Billed). Ligeover Port-
 hvælvingen stod Chr. d. IV's i Sand-
 sten hugne Effigies, som endnu op-
 bevares paa Tejhuset og hvis Be-
 rømmelse skriver sig fra at den
 under Belejringen, trods den heftige
 Beskydning af Vesterport, ikke blev
 ramt af et eneste Skud, men vedblev
 at være ligesaa hel og fuldkommen
 som da den først blev opsat.

I 1577 var nuværende Gl. Konge-
 vej Hovedvejen fra Byens Vester-
 port til Landet (Roskildevejen),
 medens den nuværende Vesterbro-
 gade kun var en Bagvej — en ca.
 40 Alen bred Fægyde, hvorigennem
 Kvæget drevs fra Staden til Fæl-
 leden og tilbage. For at undgaa
 den Ulempe, der for Omboende var
 forbundet med Slagterierne, blev
 Slagtning forbudt i Byen og som
 Folge deraf maatte Slagterne for-
 lade deres gamle Slagterier ved
 Kødmandergade og for Fremtiden
 slagte deres Kreaturer paa et an-
 vist Sted udenfor Byen, navnlig
 paa den til Vesterbro nylig føjede
 Nyby Mark, og derved fremstod de
 mange Slagtergaarde langs nuvæ-
 rende Vesterbrogade. Det Doku-
 ment, der paabyder denne Udflyt-
 ning er dateret Frederiksberg 7.
 Maj 1577. Mange af disse gamle
 Slagterier haevdede deres Plads
 gennem Aarhundreder og nogle fin-
 des der endnu.

Hosstaaende Kort (Side 143) giver et godt Begreb om København og dens nærmeste Omgivelser i 1656; man ser her først og fremmest de forskellige Hovedadgange til Staden: yderst tilhøjre Køgevejen, en Fortsættelse af nuværende Vesterbrogade, derpaa Roskildevejen (den nuv. Gl. Kongevej), som begge gik over Valby. Roskildevejen var som anført en af Byens ældste Adgange og førte langs St. Jørgens Søes Vestsider direkte ind til Vesterport, saalænge denne laa for Enden af Vestergade; da Forstaden udvidedes i Chr. IV's Tid og nuv. Vesterbrogade anlagdes, blev Roskildevejen imidlertid en Kongevej, det vil sige udelukkende forbeholdt Kongens private Brug, hvorefter den altsaa den Dag i Dag bærer Navn. Da Benævnelsen „Gl. Kongevej“ i en senere Tid dukkede op, tyder det paa at Vejen maaske da var overgivet til offentlig Brug.

Forstaden udenfor Vesterport er bygget 1614 siger en samtidig Optegnelse (Wolfs Diagram), hvilket er et Vidnesbyrd om, at der indtil da ikke har været anden Bebyggelse der end Vejmøllerne og Slagterhuset. Det var dog ikke Lystejendomme, men Boder for Smaafolk, af hvilke der 1622 allerede var 110 Familier, der næsten alle boede til Leje. Af Jordebogen 1620 ses det, at der gik en Række Haver udenfor Stadsgraven ned mod Stranden og dernæst paa begge Sider af Landevejen, hvad vi nu kalder „Gl. Kongevej“, der som sagt gik lige til Vesterport. 1645 var der 112 Familier der ydede Kopskat, saa Beboernes Tal ikke var blevet videre forøget, men da var her alt en Del forandret, idet der var lagt nye Veje, og Beboerne nærmest ved Gravene havde maattet flytte af Hensyn til de nye Fæstningsværker.

Vejen udenfor Vesterport var altsaa „Gl. Kongevej“ for Enden af Vesterport. 1624 fik Magistraten kgl. Befaling om, „at der for nogen Tid siden var gjort den Anordning, at nogle Huse for Vesterporten skulde forflyttes til andre Steder, saa og en Bro siden udenfor samme Port at skulle lægges, skulde den straks sætte dette i Værk.“ — Som en Følge af Brolægningen hed Gl. Kongevej „Stenbroen“ eller „Den lange Stenbro“ og udenfor Søen „St. Jørgens Stenbro“. Fra den udgik følgelig forskellige Veje, baade ned mod Stranden og til andre Sider imellem Haverne. 1623 tillod Magistraten Ejerne at tilukke 2 Stræder eller Køreveje.

Foruden Haver og Smaahuse var der ogsaa forskellige Næringsbrug udenfor Vesterport, Vejmøllerne, Slagterhuset, Reberbanerne er foran omtalte. 1615 bortfæstede Magistraten en Jord Norden for Adelvejen, der her ogsaa kaldtes Stenbroen.

I et Regnskab nævnes 1620 „det store Farverihus, som er opbygget ved Kalvehavens Dæmning“, tilhørende Kongen. Da Peblingsøens Dæmning er Ladegaardsvejen mellem Søerne, er Kalvehavens Dæmning Gl. Kongevej sønden for St. Jørgens Sø. I sine senere Regeringsaar begyndte Christian IV. at bortsælge Grunde

af Kalvehaven og det efter en vis Plan ved Anlæg af nye Veje. 1634 fik Hans Mandixen en Jord imellem den ny Vej, hans Majestæt naadigst vil lade fundere, og den alfare Vej, som nu bruges, og langs ud med den Tværvej, som skal gaa fra den ny Vej og til den gamle Vej. Denne Grund kan genkendes og er væsentlig hvad der siden hed Trommesalen. Man havde altsaa da i Sinde at lægge Vesterbrogade igennem og forene den med Gl. Kongevej ved den Tværvej, der siden kom til at blive en Del af Farimagsvejen.

Da en Del Borgere havde mistet deres Haver paa Grund af Fæstningsværkernes Udvidelse lige udenfor de gamle Grave, fik de Udlæg i Kalvehaven 1649 og følgende Aar. Af de Skøder, som Kongen har udgivet derpaa, ses det, at de ny Gader da allerede var udlagte;

Gl. Kongevej har faaet Navn af Roskildegade, og hvad der siden hed Vesterbro hed Beltgade; samtidig med dens Anlæg blev den sikkert brolagt, hvoraf Navnet, thi selv Landeveje blev i hine Tider brolagte. Forbindelsesvejen mellem dem (Farimagsvej) kaldtes Amagergade. 1645 tillod Kongen nogle Grundejere at flytte deres Plankeværker ud til Vejen til Ladegaarden, hvad enten nu Kongen hermed mener Gl. Kongevej eller Farimagsvej, der fra Vesterbro vel var den nærmeste Vej til Ladegaardsvejen og saaledes allerede var anlagt i dette Aar, thi det er rimeligt, at de ny Veje allerede var færdige, før end der udstedtes Skøder paa Grunde ved dem. Kongen befalede 1647 Magistraten at gøre Vejene udenfor Vesterport i Stand, „saa at man om Høsten der kan komme fort“, og mener, at det var bedst at fortinge dette Arbejde med en og samme Mand.

De af Kongen saaledes bortsolgte Jorder gik til Rosenaaen og ikke ud over denne, hvilket viser, at denne var Kalvehavens Grænse. Udenfor denne laa der paa Byens Grund før 1658 næppe andet end Mikkel Vibes Kro og en enkelt Vejmølle, og de fleste Huse laa vistnok omkring den nuv. Frihedsstøtte, dog laa der ogsaa nogle længere ude. Ved Enden af St. Jørgens Sø laa store Lysthaver, tilhørende fornemme Borgere. Nærmest indenfor Rosenaaen blev i Fr. III's Tid anlagt et Garveri.

Nærmest ved Byen anlagde Fr. III's Dronning, i den Del af Kalvehaven hvor Tivoli er, og langt længer ud, en Lysthave, Dronningens Have, der ses paa Tegninger fra Belejringens Tid og selv paa Tegninger fra en senere Tid ses Spor af Damme og Lysthuse. Endnu 1657 blev der opført en Bygning.

Under Belejringen 1658—60, om hvilken stolte Begivenhed vi har givet en udtømmende Beretning i vort Tidsskrifts II. Aarg., Side 11—40, var Vesterport bleven ødelagt, 1668 flyttedes den derfor længere mod Syd udfor St. Klemensstræde, nuv. Frederiksberggade, hvor Porten blev staaende indtil den 1859 endelig nedreves for aldrig at rejse sig mere, da Sløjfningen af Københavns

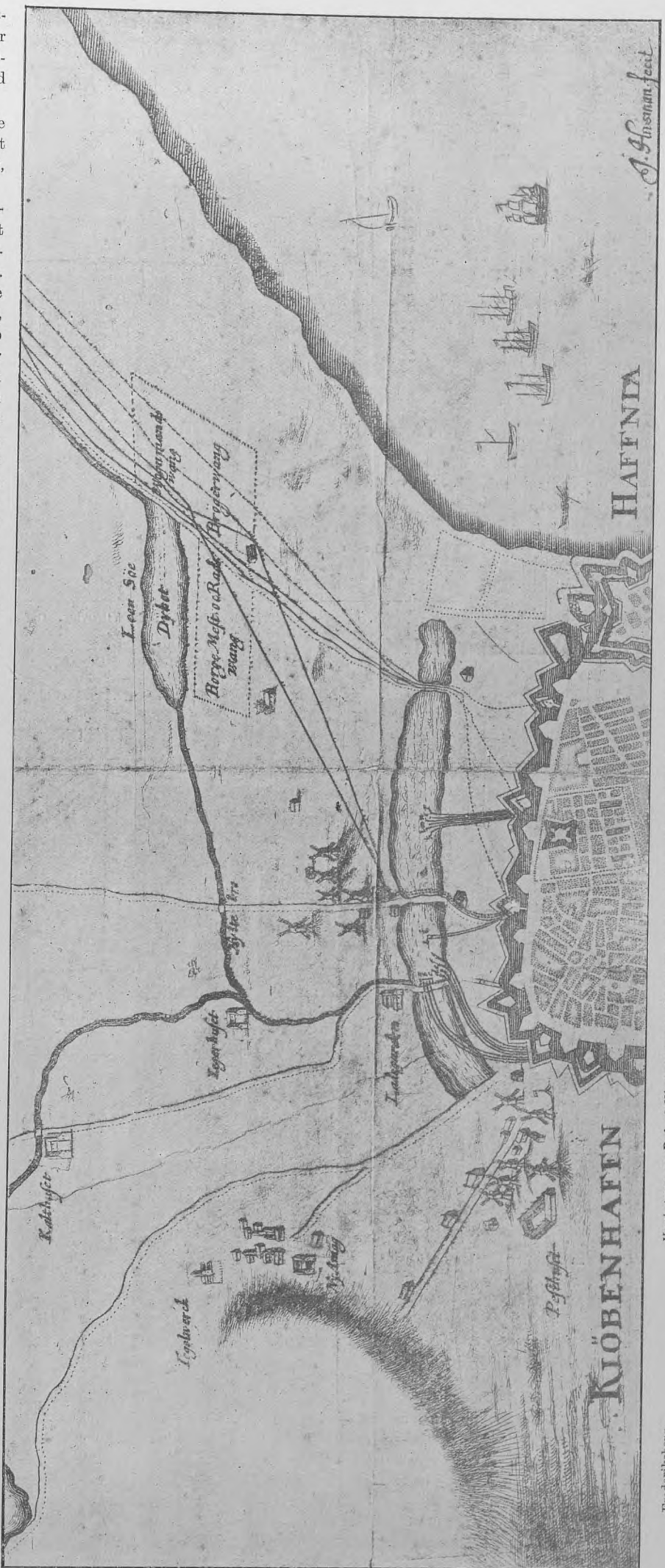
Volde var fastslaaet at skulle finde Sted. Hosstaaende Afbildning efter Thurahs Vitruvius giver en Forestilling om dens Udseende og Profil, ihvorvel den senere undergik nogle Forandringer ved en Hovedreparation i 1722.

Afbildning af Busten af Chr. IV., som havde udstaaet alle Belejringens Omskiftelser uden at blive ramt af Kuglerne, gengives Side 142, senere havnede den i Kunstkammeret.

Den 20. Oktober 1728 udbrod der ved Talgsmeltning Ild hos en Lystestøber der boede i et gammelt Bindingsværkshus paa Hjørnet af Volden og St. Klemensstræde ligeoverfor Vesterport. Ilden greb hurtigt om sig, idet den slikkede op ad Huset og fængede i de tjærede Tagrender, der var af Træ. St. Klemensstræde var netop en af de Gader, der var meget smalle, især foroven, idet Etage hængte ud over Etage. Ilden fik derfor straks fat i Genbohuset, og inden man ret fik gjort Anstalter til Ildens Slukning, stod hele Kvarteret i Brand. Luerne rasede snart, piskede af Efteraarstormen, langs hele Volden lige til Teglgaaardsstræde, hvor Ilden, da Vinden var sydøstlig, strøg paa langs ad Gaden, hvorved den nordøstlige Side af denne Gade blev skaanet, især da Vinden drejede om til Øst. Imidlertid havde en Bryggerkarl, der havde spændt for sin Sluffe for at ile til Brandstedet, glemmt sin tændte Lygte paa Hakkelsekisten, og da Lyset brændte ned, tændte Tanen Hakkelsen. Der gik Ild i Stalden, derfra udbredte den sig over den hele Gaard, og snart var der fremstaaet en anden Ildebrand som næsten var værre end den første. Vinden slog idelig om bestandig ved stærk Blæst, snart bredte Ilden sig tilhøjre, snart tilvenstre; overalt fandt den rigelig Næring i de udtørrede Bindingsværksbygninger og Træskure; en Tid saa det ud, som om det skulde lykkes at sondre de 2 Ildhave fra hinanden, men saa fandt man paa den fortvivlede Idé at sprænge Hjørnesteedet af Gl. Torv og Nørregade, der kaldtes „Blasen“ i Luften og derved blev der tændt Ild i en vid Omkreds omkring det sprængte Sted.

I tre samfulde Dage rasede Ilden uafbrudt, først den 4. Dag blev man Herre over den; med Undtagelse af ganske faa Ejendomme laa hele den Del af Staden i Aske, der begrænsedes af en Linie langs Volden fra Ildens Udbrudssted til Teglgaaardsstræde, over Larslejstræde til Nørregade ved Hjørnet af Volden, videre langs Volden til Gothersgade, langs Gothersgade til henimod Adelgade; tilbage over Lille Regnegade, Store Regnegade, Sværtegade, Pilestræde, Silkegade og Købmagergade, langs Amagertorvs Nordside, over Hyskenstræde, Naboløs, Nybrogade, Raadhusstræde, Gl. Torv, Kattesundet og Mikkel Bryggersgade til Udgangspunktet.

I dette Kaos af Tomter rakte kun nogle enkelte Bygninger som Spøgelse i Vejret, saaledes Partiet ved Volden imellem Tornebuskegade og Gothersgade, et Par Steder paa den nordlige Side af Pilestræde imellem Sværtegade og Møntergade, Stedet paa Hjørnet af Vimmelskaftet og Lille Helliggejststræde, Stedet paa Hjørnet af Nybrogade og Magsstræde samt Hjørnet af Magsstræde og daværende Vandmøllestræde. 5 Kirker nemlig Vor Frue, Helliggejstes, Trinitatis, St. Petri og Reformert Kirke samt Raadhuset sank i Grus foruden 1640 andre Ejendomme. — Man tog imidlertid straks fat paa at opføre den nedbrændte Del af Byen igen, og ved denne Lejlighed blev mange af de smalle og krogede Gader i Nærheden af Vesterport nedlagte. En kgl. Befaling af ²/₁₂ 1728 anordnede: „at en ny

Gade skulde indrettes ligefor Vesterport indtil Gl. Torv (nuv. Frederiksberggade) i Flugt med den forhen kaldede Nygade; Gaden skal være 24 Alen bred og derfra lægges en Tværgade paa 16 Alens Bredde lige ind til Vestergade (den Del af Kattesund, som før kaldtes Smedebakken), hvorimod de smaa Tværgader paa samme Distrikt nemlig Store- og Lille Klemensstræde, Helligkorsstræde, Vombadstræde og Antiquestræde skal udgaa og skal Teglgaardsstrædet rykkes lige for det angrensende Larsbjørnstræde, at Vejen kan gaa direkte paa Kattesundet."

Snart stod Byen igen i sit Flor, naturligvis for en stor Del fornyet og fornyet.

Dersom Læserne har Taalmodighed til at gøre Følgeskab paa en flygtig Tur fra Gl. Torv gennem den nyanlagte Frederiksberggade, der allerede var næsten bebygget og udover Vesterbro samt omliggende Territorium, da vil vi se, hvorledes denne Strækning saa ud midt i det 18. Aarh., altsaa i Frederik V.s Tid.

Vi vandre over Halmtorvet forbi Vagtbygningen, der ligger tæt indenfor Porten, ud igennem Vesterport over Vindebroen, over den lille befæstede Ø Ravelinen med sin velbesatte militære Vagt, over nok en Vindebro langs Stengærdet, der danner Glacisets Fod og staa nu i det fri udenfor Fæstningens Grund.

Her deler den ny med brede Grøfter indfattede temmelig smalle Vej sig straks i 2 Dele. Den ene, der løber ud over Vesterbro fører til Køge og den anden, der drejer af i noget skraa Retning til højre, fører gennem Frederiksberg By ad Roskilde til, den kaldes Kongevejen (nuv. Gl. Kongevej).

I den Spids de to Veje danne, ligger Trommesalen, et Navn denne fik som en Følge af at Stadstambouren ved sin Tromme kaldte Markedsgæsterne sammen til det Hestemarked som afholdtes her hveranden Onsdag, efterat dette var flyttet hertil fra Kongens nye Torv, hvor Markedet iflg. Forordn. af 20/11 1683 havde været afholdt indtil det grundet paa at Torvet 5 Aar senere blev prydet med Kongens Rytterstatue, flyttede til Vesterbro. Tæt op til Trommesalen paa Vejens højre Side ligger Acciseboden og umiddelbart derop til en Stubmølle. Ved venstre Side af Vejen, der kun er 20 Alen bred og uden Alleer, ligger ligeudenfor Glaciset (der, hvor senere den gamle Banegaard ved Kallebodstrand blev anlagt), Resterne af den gamle Dronningens Have med Vanddammene og Rester af Vandspring. Ved Bjørnsdal (senere Hotel Bjørnsdal) flød den saakaldte Rosenaa over Vesterbrogade, og derover var

anbragt en simpel Træbro. Hvorledes Vesterbrogade saa ud, en med store utilhugne Rullesten med en Rad Rygsten i Midten brolagt Midtgade med 2 brede Jordveje paa Siderne, ses af vedføjede Projekt (Side 162): „Parti af Vesterbrogade 1750“. Paa højre Side

af Vesterbrogade fra Trommesalen til Værnedamsvejen laa i det hele foruden Acciseboden, 10 Huse eller Gaarde og paa den modsatte Side af Gaden 7. Disse Boliger var, som Tegningen viser, alle énetages Bygninger med Kvist, tækkede med Straa, med et Teglstens Tagskæg. Værnedamsvejen var endnu 1727 kun en Indkørsel til en Ejendom, der var bygget paa en opfyldt Dam (Værnedam),

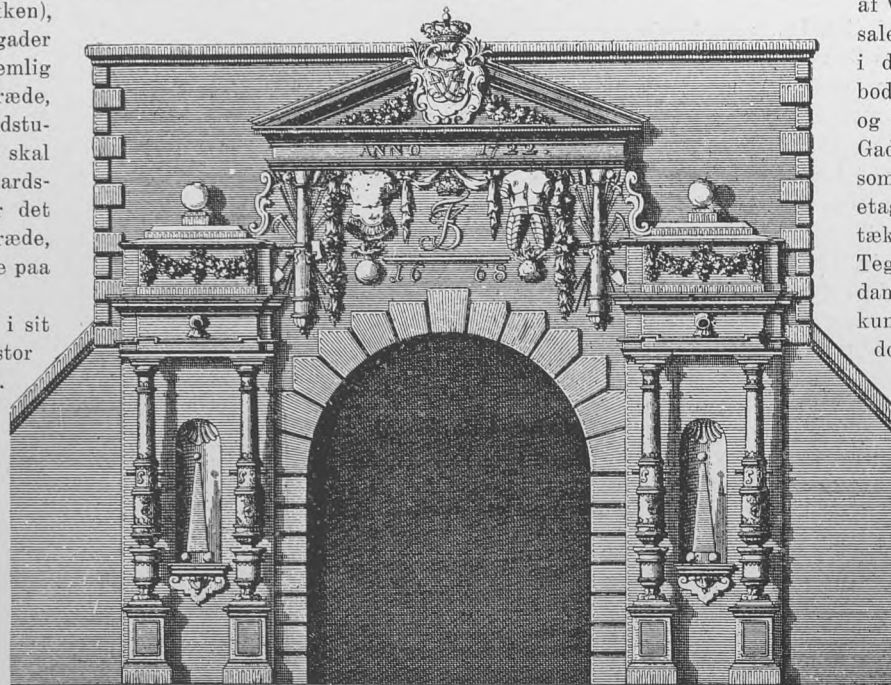
som havde Aflob i en Bæk tværs over Vesterbro langs med nuv.

Oehlenschlägersgade til Stranden; men i Aaret 1750 var denne Vej ført igennem Hvert ud til Kongevejen. Hvor Værnedamsvejen støder til Vesterbrogade, var der en med Jerngitter

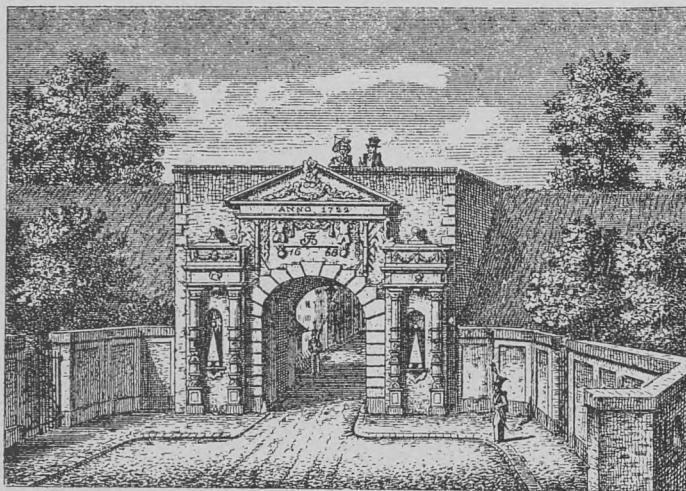
og Jerngitterport forsynet Indkørsel til Frederiksbergallé, som førte op til Frederiksberg Slot, og ved denne Port var der ansat en Schweizer, der havde at vaage over at ingen uvedkommende Passage fandt Sted. Fra denne Jernport fortsattes Vesterbrogade som Landevej i lige Linie forbi 5 Gaarde paa venstre Haand, hvoraf én, der havde en blaa Stud afmalet paa en rød Port, kaldtes „Den blaa Stud“, bagved var der en Stubmølle; paa højre Haand laa der en Gaard, som kaldtes „Den gule Hest“. Videre fortsattes Vejen forbi „Sorte Hest“, der dengang var en Gæstgivergaard kaldet „Den gyldne Løve“, og videre fort ind over Marken, syd om nuv. Gl. Bakkehus til det Punkt, hvor Pilealléen støder sammen med Valbyvejen, som den østlige Del af Pilealléen dengang benævntes. Herfra fortsattes Vejen gennem Valby og videre, hvor der nu er en Fodsti i temmelig lige Retning over Hvidovre, Brøndbyvester og syd om Tranegilde ad Køge til.

Imellem „Den gule Hest“ og „Den gyldne Løve“, et Par Hundrede Alen tilvenstre, naar man kom fra Byen (lige for den senere Frydsvej), var der opmuret et Skafot, lidt nærmere ved Vejen stod der en Galge, og der omkring var der oprejst 3 Stejler til at anbringe de døde Kroppe paa og 2 Stager til at

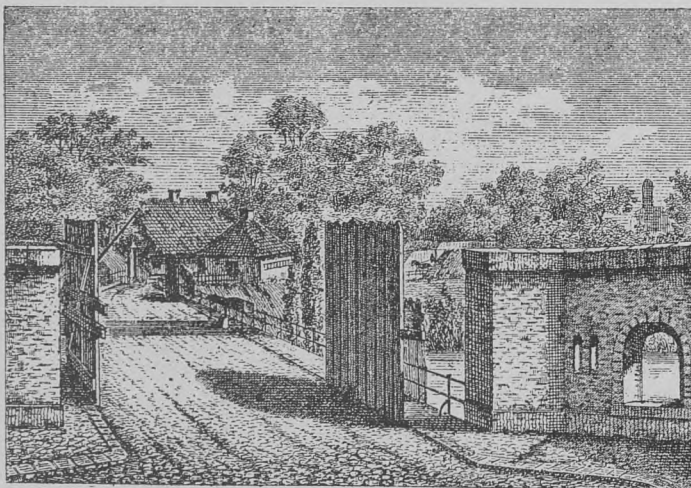
stikke afhuggede Hoveder paa. — Galgen laa først noget udenfor Vesterport omtrent ved Viktoriagade. Den er afbildet paa Prospektet hos Braunius fra 1587 som et firkantet Stillads med 4 Hjørnestolper, saaledes at der var Plads til Hængte paa hver af de 4 Planker, der forbandt Hjørnestolperne. Den fremstilles dér som liggende i Kalvehaven ved Stranden lige indenfor Aflobet af

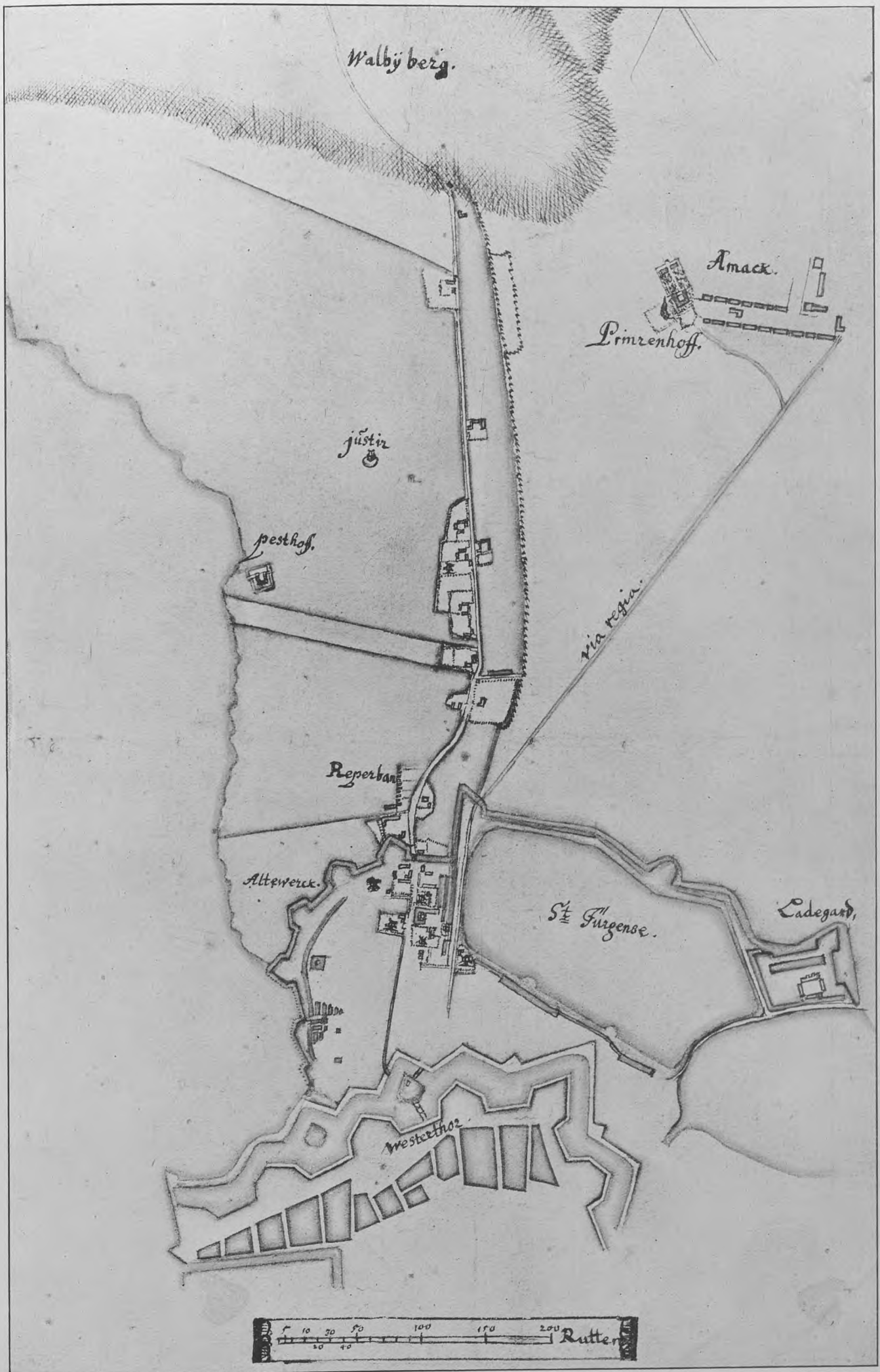
Vesterport. Efter Thurahs Vitruvius. Opført 1668.

Vesterport set udefra 1839.

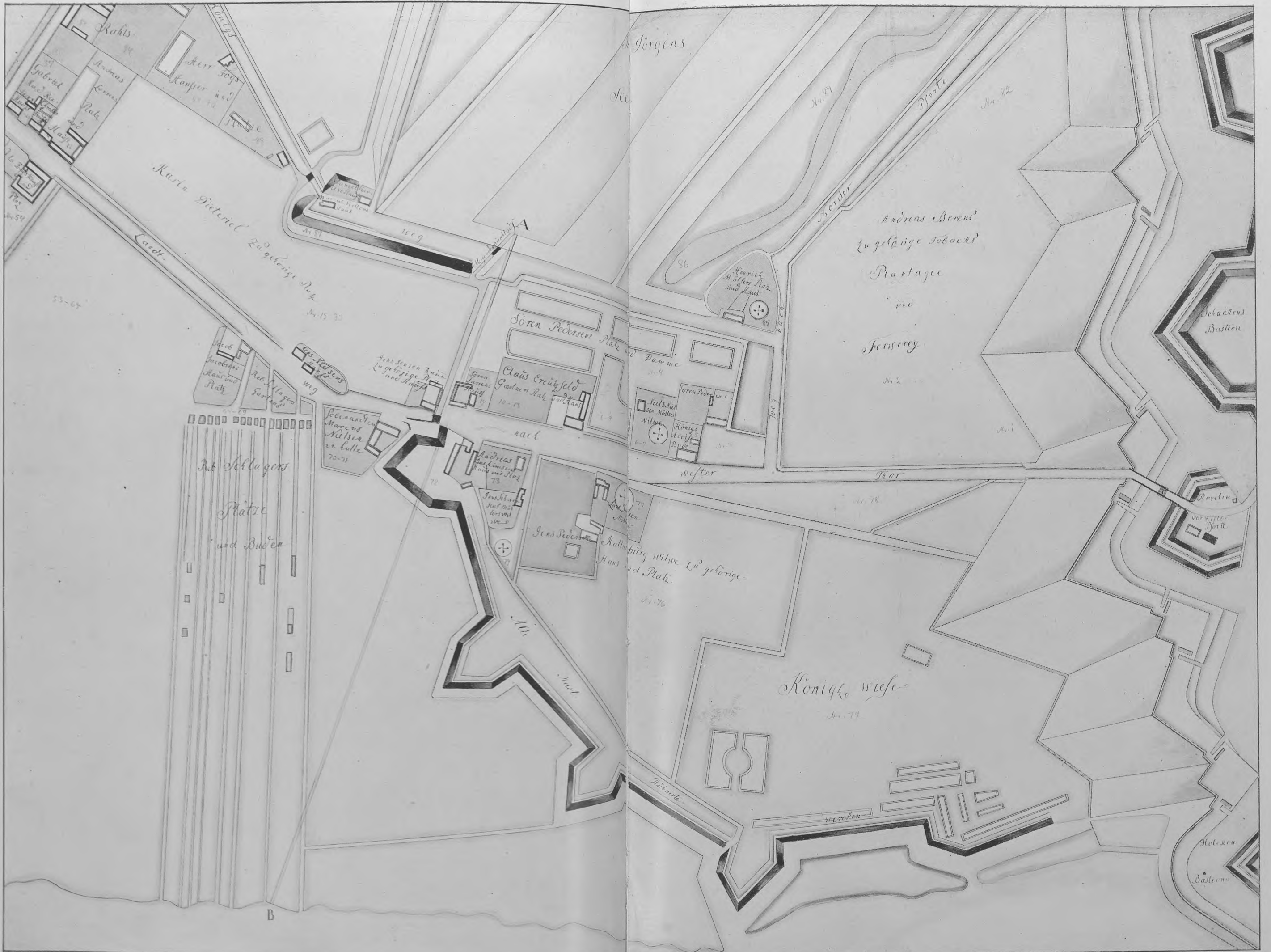

Vesterports Udkørsel 1839.

Kort over Vesterbro 1695.

Originalen tilh. Raadstuearkivet.

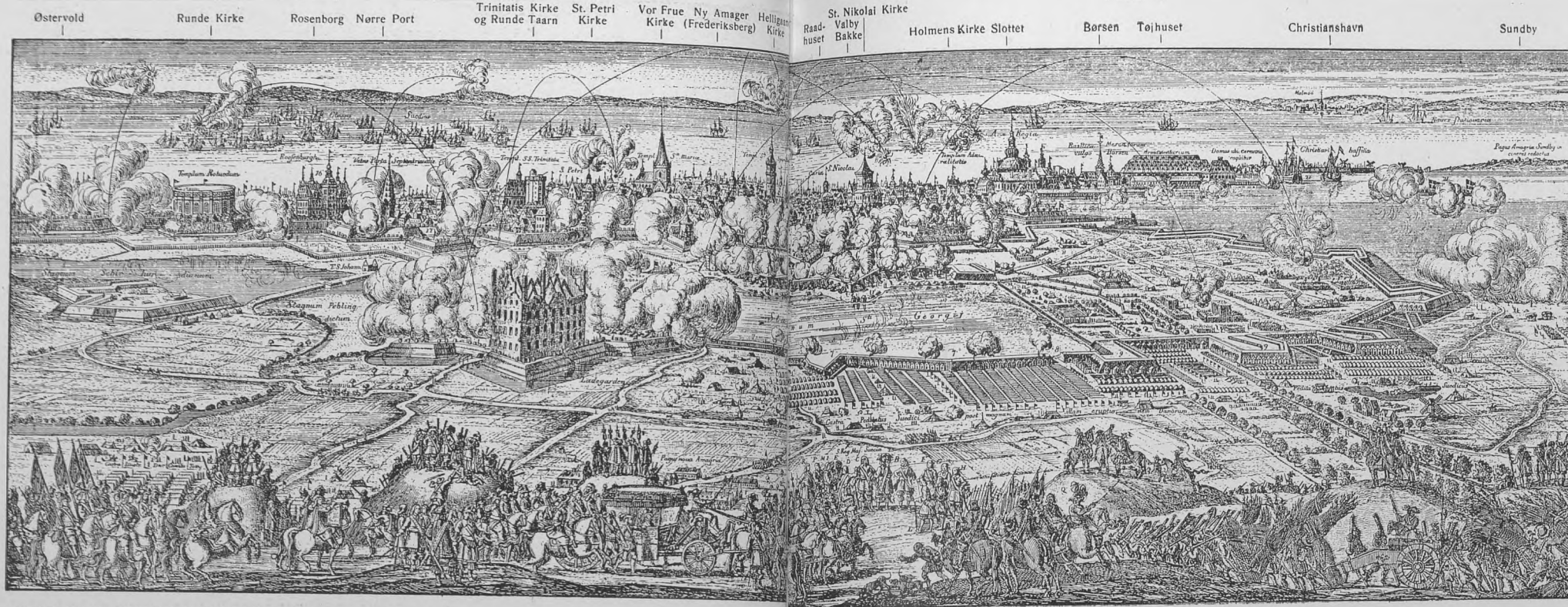

P. A. N.
 Von der Situation
 der königl. Residenz
 und Festung Copenhagen
 und was von Nordt bis
 Westt d. h. vor:
 Schenke
 A Ein Stück von der Festung
 Copenhagen
 B. Frederichsberger Schloss,
 Garten, und Ställe,
 Ladegaard
 C. Alexander Hoff
 D. Frederichsberger Hoff
 E. Das Post Haus, Pless
 sein Garten
 G. ein Stück
 Jean Joachim Hessberg
 Drauss Stab von 170 Schick.
 Copenhagen d. 20. Novbr
 Anno
 1745

St. Jørgens Sø. Den blev flyttet derfra 1622, da der begyndte at danne sig en Forstad udenfor Vesterport. I en Forestilling fra denne Tid til Kongen hedder det: „Efter som kgl. Majestæt naadigst skal have forordnet Byen 4 Kampestenspiller liggende ved Lyngby at maa bruges til et nyt Rettersted uden Vesterport, at Stedet udvises, hvor samme Rettersted maatte opbygges“. Denne ny Galge, der formodentlig blev bygget halv paa Byens og halv paa Kongens Bekostning kom til at staa, hvor senere Amerika Mølle laa.

Om sidstnævnte Rettersted fortæller Resen: „Ellers er udenfor Vesterport en Gammel muret Galge, som blev bygget Aar 1622 og kostede den paa Byens Anpart 210 Sletdaler, hvilken Galge er siden, Aar 1646, flyet (istandsat), hvortil Kristen Flyndermand Sanger (som bor nu uden Vesterport snart tvært overfor Galgen udi et Træhus, som han har bygget paa en Jord, han af Staden har købt for 300 Rdl.), gav til Hjælp 60 Sletdaler for nogle uhjemlede Varer, der fandtes i hans Hus, og dermed fik Ejermændene deres Varer igen“.

PROSPEKT AF KØBENHAVN UNDER BELEJRINGEN 1658—1659

Efter Pufendorf. Originalen tilh. Overlæge Halks Samling.

Naar et Rettersted skulde flyttes, gik det saaledes til, at Byfogden tilsagde hele Tommerlauget med Mestre og Svende, der i Procession hver med sit Værktøj med Byfogden i Spidsen fulgt af Stadens Kømner og Underfogden, under Ledsagelse af Piber og Trommer gik til det gamle Rettersted. Derpaa nedbrød Lauget i en Hast dette, lagde Tømret paa Vogne, der var udskrevne af Byen, og fulgte saa bagefter til det ny Sted, hvor den gamle Galge igen opbyggedes. Derefter fik Tommermændene tilsendt af Byen 1/2 Td. tysk Øl, hvormed de kunde gøre sig tilgode.

Det var ikke saa sjældent at den Vejfarende havde det opbyggelige Syn at se en afsjælet Synder dingle i Galgen eller en død Krop paa Stejlen, medens Kragerne flokkedes deromkring i Forventning om et rigt Bytte. Det var endnu Rester af Chr. VI's bigotte Regeringstid, hvor de overdrevne Religionsspekulationer forvirrede Hjerne og ikke alene fremkaldte en Mængde Selvmord, men hyppigt ogsaa Mord paa Næsten, som man maatte gribe til kraftige Midler for at hæmme. For at være ved Haanden, boede Skarpretteren

1. Nørre Port, 2. Rosenborg Slott, 3. den Reformerte Kirke, 4. Tydsk kaldet St. Petri Kirke, 5. Trinitatis Kirke, 6. Frue Kirke, 7. Hellig Gejstas Kirke, 8. Raadhuset, 9. Wijsenhuyset, 10. St. Nicolaj Kirke, 11. det Kongl. Residens Slott Christiansborg

Prospect af den KONGEL. RESIDENS SLOTTET Christianborg med Forstaden WESTER-BROE. 12. Børs Taarnet, 13. Tøjhuset og Krigskammeret, 14. vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, 15. Tøjhuset, 16. gammel Amager Land, 17. Vester Port, 18. Vester Broe. Boit Johan Jacob Bruun.

ovre i „Den gyldne Hest“, og her havde formodentlig ogsaa hans Hjælpere, Rakkerknægtene, deres Tilhold.

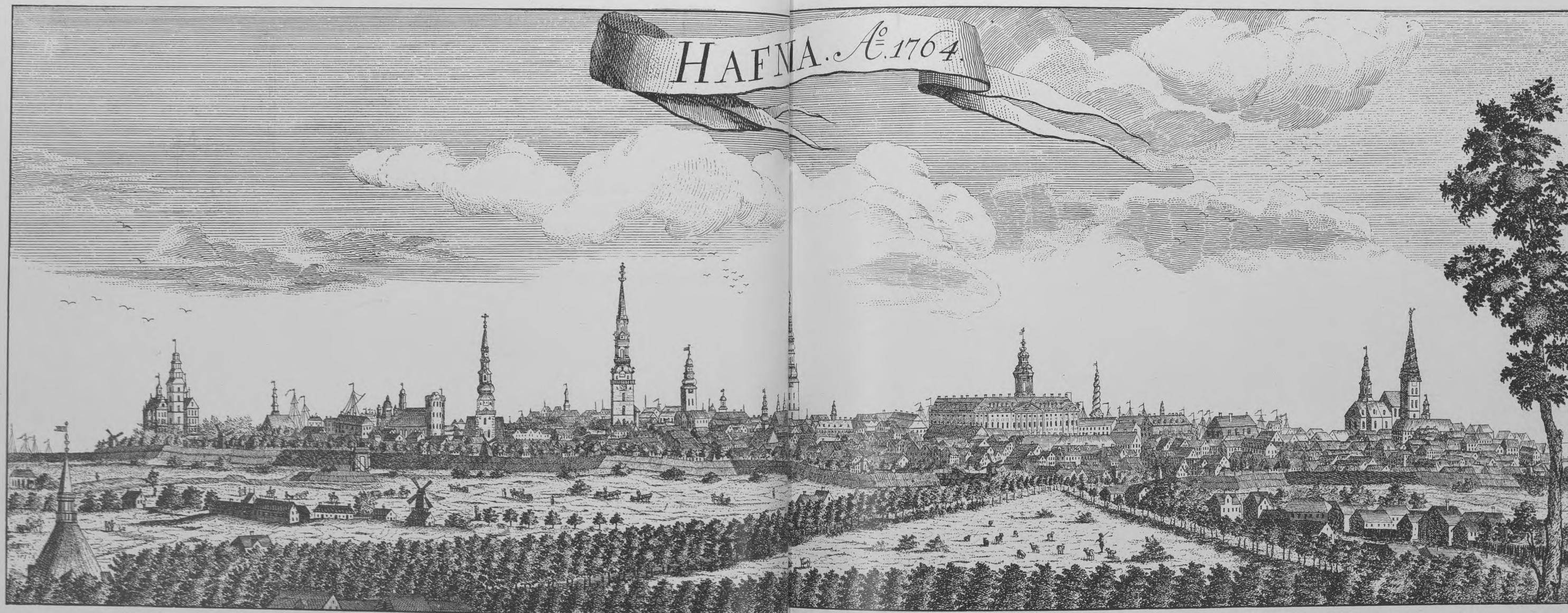
Imellem „Den gyldne Løve“ og Bakkehuset laa der paa højre Side af Vejen en tredje Gaard, men den blev, da Vejen blev forandret, flyttet op paa Bakken ved Søndermarken, og det er den, der senere kaldtes Bakkegaarden eller Gl. Bakkegaard. Nede ved Stranden, afsondret fra alle andre Boliger, ligger Pesthuset (senere Belvédère); det blev opført og taget i Brug i Aaret 1665 for dem, der var befængte med væmmelige og smitsomme Sygdomme, efterat et andet Pesthus var bleven ødelagt under Belejringen i Aarene 1658—59; for at forhindre Patienterne i at undvige, blev Gaarden omgivet af brede og dybe Grave.

mølle, den saakaldte Vodrufs Mølle, som ifølge Chr. V's Bevilning blev anlagt af Regimentskvartermester Vodruf, og det er siden han har nyttet Vandkraften fra Ladegaardsaaen, hvilket Vand derfor løber ud igennem Rosenaaen (eller Rosenbæk o: Rosbæk) til Kallebostrand, at Søen ligger tør.

Senere (siden 1748), har et Aktieselskab drevet en Sejldugsfabrik paa Vodrugaard, hvilken Fabrik blev anlagt 1733 af Hamburgeren Johan Plum, der har solgt den til Aktieselskabet med Forpligtelse til at forsyne Hæren og Flaaden med Sejldug. Da Fabrikken som har 32 Vævestole i Gang og beskæftiger 120 Arbejdere, har Brug for al Vandkraften, saa at Vandmøllen ikke kan indlade sig paa at formale Korn, er den hollandske Vind-

danne Forandringer, som foregaa i vore nærmeste Omgivelser, fremkaldte af det offentlige Livs Udvikling, af de Krav, som Tidens Fremskridt til det Bedre, med Rette eller Urette, stiller. Hvor længe er det vel siden, at København ligesom den mindste Købstad kun var belyst af Tranlamper og indhyllt i Magistratsmaaneskin, — hvor længe er det siden, at Tjenestepigen udviklede sine Armes Muskler ved fra Gadeposten at hente det med organisk Materie overfyldte Drikkevand i svære Spande, — (det skulde man nu byde vore Husassistenter) — hvor længe er det siden, at vi med Misundelse saa hen til andre Lande med deres Jernbaner og næppe kunde tænke os Muligheden af, at vi nogensinde kunde faa noget lignende hos os. Nu har

toirs gav rummelig Plads for Fodgængerne om der var nok saa mange. Hvor er det muligt nu at tænke sig, hvad Passagen engang har været, at forestille sig, at der for ca. 2 Menneskealdre siden laa et Toldhus, hvorfra embedsvrige Toldbetjente kom farende over til den smukke Tjenestepige med Torvekurven, for pligtmæssig at undersøge, om Staten ikke blev narret ved dens Indhold af konsumtionspligtige Genstande, hvor der holdt lange Rækker af Fragtvogne, som samme Toldbetjent undersøgte med lange Søgere og dog ikke sjældent blev narret af den fiffige Bonde. Hvem kan tænke sig, at Passagen her var lukket af en Port, som ubønhørligt paa Slaget 12 blev smækket i, saa at Nattevandrerne, der havde forsinket sig, maatte vende om og

Frederiksberg Kirke. Rosenborg.

Rundetaarn. Petri Kirke. Vor Frue Kirke. Helligestis Kirke. Frederiksberg Allé.

Ni Tai Taarn. Ni alle.

Christiansborg Slot.

Børsen.

Vesterbrogade (Køge Landevej).

Christians Kirke. Vor Frelsers Kirke.

Originalen tilh. Overlæge Halks Samling.

For at se, hvorledes Roskildevæjen saa ud paa den Tid, vil vi begive os tilbage til Trommesalen. Der drejede Roskildevæjen eller Gl. Kongevej af fra Vesterbro. Paa højre Haand ligger Glacisholm og ligeoverfor, hvor Kongevejen drejer af fra Farimagsvæjen, ligger (bag nuv. Nr. 2) en gammel Stubmølle. Forøvrigt se vi kun paa den venstre Side nogle nyanlagte Haver omkring adskillige gamle Fiskeparke.

St. Jørgens Sø er næsten ganske udtørret, og det lille Vandløb, der løber derfra under en maadelig Træbro med et skrøbeligt Rækværk og søger ad Stranden til, er næsten ganske udtørret. Ved Søens sydvestlige Spids ligger et lavt, men af stærk Grundmur opført énetages Hus, der kaldes Kapellet og maaske er opført for at tjene til et Slags Kapel, hvori der kan være holdt Gudstjeneste ved de Begravelser af Pestliger, som fandt Hvile paa den store Mark, der bagved strækker sig ned mod Ladegaarden og som i sidste Pesttid tjente til Kirkegaard. Maaske endogsaa dette Kapel kan have noget med det gamle St. Jørgens Hus at gøre. Vejen imellem Huset og Søen eller det Morads der omgiver Søen, fører ned til en lille malerisk beliggende Stampe-

mølle, der knejser paa Ladegaardens sydlige Bastion (senere Mosendal) opført 1748 for at bruges til Kornmaling.

Man lever rask i denne Reformernes Tid, det Nye fortrænger det Gamle, det Nyeste fortrænger det Nye, og Erindringen, om den end er levende og frisk, har sin Nød med at følge med. Tyve til tredive Aar, hvor stakket et Tidsrum det end er, frembyder en saa overvældende Masse af Begivenheder, saa mangfoldige gennemgribende Forandringer, at de næsten, i Forhold til disse Begivenheders Betydning, vise sig som ligesaa mange Sekler. Man lever rask, og Begivenhederne fare forbi som de enkelte Punkter paa en Jernbaneturs Panorama. De forsvinde hurtigt af Synskredsen og efterlade kun sjældent noget blivende Indtryk.

Dette gælder om de store Begivenheder, selv om dem, som gjorde Epoke i Verdenshistorien, og dette gælder om de mindre, der kun gribe ind i det Individuelle. Det gælder de store Forandringer, der foregaa i Staternes Liv, og det gælder tillige saa-

vi Gas, Vand, Telefoner, elektrisk Lys og Drivkraft, Automobile, Flyvemaskiner, Jernbaner, Telegraf, og den Tid som ligger bag alt dette, forekommer os næsten som en Mythe. Ja selv Vægtversene og deres melodiske Tolkere høre til Fabelens Rige, og dog er det kun godt et halvt Hundrede Aar siden, at „Hov Vægter“ lød om Natten gennem Hovedstadens stille Gader.

Saaledes vil det heller ikke vare længe, før Glæmselens Slør vil hvile over den Tid, da Passagen gennem Ravelinen til Vesterbro var saa smal som en Gyde, hvor næppe to Vogne kunde køre forbi hinanden, og hvor de Fodvandrende var udsatte for at faa Liv og Lemmer spolerede, eller for at trykkes sønder og sammen i den stærke Trængsel en Søndag Eftermiddag i Sommer-tiden. Hvilken Forandring viste der sig ikke allerede i 1867, da Stadsgraven tilhøjre blev opfyldt og Broerne og Ravelinen da forsvandt. Folkemassen som her daglig strømmede frem og tilbage, bevægede sig nu ugenert, uden at frygte for at blive overkørt af Droscher, Omnibusser, Sporvogne og andre Køretøjer. Disse var henviste til den brede Kørebane, og de brede Trot-

gaa den lange Vej til Nørreport, hvor man kunde slippe ind gennem Bommen mod en Kendelse af 2 Skilling? Og hvorledes kan man tænke sig, at der ikke her var noget Tivoli, ikke nogen Kongens Klub, ikke noget Vandværk, ikke nogen Banegaard, ikke noget Vesterbros Teater, at der i Stadens umiddelbare Nærhed laa store Marker, hvor Køer og Faar grassede, at der paa den hele Vej, som strakte sig fra Ravelinen til Jernporten ved Frederiksberg Allé, ikke var saa mange Bygninger, som der nu er fotografiske Ateliers, at man ikke kendte noget til Droscher, Omnibusser, Sporvogne, Automobile, og at man, naar man vilde ud i „Haven“, for at se „Herskabet“ sejle i Kanalen eller høre den dejlige Taffelmusik, fra Slottets Terrasse Søndag og Onsdag, maatte betjene sig af Apostlenes Befordring og trodse den forfærdelige Stenbro, som Vesterbro frembød, eller det bundløse Dynd, hvorved Gl. Kongevej udmærkede sig. — Saa var der ogsaa en Tid — og den ligger heller ikke saa langt tilbage, — da Frederiksberg Allé var et helligt Sted, der nok turde betrædes af Fodgængere, men ikke befæredes af Vogne, undtagen de Privilegeredes. Den var lukket for begge Ender af Jernporte, som

kun aabnede sig for de kongelige Vogne og for de enkelte i Alléen boende Familier, der havde Nøgle dertil.

Disse almindelige Træk give en Idé om Forskellen mellem Før og Nu, hvad Københavns i Henseende til Befolkning, Færdsel og lokale Forhold vigtigste Forstad angaar. Og her er dog kun Tale om et Tidsrum af 80-90 Aar. Men Forskellen fremtræder endnu stærkere, naar man gaar i det Enkelte og fastholder de gamle Minder. — Vi skal i det følgende fremdrage nogle af disse.

Allerførst bemærkes at, som omtalt i det foregaaende, laa i en ældre Tid Indgangen til Vesterbro ikke paa det Sted, hvor den i 1859 nedrevne Port befandt sig. I Begyndelsen af det 16. Aarhundrede laa den for Enden af den nuværende Vestergade og var kun en simpel lav Træbygning. En ny Port prydet med et Taarn med takkede Gavle og med Spir, blev opført sammesteds 1583, og den stod her indtil 1668, da den blev nedreven og dens Materialer benyttede til en ny Vesterport, som opførtes ved Enden af St. Klementsgade, der, efterat være ødelagt i den store Ildebrand 1728, i Forening med et Par andre tilstødende Smaagader som omtalt tidligere blev forandret til Frederiksbergade og Halmtorvet. Porten tog sig ret godt ud, den var smykket med Kanonsøjler og andre krigerske Emblemer i Granit, men den var kun 6 Alen bred og 7½ Alen høj, saa at et stort Halmæs næppe kunde passere den uden at genere Fodgængerne. Da den endelig segnede under Hammerens Slag, vandtes paa dette Sted vel endel for Passagen, men da Ravelinen ikke tillige blev udvidet med det samme, nyttede det ikke stort at Porten kom bort. Endnu bestandig var man indeklemmt af Indsnævringen, Kommandantskabet, der med en mageløs Pietet holdt Hævd over Fæstningsværkerne, lod sig end ikke engang, førend i Begyndelsen af 1860erne, bevæge til at borttage de unyttige Homeistolper som gjorde Passagen endnu besværligere.

Den 15. August 1843 frembød Indgangen til Vesterbro over Fæstningsværkerne et overraskende Skue. Tilvenstre havde der som ved et Trylleslag rejst sig en Have, der vinkede med sine kølige Buegange, sine smukke Trægrupper, sin Koncertsal, Bazar, Karoussel, Rutschebane, sine Pavilloner, sine Løvhytter og sin Ø, kort sagt med alle de Underværker, som kun den dristigste Fantasi kunde tænke sig. Det var Københavns Sommer-Tivoli, der ved Carstensens Geni var bleven til i mindre Tid end i 2 Maaneder, en Affodning af de glimrende Fëstinos, han havde arrangeret i Rosenborg Have og i Christiansborg Slots Ridehus,

Pludselig havde København overfløjet Alverdens Hovedstæder, thi hverken London eller Paris, Wien eller Berlin havde noget lignende at opvise. Københavnerne ilede herud i Skarer, og Beundringen og Enthusiasmen var stor. Der fremkom herved en fuldstændig Revolution i Københavnernes Forlystelsesliv. Dyrehaven og Charlottenlund blegnede; Alt hvad disse frembød, havde man jo her ved Haanden og meget andet til; Europas første Kunstnere i de akrobatiske og ekvilibristiske Fag, Beridere, Taskenspillere, Lumbyes Koncerter, Pantomimer og Amici's fortryllende Fyrværkeri, — Alt for en Mark (16 Skilling!) Man døsede ikke længere sin Aften hen i et lummert Værtshus ved en Snaps og et Glas Øl; man gik i Tivoli. Alle Stænder mødtes i det hyggelige Samliv; Forskellen var nivelleret; den Trøjeklædte og Modejunkeren, den elegante Dame og Tjenestepigen samlede her, og altid var Opførselen sømmelig, aldrig foregik der Excesser, sjældent antog Lystighed Karakter af Overstadighed, og det var, som om de smukke Omgivelser udøvede en velgørende Indflydelse paa Folkekarakteren og afsleb de raa Kanter. Og dette er vedblevet til den Dag i Dag.

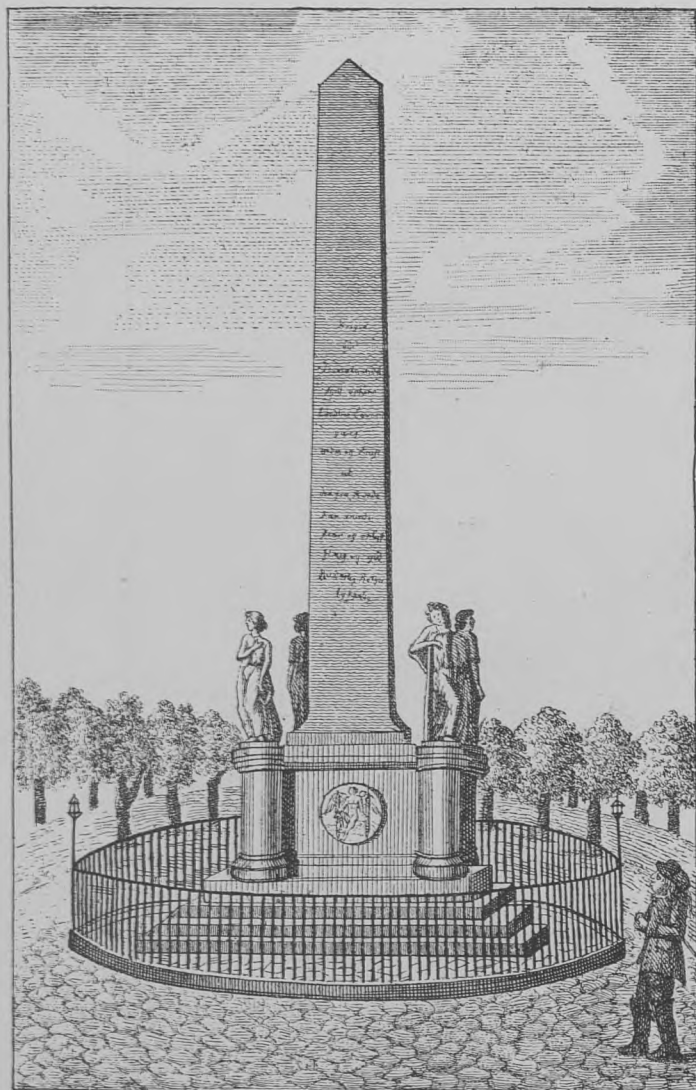
Tivoli hører vel ikke til de gamle Minder, vi her har i Sinde at fremdrage, det bestaar endnu som Københavnernes vigtigste Forlystelsessted og vil sikkert være det igennem en Mangfoldighed af Aar. Men det har sin utvivlsomme Ret til at nævnes, naar Talen er om en forsvunden Tid, i hvilken dets Fremkomst gjorde en sand Epoke. Et Bevis herpaa giver Tivolivisen, der, som det fortælles, blev digtet en Aften i den schafferske Pavillon. Tre Videnskabsmænd: en Theolog, der senere blev Professor, en Matematiker, der som Professor var ligesaa frygtet, som han var bekendt som Politiker, og en Mand, der baade som Digter og som Kemiker har erhvervet sig et anset Navn, sagdes at være Fædre til denne Vise, der engang var i Folkemunde. Skønt det vel kan anses som givet, at denne Vise, som begyndte saaledes:

„Og dersom Du morer Dig daarlig“ — kendes af en Del, og iøvrigt er gengivet in extenso i vor omfattende Omtale af Tivoli i Aargang 1915.

Om denne Vise fortælles tillige, at en Sømand som sad afsides ved et Glas Punsch og med stor Satisfaktion havde hørt Visen blive foredraget, efterhaanden som den var bleven til, gjorde opmærksom paa Forbigaaelsen af et interessant Sted paa Etablissementet, en Forsømmelse, der straks blev bødet paa i følgende Vers:

Parti af Vesterbrogade 1750.

Minde
Anledning af Stavnbaandets Løsning,
hvor Dores Kron-Prinds lagde den første Grundsteen

Originalen tilh. Overlege Halks Samling.

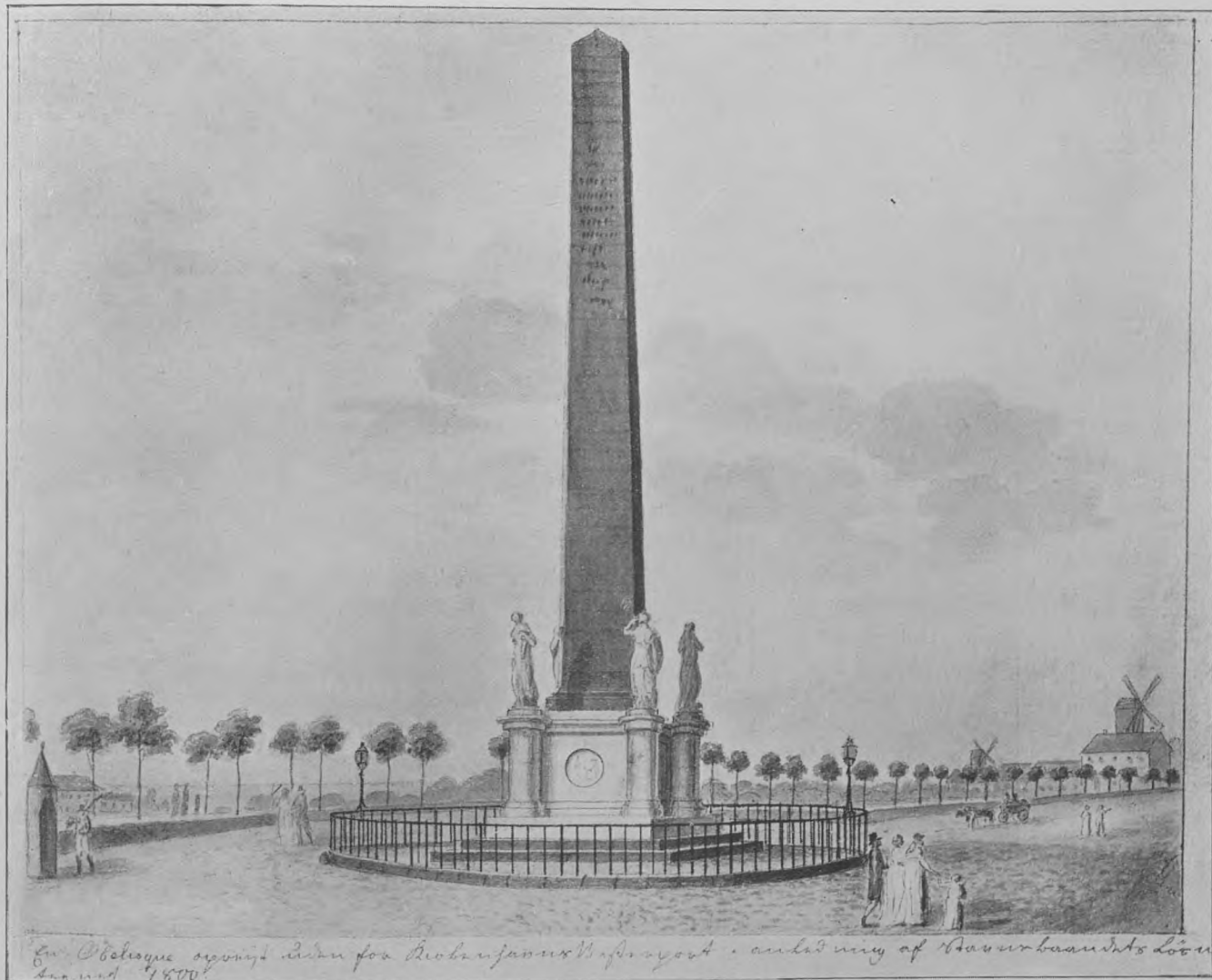
„Saa lae vi da nu være glade
Og inte være forstemt.
Tivolis Retirade
Den havde jeg nær forglemt“.

Og ligesom Etablissementet fandt sine Digtere, saaledes fandt det ogsaa sine Journalister. Det havde i de første Aar sin egen Avis, der i bunden og solut Stil beskrev Etablissementets Herligheder og tilfredsstillende alle billige Fordringer.

Med et Farvel til dette Københavns Underværk beder vi, for at kunne gaa nogenlunde regelmæssigt tilværks, Læserne følge os gennem den lille Allé tilvenstre umiddelbart i Nærheden af Tivoli til Vesterbros Theater. I sin Tid kaldtes det Vesterbros nye Theater i Modsætning til Vesterbros Morskabstheater, eller

seddel. Især var Lezinski og Kremzow Dagens Løvinder og deres Navne kappedes i Popularitet med Orla Lehmanns. Naar de optraadte, var Cirkus propfuldt og Bifaldet stormende.

Vesterbros Theater blev ogsaa flittigt benyttet af rejsende udenlandske Selskaber af næsten alle Nationaliteter, der fandt deres Fordel ved at flytte Thespiskarren hertil. Vi minder om Bornholdts og Schlemüllers Selskab, der her gav Operaer i det tyske Sprog. Dette Selskab talte flere særdeles gode Kræfter, saasom Demoiselle Fischer, Mad. Christiany, Bassisten Fackler, Ægteparret Urspruch, Sangerinden Mad. Urich. Der opførtes flere fortrinlige Operaer, saasom „Jægerbruden“, „Wilhelm Tell“, „Lestocq“, „Bortførelsen af Seraillet“, „Maskeballet“ og Boyeldieu's „Johan af Paris“. I sidstnævnte Opera gjorde Tenoristen Seest saa megen Lykke, at det kgl. Theaters Chef, Holstein,

Originalen tilh. Fru Winding.

Frihedsstøtten (Bondefriheds-Monumentet, som det først kaldtes) til Minde om Stavnbaandets Løsning 1788.

Grundstenen nedlagdes $\frac{31}{7}$ 1792, og Mindesmærket stod færdigt $\frac{9}{11}$ 1797.

ogsaa kaldtes det Petolettis Theater efter den Mand, som havde opført det.

Phil. Petoletti var Linedanser og Ekvilibrist hos Price paa Vesterbros Theater. Da dette gjorde gode Affærer, mente han, at det muligen kunde betale sig at faa et Morskabstheater i Københavns umiddelbare Nærhed, og ved Hjælp af et Par Kapitalister opførte han, saavidt erindres 1830, en Bygning, der først var af Brædder, men senere blev opmuret. Det var egentlig bestemt til Pantomimer og ekvilibristiske Forestillinger, men senere blev det indrettet saaledes, at det afvekslende kunde forandres til Cirkus og til Theater.

Til Petolettis Theater knytter sig mange og forskellige Minder. Her var det, at Fourauxs, Tourniaires, Gautiers, Guerras og Hinnés Beriderselskaber optraadte, og man glemmer ikke saa let Navne som Mad. Fouraux, Jomfru Tourniaire, men frem for alt Damerne Lezinski, Kremzow og Mad. Tourniaire, om hvem det med Rette kunde hedde, at de havde uds muglet af Københavns Hjerter saa mangt et Hjerter og saa mangan en Banco-

blev formaaget til, skønt efter megen Modstræben, at engagere ham. Seest var født i Byen Slesvig, han talte kun meget daarligt Dansk, og det viste sig ogsaa ved hans forskellige Debuter, bl. a. som Robert af Normandiet, at hans Engagement var langtfra det heldigste. Man fandt, at „slesvigsk Smør“ var ligesaa uheldigt som dansk hos en Tenorist, og det varede ikke længe, førend han blev henvist til en Korsangers beskedne Stilling.

Megen Lykke gjorde et andet tysk Selskab, saavidt erindres under en Hr. Muncks Direktion, der opførte tyske Farcer og Folkekomedier. Blandt Personalet befandt sig de dygtige Kunstnere Wilcke og Zimmermann, som i Nestroys „Lumpæivagabundus“, Reymunds „Der Verschwender“ og Angelys „Fest der Handwerker“ gjorde formelig Furore. Ved dette Selskab befandt sig den danskfødte Skuespiller Pallesen, som efter at have gjort megen Lykke i „Den rejsende Student“ ligeledes blev engageret ved det kgl. Theater, hvor han dog, trods sit betydelige Talent, kun blev en kort Tid, da han paa Grund af sit stridbare Gemyt og sin Lyst

til det omflakkende Liv ikke kunde finde sig tilrette derved. Senere afvekslede ikke faa Theatertrouper med Beriderselskaber. Der var flere franske Selskaber saasom Armands, særdeles gode, der var spanske Dansere, blandt hvilke især den smukke Dolores Serral gjorde Opsigt, og selv „Vennerne hinsidan Sundet“ lod sig repræsentere af et Selskab, der imidlertid ikke videre tiltalte. Her var det ogsaa, at det første italienske Operaselskab under Mario vakte Københavnernes Enthusiasme inden det flyttede til Hoftheatret, og for ca. 60 Aar siden blev der atter opført Operaer af Robertis tyske Selskab, i hvilke Tenoristen Preh-

linger og Sangerinderne Pollack og Babette Müller vakte fortjent Opmærksomhed. Senere blev Vesterbros Theater nationalt. Hr. Skuespildirektør Hansen gav Forestillinger her, hvis fremragende Egenskab bestod i en beundringsværdig Afveksling af Nyheder, som han selv for det meste bearbejdede efter fremmede Stykker med mer eller mindre passende Allusioner til vore Tilstande. Især om Søndagen var Tillobet meget stærkt, men der var ogsaa en ejendommelig Tiltrækning, idet Publikum oftest spillede med. Vi drager nu forbi den ældste Banegaard og kaster et Blik over paa den anden Side af Vejen, hvor der var en Lokaltet, der ved sin Ælde har Krav paa at erindres. Det er Trommesalen, Københavnernes Kvægtorv. Man troede, at den vilde blive flyttet, da den ny storartede Jernbanegaard blev opført i Farimagsgade, men det skete ikke, formodentlig formedelst Mangel paa en passende Plads i Stadens Nærhed.

Dette Sted, der nu saa' saa fredeligt ud, som kun indeholdt Baase og Folde for de til Salg og til Slagtebænken bestemte Dyr, var i ældre Tid en Arena, hvor der ofte vankede blodige Pander. Dengang var Slagterne, der jo væsentlig havde hjemme paa Vesterbro, et vildt, stridbart Folkefærd, helt forskellige i deres Sæder fra andre skikkelige Folk. Kampbegærlige og stolende paa deres herkuliske Kræfter yppede de gerne Klammeri baade indbyrdes og med andre, især med Hestprangerne, til hvem de havde et slemt Horn i Siden, og der hengik næppe nogen Uge, uden at man hørte Tale om Slagsmaal, blodige og ublodige, der var foregaaet „ude paa Trommesalen“. Overhovedet førte Slagterne et Enevoldsregimente paa Vesterbro, og det kunde af denne Grund stundom være livsfarligt at befærde det, naar de var slupne løs, som det hed. Hvor let kunde man ikke blot ved et Blik bringe dem i Harnisk, og en elegant pyntet Herre kunde let tildrage sig

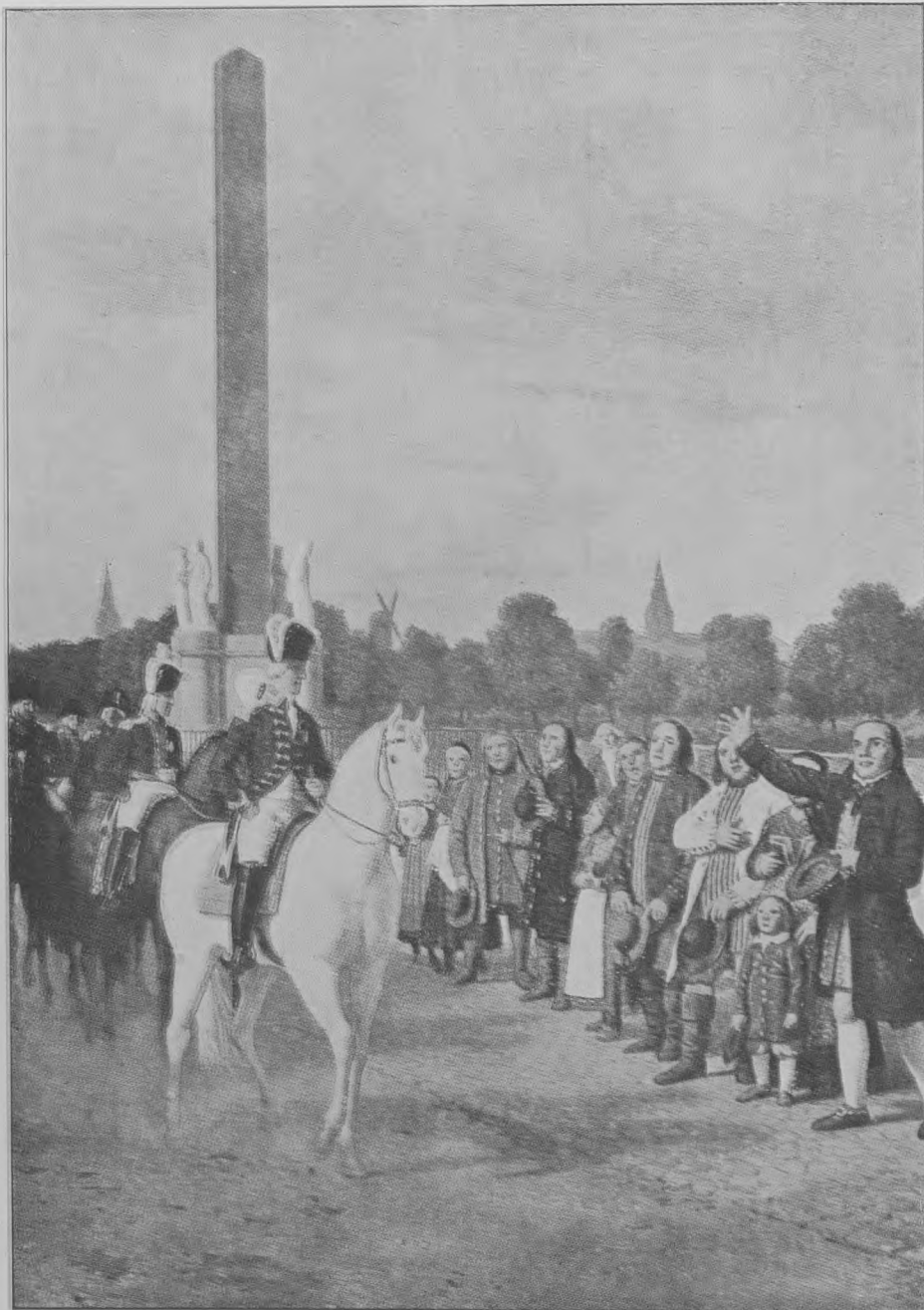
Haan og Spot og endnu mere vidtgaaende Ubehageligheder, naar det faldt d'Herrer Slagtersvende og Slagterdrengene ind at finde hans Opræden for fordringsfuld. Og, mærkeligt nok, dette Tyranni udstrakte sig endog til et andet Terræn. De hørte til de Stemmegivende i det kgl. Theater og ledede Bifaldet eller Mis-haget. Overskou omtaler i sin Theaterhistorie saaledes en Slagtermester Henriksen, hvis høje Skikkelse hver Aften ragede op over den sammenstuede Hob i Baggrunden af Parterret, hvorfra han med et frygteligt Bravobøl og sine brede Hænders Klap, der lod obligat over alt Folkets mest stormende Bifald, udsendte

sin Tilfredsheds Forkyndelse, dernæsten altid rundt om ham fremkaldte en vældig Applausalve. Han var en baade af Forfattere og fornemmelig af Skuespillere meget yndet Kunstdommer; thi foruden at han, med sin tjenstfærdige og gemytlige Natur, ikke selv havde Udtryk for andet end Velvillie og end ydermere accentuerede dette efter, hvorledes han kunde lide Personen, som i Almindelighed var meget godt, da enhver, der blot i fjerneste Maade hørte til Theatret og hilste ham med et venligt Nik, betragtedes af ham som „en god Ven“, saa var han altid færdig til at gaa løs imod Oppositionen, enten idet han forstærkede sit Parti ved Hvervning eller ved at stille sig tæt ved de halsstarrige Opponenten og klappe med saa stærk Bevægelse af sine store Hænder, at han kom til at „tjatte dem en Smule i Ansigtet“.

Nu er der ogsaa heri indtraadt en stor Forandring. Hverken paa Vesterbro eller i det kgl. Theater gør Medlemmerne af det

hæderlige Slagterlaug sig fremtrædende bemærket som Slagsbrødre eller Kunstdommere. De føre et ligesaa ubemærket Liv og er ligesaa polerede og dannede som de andre Borgerklasser, og det skal siges til deres Ros, at de høre til de mest loyale af Hs. Maj. Kongens Undersaatter.

Ved at omtale Trommesalen, nævnedes vi Hestprangerne. Disse var i langt større Antal, end paa det Tidspunkt vi omtaler, Gæster paa dette Sted, og der dreves her en betydelig Handel med Heste af alle Arter, ligesaa den luksuriøse Ridehest ned til det usleste Øg. Det ligger i denne Handels Natur, at de bekendte og ubekendte Fif til at narre Køberne med slet Hestekød ogsaa her var i Svang, som paa alle andre deslige Markeder. Man fortæller fra den Tid adskillige ret karakteristiske Historier, og blandt disse husker vi følgende: En Bonde i Københavns Omegn havde en gammel, blisset Krik med hvide Fødder, som han vilde af

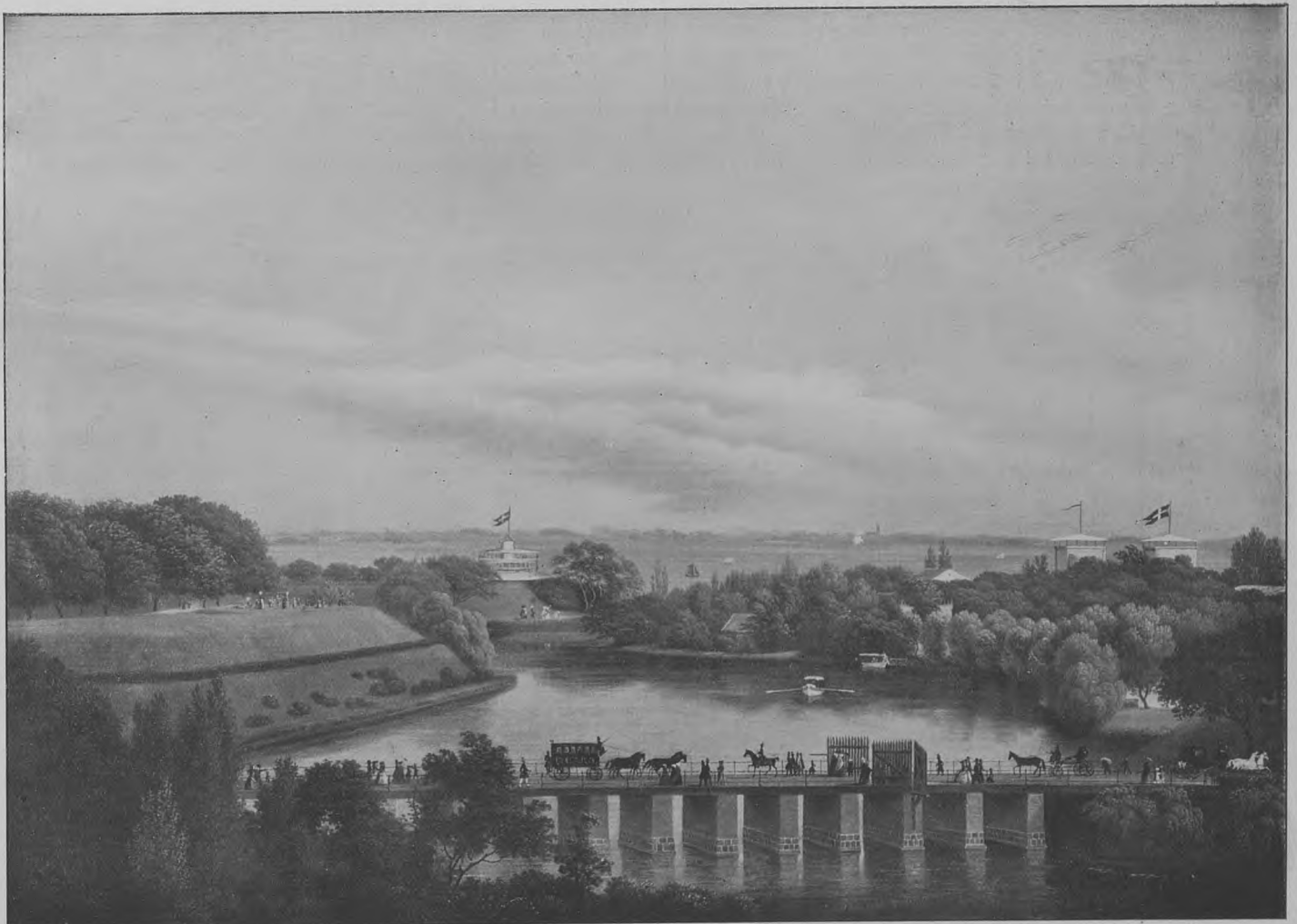
Prospekt af Frihedsstøtten med København i Baggrunden.

I Forgrunden Kronprins Frederik (Frederik VI), der hyldes af danske Bønder.

Acciseundersøgelse i „Ravelinen“ udenfor Vesterport.
Tilvenstre Bommen, i Baggrunden Vesterport og Volden.

Originalen tilh. Ingeniør Høffding.

Udsigt fra „Schacks Bastion“ paa Vestervold i 1840erne.

Tilvenstre Gyldenløves Bastion; tilhøjre „Tivoli“ (Rutschbanen), i Forgrunden Broen fra Vesterport over Stadsgraven til Ravelinen.

Originalen tilh. Inventarieforvalter Engqvist.

pinx. N. P. Frstrup.

Vesterport set fra Broen over Stadsgraven i 1840erne. Paa Siderne Indgangen til Kirsebærgangene.

med, for senere at købe en bedre Hest. Han satte den paa Trommesalen, og her solgte han den for en Snes Daler. Nogle Dage efter indfandt han sig paa Trommesalen for at købe sig en ny Hest. Han saa paa forskellige, men enten syntes han ikke om dem, eller ogsaa var de ham for dyre. Endelig fik han Øje paa en sort Hoppe, der ifølge sine Tænders Beskaffenhed vel lod til at være temmelig tilaars, men dog under sin Rytters Hænder viste en saadan Livlighed, at den fandt Naade for Landmandens Øjne. Han købslog om den, og efter megen Prutten fik han den for 60 Rdl. Glad over sin Handel red han hjem; men det var ham straks noget paafaldende, at den vidste at finde Vejen saa godt, uden at han behøvede at dreje af hverken til højre eller til venstre. Endnu større blev hans Forbavselse, da Hesten ved at komme ind i Gaarden, gik lige ind i Stalden, som om denne var den nøje bekendt.

Og det var Stalden da ogsaa, thi da Bonden skulde se nøjere til og søgte at bringe Lys i Sagen ved at anvende lidt Vaske-

vand paa Dyrets Hud, viste det sig snart, at Kuløren ikke var ganske ægte og at den blissede Farve og de hvide Ben straalende traadte frem af det sorte Hylster. Det var Bondens gamle Øg, som nu stod lyslevende for hans Øjne. Han fik Hestepran-geren for Retten, men da Loven ikke forbyder nogen at sælge en farvet Hest, maatte Bonden lade sig nøje med sin Handel og kom ovenikøbet til at betale Sagens Omkostninger.

Paa venstre Side af Broen, omtrent dér hvor Nr. 21 eller 23 ligger, laa Beværtningsstedet „Ægypten“. Det blev senere om-døbt til „Frederichs Dahl“, om dette var en Fortyskning af „Frederiks Dal“ eller kom af at Ejeren hed saaledes, skal vi lade være usagt. Mere bekendt var det under Navnet „Ægypten“. Her var en Karousselgyngende med Balloner og Heste, som siden umindelige Tider gik rundt til en højst uharmonisk Musik af en Klarinet, et Par Bækkener og en stor Tromme, hvilken sidste paa den mest ufortrødne Maade haandteredes af en Musiker saa ivrigt, at Sveden selv i de køligste Dage haglede ham ned

fecit. Constantin Hansen.

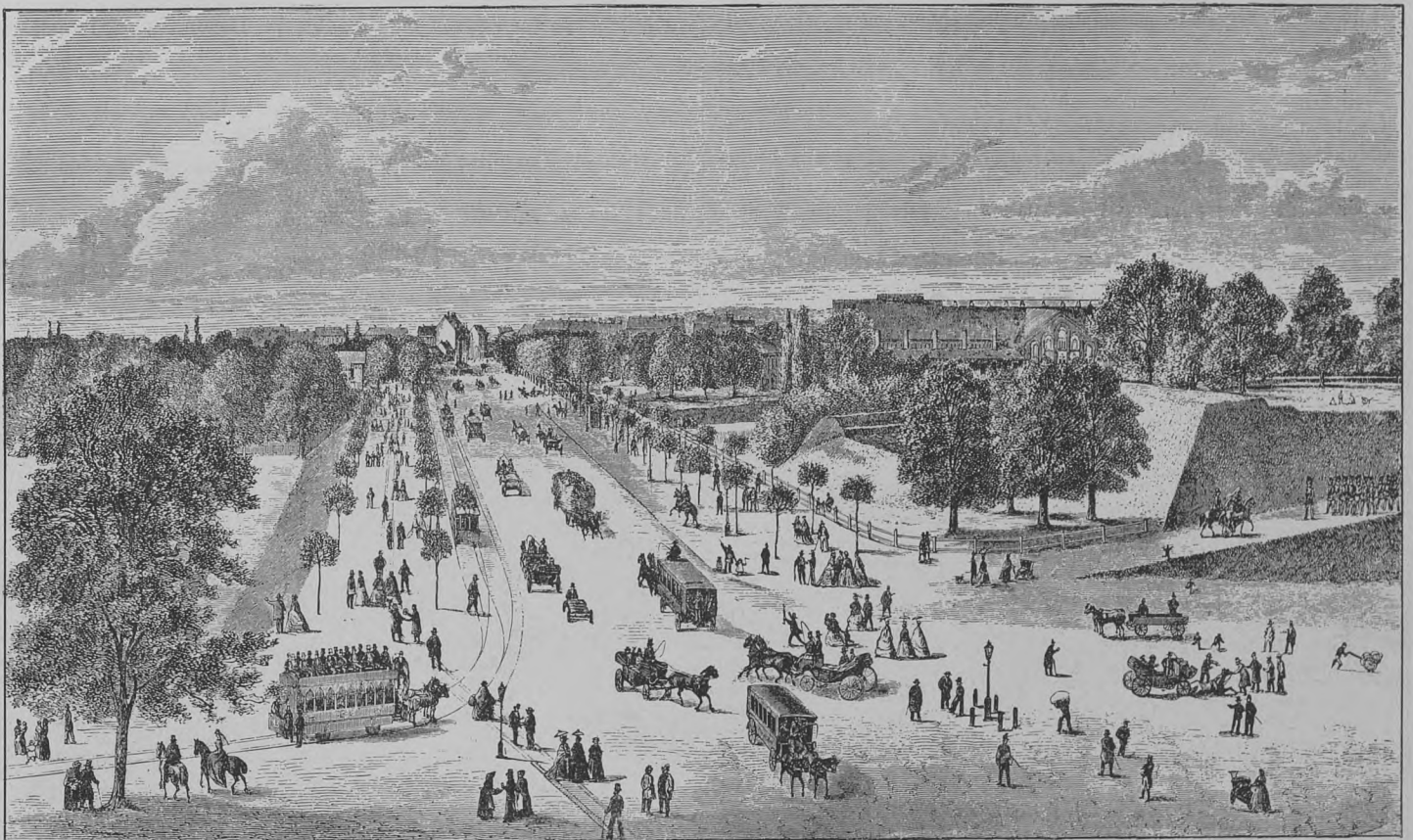
Vesterports Nedrivning (1857).

Petri Kirke.

Frue Kirke.

Udsigt fra Vesterbros Ravelin over Broen til Halmtorvet og Frederiksberggade i 1860'erne.

Dæmningen, som opførtes over Stadsgraven i 1867 som Afløser for de to Broer, der fra Halmtorvet (via Ravelinen) førte til Vesterbro. Den afløste det saakaldte „Vesterbros Gab“ (se ovenstaaende Billede), som opstod ved Nedbrydningen af Porten, — og fik Navnet „Vesterbros Passage“.

Til venstre ses Stadsgraven og Volden med Philosophgangen, i Baggrunden Tivoli; til højre ses ligeledes Volden, og bag samme den i 1864 opførte Hovedbanegaard, som nedlagdes 1911, derefter benyttedes af „Palads-Teatret“ og nu er nedrevet. Bakken til højre fører op til „Kongens Mølle“, til venstre førte en Bakke op til Lucie-Møllen.

pinx N. P. Fristrup.

Broen over Stadsgraven, paa Siderne Indgangene til Kirsebærgangen, og i Bag-

ad Panden. Her var der en Keglebane, hvor der blev „pareret“ om Fir- og Otteskillinger; her var Fortunaspil og adskillige andre Forlystelser som faldt i Almuens Smag.

Dette Sted undergik i Tidens Løb, som adskillige andre af lignende Art, ret mange Forandringer i Henseende til sine Besøgere. I ældre Dage var det et yndet Valfartssted for Københavns Borgere. Man saa her det agtede Ægtepar af Haandværkerstanden i sin Søndagsstads, ledsaget af en haabefuld Søn eller Datter eller ogsaa af adskillige Eksemplarer af begge Dele samt efterfulgt af en vraltende Moppe, denne nu næsten uddøde Hunderace, drage ind i „Egyptland“ for at more sig efter Dagens Besværigheder. Konen og Datteren tog Varerne frem af en Kurv, som de havde transporteret paa en lille Trækkevogn, medens Fatter, pattende paa sin Pibe, fik sig en Pot Kegler paa „Banen“ eller passiarede med gamle Bekendte om Krig og om Fred, om Levnedsmidlernes Dyrhed, idet han af og til skottede stolt hen til sin Søn, som siddende strunk paa en af Karoussellhestene, stak til Ringen og hentede sig den ene efter den anden til Lyden af den dundrende Musik. Men efterhaanden som Civilisationen skred frem og den københavnske Borgermand havde faaet Smag paa de mere raffinerede Adspredelser som „Rosenlund“, „Monigatti“ og „Alleenberg“ i Frederiksberg Allé frembød, forsvandt han fra Ægyptiland, og hans Plads indtoges nu af Bondekaren og Bondepigen, den første med store Sølvknapper i Trøjen og den sidste med sølv- og guldbroderet Hue med lange flagrende Baand i Nakken, der undertiden repræsenterede flere Maaneders

Løn. Den høje statelige Gardist og Soldaten af 2den Jyske eller af Kongens Regiment eller ham med „de sorte Rabatter“ saa man nu her færdes i fortrolig Klynge, og forene sig sammen, naar det gjaldt om at tilbagevise den fælles Fjendes, Slagterne, navnlig mod Damerne temmelig paatrængende Nærgaaenhed. Men „Egypten“ eller „Friederichs Dahl“ var ogsaa et Slags Marked; her handlede med Uhre og Pibehoveder, her købsloges og her tuskedes, og det kan anses for temmelig afgjort, at de talrige Marskandisere, som København allerede den Gang havde, væsentlig er bleven rekrutterede herfra.

Til „Egypten“ knytter sig iøvrigt et Drama, som engang var i Folkemunde. For omtrent et Hundrede Aar siden ejedes Ægypten af en Mand ved Navn Hybner. Han havde en kon, ung Kone og var af Naturen tillige meget skinsyg. Han fattede Mistanke om, at hun vel meget lod sig courtesiere af en eller anden af Gæsterne, og en skøn Dag jog han hende en Kaaarde i Livet, og slæbte hende ved Haaret om i Haven, indtil hun udaandede under de skrækkeligste Pinsler. Efter fuldent Gerning skjulte han sig i en Kornmark, indtil han blev paagreben af Politiet. Han blev dømt fra Livet; men blev af Kongen be-naadet med Tugthusstraf paa Livstid. Man ser saaledes, at „Egypten“ ikke altid har bevaret sin Karakter af et Sted for Fryd og Gammen. I 1850'erne, da den ene Bygning rejste sig efter den anden paa Vesterbro, fandt Ejeren det langt mere favorabelt at afhænde det store Terræn til Byggegrunde. Karoussellen og Keglebanen forsvandt, den støjende Musik

grunden er Ravelinvagtens Hus beliggende paa Ravelinen (midt i 1840'erne).

ophørte, og nu viser der sig flere statelige Bygninger paa Stedet.

Til de mest frekventerede Steder paa Vesterbro hørte i ældre Tid Danseboden „Peters Haab“, der stødte umiddelbart op til Ægypten. Om Søndag og Mandag Aften var den propfuld af Besøgende, som her fik sig en lystig Dans. Pluraliteten af Damerne hørte i Reglen til Amagerslægten, og selv fra „den fjerneste Del af „Københavns Kjøkkenhave“ trodsede de unge Piger Vind og Vejr og den lange Vej for at kunne træde en Dans i „Peters Haab“. Men det hændte sig her ikke sjældent, at det kom til Klammeri og Slagsmaal, naar Jalousi kom med i Spillet eller naar de spirituøse Varer af temmelig tvivlsom Kvalitet gjorde deres Ret gældende. Der udfægtedes saaledes temmelig haarde og stundom blodige Kampe mellem Sø- og Landeværnets Repræsentanter, og Slagterne gjorde ogsaa her deres Herredømme gældende, undertiden paa en temmelig ublid Maade. En Scene af denne Natur foregik her med en Franskmand ved Navn Paran, som i de første Aar, Casorti havde Vesterbros Morskabstheater, gav Forestillinger paa dette som Herkules. En Aften sad han i den til „Peters Haab“ hørende Beværtning og drak sig et Glas Punsch. Da skilte sig en høj, svær Slagtersvend fra de dansendes Klynge, gik hen til ham, satte sig overskrævs paa en Stol med Ryggen foran, gloede den lille firskarne Franskmand i Ansigtet og spurgte ham, om han var den Mand, der var saa stærk, at han kunde binde an med flere paa én Gang; han saa dog ikke ud dertil. Paran bad ham paa gebrokkent dansk om at lade ham i

Fred og skotte sig selv. Dette forstod Slagteren som Forknythet, han blev derfor desto modigere og opførte nu en lignende Scene, som den i „Kean“, ved at snappe Glasset fra Paran og tømme det lige for hans Næse. Da rejste denne, der ellers var det godmodigste Menneske af Verden, sig op, gik hen og aabnede Vinduet ganske roligt og i et Nu laa Slagteren udenfor paa Gaden. Et Par af hans Kammerater stormede nu løs paa ham, men inden de saa sig for, kom de til at spasere den samme Vej som den første. Glæden herover var almindelig, thi Angriberne var bekendte Slagsbrødre, og fra den Tid var der ingen, der vovede at binde an med Paran, hvis Renommé vandt betydeligt ved dette Eventyr. En anden, men langt mere sørgelig Begivenhed knytter sig til „Peters Haab“. I den lille énetages Bygning opstod der i 1854 Ild paa Kvisten, hvorved en Broder til Fyrværkeren Gaetano Amici blev indebrændt.

Ikke langt fra denne Dansebod, omtrent hvor nu Viktoriagade ligger, var der et ejendommeligt Forlystelsessted. Det var en aaben Plads, som om Hverdagen afgav Folde for Lam og Faar og stundom ogsaa for Hornkvæg. Men om Søndag Eftermiddag sad her en gammel Kone med et Bord foran sig, paa hvilket laa en saakaldet Humle, et Strenginstrument, som man nu sjældent ser noget til. Dette traktede hun med sjælden Virtuositet, og altid sang hun en Sang, hvor Ynglingen advaredes mod at indtræde i det hellige Ægteskab. Et Par Vers af denne Sang lød omtrent saaledes:

pinx N. P. Fristrup.

Alleerne paa Vesterbro-Siden, efterat man havde passeret Ravelinen og Broerne, til venstre ind-

gangen til Tivoli, i Baggrunden Frihedsstøtten, tilhøjre Kongens Klubs Sommerlokale.

Zeuthen fecit.

Originalen tilh. Fru Winding.

„Concert du Boulevard“ (tidligere Kongens Klubs Lokaler) vis a vis Tivoli 1881 (nu „National“).

„Og ta'r Du Dig en Ung, en Ung,
Saa vil hun have Stads og Fjas,
O vogt Dig, o vogt Dig vel for det, min Ven!

Og ta'r Du Dig en Gammel, en Gammel,
En runken, slunken Pulverhex.
O vogt Dig, o vogt Dig vel for det, min Ven“.

Og altid var hun omgivet af en stor Skare Soldater, Bønderkarle og dito Piger, som med den største Andægtighed hørte paa hendes Sang. Om de imidlertid drog sig den Lærdom til Nytte, som den gamle Kone, der aldeles intet havde tilfælles med Kirsten Giftekniiv, idelig og evindelig gentog, er det umuligt at sige.

Vesterbro var overhovedet, trods dets ringe Bebyggelse, Samlingsstedet for allehaande Udøvere af de frie Kunster. Især naar Dyrehavstiden var forbi, tog en stor Del af de sig dør producerende Kunstnere af større eller ringere Navn, Stade paa Vesterbro. Saa saa' man Bod ved Bod. Der var Verdenstheatre, Lykkestjerner, Taskenspillere, den stærke Kvinde, som bar adskillige Mandfolk i sit Haar og gjorde de mest utrolige Kraftkunster. Man saa her billedlige Fremstillinger af Mord og Todgeschichter, der indenfor i Boden var præsenterede paa den naturligste og mest afskrækkende Maade. Her opslog „Frederiksstensfestungsmanden“ sit Paulun, naar hans Forretninger paa

Fisketorvet ikke forbød ham at forevise sine Underværker, og især saas de mærkeligste Panoramaer, der ikke havde noget tilsvarende hverken paa Jorden eller udenfor samme, for den billige Entré af 4 Skilling, medens Honoratiores betalte efter Behag. Paa det Sted, hvor nu Torvet er, var opslaaet et Cirkus, hvor det Bach'ske Beriderselskab viste sig. Der var endvidere Menagerier, men ikke med glubende Dyr, thi da en Løve i Frederiks-

berghaves Menageri i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var sprunget ud af sit Bur og havde sønderrevet sin Vogter, blev det forbudt at forevise deslige store Rovdyr, indtil denne Bestemmelse i 1840'erne atter blev hævet. Men desuagtet var der udenfor disse Panoramaer Afbildninger af Løver, Tigre, Slangere og halvopspiste Negre, alt tagende sig langt bedre ud end indenfor.

Her foreviste ogsaa Dennebecq sit Marionetteater, der gik op i Luer. Denne Mand var en lang Tid Genstand for almindelig Omtale paa Grund af en Rets-

sag, han havde anlagt mod „Brødrene Lehmann“ og deres Moder, og som varede ikke mindre end halvtredie Aar. Prokurator F. M. Lange, der førte Sagen for Dennebecq, har aftrykt de hertil hørende Aktstykker i det af ham udgivne Udvalg af danske og udenlandske Kriminalsager, og de omfatter her 2 temmelig tykke Bind. Brødrene Lehmann var Ekvilibriste og Beridere, tillige dygtige Malere og ansatte ved det Kuhn-Price'ske Selskab paa Vesterbros Theater, med

Tivolis nye Pavillon „Ligkisten“ Aar 1863 (nedrevet).

Udsigt fra „Schacks Bastion“ paa Vestervold til Terrænet omkring Tivoli;

i Forgrunden tilhøjre Bagsiden af „Concert du Boulevard“, tilvenstre Vesterbrogade med Tivolis nye Pavillon (Ligkisten), tilhøjre for samme Tivolis Indgangsport (1872), i Baggrunden midt i Billedet ses Taget over „Vesterbros Theater“. Tilvenstre længst i Baggrunden ses „Enighedsværn“ (Forenings- og Klublokaler), tilhøjre for denne Bygning de høje Skorstenene paa Københavns Gasværk.

hvis Direktører de var beslægtede. Dette Selskab foretog i 1823 en Rejse til Rusland, og i Moskau blev Andreas Lehmann bekendt med ovennævnte Dennebecq's Hustru Cathrine, der foreviste et meget betydeligt Menageri, og derved skal have tjent mange Penge. De rejste sammen, og paa mange Steder gik

Cathrine Dennebecq, der efter Sigende havde erfaret sin Mands Død, som A. Lehmann's Kone, indtil hun ved et Brev fra Dennebecq fik Oplysning om, at

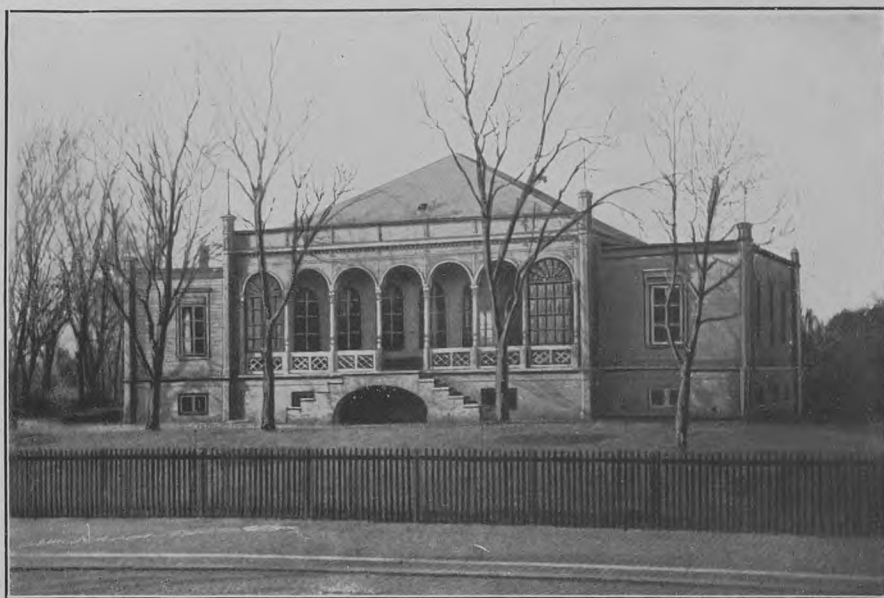
Efterretningen var falsk. I Januar 1832 døde Cathrine Dennebecq i St. Petersborg, og da denne Død indtraf noget pludseligt eller i alt Fald efter et Par Dages Sygeleje, knyttede sig hertil Rygter om, at hun var taget af dage ved Gift. Nogen Tid efter vendte Brødrene Lehmann som velhavende Folk tilbage til København. Især gjorde Andreas Lehmann sig bemærket som Rigmand; han besad et stort Menageri, som blev forevist paa Vesterbro, og han købte kort efter sin Ankomst Gaarden Nr. 206 paa Kongens Nytorv for 80,000 Rdl., hvorpaa han udbetalte 12,000 Rdl. kontant foruden 2000 Rdl. i Omkostninger.

Meningen var almindelig den, at han havde tilegnet sig Cathrine Dennebecq's Formue og det hende tilhørende Menageri, og det var ogsaa derpaa, at den Retssag gik ud, som Julien Dennebecq

anlagde imod ham. Sagen førtes som sagt i lang Tid, og skønt der rigtignok, saavidt man kan dømme efter de trykte Retssager, fremkom adskilligt, der synes at vidne mod Andreas Lehmann, blev han dog frifunden baade ved Gæsteretten og ved Højesteret. Dennebecq blev herover meget fortvivlet, og i sin forbitrede

Stemning undsagde han Lehmann, hvilket atter førte til en Retssag, under hvilken dog Dennebecq blev frifunden. Om hans videre Fata vides intet.

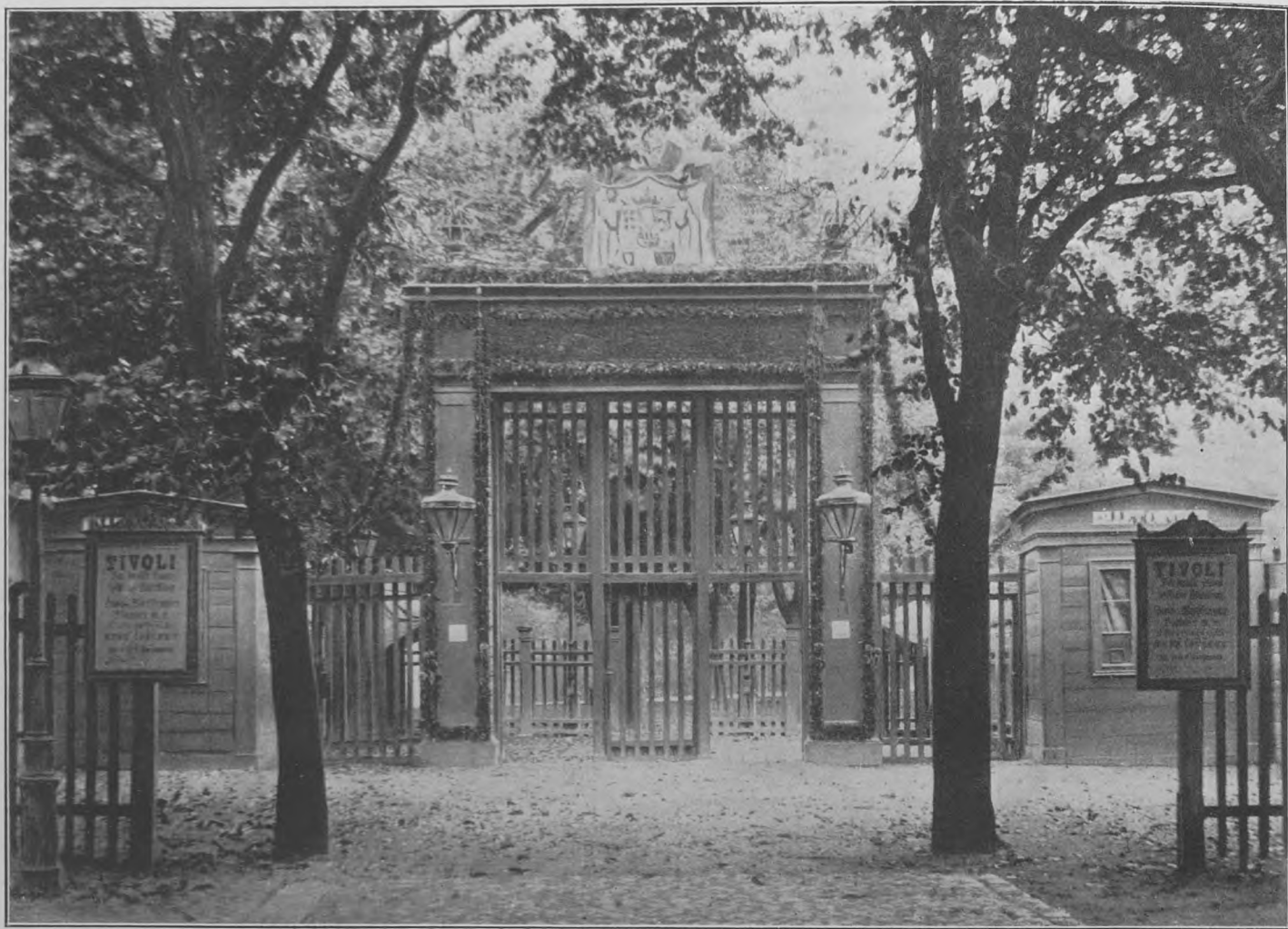
Til Historierne fra Vesterbro hører ogsaa den om Taskenspilleren „Professor“ Linsky, der ligeledes gav Forestillinger paa Morskabstheatret. Det var en smuk Mand med et elegant, vindende Ud-vortes. Han gjorde megen Lykke hos det smukke Køn og særligt hos en paa Vesterbro boende ung og smuk Pige af god Familie. Hendes Forældre modsatte sig paa det bestemteste Forbindelsen

„Kongens Klub“s Sommerlokale (nu National), Hjørnet af Vesterbros Passage og Farimagsgade (nu Vester Farimagsgade) (1865), set fra Pladsen foran Tivoli.

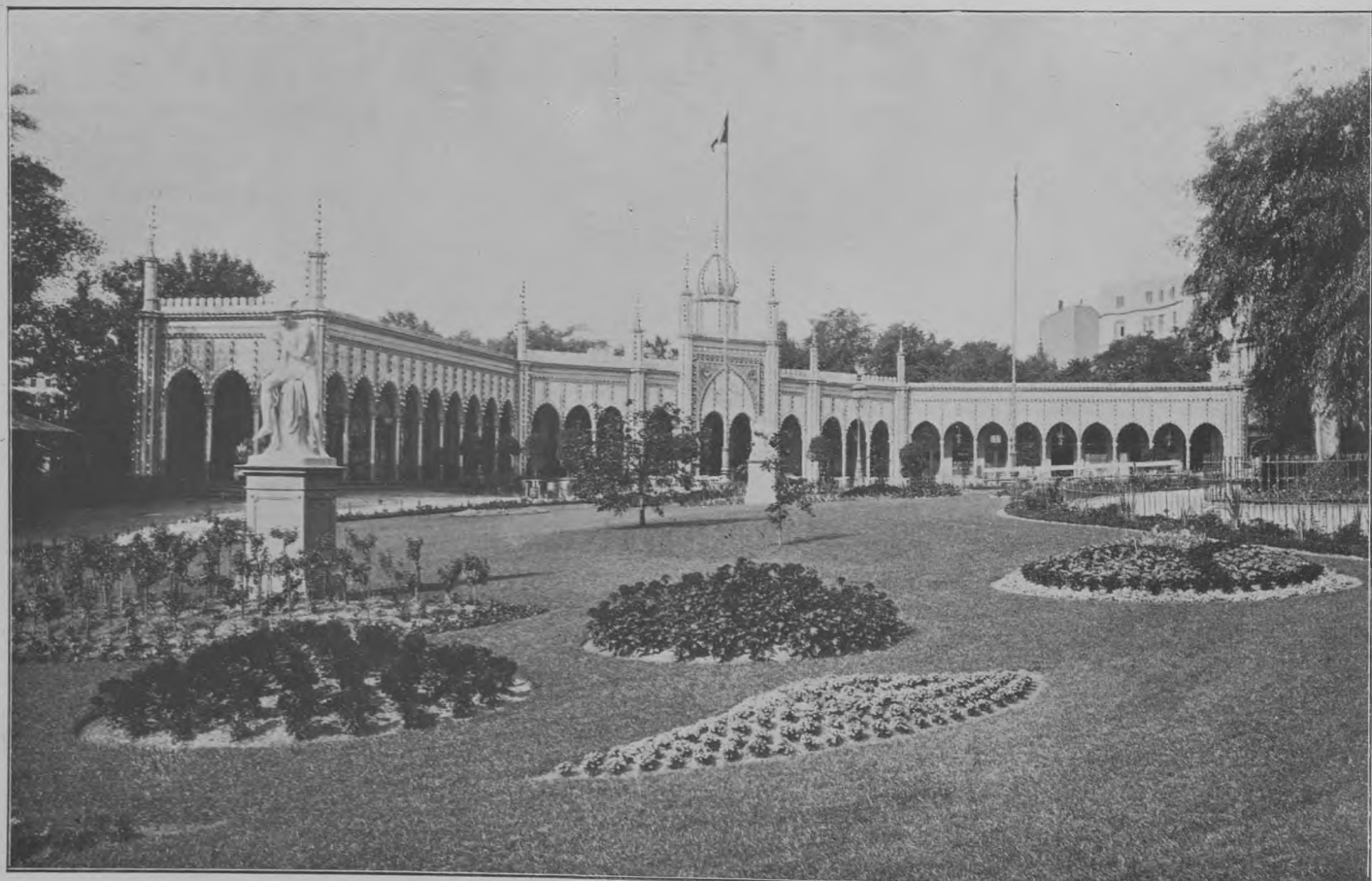
og modstod hendes Bønner og Taarer. Men en skøn Dag slap hun ud gennem Vinduet paa sit Værelse, Linsky havde skaffet Kongebrev, og Dagen efter blev to Elskende viede af Præsten paa Frederiksberg. Sorgen herover var stor i Familien, men derved var jo intet at gøre, og kort efter forlod Linsky København med sin unge Kone.

Et Par Aar efter tildrog sig en sørgelig Begivenhed. Linsky

Raadhusbibliotekets Samling.

Tivolis ældste Indgang fra 1843 (under en Havebrugsudstilling).

Fot. Trydes Kunsthandel.

Tivolis ældste Bazarbygning som laa, hvor nuv. Bernstorffsgade er beliggende.

Thorvald Bindesbølls Buste paa Vestre Boulevard ved Siden af Kunindustrimuseets Bygning.

Billedhugger Kai Nielsen foreviser sit Værk for Kunstkritikeren Carl Madsen og Professor Joachim Skovgaard (Decbr. 1909), i Baggrunden Industrikafeen.

gav Forestillinger i Wien og hans Kone hjalp ham dermed. Blandt hans Kunster var ogsaa en, hvorved den unge Kone skulde lade skyde paa sig af en Række Soldater. En af disse havde af en sørgelig Fejltagelse taget et ladet Gevær, og da Salven gik af, laa Linskys Hustru livløs henstrakt i sit Blod.

Linsky, der oprigtigt havde elsket hende, tog sig hendes Død saa nær, at han ikke længe overlevede hende.

Naar det anføres, at Gæstgivergaarden Bjørnsdal i 1830'erne hørte til de anseligste paa Vesterbro, saa kan man deraf slutte, hvor ringe og uanselige de øvrige var. Bjørnsdal afgav i sin

Fot. Trydes Kunsthandel.

„Det danske Kunindustrimuseum“, Vestre Boulevard 20—24.
Opført 1890—94 efter Tegning af Arkitekt Vilh. Klein (aabnet 12/12 1895).

Den nordlige Del af Halmtorvet (Raadhuspladsen) set fra Hj. af Frederiksberggade ca. 1885.

Til højre Hj. af Studiestrædes Forlængelse og Halmtorvet Nr. 8 (senere Vestre Boulevard Nr. 8). Midt i Billedet „Hotel Dagmar“ og „Dagmar Theatret“ Hj. af Jernbanegade. Længst til venstre Halmtorvet Nr. 14 (en Del af Axelhus) senere Raadhuspladsen Nr. 14. Paa den aabne Plads til højre anlagdes senere Vestre Boulevard, samt byggedes Eiendommen „Helmers Hus“.

Raadhuspladsen, den nordlige Del, set fra Frederiksberggade mod Vesterbrogade (1908).

Til venstre Vesterbrogade, til højre „Dagmar Theatret“ og Hotellet samt Helmers Hus. Buskadsset midt i Billedet er nu ryddet og benyttes af Sporvejene som Central Holdeplads.

Tid Lokale for sluttede Selskaber, og der blev afholdt Baller og andre selskabelige Sammenkomster for den ungdommelige Verden fra Vesterbro, det vil sige den Verden, som ikke var saa højt paa Straa, at den kunde tiltvinge sig Adgang til de paa den kgl. Skydebane afholdte Piquenicks. Thi ogsaa paa Vesterbro huskedes Standsforskellen. Der var et stærkt fremtrædende Aristokrati, som saa de andre Klasser over Hovedet, mest var det dog saadanne, der hentede deres Anseelse fra deres Pengeposer. Disse fandtes navnlig blandt Slagterne, de havde baade en Konge og en Dronning, og de vedkommende gik almindeligt under denne Benævnelse. Hvis vi ikke tager meget fejl, var det forøvrigt paa Bjørnsdal og det tilstødende Terræn, at Københavnerne første Gang nød Synet af et Wauxhall, arrangeret af en Kunstberider Chiaring, som i Aarene 1805 og 1806 opholdt sig her i Hovedstaden. Et københavnsk Blad fra den Tid indeholder følgende Beskrivelse af denne Forlystelse, som første Gang afholdtes i

Musik, der genlyder fra saa forskellige Kanter, maa i Begyndelsen, som enhver let indser, opvække ret behagelige Følelser. Naar Klokken er omtrent 11 afbrændes et smukt Fyrværkeri, hvormed den hele Forlystelse er endt. Denne Aften blev der ikke danset.

Da en ædel dansk Prins engang besøgte den franske Armé, lod Generalen Tropperne manøvrere for ham i den skønneste Orden. Da Manøvreren var forbi, sagde den brave General: „Her min Prins, har De set Krigens Behageligheder; det er billigt at jeg ogsaa viser Dem dens frygtelige Ubehageligheder“, og nu førte han ham ind i Lazarettet. — Omtrent det samme maa jeg sige til mine Læsere: De have her set en kort Beskrivelse over Wauxhall-Behageligheder, og mange iblandt dem længes maaske allerede efter selv at deltage deri; det er billigt, at jeg nu ogsaa viser Dem saavel Ubehagelighederne ved denne Indretning som de følger denne, saavel som de mange unyttige Forlystelser,

Fot. Elfelt.

Raadhuspladsen, den nordlige Del, set fra Raadhuset, (se Billedet ligeoverfor),
midt i Billedet ses Dagmar Theatret og Hotel Dagmar. Hele denne Del af Raadhuspladsen optages nu af Sporvejs-Central-Stationen.

Begyndelsen af Juni 1806 og flere Gange gentoges i Løbet af Sommeren:

„Dette Wauxhall er første Gang bleven aabnet i Søndags. Man betalte 4 Mark for en Adgangsbillet, det vil sige: for at tilfredsstille sine Øjne og sine Øren. Strax ved Indtrædelsen kommer man ind i en temmelig stor Dansesal, der paa adskillige Steder er illumineret med couleuerte Lamper, hvor der paa et Galleri opførtes Musik og paa begge Siderne opvartes med Forfriskninger. Den er oplyst med 9 Lysekroner. Fra denne træder man ud i Haven, som i 4 lange Rader atter er oplyst med couleuerte Lamper. Ogsaa her er der Musik i forskellige Lysthuse. De tilstedeværendes Antal var meget stort, og saavildt man løseligt kunde skønne, var her over 800 Mennesker. Alle disse Tilskuere sysselsatte sig med at gaa ud og ind fra Haven i Salen og fra denne i Haven. De mange brogede Lamper mellem det grønne Løv, de mange smukke Damer, der klædte som Sylphider, vandre med deres Chapeauer i dette paradisiske Halvmørke, den Glæde og Sorgløshed, der boer i alles Ansigter, den

vi hjemsøges med og saa begærligen griber efter, maa have for det Hele.

Indretningen selv er en svag og altfor ubetydelig Copi af det londonske og hamborgske Wauxhall. Naar det Vesterbro'ske skulde opfylde sin egentlige Bestemmelse, saa maatte Bygningen og Haven idetmindste være fem Gange saa stor, som den nu er, Haven er ikke alene ganske nylig anlagt, altsaa uden synderlig Skygge, men den oplyste Alle er saa smal, at man ordentlig maa trænge sig frem, Lamperne hænge saa lavt og saa tæt ved de Gaaende, at man hvert Øjeblik maa frygte for at faa sine Klæder fordærvede. Istedetfor Olie brændes der Tran, og denne udbreder en ubehagelig Lugt over hele Haven. Af oplyste Partier, som egentlig udgøre et saadant Steds Behagelighed, findes der altfor faa. Haven er lang nok, men meget for smal. Dansesalen, som næst Spisesalen er det eneste Værelse for Gæsterne, er bestandigt saa opfyldt af Mennesker, at der ikke kan tænkes noget urimeligere end at danse her. Beværtningen er yderst dyr. Et Glas Punsch koster her — for kun at nævne det aller-

ubetydeligste — en Mark og et Stykke Smørrebød 6 Skilling!! Det er ikke nok, at Hr. Chiaring tager 4 Mark for en simpel Entrebillet, det er, som enhver Upartisk vil indrømme, ubilligt ovenikøbet at ansætte saa overdrevne Priser endog for de Forfriskninger, som næsten ere uundværlige for Enhver, der besøger dette Wauxhall. Man bør haabe, at disse Priser nedsættes."

Naar man læser dette, fremtræder Forskellen mellem Før og Nu paa den haandgribeligste Maade. Hvad var dette Wauxhall imod hvad der nu gives i Tivoli til en meget lavere Entré. Vel kan Utilfredsheden muligen for en Del skrives paa Anmelderens misantropiske Sindsstemnings Regning; thi han yndede aabenbart ikke Forlystelser, han ansaa dem formodentlig, som mange af hans Samtidige og som vel adskillige ogsaa nu gør, for upassende, unyttige, demoraliserende, penge- og tidsspildende, som noget, der gav Lede til alvorlig Eftertanke og alvorlige Forretninger; men bortset herfra kan han vel ogsaa have nogen Ret i sine Udsættelser. Tran i kulørte Lamper ved et Wauxhall, maa være højst ubehageligt for enhver Tidsalders Lugtesans og i

gaa over paa Skydebanen, for at faa sig en Dram og spille en Pot Kegler; men derved gør Forfatteren sig skyldig i en Forvanskning af de virkelige Forhold, thi Skydebanen har sikkert aldrig aabnet sig for den Folkeklasse, der gaar med kort Trøje og tager sig en Dram. Skydebanen har altid bevaret en vis honnet Ambition, især da den tilhører et sluttet Selskab, der kun under visse Betingelser har tilladt Værten at huse hos sig gentile Selskaber og gentile Gæster. Der var imidlertid en Tid, da Skydebanens Renomé ikke var det mest moralske; mangt et forelsket Par fandt her et ensomt, men velkomment Asyl, indtil Skydeselskabets Bestyrelse i Betragtning af den Skygge, som derved faldt paa Foreningen, saavel som af Hensyn til den offentlige Siedelighed fandt det rigtigst at forbyde den daværende Vært at give Lokalet til Pris for slige Sammenkomster.

Det kongelige Skydeselskab og danske Broderskab kan, som sagt, søge sin Oprindelse i Middelalderen, da Gilderne indførtes her i Norden.

(Fortsættes Side 182).

Aar

- Periode 1: Nedrivning af Vesterport, Omdannelse af Glaciet for Anlægget af Vandværk og Filtre 1855—1857
 — 2: Flytning af den ældste Banegaard syd for Vesterbro til det her omhandlede Terræn nord for samme 1863—1864
 — 3: Voldenes Afgravning, Boulevardernes Anlæg 1874—1880
 — 4: Paany Flytning af Banegaarden med Tilbehør til Centralbanegaarden samt Anlæg af Boulevardbanen 1911—1917

Med Hensyn til de anførte Aarstal bemærkes, at da disse Perioder kun danne Hovedrammerne for de foretagne Forandringer, kan der vanskeligt ansættes noget bestemt Aar for hver af disse.

Paa medfølgende Kort har jeg søgt at anlægge alle de paa Terrænet successivt i Løbet af de sidste 60 Aar foretagne Forandringer, nemlig lige fra Tiden omkring 1857, da Byen endnu var begrænset af Voldgaderne og Volden med sine udenfor lig-

7—8 km (1 Mil) ud vest for Byen. I alle Tilfælde vil det kun være et Tidsspørgsmaal, naar dette Vandværk bliver helt nedlagt — og dermed er da ethvert Spor af det her omhandlede Terræns oprindelige Udseende udsløttet.

Med Hensyn til Prospekter, Fotografier og Tegninger af Terrænet i dets forskellige Perioder fra den ældste til den yngste Tid, findes der flere forskellige mere eller mindre gode; jeg henviser til nærværende Tidsskrift „Før og Nu“, hvori det omhandlede Terræn i smukke Planer og Billeder er optaget og behandlet, se Tidsskriftets 1. Aargang 1915, Pag. 222—223 og Pag. 232—233.

Da Terrænets første oprindelige Udseende gik tilgrunde inden Fotografien rigtig var fremkommen, mangler der desværre Billeder af mange smukke ejendommelige Partier, men „østre Anlæg“ giver dog endnu levende Vidnesbyrd om Udseendet af det oprindelige Terræn — og om hvad man har skaffet sig af med.

Det er med ejendommelige Følelser og næsten uforstaaeligt at holde den Tanke fast, at al denne gennemgribende Forandring

Paladshotellet. Raadhuset. Industriforeningens Bygning. Tivoli Varieté. Tivolis Facadebygninger og Hovedindgang mod Vesterbrogade. Restaurant „Wivel“. Hotel Terminus. Panoptikon.

Mark for et Glas Punsch og 6 Skilling for et Stykke Smørrebød maa anses for enormt betalt paa en Tid, da Priserne paa alle Levnedsmidler omtrent var Totriedel billigere end f. Eks. i 1860'erne. Forøvrigt fremgaar det af Forfatterens Bemærkninger, at Punsch saavel som Smørrebød den Gang hørte til Livets Nødvendigheder. Ogsaa heri viser sig Sædvanernes, om just ikke Sædernes Omskiftelser. Senere hørte Punsch til Sjældenhederne; det var næsten ikke mere sømmeligt at drikke den. Nu nød man sin „halve Historie“, sin „Mentzdorfer“, sin „Carmenade“, sin „Sherry-Cobler“ eller sin „Rom- og Cognæstoddy“ og kun paa Skydebanen var „Madammens Punsch“ endnu i Vælden. Overhovedet har den kgl. Skydebane mere end de fleste andre Steder bevaret sine gamle Traditioner, og ligesom dens Bygning paa Vesterbro hører til de allerældste dér og fra den tidligste Tid ragede frem som en uforlignelig og mægtig Kæmpe over alle Pygmæerne i Nabolaget; saaledes holdes her i urokkelig Hævd Skikke og Vedtægter, angaaende hvis Ophav man maa gaa tilbage næsten til Middelalderen.

I Arnøsens i sin Tid yndede Vaudeville „Intriguen ved Mor-skabstheatret“ siger den gamle enarmede Somand, at han vil

Text til omstaaende Kort over Terrainforandringerne,
 af
Ingeniør T. A. Colding.

Et af de Arealer af Københavns gamle Voldterræn, som i de sidste Par Menneskealdrer er undergaaet de fleste Omskiftelser og Forandringer, er vistnok det, der er begrænset af den gamle Voldlinie til den ene Side og af Raadhuspladsen-Centralbanegaarden-St. Jørgens Sø-Ørstedsparken til den anden Side.

Da jeg har tilbragt over 25 Aar af mine Barndoms- og Ungdomsdage netop i dettes Midte — i min Faders Embedsbolig paa Københavns Vandværk — har jeg haft de der successivt foretagne Terrainforandringer mere direkte for Øje end vistnok Folk i Almindelighed.

De paa Arealet foretagne Arbejder ere ikke udførte paa een-gang, men lidt efter lidt i Aarenes Løb. Hovedrammerne for de skete Forandringer kan nogenlunde samles i de nedenfor anførte 4 Perioder, der imidlertid hver for sig synes mig saa indgribende og store, at man fristes til at kalde hver for en „Omvæltning“ af det tidligere bestaaende:

gende Grave og Glacier indtil indeværende Aar, da Boulevardbanen og alle de nye Gadeanlæg mellem Frihedsstøtten og Jarmerstaarn var anlagte og i alt Fald delvis tagne i Brug. Ved Siden deraf vedføjes en saavidt mulig fuldstændig Fortegnelse over de foretagne Forandringer, ordnede i Rækkefølge efter Aarstal.

Som det ses, er det i Virkeligheden en forbausende Mængde forskellige Arbejder og Ændringer, der er blevet dette Terræn til Del. Selv for Folk, som har kendt det temmelig nøje og som nu vil stille sig op paa et eller andet Punkt, bedst i Midten af Arealet, for at klare for sig hvorledes dette tidligere har set ud, eller hvor den eller den Gade eller Bygning var beliggende før den eller den Omvæltningsperiode blev foretaget, vil dette Problem være meget vanskeligt, eftersom de gamle Retningslinier næsten alle ere udsløttede, i Forbindelse med at Terrænhøjderne næsten overalt ere blevne forandrede.

Man skulde nu tro, at efter alle disse Ændringers Udførelse maatte Terrænet have faaet sin endelige Form; efter de aller-seneste Oplysninger synes dette imidlertid ikke at være Tilfældet. Foruden Ændringer i Beliggenheden af flere af de paa Terrænet vedtagne Gadeanlæg, synes der at være Rimelighed for at selve den gamle Vandværksplads snart vil forsvinde og blive flyttet c.

er udført paa Københavns Kommunes Foranstaltning — uden væsentlige Indvendinger fra Bybeboernes Side —, hvorved et luftigt, skovbevokset, idyllisk og ualmindelig smukt beliggende Parkter-ræn er bleven forvandlet til almindelige Gadepartier, selv om disse med Tiden forsynes med store og smukke Bygninger.

I Edinbourg og fl. a. Steder har man været af en anden Op-fattelse, der har man ikke ladet Pengespørgsmaalet været det ene afgørende.

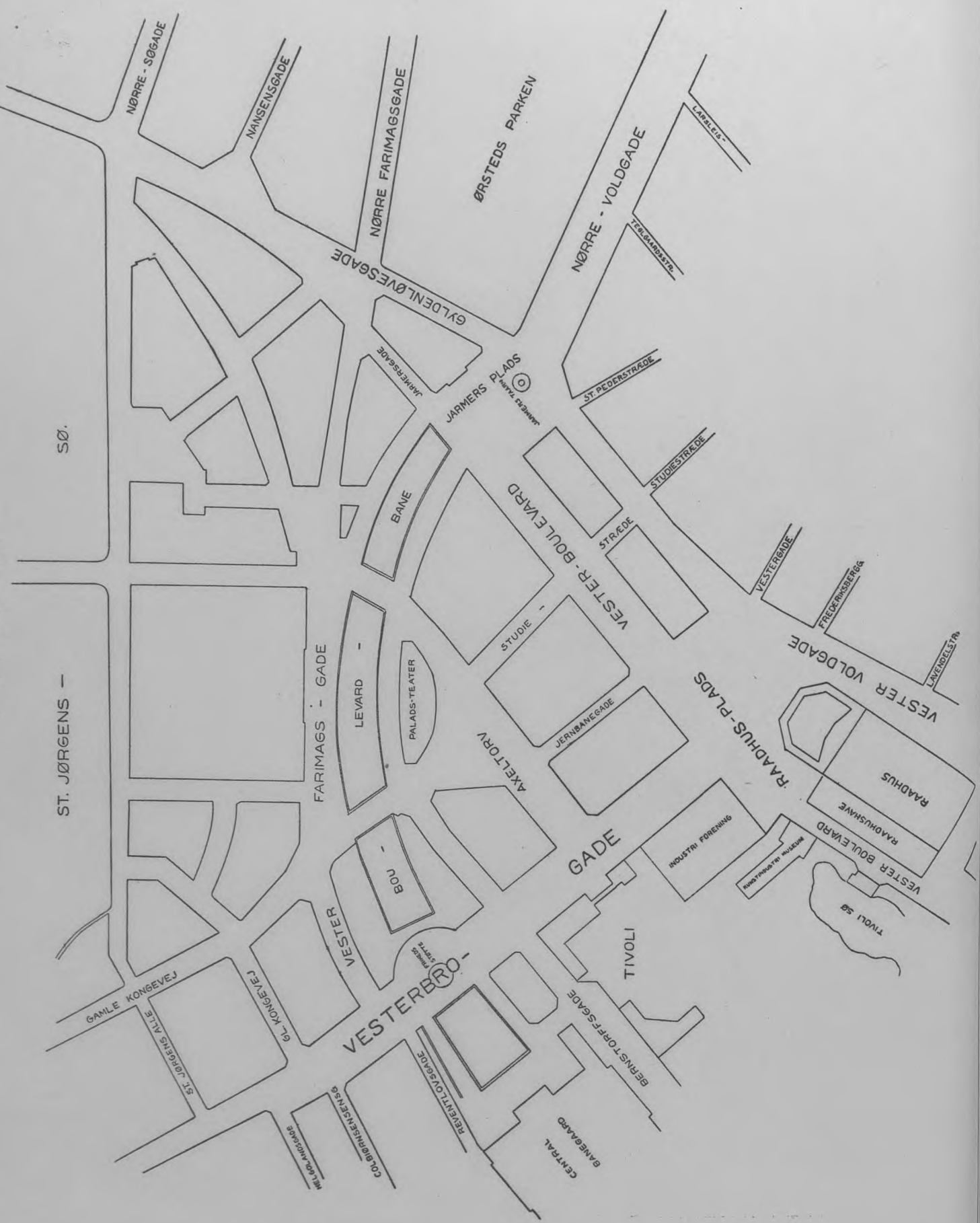
Vovede man i sin Tid at komme med Kritik over alle disse Masser af Ændringer og Ødelæggelser af det bestaaende, blev man stede afvist med den Udtalelse, at Nødvendigheden af Byens Udvidelse førte al denne Omkalfatring med sig. At Udvidelse tiltrængtes, kan vist alle indrømme —, men der kunde utvivlsomt godt være taget langt mere Hensyn, og taget meget mere næn-somt paa de sjældent skønne Partier end man har gjort.

Mangen Københavner har ærgret sig og sørget i Stilhed over al den Ødelæggelse, man lod den gamle Byes enestaaende smukke Omgivelser vederfares — jfr. H. V. Kaalunds bekendte Digt: „Da de rev Voldene ned“, — men overfor de højroastede Stemmer i den daværende Kommunalbestyrelse turde ingen sige sin Mening højt og tydeligt, medens en anden stor Part af Befolkningen var uden Interesse for Sagen før Forandringerne vare foretagne.

KORT OVER TERRAINFORANDRINGERNE

MELLEM RAADHUSPLADS-CENTRALBANEGAARD OG ØRSTEDSPARK-FEBLINGESØ

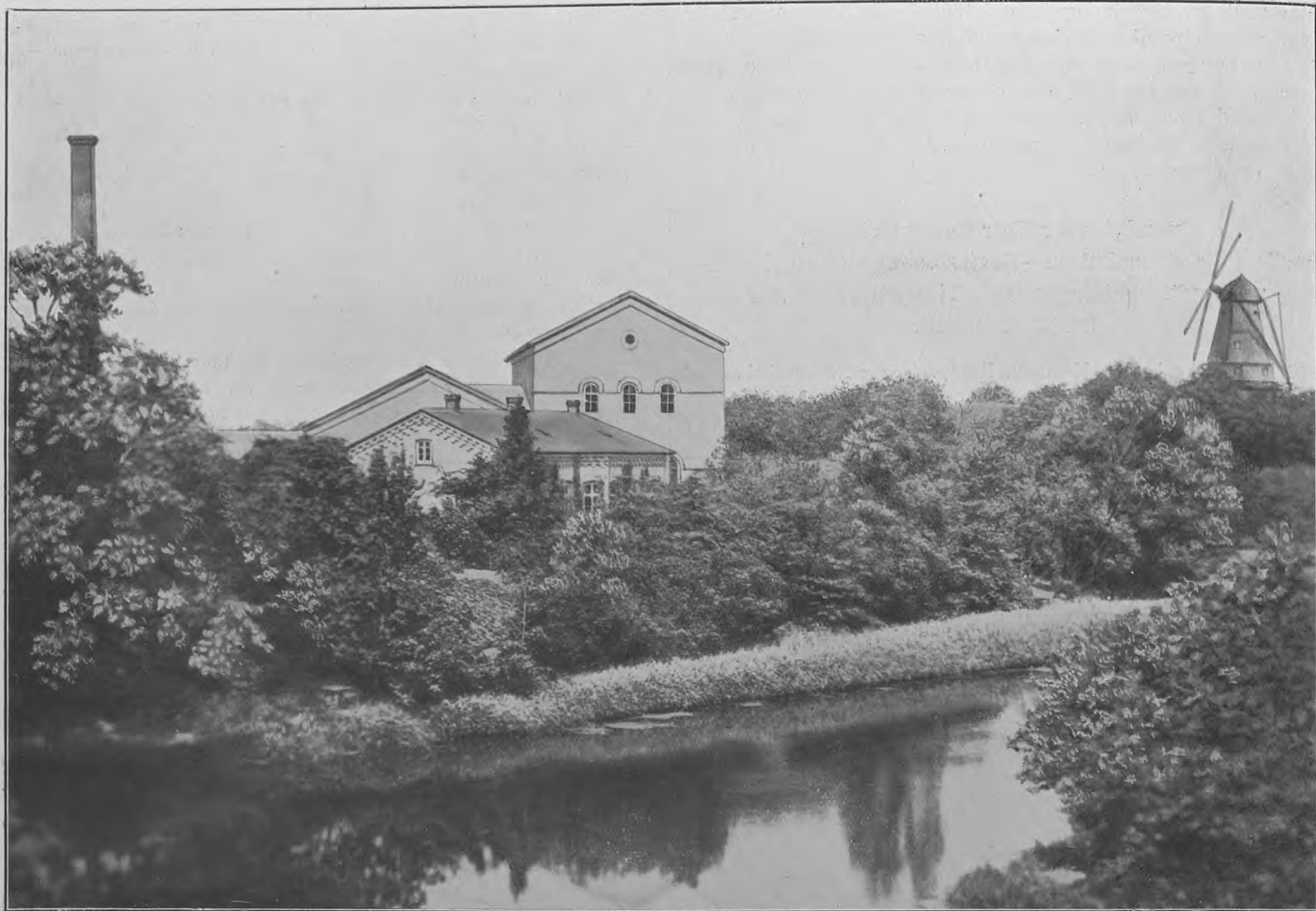
I TIDSRUMMET 1857-1919.

det virkelig er bleven foreslaaet i 1861 —, og hvis man endelig overfor de nødvendige Udvidelser af Byen paa Voldenes Bekostning havde gennemført disse saa lempelige som muligt og med fornøden Hensyntagen til det bestaaende — overensstemmende med et andet Forslag i 1865 — vilde Staden København nu have set anderledes ud, være en værdifuld Attraktion rigere og Milioner være sparet.

Oversigt over Terrænforandringer mellem Raadhuspladsen—Centralbanegaard og Nørrevoldgade—Peblingesøen i Tidsrum c. 60 Aar fra 1857—1917.

- 1853 ^{1/6}: Københavns Kommunalbestyrelse vedtager Anlæg af „Vandværket“.
- 1854 ^{1/1}: Københavns Fortifikation giver Tilladelse til Anlæg af „Vandværket“ i Vaabenpladsen foran Courtinen mellem Schacks og Helmers Bastioner, saaledes at der dannes en Ravelin med tilhørende Grav, i hvis Indre Vandværksbygningerne opføres.
- 1855 ^{14/1}: Kongl. Resol. vedkom. Tilladelse til Anlæg af Vandværket paa Fæstningens Grund.
- 1856: Teglgaaardsbroen med tilhørende Gangstier over Volden og over Glaciet anlægges.
- 1856 ^{30/6}: De militære Portvagter ved Stadens Porte inddrages. København derved ophørt at være Fæstning.
- 1857 ^{14/1}: Københavns Fortifikation approberer Planerne til Ravelinen omkring Vandværket.
- ^{16/5}: Højtidelig Nedlægning af Grundstenen for Københavns Vandværk; nedlagt under Vindkedel i Maskinhusbrønden.
- ^{1/6}: Vesterport nedbrudt og Voldskrænterne ned mod Pasagen dannet.
- 1858: Vandværksbygningerne færdig opbyggede og Beboelsesbygningerne beboede.
- 1859 ^{1/6}: Prøvedrift af Vandværksmaskinerne begyndt.
- ^{9/8}: Vandværkets almindelige daglige Drift paabegyndt.
- 1861 ^{19/2}: „Sjællandske Jernbaneselskab“ faar Koncession paa Drift af Bane til Helsingør.
- 1863: Halvdelen af de i 1857 opkastede Volde omkring Vandværket sløjfet. Kongens Klubs Sommerlokale flyttet. Hovedbanegaarden, Klampenborg-Banegaard med øvrige tilhørende Bygninger opførte. Vester Farimagsgvej nedlagt og en ny Vester Farimagsgvej anlagt fra Vesterbro langs Vandværket til Ladegaardsvejen.
- 1863 ¹²: Frederik d. VII's Begravelse foregaar langs „den gamle Vesterbro“.
- 1864: Den nye Vester Farimagsgvej og Vandværkets Indgang fra samme taget i Brug.
- ^{9/6}: Klampenborg-Banegaard tages i Brug.
- ^{14/10}: Københavns ældste Banegaard nedlagt, Hovedbanegaarden taget i Brug.
- 1867 ^{6/6}: Lov om Fæstningsterrænets Overgivelse til Københavns Kommune.
- 1867: Dæmningen for „Vesterbros Passage“ fra Byen ud til Vester Farimagsgvej opfyldt ved Afgravning af en Del af Schacks og Gyldenløves Bastioner. Den derved dannede bredere Plads mellem Vestergade—Farvergade kaldt „Halmtorvet“.
- 1871 ^{1/8}: Katolsk-apostolisk Kirke ved Ladegaardsvejen indviet.
- 1872 ^{19/6}: Industriforeningen ved Vesterbros Passage indviet ved Aabning af „Skandinavisk Kunst- og Industriudstilling“.
- ^{25/9}: Kgl. Stadfæstelse for København paa Fæstningsterrænets Bebyggelse.
- 1873: Voldstrækning mellem Frederiksborggade og Teglgaaardsstræde sløjfet. Frederik d. VII's Bro over Nørreports Gab nedtaget. „Hanetaarnet“ udgravet og sløjfet.
- 1873 ^{28/7}: Nansensgade, Nørre Farimagsgade og Nørre Søgade anlagte.
- ^{7/8}: Grundsten nedlagt til Frederik d. VII's Stiftelse.
- ^{1/10}: „Store Kongens Mølle“ paa Schacks Bastion nedreven.
- 1874: Voldstrækning mellem Teglgaaardsstræde og St. Pederstræde sløjfet. „Jarmers Taarn“ udgravet. Teglgaaardsbroen borttaget. En Del af Helmers Bastion med St. Peders Mølle afrundet og bibeholdt.
- 1874 ^{16/6}: „Vesterbros Passage“ kaldt Vesterbrogade.
- ^{1/10}: Kongens Klubs Sommerlokale ombygget og kaldt „Café Boulevard“.
- 1875 ^{29/7}: Jernbanegade anlagt. Navnet „Farimagsgade“ forandret til „Farimagsgade“.
- ^{6/10}: Frederik VII's Stiftelse indviet.
- 1875/76: „Ørstedsparken“ anlagt; Frederik d. VII's Bro anbragt over Parken.
- 1876 ^{25/9}: Statue af H. C. Ørsted i Ørstedspark afsløres.
- 1878: 1. Udvidelse af Vandværkets Maskinhus; Udvidelse af Filtrene paa Filterpladsen.
- 1879 ^{28/11}: „Trommesal“ ved Vesterbro nedlagt og det nye Kvægtorv taget i Brug.
- 1880: Studiestrædes Forlængelse udstykket.
- ^{30/7}: Ældre Bernstorffsgade midt for Frihedsstøtten samt Reventlows- og Colbjørnsensgade anlagt og givet Navn.
- ^{1/8}: Sløjfning af Schacks Bastion og Voldstrækningen overfor Vandværket op til St. Pederstræde.
- ^{29/6}: Vandbassin i Stadsingeniørens Have nedbrudt.
- ^{5/10}: Vandværks-Voldrest ud mod Studiestræde sløjfet.
- ^{30/11}: Ny Hjørneport for Vandværket tagen i Brug.
- 1882: Nørre-Boulevard anlagt og beplantet.
- 1883 ^{7/3}: „Dagmartheatret“ aabnet.
- 1885: Filosophgangen og Vestervold fra Gyldenløves Bastion til Langebro samt Rest af Helmers Bastion sløjfet. Lucie Mølle og St. Peders Mølle nedrevet. „Aborreparken“ anlagt.
- 1885/86: Vandværkets Maskinhus yderligere udvidet; ny Kontorbygning ud mod Studiestræde bygget; 2 nye Filtre anlagt paa Filterpladsen.
- 1886/87: Klampenborg-Banegaard omdannet til Nordbanegaard; Baneterræn udvidet ved Gyldenløvesgade og ny Klampenborg-Banegaard anlagt.
- 1887 ^{3/9}: Rejsegilde paa Udstillingsbygningen.
- 1888 ^{18/5}: Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunststilling aabnes, omfattende hele Voldterrænet mellem Vesterbrogade og Stormgade samt hele Tivoli.
- 1891 ^{9/2}: Helgolandsgade anlagt.
- 1891: Vandværket ved St. Jørgens Sø taget i Brug.
- 1893 ^{15/8}: Tivolis ny Hovedindgang aabnet paa Tivolis 50-Aars Jubilæumsdag.
- ^{8/10}: Navnet „Halmtorv“ ophæves og Pladsen kaldes „Raadhuspladsen“. „Vester-Boulevard“ anlagt.
- 1894 ^{28/4}: Grundstens-Nedlæggelse til „Københavns nye Raadhus“ i Gyldenløves Bastion.
- ^{20/7}: Dansk Kunstindustrimuseum indviet.
- 1898: Ældre Bernstorffsgade nedlagt; „Tivoligade“ anlagt.
- 1899: Holtebanegaard anlagt.
- 1900: Ældre Godsbanegaard og Jernbanens Værksteder etc. flyttet til Terrænet syd for Vesterbro.
- 1904 ^{29/3}: Lov om Ordning af Personbanegaardsforholdene ved København.
- 1904: Drage-Springvandet ved Raadhuset opstillet.
- 1905 ^{12/9}: Københavns nye Raadhus indvies.
- 1908: Tivolis ny Bazarbygning bygges; Restaurationslokalet „Bræddehytten“ nedreven.
- 1909 ^{27/12}: „Tivoligade“ forandret og kaldet „Bernstorffsgade“.
- 1910 ^{1/3}: Grundstens-Nedlæggelse for „Studenterforeningen“ i Aborreparken, foretaget af Kronprins, senere Chr. X.
- 1911 ^{30/11}: Centralbanegaarden, anlagt syd for Vesterbrogade, tages i Brug for Vest- og Sydbane; den ældre Hovedbanegaard overlades midlertidigt til Paladstheatret.
- 1913 ^{1/8}: Scala-Theatret indrettet og taget i Brug.
- 1914 ^{6/6}: Søjle for „Lurblæserne“ oprejst paa Raadhuspladsen.
- 1916 ^{1/2}: Østifternes Kreditforenings Bygning tages i Brug.
- 1917: Boulevardbanen aabnes for Drift, samtidigt nedlægges Klampenborg-Banegaard.
- : Den ældre Hovedbanegaard og øvrige Bygninger nedrevene.
- ^{8/11}: „Axeltorv, Jarmersplads, Jarmersgade“ anlægges. „Vester-Farimagsgade“ flyttes til umiddelbart vest for Boulevardbanen.

Københavns Vandværk (ca. 1870) set fra „Schacks Bastion“ paa Vestervold mod Nordvest. I Baggrunden tilhøjre Sanct Peders Mølle paa „Helmers Bastion“, nedrevet 1885.

Indkorslen til Vandværkets Kontorer i Vester Farimagsgade.

Fot. Raadhusforvalteren.

Parti af Vesterbros Passage med Prøveopstilling af „Lurblæser Søjlen“ (1901).

Kong Christian X fører Garden gennem Byen; Raadhuspladsen passerer (¹⁵/₉ 1913).

Københavns 2. Hovedbanegaard set fra Vesterbrogade.

Den var beliggende i Vesterfarimagsgade og nedreves i Aaret 1917, efterat den 3. Banegaard var opført ved Vesterbrogade lige for Frihedsstøtten. (Fortsat fra S. 176).

I Begyndelsen hed det: „Hellig Trefoldigheds-Laug udi det danske Compagni“ og tog dette Navn efter en daværende tysk Forening, der hed „Drevaltcheits Gilde odder Broderschap der

düdeschen Kumpagnie“. Det danske Compagni, som nok egentlig først var et Handelslaug, havde i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede sit første Gildehus paa Hjørnet af Badstuestræde og Brolæggerstræde. Først senere blev det et Skydeselskab, hvis Medlemmer øvede sig i Skiveskydning og at „skyde til Papegøjen“.

Ikke alene var de anseeligste københavnske Borgere Medlemmer deraf, men ogsaa alle danske Konger siden Frederik den Anden paa Christian den Sjette nær, Statsmænd og Riddere lod sig indskrive som Brødre i Foreningen.

Det omtalte Gilde- eller Compagnihus paa Hjørnet af Badstuestræde og Brolæggerstræde var forsynet med følgende Indskrift:

„Dette Huus kaldes det danske Compagnie
 For Broderskab der boer derudi.
 Hellig Trefoldigheds Laug kaldes det og med Ære,
 Derfor bør Ingen uærlig være.
 Gud give dem alle som gaaer ind og ud,
 At elske hverandre af Sind og Hu.
 Concordia Res Parvæ crescunt,
 Discordia Res Magnæ dilabuntur.
 1591.

I Kong Christian den Tredies og Frederik den Andens Tider havde Brødrene deres Skydebane uden for Vesterport, hvor der ogsaa senere tilskødedes dem af Christian den Fjerde i samme

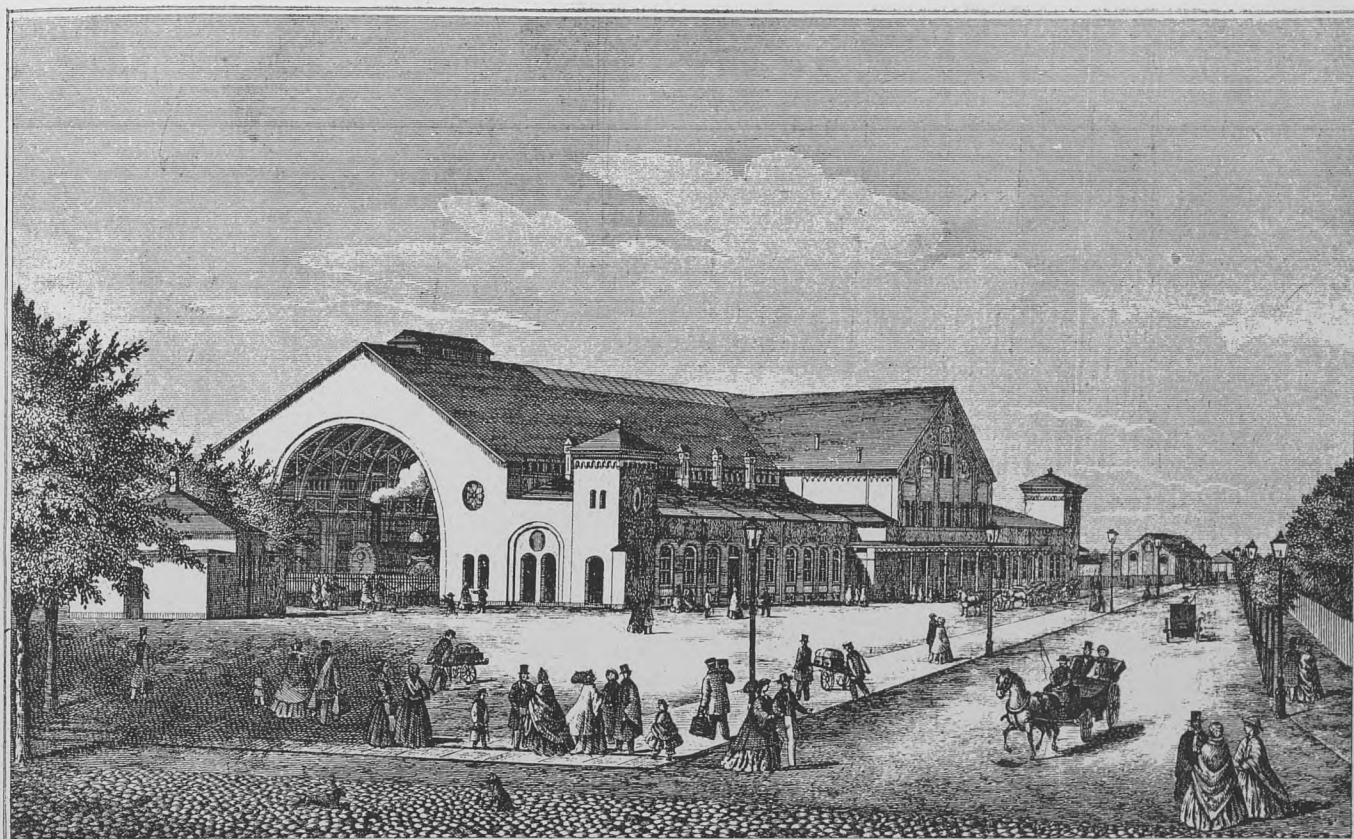
Øjemed et Stykke Jord, „udi Bredden Fiirsindstjufve Skridt og udi Længden Three Hundrede og halvtresindstjufve Skridt“. I Aaret 1694 forlagdes Skydebanen til Nørrebro, hvor den Fuglestang stod, som var brugt til at afrette Falke, og derpaa i 1747 til Bjørns Plads paa Christianshavn, og her var den, indtil den Grund, hvor Skydebanen nu staar, i 1751 af Frederik den Femte blev indrømmet Broderskabet i Forbindelse med forskellige Privilegier, hvoriblandt det, at Fuglekongen i sit Regiments Aar tilstededes fri Passage gen-

Perronhallen i ovennævnte Station (Afgangssiden).

nem Porten uden at erlægge Passage-Penge. Overhovedet interesserede Frederik den Femte sig meget for Selskabet. I Aaret 1757 skænkede han Fuglekongen til Udgifternes Bestridelse 100 Rdl., hvilket ses af Inskriptionen paa den Plade, som Fuglekongen gav, saalydende:

„Store Frederik den Femte
 Ingen i sit Land forglemte,
 Alting ham om Hjertet laa.
 Han lod Skydelaugets Ære
 Sig og angelegent være
 Og lod det en Gave faae.

Originalen tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Fornævnte Hovedbanegaard, set fra Hj. af Vesterbrogade og Vester-Farimagsgade.

Fuglekongen, som bedst skyder,
 Udaf Folke-Kongen nyder
 Aarlig denne Slags Profit.
 Den, som først fik denne Gave,

Dette loed i Sølv indgrave,
 Og sig kalder

Lorens Schmidt.

1757, 9de Juni“.

Fot. „Før og Nu“.

Udsigt over „Axeltorvet“ med det paa den gamle Banegaards Terræn i 1917 opførte Billedteater „Paladsteatret“.

„Andelsbankens“ ny Bygning
 under Opførelse.

„National“.

Vesterbrogade, Hj. af Vester Farimagsgade, set fra Vesterbrogade udfor Bernstorffsgade.

I Forgrunden midt i Billedet „Central Pavillonen“. I Baggrunden til venstre Circus Bygningen, Hj. af Vester Farimagsgade og Jernbanegade, til højre Etablissementet „National“.

„National“.

Parti af Vester Farimagsgade, hvor denne udmunder i Vesterbrogade.

Industriforeningens Bygning.

Set fra Pladsen foran Hovedbanegaarden, 1913.

Indg. til Tivoli.

Central Pavillonen.

Fot. Trydcs Kunsthandel.

Etablisementet „National“, beliggende mellem Vesterbrogade, Axelstorvet og Jernbanegade. Til venstre Circus Bygningen (i 1880'erne).

Vesterbrogade Nr. 3. Restaurationen „Brædehytten“, set fra Vesterbrogade. 1903.

Bygningen forsvandt for at give Plads for Bernstorffgade (se Billedet lige overfor). Til venstre Tivolis Facadebygning, til højre „Panoptikon“.

Circus Bygningen, Hj. af Vester Farimagsgade og Jernbanegade, set fra Vester Farimagsgade (Pladsen udfor Hovedbanegaarden) (Aar 1886).

Til højre Jernbanegade med „Panorama Bygningen“ og „Dagmar Theatret“. I Forgrunden til højre Etablissementet „National“. Circus Bygningen, der var opført i Aarene 1885—86, nedbrændte d. 7. Marts 1914, men opførtes paany.

Fot. „Før og Nu“ ved Eilfelt.
 „Wivels“
 Restaurant.

Udsigt gennem Bernstorffsgade (1919), som anlagdes over „Bræddehyttens“ Grund (se Billedet ligeoverfor).
 Den ny Centralpostgaard. Den ny Hovedbanegaard. Hotel Terminus.

Panoptikon
 Bygningen.

Circus Bygningen.

Bernstorffsgade. Udsigt mod Tivoli fra Personanegaardens Ankomstsider. Aug. 1914.

Til venstre Restaurant Nimf. Midt i Billedet Indgangsport til Tivoli. Til højre Parti af den i Aarene 1913—14 anlagte Bjerg-Rutschbane. I Baggrunden Raadhustårnet.

Efterat Broderskabet havde faaet Grunden til den nuværende Skydebane skænket, varede det dog en rum Tid, førend Bygningen og Skydehuset blev opført. Vel havde Broderskabet et Skydehus, men det var af Bindingsværk med en Skyde- og en

Ladestue fornedet og en Forsamlingsaal foroven, og saaledes næppe passende til den Betydning, Selskabet havde. Det besluttede derfor at opføre en Hovedbygning, og den 29de Januar 1872, Christian den Syvendes Fødselsdag, lagdes Grundstenen.

Den gamle Tømmergrav med Tømmerpladserne til højre, Til venstre ses den ældste Rutschbanes sydlige Ende i Tivoli.

Originalen tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Københavns Hoved Postgaard, Hj. af Tietgensgade og Tømmerpladsgade, set fra Bernstorffsgade. Aar 1913. Indviet ²²/₉ 1912.
(Arkitekt Professor H. Wenck).

Vesterbrogade Nr. 5, „Lyhs Kælder“, set fra Runddelen ved Frihedsstøtten ca. 1870.

I Kælderen fandtes en meget søgt Restauration, som gennem mange Aar fejlagtig gik under Navnet „Lysets Kælder“. „Lyhs Kælder“ stammede fra en Værtshusholder Lyhs, som engang i første Halvdel af det 19. Aarh. drev Forretning paa Stedet. Til venstre i Billedet skimtes Vesterbros (nye) Theater.

Istedetfor Solvpenge nedlagdes en Daase med et Digt af Justits-
raad Wiwet, der havde megen Fortjeneste af Broderskabet.
Digtet lyder saaledes:

Et Kjøbmands-Broderskab, hvori blev fordum handlet,
Til Skydeøvelser med Tiden blev forvandlet;
Dog var fra første Tid og indtil denne Dag

København 2den Banegaards Terrain.
Cirkus Bygningen.
Dagmar Teatret.

Vesterbros Passage i 1888, i Baggrunden t. h. ses Udstillingsbygningens Kuppel.
„National“.
Helligaards Kirke.

Nikolai Taarn.
Panoptikon Bygn.

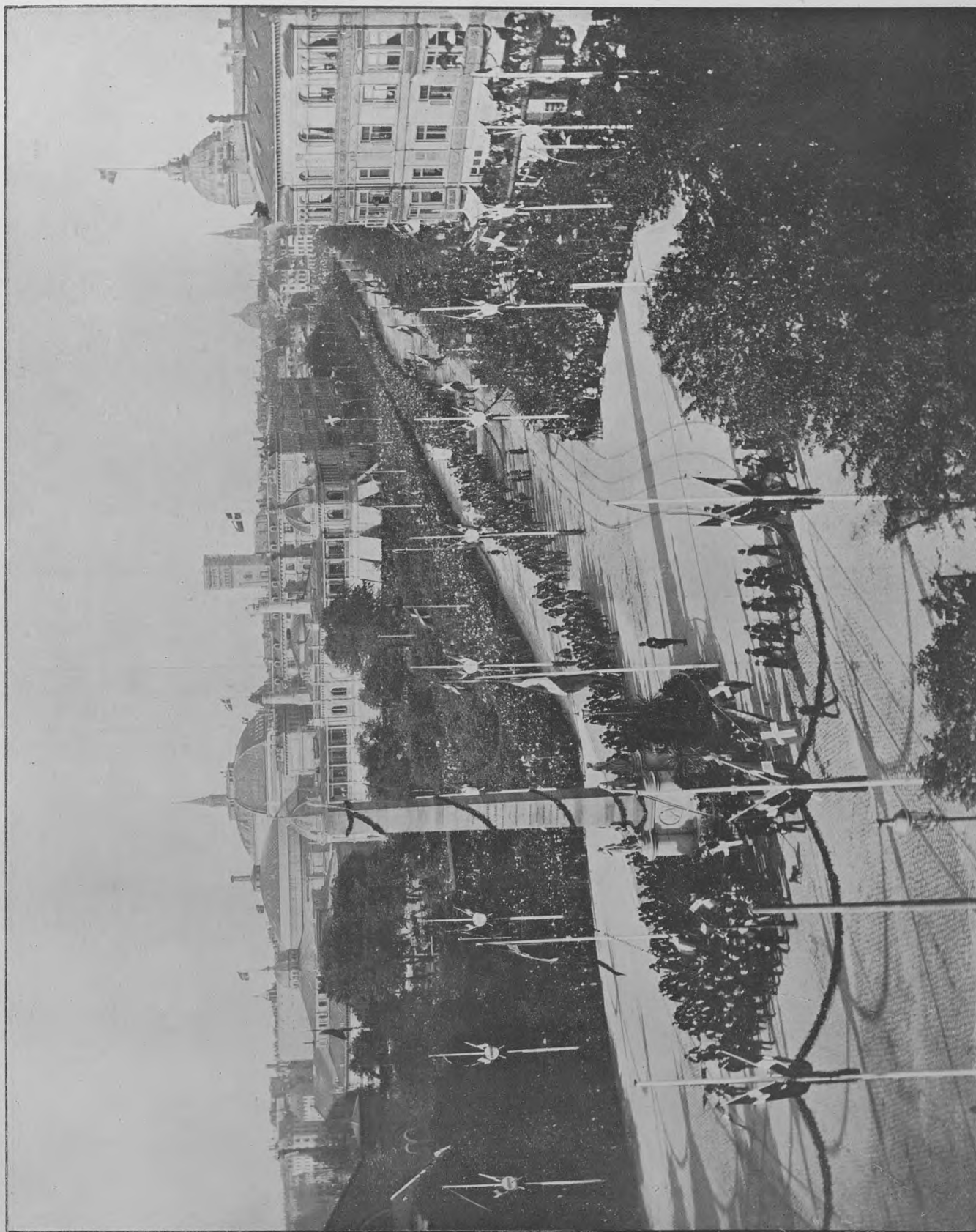
Disse temmelig nye Bygninger nedreves i
Aar 1909 i Anledning af 8. Banegaards
Opførelse.

„Enhver, som denne Steen i Tiden maatte finde,
Og efter Aabning seer det Skrift, den lukker inde,
(Ifald Historien det skulde have glemt),
Vil finde Bygningen til Nytte var bestemt,

Det danske Compagni Monarchens Velbehag.
Til dette Selskabs Vel Kong Frederik den Femte
Har første Grundvold lagt. (Han Naade aldrig glemt).
Hans Søn Kong Christian den Syvende har gjort

Til Større, hvad i Hans Hrr. Faders Tid blev stort.
 Da man fra Christi Byrd Aarstallet kunde skrive
 Med Sytten Hundrede og To og Fiirsindstive,
 I Januarii den Ni og Tivende.
 I Kongens Fødselsaar det Tre og Tredivte,

Men gavne mange Aar det danske Compagnie,
 Gud give! Brødrene maa stedse Himlen ære,
 Til Kongens Tjeneste og Landets rede være,
 Hinanden elske, var det end med eget Tab,
 Saa staar vel dette Huus og dette Broderskab."

Da sexten Aar var talt, fra han ved Himlens Naade
 Til sine Rigers Gavn Regeringen tiltraade
 Fra Indfødsretten blev indført, sex Aar fuldbragt,
 Blev første Grundvolds-Steen til denne Bygning lagt,
 Gud lægge mange Aar til dens Leve-Alder!
 Gud lad vort Kongehuus bestaa til Verden falder!
 Gud byde dette Sted for Uheld blive frie,

Af Mangel paa de fornødne Pengemidler hengik der flere Aar
 førend Bygningen blev fuldendt. Først blev Hovedbygningen
 opført i 1786, og et Par Aar derefter Sideløjen, der bestemtes
 til Køkken og Bolig for Værten. Det senere smukke Skydehus
 blev ligeledes lang Tid derefter opført af Prof. Hetsch
 og saaledes er efterhaanden den smukke Skydebane op-
 staaet, der en lang Tid var saagodtsom Vesterbros eneste Pry-

2den Banegaards Stationsbyggn.
 Festen 20/6 1888 i Anledning af 100 Aars Jubileet for Stavnsbaandets Løsning. Det store Tog passerer Frihedsstøtten.
 Cirkus Bygningen. Petri Kirke. Nationals Bygning. Frue Kirke.
 Panorama Bygningen Dagmar Teatret. (senere nedrevet).
 Vesterbrogade mellem Frihedsstøtten og Halmtorvet set fra Hj. af Reventlousgade.
 Marmor (Frederiks) Kirken. Panoptikon Bygningen.
 Helligaands Kirken.

Fot. Raadhusforvalteren. Indkørselen til den gamle (2den) Hovedbanegaards Ankomststation 1911. Nedrevet Aar 1917.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.
Andelsbankens Bygning under Opførelse.

Udsigt gennem Vesterbros Passage 1919.
fl.v. Hotel Bristol. Palads Hotellet.

Panoptikonbygningen.

Fot. Raadhusforvalteren.

Cafe „Bech Olsen“ beliggende mellem Reventlowgade (til højre) og den tidligere Bernstorffgade, set fra Vesterbrogade udfor Frihedsstøtten. 1908.
Terrænet optages nu af den nye (3die) Banegaard.

delse, men nu næsten viser sig forsvindende i Forhold til de mange anselige Bygninger der omgiver den.

Ligesom Kongefugleskydningen, der i mange Aar i Reglen fandt Sted den første Torsdag i Juni Maaned, altid var en særegen Festlighed for selve Broderskabet, saameget mere, som

Kongen og de fleste Medlemmer af Kongehuset næsten altid deltog i samme, saaledes var det ogsaa et væsentligt Moment i Københavnernes Forlystelser paa den Tid, da man maatte søge disse, og da man ikke mødte dem paa hvert et Trin. I sin Søndagsstads strømmede man fra Staden ud i Masser til Skyde-

Bernstorffgade.

Parti af Runddelen ved Frihedsstøtten (i 1880'erne).

Overlæge Halks Samling.
Reventlowgade.

Frue Kirke.

Originalen tilh. Generaldirektoratet for Statsbanerne.

Københavns første Hovedbanegaard med Perronhallen.

banen, hvis smukke grønne Plæne, hvor Fugleskydningen fandt Sted, afgav en rummelig Plads for en stor Mængde Tilskuere. Man flokkede sig omkring Teltet, hvor Sølvgævinsterne var hængsattede, man stirrede op til Fuglestangen med Fare for at faa en stiv Nakke, for at oppebie det Øjeblik, da en heldig eller dygtig Skytte hentede sig en Gevinst. Naar dette skete, saa hilste man Skytten med jublende Bifaldsraab, som blandede sig med Kanonernes Torden og Trompeternes Fanfarer. Senere tabte Interessen for denne Folkeforlystelse sig, da man selv kunde skyde til Fuglen i Tivoli, paa Alhambra, paa Sommerlyst og Alleenberg, og gæstede man endnu Kongefugleskydningen, saa skete det mere af en vis Agtelse for det traditionelle end fordi man egentlig fandt nogen Morskab deri.

Hovedbanegaarden ved Vesterbro.

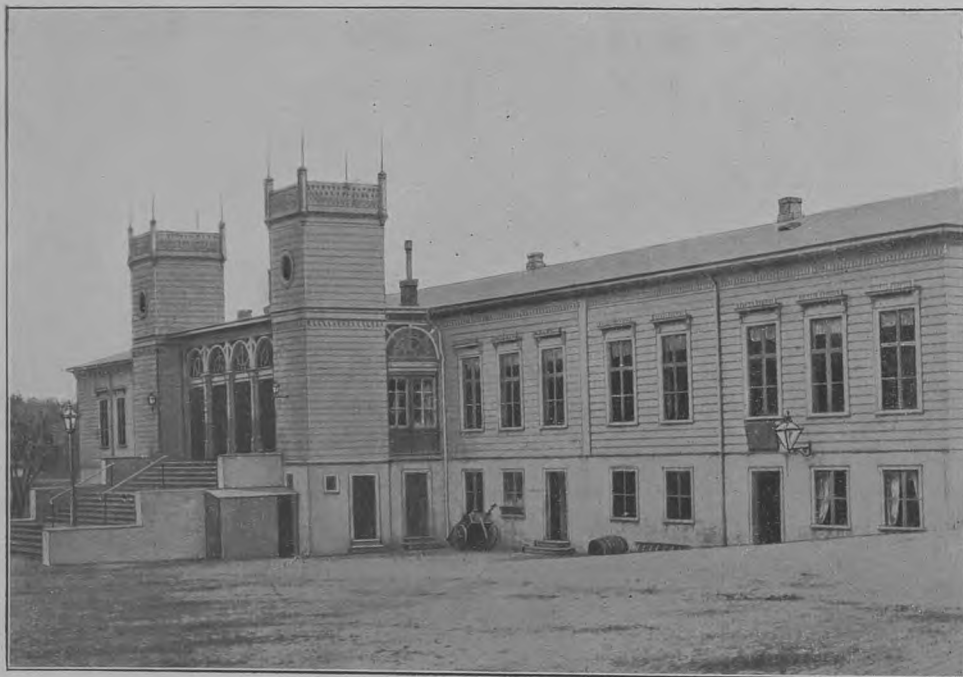
Af Overassistent A. Ohmeyer.

I.

„I Hs. Maj. Kong Christian IX's 41. Regeringsaar stadfæstedes den af Rigsdagen vedtagne Lov om Københavns Personbanegaard

29. Marts 1904. Omtrent paa det Sted, hvor Københavns første i 1847 aabnede Banegaard laa, byggedes denne Københavns tredje Hovedbanegaard, der toges i Brug 1. December 1911 i Hs. Maj. Kong Frederik VIII's 6. Regeringsaar“, — saaledes staar der indhugget i den store Tavle over Indgangen til den nuværende Hovedbanegaard.

Dengang den første Banegaard blev taget i Brug, stod Voldene endnu, og Tivoli — Banegaardens nærmeste Nabo-

Den første Banegaard, beliggende omtrent der, hvor den nuværende tredje Banegaard ligger (nedrevet 1864).

skab — havde ikke mange Aar paa Bagen. Gennem Vesterport gik Vejen derud — som „Fædrelandet“ skriver i Datiden: „fuld af Huller og fremragende Stene, samt saa sandet og støvet, at den navnlig i Middagsheden er utaalelig at passere, ikke at tale om, at Fodtøj og Klæder tilsmudses, hvilket især for Damer er en meget stor Ubehagelighed.“

At der skulde blive en efter Datidens Forhold hel lille Rejse fra Byen ud til Banegaarden, var ikke Meningen, da Skaberne af Banen til Roskilde, Bogholder i Enkekassen Gustav Schram og Sekretær Søren Hjorth udkastede de første Planer til Jernbaneanlægget. De vilde føre Banen helt ind til Byen og anlægge Banegaarden i Gyldenløves Bastion, hvor nu Raadhuset ligger, og

en af deres første Embedshandlinger var at søge Audiens hos Christian VIII for overfor Majestæten at udvikle, hvor vigtigt det var, at Banen blev ført gennem Volden. Kongen var imidlertid ikke stemt for denne Plan, og han ytrede som sin Mening, at Banegaardens Beliggenhed i Dronningens Enghave med

et Hestetræk derfra ind til Byen maatte være at foretrække fremfor Anlægget i den indskrænkede Bastion, man havde udset sig, og „Tivoli“, som jo vilde blive skaa-ret tværs over, burde efter Kongens Mening skaanes, „da han ikke kunde tillade, at den ene Entrepriseruinerede den anden.“ I Ingeniørkorpset, som egentlig ikke havde noget imod, at Banen blev ført gennem Volden, trøstede man Direktionen med, at der var givet kongelig Ordre til Vesterports Ombygning,

hvorved denne vilde blive udvidet med 2 brede Gange for Gaaende, saa at det næppe vilde foranledige noget Tab for Jernbanen, at Stationen kom til at ligge udenfor Voldene.

I Begyndelsen af 1845 blev „Dronningens Enghave“ ved kongelig Resolution vederlagsfrit afstaaet til Jernbaneselskabet, og i

Juni 1845 blev det fastslaaet, at her skulde Banegaarden ligge. Til Jernbaneselskabets store Skuffelse maatte Banegaardsanlægget i Gyldenløves Bastion samt en paatænkt Hestebane til Havnen ved Frederiksholms Kanal opgives. Endvidere blev det tilladt, at Bygningerne i Dronningens Enghave indenfor Fæstningens Demarkationslinie maatte opføres

maatte opføres af let Bindingsværk i 2 Etagers Højde, men der var dertil knyttet det Forbehold, at Jernbaneselskabet paa egen Bekostning og uden nogen som helst Erstatning skulde nedrive alle Bygninger og udjævne Dæmningen, hvorpaa Banen skulde anlægges, hvis Fæstningens Tarv krævede det.

„Tivoli“ var altsaa den stærkeste — hvisaarsag „Fædrelandet“ skriver:

„Fornøjelsen troner i Danmark, og Hr. Agent Carstensen er en formaende Mand.“

I det lavtliggende Terræn syd for Vesterbro begyndte nu Opfyldningen til Banegaardens Anlæg. I Valby Bakke, som Banen skulde igennem, var der Fyld nok baade til Banegaardspladsens

Anlæg og til den høje Dæmning — senere kaldet „Gamle Jernbanevold“ — hvorpaa Banen førtes over Vester Fælled. Den betydelige Højdeforskel mellem

Dronningens Enghave og Valby gjorde det nødvendigt at løfte Banen ret betydeligt, for at ikke Jordarbejdet i Valby Bakke skulde antage uoverkommelige Dimensioner, og endda var dette store Stykke Arbejde nærved at tage Livet af Jernbaneselskabet; Pengeskassen blev i alle Tilfælde tømt til Bunden.

Det Terræn, Banegaarden op- tog, laa paa det

Sted, hvor Stampesgade støder sammen med Reventlowsgade og derfra over til Tivoli. Mod Nord afgrænsedes Banegaardsterrænet af Haver og Oplagspladser, mod Syd af Tømmerpladserne ved Kallebod Strand, og Banegaardens Udlob, med 2 Spor til Valby, gik i den Retning, den nuværende Sønder Boulevard angiver, og

De første Troppers Afrejse, om Aftenen d. 11. Marts 1848 fra den første Banegaard.

Raadhusbibliotekets Samling.

Den første Banegaard efter det sidste Togs Afgang forinden Nedrivningen 1864.

O. Busse jun.
senere Maskindirektør.

Togf. Bonnichsen. Stationsforst., Kammerr. Joh. Jensen. Vognmstr. Schou.
Værkmester Rost. Jernbanelæge Dr. Thostrup.
Overmaskinmester Busse. Overbanemester Jahnsen
Regnskabsf. Bille. Lokomotivmstr. Johnsen.
Assistent J. V. L. Jensen.

Overarkitekt Professor H. Wencks første Projekt til Hovedbanegaarden (Facade mod Nord), som blev for dyrt, og derfor ikke blev benyttet, da Rigsdagen ikke vilde bevilge den fornødne Sum dertil.

videre gennem Valby Bakke i den Gennemskæring, som nu i en uddybet og udvidet Skikkelse benyttes af Togene fra Kjøbenhavns tredje Banegaard. Banegaardens Areal var ca. 7 ha og Sporenes Længde ca. 4 km. For Fodgængere var Adgangen til Banegaarden ret ud for Frihedsstøtten, hvorfra en Spadseresti mellem 2 Portnerhuse i Alléen paa Vesterbro, førte lige ned imod Stationsbygningens store Trappe, ca. 200 m syd for Frihedsstøtten. Bygningen var opført af Bindingsværk og beklædt med Træ. Den ca. 3 m høje, stærkt fremspringende Trappe, der førte op til Bygningens 6 Indgangsdøre, flankeredes af 2 firkantede Taarne. Bygningen, hvis Facade var ca. 58 m. lang, maalte ca. 10 m. i Dybden og havde 3 Fag i østre, 8 Fag i den vestre Ende. Fra Trappen kom man ind i en Vestibule med Billetkontorer til begge Sider, og imellem Ventesalen og Kontorerne for Jernbanen og Postvæsenet førte en Passage ud til Perronen. Over Perronen og de 2 Spor, som løb nærmest den, var bygget en Hal af Træ, som i den østre Ende over imod Tivoli naaede et Stykke udenfor Hovedbygningen. Hallen indtog et Fladerum af ca. 810 m².

For Vognfærdsel laa Adgangsvejen til Stationen omtrent dér, hvor nu Reventlowsgade ligger.

Lidt til Siden for Hovedbygningen, men nærmere Vesterbro og tæt op til Tivolis Hegn og den gamle Bazar, laa den Vognremise, hvori Jernbanen stillede Personvognene hen

Overarkitekt Professor H. Wenck.

for at beskytte dem mod Vejrliget, naar de ikke var i Brug. Denne Bygning var bygget som en Tolvkant; i dens Indre var der en Drejeskive i Midten, hvorfra Vognene kunde skydes ind paa de 12 Stikspor, den rummede. Bygningen, der stod udenfor Opfyldningen, var opført paa et højt, muret Fundament, omtrent i Banegaardsterrænets Højde, af Bindingsværk med en stor Lyskasse paa Taget.

Længere mod Syd, paa den anden Side Sporene, ned mod Tømmerpladserne og Tømmergraven, laa Lokomotivremisen og Værkstedbygningen, og Vest derfor, op til „Enighedsværn“, laa Varehuset.

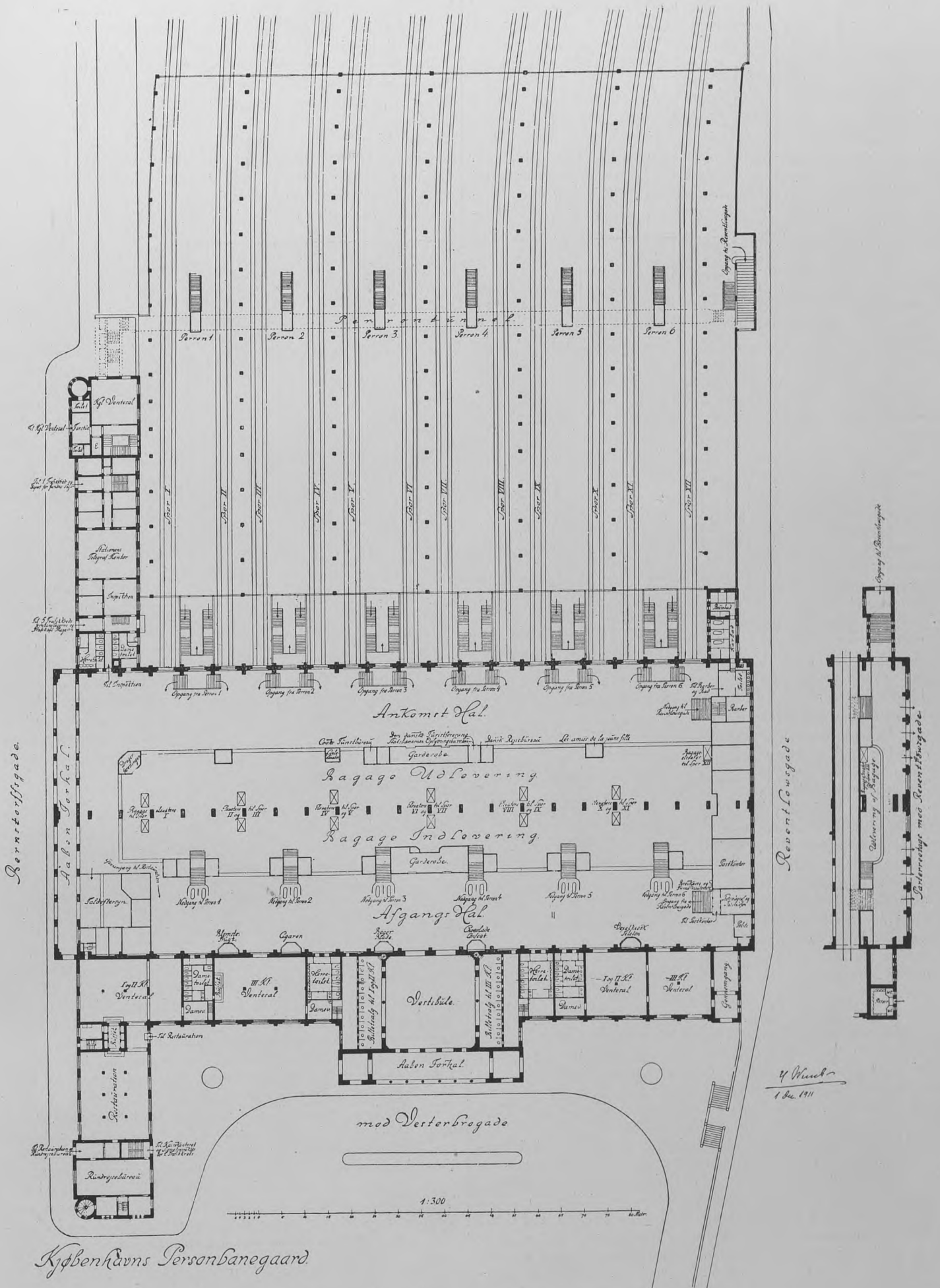
Den 20. Maj 1847 var Baneanlægget saa vidt færdigt, at Lokomotivet „Odin“, ført af afdøde Overmaskinmester Busse, kunde befare Strækningen mellem København og Roskilde. Denne vigtige Begivenhed refereres i „Fædrelandet“ i følgende lille Notits: „Det første Lokomotiv afgik endelig herfra 8¹/₂ i Morges og er i det mindste lykkelig passeret Valby Bakke.“

En straalende hed Sommerdag den 26. Juni 1847, blev Jernbanen aabnet i Majestæternes Nærværelse. Af økonomiske Grunde var Banegaardsbygningen endnu ikke fuldført — den blev først færdig ved Nytaar 1848 — og indtil da maatte man

tage til Takke med Varehuset paa den anden Side Sporene. Paa Indvielsesdagen var Varehuset dekoreret med Grønt og Flag, og her foregik Højtidelighedens første Afdeling.

Samme Projekts Facade mod Syd.

Kjøbenhavns Personbanegaard

Grundplan af den nuværende (3die) Hovedbanegaard.

Kl. 12 ankom Majestæterne, hilste med Salut og Musik, hvorefter Professor og Raadmand C. G. N. David holdt en Tale til Kongen og de Indbudne, ca. to Hundrede i Tal, hvori han i sin Henvendelse til Kongen omtalte Majestætens Fortjeneste af Jernbanens Tilblivelse i saadanne Vendinger, at man, som „Kjøbenhavnsposten“ skriver, i det mindste maatte tro, at Christian VIII var Jernbanens og Lokomotivets Opfinder.“

Efterat Kongen „paa det huldrigste“ havde besvaret denne Tale, tog Majestæterne Plads i en med Blomsterguirlander smykket Vogn, og Toget satte sig i Bevægelse Kl. 12³/₄, medens Livjægerens Musikkorps fra en anden Vogn i Toget spillede: „Beskærm vor Konge, store Gud!“ En halv Time forud var Lokomotivet „Odin“ afsendt som Forløber, og et Kvarter efter Festtogets Afgang afgik Reservelokomotivet „Sjælland“ med Maskinmester Busse som Fører.

Allerede paa Indvielsesdagen havde Københavnerne stormet de til Jernbanen grænsende Haver og Ejendomme, og Dagen efter — Søndag — var der naturligvis stor Tilstømning af Publikum, som straks den første Dag vilde prøve det nyeste Befordringsmiddel. Direktionen havde i Forudfølelse heraf bekendtgjort: „Med hvert Train kan ikkun medfølge et indskrænket Antal Passagerer, navnlig til Mellestationerne, og ingen Billetter kunne forudbestilles eller abonneres“, og Banens Materiel slog da heller ikke til, saa at mange maatte blive tilbage.

Fra første Færd gik der daglig 3 Tog i hver Retning mellem København og Roskilde, fra København Kl. 7¹/₂, 2¹/₂ og 10¹/₂, fra Roskilde Kl. 6, 1 og 9 i Sommermaanederne; i Vintermaanederne Oktober—April afgik Togene henholdsvis Kl. 8¹/₂, 2¹/₂ og 10¹/₂ Aften, og Kl. 7, 1 og 4 Eftm. I det første Aar var Tilstømningen af rejsende saa stor, at der foruden disse ordinære Tog maatte etableres hyppige „Ekstratrain“.

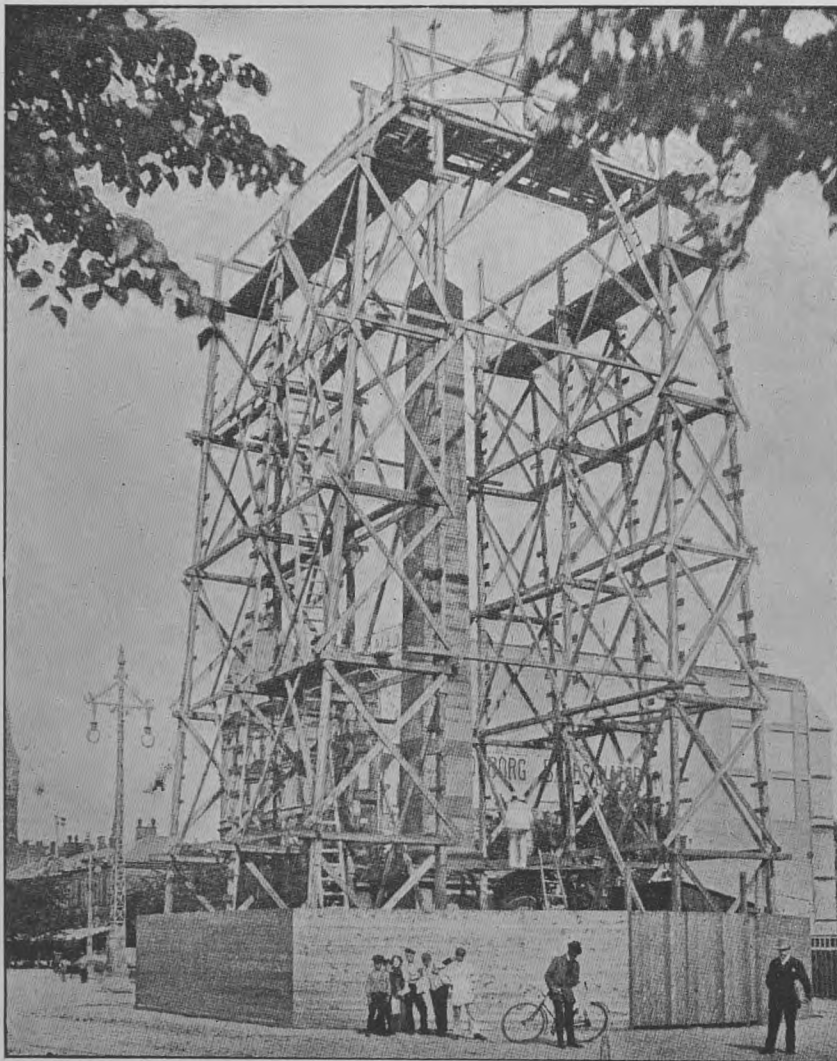
Farten var om Dagen 10 Minutter pr. Mil, om Aftenen 15 Minutter pr. Mil. Da Togene holdt 3—4 Minutter ved hver af Mellestationerne Valby, Søndermarken og Frederiksberg Have, idet Valbys Beliggenhed „med en udmærket dejlig Udsigt ud over Indløbet til Køge Bugt og en fri skraa Plads ned imod Havet“ antoges at ville bidrage til Udviklingen af en Lysttrafik og til Anlæg af Sommerboliger. I Sommermaanederne var der da ogsaa en Del Trafik til Valby med Ekstratog hver Time Søndag Eftermiddag, men først da Søndermarken i Juni 1850 blev gjort offentlig tilgængelig, fik denne Lysttrafik et stort Opsving, omend man ikke i en hel Sæson naaede op paa større Tal af rejsende end senere paa en varm Sommersøndag paa

Klampenborgbanen, og en stor Part af det Søndagspublikum, Jernbanen befordrede ud formedelst 8 β , brugte Apostlenes Heste paa Tilbageturen eller maaske Omnibusserne. Troligt er det, at Publikum har erindret sig Jernbanens svigtende Evne til at skaffe Folk hjem fra Roskilde om Aftenen. I „Flyveposten“ findes en Beskrivelse af en Søndag Aften 1847 paa Roskilde Station ved sidste Tog, som indledes med følgende drastiske Passus: „Dersom Direktionen ikke sørger for paa en ordentlig Maade at faa Passagererne ind fra Roskilde, da vil den en smuk Søndag Aften se den interimistiske Banegaard, Vognene samt det øvrige Inventar ødelagt af den opbragte Mængde og Banens Betjente maaske opvartes med mindre behagelige Argumenta ad hominem“, og videre hedder det:

„Under forskellige tragikomiske Scener blev først alle Kupéer stuvede og dernæst nogle Kvæg- og Transportvogne fyldte, saa at de lignede Anchiovisdunke. Men tilsidst var alle Ressourcer udtømte. Efternølerne erklærede at ville tage Ekstrapost paa Selskabets Regning, og de fleste gjorde det nok ogsaa. Imidlertid blev Klokken 9.8', og Lokomotivet „Kjøbenhavn“ foer afsted under de Efterladtes Hujen og Skrigen.“

Disse Ubehageligheder til Trods blev Jernbanen dog i den første Tid betragtet som en ny Folkeforlystelse, som kun „Tivoli“ kunde tage Konkurrencen op med. Om det skyldes saadanne Aarsager, at Jernbanens Forhold til „Tivoli“ ikke altid var præget af Naboventlighed, faar staa hen. Om Naboskabet mellem de to Institutioner, af hvilke den anden ikke maatte ruinere den ene, minder et Vers af en gammel Tivoli-Vise, om dem som „stod udenfor“:

„Men noget ser de dog altid,
og sommetidsens de hør'
naar de blæser rigtig
gevaldig
deroppe, hvor Jernbanen
kør!“

Frihedsstøttens Nedtagelse (1909) i Anledning af, at Tunellen fra den nye (3die) Banegaard skulde føres under Støtten over til Terrænet ligeoverfor, for at Togene ad Nord- og Kystbanen derfra kunde føres til Østbanegaarden (se Billedet Side 137).

Den 14. Oktober 1864 blev den første Banegaard nedlagt, og paa denne Dag blev alt Materiellet ført over Vesterbro ad et Spor, som fra Klampenborgbanens Aabning i 1863 havde dannet Forbindelsen mellem den gamle Station og en lille interimistisk Klampenborg- og Nordbanestation nord for Vesterbro. Kort efter blev Bygningerne jævned med Jorden.

Den gamle Banegaard havde set København mere sig, og den oplevede de alvorlige Stunder, da Københavnerne tog Afsked med de bortdragende Tropper, først i 1848, derefter i 1863. Under Strid var dens Plads blevet valgt, og under Byens Misfornøjelse gjorde den sin Pligt paa det afsides Sted, hvor den laa. Men Byens Centrum rykkede i Tidens Løb saa langt mod Vest, at man 54 Aar senere med Rette kunde vælge den selvsamme Plet til Københavns tredie Hovedbanegaard.

II.

Den 27. April 1856 var Jernbanen mellem København og Roskilde blevet forlænget til Korsør, og med den voksende Trafik blev det første Banegaardsanlæg for lille, men først Anlægget af Klampenborgbanen (aabnet 22. Juli 1863) og Nordbanen (til Lyngby

Fot. Raadhusforvalteren.

Udgravning til den ny (3die) Hovedbanegaard 1907. T. h. Reventlowgade.

Fot. Raadhusforvalteren.

Den ny (3die) Hovedbanegaard under Opførelse 1908, i Baggrunden Reventlowgade.

1. Oktober 1863, til Helsingør 9. Juni 1864) bragte Fart i Spørgsmaalet om Anlæg af en ny Banegaard.

Da Klampenborgbanen blev aabnet, blev der anlagt en lille Station omtrent paa det Sted, hvor Nordbanestationen nu ligger, og herfra udgik i den første Tid ogsaa Nordbanens Tog. For første Gang fik Vesterbro Lejlighed til at gøre Bekendtskab med de Ulemper, som Togenes Kørsel over Gaden ved Frihedsstøtten kunde forvolde, idet der fra den gamle Station syd for Vesterbro blev anlagt et Spor, som i en stor Bue førtes omtrent fra det nuværende Halmtorv Plads over Jernbanevej (Reventlowsgade), øst om Frihedsstøtten til Terrænet Nord for Vesterbro. Dette var imidlertid kun en interimistisk Foranstaltning.

Overvejelserne om, hvorledes Forbindelsen mellem Vestbanen og Banerne mod Nord skulde iværksættes, havde mange Stadier, og paa et vist Tidspunkt stod Sagen saaledes, at en ny fælles Station skulde anlægges paa Fæstningsglaciset mellem Nørreport

standse den paa en saa gennemgribende Maade, som Broens Overskæring i Niveau af en Jernbane vilde være.“ „Vi maa“ — hedder det videre — „paa det mest indstændige andrage paa, at en saadan Tilladelse ikke gives Jernbaneselskabet; thi de Fordele, som bemeldte Jernbane vilde komme til at yde Staden, vilde efter vor fulde Overbevisning ikke paa nogen Maade kunne opveje den Skade, som Banen, saaledes lagt, vil afstedkomme i Nutid og Fremtid, selv om det vedtoges, at Trafikken paa Vesterbros og Nørrebros Hovedgader kun skulde standses 6 à 8 Gange af ankommende og afgaaende Banetog.“

Ogsaa under den Forudsætning, at Banegaarden skulde forblive paa sin gamle Plads, et af Sagens senere Stadier, vilde en Skæring af Vesterbro være en Nødvendighed, idet Nordbanetogene jo maatte den Vej over.

Vanskeligheden ved at finde en Udvej beroede som man vil forstaa navnlig derpaa, at Opretholdelsen af den gamle Banes

Fot. Raadhusforvalteren.

Hallerne i den ny (3die) Hovedbanegaard under Opførelse 1909.

og Ladegaardsvejen, i hvilket Fald alle Vestbanetogene skulde føres over Vesterbro og alle Nordbanetogene over Nørrebro til Trianglen og videre til Hellerup. Herover geraadede alle Autoriteter i stort Oprør; Fæstningsautoriteterne kunde ikke tilstede hverken Dæmningsanlæg eller Udgravninger udenfor Voldene, hvorved Banen kunde føres over eller under Vesterbro og Nørrebro, og Kommunen vilde ikke høre Tale om Niveauskæringer. I Betænkningen fra en paa Regeringens Initiativ nedsat Komité (1861) udtaler saaledes Kommunalbestyrelsens Repræsentanter om den betydelige Trafik paa Broerne: „Vi skulle blot i saa Henseende henlede Tanken dels paa de næsten sluttede Rækker af Vogne, som ikke sjældent ses at passere Vesterbros samt Nørrebros Hovedgade til og fra Staden, dels paa Ligtog, som daglig passere Nørrebro, dels paa den Mængde Mennesker, som uafadelig vandre ud og ind af Porten, undertiden i saa tætte Masser, at kun faa Stæder vil kunne paavise Magen dertil, og vi tro, at det vil staa klart for enhver, at Færdselen paa disse Broer allerede nu for Tiden har et saa betydeligt Omfang, og, for hele Hovedstadens Forretningsliv saa stor Betydning, at man ikke uden i høj Grad at krænke det bestaaendes gode Ret kunde

Udløb forbi Valby stadig betragtedes som en given Forudsætning; baade tekniske og økonomiske Hensyn stillede sig dengang i Vejen for at føre Baneforbindelsen under Vesterbro.

Den voksende Uvilje mod Niveauoverskæringen, som næredes ikke alene i Kommunalbestyrelsen, men ogsaa i den offentlige Mening, gav imidlertid Jernbaneselskabet Anledning til at genoptage en ældre Plan om i Forbindelse med en fælles Banegaard nord for Vesterbro at anlægge en helt ny Banelinie for Korsørtogene fra Nordbanens Udløb ved Ladegaarden nord- og vestom Frederiksberg til Vigerslev; denne Plan blev den endelige, og den stadfæstedes ved Lov af 13. Marts 1863.

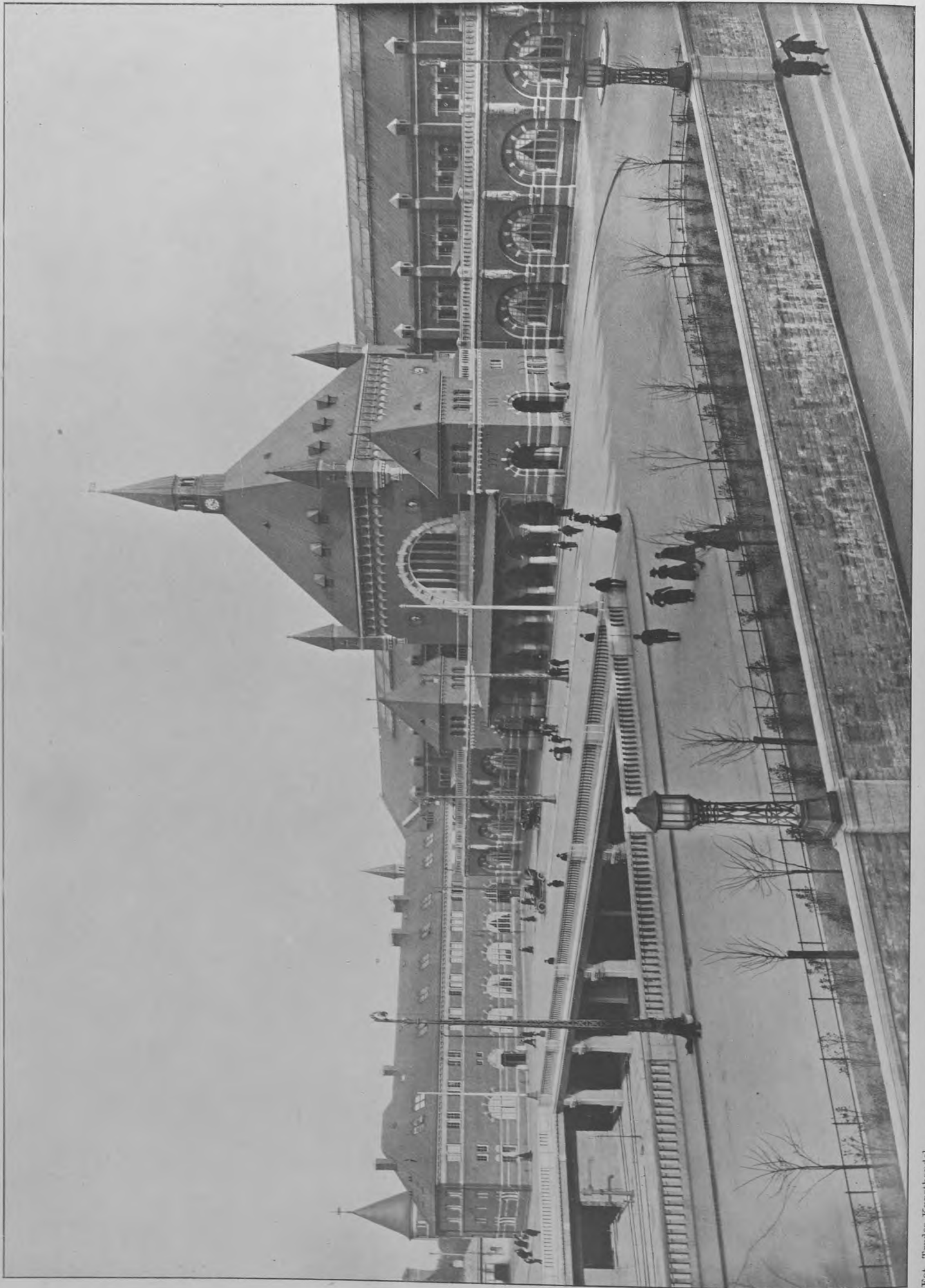
Til den nye Hovedbanegaard erhvervedes ved Overenskomst med Københavns Kommune de Kommunens tilhørende Arealer, dels mellem den daværende Farimagsvvej og Fæstningsværkerne samt Vesterbrogade, dels mellem Farimagsvvejen, St. Jørgens Sø og Vandværkets Filtre, ialt ca. 6,9 ha for en samlet Sum af ca. 65,000 Rbd. med Tilbagekøbsret for Kommunen til en Pris af 40 Skilling pr. □ Alen. Kommunen indvilgede endvidere i, at Farimagsvvejen blev nedlagt og erstattet med en ny Vej fra Vesterbro langs Vandværket til Ladegaardsdæmningen, den se-

Ankomsthallen i den nuværende (3die) Hovedbanegaard.

Afgangshallen i ovennævnte Hovedbanegaard.

Fot. Trydes Kunsthandel.

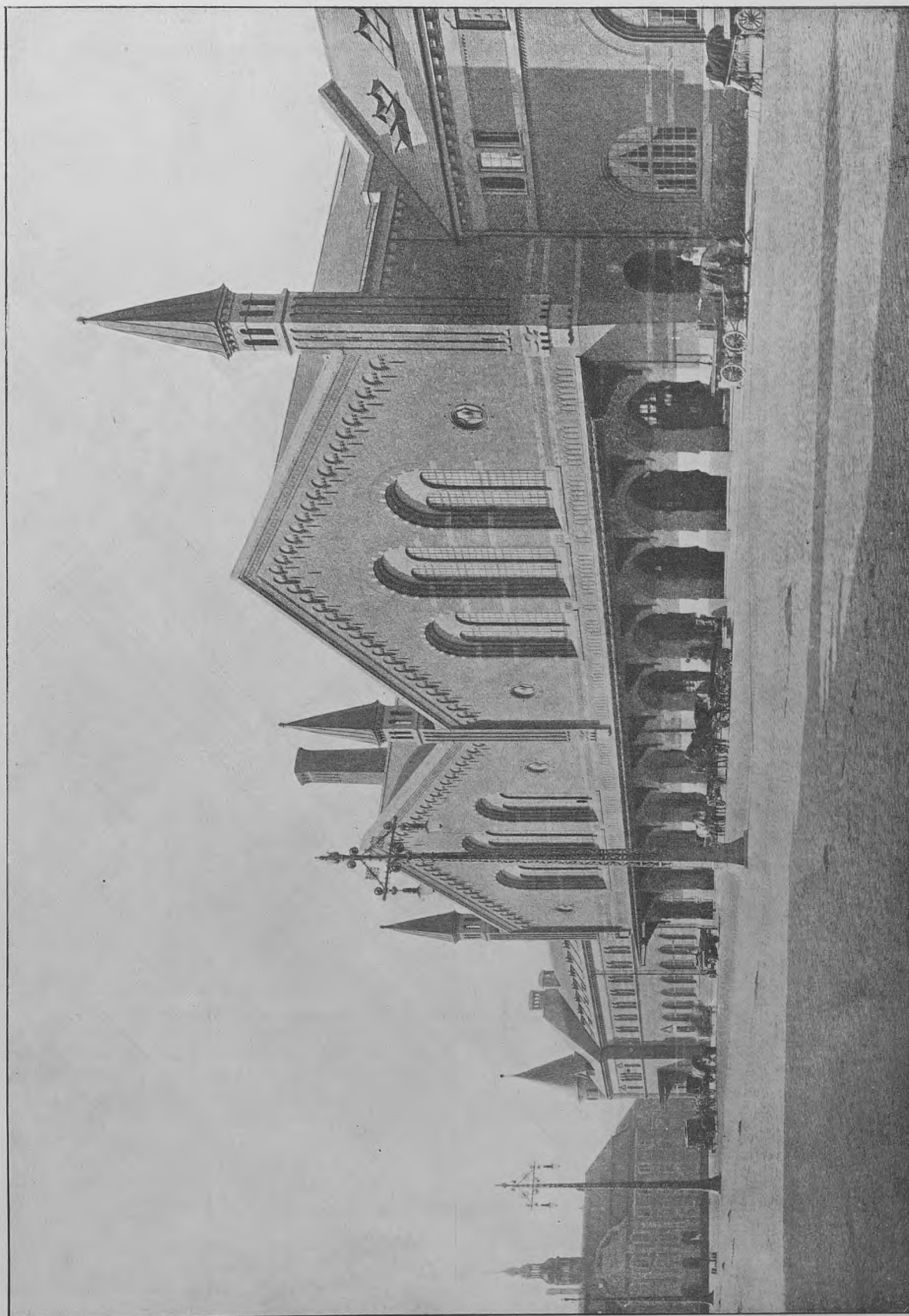
Københavns 3die Hovedbanegård opført 1908—11 efter Tegning af Overarkitekt Professor H. Wenck. Set fra Hj. af Vesterbrogade og Reventlowsgade.

Til venstre ses Begyndelsen af det forsenkede Baneløbet, som fører Togene fra Hovedbanegården til Nord- og Kystbanen igennem Tunnellen til Østbanegården.

ner Vester Farimagsgade. Af Ejendommen „Glacisholm“ eksproprieredes ca. 1,7 ha, og endvidere overlod Staten Jernbaneselskabet et Areal af ca. 3 ha af Fæstningsterrænet udfor Schacks Bastion. Tilsammen tilvejebragtes saaledes et Areal paa ca. 11,6 ha.

blev der truffet den Overenskomst, at Jernbaneselskabet skulde fremsætte Forslag til Valg af Arkitekten, og at Ministeriet skulde godkende Valget.

Det blev Arkitekt J. D. Herholdt overdraget at bygge Københavns anden Banegaards Hovedbygning, og han løste denne

Den 3dte Hovedbanegaard set fra Bernstorffsgade, i Baggrunden t. v. den i 1912 opførte Hovedpostgaard (se Side 189).

Efter kun 1³/₄ Aars Forløb stod den nye Hovedbanegaard fuldført den 14. Oktober 1864.

Ingeniørarbejdet var udført under Ledelse af Jernbaneselskabets Baneingeniør, Kaptajn Bauditz. Betydningen af de arkitektoniske Hensyn ved Banegaardsbygningens Opførelse var af Indenrigsminister Orla Lehmann fremhævet stærkt, da Ministeriet approberede Banegaardsanlægget, og efter Ønske af Ministeriet

Opgave baade praktisk og smukt. Bag den med Københavns, Korsør og Helsingør Byvaaben prydede Hovedfacade ud imod Ny Farimagsvvej og Cirkus laa den store, smukke Perronhal, hvis herlige Buer, 32 i Tal, fremfor noget andet Led i denne Bygning prentede Arkitektens Navn i Københavnernes Bevidsthed.

Kom man fra den store Plads foran „Afgangssiden“ ved Ny Farimagsvvej ind i Vestibulen, havde man Billetkontorerne til

begge Sider og Rejsegodsskranken ligefor. Her tog Dragerne imod Kofferterne og raabte, saa det kunde høres ind i Kontoret f. Eks. de for mange uforstaaelige Ord: Eet — Hillerød — med H — een! Det betød eet Stykke Rejsegods til Hillerød — ikke Lillerød, hvormed talrige Forvekslinger opstod — een Billet. (Nordbanetogene udgik oprindelig fra Hovedstationen). Her kunde til Tider herske stor Travlhed og megen Alarm med al den Raaben.

I søndre Ende af Bygningen var I. Kl. Ventosal, der ogsaa benyttedes af Hoffet, i hvilket Fald den var afspærret for andre dødelige, II. Kl. Ventosal med et mægtigt Danmarkskort paa Væggen med indlagte Jernbanelinier og Stationsnavne samt Restaurationen; som Dørvogter stod her i mange, mange Aar Portner Ole Larsen, i sin Alderdom en af de sidste fra den første Banegaard. — I den nordre Ende var III. Kl. Ventosal og Stationskontorerne samt det store Telegrafkontor, hvor, efterhaanden

Æreskompagniet, var der Kur i Ventesalen og lidt efter kørte Guldkareten frem, Majestæterne tog Plads, og Gardehusarregimentet sluttede op som Eskorte gennem Flagalléen ud til Frihedsstøtten.

Saa megen Højtid var kun undtagelsesvis forbeholdt den lille Klampenborgstation, som senere blev til Nordbanegaard for Togene til Helsingør. Indtil Hovedbanegaardsbygningen var færdig, afgik Togene til Klampenborg, Lyngby og Helsingør fra den dengang ganske lille Station ud imod Ny Farimagvej, som Arkitekt Tvede havde bygget. Adgangen til denne Station skete baade fra Vester- og Nørrebro, fra Byen navnlig ad den for Fodgængere anlagte Bro udfor Teglgaaardsstræde. Da Hovedstationen var fuldført, henlagdes Nordbanetogene samt i Vinterhalvaaret tillige Klampenborgtogene til denne, og Klampenborgstationen holdtes lukket om Vinteren.

Ved Stationens Østside, ud imod Ny Farimagvej, laa end-

Indvielseshøjtideligheden i den 3die Hovedbanegaards Forhal d. 1/12 1911. Trafikminister Thomas Larsen taler.

som nye Baner aabnedes, Traadene knyttedes mellem Sjællands større Havnebyer.

Hallen, der spændte over 4 Spor, som forenedes i Drejeskiven helt oppe ved Jerngitteret ud imod Vesterbrogade, var 26 m bred, og dens Buer rakte 17 m til Vejrs. Hele Bygningen optog et Grundfladeareal paa ca. 5700 m², deraf Hallen 2800 m². Ovre paa dens anden Side var Ankomstperonnen og de dertil hørende ret primitive Lokalteter ud imod den store Droske-Holdeplads samt den kongelige Ventosal, hvor Christian IX utallige Gange har modtaget sine fyrstelige Gæster.

Der var megen Festivitas over „Ankomstsiden“, naar Ruslands Kejser, Prinsen af Wales eller andre fyrstelige Personer blev „officielt“ modtaget. Fra Ballustraden ovenover hang store Flag, Dannebrog Side om Side med den fremmede Nations Farver, grønne Planter var stillet frem og Æreskompagni opmarcheret med Livgardens Musikkorps paa Fløjen. Naar Ekstratoget, forspændt med 2 flagsmykkede Lokomotiver, langsomt rullede op i Hallen, aabnedes Dørene til den kongelige Ventosal, og ud traadte den gamle Konge i Spidsen for Kongefamilien med Følge, medens Ruslands eller en anden Nationalmelodi gav Genlyd under Buerne. Naar Kong Christian og hans Gæst havde passeret

videre en stor Vognremise, imellem Hovedstationen og Klampenborgstationen, og mellem Bygningerne var opført en høj Mur, i hvis Reklamefelter Tjåders Insektpulvermand med Sprøjten og Fluerne har spillet en fremtrædende Rolle.

I Vestsiden af Banegaardsterrænet opførtes samtidig den røde Kontorbygning, som vendte Gavlen imod Vesterbro og afgrænsede Pladsen foran Ankomstsiden, og bag denne laa Varehuset, hvortil Tilkørslen skete fra den tilbageblevne Stump af Gl. Farimagvej. Langs Svineryggen, nord for Vandværksbassinene, blev Jernbaneværkstederne og Lokomotivremiserne anlagt, og herovre boede Overmaskinmesteren; længst ude, dér hvor en ny Gangbro førte over Sporene som Forbindelse mellem Svineryggen og Ladegaardsvejen, byggedes en tolvkantet Vognremise, Mage til den, der stod ovre ved Tivoli i den første Banegaards Dage. Ladegaardsvejen blev paa Stykket mellem Peblingesøen og St. Jørgens Sø udvidet, og ved Opfyldning tilvejebragtes et for Tidens Jernbanetrafik passende bredt Udlob for Nordbane- og Vestbanetogene.

I Tiden indtil 1870 skete der ikke andre væsentlige Forandringer paa Banegaardens Terræn end Opførelsen af Driftsinspektør- og Stationsforstanderboligen lige for Frihedsstøtten og Toldpak-

Parti af Perronerne paa den 3die Hovedbanegaard.

Overlæge Halks Samling.

huset ved Droskepladsen samt en Udvidelse af Varehuset; disse Arbejder udførtes i Anledning af Masned Sundbanens Aabning (4. Oktober 1870).

Men saa kom Dobbeltspoeret til Roskilde (19. Oktober 1874) og Kalundborgbanen (1. Januar 1875), og allerede da aabnede den Skavank ved Bane-gaarden, at den var for kort og havde for smalt Indløb i en ret skarp Kurve, som senere stillede sig hindrende i Vejen for dens Udvidelse paa rationel Maade. For at skaffe Plads til nye Spor maatte Banelegemet gøres bredere ved Udfyldning i St. Jørgens Sø, det tolvkantede Vognhus „Tolvkanten“, som det endnu kaldes, blev afstumpet til den

11-Kant, den er den Dag i Dag, den ligeoverfor „Mosendal“ (ved Vodroffsvej) beliggende private Ejendom blev afkortet og forskellige Forandringer ved Ladegaardens Bygninger og Stakitter blev nødvendige.

Da Banelegemet blev gjort bredere, blev Trappeviadukten mel-

lem Svineryggen og Ladegaardsvejen for kort, hvorfor den maatte erstattes med en ny. Den ældre Viadukt blev paa een

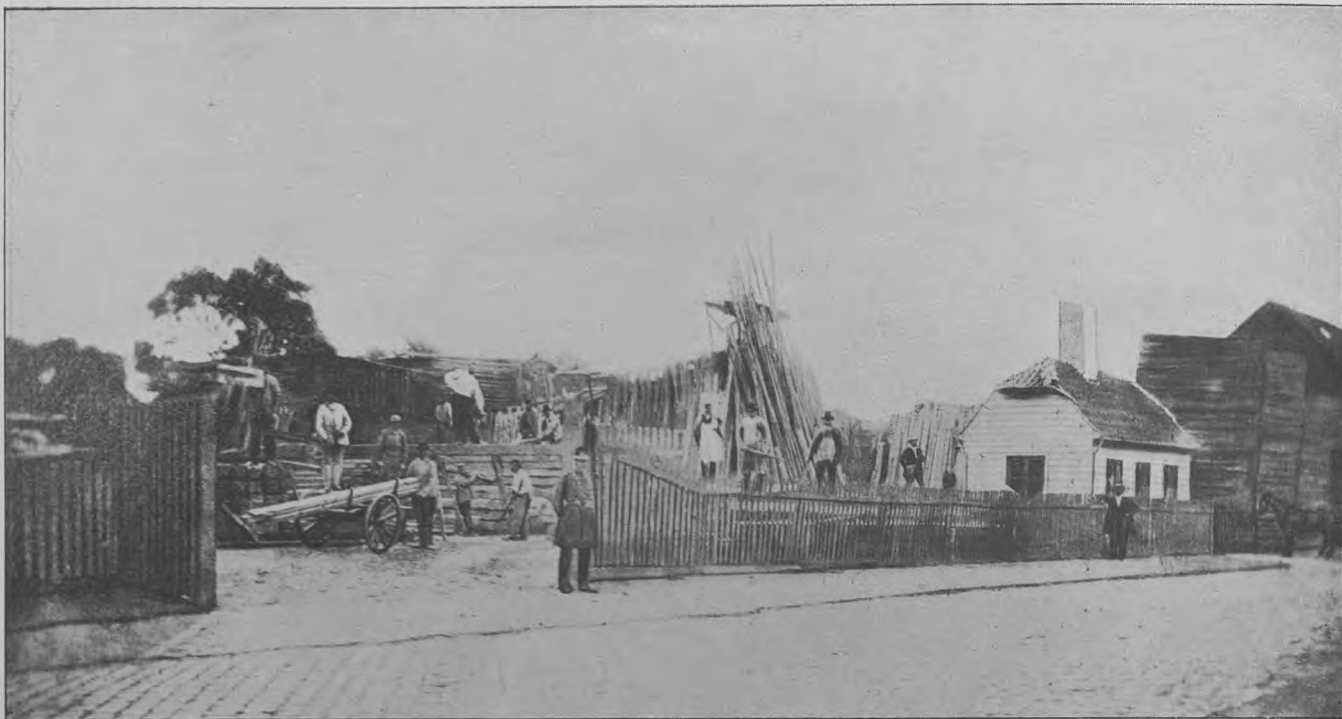
Nat flyttet over til Søernes vestre Side, hvor den blev benyttet som Forbindelsesled mellem vestre Side af St. Jørgens Sø og Ladegaardsvejen. Pillerne gjorde derimod fortsat Tjeneste under den nye Bro, men een af dem blev en Nat hel og holden flyttet et Stykke af Hensyn til Sporenes Omordning, og hver af de nye Brodragere blev lagt paa Plads paa een Nat, da Toggangen jo ellers vilde være blevet sinket. Det var i Foraaret 1874.

Paa selve Bane-gaarden foregik samtidig en Flytning mod Øst ud imod Fari-

magsvejen af Klampenborgstationen med tilhørende Indfatningsmure, og ved samme Lejlighed blev denne Banegaard udvidet; den var i sin nye Skikkelse fuldført i April 1874. Pladsen til denne Forandring tilvejebragtes ved Ekspropriation af et Areal i Hjørnet mellem Ladegaardsvejen og Farimagsvejen af noget større

En af Perronhallerne paa den 3die Hovedbanegaard.

Tømmerpladsvej (Reventlowgade), Hj. af Vesterbrogade.

Tømmerhandler I. S. Triers Plads, set fra Vesterbrogade Aar 1868. Tømmerpladsvej førte fra Vesterbrogade ned til det store Foreningslokale „Enigheds-værn“, samt til de store Tømmerpladser syd for det første Jernbaneterren og Tivoli.

Omfang end egentlig nødvendigt i Øjeblikket; det kom senere til Anvendelse, da den nye Klampenborgstation blev anlagt.

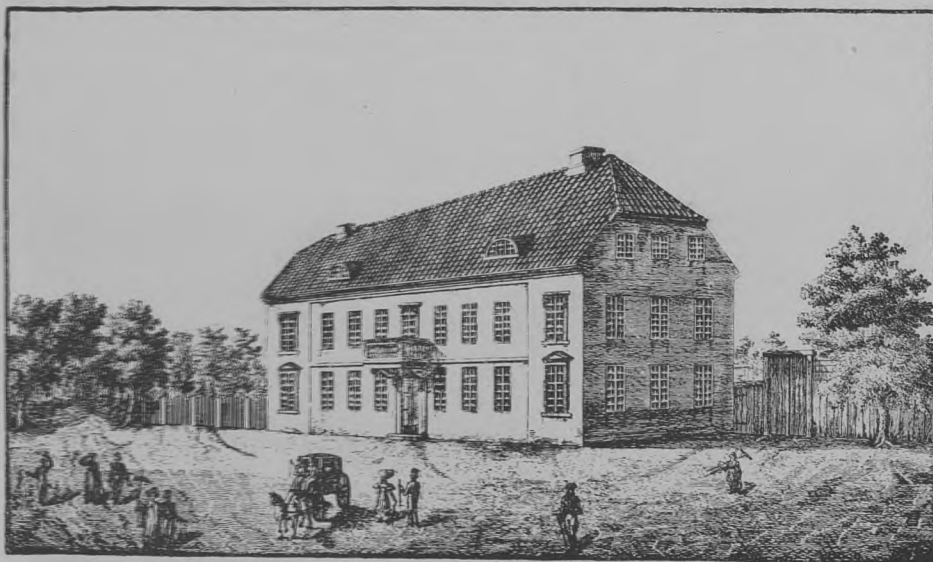
Allerede Aaret efter var man inde paa Overvejelser af nye Udvidelser, som imidlertid ikke straks kom til Udførelse, og i 1878 nedsattes den første af de mange Kommissionser, som granskede Spørgsmaalet om Københavns Banegaardsforhold, og af hvis Undersøgelser Planerne om en fuldstændig Omkalfatring af Banegaardsforholdene efterhaanden traadte frem.

Indtil Kommissionernes Tid oprandt, var det Jernbanelokalskabets højtfor-tjente administrerende Direktør, Viggo Rothe, bi-staaet af Selskabets Anlægsingeniør, Ingeniørkaptajn I. C. G. Hedemann (den senere Generalmajor) og af Baneingeniør, Kaptajn H. A. R. Elben, som var Sjælen i disse Foretagender, og som, medens Kommissionerne arbejdede, sørgede for, at Banegaarden fik endnu en større Udvidelse, der satte den i Stand til endnu i adskillige Aar—om-

end under store Vanskeligheder — at tilfredsstille Trafikkens Krav. I 1880, samtidig med Havnebanens Aabning, erhvervede Jernbanen de fh. Westrup'ske, Kreaturhandler Josephsen's og Landskabsmaler Kyhn's Ejendomme samt en Del af „Trommesalen“, ialt ca. 2,2 ha beliggende ved Banegaardens sydvestlige Side, grænsende op til Gl. Kongevej og St. Jørgens Sø. Ved Magelæg med Kommunen om en lang, smal Strimmel af Vandværkets Filterareal samt ved Forlæggelse længere mod Vest af Forbindelsesvejen mellem Vesterbrogade og Gl. Kongevej, den sidste Stump af den gamle Farimagvej, tilvejebragtes en Afrunding af Terrænet, og Banegaarden omklamrede nu Vandværkets Filteranlæg fuldstændigt. Banegaardsområdet udgjorde derefter ca. 15 ha.

Paa det indvundne Terræn udvidedes Varehusene til dobbelt Størrelse, og det nye Varehus forenedes med det ældre ved et Portparti med 3 Gennemkørselsaabninger. Endvidere fik Jernbaneværkstedet sin Part af Pladsudvidelsen. Dette Anlæg suppleredes i 1890—91 med Kornpakhuset og Kødkontrolstationen, som opførtes hver paa sin Side af Gl. Kongevejs mod Vesterbrogade vendende Stump. Kødkontrolstationen havde Sporforbindelse over Gl. Kongevej; den blev nedrevet i 1902, da „St. Jørgensborg“ skulde bygges.

Havnebanen til Frederiksholms Kanal var, som før nævnt, et Led i de allerførste Planer om Københavns Jernbaneforhold. Naar Sporforbindelsen til Havnen først kom i Stand 1. Oktober 1880, var Aarsagen den, at der først maatte føres langvarige Forhandlinger mellem alle de mange interesserede Autoriteter, hvorved bl. a. ogsaa Spørgsmaalet om en Tunnel under Vesterbrogade var fremme paany, samt endelig, at der

Traktorstedet „Enighedsværn“, senere Belvedere, som laa for Enden af Tømmerpladsvej (nuv. Reventlowgade).

skulde træffes Bestemmelse om Gade- og Byggeplaner paa den nedlagte Fæstnings Omraade, samt at Kommunens Opfyldninger fra Rysenstens Badeanstalt imod Syd (Gasværkshavnen) skulde fuldføres.

Havnesporet, som udgik fra Banegaarden bag Kontorbygningen, passerede over Vesterbrogade tæt vest for Frihedsstøtten, fulgte højre Side af Bernstorffsgade med Tilslutning til de Oplagspladser, Jernbanen ejede mellem Bernstorffsgade og Reventlowgade, samt til Kvægtorvet og Gasværkshavnen mod Vest og Syd, mod Nord til Nyhavn. Oprindeligt var det Meningen, at det skulde have været en Hestebane, men Havnebanen har alle Dage været drevet som Lokomotivbane, og for at forebygge Røg blev Lokomotiverne fyrede med Koks — det forlangte Kommunen.

Vesterbrogade 9 B, som tilhørte Hestehandler Chr. Hecht, set fra Vesterbrogade Aar 1900, nedbrudt samme Aar.

Fot. „Før og Nu“ ved Eifelt.

Vesterbrogade 9 B og 11 A, Hj. af Colbjørnsensgade, 1919.

Havnetogenes Kørsel over Vesterbrogade vil endnu være i frisk Minde. Naar Togene var standsede ved Jernbanens Gitter, kom en Jernbanemand til Syne — man vil maaske endda erindre, at det i adskillige Aar var en af Banernes Invalider med kun een Arm — som skruede to Lygter til Vejrs, en paa hver Side af Frihedsstøtten, som Tegn til at Færdselen skulde standse, hvorefter han med rødt Flag i Haanden gik foran det kimende Lokomotiv, hvis lange Hale af Vogne spærrede Gaden i nogle Minutter til stor Ærgrelse for de ventende. — Mange Aar senere var det Brandvæsenets Indlæsningsprøver med Sprøjterne, som paa dette Sted tiltrak sig Opmærksomheden.

Alt eftersom det blev aabenbart, at en fuldstændig Forandring af hele Banegaardsordningen var en Nødvendighed, blev de Udvidelser, man maatte skride til, af mere provisorisk Karakter, hvilket navnlig de i 1887 fuldførte Arbejder vidnede om. Hovedbanegaarden forsynedes med en Tilbygning af Bindingsværk som Udvidelse af Vestibulen imod Vester Farimagsgade, og Bygningen tabte i arkitektonisk Henseende adskilligt derved.

staa klart for alle, hvem der virkelig skal paa Landet og hvem der kun skal gøre en 25-Øres-Tur ad Skoven til. De sidste kan derfor lige saa godt holde sig til Dampsporvognen“. Naar Forfatteren slet ikke tænker paa Muligheden af Forveksling med hjemvendende Bakkegæster, er det med god Føje. Den mere livlige Del af Dyrehavsbakkens glade Gæster, som i løftet Stemning vendte tilbage Søndag Aften med sidste Ekstratog eller — endnu bedre — med første Morgentog, var alle Dage noget helt for sig. Naar Togene kom ind, og de høje Vogne under stor Spektakkel og til Tudehornenes falske Toner tømtes for deres i mere end een Forstand levende Last, var det bedst ikke at stille sig paa tværs.

Dampsporvognens Nedlæggelse gjorde ikke Tilstandene bedre paa Klampenborgstationen, men da Kystbanen og Østerbro Station blev aabnet (2. August 1897), indtraadte en Lettelse, og da endelig de elektriske Sporveje spændte deres Net helt ud til Klampenborg, saa' man ikke mere det mægtige Tilløb til Klampenborgstationen som i Firserne og Halvfemsernes første Halvdel.

Originalen tilh. Museumsinspektør Hintze.

Hovedbygningen i P. W. Hintzes Gartneri paa Vesterbro (Nr. II) ved Enden af de smaa Alleer.

Ejendommen laa, hvor Helgolandsgade senere anlagdes. Bygningen til højre paa Billedet tilhørte en anden Ejendom (Mølle Bakken), paa dens Plads ligger nu det vestlige Hjørne af Helgolandsgade.

Nu henlagdes Nordbanetogene til den oprindelige Klampenborgstation, som ogsaa fik en Udvidelse af provisorisk Karakter; den kom derefter til at hedde Nordbanegaarden.

De paa den Maade husvilde Klampenborgtog flyttede til den nye Klampenborgstation — ogsaa Bindingsværk — ved Gyldenløvesgade. Paa ny maatte den første Trappe-Viadukt forlænges, og dens Trappeparti mod Gyldenløvesgade blev vendt.

For Persontrafikkens Vedkommende var der nu gennemført en fuldstændig Deling af Vestbane-, Nordbane- og Klampenborg-Trafikken. Men det kneb alligevel alle 3 Steder at overkomme at besøge de mange rejsende, og ikke mindst paa Klampenborgstationen paa Sommersøndage, naar 25—30,000 Mennesker ekspederedes af Sted med Tog hvert Kvarter.

„Klampenborg-Stationen er ikke til at vokse i, og dens Arkitektur er ikke dominerende i nogen Maade“ skrev „Ill. Tid.“ om den — „1. og 2. Kl.s Ventesal er tilsammen som en almindelig borgerlig Spisestue, og Bindingsværkstilten minder om Bistader eller Stærkasser“. Men een Fordel var der dog, hvorom „Ill. Tid.“ skriver: „Nu kan man se, hvem der skal med Nordbanen eller kun til Charlottenlund, thi paa Klampenborgstationen (o: den tidligere), var der stadigt og højst konfunderende Masketpi mellem de to Linier, men fremtidig vil det komme til at

Imellem Nordbanegaarden og Klampenborgstationen blev endelig den lille Station for Holtetogene aabnet den 1. Maj 1900, men da var Rømningen af Banegaarden allerede begyndt, idet den nye Godsbanegaard var taget i Brug i 1901. I 1904 vedtoges Loven om at bygge en helt ny Banegaard, og da denne var fuldført, blev Københavns anden Hovedbanegaard nedlagt som saadan. Det sidste Tog afgik derfra den 30. Novbr. 1911 Kl. 12²⁰ om Aftenen, et Kvarter forsinket, fordi saa mange vilde gøre den sidste Tur med fra den gamle Banegaard. For denne ene Gang lod man det „lydløse“ Afgangssignal hvile — med et rungende Slag paa den store Stationsklokke blev der givet Afgang til Toget, som under Hurraraab satte i Gang, og i samme Øjeblik dundrede 2 Knaldsignaler under Lokomotivets Hjul, medens Tilskuerne steg ned i Sporet for at se de to røde Lys og de to grønne paa den sidste Vogn — Togindstillings-signalet!

Nu stod altsaa Herholdts smukke Toghal tom; Aar i Forvejen havde den allerede mistet noget af sin Skønhed derved, at Ruderne i Taget var blevet dækkede med Tagpap, fordi man ikke vilde ofre Glas paa den. Ventesalen blev en Overgang benyttet til Varmestue for subsistensløse Personer. Duerne, som i Hundredvis havde deres Reder under Hallen, mistede deres Ernæ-

Vesterbrogade Nr. 11, Gartner C. Hintzes Ejendom, Huset mod Vesterbrogade set fra Haven Aar 1877. (Nedbrudt Aar 1887).
I Baggrunden Vesterbrogade Nr. 13, senere Hj. af Helgolandsgade.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Vesterbrogade II B og C, som opførtes paa Gartner Hintzes Grunde.
T. v. Colbjørnsensgade, t. h. Helgolandsgade 1919.

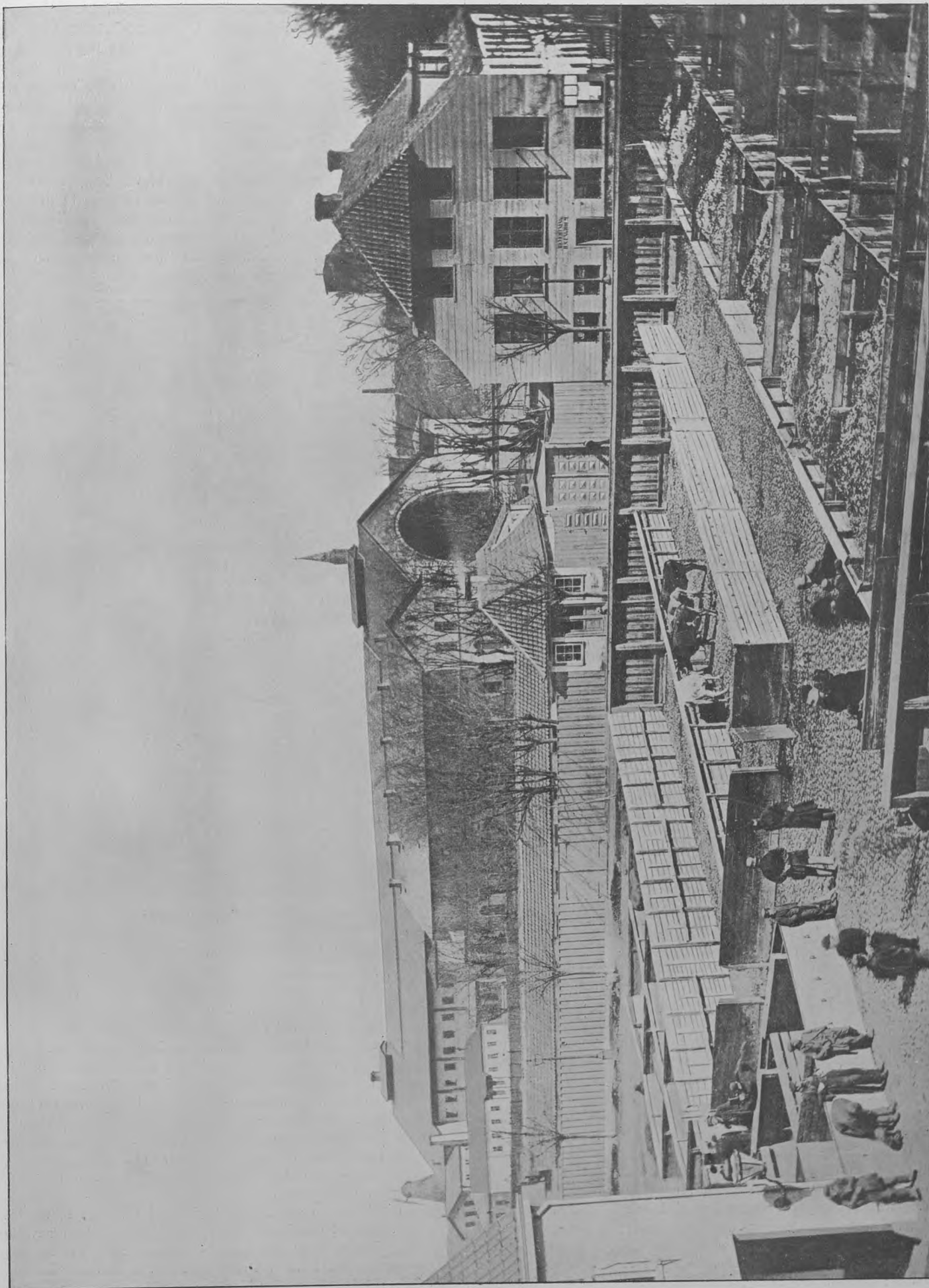

pinx C. F. Andersen.

Trommesalen paa Vesterbro.

Indkørslen til Gl. Kongevej.

Originalen tilh. Fru Winding.

Trommesalen paa Vesterbro (nedrevet 1879), i Baggrunden Kobenhavns 2den Hovedbanegaard.

ringsbasis: Godspladsen og Droskepladsen; de blev skudt af nogle lidt for ivrige Jægersmænd.

Sin Renaissance havde Banegaardsbygningen, da den i flere Aar gjorde Tjeneste som Filmstheater, „Paladstheatret“, men dens Dage var talte, og i 1916 blev den rømmet og nedbrudt. Hallens Buer staar nu som et synligt Minde paa „Stadion“ i Aarhus.

Værkstedbygningerne, som efterhaanden dannede et samlet Komplex langs St. Jørgens Sø fra Dæmningen over Søen, „Mellemlæsket“, til Sporene ved Gyldenløvesgade, og Varehusene var allerede forinden afgivne til Kommunen; det lille Nødtørftshus for Enden af Perronen blev udlejet til Beværtning, for saa at dele Skæbne med det i 1877 opførte Posthus lige for Studiestræde, da dette blev revet ned. Klampenborgstationen blev forladt ved Boulevardbanens Aabning i 1917, Holtestationen er ogsaa forladt, og nu er kun Nordbanegaarden i Drift — paa det Sted, hvor Driften af den gamle Banegaard blev først begyndt, vil den sidst slutte.

Den Plan blev heller ikke til noget; den havde fra Begyndelsen ikke andre officielle Tilhængere end Forslagstilleren selv. Medens det saaledes var Wenck og Tegner, som først udkastede de nævnte 2 meget væsentlige, men dengang af hinanden uafhængige, Grundtræk i Københavns Banegaardsforhold, blev det Ingeniør Hammerich, som forenede dem til et Hele, idet han i 1885 optog Tegnernes Tanke om en underjordisk Bane fra Østerbro under Boulevarden med Hovedstation syd for Vesterbro i Forbindelse med en stor ny Godsbanegaard i Kalleboderne, overensstemmende i det væsentlige med General Wencks Forslag, og med Udløb gennem Valby Bakke.

Kommissionsbetænkningen af 1888 hvilede i det væsentlige paa Hammerichs Forslag, men Forslaget blev ikke til Lov i den Omgang. Først i 1904 blev det vedtaget at anlægge bl. a. Kystbanen med Østerbro Station samt Godsbanegaarden. Projektet om den nye Hovedbanegaard og Boulevardbanen blev derimod foreløbig stedet til Hvile, men Arealerne blev dog erhvervede til Planens fremtidige Gennemførelse.

„Glacisholm“, beliggende paa Hj. af Gl. Kongevej og Vestre Farimagvej, set fra Gl. Kongevej ca. Aar 1865.
I Baggrunden længst til højre ses Taget over Hovedbanegaarden (2den).

III.

Den Banegaard, som i 1864 var fuldført nord for Vesterbro, var et saa betydeligt Fremskridt, at man paa polyteknisk Lærestalt skal have doceret, at dermed maatte Banegaardsspørgsmaalet betragtes som løst for saa lang Tid, som der var Mening i at se frem i Tiden. Deri fik man ikke Ret — der gik kun en halv Snes Aar, saa var man klar over, at Banegaarden var for lille. Ikke destomindre skulde der forløbe 35—40 Aar før man naaede at gennemføre Anlægget af en ny Hovedbanegaard — den tredje i Rækken. Vejen dertil gik gennem adskillige Kommissioner foruden en offentlig Konkurrence.

I Kommissionsbetænkningen af 1881 fremsatte General Wenck Forslag om at anlægge en særskilt Godsstation i Kalleboderne, et Projekt, som dengang kun havde Generalen som eneste Forslagsstiller, men som dog alligevel havde Livskraft. I samme Kommission fremsatte Overingeniør Tegner, den senere Generaldirektør, under Medvirkning af Ingeniør C. F. S. Ernst, Forslag om Anlæg af en Østbanegaard, som ved en delvis underjordisk Bane gennem Østre Anlæg, Botanisk Have, under Bygningskomplekserne mellem Gothersgade og Ahlefeldtsgade samt gennem Ørstedsparken skulde sættes i Forbindelse med en ny Hovedstation paa den gamle Banegaards Terræn nord for Vesterbro.

Arbejdet paa Anlægget af den nye Godsbanegaard stod paa i ca. 7 Aar, fra 1894 til 1901.

Den nuværende „Gasværkshavn“ bærer Navn fra en Tid, da Skibene kunde sejle helt ind til selve Gasværket. Kalleboderne gik dengang omtrent ind til Kvægtorvet og mellem Vestre Gasværks Omraade og Havnen var kun Kajens Bredde. Paa den anden Side af det smalle Havneløb laa Kommunens offentlige Badeanstalt, hvortil Overfarten foregik i store Pramme mod en Kendelse af 2 Øre. I „To-Øres-Balladens“ kulbestøvede Vande har det halve Vesterbro boltret sig. — Udenfor Gasværket, paa de nedlagte Reberbaners Plads mellem Gl. Jernbanevold og Stranden, var udstrakte Strandenge; her laa et Par Badeanstalter, og iøvrigt udfoldede der sig et livligt Badeliv fra aaben Strand, mest dog for Ungdommen.

Hele dette Terræn og et langt Stykke ud i Vandet blev fyldt op i Anledning af Godsbaneanlægget. Fylden dertil kom navnlig fra Valby Bakke, hvor den gamle Gennemskæring, der fra den første Jernbanes Tid laa hen som Idyl, blev gjort baade bredere og dybere; i den Anledning blev den gamle murede Bro mellem Carlsbergvej og Vestre Kirkegaard revet ned og erstattet med den elegante Jernbro, som nu spænder over baade Banelinien og Vigerslev Allé.

J. C. G. Skram,
Adm. Direktør for det sjællandske Jernbaneselskab
1845—1856.

Etatsraad V. Rothe,
Adm. Direktør for det sjællandske Jernbaneselskab
1856—81 og for Statsbanerne paa Sjælland 1881—85.

Etatsraad N. Holst,
Direktør for Statsbanerne i Jylland—Fyn 1867,
Generaldirektør for Statsbanerne 1885—1889.

J. V. Tegner,
Overingeniør, Generaldir. for Statsbanerne 1889—1902.

G. C. C. Ambt,
Generaldirektør for Statsbanerne 1902—1915.

Th. Andersen Alstrup,
Generaldirektør 1915.

General J. C. G. Hedemann,
Overingeniør ved det sjællandske Jernbaneselskab.
Før og Nu. 5. Aarg. Nr. 10.

General H. T. Wenck,
Medlem af Direkt. for det sjæll. Jernbaneselskab.

C. F. S. Ernst,
Anlægsingeniør, Kommitteret.

Bag om Gasværket anlagdes den nye Ingerslevsgade, som med en stærk Stigning munder ud ved den ca. 190 m lange Færd-selsbro, der fra Vesterbro danner Adgangen til den nye Gasværkshavn, og tværs over det nye Banegaardsterræn førtes en lang Kulbro fra Havnen til Vestre Gasværk, som jo blev afskaaret fra den direkte Kultilførsel pr. Skib.

Godsbanegaardens Hovedbygning og Varehusene opførtes, efter Tegninger af Professor H. Wenck, ved Tommerpladsgade. Dette store Bygningskompleks optager alene et Areal af ca. 7000 m².

Hele dette store Anlæg kostede ca. 7½ Mill. Kr.

Medens Godsbanegaardsanlægget stod paa, blev der i 1898 ned-sat en ny Kommission, der skulde prøve gennem en international Konkurrence at løse Spørgsmaalet om den bedste Ordning af Personbanegaardsforholdene. Konkurrencen blev afholdt i 1899—1900. De tre højeste Præmier tilkendtes daværende Stadsingeniør Ambt, den senere Generaldirektør, Oberstløjtnant P. Hansen i Forbindelse med d'Hrr Gleim og Eyde m. fl. samt endelig Ingeniør Fr. Johannsen m. fl. Udenfor Konkurrencen havde Statsbanerne, d. v. s. Generaldirektør Tegner og Kommitteret Ernst, udarbejdet et selvstændigt Projekt.

Alle disse 4 Projekter havde det tilfælles, at Hovedbanegaarden skulde anlægges syd for Vesterbrogade, og at der skulde anlægges en Tunnelbane under Vesterbrogade og Boulevarderne til Østerbro Station. Paa dette Grundlag udarbejdede Statsbanerne et fuldstændigt Projekt, som dog paa Foranledning af Rigsdagen blev noget beskaaret, men omsider lykkedes det at bringe Sagen til en Løsning ved Lov af 29. Marts 1904.

Nu begyndte en fuldstændig Revolutionering af det Terræn, som begrænses af Vesterbrogade, Tivoli, Ny Vestergades Forlængelse og Reventlowsgade. Bernstorffsgade, som gik fra Vesterbrogade lige ud for Frihedsstøtten, samt Cyklebanen sløjfedes, de gamle Træer i Rundingen maatte falde tilligemed Bech-Olsens interimistiske Restaurant „Frihedsstøtten“ — i Folkemunde kaldet „Hyttetfadet“ — paa Hjørnet af Reventlowsgade, og samme Skæbne led de Ejendomme, som stødte op til „Panoptikon“, Jernbanedirektør Rothe's, senere Tegner's Villa i gamle Bernstorffsgade samt „Brædehytten“, der maatte give Plads for den nye Bernstorffsgade. Ny Vestergades Forlængelse, den senere Tietgensgade, blev for en Tid afbrudt og Sporvognen ledet udenom, medens Gaden blev hævet og den store Tietgensbro bygget. Saa tog Gravemaskinerne fat fra Vesterbrogade til Godsbaneterrænet og tilvebragte det mægtige Hul, hvori Banegaarden skulde bygges, Vesterbrogade blev løftet fra Colbjørnsensgade til Wivel, og den store Bro, som nu fører Vesterbrogade over Jernbanesporene, blev bygget, alt medens Fortovene og Sporvognssporene blev forlagt fra den ene Side af Vesterbrogade til den anden, for at Trafikken kunde foregaa uhindret af Omvæltningerne.

Frihedsstøtten, som siden 1792 uanfægtet havde staaet paa Vesterbro, maatte for en Tid vige sin Plads, ja der var endog Planer om at flytte den til Frederiksberg Slot. I Sommeren 1909 blev Støtten taget ned, og den 2. August blev Grundstenen taget op og den deri hvilende Guldplade og Sølvmedaille overgivet til Nationalmuseet. Disse gamle Klenodier samt en ny Mindeplade nedlagdes i den gamle Grundsten den 14. December 1911, hvorefter Frihedsstøtten blev genrejst paa en mellem Jernbanesporene bygget mægtig Cementblok, omtrent paa den oprindelige Plads, kun et Par Meter længere ind imod Byen.

Næppe var man blevet færdig ved Vesterbrogades Sydside, før man tog fat paa Nordsiden. De sidste af de dejlige store Lindetræer i Rundingen faldt for Øksen, „Bazarcaféen“, Jernbanens Kontorbygninger, den gamle Banegaard, altsammen maatte det forsvinde, for at Gravemaskinerne kunde æde sig igennem Droskepladsen og bane sig Vej tværs gennem Vesterfarimagsgade og derfra over Aborreparken gennem Helters Bastion til Boulevarderne, den sidste Voldrest ved Sølvgade, Østre Anlæg og Østerbrogade.

Den nye Hovedbanegaard blev indviet den 1. December 1911 i Kongehusets Nærværelse. Trafikminister Thomas Larsen og Generaldirektør Ambt talte, hvorefter Kronprinsregenten erklærede Banegaarden for aabnet. Til Tonerne af Ouverturen til „Elverhøj“, spillet af Livgardens Orkester, besaa Kongefamilien og de ca. 700 Gæster Banegaarden, hvis flagsmykkede Hal tog sig pragtfuld ud. Kronprinsen fløjtede Afgang for det festsmyk-

kede Indvielsestog, som afgik til Vester Fælledvej Stationen, for derefter atter at vende tilbage. Bagefter serveredes Champagne og Kransekage i den store Hal.

Generaldirektør Ambt, som havde deltaget i Konkurrencen om Banegaardsanlægget, traadte netop i Statsbanernes Tjeneste, da Banegaardsanlægget skulde gennemføres, og under ham sorterede hele Anlægget, medens Kommitteret Ernst, som havde deltaget i alle Projekteringsarbejderne lige siden de første Tegner'ske Projekter, under selve Anlægget havde den ledende Haand i rent praktisk Forstand; disse 2 Mænd har hver sin Part af Æren for Fuldførelsen af vel nok den største tekniske Opgave, som hidtil har foreligget for danske Ingeniører.

Den arkitektoniske Opgave hvilede paa Statsbanernes Overarkitekt, Professor Wenck. I Banegaardens storstilede og stemningsfyldte Rum, med de mange smukke og ejendommelige Enkeltheder, modtager Beskueren et Skønhedsindtryk, som næsten bringer i Glemsel, paa hvilken udmærket Maade Arkitekten har løst de rent praktiske Krav, der stilles til en Banegaard i en Storstad.

Den nye Hovedbanegaard har ingen Historie endnu, men et Par Data vil det vel være værd at hidsætte til Sammenligning af dens Dimensioner med Forgængerens.

Banegaardsbygningens Grundareal er 12,690 m², hvoraf den store Hal optager 7730 m² (138 × 56 m) eller godt og vel 7 Gange saa stort et Fladerum som Raadhushallen. Perronhallen er 102 m lang og 124 m bred og optager saaledes 12,590 m². Hele Bygningen med Perrontunnel og Perronhal har kostet ca. 2½ Mill. Kr.

Til Hovedbanegaarden hører endvidere Ilgodsvarehusene ved Tommerpladsgade; de har en Længde af henholdsvis 89 og 201 m.

Langt ude mod Sydvest, tæt ved Vandet, ligger den mægtige Lokomotivremise, som ved Godsbanegaardens Aabning kunde rumme 48 Lokomotiver, men som, da Personbanegaarden blev anlagt, udvidedes til at give Plads for ikke mindre end 98 Lokomotiver; det mægtige Rum har et Grundareal paa 14,970 m² og er saaledes Banegaardens største.

Endelig maa af de større Bygningsværker paa Banegaardsterrænet omtales de med en Bekostning af ca. 3¾ Mill. Kroner byggede Centralværksteder, hvor en Arbejderstyrke paa ca. 850 Mand vedligeholder alt det sjællandske Lokomotiv- og Vognmateriel. Værkstedets Areal er ca. 16 ha, hvoraf Bygningerne alene dækker ca. 3 ha. Lokomotivværkstedet er paa 9530 m² og Vognværkstedet 13,500 m². Hele den gamle Banegaards Terræn med Værksteder o. s. v. optog ca. 15 ha — her har Værkstederne alene 16 ha. Disse Værksteder, som toges i Brug i 1909, ligger saa afsides, at deres Eksistens kun er lidet kendt. Der er her under Ledelse af Maskindirektør Busse tilvebragt et Mønsterværksted, hvor alle den moderne Tekniks Hjælpemidler er tagne i Jernbanevæsenets Tjeneste.

Til dette Anlæg knytter sig den kønne lille Arbejderby, opført af Arkitekterne Holger Rasmussen og Brandstrup, som ligger gemt bag det høje Rangérbjerg ved Enghavevej. Her bor det Mandskab, som Dag og Nat er rede til Udrykning i Tilfælde af Jernbaneuheld.

Som det før har været nævnt, løber Persontogene fra Hovedbanegaarden ud gennem Valby Bakke ligesom i den første Jernbanes Tid. Ved Vester Fælledvej er der en lille Station, og Valby har faaet Station ligesom i gamle Dage — paa Bekostning af Frederiksberg — idet Banestrækningen fra Vodroffsvej til Falkonerallé jo er nedlagt. Samtidig med, at Persontogene genoptog den gamle Linie, blev Godstogene ført bort derfra; de løber siden 1909 syd om Vestre Kirkegaard, og slutter sig ved Vigerslev til Roskildebanelen.

Med Fuldførelsen af Personbanegaarden var det andet Stadium i Banegaardsforholdenes Omordning naaet, og Banegaardsområdet syd for Vesterbrogade og derfra mod Vest spændte nu over et Areal paa ca. 115 ha.

Man kunde nu tage fat paa Boulevardbanen — Realisationen af den 36 Aar gamle Tanke at forbinde Hovedbanegaarden med Banegaarden ved Østerbro stod for Døren.

I 6 Aar gravedes der, muredes og støbtes Beton til Anlægget af den 3,2 km lange Banestrækning. Man syntes det varede længe, men kun de færreste forestillede sig Omfanget af det Arbejde, som foregik bag Plankeværkerne. Fra Banegaarden til Gyldenløvesgade er Udgravningen ca. 900 m og fra Stokhusgade til

Oberstløjtnant H. A. R. Elben,
Banechef for sjæll. Jernb. 1871—92,
for Statsbanerne 1892—1901.

Etatsraad H. A. Hammerich,
Folketingsmand, Ingeniør (se Teksten Side 212).

O. F. A. Busse,
Maskinechef for Statsb. i Jylland og Fyn 1882—92,
for Statsbanerne 1892—1904. Maskindirektør 1904—10.

Østerbro ca. 800 m. Det mellemliggende ca. 1500 m lange Bane-stykke er bygget som Tunnel for 4 Spor og ved Nørreport udvidet til underjordisk Station. Der var her Tale om en fire-sporet Bane for virkelig Jernbanetraffic med Materiel af normale Dimensioner og derfor af større Tværnsnit end de fleste underjordiske Baner i andre europæiske Storbyer, at anlægge et godt Stykke under Grundvandspejlet. Foruden med de naturlige Vanskeligheder maatte man endvidere kæmpe med adskillige Vanskeligheder med Hensyn til tilvejebringelsen af Materialer, og de elektriske Sikringsanlæg til for den Sags Skyld ikke fuldført endnu. Baneingeniør P. M. Bülow, som under hele Anlægget af Boulevardbanen deltog i Ledelsen af Arbejdet, var ved dets Fuldførelse Anlæggets Souschef.

Boulevardbanens 2 Spor aabnedes for Klampenborg- og Kystbanetraffic den 1. December 1917, men der knyttede sig ikke nogen større Højtidelighed til denne Begivenhed. Drs. Majestæter Kongen og Dronningen, Trafikministeren og enkelte højtstaaende Jernbane-Embedsmænd gjorde Turen med Indvielsestoget fra Hovedbanegaarden til Østerbro, og dermed var Banen aabnet for Drift, men Stationen ved Nørreport blev først taget i Brug 1. Juli 1918.

Boulevardbaneanlægget kostede ca. 7 Mill. Kr., d. v. s. ca. 2000 Kr. for hver løbende Meter. — Med dens Fuldførelse er Arbejdet ved alle de Anlæg, som knytter sig til Hovedbanegaarden ført til Ende.

Disse Anlæg har kostet ca. 30 Mill. Kr., men heraf yder Københavns Kommune 15 Mill. Kr. for de paa den gamle Banegaards Plads ledigblevne Arealer, saaledes at Statens Udgift kun bliver ca. 15 Millioner.

Morskabstheatret paa Vesterbro.

Som Vesterbro henlaa ved Skiftet fra det attende til det nitende Aarhundrede, var det saa forskelligt fra det, vi Nutidens Københavner kender, at hvis vore Oldefædre pludselig rejste sig fra deres Grave og saa sig omkring paa det Terrain, der strækker sig fra Frederiksberggade til Valby, vilde de ryste forvirrede paa deres gamle, kloge Hoveder og i en Fart skynde sig bort for paany at hygge sig under Kirkegaardenes Grønsvær. Alle de mange Steder, de elskede saa højt, og hvortil deres dyrebareste Barndoms- og Ungdomsminder knyttede sig, alle de Steder, hvortil de valfartede ud fra den snevre, voldomkransede By, naar de

længtes efter Friluftsglæderne omkring Frederiksberg for i barnlig og naiv Loyalitet at flokkes om den elskede Landsfader og hans Familie, — alle er de jo jævned med Jorden, og den fredelige, stille Idyl er flygtet for de høje Bygningers Prosa, for grimme Fabriksskorstene og den jagende Mennesketummel.

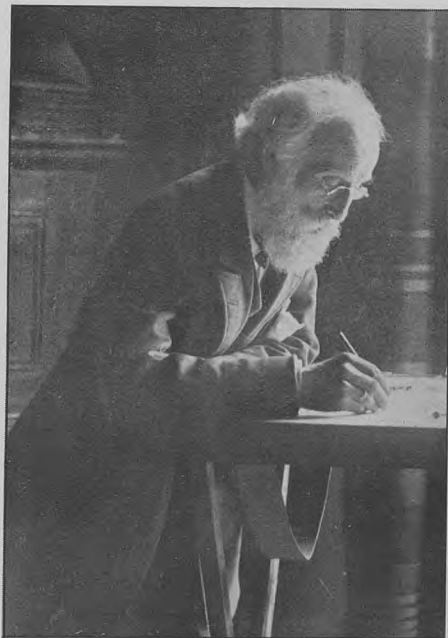
Og vi tænker næsten, at det som vore forskræmte Forfædre først vilde kigge efter, fordi det for dem alle var et kært og fælles Minde, og fordi det var et saa ejendommeligt Udtryk for de svundne Tider, de havde tilhørt, vilde være det lille Theater ude paa Vesterbro ligeoverfor den ærværdige Skydebane, — det herlige „Morskabstheater“, hvor de som smaa Dreng og Piger havde siddet timevis i tavs Beundring, naar deres Forældre gjorde sig Aftenerne fri efter den lange Dags Arbejde for at more sig selv og alle dem, der stod dem nær, baade Børn og Tjenestetyendet, — det dejlige Morskabstheater, hvor de ogsaa senere, da de var blevet voksne og store og kloge, havde jublet over den dumme Pjerrot og den adrætte Harlekin og forelsket sig op over Ørerne i den yndige Kolumbine!

Og vi nulevende Københavner vilde saa inderlig godt kunne forstaa den milde Vemod, der maatte gribe dem, naar deres Øjne forgæves søgte efter det kære, gamle Theater, thi ogsaa vi har jo hver og en, baade som Smaa og Store, hentet noget af den samme Glæde som de i de gennem Tiderne nedarvede Pantomimer. Hvad de følte for Giuseppe Casorti, for Winther og den uforlignelige Adolph Price, akkurat det samme har jo vi som Børn følt for den udmærkede Volkersen, hvis Buste foran Tivolis Pantomimetheater ved Gud i Himlen er bedre motiveret end mange

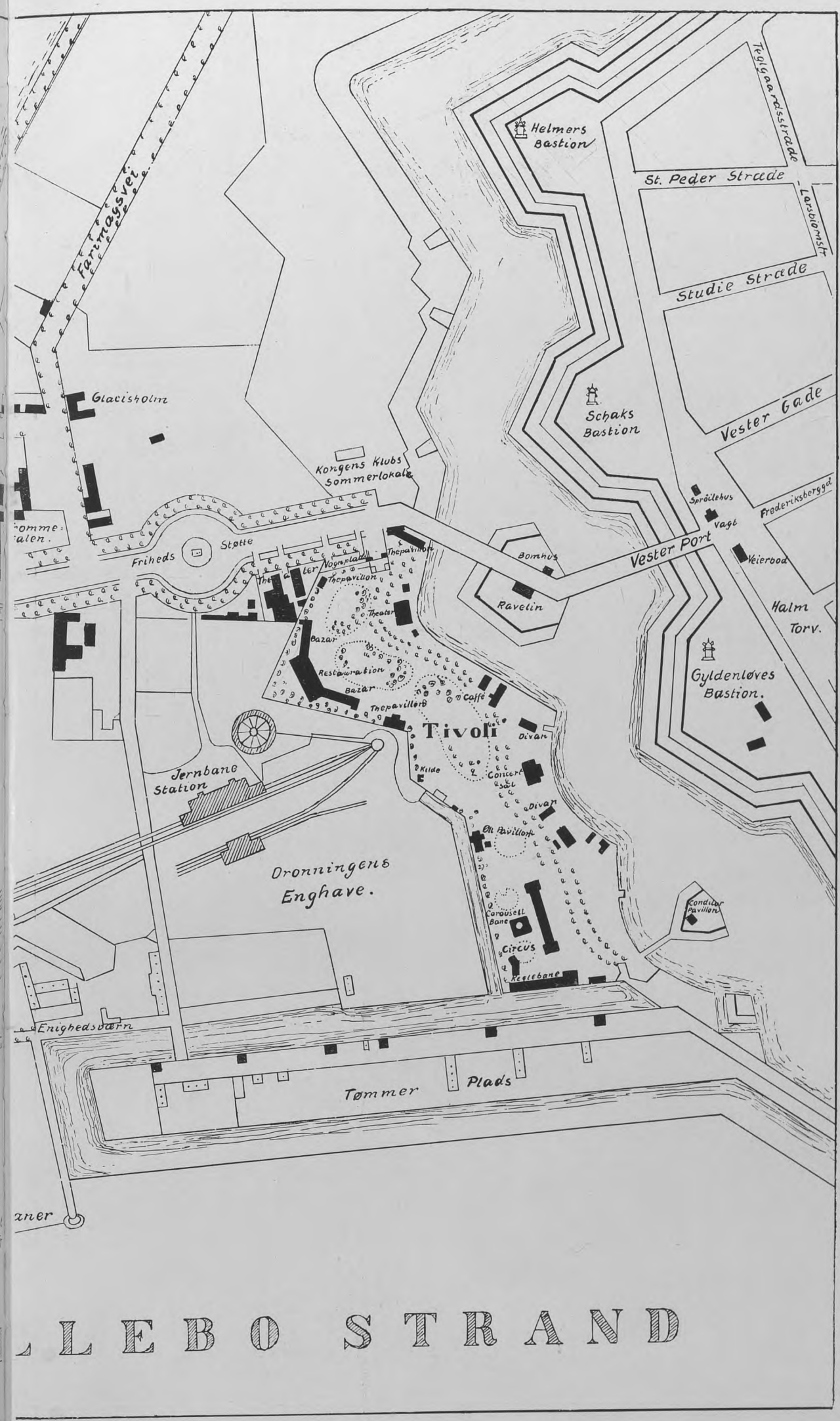
af de mer eller mindre — oftest mindre! — vellykkede Skulpturer, hvormed København i den sidste Menneskealder er bleven velsignet!

Udenfor Vesterport laa Terrainet ved Aarhundredskiftet i en fuldkommen planløs men ret malerisk Blanding af Marker, Buskadser og Vaaningshuse, omgivet af rummelige Haver. Kun ved en eneste større Bygning markerede Vesterbro sin Værdighed som Gade, nemlig Skydebanen.

Grundene var paa de Tider ikke synderligt i Pris, og Københavns „Forlystelsesraader“, Akrobater og Voltigører, Linedansere, stærke Mænd og fede Damer, der alle Dage har været fattige paa Gods og Guld, fandt her for smaa Penge en bekvem og rummelig Plads til deres Træboder og Telte, og Vesterbro blev det ny Aarhundrede igennem og helt op til vore Dage den Bydel,

Etatsraad J. D. Herholdt,
Arkitekt, 2den Banegaards Bygmester.

Paa dette Kort, som stammer fra 1854, ser man alle de Herligheder, som fandtes paa Strækningen Frederiksberggade indtil Værnedamsvejen, forinden Sløjfningen af disse Herligheder i Løbet af en lang Række Aar fandt Sted, og erstat-
 tedes med mindre heidige Partier. — Fra Frederiksberggade passere vi over Halmtorvet med Væderbøden til venstre og Vagten til højre igennem Vesterport over Broerne og Ravelinen med Bomhuset (midt i Stadsgraven) til
 Vesterbros Allé, forbi Kongens Klubs Sommerlokale til højre og Tivoli i sin ældste Skikkelse og Vesterbros Theater til venstre. Man passerer Frihedstøtten, hvorfra Vejen til den ældste „Banestation“ udgaar til venstre,
 medens man paa højre Side skuer udover det ubelyggede Glacis. Man passerer Trommesalen med Glaciøholm til højre og fortsætter derfra ad Vesterbrogade. Hevken Gasværket eller Vandværket er opført paa dette Tidspunkt.
 Man ser paa Kortet de 3 bekendte Vold-Bastioner (Gyldenløves, Schacks og Helmers) med Stadsgraven foran. Paa Kortet ses senere anlagte Gader: Bernstorffsgade, Valbjørnsensgade, Viktoriagade, Gasværksvej, Absalons-
 gade, Dannebrogsgade, Saxogade, Oehlenschlägersgade, St. Jørgens Alle og Stenosgade (opfyldte Rosenas). Rollesien eller Foreningsvejen hedder nu Bagerstræde. Kortet viser Københavns 1ste Banegaard ved Dronningens Enghave, omtrent paa
 samme Sted, hvor den nuværende 2de Banegaard ligger.

KALLEBO STRAND

Dette Kort af 1868 afviger snarlig fra det foregaaende (1854) derved, at Gasværket er etableret (1855-57) og Vandværket i 1857. Følgende Gader ere anlagte siden 1854: Jernbanevejen, Viktoriagade (over en Del af Rosemaen), en Del af Isted-
 gade, Vesterbros Torv, Gasvejen (nu Gasværksvej), Badevejen (nu Knudsgade), Absalonsgade og Oehlenschlägersgade. (Saxogade blev først anlagt senere).

man paa Fridagene og om Aftenerne søgte hen til, ikke blot naar man var stemt poetisk og ønskede at sværme omkring, enten alene eller med sin Skønjomfru om Livet, men ogsaa naar man vilde slaa Gækken tilgavns løs og ønskede at lade Pengene rulle.

Det var saaledes ikke noget Tilfælde, at Morskabstheatret kom til at ligge i Hjertet af Vesterbro midtvejs mellem Byen og Frederiksberg Have. Men det varede en Del Aar, inden den folkekære Institution fandt sin endelige, notable Plads. Baade Morskabstheatret og den Kunst, for hvilket det her i Danmark skulde blive det første virkelige Tempel, maatte gennemgaa deres reglementerede Børnesygdomme, før de voksede op til fuld Manddomskraft. Langsomt og under mangehaande Fødselsveer kæmpede den italienske Maskekomedie, Moderen til den danske Pantomime, sig frem før den fik Borgerret herhjemme, og nødtvungent maatte den skatte til Kunst af lavere Rang, til Ekvilibristik, Linedans, Akrobatik og alskens Gøgl, for selv at faa Lov til at eksistere. Og Morskabstheatret maatte først paatage sig to midlertidige, fattige Skikkelser, før det kunde vise sig i den, der var det værdig. Men saa voksede det sig rigtignok ogsaa til Gængæld saa fast i alle gode Københavneres Bevidsthed og Kærlighed, at det indenfor sine beskedne Træmure saa Tilskuere af alle Folkelag — lige fra Kongehuset og Hoffet ned til den jævreste Daglejer.

Enhver véd, at Pantomimekunsten i Danmark er uadskilleligt sammenvokset med Navnene Casorti og Price. Og idet vi i det efterfølgende støtter os til Jacob Davidsens Optegnelser om „Det gamle Kongens København“ og navnlig til Dr. Eiler Nystrøms ypperlige Værk „Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid“, vil vi begynde med en Redegørelse for Casortis Fortjenester og hans Betydning som den, der lagde Grunden til det Værk, paa hvilket Price'erne byggede videre.

Stamfaderen til Casorti'erne var Pasqual Casorti, om hvem vi for første Gang hører, da han fra Hamborg henvendte sig til vort Ministeriums udenlandske Departement for at opnaa Koncession paa i nogle Sommermaaneder at fremvise sine ekvilibristiske Kunster i København. Det blev ham allernaadigst afslaaet.

Næste Gang, vi hører fra Casorti, bruger han klogeligt nok en Mellemand, der paa tvende Italieneres — Pasqual Casorti og Leonhardis — Vegne ansøger om Tilladelse til i Kildetiden at optræde i Jægersborg Dyrehave. Denne Ansøgning har paa en Maade historisk Interesse, idet her Ordet „Pantomime“ anvendes for første Gang i et saadant Dokument. Casorti angives at ville „spille Komædie med Pantomime og Leonhardi at ville fremvise en Tiger, en Løve samt en Hyæne og en Leopard.“

Paany havde Casorti Uheldet med sig, — Leonhardi fik Ja, Casorti Nej. Men Ævret er ikke opgivet. Mellemanden ansøger nemlig nu for sin egen Mund om Bevilling til at maatte fremføre „Lystspil i Dyrehaven“. Og det faar han, mærkeligt nok, Lov til. Thi for en normal Hjerne er det ikke let at fatte, hvilken Grund Byens vise Fædre har haft til at tillade, hvad de kort iforvejen har nægtet, saa meget mere som de dog maa have kunnet regne ud, at den sidste Ansøgning kun var et snildt Skalkeskjul.

Snart efter holder da et italiensk Selskab paa 22 Personer af begge Køn sit Indtog i den gamle Dyrehave. Og Selskabet var Pasqual Casorti's. Ved samme Lejlighed dukker Navnet Price for første Gang frem, idet James Price, der optraadte paa Dyrehavsbakken, gjorde Indsigelse mod denne højst uvelkomne Konkurrence. Klagen blev dog ikke taget til Følge. Det Casorti'ske Selskab sad fast i Sadlen, og dets Direktør viste sig at ihukomme Skriftens manende Paabud om, at vi bør forene Duens Fromhed med Slangens Snildhed, da han, som en effektiv Sortie paa sin Virksomhed, kort før Kildetidens Slutning, arrangerede en Forestilling med et saa duefremt Formaal som at skaffe Gentofte Hospital en god Indtægt. Den 3. Juli 1800 løb Forestillingen af Stablen, en Datum, der for saa vidt ogsaa har historisk Betydning, som Programmet bød paa Første-Opførelsen af „Harlekin som Statue“, der siden blev en af Københavnernes mest yndede Pantomimer.

Springet fra Dyrehavsbakkens højst primitive Scene til den kgl. Skueplads paa Kongens Nytorv var i hine Tider ikke saa overvældende stort, som det senere blev. Det var derfor ikke saa frækt, som det maaske kan forekomme os, at Casorti snart efter ansøgte den høje Theaterdirektion om Tilladelse til at faa overladt den kgl. Scene til nogle Forestillinger. Han fik ikke Tilladelsen. Men det var i Virkeligheden ikke ret længe siden, at Direktionen havde givet Taskenspillere og andre Udøvere af tvivl-

som Kunstmageri Lov til at benytte Skuepladsen til deres Fremvisninger. Omtrent til Midten af det nittende Aarhundrede ser vi Herrer og Damer, der tilhørte Kunstens lavere Overdrev, besmitte vor nationale Scene med deres tarvelige Præstationer, navnlig ved de saakaldte Sommerforestillinger udenfor de egentlige Sæsoner, naar de fornemste blandt Skuespillerne fik tilstaaet en Aftens Indtægt, og det gjaldt om at trække det store, brede Publikum til Huse. Man var da ikke altid kræsen i Valget af Løkkemidler. Som et Eksempel blandt mange kan anføres det Program, Theatret bød paa hin mindeværdige Sommeraften, da Navnet paa den danske Scenes ædleste og fornemste Kunstner stod paa Plakaten for første Gang: Ved Michael Wiehe's Debut som Kosinsky i Schillers „Røverne“ optraadte i Mellemakterne en musikalsk Gøgler, hvis Præstationer aldrig burde have haft Lov til at fremvise indenfor Voldene!

Casorti maatte lade sig nøje med Hoftheatrets Scene, paa hvilken ogsaa Price'erne kort før havde ageret. Den lod sig dog ikke straks tage i Brug, da den ved en Kabinettsordre var bleven sat ud af Funktion og desuden først maatte undergaa forskellige Forandringer. Og snart efter ser vi Casorti'erne og Price'erne, der fra Begyndelsen havde mødt hinanden som fjendtlige Konkurrenter, arbejde endrægtigt sammen, idet de tillige ærligt bestræber sig efter at højne deres Kunst, samtidig med at de Forhold, under hvilke den fremføres for Publikum, forbedres. Efterat Price'erne paa Hoftheatret fra den 25. April til 31. Maj 1801 havde opført Pantomimerne „Harlekin Skelet“ og „Harlekin Troldmand“, fulgte Casorti'erne efter samme Aar fra August 1801 til helt hen i April 1802 med Opførelsen af en Mængde Pantomimer, og fra November 1802 til April 1803 ser vi endelig, som ovenfor antydtes, Selskaberne Casorti og Price virke sammen i venskabeligt kunstnerisk Fællesskab.

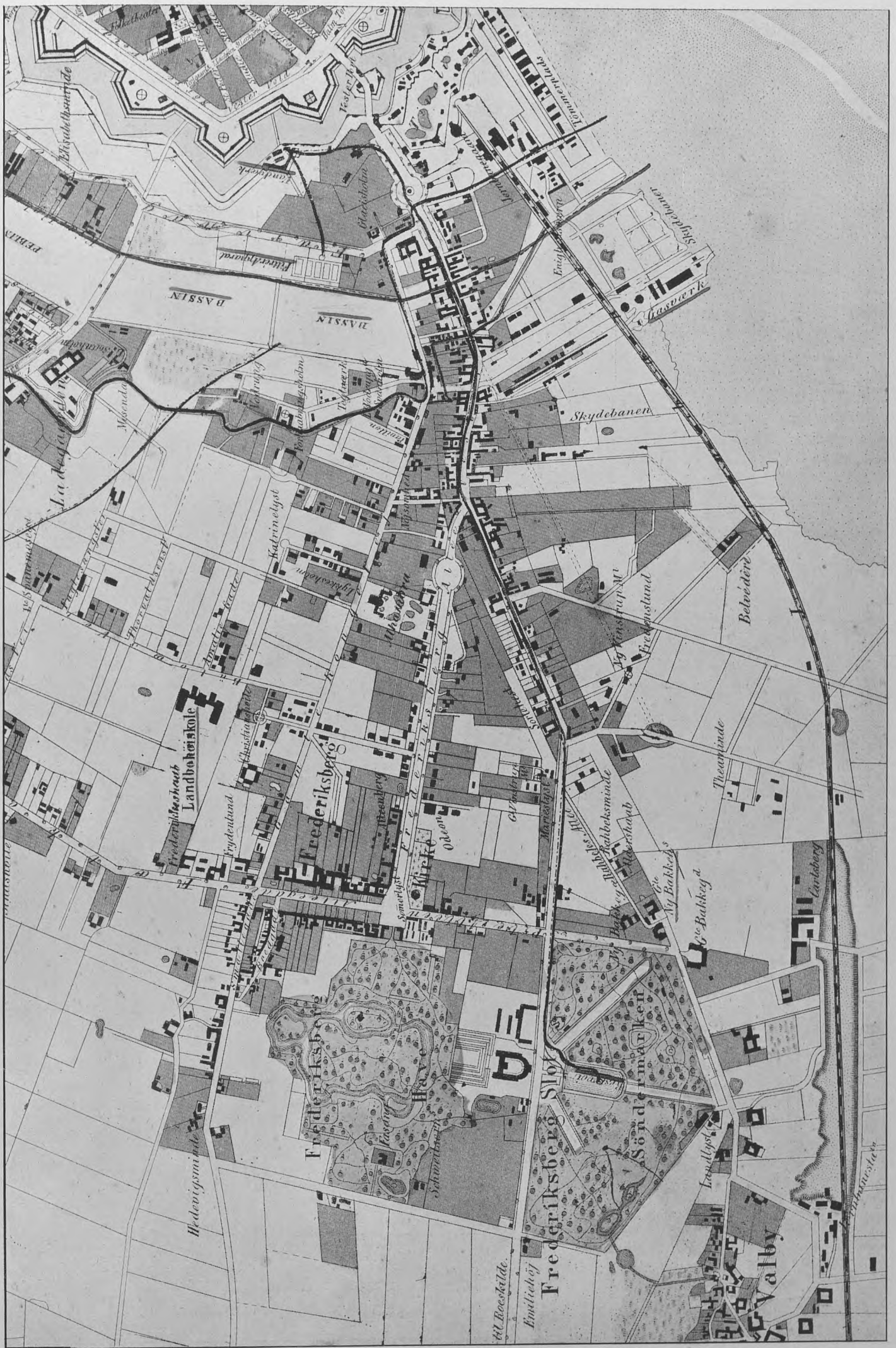
Før vi, ialfald foreløbig, forlader Familien Casorti, vil vi endnu blot nævne enkelte af dens Medlemmer. Foruden omtalte Pasqual Casorti, den værdige *pater familias*, træffe vi Sønnen Giuseppe Casorti, der var Truppens Bajads og senere dens fortræffelige Pjerrot, endvidere Johan Casorti, der skal have været en udmærket Linedanser. Og i denne Forbindelse vil det kun være rimeligt at fremhæve endnu et Kunstnernavn, fordi det første Gang klinger i Danmark i nær Berøring med Casorti'ernes: Antonio Cetti's. Cetti havde som Pasqual Casorti's Landsmand trolig hjulpet denne med de Vanskeligheder, der naturligvis var forbunden med at indvie den nye Æra paa Hoftheatret; han var i 1797 kommen til København fra Rostock for at fremvise optiske og fysiske Kunststykker i Dyrehaven og havde derefter taget dansk Borgerskab og slaaet sig ned i Hjertet af København som agtværdig Barometermager. Baade han, hans Søn og Sønesøn har indskrevet deres Navne i dansk Theaterhistorie.

Efter Omtalen af det Casorti'ske vil vi nu gaa over til en Redegørelse for det Price'ske Dynasti, der jo rigtignok staar vore Hjerter adskilligt nærmere, fordi det har strakt sine kraftige og skønt blomstrende Forgørelser gennem hele det svundne Aarhundrede lige op til den nærmeste Nutid. Enkelte af dets Medlemmer — særlig Juliette og Valdemar Price — har efterladt sig et uvisneligt Minde i vort Nationaltheaters Annaler ved fremragende sceniske Evner, der yderligere fik Relief ved den fornemme Noblesse, som betegnede baade deres kunstneriske og menneskelige Færd.

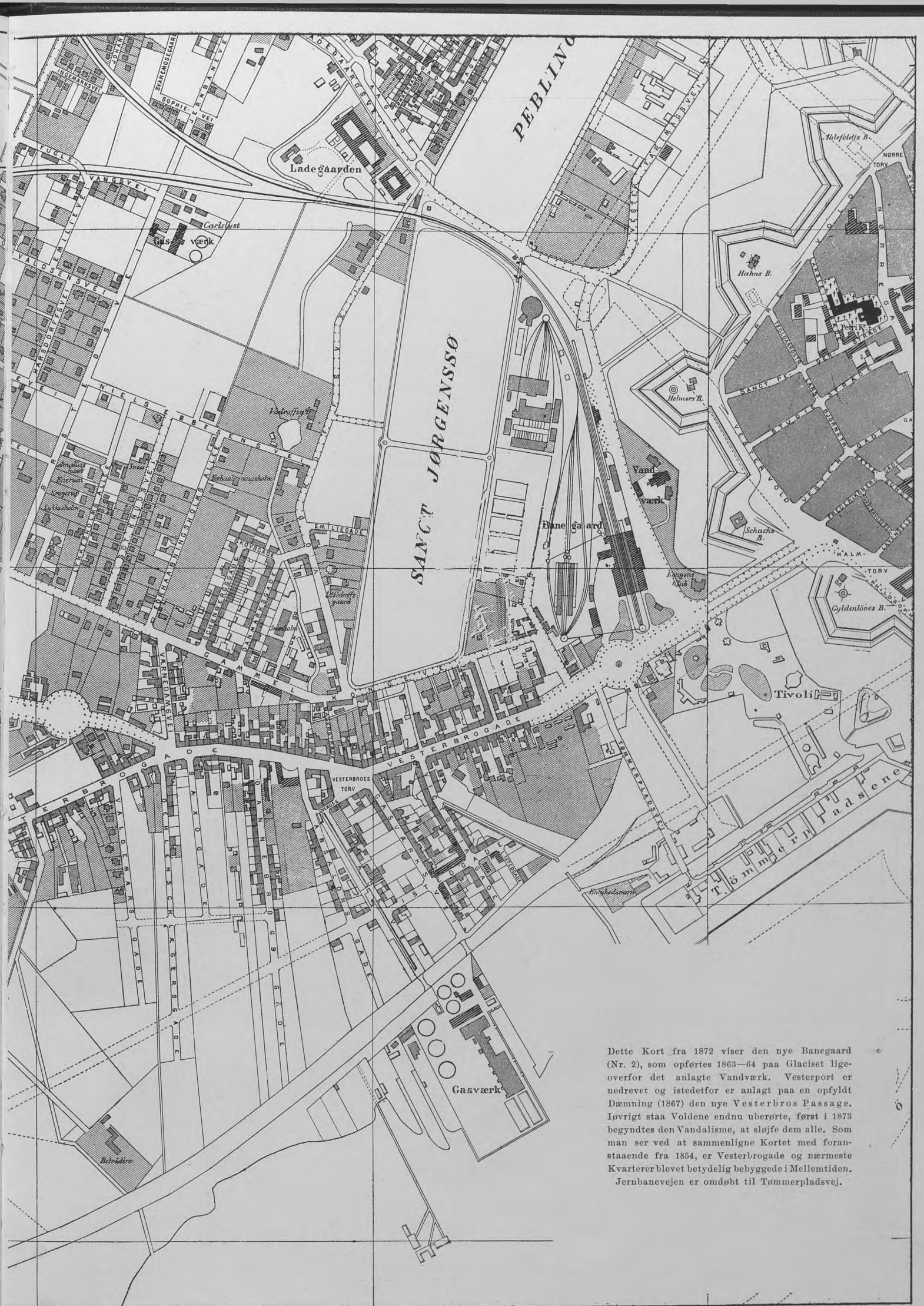
Navnet Price tilhørte fra sin Oprindelse udelukkende det færende Folk, men Slægten indtog bestandig sin egen Særstilling, en Art Førerskab indenfor Artisternes brogede Hær.

Den første Price, der optræder i Danmark, hedder James. Han fødtes i London for over halvandet Hundrede Aar siden og skal ifølge Traditionen have været Søn af rige og velansete Borgere. De hjemlige, altfor stillestaaende Forhold passede ham ikke. Hans Hu stod til stærkere og interessantere Oplevelser, han længtes efter Eventyret og elskede den ubundne Frihed fremfor alt, og han var den fødte Mester i dristige Legemsøvelser, i Gymnastik og Ridning. Saa løb han da en skøn Dag bort fra Forældre og Hjem, førte et omflakkende Liv og landede omsider i København, hvor han syntes at have fundet sig vel tilpas, omendskøndt hans Bestræbelser for at kunne vise sine mangehaande Færdigheder offentligt ikke lige straks kronedes med Held.

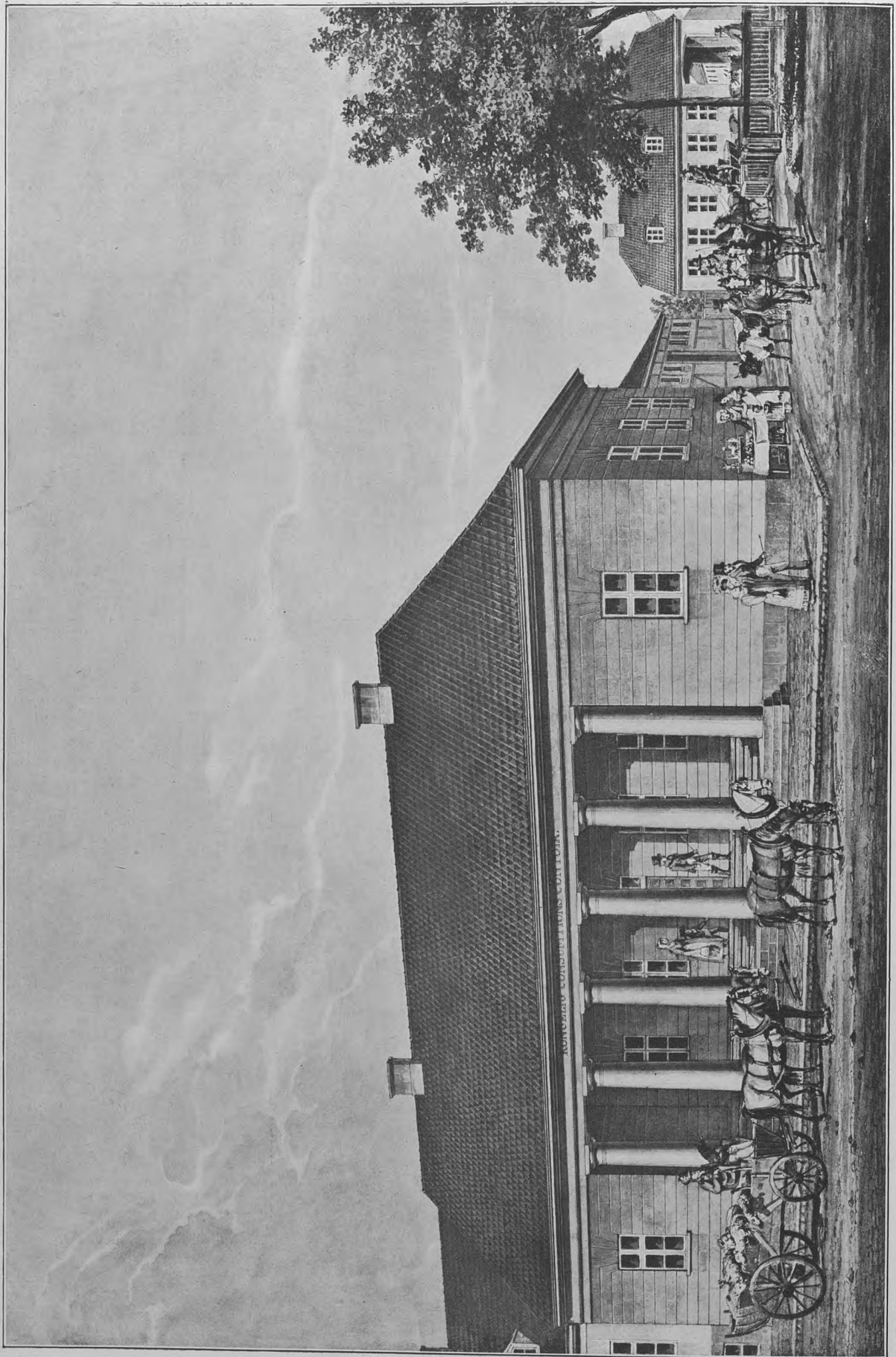
Først i 1795 opnaar James Price at faa sin artistiske Debut her i Landet — paa „Bakken“ i Jægersborg Dyrehave. Men endnu er Fortrædelighederne ikke forbi for ham. Han har ærligt og

Dette Kort (1860) viser Vesterbrogades Forlængelse, Frederiksberg Alle, Frederiksberg Slot og By samt Gl. Carlsberg Bryggeriet.

Dette Kort fra 1872 viser den nye Banegaard (Nr. 2), som opførtes 1863-64 paa Glaciset ligeoverfor det anlagte Vandværk. Vesterport er nedrevet og istedetfor er anlagt paa en opfyldt Dæmning (1867) den nye Vesterbros Passage. Iøvrigt staa Voldene endnu uberørte, først i 1873 begyndtes den Vandalisme, at sløffe dem alle. Som man ser ved at sammenligne Kortet med foranstaaende fra 1854, er Vesterbrogade og nærmeste Kvarterer blevet betydelig bebyggede i Mellemtiden. Jernbanevejen er omdøbt til Tømmerpladsvej.

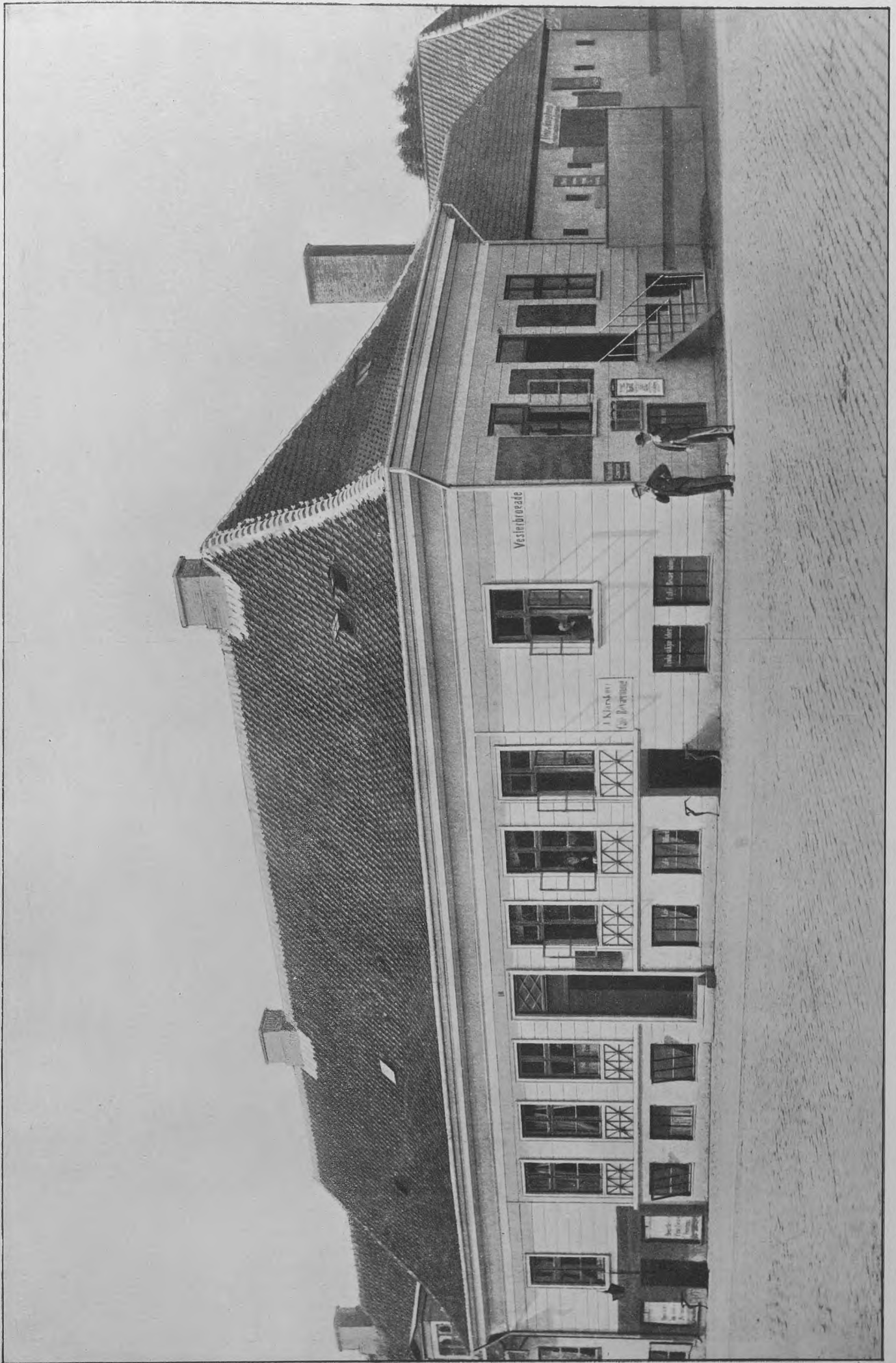

Akvarel.

Acciseboden udenfor Vesterport ved Siden af Trommesalen, i 1830'erne.

Beliggenheden var omtrentlig, hvor nu Nr. 10 paa Vesterbrogade ligger. Senere blev der Beboelse, Kontorer og Restauration i den nedlagte Accisebod.

Tilh. Nationalmuseet.

Accisebodens Bygning efter at være omdannet til Beboelse, Kontorer og Restauration efter Konsumtionens Ophør (1852).

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt 1919.

Vesterbrogade Nr. 10, Hj. af Trommesalen, opført paa den nedbrudte Accisebøds Grund.

Vesterbrogade udfor Gl. Kongevejs Udmunding, set fra Vesterbrogade 11 c.

I Forgrunden t. v. Vesterbrogade Nr. 10. I Baggrunden en Del af den i Aaret 1911 nedlagte 2den Hovedbanegaards Terræn.

Ejendommen Vesterbrogade Nr. 12, set fra Helgolandsgade 1903.

redeligt betalt for sin Plads paa Dyrehavsbakken og delvis faaet rejst sin Barak, hvor han agter at give sine Forestillinger, da der pludselig — paa Grund af hans fremmede Nationalitet — viser sig Vanskeligheder ved at opretholde den Koncession, han mener at have faaet. Han skriver da til det høje Kancelli og anraaber om dets velvillige Bevaagenhed i et skrækkelig kauderwelsk Sprog: „Efter at have lade see mine Tallenter og Conster for det kong. schvenske Hovet blev der mej sag, at her udi Hovedstaden Kjøbenhavn havde en ver Tilladelse i Dyr Haagen Skove-Tiid at opbøkke Tel og Teater“.

Hvem vilde kunne modstaa en saa troskyldig Tiltale? Kancelliet lader sig da ogsaa røre og giver Price Tilladelse til at bygge Barakken færdig. Han optræder og gør Lykke, og det er, med Hen-

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti som ovenstaaende Billed i 1919.

blik paa Eftertidens gunstige sociale Dom over den Price'ske Slægt, værd at lægge Mærke til, at allerede hin fjerne Datids Opsynsmænd paa Bakken berømmer Familien Price for dens korrekte og værdige Opførelsen, der stillede den i velgørende Modsetning til Artistverdenens mange øvrige urolige Hoveder.

I 1797 møder vi paa ny Price'erne i Dyrehaven. Familien bestaar af fire Personer: James og hans Hustru Hanne, der var en flot Beriderske, samt deres to Smaaødtre Louise og Anna Isabella, og deres Popularitet vokser sig stærkere og stærkere. Men endnu bestandig møder James Price Vanskeligheder, der hindrer ham i at opslaa sit faste Stade i Danmark. Der hengaar da atter et Par Aar, som han benytter til Kunstrejser i de danske Provinser og Norge, — og da

Vesterbrogade Nr. 15 ca. 1870. Nedrevet 1883.

han i 1799 endelig vender tilbage til de danske Sletter, bliver han her da ogsaa for Fremtiden. For med ét Slag at skaffe sig alle Hindringer fra Halsen og saa vidt muligt sikre sig en fortsat rolig Tilværelse, sørger han for at faa Borgerskab i København, og vi ser ham da foreløbig virke som Lærer i Ridekunst og alle Slags Legemsøvelser — særlig i Dans og Fægtning.

Det vilde her føre for langt at beskrive Detaillerne i den tilsyneladende planløse og urolige Tilværelse, James Price maatte friste, før han for Alvor fik fast Fod i vort Land. Det vil dog maaske interessere vore Læsere at erfare, at han i Begyndelsen af 1801 bosætter sig i Stormgaden paa Hjørnet af Frederiksholms Kanal, i det samme Hus, hvor vor uforglemmelige, geniale Balletmester August Bournonville mange Aar senere ved et mærkeligt Tilfælde skulde ende sine Dage. Han havde den 30. November 1879 overværet

Gudstjenesten i Slotskirken, da han paa Stormbroen rantes af et apoplektisk Slag. Han blev døende bragt ind i den ovennævnte Ejendom, hvor han faa Øjeblikke efter udaandede.

I Hjørnesteedet ved Frederiksholms Kanal havde James Price — hvis Familie nu var bleven forøget med endnu en lille Datter: Hanna Sophie — faaet samlet sig et helt Kunstmuseum, der bestod af de mærkeligste Sager, hvoriblandt var en „Kæmpeslange“, „Dronningen af Øen Otaheite i hendes Lands ejendommelige Klæde dragt“, endvidere en „Fruentimmerbuste“, frithængende i Luften ved Metaltraade, der „svarer paa de Spørgsmaal, man behager at rette til den“, og endelig et udstopet Eksemplar af den „mærkværdig elektriske Fisk fra Sydsøen, der endnu i udstopet Tilstand er ladet med Elektricitet, saa at den i tørt Vejrlig giver svage Stød“. Senere blev denne højst heterogene Samling for-

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Vesterbrogade Nr. 15 i 1919.

øget med en Figur i levende Størrelse af „Ober-Consul Bonaparte, forfærdiget i Paris og af en skuffende Lighed“.

Ved Foraarstid 1801 lykkedes det endelig Price, efter denne noget omdisputable Kunstnervirksomhed, at staa ved sine Ønskers Maal, da han, som ovenfor omtalt, rykker ind paa Hofteatret og viser Københavnerne sine kære Pantomimer. Og efterat vi

Bygningens Udstyrelse og Dimensioner var lige primitive, og det er rimeligt nok, at en Del af Forestillingerne har været henlagt til den fri Luft i den rummelige Have. I ethvert Fald hændte det ikke sjældent ved Efteraarstid, at Forestillingerne blev aflyste, naar Vejret var slet. Prices Eksempel smittede efterhaanden en Mængde entreprenante Folk, og det varede ikke længe,

ph.: Angerer & Göschl.

Vesterbrogade (1896) efter Asfalteringen, tilhøjre Petersens Passage, nu St. Jørgens Alle.

Fot.: Elfelt.

nu har skitseret Price'nes Modgangsdage, gør vi Overgangen til at skildre deres fremadskridende Velmagt og Anseelse og vil i den Hensigt give et kort Resumé af de tre Theatre, hvori de efterhaanden viste deres Kunst, og som alle hørte Vesterbro til. Det første Vesterbro-Theater, James Price indrettede, var færdigt til at modtage et højstøret Publikum i Juni 1801 og var beliggende paa „Den hvide Svane“s Havegrund i Nr. 23 B.

før det paa Vesterbro vrimlede med forskelligartede Forlystelsessteder med Gynger og Keglebaner og smaa Beværtninger, og Dr. Nystrøm bemærker med Rette, at Tivoli i vore Dage er et Stykke af hint Vesterbrogade i moderniseret og kondenseret Form, mere forfinet og afklaret. Price'rne begyndte saare smaat. Personalets Størrelse stod i passende Forhold til Kunsttemplet. Saa vidt man kan forstaa,

har James Price, hans Hustru, der paa en Messingline fremviste sine ekvilibristiske Færdigheder, og hans to smaa Døttre været de eneste optrædende. De to Smaapiger dansede „Pastorale-Dans“ og gav diminutive Pantomime-Balletter, og Price selv bar hele sin kære, samlede Familie i „Pyramide“ paa sin stærke Krop. Formodentlig i Anledning af Personalets indskrænkede Antal anskaffede han sig en Abekat, der optraadte paa Line som Konkurrent til Fruen.

Selskabets Hovedattraktion var og blev de to smaa nydelige

billigste Pladser er paafaldende stort. Hos Price kostede de bedste 2 Mark, de tarveligste rent ud sagt 4 Skilling. Ak — hvilke herlige Tider! De kommer aldrig igen!

Da Theatret begyndte sin næste Sæson, var det blevet delvis fornyet, forstørret og i det Hele forbedret. Dets Dimensioner var dog langt fra imponerende. Dets Længde var 53 Alen, Dybden 35 og Loftshøjden 8 Alen. I dets ene Ende havde man faaet anbragt en Slags ophøjet Loge, af hvis fire Rækker den første var

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

St. Jørgens Alle (tidligere Petersens Passage) set fra Vesterbrogade mod Gl. Kongevej 1919.

Jomfruer Price, hvis Popularitet naaede Kulminationen, da deres Søster, den sidstfødte, tredje Datter, i en Alder af 16 Maaneder gjorde sin Entrée paa Theatret som ekvilibristisk Kunstnerinde. Det har i Sandhed været et begavet og fremmeligt Barn!

Der var gennemgaaende stærkt Tilløb til de Price'ske Forestillinger paa det gemytlige, primitive Theater. Billetpriserne var rimelige og ansatte efter det Princip, som Nutidens bedste Scener har godkendt, hvorefter der aabnes gæstmildt Adgang saavel for den fine og velhavende som for den simple og mindre velbeslaaede Portion, idet Springet fra Prisen paa de dyreste til de

betrukke med rødt Klæde, hvilket sikkert har været anset som en ekstravagant og vovelig Luksus. I Theatrets anden Ende laa Scenen paa en lignende Forhøjning, paa hver Side af Scenen var der Plads til fire Kulisser og bagved fandtes seks smaa, afdelte Rum.

Ogsaa i andre Retninger var Huset undergaaet heldige Forandringer. Det ene, lille Billetkontor, der havde vist sig ganske utilstrækkeligt, naar Tilstromningen var stor, var nu blevet til to, — man havde endvidere flottet sig med Ansættelsen af Kontrollører, der anviste Publikum Plads, og der var endelig draget

Vesterbrogade Nr. 20. Aar 1895.

Omsorg for, at de tørre Halse blandt Publikum kunde blive fugtede med Lemonade og andre uskyldige Drikkevarer i Mellemakterne.

Rimeligvis i et Anfald af henrykt Berusning over den Medgang, han havde haft, havde Price ladet sig forlokke til at kalde sit restaurerede Kunstempel med det dristigt klingende Navn: „Det danske National Sommer-Theater“. Ikke ganske med Urette faldt dette en Del af Byens bedste Publikum lidt for Brystet, og i „Politivennen“ tog Bogtrykker Seidelin Sagtyk op til alvorlig Droftelse og gjorde i sin retfærdige Harme gældende, at intet Land i Verden var saa oversvømmet med fremmede Artister som Danmark, og intetsteds i Verden var Publikum saa taabeligt som her, hvor det uden at gøre mindste Indsigelse lod sig haane

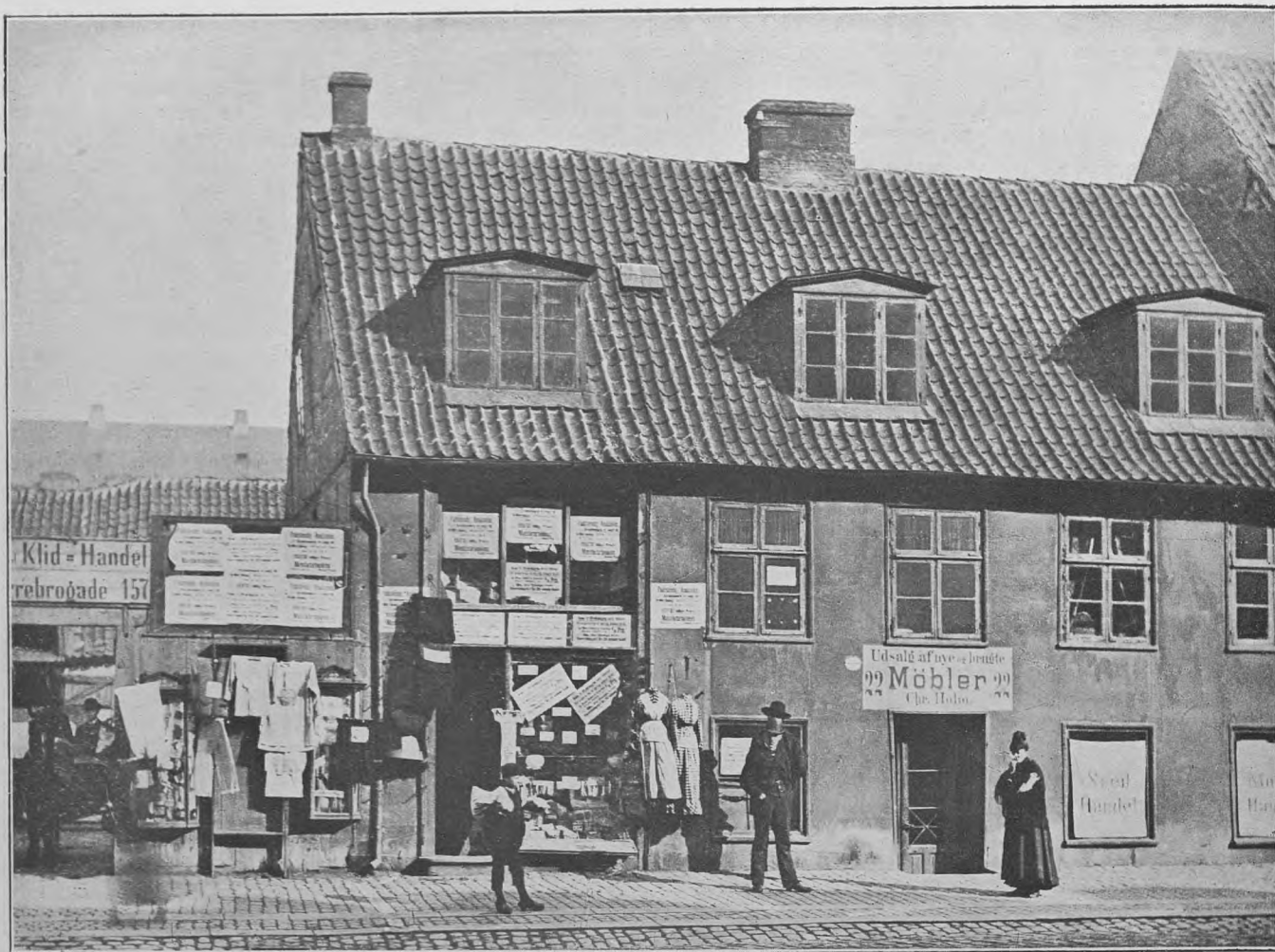

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti som ovenstaaende Billed i 1919.

og beklukke lige op i de aabne Øjne. Disse udenlandske Badutspringere og hjemløse Gøglere gad ikke engang gøre sig den Smule Umage at lære vort Sprog. Og naar Hr. Price nu havde den uhørte Dristighed at kalde sin usle Fjælebod, der i Ildebrandstilfælde kunde blive en Ulykke for de omliggende Beboere paa Vesterbro, det danske Nationaltheater, og naar han samtidigt i Aviserne meddelte, at han med sit Gøgl netop havde truffet Nationens Smag, ja, da var sandelig Højdepunktet naaet. Nu maatte der nedlægges en kraftig Protest mod disse fremmede, anmassende Herrer, der ikke gav blot tilnærmelsesvis kunstnerisk Valuta for de Penge, de Aar efter Aar trak ud af Københavnerens Lommer!

Price svarede i en rolig og værdig Tone, at naar han havde givet sit Komediehus det

Vesterbrogade Nr. 22, „Den lille Trommesal“, 1888. Nedbrudt samme Aar.

omdebatterede Navn, var det efter hans Mening med god Grund. Det var jo bygget paa dansk Jord og for danske Penge og for danske Tilskuere, og han selv, der nu i en Aarrække havde levet lykkeligt i Danmark, følte sig som en god dansk Borger. Men — saa klog var han dog, at han firede paa det omstridte, farlige Punkt. Han tog af Navnet det „nationale“ bort og kaldte nu Huset ganske jævnt og simpelt „Dansk Sommertheater“, — og det var der ingen Hr. Seidelin, der kunde tage fortrydeligt op!

Paa dette Tidspunkt — i Sommeren 1802 — var det, at Familierne Casorti og Price indgik den lykkelige Forbindelse med hinanden, hvorved Theatrets Niveau, kunstnerisk set, løftedes betydeligt. James Price engagerede Pasqual Casortis Søn, Giuseppe Casorti, der midt i Juli Maaned

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Vesterbrogade Nr. 22 i 1919.

det ovennævnte Aar introducerede den italienske Pantomimes senere saa folkekære Pjerrotfigur for Sommertheatrets Publikum. Denne Kunstner var meget flersidig og var blandt andet en fremragende Linedanser. Han var den første, der viste Publikum det nervepirrende Kunststykke, at komme dansende ind paa Linen medførende Bord og Stol, for midtvejs at standse og indtage et Maaltid Mad, hvorpaa han marscherede ud igen med Bord og Stol og Service.

En Adspredelse, der ligeledes, forresten mærkeligt nok, var ganske ny for Københavnerne, blev i samme Saison indført af den foretagsomme Price, nemlig Gyn-gen, som man havde forsøgt at introducere paa Dyrehavsbakken, hvor den imidlertid nærmest havde vakt Mistillid og Modstand, idet Materiellet havde

Vesterbrogade Nr. 24 Aar 1895.

Vesterbrogade Nr. 24 i 1919.

været saa uforskammet slet, at der var afstedkommet Ulykkestilfælde. Price gjorde nu en mægtig Reklame med sit Gynges-apparat, der var saa fastbygget, at der intet var at risikere.

Skydebanens Beliggenhed ligeoverfor Theatret forstod Price at udnytte med fin Forretningssans, og mangen lystig Skydebroder har sikkert hyppigt gjort smaa Afstikkere til den anden Side af Gaden og taget sig en forfriskende Gyngetur, naar Dagens Hede var forbi og Papegøjen lykkeligt nedlagt. Før Saisonens Udlob præsenterede Price endnu en Nyhed, der var af mere notabel Art, idet han bragte et tysk Lystspil til Opførelse, hvilket jo paa en Maade betød en Udvidelse af hans Theaterbevilling, hvis han da ikke af egen Magtfuldkommenhed har taget sig denne Frihed, der skulde synes at stride mod det kgl. Theaters ærværdige Privilegium. Muligt er det, at Theatret paa Kongens Nytorv har set paa denne Konkurrence med overlegen Ro og ikke har agtet den et Forbud værd.

I Vinteren 1802 til 1803 begyndte Familierne Casorti og Price deres Forestillinger paa Hoftheatret. De frembød en jævn Blan-

Saa mægtig en Lykke gjorde disse Fyrværkerier, at Politiet maatte forbyde dem, fordi de gav Anledning til voldsomme Excesser, i hvilke navnlig Vesterbros Slagterkarle, der var et særlig uroligt Folkefærd, spillede Hovedrollerne. Haver og Hække nedtrampedes ubarmhjertigt, Naboejendommene led svær Molest, man brød ind i Husene omkring Fyrværkeripladsen og tog hensynsløst Tage og Værelser, hvorfra der var god Udsigt til det festlige Skuespil, i Besiddelse.

Paa den nedlagte Fyrværkeriplads anlagde saa Price en Karussel — atter en ny Planet paa Forlystelsernes brogede Himmel, ligesom de saakaldte „transparente Divertissements“, hvor man saa Aander „formere sig af sig selv“, danse efter en douce Musik og til Slutning forvandles til Ildstøtter, der pludselig forsvandt.

Man ser saaledes, at Price lagde Beslag paa Publikums Interesse i adskillige andre Retninger end den mimiske, men — det være sagt til hans Ære! — Pantomimen var og blev dog hans Kælebarn, og han bestræbte sig for efter Evne at fornye det

Vesterbrogade Nr. 26 Aar 1894, nedbrudt 1898.

I Baggrunden tilvenstre „Jesu Hjertes Kirke“ under Opførelse.

ding af Akrobatik, Linedans og Pantomimer. Først henimod Slutningen af Marts ophørte disse Forestillinger, der gav det mere distingverede Publikum, der kun ugerne søgte Adspredelse paa de vel demokratisk anlagte Etablissementer udenfor Portene, en velkommen Lejlighed til at stifte Bekendtskab med de italienske Pantomimer. Og Giuseppe Casortis Pjerrot fik nu Tilskuere, der havde Forudsætningerne for at vurdere hans udmærkede Komik. Man ved, at det kgl. Theaters uforlignelige Skuespiller Fryden-dahl ikke holdt sig for god til at lære af Casorti, der forstod at samle Pjerrotfigurens Dumhed og Snuhed, dens Klodsethed og skalkagtige Lune til en Enhed, der virkede med overvældende Humor. Og selve Bournonville siger om Casorti, at han var uop-naaelig, fordi han var absolut original.

Samarbejdet mellem Casorti og Price hørte op samtidig med disse Hoftheaterforestillinger, og fra nu af ser vi James Price staa paa egne Ben, bestandigt pønskende paa nye Attraktioner, thi Datidens Publikum raabte ikke mindre end Nutidens paa evig Afvexling. Saa indførte da Price Luftfyrværkeriet paa sine Programmer, og man vil forstaa, at det ikke var Smaating han præsterede, naar man hører, at han fremstillede „Vesuv i Udbrud“ med sydende Lava, der „flød ud og tændte Omgivelserne i Brand“.

gamle Repertoire. Til nogle af disse Pantomimer har han utvivlsomt selv været Forfatteren, saaledes rimeligvis til den, der bar det mærkelige Navn: „Harlekin frembragt af et Æg ved Solen, beskyttet ved Havguden Neptunus og kronet ved Kærlighed“.

Reglen var den, at Prices Theater var godt besøgt, ofte indtil Trængsel. Kun naar Vejret var daarligt, kunde det undertiden knibe med Tilløbet, og det er hændt, at Forestillingen maatte aflyses.

Hvad der bidrog sin Del til Prices Succes som Theaterleder var den almindelige Yndest, hvori han og hans hele Familie stod hos Københavns Befolkning. En Borgers uplettede Vandel var paa hine Tider i højere Kurs end nutidens, da den almindelige Moral er mere slappet. Man forstod endvidere at paaskønne den Hensynsfuldhed, som Price bestandig viste sit Publikum. Han betragtede sig som dets Tjener og ikke omvendt.

Alligevel havde Morskabstheatret endnu ikke naaet den Position i de Kunstforstandiges Øjne, som senere skulde blive det beskaaret. Endnu betragtedes dets Præstationer, og vel ikke ganske med Uret, under Gøgleriets Synspunkt, thi endnu maatte det tage sin Tilflugt til Attraktioner, der var af lavere Rang. Det gjaldt jo dog først og fremmest at sikre den pekuniære

Status. Saaledes erfarer vi, at Price i 1805 lod en Luftballon gaa tilvejs paa sit Theater. Men der er ikke ringeste Tvivl om, at han neredede alvorlige kunstneriske Aspirationer, og at han stadig mere og mere vilde have lagt dem for Dagen, saafremt han havde levet længe nok. Fastelavnsmandag, den 25. Februar 1805, er den averterede Forestilling sandsynligvis bleven aflyst, thi paa denne

Dag døde James Price. Ifølge en Familietradition fik han paa Hotel d'Angleterre et Kyllingeben i den gale Hals. Madam Hanne Price sad nu tilbage som Enke med fem Børn og Udsigt til det sjette. Mandens Bortgang var et haadt Slag for hende, og uagtet man strax af Medlidenhed baade offentligt og privat viste hende stor Imødekommenhed, havde hun dog vanskeligt ved at slaa sig igennem ved egen Hjælp og gik derfor i det paafølgende Aar i Kompagni med Jaques Paran, der var engelsk Gymnastiker, og kort Tid efter blev denne Kompagnon tillige hendes Svingerson, idet han giftede sig med hendes syttenaarige Datter, Louise Price.

Under den for Danmark stærkt bevægede Tid i 1807 opholdt det Price'ske Selskab sig i Sverrig og havde overladt Theatret til andre Artister. Det stod ganske uskadt efter Bombardementet. Efter et Sagn i Familien skaanedes det højmodigt af Englænderne, da de erfarede, at dets Ejer var deres Landsmand.

Endnu i 1808 stod den Price'ske Træbarak, men er vistnok ikke ret længe efter blevet nedrevet, faldefærdig som den var, ja, i den Grad faldefærdig, at omkringboende Folk begyndte at betragte den som offentlig Ejendom og derfor ikke betænkte sig paa at bryde Planker ud af Bygningen. Det første Vesterbro-Theaters Saga var ude.

Ved Sommertid 1810 kom Md. Price efter tre Aars Fraværelse

tilbage til København og ansøgte strax Autoriteterne om at maatte faa Tilladelse til paa Vesterbro at opføre en ny Træbygning for at kunne fortsætte sin afbrudte Virksomhed. Hun fik Tilladelsen, men af Hensyn til Byens Fortifikation forlangte man, at den skulde være af allerletteste Materiale, saa at den i paakommende Tilfælde kunde blive hurtigt nedrevet.

Som et Bevis paa, hvor grundfæstet Selskabets Ry var, kan det noteres, at Huset ved Aabningsforestillingen var omtrent fuldt besat, uagtet „Bakken“ endnu ikke havde lukket. Men—Pantomimen maatte foreløbig betragtes som henlagt. Programmet bød udelukkende paa Linedans, Ridning og Akrobatik. Selskabet var bleven forøget med den tyske Kunstberider Frantz Kuhn, i hvem den fyrretyveaarige Md. Price snart forelskede sig, og i Oktober 1810 holdt Parret Bryllup.

I den paafølgende Vinter rejstes da en ny og langt rummeligere Theaterbygning paa den samme Grund som før, Vesterbro 31, og her spillede manden 10. Maj 1812 for første Gang. Mærkbarrest blev denne Dato, fordi den betegner Genopstandelsen af den gamle, ægte Casorti'ske Pantomime. Man opførte „Harlekin og Colum-

bine“, hvori Giuseppe Casorti spillede Pjerrot, og fra denne Dag har Pantomimen holdt sig paa vore Sommertheatre lige op til vor Tid, efterat man i samfulde 9 Aar havde maattet undvære den, bortset fra de Efterligninger, James Price i Mellemtiden havde fremført. Lidt efter lidt kom alle de kære, gamle Pantomimer til deres Ret — „Harlekin Statue“, „Harlekin Kok eller Pjerrot“, som opdager Fruentimmernes Træskhed“ og „Harlekin Skelet“, for blot at nævne de vigtigste. Casorti, der nu var en gammel Mand, brillerede i dem alle som Pjerrot, men nægtede sig iøvrigt ikke tillige at optræde som Bajazzo paa stram Line

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Vesterbrogade Nr. 26 i 1919.

en Præstation, hvori han overstraaede alle Medbejlere. Kolumbine fremstilledes af Therese Casorti, der ligeledes udmærkede sig paa Linen, hvor hun med stor Ynde dansede baade russisk og spansk for ikke at tale om Fandango under Akkompagnement af Kastagnetternes festlige Klang.

stat Dronningen overværede Opførelsen af „Hverværné eller de tre fejge Elskere ved det natlige Stævne“. Men det lille Vesterbro Theater havde dog andre Velyndere, der aandelig talt vejede adskilligt mere til end Monarken, f. Ex. J. L. Heiberg, der i Casortis første Tid havde været dets hyppige Gæst, af hvilken

„Jesu Hjertes Kirke“ i Stenogade, set fra Vesterbrogade Nr. 37 Aar 1897.

Kirken er opført i Aarene 1893—95. I Forgrunden ses Ejendommen Vesterbrogade Nr. 28 Hj. af Stenogade, under Opførelse, Længst til venstre Stenogade samt Gl. Kongevej og St. Jørgens Sø.

Det Kuhn'ske Selskab, hvortil det Price'ske nu var omdøbt, forogede i de paafølgende Aar baade sin kunstneriske Prestige og sit allerede store og trofaste Publikum og naaede vel i ydre Forstand sin glansfuldeste Kulmination i August 1816, da Hs. Majestæt, den folkekære sjette Frederik, i Følge med Hds. Maje-

Grund han maatte døje mange smaa Spydigheder af Fru Gyllembourg. Ogsaa Weyse havde besøgt Theatret og følt sig synlig oplivet ved Casortis straalende Pjerrot, medens han var mindre opbygget ved at overvære Linedansen, hvilket man ikke kan fortænke ham i, naar man erfarer, om de Former hvorunder den

foregik. Bukken til Linedansertovet var nemlig anbragt paa selve Tilskuerspladsen, og Kunstnerne producerede sig umiddelbart over Publikum, der sad i en evig Rædsel for at faa dem i Hovedet. Der meldtes dog aldrig om noget næneværdigt Uheld. Trods Theatrets vedvarende Folkeyndest begyndte man dog nu

Hus, der ifølge Jacob Davidsens Beretning gjorde sig bemærket ved at dets Vinduer naaede omtrent ned til Gadelinien.

Det nye Theater var større og rummeligere end dets Forgængere, og langt mere pynteligt. Det var vel, som de andre, kun en Træbygning, men den dækkedes af røde Tegl og dens Sider

Efter Maleri af Erik Pauelsen 1788.
Vesterbrogade.

Udsigt mod Frederiksberg, i Forgrunden Rosenaaen.
Frederiksberg Slot.

Tilh. Nationalmuseet.

saa smaat at ymte om, at dets Personale nok kunde trænge til en Smule Fornyelse, og i Foraaret 1816 indforskrev man da nogle italienske Artister, der alle stod i Slægtskabsforhold til Casorti, saaledes Carlo Pettoletti med sine fire Sønner Philippo, Giovanni, Giachimo og Pietro og Datteren Antonia og endnu nogle flere.

Alle de nyengagerede Kræfter var meget musikalske, og Musikken holdt sit Indtog sammen med det friske Personale saaledes at man paa særlige Festedage endog saa kunde forlyste Publikum med Brudstykker af Operaer — f. Ex. af „Kalifen fra Bagdad“.

Vi er nu naaet til det tredje og sidste af Price'nes Theater — det egentlige „Morskabstheater“, der til Forskel fra de andre kunde opføres paa Familiens egen Jord, medens man tidligere havde boet til Leje. — Paa Grunden omkring Nr. 23 paa Vesterbro — paa den Plads, James Price oprindelig havde valgt, og som nu var udstykket i flere Parceller og havde faaet Nummeret 27 — rejstes det nye Kunsttempel. Og til det Jordstykke, som Frantz Kuhn indkøbte, hørte ogsaa en Del af Grunden omkring Nr. 88 paa Gl. Kongevej. Det var en i Udstrækning ikke ringe Ejendom han fik. Grunden ud mod Broen bestemtes naturligvis for Theatret, og paa Grunden til den modsatte Side havde Familien Beboelseslejlighed i et

af høvlede og oliemalede Brædder, og Gavlen, der vendte ud mod Vesterbrogade, var prydet med Spærhoveder i Taget, Gesims og Frontspice. Foran Hovedindgangen stod endelig to firkantede, bræddeklædte Søjler.

Indvendig var Kunsttemplet forsynet med Loger, baade forneden og foroven, men Bænkene havde intet Rygstød og Malingen var simpel Limfarve. Bygningen laa ikke helt ud til Gaden, hvorfor den tog sig mere malerisk ud.

Tilhøjre for Theatret og helt op mod Gadens Fortog fandtes et Konditori, der var udlejet til Joh. Carl Apitz, som om Vinteren var Leverandør til Byens fornemme Portion, men om Sommeren, naar Herskaberne var bortrejste, fortrak til Morskabstheatret, der gav gode Indtægter.

„Jesu Hjertes“ Kirke i Stenosgade.

Overlæge Halks Samling.

Midt i Maj 1817 holdt det nye Theater Premiére — en Festforestilling, der afsluttedes med Pantomimen „Harlekin Kukkenbager“.

Direktionens Firmanavn var: „H. Kuhn, forhen Price et Co.“ Casorti var vedblivende den egentlige Leder, ligesom han var Theatrets kunstneriske Førstekraft, og det benævnedes da ogsaa, af gammel Vane, Mand og Mand imellem, Casortis Theater.

I Begyndelsen af Morskabstheatrets nye Æra havde det en ypperlig Arrangør af Dekorationer og Grupperinger i Maleren

Stenosgade.

Nr. 28.

Nr. 26.

Nr. 24.

Vesterbrogade, nordre Husrække mellem Stenosgade og Petersens Passage (St. Jørgens Allè) set mod København Aar 1895.

I Baggrunden t. v. „Jesu Hjertes Kirke“.

Nr. 30.

Nr. 28.

Nr. 26.

Nr. 24.

Nr. 22.

Nr. 20.

Nr. 18.

Nr. 16.

Nr. 14.

Nr. 12.

Det samme Parti som paa ovenstaaende Billed, optaget af Fotograf Johan Hassels Atelier i Gæstgivergaarden „Bjørnsdal“, Vesterbrogade Nr. 41. Aar 1872.

Længst t. v. Nr. 30 Gæstgivergaarden „Løven“. T. h. for denne ses Stensætningen over „Rosenaaen“ (senere Stenosgade), denne førtes herfra under Vesterbrogade og Viktoriagade til den senere anlagte Abel Cathrinesgade, fra hvis H. ved Viktoriagade Aaen fortsattes gennem Markerne som en bred og ret dyb aaben Grøft. T. h. for Rosenaaen ligger det lille Hus, som ogsaa ses paa det øverste Billed og som i en Menneskealder var Udsalg for Maskinfabrikant Eickhoff. Paa Billedet paa næste Side ses dets Afløser og iøvrigt den samme Husrække i 1919, som foroven i ombygget Stand. De høje Huse i Baggrunden t. v. er Bagfacaderne for vestre Husrække i „Petersens Passage“ (St. Jørgens Allè).

Francesco Cocchi, der havde gjort sig fordelagtig bekendt i det notable „Borups Selskab“ og endogsaa havde forsynet det kgl. Theater med et Par Dekorationer.

Theatrets Kunstnere og Kunstnerinder holdt de gode Traditioner vedlige, ogsaa i Retning af at gifte sig med hverandre, hvorved bevirkedes, at Personalet følte sig som en eneste stor Familie, hvilket dog desværre ikke garanterede mod Frafald og

sidste Forestilling i Søndags er bleven bæret med saa rørende Beviser paa et ualmindeligt Bifald og almen Yndest, mangler Ord til værdigen at tolke de Taknemmelighedsfølelser, hvoraf hans Hjerte er gennemtrængt. Han haaber imidlertid, at det ædle danske Publikum vil tiltro ham, at han aldrig, saa længe han lever, vil forglemme det; at Mindet om samme vil gøre Skilsmissen end mere tung for ham, og at han, fjern fra det

Fot. „Før og Nu.“ Stenosgade.

Nr. 28.

Nr. 26. Nr. 24. Nr. 22.

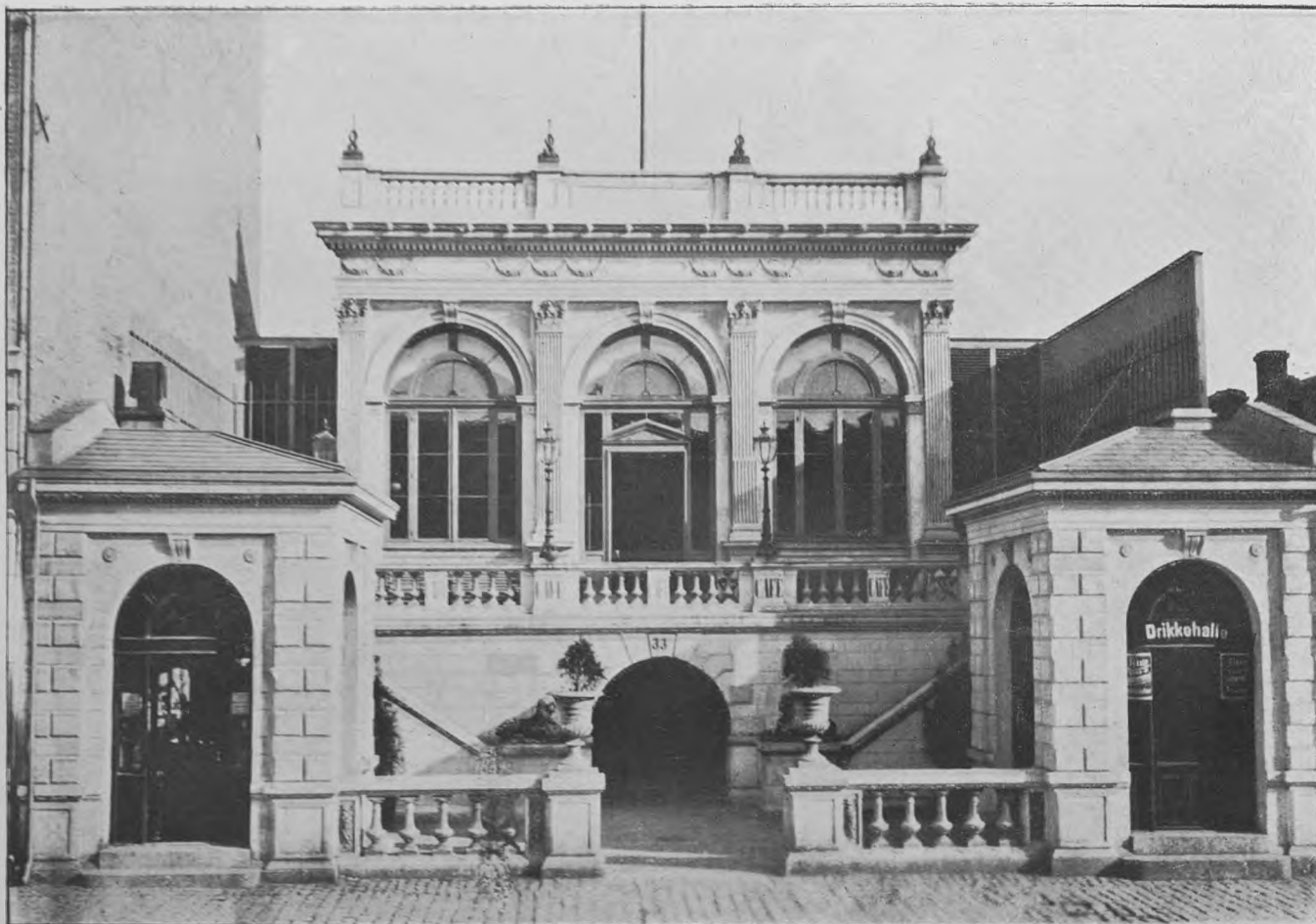
Samme Parti som paa de to foregaaende Billeder i 1919.

Afskedigelser. I 1819 tog Giuseppe Casorti sin Afsked sammen med Pettoletti'erne. Han havde paa dette Tidspunkt henlevet tilsammen hele ti Aar i Danmark, som han næsten betragtede som sit Fædreland. Afskedsaftenen var stærkt bevæget. Det hed sig, at Publikum svømmede i Graad, og hvad Casorti selv følte ved at skilles fra sin kære Scene, giver det Indlæg, han offentliggjorde i Adresseavisen faa Dage efter, et levende Begreb om.

„Undertegnede“, siger han i dette Aktstykke, „der ved den

uforglemmelige København, vil mangen en Gang komme til at fælde vemodige Længselstaarer.“

Tonen i denne højtidelige Afskedshymne minder om et Indlæg i „Den danske Tilskuer“, hvori den hæderlige gamle Rahbek, der fra Begyndelsen havde set med alt andet end venlige Øjne paa de indvandrede Gøglere, giver en morsom Parodi paa deres sædvanlige Henvendelser til et højstøret Publikum, hvis Penge de ønsker at faa fat i. Han lader en opdigtet Person indsende følgende bombastiske Trompetstød til Redaktionen:

„Akvariet“, Vesterbrogade 33 (samme Hus ombygget, se næste Side).

„Taknemmelig for den Opmuntring og Borgerret, de — i ældre barbariske Dage som brødløse Kunster og modvilligt Tiggeri ubilligen foragtede magiske, optiske og ækvilibristiske Kunstfær-

digheder — har fundet i det ædle og oplyste København, har Undertegnede Don Comus Pinette Philadelphia, blot af Erkendtlighed og Højagtelse mod et saa oplyst og virkeligt kunstelskende

Vesterbrogade Nr. 35 1895. Nedbrudt Oktober 1903 (Ombygningen ses paa næste Side).

Folk, og ikke i mindste Maade i nogen egennyttig eller vinde-
 syg Hensigt foretaget sig den lange Rejse gennem hele den be-
 boede og civiliserede Verden herhid, sikker paa, at det køben-
 havnske Publikums vidtberømte og bekendte Højmodighed hund-
 redfold vil holde ham skadesløs for alt det han opfferer ved
 ikke at vælge det frie Paris, det humane London, det oplyste

de Dage om fremfor alt at være mangesidig, og den, der baade
 kunde danse paa Gulv og Line og som tillige formaede at spille
 en Rolle i Pantomimen og sidde flot paa en Hesteryg, og som
 maaske i Nødsfald kunde traktere et Par musikalske Instrumenter
 eller optræde som Hurtigmaler, var mere end sikker paa at vinde
 Publikums Hjerter.

Fot. „Før og Nu“.
 Nr. 33.

Nr. 35.
 Vesterbrogade 33 og 35, 1919 (samme Parti som paa de to foregaaende Billeder efter Ombyggn.).

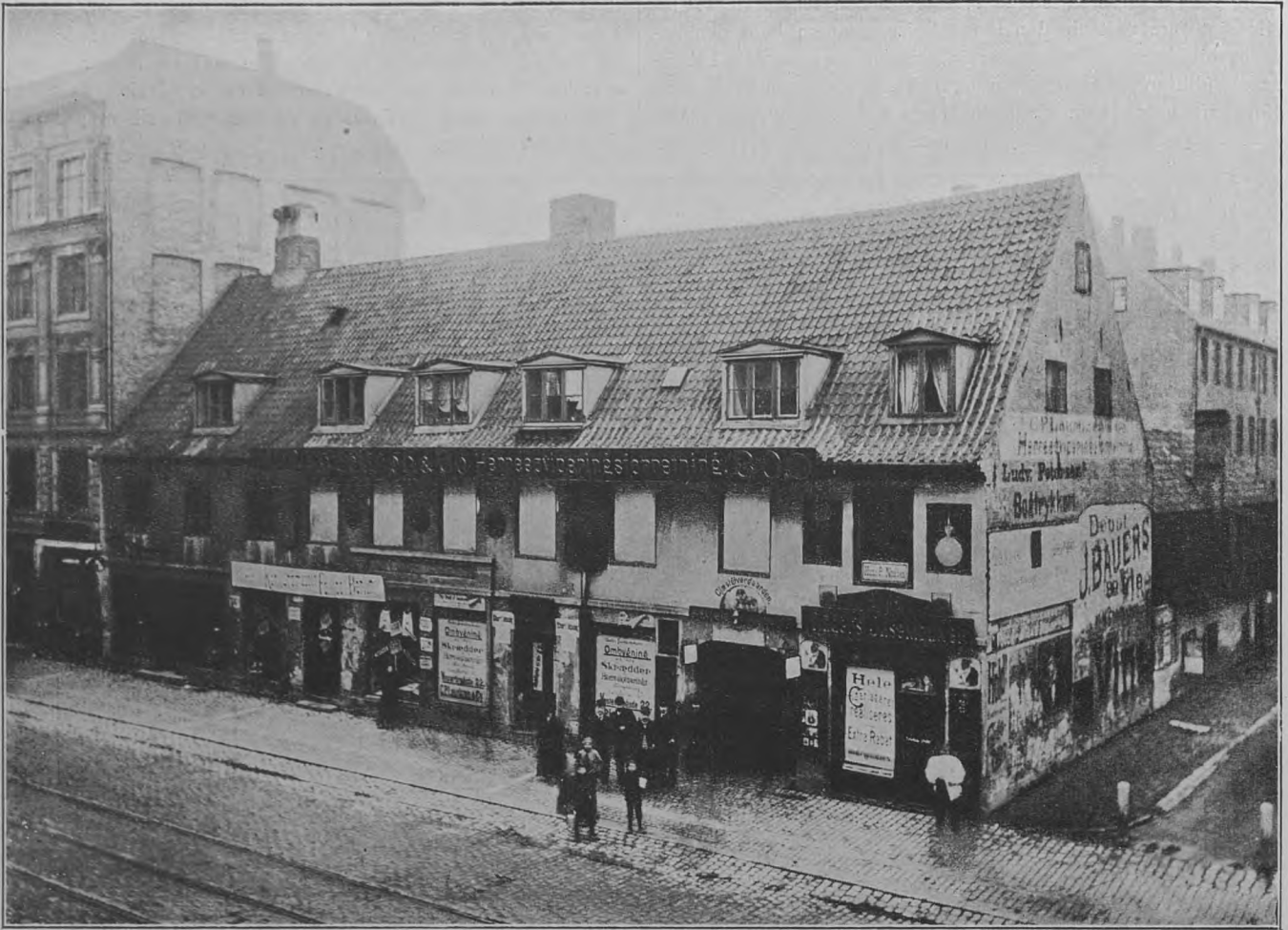
Nr. 37.

Wien, det paradisiske uskyldige Berlin eller det mandhaftige
 Hamburg til Sæde“, osv. osv.

— — Det var efter saa kraftig en Aareladning af det udmærket
 sammenspillede Personale ikke nogen let Sag for det Price'ske
 Selskab at holde Publikum fast. Man engagerede i Hast to
 Brødre Andreas og Christian Lehmann, dygtige Linedansere
 og Ekvilibriste, Chr. Lehmann tillige i Besiddelse af musikalsk
 og malerisk Talent. Det gjaldt jo for en Forstadskunstner i

Lehmann satte Musik til en Del nye Pantomimer, som man
 opførte i Sæsonen 1819—1820; han diverterede Tilskuerne ved
 at spille paa Valdhorn og Harpe, og han overtog efter Casorti
 Pjerrots Rolle.

Det nytter ikke at nægte det: uagtet Selskabet anstrængte
 sig for at hælde ny Vin paa de gamle Læderflasker, sank dets
 Anseelse nogle Trin i de nærmest paafølgende Aar, hvilket finder
 sit synlige Udtryk i, at det andetsteds paa Vesterbro arrangerede

Vesterbrogade 30 — 1896 — (tidligere Gæstgivergaarden „Løven“), set fra østre Hjørne af Viktoriagade.
T. h. Stenogade med det paa „Løvens“ Baggrundliggende Beboelseshus.

Nr. 32. Vesterbrogade Nr. 30 og 32, ca. Aar 1880. Nr. 30.
T. v. Nr. 32 Dansesalonen „Figaro“ (tidligere Drikkehallen „Thors Hal“). T. h. Nr. 30 Gæstgivergaarden „Løven“. Det høje Hus t. h. for „Figaro“ var en i „Løvens“ Gaard beliggende Beboelsesbygning.

en Art Filial, hvor man foreviste et Voxkabinet og „Prospekt af Slaget ved Leipzig“. Prestigen genoprettedes først, da det Price'ske Selskab i 1821 kunde avertere, at det atter havde indgaaet sin gamle, lykkelige Forbindelse med Casorti'erne. Saa kom Forestillingerne paany i det vante, gode Trit, Repertoiret fik fornøden Afvevling og Afrunding, Fremvisningerne prægedes af større Elegance, og man forstod klogt at træffe det bedre Publikums Smag, uden at man derved jagede det jævne Folk bort.

Som det fortælles om mange andre komiske Kunstnere, hed det sig ogsaa om Casorti, at han var Melankoliker, og bekendt er Anekdoten om, hvorledes han søger en Læge for at helbredes for sit tunge Sind. Lægen kender ikke sin Patient og tilraader ham da som et udmærket Middel at besøge Pantomimetheatret paa Vesterbro og se Casorti spille Pjerrot, hvad sikkert vilde virke opmuntrende paa den sorteste Melankoliker. Casorti takkede meget for Raadet men beklagede, at han vilde have en

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.
Nr. 32.

Nr. 30.

Hj. af Stenogade.

Vesterbrogade 30 og 32, 1919 (samme Parti som paa de to foregaaende Billeder).

I denne Periode naaede Fyrværkerierne deres festlige Kulmination, idet man i Fyrværkeren Winther havde fundet en virkelig Kunstner i Faget. Linedanserinden Madame Frechon optraadte med brændende Sole i Hænderne og Ildhjeml paa sit skønne Hoved, og andre af Artisterne viste sig med Fyrværkeri anbragt paa Læggene og andre Legemsdele.

Giuseppe Casorti var nu for gammel til at optræde som Pjerrot og havde i den ovennævnte Winther fundet en habil Afløser. Han levede da sine sidste Aar paa Vesterbro i sit kære Theaters Nærhed, og i Februar 1826 døde han efter et ualmindelig virksomt Liv.

Del Besvær med at følge det, da han nemlig selv var Casorti! — Naar man har kaldt de Pantomimer, vi Alle kender saa godt, Casortis Pantomimer, har man kun hermed villet betone, at han var den, der bragte Harlekinaderne til Danmark, hvor de vistnok er bevaret i en ægttere og mere oprindelig Form end noget andet Sted. Hverken Sujetter eller Tilrettelægning tør tillægges Casorti. Derimod er det muligt, ja, maaske sandsynligt, at han hist og her har omarbejdet de foreliggende Texter og tilført dem enkelte af sine egne Paafund. Sikkert er det, at de ældste, tidligst opførte Pantomimer var de kunstnerisk værdifuldeste, og at de i Tidens Løb ved Ændringer og Omarbejdelser, der tilsig-

tede at skaffe dem Nyhedens Interesse hos Publikum, der træt-
tedes ved de idelige Gentagelser, nærmest er bleven forringede.

I Aaret 1824 gjorde det Price'ske Selskab sig usynligt for
Københavnerne og optraadte i de danske Købstæder, gik gennem
Slesvig og Holsten og endte i Hamburg. Man vilde maaske gøre

omkring i Kanalerne og den elskede Frederik den Sjette til
Rors i sin berømte Baad. Selvfølgelig jublede det loyale Folk.

Saa kom Pricerne igen i 1825 og indlede deres Forestillings-
række med Pantomimerne „Harlekin mekanisk Statue“ og „Pjerrot
og hans Familie“ paa samme Aften.“ Det skulde nu blive almin-

Vesterbrogade Nr. 34. Aar 1861, nedbrudt samme Aar.

Bag Nr. 34 ses „Thors Hal“ (senere Figaro). I Baggrunden Bagfacaderne for Ejendommene Gl. Kongevej 13 og 15.

sig savnet, for med desto mere Glans at træde frem paany. —

I dette Aar tager da en Professor v. Linsky Morskabstheatret
i Besiddelse. Han forlyster Publikum med et malerisk, mekanisk
Theater, der f. Ex. fremstillede Frederiksberg Have i troværdig
Gengivelse. Man saa' Folk spadsere i Gangene, Svanerne svømme

deligt, at man ved samme Forestilling gav to Pantomimer, den
ældste indledte, og den nyere dannede Afslutningen. For første
Gang siden den gamle James Price's Dage kunde man nu tillade
sig at spille fra det ene Aar over i det andet uden Ophold, selv
om man ikke dristede sig til at spille hver Aften. I den haar-

deste Vintertid maatte man jævnlig indskrænke sig til kun at spille en enkelt Gang om Ugen.

Til Gengæld maatte man jo rigtignok, for at kunne vedligeholde Publikums Interesse, ofte tage Tilflugt til Kunstpræstationer, der ikke havde noget med Pantomimen at gøre, og som undertiden stod lidt under Theatrets Værdighed, og man kunde undertiden se Knivkunstnere og Jonglører, der baxede med Jernkugler, optræde jævnsides med Pantomimens Folk.

efter det beklagelige Skisma, og Selskabet havde da følgende Personale: Frantz Kuhn, Brødrene Carl, James og Adolph Price, Chr. Lehmann, Winther med Hustru, født Price og to Børn, Josephine og Carl Winther, endvidere Mad. Frechon og Mad. Roat, Enken efter den bekendte forulykkede Linedanser.

En ny Pantomime „Joko eller den brasilianske Abe“, der var arrangeret af Joseph Levin, som var knyttet til Pettoletti'ernes Theater paa Nørrebro, gjorde mægtig Lykke, og den efterfulgtes

Fot. „Før og Nu“ ved Eلفelt.
Nr. 36.

Nr. 34.
Vesterbrogade Nr. 34 i 1919 (efter Ombygningen).

Nr. 32.

I August 1826 døde Madame Kuhn, forhen Mad. Price, hvilket bevirkede, at Theatret, hvis gode Aand hun gennem en lang Aarrække havde været, vaklede i sin Grundvold, og i den paafølgende Sæson skete atter et beklageligt Brud, idet Pettoletti'erne trak sig tilbage, og den mest ansete af Slægten, Filippo Pettoletti, slog kort efter et Theater op paa Nørrebro som Konkurrent til den gamle Trup, hvis tiloversblevne Personale paany gik paa Provinstournée.

I August 1828 genaabnede Morskabstheatret sin Port paany

af en af de ældste Casorti'ske Pantomimer, nemlig „Harlekin og Columbine som Slaver“.

I 1829 fik Theatret en haardt tiltrængt Oppudsning, og Scenen blev gjort rummeligere. Tilskuerpladsen blev malet, denne Gang med Vandfarve, hvilket affødte, at der lød hyppige Klager fra det tætpakkede Publikum, der fik sit gode Tøj ødelagt. I Foraaet 1830 udvidedes Theatret paany, saa at det fik Plads til 600 Tilskuere, — det lod sig dog høre! Tilstrømningen og Selskabets Popularitet var i jævn Stigning, og naar Personalet efter

Vesterbrogade Nr. 41 ved Hj. af Viktoriagade, Aar 1883.

Huset var opført paa en Del af Gæstgivergaarden „Bjørndals“ store Grund. Nedbrudt Aar 1890 og paa Stedet opførtes Ejendommen Vesterbrogade Nr. 39.

Vesterbrogade Nr. 41 (senere Nr. 39 og 41 A) — 1886 — tidligere Gæstgivergaarden „Bjørndal“, set fra Vesterbrogade udfor Nr. 36.
 Samtlige paa den store Grund liggende Bygninger blev nedbrudt Aar 1889 og paa Stedet opførtes de store Ejendomme Nr. 39 og 41 A.
 T. v. Viktoriagade Nr. 1 = Vesterbrogade 37.

Hj. af Vesterbrogade og Viktoriagade ca. 1905.

Fot. „Før og Nu“.

Nr. 39. Nr. 41 A. Nr. 41 B.
Samme Parti — 1919 — som paa Billedet ligeoverfor.

Nr. 42.

Nr. 40.

Nr. 38.

Vesterbrogade, set fra Gæstgivergaarden Bjørndals Tagetage mod Frederiksberg Alle, ca. 1872.

T. v. Vesterbros Torv. De 3 Ejendomme t. h. er fra højre til venstre Nr. 38 (nedrevet 1881), Nr. 40 og 42 (sidstnævnte Ejendomme blev nedrevet 1907, hvorefter „Det ny Teaters“ Passage førtes ind over Stedet). I Baggrunden midt i Billedet „Den kgl. Skydebane“s Restaurationsbygning Vesterbrogade 59.

smaa Afstikkere til Provinsen og Udlandet vendte tilbage, fejredes Hjemkomsten som oftest ved Opførelsen af et Par af de mest elskede Pantomimer, hvori Winther nu var en fortræffelig, traditionstro Pjerrot.

Den 23. August 1829 blev en Mærkedag. Da holdt nemlig Joseph Levin med hans Døtre Rosa, Flora og Elisa deres højtidelige Indtog paa Morskabstheatret, idet Familien Levin var kommen paa Kant med Pettoletti. Publikum gav de fortrinlige Dansere en jublende Modtagelse. De tre nydelige Jomfruer Levin vaktede med Rette Begejstring ved deres medfødte Ynde og Gratie.

Med Levin fik den engelske Pantomime, som udmærkede sig ved overraskende Forvandlinger og effektivt Udstyr, Indgang paa Vesterbro. Den maalte sig ikke med den Casorti'ske, men

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Nr. 40. Nr. 38.

Nr. 36.

Samme Parti — 1919 — som foroven.

holdt sig dog ved Siden af denne paa Repertoiret.

Det var og blev de gamle Pantomimer, der havde den største Livskraft og bestandig formaaede at henrykke, selv om de fremdroges nok saa tit. Rosa og Flora Levin skiftedes i Fremstillingen af Columbine, — og det var nærmest dem, der gav Forestillingerne Glans.

Ved Beneficen for de tre Søstre opførtes i 1829 Levins „Ballet-Pantomime“ „Skovpigen eller den vilde Pige“. Ogsaa denne Aften har historisk Kolorit, idet Rosa Levin da udførte en Spejldans, hvis Motiv Bournonville mange Aar senere benyttede i sit berømte Diverissement „La Ventana“, der oprindelig var komponeret til en af de Price'ske Forestillinger i Halvtredserne men derefter indlemmedes i det kgl. Theaters Repertoire.

Dansen paa Gulvet blev fra nu af lige saa

dominerende paa Morskabstheatrets Programmer som Pantomimerne, uden at dog Dans paa Linen, der i Carl og Josephine Winther havde glimrende Repræsentanter, forsømtes. Det blev en staaende Skik, at man imellem to Pantomimer indlagde et Dansedivertissement, hvori navnlig Søstrene Levin brillerede. Saaledes som Theatret

Hymens Rosenlænker, fejrede Morskabstheatret deres Formæling med et glansfuldt Program, og paa Dronning Marie Frederikkes Fødselsdag i 1830 afsang Publikum en omdelt Hymne, med hvilken Kammerjunker Scholten havde ulejliget sin Muse, hvorefter Forsamlingens begejstrede Hurraer rystede Træmurene.

Nr. 42.

Nr. 40.

Nr. 38.

Vesterbrogade Nr. 38, 40 og 42, Aar 1898.

Nr. 40 og 42 blev i 1907 nedbrudt, og Teater Passagen (Det ny Teater) ført ind over Grunden.
I Baggrunden t. v. Vesterbrogade 59, „Den kgl. Skydebane“.

i denne Periode forstod at hævde sit kunstneriske Renommé, var det ikke til at undres over, at Kongehuset ofte aflagde det Besøg, en Ære, som man fra Theatrets Side gengældte ved at minde de kongelige Personers høje Fødselsdage og Festsdage. Da Prins Ferdinand og Prinsesse Caroline i 1829 forenedes i

Jomfruerne Levin holdt sig stadig fast i Publikums Gunst, og dertil bidrog i ikke ringe Grad, at de bortset fra deres kunstneriske Evner, udmærkede sig ved en uplettet moralsk Vandel, der, som Jacob Davidsen saa sandt bemærker, ingenlunde var et Særkende for den Verdens Damer, til hvilken de hørte.

Hele København var mere eller mindre forelsket i Rosa og Flora Levin, og det var derfor ikke med ublandet Glæde, at man erfarede Søstrenes samtidige Bryllup med Herrerne James og Adolph Price. Og Fader Levin — fortæller Sagnet — var den, der var mindst glad. Døtrene var jo i hans Forretning et sikkert Aktiv, som han kun nødtvungent gav Slip paa.

Som bekendt blev de to yndefulde Søstre Stammødre til den talentfulde Price'ske Theaterslægt, medens den tredje Søster, Elisa, blev gift i Koburg med en Hofkok ved Nave Noblin.

I 1832 døde baade Winther, Selskabets dygtige Pjerrot, der nu fandt sin Fremstiller i Adolph Price, og Kuhn, Selskabets mangedaaglige Leder.

Der hengik nu et Par Aar, der i Morskabstheatrets Historie betegner en ny og ret mærkelig, i kunstnerisk Henseende ikke uinteressant, Periode. Efter Kuhns Død laa det en Tid ubenyttet hen, indtil Skifteretten fik det under sine Hænder. Derpaa udlejedes det til en Mekaniker, der benyttede det til „geografisk Skueplads“ — en Slags Kosmorama, hvor Naturscener fremvistes, f. Ex. fra Ætna og Mexiko, og samtidig udlejedes en Del af Grunden omkring Theaterbygningen til et Menageri, der hidtil havde haft Staaede paa Kongens Nytorv.

Da Theatret i 1833 stilledes til Bortsalg, tilsløges det Brødrene Carl, James og Adolph Price samt Chr. Lehmann. Men Price'erne var paa den Tid paa Rejse i Udlandet og færdedes navnlig i Rusland med Petersborg som Hovedkvarter, og da er det, at det Becker'ske tyske Skuespillerselskab rykker ind paa Morskabstheatret og aabner deres Forestillingsrække med en Scribe'sk Farce og Vaudevillen „Rataplan eller den lille Tambour“. Man kan med nogen Grund atter undre sig over, at det kgl. Theaters Direktion fandt sig i denne Konkurrence uden strax at gøre Indsigelse. Men ved den ordinære Sæsons Begyndelse melder den sig da ogsaa med sine retfærdige Krav, og det tyske Interregnum paa Morskabstheatret maa ophøre, efter at de tyske Skuespillere har indlagt sig virkelig kunstnerisk Fortjeneste baade ved deres ret værdifulde Repertoire og ved de Evner, de lagde for Dagen.

I Sommeren 1834, efter mere end to Aars Fraværelse, rykker Price'erne atter ind paa Morskabstheatrets Scene, og vi er hermed naaet til denne Scenes minderige Histories sidste Afsnit, da Familien Price for Alvor lægger Grunden til sin senere Berømmelse indenfor den københavnske Theaterverden, og da dens Medlemmer forbereder deres mærkbare Skridt fra Kunstens Overdrev til de hellige Haller paa Landets første Skueplads.

Ved Førsteforestillingen den 27. Juli 1834 opføres „Harlekin mekanisk Statue“, hvori Adolph Price viser sig som Pjerrot. Som Dr. Nystrøm bemærker, laa Pjerrotfiguren allerede i det rent Ydre udmærket for denne Mimiker, hvis ejendommelige Ansigt med den kraftigt formede Næse egnede sig godt for den paakrævede Maske.

Men ikke Adolph Price har været den ypperste Fremstiller, Pjerrot har havt? Han hævdede den fra Casorti nedarvede Tradition med stor Pietet og øste samtidig af sit rige Lune, sin Fantasi og Intelligens. Man véd, at hans Opfattelse af Figuren baade var finere og smagfuldere end Forgængernes, og det hedder sig, at han paa samme Tid som han bevægede sig med den store Adræthed og Smidighed, hvori han som Artist fra Barneaarene var opøvet, forstod at gøre Figuren saa kantet og klodset, som Karakteristiken fordrede. Netop i denne mærkelige Blanding ligger nemlig en overvejende Del af Pjerrots Komik, der er af en saa egenartet Natur, at den kan siges at være noget ganske for sig.

Jævnside med Adolph Price's fremragende Udførelse af Pantomimens centrale Figur, stod Broderen James som en udmærket Harlekin med sin utrolige Vivacitet, og i de to unge Madamer Price, der skiftevis medvirkede, ejede Selskabet et Par Columbiner, hvis Skælmeri, sylfidelette Dans, fine Kvindelighed og legemlige Skønhed og Ynde ingensinde, hverken før eller siden, er set paa Pantomimetheatrene.

I Løbet af 1830'erne førte Familien Price en uroligt omflakkende Tilværelse, selv om den stadig betragtede Theatret paa Vesterbro som sit egentlige Hjemsted. Og i Aarene 1835 og 1838 udeblev den helt. Thi Rejserne var nødvendige for at skaffe de tilstrækkelige Midler til Underhold af den stadigt voxende Slægt. Baade James og Adolph fik mange Børn, og Familiefølelsen var for stærk til, at man vilde skilles fra dem ved at sætte dem i Pleje under de lange Fraværelser. Disse Børn fik derfor tidligt set sig om i den store, fremmede Verden, og fødtes for en stor Del udenfor Danmark, ja, om Amalie Price, den senere Kasino-Primadonna, blev det med nogen Ret sagt, at hun ikke havde noget Fødeland, da hun havde set Lyset første Gang paa Østersøen, da Moderen i 1831 var paa Overfart fra

„Det nye Teater“ mellem Vesterbrogade og Gl. Kongevej, set gennem Passagen fra Vesterbros Torv Aar 1911.

Grundstenen til Teatret blev lagt 14. Aug. 1907.

København til Petersborg. — Navnlig i Rusland havde Familien Price vundet sig et Navn. Det var mægtige Rejser man foretog i det vidtstrakte Rige, helt ud i det fjerne Østen. Navnlig var det dog til de største Byer, man kom, til Moskov og Petersborg og til Nishni-Novgorods stærkt besøgte aarlige Marked. Og det var i Petersborg, at Familien i 1836 oplevede den sørgelige Katastrofe, at deres Bræddetheater gik op i Luer, hvorved over Hundrede Mennesker omkom.

Det var omtrent paa denne Tid, at den ene af Brødretriumviratet, Carl Price, dannede sit eget Selskab. Han begyndte ialfald 1836 sine selvstændige Tournéer til saagodtsom alle Europas Lande og kom endogsaa til — Ægypten. Den nuværende Cirkusdirektør Cinisellis Hustru, en født Price, er hans Barnebarn.

I 1835 var det den bekendte Rappo, der med sin syvaarige Søn gav Forestillinger, de saakaldte „atletisk-olympiske og huronisk-kirgisisk-herkuliske Akademier“, paa Morskabstheatret. Han forsøgte sig ogsaa med Pantomimer, men de med Price'erne

forvante Københavnerne vilde ikke akceptere dem. Og i 1836, inden det Price'ske Selskab var vendt tilbage fra Udlandet, var Theatret atter paa fremmede Hænder. Russiske Nationalsangere og en Taskenspiller Becher appellerede i nogle Maaneder, men uden Held, til Publikums Gunst.

I 1837 kommer da Price'rne tilbage og modtages som altid med Begejstring. Det var i dette Aar, at Morskabstheatret fandt en ny Genre, der vakte udelt Bifald, ogsaa blandt Byens bedste Publikum. Chr. Lehmann introducerede de „Antikke Stillinger“ paa Programmet. Navnlig hans egen Fremstilling af Herkules var i den Grad ypperlig, at man hilledes i Illusionen om at se den klassiske Billedstøtte for sine Øjne. Genren udvidedes senere af Adolph Price til de saakaldte Tableauarrangementer. Det var jo i de Tider, da Thorvaldsen og andre store Billedhuggere hjemsendte deres Skulpturer fra den evige Stad, Interessen for den bildende Kunst var i Stigning, Kunstværkerne gen-

Balletdanser, der med Dygtighed arrangerede smaa lette Diver-tissementer, hvori hans egne og Prices Børn var de eneste Age-rende. Alt Gøglet — Linedansen, Akrobatiken og Jonglørkun-sterne — blev i denne sidste Periode, saa vidt muligt var, ban-lyst, og Parolen lød Aften efter Aften paa: Pantomime og Kunst-dans paa Scenens Gulv. Det senere saa stærkt feterede Tre-kløverblad, de tre Gratier Amalie, Juliette og Sophie Price dansede netop i 1839 paa Morskabstheatret for første Gang deres beundrede *pas de trois*.

Da sjette Frederik lukkede sine milde Øjne, der ogsaa havde set mildt til Forestillingerne paa det lille Trætheater paa Vesterbro, kom der en vanskelig Tid for Price'rne. Konkurrencen med Pettolettis Selskab, der excellerede i et mere afvejlende Reper-toire, var skarp, og man saa sig i den sørgelige Nødvendighed at maatte fire lidt for den mindre gode Smag for at trække Folk til Huset. Man tog sin Tilflugt til de gamle Trækplastre,

Fot. „Før og Nu“.

Nr. 45.

Gasværksvej — 1919 — set fra Vesterbros Torv mod Halmtorvet (i 1857 „Gasvejen“ efter Anlægget af Gasværket).

I Baggrunden Gasværket.

Nr. 47.

gaves i Blade og Tidsskrifter, og nu bragte Morskabstheatret dem ud i det brede Publikum som plastiske Billeder, fremstil-lede af Mennesker af Kød og Blod. Ogsaa fremragende Malerier fik deres Genfremstilling. I Price'ernes Familie lever saaledes Erindringer om en Raphaelsk Madonna, der fremvistes af den skønne Flora Price med hendes lille Søstersøn Carl paa Armen — den Carl Price, der siden blev Skuespiller paa Casino og endte ved det kgl. Theater, hvor han navnlig vil erindres som en dyg-tig og statelig Mimiker i Bournonville'ske Balletter, som f. Ex. i „Valdemar“ og „Toreadoren“. Til Fremstillingen af disse le-vende Tableauer fandt Theatret paa Vesterbro en udmærket Hjælp i Adolph Price, der paa Theatermaleriets Omraade var en fremragende Elev af Lehmann. Der forefindes endnu de nyde-ligste Modeller og Sætstykker fra hans Haand, smaa Mesterværker der viser, hvilket omfattende og mangesidet Talent han besad.

I Fyrrernes første Halvdel falder Morskabstheatrets sidste Levetid.

Da det Price'ske Selskab efter Fraværelsen i 1838 holdt sit Indtog paa Theatret i 1839, medførte det Mr. Gabriele, en fransk

Jonglörgymnastik og Akrobatik, og vi ser for første Gang paa Theatrets Programmer de Navne, vi nulevende Københavnerne kender saa godt fra vore Denge- og Pigeaar, — Navnene Vol-kersen, Hesse og Busholm, af hvilke Volkersen senere skulde komme til at udmærke sig som Pjerrot.

Det var ikkeheller til at skjule, at Theaterbygningen stod for Fald. Den var udslidt og hærget af Vejr og Vind. Navnlig om Vinteren var den daarlig egnet til Opholdssted. Publikum frøs ubarmhertigt, og Forestillingerne gav jævnlige Tab. Og da Price'rne nødige indlod sig paa at genoptage det vidtloftige Rejse-liv med de mange smaa Børn, som efterhaanden voxede op om-kring dem, besluttede de sig inden Udgangen af 1839 til at ind-gaa med Ansøgning til Autoriteterne om Tilladelse til at give nogle ugentlige Forestillinger ved Vintertid indenfor Voldene. Direktionen for det kgl. Theater forhindrede Ansøgningens Fremme. Men Price'rne havde i Tidens Løb erhvervet sig formaende Vel-yndere, hvis Ord havde offentlig Vægt. Baade Thorvaldsen, der havde haft Adolph Price som Elev i Tegning, og Oehlenschläger havde tidt været blandt Morskabstheatrets Tilskuere. Og i 1840

fornyedes Ansøgningen og havde da faaet et kraftigt virkende Bilag i nedenstaaende anbefaling fra Adam Oehlenschläger, der mener at det Price'ske Selskab er fuldtud værdigt „til allernaadigst Hjælp og Understøttelse“. Han skriver blandt andet i denne anbefaling:

„Den afdøde Casorti vidste at indbringe en Poesi og Natur i Pjerrots Overdrivelser og Overgivenheder, som man i hele Europa ikke fandt Mage til, og som forædlede denne Rolle fra en almindelig til en Carricatur, Shakespeares Genie, værdig. Af denne skønne, poetisk groteske Maske giver Herr. Price os med stort Talent en tro Copie efter sin genielske Forgænger. Fremstillingen af Pjerrots Rolle har i mange Aar været en Yndlingsfornejelse for Københavnerne, og det var Skade, hvis de skulde miste den. Hertil kommer endnu begge Madame Price'ernes yndige Væsen som Columbiner, hvis Lige i dette Genre heller ikke let findes. Foruden denne æsthetiske Grund vover jeg endnu at

I disse Vintre benyttedes Price's Theater af Plougs nystiftede Studenterforening „Academicum“ nogle Gange til Privatforestillinger, og her fik han da under sit Pseudonym Poul Rytter opført flere af de saakaldte „Atellaner“, f. Ex. „Sylvesternat“, hvori de sædvanlige Pantomimefigurer optraadte, og blandt de Medvirkende var den unge Kristian Mantzius.

I Vintrene 1842 og 1843 spillede der paa Morskabstheatret, men i den paafølgende benyttede man sig for første Gang af det nye Privilegium og installerede sig paa den lille Privatscene, der af alle gamle Københavnerne er kendt under det folkelige Navn: Kalkeballen, paa Hjørnet af store og lille Kannikestræde, hvor mange af vore senere mest yndede Skuespillere, f. Ex. Folketheatrets udmærkede Harald Kolling, vandt deres Sporer. Men Rumforholdene var for indskrænkede, og ved mere solenne Lejligheder, naar der kunde forventes Tilløb ud over det sædvanlige, benyttede man sig af Theatret paa Vesterbro.

Vesterbrogade Nr. 47, tøj. af Gasværksvej.

Nr. 49.

Nr. 51.

Vesterbros Torv set fra Vesterbrogade 50, Hj. af Bagerstræde ca. Aar 1895.

Paa Grunden Nr. 49 (Hugget) opførtes i Aarene 1907—08 „Elias Kirken“.

anføre den personlige: at den Price'ske Familie i alle de 40 Aar vi kjende den, har levet sammen i et højt sædeligt og smukt Venskabsforhold, og langt fra at give Anledning til Misnøje, tvertimod været et Mønster for: hvorledes Kunstfæller bør leve med hverandre“.

Christian den Ottende, der, i Modsætning til den ubegavede og knastorre Frederik den Sjette, var en livlig og kunstinteresseret Aand og ovenikøbet Oehlenschläger en bevaagen og beundrende Ven, modstod ikke al denne Veltalenhed. Prices Selskab fik næsten omgaaende Tilladelsen til i Vintermaanederne at give Forestillinger i et Lokale indenfor Voldene hver Søndag og Onsdag Aften. Men — i hvilket Lokale? Hoftheatret maatte ikke benyttes, og der fandtes ikke nogen anden Plads, der egnede sig til Formaalet. Man maatte altsaa overveje Muligheden af at faa bygget en egen Scene, men dertil var to Spilleaftner om Ugen for lidt at basere et blot nogenlunde rentabelt Udbytte paa. Saa søgte man — og fik virkelig, trods den vrangvillige kgl. Theatredirektions gnavne Modstand! — Tilladelse til at spille fire Gange om Ugen.

Alligevel naaede Price'erne aldrig at faa deres eget Theater i selve Byen København, men maatte nøjes med det gamle.

Vi er nu naaet til det Tidspunkt, da det kære gamle Morskabstheater synger paa sit sidste Vers. Dets Skæbne besegledes ved Oprettelsen af Forlystelsesetablisementet Tivoli, der snart skulde opluge Publikum's hele Interesse, og som bød paa alle de Adspredelser der var fordelte enkeltvis andre Steder, ovenikøbet til meget folkelige Priser — bl. a. ogsaa paa Pantomimer, der i Tivoli opførtes under Navn af „Rustiques“. Herimod fik dog Morskabstheatret nedlagt en Protest, der understøttedes af Autoriteter som Bournonville og J. L. Heiberg. Carstensen, Tivolis entreprenante Direktør, havde i sin Concession faaet Tilladelse til at give „Kunstpræstationer“ men ikke „sceniske Forestillinger“. Med et noget sofistisk Ræsonnement gjorde Carstensen gældende, at Pantomimer ikke var „sceniske Forestillinger“, og naturligvis blev det betydet ham, at han havde overskredet sin Competence, og han maatte pligtskyldigst atter indstille sine Pantomimeopførelser.

Alligevel var den nyopdunkede Konkurrent Morskabstheatret for mægtigt og Sæsonen 1844 blev dets sidste. Den 27. Oktober i det nævnte Aar gav Theatret sin uigenkaldelige Afskedsforestilling, „Hjortejagten eller Harlekin Informator“, og i Marts

1845 blev det stillet til Auktion og solgtes for halvfemte Tusind Rigsdaler. Snart efter blev det jævnet med Jorden, og paa Grunden rejste sig to efter den Tids Begreber meget fornemme Ejendomme, nuværende Nr. 58 og 60.

Theater. I 1845 til 1847 optræder Price'rne i Sverig og Norge og rejste saa tilbage til København, hvor de af Georg Carstensen engageredes til Kasino. I 1848 omdannedes dette Etablissement, der til en Begyndelse kun var tænkt benyttet som Koncertsal,

Nr. 47.

„Elias Kirken“ paa Vesterbros Torv. Indviet 17. Maj 1908.

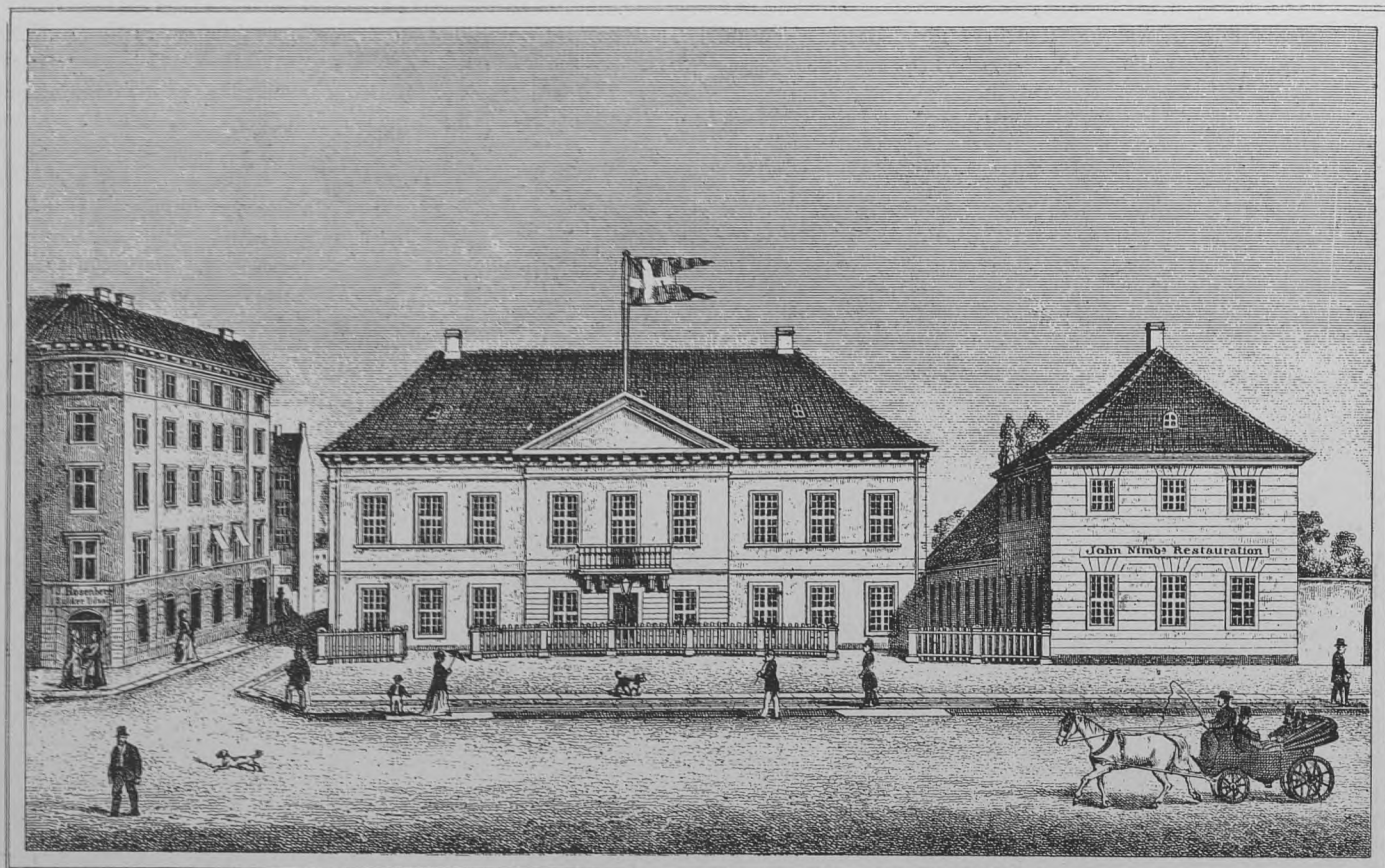
Nr. 51.

Det vil kun være rimeligt, om vi, efter saa indgaende at have beskæftiget os med Familien Price's Historie, ogsaa omtaler dens senere Skæbne.

I det følgende Aar finder vi den om Efteraaret paa Rejser i Jylland og snart efter hos Pettoletti paa det nye Vesterbros

til fast Theater; Price'rne forblev dog bestandig indtil 1851 ved denne Scene, hvor da Skuespil og Pantomimer opførtes jævnsides med hinanden.

Paa dette Tidspunkt gjorde Familien Price det Skridt, der i Publikums fordomsfulde Øjne betød nok saa meget som Forflyt-

Absalonsgade (anlagt i Midten af 1850'erne).

„Den kgl. Skydebane“ Vesterbrogade — Nr. 59. (Efter et gammelt Stik).

Nationalmuseet.

telsen fra Vesterbro til en Plads indenfor Voldene — Skridtet fra Georg Carstensen's gemytlige Pauluner i Amaliegade til det kongelige Kunsttempel paa Kongens Nytorv! — Det var atter her August Bournonville, som var Familien Price's gode Aand.

Han skriver i „Mit Theaterliv“ :
 „Trætte af det omrejsende Liv bad Forældrene mig, netop som jeg kom tilbage fra min Parisertur, om at give deres hele Børneflokk privat Undervisning, da de endnu ikke kunde undvære

Vesterbrogade 59 „Den kgl. Skydebane“.

T. v. Absalonsgade. (Se Teksten om Den kgl. Skydebane Side 176—194).

deres Medvirkning ved deres egne Forestillinger, men dog ønskede at se dem anbragte ved det kgl. Theater. Jeg krympede mig i Begyndelsen ved at paatage mig dette Hverv, da jeg, rent ud sagt, betragtede Terpsichore's Stedbørn som min Stræben aldeles uvedkommende; men jeg fik snart Øjnene op for de smukke Anlæg, der blot behøvede en kyndig Vejledning for at udfolde sig til virkeligt Talent. Det var mig en sand Forfriskning at give disse Børn Lektion, og blandt de mange gode Egenskaber, som jeg opdagede hos dem, vil jeg blot fremhæve den inderlige Hengivenhed, de havde for deres Forældre."

Juliette Price var det første af Børnene, der gjorde Springet fra Fjæleboden til den kongelige Skueplads, og hendes Debut i 1849 blev Indledningen til den fejrede Stilling som Primadonna ved Bournonvilles Ballet i en længere Arrække.

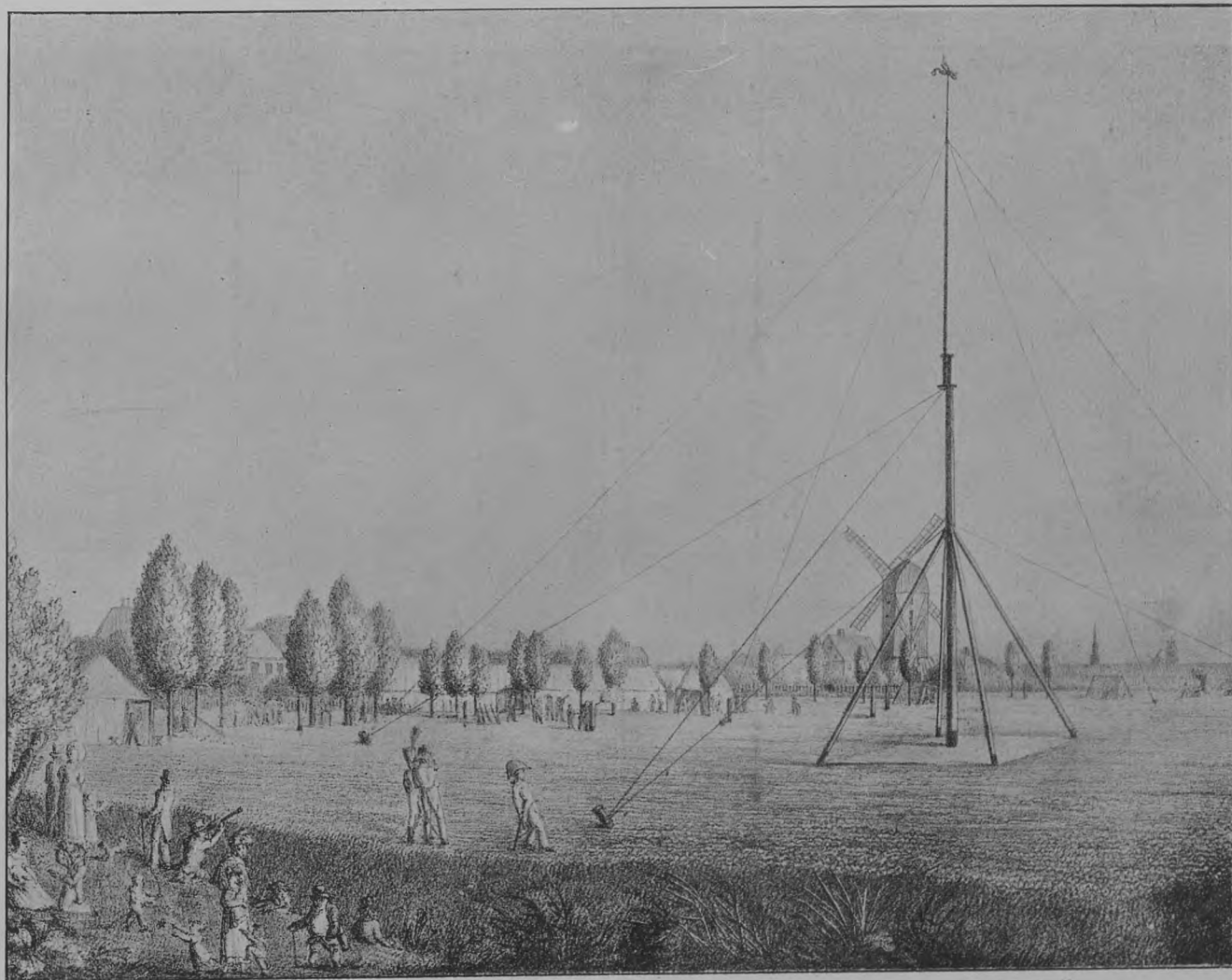
Hun var ligesom den senere saa beundrede Valdemar, der træffende er bleven betegnet som Balletens Michael

Den gamle Skydeport paa „Den kgl. Skydebane“. Nationalmuseet.
Efter et gammelt Stik.

Wiehe, og Sophie Price, Adolph Price's Barn. Datteren Mathilde blev Malerinde. — Blandt James Price's Børn gik Carl og Amalie til Skuespillet. Amalie blev Kassinors Primadonna, Carl blev, i Egenskab af Mimiker, Balletten til mere Gavn end det reciterende Skuespil. Af James Price's andre Sønner blev Albert en dygtig Maler, senere en dygtig Skuespiller ved Folketheatret og Theatret i Aarhus, medens Julius levede sit Liv i Wien, hvor han vandt sig et meget anset Navn som Danser ved Hofoperaen.

Adolph Price, om hvem som Midtpunkt den øvrige Familie grupperer sig, var den, der af det ældre Slægtled levede længst. Han døde først i 1890 i den høje Alder af 85 Aar. Han fulgte højt oppe i Dagene sine unge Slægtninge med en stadig lige ivrig Interesse for deres Kunst. Offentlig optraadte han sidste Gang i Halvfjerdsernes Begyndelse en Aften paa Hoftheatret, hvor man, ligeledes for sidste Gang, saa' hele den Price'ske Familie optræde samlet.

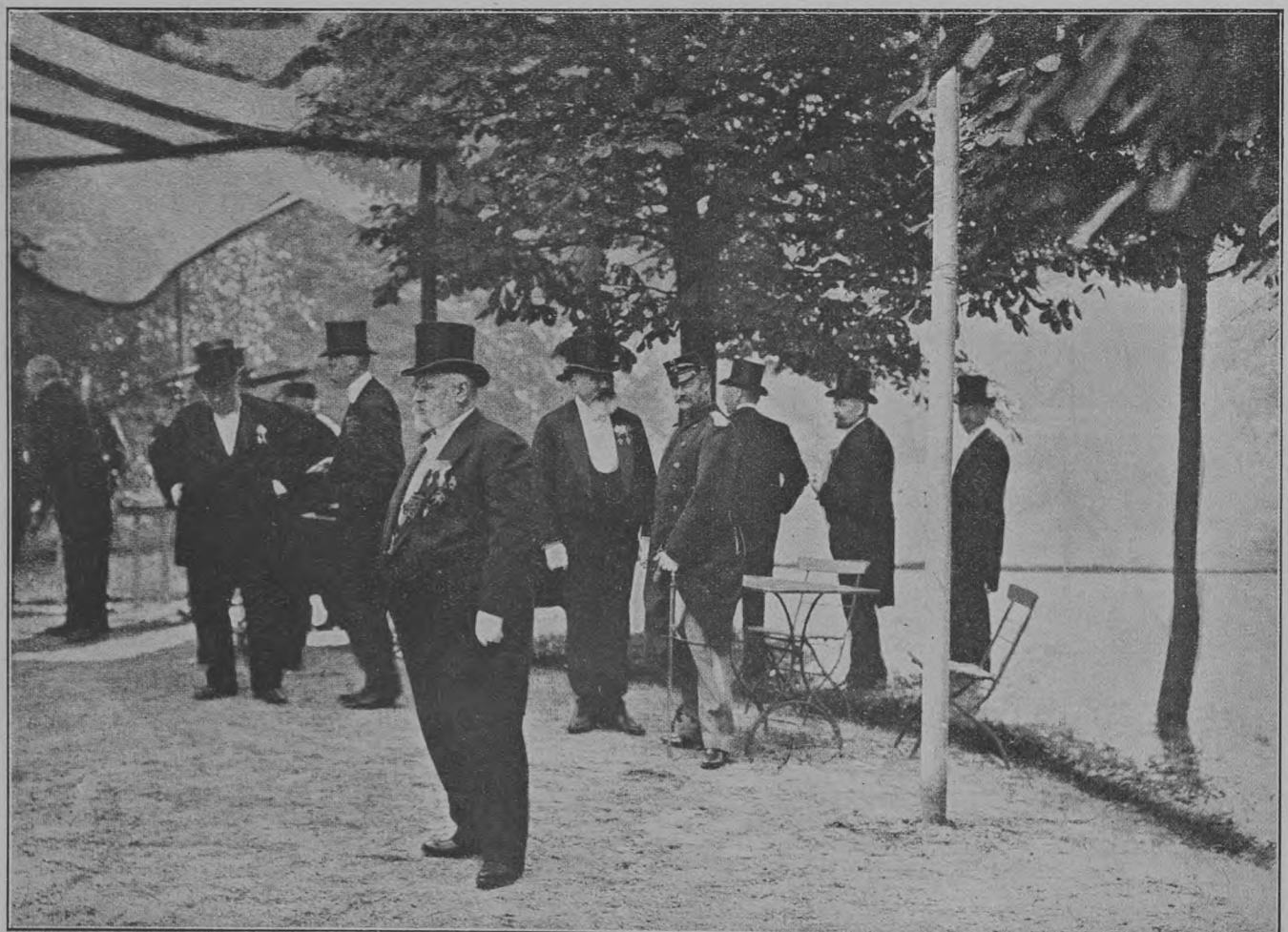
Skydepladsen med „Papegøjestangen“ paa „Den kgl. Skydebane“.

Nationalmuseet.

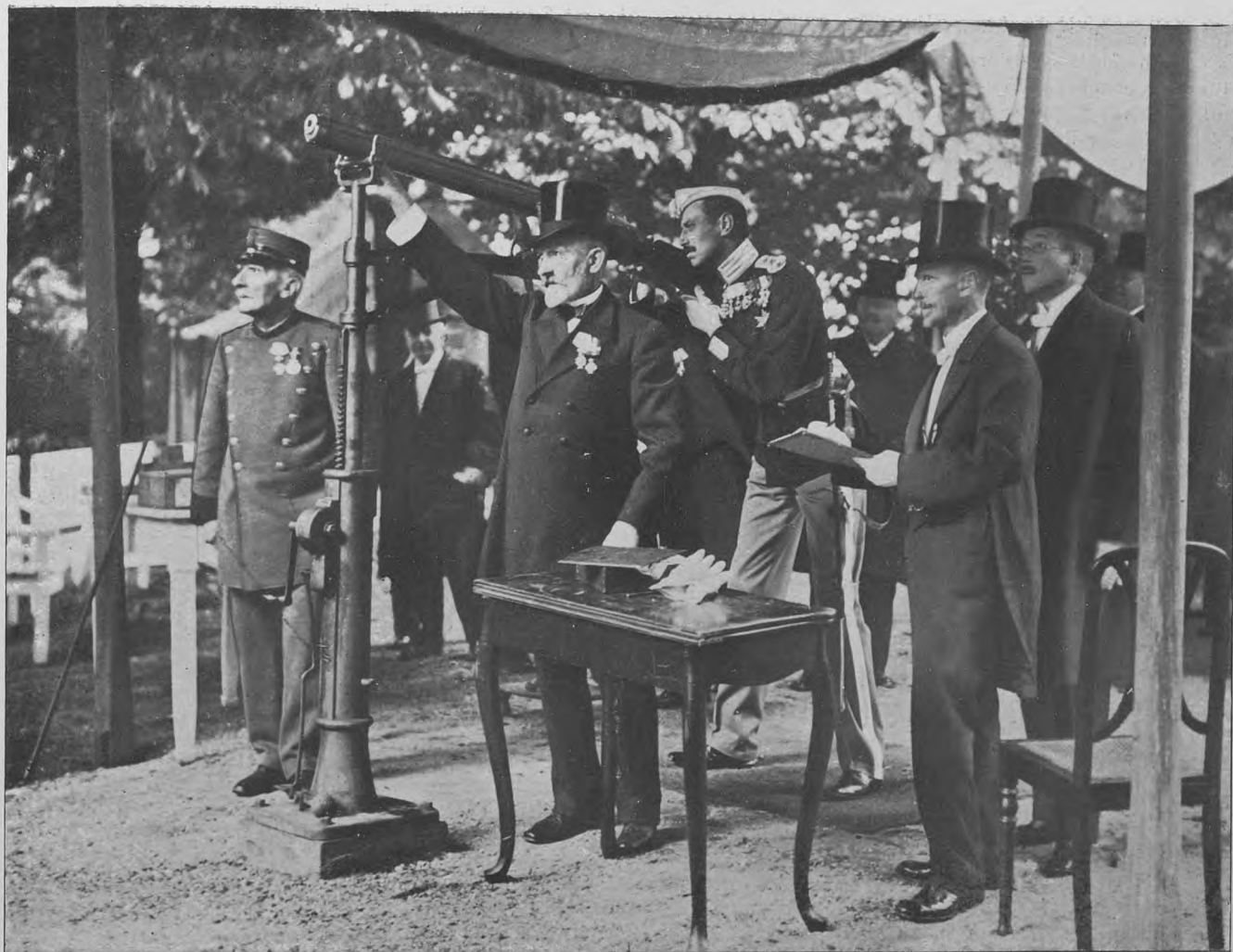
„Den kgl. Skyuebane“: Fra Kongefugleskydningen den 8. September 1904.

Gartner Ludv. Jensen	Ingeniør Howitz	Kong Christian IX.	Kong Georg
Murermester Bruun		Kaptajn V. Lauritzen	Etatsraad Lorck
		Fuglekonge	

„Den kgl. Skydebane“: Fra Kongefugleskydningen den 8. September 1904.

Etatsraad Bryde	Etatsraad C. F. Bock	Kronprins Frederik (VIII.)	Restauratør J. Mathiesen.
O. R. Sagf. Lemvig Müller	Etatsraad Bestle	Tømrermester Arentzen	

„Den kgl. Skydebane“: Fra Kongefugleskydningen i 1919.
Kong Christian X. skyder.

„Den kgl. Skydebane“: Fra Kongefugleskydningen i 1919.

Arkitekt Gundestrup
Gross. Martin Dyrbye

Murermester Bruun

Kong Christian X.
Generalkonsul Teilmann

Murermester Fugmann

Apoteker Petersen

Fuglekonge

Gross. Ehlers

Overretssagf. Hede

Gross. Boas

Kammersanger Cornelius

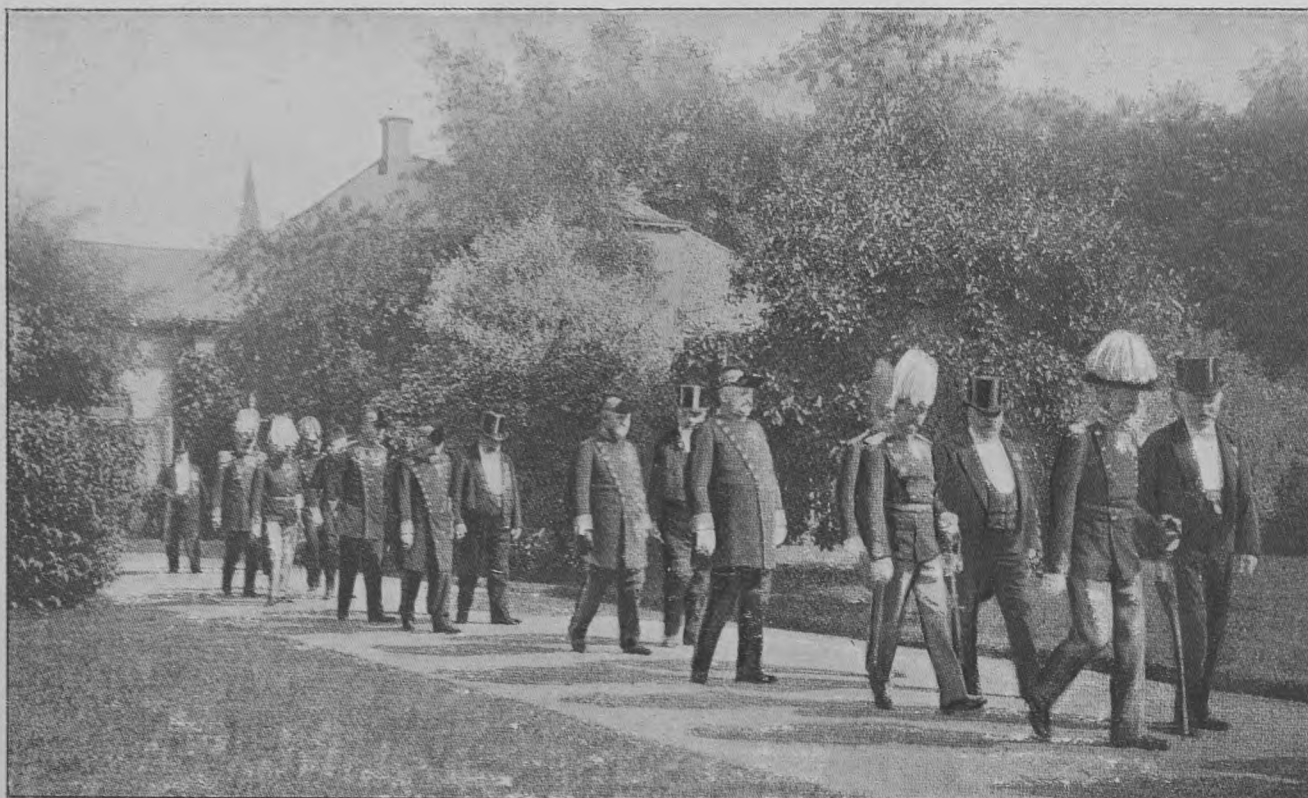
Københavns Kvægtorv.

Københavns første Kvægtorv oprettedes ifølge Bevilling af ⁸/₁₁ 1671 af daværende Hofslagter Niels Olufsen som foruden at være Slagter var Forpagter af Konsumtionen, i hvilken Egenskab han i 1671 indgav Klage over det store Underslæb, som blev be-
gaaet med Accisen og med Forprang, idet en stor Del af Borger-
skabet opkøbte hele Øksne og Lam, som de slagtede uden at
give Accise deraf, og derpaa uden Dølgemaal løb omkring og solgte.

Han tilbød paa egen Bekostning at indrette en Plads til et
almindeligt Øksen- og Kvægtorv tilligemed en dertil hørende
Accisebod. Dette bevilgedes som nævnt ⁸/₁₁ 1671 med det Til-
læg, at det skulde indrettes saa nær Vagten som muligt. Kvæg-
torvet indrettedes da paa det Sted hvor Køgevejen (nuv. Vester-
brogade) og Kongevejen til Roskilde (nuv. Gl. Kongevej) stødte
sammen (se Billederne Side 210 og 211), det benævnedes „Tromme-
salen“ fordi Stadstambourens Tromme hver Markedsdag sammen-
kaldte Købere og Sælgere til Torvet.

Efterhaanden som Byen voksede blev denne Plads ganske util-

mest Gasværket. Da det kort efter ved Sundhedsvedtægten be-
stemtes, at der fra ¹/₁ 1888 skulde indføres Slagtetvang i Køben-
havn, hvorved Forhandling af Kød stilledes under offentlig Kon-
trol, maatte man skride til en første Udvidelse af Slagtehusene,
hvilken allerede 1885 var fuldendt. Hovedindgangen til Slagte-
husene er ligesom ved Kvægtorvet fra Halmtorvet, medens der i
den modsatte Ende er Forbindelse med Kvægtorvet til Indførsel
af Kreaturer. Senere er Anlægget blevet udvidet flere Gange,
saaledes 1888, 1891 og navnlig 1900—01, da den store Salgshal
for Øksne opførtes lige midt for Torvets Indgang (aabnet ²⁸/₁₁
1901), efter Tegning af L. P. Fenger for ca. 340,981 Kr. Det er
en lukket Hal, der har et Areal af 13,838 □ Al., 229 F. lang
og 242 F. bred; selve Salgshallen og Opstaldningsrummet er
214 × 239 F., medens der i Hallens sydlige Ende er en Række
Kontorlokaler i 2 Stokværk. Den mellem Torvet og Slagtehusene
opførte Staldrække ved Torvets østlige Yderside er bevaret som
Stalde for Torvet. Paa begge Sider af Midtergaden i Slagte-
husene findes de for Slagtningen nødvendige Bygninger, som

„Den kgl. Skydebane“: Fra Kongefugleskydningen i 1902.

Grosserer J. P. Moresco

Enevold Sørensen

Indenrigsminister

Overkammerherre Oxholm

Justitsminister Alberti

J. C. Christensen

Forsvarsminister

Kronprins Frederik (VIII.)

Etatsraad Augustinus

Fuglekonge

Kong Chr. IX.

Kammersanger N. Juel Simonsen

strækkelig, men først da Forholdene var bleven fuldstændig
utaalelige, saavel hvad Stalde som Salgspladser angik, vedtog
Kommunalbestyrelsen i Sommeren 1878 at anlægge et nyt tids-
svarende Kvægtorv paa de tidligere militære Skydebaners Grund
ved Traktørstedet „Enighedsværn“, som Kommunen havde købt i
1870, og paa et Terræn, der indvandt ved Opfyldning i Kalve-
bodstrand.

Den ²⁸/₁₁ 1879 aabnedes Torvet, men kom dog først i 1880 i
fuld Drift. Af det indtagne Areal, ca. 7 Tdr. Land, blev dog
kun Halvdelen straks bebygget, medens Resten forbeholdtes til
Udvidelse. Planen til Anlægget og Tegningerne til Bygningerne
skyldes Arkitekt Hans I. Holm. Ud til Halmtorvet findes paa
hver Side af Hovedindgangen en Bygning i Kælder og to Stok-
værk, hvoraf den ene er indrettet til Administration, den anden
til Restauration. Pladsen vest for Administrationsbygningen er
indrettet til Hestetorv. Det egentlige Kvægtorv, der strakte sig
mod S. Ø. ned til Gasværkshavnen, var delt ved en bred Hoved-
gade, paa hvis Sider der var opført Haller til Kostalde og Faare-
folde samt Salgspladser m. m. Udgifterne ved Anlæg og Byg-
ninger beløb sig indtil ¹/₇ 1880 til 606,508 Kr. I 1880 førtes en
Gren af Havnebanen ind paa Torvet. Ved Anlægget var det til-
lige bestemt, at der i Forbindelse med Torvet skulde opføres
Slagtehus; ¹/₁₀ 1883 aabnedes de 3 første S. V. for Torvet nær-

Kølehus med tilhørende Maskinhus, Skoldehus, Faare- og Kalve-
stald samt 2 Fabrikker for Tilberedning af Blod og Tarme. Paa
det trekantede Terræn Øst for Torvet ved Røventlowsgades For-
længelse ligger Kvægtorvets egen Banegaard med Kvægrampe.
Hele det af Torv og Slagtehus indtagne Terræn er 214,950 □
Alen (henved ¹⁵/₂ Td. Land). Anlægskapitalen var ved Udgangen
af 1902 4,273,105 Kr. Torvet afgiver Plads for 14 à 1600 Øksne
i Øksnehallen og ca. 300 Øksne i Staldene, 14 à 1600 Kalve i
Kalvehallen, 6 à 8000 Faar i Faarehallen og ca. 250 Svin i
Svinehallen (i 1880 var der Plads til ca. 650 Øksne, 450 Kalve,
4000 Faar samt Salgsplads for 1100 Øksne).

Den 18. April 1910 aabnedes, i Forbindelse med Kvægtorv og
Slagtehus, Københavns Flæskehal, beliggende ved Godsbane-
gaarden, til Forhandling af fersk Kød og stort Kvæg, Heste,
Svin, Kalve, Lam og Geder samt slagtet Fjerkræ og patentpak-
kede Æg. En stor Del af disse Fødevarer blev forinden Flæske-
hallens Aabning forhandlede paa Gl.- og Nytorv under alt andet
end sundhedsmæssige Forhold.

Endelig har Kommunen paa Vester Fælled i 1890 opført en
Destruktionsanstalt til Destruction af det Kød, der er kasseret
af Kødkontrollen og af Sundhedspolitiet, samt af Kadavere af
selvdøde Dyr fra Landbohøjskolen, samt ifølge Sundhedsvedtæg-
tens § 35, alle selvdøde Dyr fra Staden.

Bagerstræde — 1904 — set fra Vesterbrogade mod Gl. Kongevej.

Bagerstræde — 1919 — set fra Vesterbrogade mod Gl. Kongevej.

Kort over Vesterbro og Frederikshavn i Aaret 1914, til Sammenligning med Kortene fra det 19. Aarhundrede Side 161, 216 og 217, 218 og 219, 221, 222 og 223, og fra det 17. og 18. Aarhundrede Side 146, 147, 149, 150 og 151, 152 og 153, 154 og 155.

Anstalten, som udvidedes betydeligt i 1899, og som bl. a. bestaar af en 62 Fod lang Fabriksbygning har ialt kostet 115,188 Kroner.

Vi citerer i det følgende en Artikel om Kvægtorvet i Dagbladet „Børsen“ i 1910.

Det Liv, der leves i en stor By, er saa mangfoldigt, at der er Sider af Storstads-Tilværelsen, som selv de bedst bevandrede af dens Indvaanere sjældent eller aldrig naar at gøre Bekendtskab med. Det gælder saaledes for en Del det store Apparat, som betinger Byens daglige Forsyning med Næringsmidler. Naar vi gaar gennem Byens Gader, ser vi i Slagterbutikerne, i Grønt- og Delikatesse-Forretningernes Vinduer Varerne præsenterede i de mest indbydende og fristende „Anretninger“, men alt hvad der ligger forud, alle de Stadier Varerne har maattet passere,

„Sal“, blev nedlagt 1879 og blev afløst af „Det ny Kvægtorv“ ude ved Sønder Boulevard. Det ny Kvægtorv er imidlertid ikke mere nyt, end at det allerede 1904 har fejret sit 25 Aars Jubilæum. Ikke destomindre bærer det sit Navn med Ære: Takket være de udmærkede Anlæg og den dygtige Overledelse, staa Københavns Kvægtorv fuldt paa Højde med Nutidens Krav. Den aabne Markedsplads, som man oprindeligt havde anlagt derude, og hvor man havde tænkt sig, at Kreaturhandelen skulde foregaa, viste sig snart, paa Grund af Vindforholdene, mindre heldig end den aabne Trommesal. Den kolde Blæst susede ind fra Gasværkshavnen og gjorde Opholdet lige ubehageligt for Dyr og Mennesker. Markedspladsen blev da snart afløst af den store Øksnehal, hvor Handelen nu foregaa. Det er en mægtig Hal, der vel nok kan siges at være hele Anlæggets Midtpunkt. Det er det Sted paa Kvægtorvet, hvor Livet bogstavelig talt rører sig kraftigst; i saa mange andre af Kvægtorvets Bygninger,

Parti af den store Øksnehal paa Københavns Kvægtorv, Aar 1912.

Øksnehallen, som er opført 1901, er 114 $\frac{1}{2}$ Alen lang og 121 Alen bred. Hallen rummer, naar den er fuldt optaget, 1600 Kreaturer. Taget bæres af 126 Jernsøjler.

forinden de naaede saa vidt, ser man kun lidet eller intet til. Og det er jo ikke saa faa Krav, den moderne Hygiejne stiller; der er Kontrol baade for og bag — en hel „Skærtsild“ har vore Fødemidler ofte at gennemgaa, før de naar ind i de private Spisekamre.

I den følgende Artikel skal vi føre vore Læsere paa en hastig Vandring gennem det mægtige Komplex af Bygninger og Institutioner, gennem hvilket Københavns Kødforsyning i vore Dage foregaa.

* * *

For de fleste Københavnerer er „Trommesalen“ et Ord, som synes at dække et gammeltkendt Begreb: et helt Perspektiv af to- og firbenede Væsner, af solide Slagtere og højtaltende Kommissionærer. Og saa bliver det dog et Spørgsmaal, hvor mange der virkelig af Selvsyn kender noget til den eller rettere har kendt noget til den. Det er nemlig slet ikke saa faa Aar siden den forsvandt, men Livet, der udfoldede sig derude, lever endnu i Sagn og Litteratur. Trommesalen, som jo slet ikke var nogen

Slagtehallerne, er det jo nærmest Døden, der fører Septret. Det skal dog tilføjes, at den Maade, hvorpaa Slagtingen udføres, er saa sikker og hurtig, at et Dyr næppe vil kunne berøves Livet under mindre Lidelse, om der overhovedet bliver Tale om nogen Lidelse.

Den store Øksnehal ligger lige for Indgangen, til venstre flankeret af Kvægtorvets Restaurant og til højre af Administrationsbygningen. Det er om Torsdagen, at Handelen dernede rigtig gaar løs. Allerede den foregaaende Aften er der kommet en Del Dyr, og i den tidlige Morgen kommer den ene Drift efter den anden fra Banen eller ad Sønderboulevard. Ved 9—10 Tiden er Handelen i Hallen i fuld Gang. I lange Rækker staa Kreaturerne opmarcherede paa begge Sider af den brede Midtergang. Deres Brøl fylder Hallen. Snart lyder det dumpt, misfornøjet med de uvante Forhold, snart skingrende i fortvivlet Diskant som et Længselsraab efter den hjemlige Stald. Brølene samler sig under Hallens mange Shet-Tage, der alle vender mod Nord for om Sommeren at værne mod Sol og Varme, og klinger sammen i en mærkelig Symfoni, som i Styrke sikkert kun over-

Der handles paa Kvægtorvet.

I Baggrunden ses Staldene og til højre Øksnehallen.

gaas af en Wagners'sk Ouverture. Mellem det brølende Kvæg, der af og til misfornøjet snuser til det gode Foder, der alligevel ikke er det hjemlige, eller svaler en hed Mule i Vandrenderne,

færdes Kommissionærerne og Byens Slagtere. Mange af dem er i hvide Kitler, og alle har de Stok. Mest gule Egetræskæppe. Man skulde tro, at netop Kæppen var Symbol paa Værdigheden. Den bruges og saa flittigt. Snartpegerden over Dyrenes Rygge for at betegne et enkelt, der særligt falder i Smagen, snart falder den rapt og behændigt ned over et Dyr, der selvopgivende har lagt sig til Ro og nu med et Spjæt farer op. Men let og næsten kællende falder Kæppen, og halvt kil-

drende giver den et Prik i Dyrets Flanker. Et for haardt Slag vilde jo sætte Mærke i „Kydet“.

Saa gaar Handelen. Alvorligt og adstadigt bevæger de Herrer sig rundt med Lommebogen og Blyanten i Haanden. Stokken —

det er altid en Krogstok — hænger over venstre Haandled, højre Haand griber et lille Tag tæt ved Dyrets Halsrod, hvad der faar Dyret til at fare sammen, saa glider Haanden dvælende

hen over Dyrets Flanker, og saa — ja, saa pranges der. Betænk-somme Blikke fra Køber og Sælger, nogle dæmpede Ord, en kort Udregning i Lommebogen, endnu nogle kritiske Blikke over den røde eller den brogede, indtil man omsider naar til Enighed om Prisen: Saa og saa mange Rigsdaler (man regner paa

Kvægtorvet kun i Rigsdaler), og Akkorden er sluttet! Hænderne mødes til det obligate Haandslag, omfatter hinanden med et lille diskret Klask (man er aldrig støjende

En af Kalvebaasene paa Kvægtorvet.

paa Kvægtorvet) og Kreaturtrækkeren, der længe interesseret har fulgt Scenen, nærmer sig.

Disse Kreaturtækkere er en mærkelig Race. Synderlig fine ser de ikke ud, og for de fleste er en eller flere „Runde“ eller

Der slagtes i et af de store Slagtehus.

høje Snapse næppe noget ubekendt Begreb. De har i deres Ydre en mærkelig Blanding af Robusthed og Godmodighed og er sikkert gennemgaaende brave Folk. Som Regel behandler de Dyrene godt, men det er maaske ogsaa i dette Tilfælde undertiden Hensynet til „Varen“, der gør sig gældende. Der hersker streng Orden indenfor deres Laug. Deres Autorisation — thi en saadan kræves — faar de paa Politikontoret, et Skilt, som skal betales, og er det af en eller anden Grund „deponeret“, faar de ikke foreløbig Lov til at trække med Kreaturerne.

Det vilde være en Uret mod dem, der har Autorisationen i Orden, og slikt taales ikke. Den kæmpestore og joviale Politibetjent er straks parat til at skride ind. „De har ikke noget at gøre her

i Dag, Jens Slingerup“, siger han med brøsig Embedsstemme, og føjer saa godmodig til: „De véd jo godt, De ikke har Skiltet“.

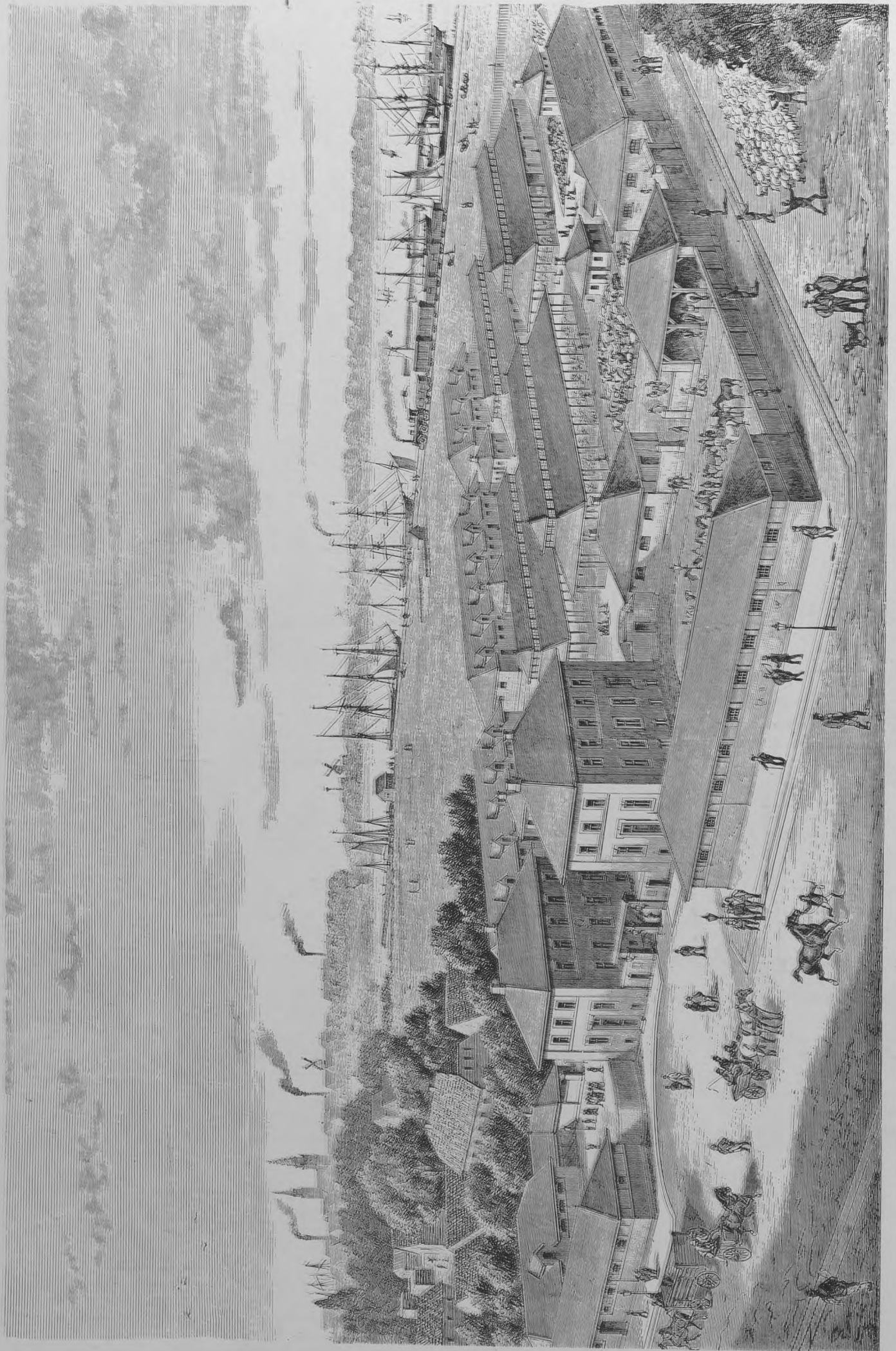
Trækkeren skutter sig. „Ja, se nu at gaa“, lyder det igen barsk og bestemt, og saa kommer der igen et Par velvilligt forklarende Ord. Saadan gaar Turen ud af Hallen og op gennem Gaarden, til Trækkeren er ude paa Boulevarden, skuffet i Haabet om den Dag at tjene til Finkerne eller Skibslabskovsen. En brillant Karl den Betjent, havde jeg ikke frygtet for at krænke Politiets Værdighed, havde jeg inviteret ham paa

Den sidste Malkning forinden Slagtningen.

„en Rund“ i Restauranten. Det vilde have glædet mig at se ham stryge Ølskummet af Overskægget.

* * *

Traktørstedet Enighedsværn:
Christians Kirken,
Vor Frelasers Kirke.

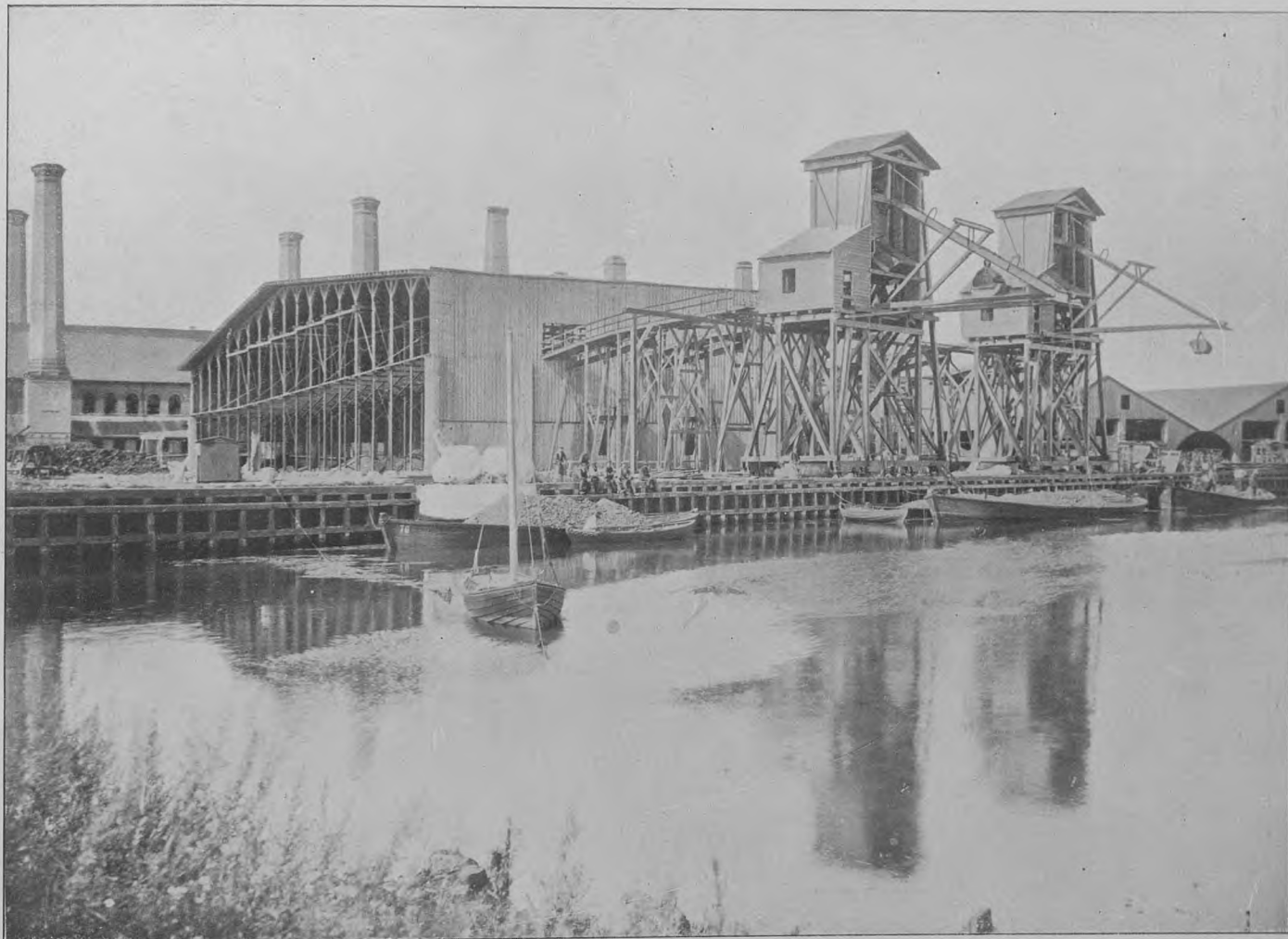
„Københavns nye Kveegtorv“ 1879.

Kalvebodstrand.

Mens Handelen gaar videre i Hallen, hvor der i Baggrunden er en Række Kontorer for Slagtere og Kommissionærer, og mens de solgte Dyr føres ned ad den lange Gade bag Hallen mellem Faarefoldene og Kalvestaldene og videre gennem den Snevring, der bærer det uhyggeligt klingende Navn „Dødens Port“, gennem hvilken de firbenede Skabninger vandrer til Slagtehallerne for ingensinde at vende levende tilbage, aflægger vi et Besøg i „Kvægtorvets Restaurant“. Man maa ikke her tænke sig noget i Retning af Bristol eller Paladshotellets Restaurant. Kvægtorvets Restaurant er noget ganske for sig selv, og paa sin Vis ingenlunde noget ringere. Der behøver man ikke at være i Kjole eller Smoking, ikke engang Manchetter er nødvendige, man har sin Kittel paa og kommer nede fra Øksnehallen maaske endog i sine Træsko. Men Lokalet er rummeligt, om end ikke særlig lyst (skønt det har Vinduer til alle fire Verdenhjørner), og Serveringen er hurtig og god. Kunderne har ikke altid Stunder til at vente; der er Kreaturer, der skal afsendes, eller

gøres, mens Frokosten fortæres. De tætte Skikkelser synes ikke at have noget særligt Præg ud over Skikkelsens Kraft og de friske, rødmussede Ansigter. Der er en Ro og Sikkerhed over de allerfleste, der vækker Formodningen om, at Tegnebogen er saa velfyldt, at de i enhver Henseende føler sig paa den sikre Side af Tilværelsen. Under smaa rappe Bemærkninger fortæres Maden sammen med et Glas Øl og en Snaps. Kan hændt, at den sidste Sauce føres til Munden med Kniven, og kanske ogsaa et Andelaar tages med Fingrene, vendes i Sauce og gnaves med stærke Tænder. Men det er jo altsammen den selvfølgeligste Sag: Man sidder her for at stille sin Sult og ikke for at agere. Saa tændes Cigarerne, Kaffen skylles ned, man griber sin Hat, hvis man da ikke har den paa, og saa gaar Vejen igen til Hallen for at handle videre, eller til Slagtehallerne for at tilse Svendene ved deres Arbejde.

* * *

Vestre Gasværk i 1890'erne.

I Forgrunden Pramhavnen, bag denne ses Værkets første Kullosningskraner. Der er siden foretaget store Opfyldninger i Kalvebodstrand, hvorfor Kullosningen nu foregaar langt fra Værket, og Kullene føres ad Kabelbaner til Gasværket.

andre, der skal slagtes. Man kommer her overhovedet ikke for at slaa Tiden ihjel, man kommer her for at spise. Og det gør man med Velbehag. Det er gennemgaaende Folk med Appetit, der søger herind, og Maden er fortrinlig. Det er ikke Hummer en Bellevue eller Lammeryg Renaissance, der serveres her, men gode borgerlige Retter, som stegt Aal, Gaasesteg med Rødkaal og saa Kød — Kød af Lam, Kalv eller Okse, enkelt og udmærket tilberedt. Gæsterne er jo alle Kendere, og næppe noget Sted faar man bedre Kød serveret. En Specialitet er Oksebryst. Ikke faar man en afsnittet Stump serveret paa et bulet Pletfad, nej, en forsvarlig Luns fedt og saftigt Oksebryst serveret i en stor, dyb Tallerken kraftig Suppe med store Stykker Gulerødder, Sellerier eller Purre. Dertil 3 Stykker Surbrød med Smør, det hører med til Retten, og Smørret ligger som tykke Snedriver toppet hen over Brødet. Jo, d'Herrer Slagtere véd, hvorledes det skal være!

Morsomt er det at deltage i en saadan Frokost. Rundt om summer det ganske stilfærdigt af Samtale, de sidste Handler af-

Det er i Slagtehallerne — Københavns offentlige Slagtehus — at al Slagtning foregaar, og hen paa Eftermiddagen udfolder der sig her en travl Virksomhed. Hver Slagter har sit Stade i de rummelige Lokaler, hvor Ventilationen er udmærket, og det fliselagte Gulv til enhver Tid kan overspules med Vand. Særlig mange Redskaber finder man ikke derinde; en Ring i Gulvet til at binde Dyret ved, en Buk til at lægge Kalve og Faar op paa, og Vinder til at hejse de slagtede Kroppe op er omtrent alt, hvad der skal til. Slagtningerne finder som sagt Sted om Torsdagen. Kalvene, der kommer fra en særlig Salgsstald, der ligger lige bag den store Øksnehal og lige overfor de overdækkede Folde, hvor om Sommeren Lam og Faar afventer deres Skæbne, slagtes oftest tidlig paa Dagen, undertiden allerede om Onsdagen. Den fremmede, som for første Gang aflægger Besøg i Slagtehallerne, vil vel nok føle en vis Uhygge ved de uvante Omgivelser og det blodige Haandværk, som her øves. Men som alt sagt kan Slagtningen næppe foregaa paa læmpeligere Vis. Det bedøvende Kølleslag falder lynsart og

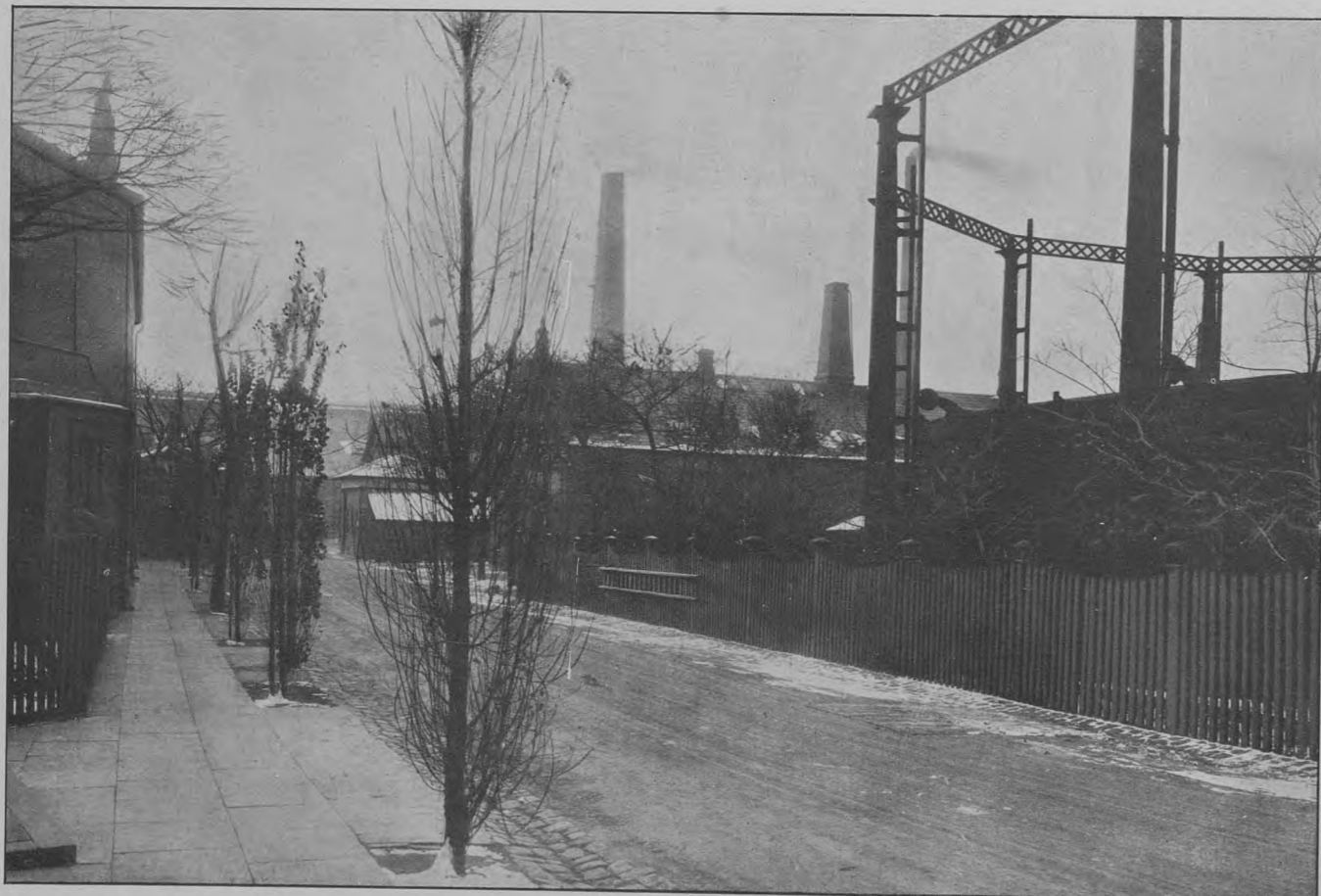

Fot. „Før og Nu“.
Restaurations.
Administrationsbygning.

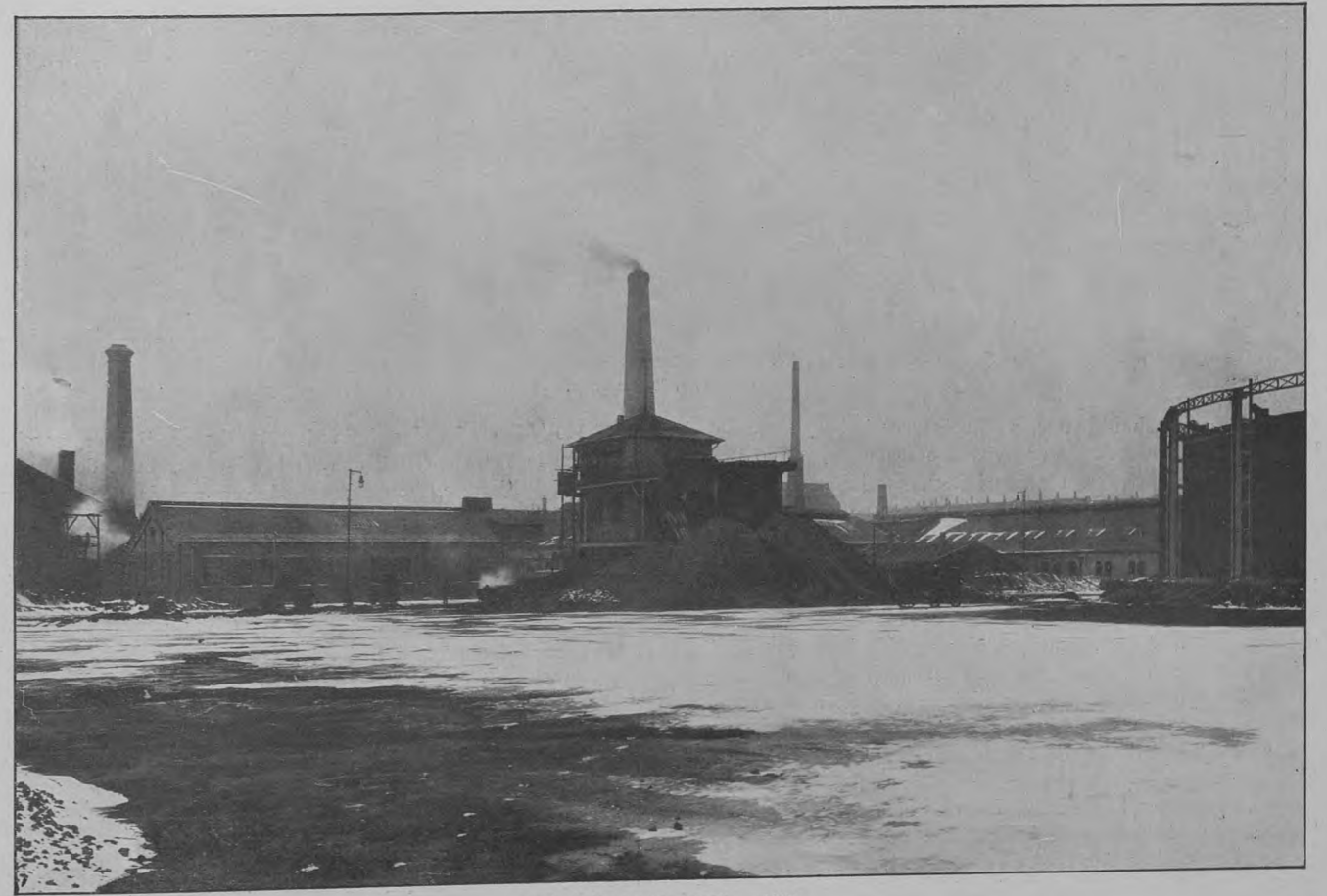

Udsigt over Kvægtorvet, 1919, fotograferet fra en Ejendom paa Halmtorvet.
Inspektørbolig.

Slagtehusene.

Fot. „Før og Nu“.
Indkørselen til Vestre Gasværk — 1919 — set fra Halmtorvet.

Fot. „Før og Nu“.
Parti af Vestre Gasværk — 1919.
T. h. en af Værkets 8 Gasbeholdere; midt i Billedet ses Koksknuseværket og t. v. Kulhuset.

sikkert, og det hele foregaar saa hurtigt, at der næppe kan tales om nogen Lidelse for Dyret. Naar Dyret er dødt, begynder Flaanningen. Kroppen hejses i Vejret ved Bagbenene, Indvoldene fjærnes, og den fagmæssige Tildannelse af Kroppen skrider frem. Nyretællen skæres til med lange, raske Snit; dette kaldes, at Dyret bliver „begavet“, en Betegnelse, som nok kan give Anledning til en vittig Bemærkning. Blodet samles ved Slagtingen i Bakker og anvendes dels til Blodfoder og dels til Menneskeføde. I sidste Tilfælde anvendes hvide emaillerede Bakker, og Blodet hældes straks i Transportspande og omrøres, for at det ikke skal stivne. Disse Spande er forsynede med Numre, og et tilsvarende Nummer hæftes straks paa Dyrets Krop, for at Blodet senere kan blive kasseret, om det ved Kontrollen skulde vise sig, at Dyret har fejlet noget.

Rundt mellem de slagtede Dyr færdes Slagtersvendene og de større Lærlinge, ivrigt beskæftigede med Arbejdet. Der er tidt

inden de unge Udøvere af Faget faar Lov at tage Del i Slagtingen, maa de øve sig paa en Maskine — noget lignende som „Tyrehovederne“ paa Dyrehavsbakken — og paa disse maa de dokumentere deres Sikkerhed og Kraft. En Viser og en inddelt Skala angiver Resultatet.

Den udstrakte Virksomhed, der udfoldes i Københavns offentlige Slagtehuse, maales maaske bedst ved at oplyse, at der i Aaret 1909—10 slagtedes 61,511 Øksne, 75,188 Kalve, 62,534 Faar og Lam foruden godt en halv Snes Tusind Svin og Heste. Heraf gik dog til Eksport 9,334 Øksne samt nogle faa hundrede Kalve, Faar og Svin. Men alligevel er det en betydelig Kød-mængde til Byens eget Forbrug, og dertil maa endnu regnes det Kød, der indføres til Byen i slagtet Tilstand, men som passerer Kvægtorvets Kontrolstation. Det var i Aaret 1909—10: 5,191 Øksne, 41,049 Kalve, 34,000 Faar og Lam samt nøjagtig

Vesterbrogade Nr. 48, Hj. af Bagerstræde, Aar 1899, nedbrudt 1900.
T. v. Bagerstræde.

mange Dyr, der skal slagtes, og Butikerne skal ogsaa passes derhjemme. Gennemgaaende er Svendene raske unge Mænd, mange med udadelig Skilning, og hos ikke faa stikker den skinnende Knækflip op over Kitlens Halslinning. De fleste er nemlig i Overtrækstøj eller Lærredsdragt, noget Slagtehusets Ledelse sætter Pris paa. Der er derfor indrettet særlige Omklædningslokaler, hvor det „civile Tøj“ kan lægges, eller Overtrækket tages paa, og i Forbindelse dermed er der baade Vaskekummer og Brusebade. I det hele taget skorter det ikke paa Renlighed i de offentlige Slagtehuse, og saadanne gammeldags Uvaner som at Slagteren holder sin Kniv mellem Tænderne, medens han med Hænderne udtager Indvoldene, taales ikke.

Foruden Faar, Lam, Kalve, Øksner og Svin — af de sidste slagtes der dog ikke mange — slagtes der ogsaa Heste i Slagtehusene. Det sker i et særligt Lokale, men foregaar ganske som Slagtingen af Øksner, og heller ikke ved Hestslagtingen anvendes der særlige Apparater, Slagtemasker, Patroner eller lignende. Det har ved Praksis vist sig, at den gammeldags Slagting er lige saa sikker og smertefri og dertil hurtigere. For-

206,046½ Svin foruden henvend 2000 Heste. Det er ganske imponerende Tal, og hertil maa endda lægges, hvad der forbruges af Vildt, Fjerkræ, indførte saltede og røgede Varer, derunder baade islandsk Lammekød, Hvalkød, den saakaldte Sarsafilet og formodentlig tillige Konserves som amerikanske Tunger. Man faar ikke netop Indtrykket af, at Københavnerne helt har forsaget „Kødets Lyst“ og svoret til Vegetarismens Fane.

I vor bakteriefjendske Tid har det Betydning, at Slagtehusenes sanitære Indretning, der tilvejebringer de ydre Sundhedsforhold, suppleres med en minutiøs Kontrol, der ganske bogstavelig gransker hvert enkelt Dyrs Hjærte og Nyre. En Stab af Dyr-læger undersøger nøje hvert eneste Dyr, dets Kirtler og andre Organer snittes igennem, og selv den mindste og tilsyneladende uskyldigste Tuberkelbacil bliver straks attraperet. En rigtig „Tuberkelko“ ser frygtelig ud indvendig, og den kan selv en ukyndig dømme til sporenstregs at ende paa Destruktionsanstalten, men Tuberkulosen kan ogsaa findes i saa ringe en Begyndelse eller i saa ganske enkelte Organer, at man skal være „sagkyndig“ for at opdage, at der er noget mistænkeligt. Ak! hvor mange

saadanne Dyr er ikke tidligere i god Tro spist i rød og blodig Tilstand som udmærket Kød, forinden vi fik Kontrollen. Men Kontrollen kender ikke til Naade. Øjeblikkelig sætter den sort Stempel paa, naar Kødet ikke er helt sundt, saa maa Folk se at vare sig og anvende forsvarlig Kogning og Stegning. Som nævnt udstrækker Kontrollen sig ogsaa til Blodet, der anvendes til Menneskeføde, idet der ved et Nummer paa Spanden, det opsamles i, angives, fra hvilket Dyr Blodet stammer. Først naar

tale den her. Der er stillet en stor Sal og to mindre til Raadighed for Undersøgelsen foruden Laboratorium og andre nødvendige Lokaler, og under Overdyrlægens Kontrol, arbejder to Dyr læger og en hel Stab af unge Damer. Salene er højt op paa Væggen beklædte med glacerede Fliser. Damerne er iførte hvide Overtræk, og der er rigeligt med Skyllerum og Vaskekummer. Skulde det derfor hælde, at en Trikin skulde forville sig derop, vil den ikke komme til at føre nogen „svinagtig“ Tilværelse

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti — 1919 — som paa Billedet ligeoverfor.

Dyret er undersøgt og befundet sundt, hvad der ikke kan ske straks, frigives Blodet. En saadan Kontrol har København Æren af at være ene om i hele Europa.

Kontrollen er saaledes virksom paa alle Punkter, hvor Faren truer, thi det siger sig selv, at almindelige sygelige Dannelser og Destruktioner i Dyrene heller ikke faar Lov at passere. Til Kontrollen er der nu i den senere Tid tillige kommet den særlige Undersøgelse for Trikiner hos Svin. Den foregaar hovedsagelig i Flæskehallen, men da denne hører ind under ganske samme Ledelse som den øvrige Kødkontrol, skal vi om-

længere, og endnu mindre kunne vente at slippe levende ud i Verden igen. Undersøgelsen indledes ved „Prøvetagere“, Mænd, der af hvert Svin og hvert Stykke Kød udtager nødstore Prøver paa bestemte Steder. I nummererede Blikdaaser, hvis Nummer svarer til Svinets, gaar Prøverne op til Journalføreren, som registrerer og protokollerer dem, og saa først fordeles de blandt Damerne. Der tages „Snit“ af dem, og disse klemmes ud mellem tykke Glasplader, der lægges under Mikroskopet. Saa gaar Jagten løs, men endnu har „Paradepladsen“ som sagt ikke kunnet opvise noget Udbytte, skønt Jagten saa-

Vesterbrogade Nr. 50, Hj. af Bagerstræde, set fra Vesterbros Torv, Aar 1880.

T. h. Bagerstræde. Den gamle Ejendom, som gennem Størstedelen af det 19. Aarhundrede havde været benyttet som Bagergaard, blev nedbrudt Aar 1882.

Parti af Vesterbrogade i 1870'erne.

T. h. Bagerstræde og t. v. Hj. af Vesterbros Torv forinden Ombygningen.

mænd drives ivrigt nok. For at Damerne ikke skal forsømme deres Pligt, kontrollerer Dyrlægerne jævnlig Damernes Under-søgelsler, men man er snedigere endnu med Kontrollen. Lejlighedsvis putter man Trikiner i en Prøve, for at Damerne ikke skal blive for tillidsfulde, og udviser den Journal, som Damerne skal føre, ikke, at Vedkommende har fundet Dyret, maa hun være belavet paa det værste. Til Gengæld belønnes Indfangning af Dyrene med Præmier. Mere sikker kan en Kontrol vel ikke blive, og saa sikres den yderligere derved, at Damerne inden Ansættelsen maa underkaste sig baade en praktisk og en teoretisk Prøve.

* * *

Vi slap Kødet ved Kontrollen i Slagtehusene. Naar denne er til Ende, gaar Kødet til Kølerummene. De skriver sig fra Slagtehusenes første Anlæg, og da Tekniken har gjort betydelige Fremskridt siden den Tid, staar de — selv om de i og for sig er rig-

At et saadant barberet Hoved har tabt Mælet, er en given Sag, men er Ørerne ogsaa „gaaet af“, har Kalvens Sundhed ikke været tilfredsstillende. Ethvert Hoved af en sortstemplet Kalv bliver nemlig taget i Ørerne af Kontrollen, og Ørerne bliver ubønhørligt skaarret bort, inden Hovedet faar Lov at tilbyde sig til forloren Skildpadde. Dette til Underretning for ærede Husmødre.

Som en yderligere Illustration til de Hensyn, der tages for at holde al Smittefare borte, kan anføres, at indført Kvæg slagtes i et særligt Lokale, der ligger i Udkanten af Komplekset lige op til et Banespor. Det strejfer saaledes lige vore Slagtehus og føres bort med Banen, uden at være kommen i Berøring med de øvrige slagtede Dyr. Saa er der endog særligt Slagtehus for tilskadekomne Dyr. Man ser altsaa, hvor omsorgsfuldt Anlægget er indrettet.

* * *

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti — 1919 — som nederst paa foregaaende Side.

tig gode — ikke fuldt paa Højde med de Kølerum, der findes i Flæskehallen.

Kølerummene er delt i ca. 130 Celler, der er afgittræde ved Jernstænger; hver Slagter har sin Celle, hvortil kun han har Nøglerne, saa ingen anden kan aabne den undtagen Kølehusets Funktionærer. De har ganske vist ingen Nøgler til Lejerens Lukke, men kan ved en særlig Nøgle fjærne hele Laasemekanismen under Et, om det skulde være nødvendigt. Saadanne Tilfælde kan indtræffe ved, at Cellerne fyldes for meget, og Kødet hænges halvvarmt ind, saa at det tager Skade. Kølemaskinerne drives ligesom ogsaa Ventilatorerne fra det bagved liggende Kedelhus, der er forsynet med tre store Dampmaskiner. Herfra forsynes ogsaa Lokalerne med varmt Vand til Udskylning og til Skoldning.

Kalvehovederne skoldes og „barberes“ saaledes i et særskilt Lokale. Barberingen sker dog uden Kniv, men ved en kort Blikkegle, og under Kyndige Hænders Behandling bliver Kalvehovederne i en Haandevending til de soignerede Fysiognomier, vi kan se ligge rundt i Slagterbutikernes Vinduer.

„Hvor der handles, der spildes“, lyder et gammelt Ord, men selv om dets Sandhed ikke helt kan bestrides, søger dog Nutiden at reducere denne Sandhed saa meget som mulig ved at bringe Spild og Svind ned til et Minimum. Dette økonomiske Princip følges ogsaa i Københavns Slagtehus. Vi har berørt, at Blodet af sunde Dyr under Kontrol anvendes til Menneskeføde, vel omtrent udelukkende som Blodpølser eller Blodbudding. Men dels kan ikke alt Blodet finde Anvendelse paa den Maade, og dels er der Blod, som ikke egner sig til Menneskeføde. Men det løber alligevel ikke altsammen i Kloaken. Inde paa Slagterhusets Grund findes et Anlæg til Fremstilling af Blodfoder, nærmest til Anvendelse for Svin. Blodet føres op i Bygningen og blandes med Melasse. Det ophedes derefter til 100 Grader og er altsaa ganske sterilt. Den pulveriserede Masse blandes derefter igen med en ny ringe Portion frisk Melasse, hvorved det fugtes noget og faar en lidt sammenklumpende Konsistens. Foderet har en ret behagelig sødlig Lugt, og man kan godt tænke sig, at en velnæret Dame eller Herre af Svinelægten kan betragte det som en tiltalende Afveksling paa den daglige Menu.

Selv Heste, der ellers har Modbydelighed for Blod, æder det gerne, naar de først nogle Gange har smagt det. Det er Firmaet Beckett & Meyer, der driver denne Fabrikation.

Heller ikke Talgen, der skræbes af Indvolde eller paa anden Maade fremkommer, gaar tabt. Den gaar til Talgsmelteriet, og ved Smeltning og Rensning fremkommer der et Produkt, som navnlig finder Anvendelse i Sæbefabrikationen.

Blandt det Affald, som fremkommer, er ogsaa Mælk, hvad maaske kun faa aner. Hver Gang Kreaturerne samles her til deres sidste Møde, kan der malkes henved 1000 Potter Mælk. Det er nødvendigt at malke Dyrene, men det vilde jo være uforvarsomt at sælge den Mælk til Menneskeføde, da Malkningen naturligvis ikke kan foregaa under de bedste Forhold, og man endnu mindre paa Forhaand kan udsondre Mælken af syge Dyr. Man har derfor aldrig solgt den til Ernæring af Mennesker, men selv om man tidligere tilsatte et eller andet Stof og solgte den til Svineæde, havde man dog ikke nogen absolut Garanti for, at

ellers vilde gaa tabt, men Prisen, Kødet sælges til, er saa lav, at der næppe for Kommunen kan være nogen Indtægt forbundet dermed. Det er Kød af syge Dyr, som anvendes, Dyr som vel er syge, men som efter forsvarlig Kogning ikke er sundhedsfarlige.

Denne Kogning foregaaer under betryggende Kontrol i to store Kedler af særlig Konstruktion, en til Kogning af Oksekød og en til Afsmeltning af Svinefedt. Afsmeltningen foregaaer under $\frac{1}{2}$ Atmosfæres Tryk og Kogningen under et Damptryk, der holder Temperaturen oppe paa 100 Grader. Elektriske Termometre angiver hele Tiden Temperaturen, og ved Kogningen reguleres den tilstedeværende Væskemængde ved Hjælp af en særlig Kedel, saaledes at Kødet ikke bliver udkogt og smagløst. Mange Ubedullede har nydt godt af denne Foranstaltning, men selv ved Uddelingen har man maattet anvende Kontrol og nedsætte Portionens Størrelse, saaledes at man var sikker paa, at det virkelige kom den enkelte trængende tilgode, og at der ikke blev drevet Forretning med Kødet.

Vesterbros Morskabstheater (se Teksten Side 215—225).

den ikke blev anvendt til andet Brug. Nu har man imidlertid fundet en Løsning. Man steriliserer Mælken — naturligvis — og tilsætter den Hæmoxin eller Blodfarve. Man opnaar derved at give den et saadant Udseende, at den bliver ganske uskikket til Menneskeføde under enhver som helst Form, samtidig med at Svinene dog kan æde den.

Af de øvrige „Biprodukter“ kan i denne Forbindelse omtales Nyrerne. Der sælges naturligvis mange Nyre i København, men alle kan de ikke finde Afsætning. De gaar til England i frossen Tilstand og anvendes som Grundlag for Fabrikationen af „Engelsk Sauce“. Mon nogen tænker sig, at naar man krydrer sin Mad med „Ægte Worcestershire Sauce“, gør man Bekendtskab med en hjemvendende dansk Oksenyre. Ja, Kredsløbet kan være vidunderligt! Shakespeare lader Hamlet filosofere over en Stodders Rejse gennem en Kejsers Tarme: Paa samme Vis gaar Blodfoderet i Svinene, og de igen i os, og de solide danske Nyre vender tilbage som et kultiveret Verdensprodukt!

Endnu en Ting er der Grund til at nævne fra Kvægtorvets Omraade. Det er Kød kogningen. Den er jo mindre en Indtægtskilde for Kvægtorvet end en Art filantropisk Indretning. Ganske vist kommer derved en Del Kød til Anvendelse, som

Tilbage af Kvægtorvets Afdelinger staar nu — foruden Destruktionsanstalten — kun Flæskehallen, der er beliggende ved den ny Godsbanegaard og ved Jernbanespor staar i direkte Forbindelse med denne.

Mange vil kende den af Udseende, og nogle vil maaske have undret sig over, at dens mest anselige Facade med Hovedindgangen, over hvilken Københavns Vaaben er anbragt, vender bort fra Byen. Det er nemlig Hovedindgangen, der væsentligst benyttes af de ankommende slagtede Svinekropper, som derved forhaabentlig faar et godt Indtryk ved Ankomsten. Dette forringes ikke, naar Strømmen af de „Tilrejsende“ glider ind i Hallen. De ophænges nemlig paa Perronen paa stærke Jernkroge, der ad en sindrigt konstrueret Rørbane glider gennem Vestibulen med de smukke polerede Granitøjler og ind til deres Plads i den store komfortable Hal.

Svinekroppene kan dirigeres til ethvert som helst Punkt i Hallen og fra denne igen videre til Kølerummene. Vi har tidligere haft Lejlighed til at omtale Flæskehallens Indretning og skal kun minde om, at i Facadebygningen mod Banesporret findes Administrationslokalerne, Trikinundersøgelsen og andre nødvendige Lokaler. Selve Salgshallen ligger i Midten af Anlægget, og i den lavere Facadebygning op mod Byen findes Kølerummene

og Kølemaskinerne. Den store Hal er beregnet til at rumme 2000 Svin, og paa Torvedagene udfolder der sig om Morgenen et livligt Røre. Kommer man oppe fra Byen ser man paa denne Tid i den graa Morgen en Mængde Mennesker færdes ud og ind gennem den lille taarnprydede Portal i Kølehuset, og en hel Række Køretøjer holder langs Bygningens venstre Side under det udbyggede Glastag. Ud og ind ad Sidedørene til Hallen vrimler der Folk, og den ene Svinekrop læsses paa Vognene efter den anden.

Det er naturligvis kun de store Købere, der møder med Hest og Vogn, de mindre nøjes med Trækkevognen. Inde fra Hallen lyder en Summen af mange Stemmer. Varerne skal naturligvis beses fra alle Sider, og for at dette kan ske, er Krogen, hvori Svinekroppen hænger, drejelig om sin Akse. Hver Sælger har sin Afdeling, i Reglen mærket med Skilt med Navn, men der er ingen Afspærring mellem de enkelte Stadelpladser. Man bevæger sig frit mellem Hallens 220 Jernsøjler. Skønt Hallen er stærkt

plader til alle Sider, mægtige Hjul svinger lydlost rundt og smaa Skiver hvæser larmende af Sted. Med stor Tilfredsstillelse fremviser Køleanlæggets dygtige Leder alle de sindrige Kontrolapparater og Hjælpemidler, der findes, og forklarer utrættelig alle Enkeltheder, saa at man tilsidst er ganske hed i Hovedet af Tal og tekniske Finesser. Det gør derfor næsten godt at komme ind i et af Luftkamrene eller maaske var det en Luftkanal. Luften buldrede her af Sted med en Styrke og en Kuldegrad som en Vinterstorm omkring „Nationals Hjørne“, og det var lige ved, at Hatten var bleven ført bort. Det er denne Luft, som gaar op i de egentlige Kølerum og „svaler“ de lunkne Svinekropper. Vi har nu efter Evne ført vore Læsere saa temmelig rundt i alle Kødforsynings Afdelinger. Tilbage staar endnu kun et Besøg i Destruktionsanstalten. Her tilintetgøres alt sundhedsfarligt Kød, og ved den skaffes Sikkerhed for, at det ikke paa nogen Maade kommer ud blandt Publikum. I hele Kontrolsystemet er Destruktionsanstalten med andre Ord „Prikken over I'et“.

Fot. „Før og Nu“.

Vesterbrogade Nr. 58 og 60, som er opført paa Morskabstheatrets Grund.]

oplyst med elektrisk Lys saa længe Dagen ikke er klart brudt frem, ser man dog adskillige „Lygtemænd“ bevæge sig i Vrimlen. Det er de kontrollerende Dyrlæger, der med en elektrisk Lampe paa Brystet undersøger Kroppene og kaster Lys ind i de dunkleste Kroge af Dyret. Lamperne forsynes med Strøm fra Stikkontakter, der hænger ned fra Loftet og til en vis Grad kan disse Kontakter flyttes ved Hjælp af en Talje, der glider paa en Lednings-traad. Handelen drives „en gros“, men i en særlig Afdeling udskæres dog Kroppene af Opkøbere til de mindste Forbrugere.

Det er hovedsagelig Svin, der sælges, men man vil dog ogsaa finde Sælgere med Fjerkræ, Vildt og Æg og enkelte andre Ting.

Naar Handelen ved Ellevetiden om Formiddagen er afsluttet, og Varerne for største Delen spredt ud over Byen, er der dog næsten altid en Rest tilbage. Den gaar da til de to store Kølerum, der hver kan rumme 650 Svinekropper. Hele Køleanlægget, hvis Maskinkraft kommer fra underjordiske Rum, er yderst moderne og ganske udmærket indrettet. Færdes man i Maskinrummet, skinner det med blankt Metal og Porcellæns-

Langt ude ad Frederiksholms Teglværker til ligger Kommunens Destruktionsanstalt Særlig stor er den ikke, og maasikkert snart udvides, selv om den endnu har kunnet overkomme Arbejdet. Der er nemlig Dage, da den har maattet destruere ca. 25,000 Pund Kød, selv om der ogsaa er andre Dage, da Tallet er gaaet ned til 1000 Pund. Til Anstalten føres alt det Kød, der er uskikket til Menneskeføde, samt Kødet af selvdøde Dyr, hvad enten det skrives sig fra Slagtehusene, Landbohøjskolen eller fra Politiets Virksomhed. Anstalten omfatter en lille Samling Bygninger og Oplagsskure samt Kontorer, grupperet om selve Destruktionshuset. Til dette føres Kødet i særlige Vogne inde fra Byen og hejses fra disse op paa første Sal i Bygningen. Det samles her paa et Flisegulv for saa at fyldes i Anstaltens fem Kedler, der rager et lille Stykke op over Gulvet, men iøvrigt strækker sig ned i Bygningens nederste Etage. Hver Kedel kan rumme 1800 Pd. Kød. I fem Timer koges Kødet med Tilgang af Damp under et Tryk af 90 Pd., idet man dog efter de første 3 Timers Forløb aftapper „Suppen“, der pumpes over i to særlige Jernbeholdere. Naar Indholdet af Kedlerne er

kogt færdigt og damptørret, er selv de største Knogler saa skøre, at de springer som Glas, blot man slaar paa dem med en Stok; det er derfor en let Sag at formale dem. Efter at dette er sket, danner hele Massen et brunrødt Pulver, der anvendes til Fabrikation af Foder, navnlig til Høns.

maade til at udskille Fedtet i ren Tilstand af Emulsionen, indvinder man nu gennemsnitlig 16,000 Pd. Fedt maanedlig. Det sælges i Foustager til Sæbefabrikkerne og repræsenterer en Værdi af omtrent 4000 Kr. Man skulde tænke sig, at en saadan Anstalt, hvor alle Arter af Aadsler modtages, maatte

Vesterbroes nye Theater.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse.

Søndagen den 29de Mai 1842 Kl. 7,

vil
det franske Skuespiller = Selskab

have den Ære at give

Le jeune mari,

(Den unge Egtemand.)

Comédie en trois actes du théâtre français par Mrs. Mazères et Empis.

Personnages.

Le chevalier de Beaufort.....	Mr. Réal.
Mr. Duperrier, receveur général	" Pic Durussel.
Surville, chef de Bataillon	" Poligny.
John, valet du chevalier.....	" Deschamps.
Mad. de Beaufort	Mad. Provence.
Mad. Delby, sa cousine	Réal.
Clara, nièce de Mad. de Beaufort	Mlle. Mathilde.

Derefter

Galopin industriel.

Scene-chansonnette executée et chantée par St. Ys.

Lil Slutning:

Le commis et la grisette,

Comédié Vaudeville en un acte de Mrs. Guizot et Paul de Roch.

Personnages.

Robineau	Mr. Adalbert.
Carafon	" Deschamps.
Filine, grisette	Mlle. St. Ys.
Manette, jeune blanchisseuse	" Mathilde.

Billetter erholdes hos dHr. Conditorer Gianelli, Kongens Nytorv Nr. 6 og 7, og Pedrin, Nytorv Nr. 89, samt Forestillingsdagen i Billetcontoirret fra Kl. 11 til 1, og fra Kl. 5 til Forestillingsens Begyndelse. Priserne ere: Loger og Nummer-Parquet 6 Rk., Parquet 4 Rk., anden Plads 3 Rk.; til Parquet og anden Plads betales for Børn under 10 Aar det Halve. Indgangen aabnes Kl. 6; Forestillingen er forbi omtrent Kl. 10.

Pb. Petteletti.

Trykt i det Kongelige Bogtrykkeri.

Plakat fra „Vesterbroes nye Theater“ (ved Tivoli) d. 29. Maj 1842.

„Suppen“, den afkogte Vædske, henstaar i Beholderne til næste Dag. En Del af Fedtet kan da aftappes, men en stor Del af det er saaledes paavirket af Vædskens andre Stoffer, at det danner en flødelignende Masse. Denne blev tidligere kasseret, men efter at Anstaltens Leder, Forvalter Friis, har udtænkt en Fremgangs-

være frygtelig uhumsk og grislet, men det er saare langt fra at være Tilfældet. Ganske vist dufter den Damp, der strømmer ud af Kogekedlerne ikke netop som Roser. Lugten er rent ud sagt afskyelig — men det er ogsaa det eneste ubehagelige Indtryk, man faar ved at besøge Anstalten. Den strengeste Renlig-

Moerskabstheatret paa Vesterbro.
 Søndagen den 1te Januar 1843, Kl. 6, give Undertegnede
En stor Forestilling i 7 Acter.

Første Akt.
La Voltige,

udføres af Hr. Dahl saavel med som uden Strabater og som ender med
tourbillon diabolique.

Anden Akt.

Plastiske Billeder
 efter de bekendteste Kobberer af „Figaro“,
 arrangeret af A. Price.

1. Hr. Brast og Bedemanden, af Dhr. A. Luin og Georg.
2. Romerske Børn, af Juliette og Carl Price.
3. Vige-Nanet, af Adolph og Flora Price.
4. Befrielsen, af Adolph og Flora Price.
5. Landsbye-Skolen, af Hr. A. Luin og Børnene Price.
6. Den neapolitaniske Familie, af Hr. Kuhn og Mad. Rosa Price.

NB. Dækket falder imellem hvert Nummer.

Tredie Akt.

Engelske Grupperinger,

udføres af Dhr. Westerblaae, Dahl og Busholm.

Fjerde Akt.

Harlequin Skelet eller Pierros Forstrækkelser,
 (Harlequin squelette ou Les epouvantes de Pierro)

comist Pantomime i 1 Act af Casorti.

Personerne:

En Troldmand	Hr. Alexander.	Columbine	Hr. C. Petteletti.
Saksander	— Reforsty.	Doctoren	Hr. Kuhn.
Harlequin	— Westerblaae.	En Djævel	Theodor Price.
Pierro	A. Price.		

Femte Akt.

Divertissement,

bestaaende af:

Mazurka,

danstes af Damerne Rosa og Flora Price.

National Kosakdands,

danstes af Julius og Sophie Price.

Sjette og syvende Akt.

Paa Forlangende:

Hververen

eller **De tre feige Elskere ved det natlige Stevne,**
 (Le recruteur ou Les trois amants poltrons a les rendezvous nocturnes)

comist Pantomime i 2 Acter af Casorti.

Personerne:

Saksander	J. Price.	Pierro	A. Price.
Columbine	Mad. Rosa Price.	En Petitmaitre	Hr. Kuhn.
Elisa,) hendes Venindet	— Flora Price.	En Officier	— Gerke.
Emilie,)	Hr. Petteletti.	En Bonde	— Petersen.
Harlequin	Hr. Westerblaae.	Soldater	

Første Pladsloge à 5 Mk. Anden Pladsloge à 3 Mk. Første Plads à 3 Mk. Anden Plads à 2 Mk.
 Børn under 10 Aar betale til første og anden Plads det Halve.

Billetter taaes paa Forestillingsdagen i Billet-Contoiret paa Pladsen, om Formiddagen fra Kl. 11 til 1, og fra Kl. 5 til Forestillingens Begyndelse, og gjælde kun for den Dag de ere tagne. — Penges gives ikke tilbage. — Der tilstedes ingen Adgang paa Theatret. — Til Publicums Bequemmelighed kunne Billetter bekommes hos Hr. Conditor W. Truelsen, (Avis Efterfølger) Hjørnet af Pilestrædet og Klareboderne, til Kl. 3 Eftermiddag.

Indgangen aabnes Kl. 5. — Forbi omtrent Kl. 9.

Brødrene Price.

Plakat fra „Morskabstheatret paa Vesterbro“ d. 1. Januar 1843.

hed er gennemført overalt, og man kan, om det skal være, gerne færdes derude med Laksko og tage paa Genstandene med hvide Handsker. Til Anstalten hører et „Slagteri“ propert og med hvide Fliser paa Væggene, hvor Dyrekroppene om fornødent skæres i Stykker, og et Obduktionsrum, hvor enhver Dyrlæge

kan obducere sine „Patienter“ efter at hans Behandling har ført dem til deres sidste Maal. Det er mange Dyr, hvis Endemaal Anstalten er.

Destruktionsanstalten er saaledes Slutstenen i Kommunens vel overvejede og omhyggeligt ledede Kødkontrol.

Vesterbro Nr. 28 (senere Vesterbrogade 62) Aar 1855.

Sundhedspolitiet eksisterede aabenbart ikke paa det Tidspunkt. Slagtermester Rasmus Løvenskjold Møller skiltes med sine slagtede Lam paa Ejendommens Port samt paa Indgangsdøren til den alt andet end propre „Jern-, Been- og Kludehandel“. Den med Sten brolagte Gade synes at være belagt med et temmelig tykt Lag Gødning m. m.

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti — 1919 — som paa ovenstaaende Billed.

Hj. af Vesterbrogade og Dannebrogsgade, Aar 1880.
T. v. Den kgl. Skydebanes Restaurationsbygning.

Sjælen i hele dette store og samfundsnyttige Foretagende er Inspektør Axel Hansen, som samtidig med Kvægtorvet's Aabning tiltraadte Stillingen som Fuldmægtig og Kasserer. Da Slagtehusene kom til i 1876, avancerede han til Viceinspektør for ende-

lig at naa frem til den øverste Stilling ved denne kommunale Institution: Inspektørposten. I sin 40-aarige Virksomhed har Hr. Hansen vundet den største Anerkendelse hos det store og til Tider ret vanskelige Folkefærd, som til daglig færdes paa Kvægtorvet.

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti — 1919 — som paa ovenstaaende Billed.

Vestre Gasværk.

Sin første Gadebelysning fik København i 1681 for, som det udtrykkelig bemærkedes „at hindre den Røven og Overlast, som slemme Mennesker tilforn ved Aftenstid og Nattetid plejede at øve“.

I 1679 foreslog Johan Huusmann, at der skulde opsættes 500 Lygter i Byen og oprettes et fast Vægterkorps til deres Pasning. Tanken vandt strax Tilslutning, og der nedsattes efter Sædvane en Kommission, som skulde tage den under Overvejelse. Ogsaa Magistratens Betænkning blev indhentet og der blev i Oktober 1680 foretaget en praktisk Prøve i Højbrostræde, gennem hele Købmagergade og ved Stranden paa Strækningen fra Naboløs til Holmens Bro. Forsøget maa være faldet heldigt ud, thi den 25. Juni 1681 udkom Forordningen om Gadelygter, der senere suppleredes ved Forordningen af 26. Juli 1683.

gelsk Glas, og hvor man fandt det hensigtsmæssigt, anbragtes der Reflektorer bagved Flammerne.

I 1794 var Lygternes Antal steget til 1443 og i Midten af 19. Aarhundrede til ca. 1800.

Først i 1857 maatte Tranlamperne vige for Gassen, der tændtes første Gang $\frac{1}{12}$ 1857, efter at flere af vore Provinsbyer var gaaede i Spidsen.

Kommunens første kommunale Gasværk, det nuværende „Vestre Gasværk“ anlagdes i Aarene 1855—57 paa Vesterbro ved Kalvebodstrand for en samlet Bekostning af 1,904,547 Kr. I dette Beløb er indbefattet de oprindelige Byledninger og Lygter samt det fælles for Gas- og Vandledninger under Havnen fra Gl. Holm til Christianshavn førende Tunnelanlæg.

Den Plads, hvorpaa Gasværket oprindeligt anlagdes, udgjorde ca. 50,500 □ Alen foruden en ca. 8000 □ Alen stor Præmhavn,

Vesterbrogade Nr. 63. — Dannebrogsgade Nr. 2, Aar 1885.

Lygterne, der var forfærdigede af Kobber, og i hvilke der indtil 1683 brændtes Olie, og derefter islandsk Havkalvstran, blev anbragt paa malede Stolper og der var sat en Straf af 3 Aars Arbejde i Jern paa Bremerholm for at beskadige dem. De blev tændte Sommer og Vinter ved Solnedgang, naar Maanen ikke var oppe, „uden paa de Tider om Sommeren, naar fast ingen Nat er, nemlig fra 1ste Mai til 30te August“, og slukkedes atter ved Solopgang. I Ildebrandstilfælde skulde de dog ogsaa tændes, naar Maanen var paa Himlen, saasnart Klokkerne begyndte at klemte.

I 1714 indførtes den Forandring, at Lygterne ogsaa skulde tændes de Aftener og Nætter, da Taage og Sne eller Regn hindrede Maanens Skin i at trænge igennem, med andre Ord, det saakaldte Magistrats-Maaneskin blev afskaffet.

Lygternes Antal steg ogsaa, omend kun langsomt, indtil Struensee i 1771 ved en Kabinetsordre befalede at Gadernes Belysning skulde forbedres, hvilket skete saa grundigt, at der paa engang opsattes 309 nye Lygter, hvorved Antallet steg til 1175. Samtidig blev alle de gamle Lygter forsynede med en-

men Arealet har i den forløbne Aarrække ved Indkøb af Grunde, Opfyldninger og Reguleringer faaet ganske betydelige Udvidelser. Allerede i Aarene 1858—59 paabegyndtes Opfyldningen i Kalvebodstrand, og denne fortsattes indtil Anlægget af den saakaldte Gasværkshavn i 1876 var afsluttet. Ved dette Havneanlæg fik Vestre Gasværk ca. 1120 løb. Fod Bolværk med 20 Fod Vand. I 1859 indkøbtes en Grund Vest for Værket, og denne Grund erhvervedes i Forbindelse med, hvad der er indvundet ved Opfyldninger i Kalvebodstrand, bragte Gasværkets Areal ved Udgangen af 1879 op til ca. 177,000 □ Alen. I 1890 erhvervedes yderligere ved Køb af nogle ved Ny Stormgade beliggende Grunde Matr. Nr. 656 og Matr. Nr. 723, et nyt Areal, men ved nævnte Gades Regulering i 1898 maatte Gasværket afgive en Strimmel af sin Grund, idet den hidtilværende Mur mod Gaden nedbrødes og erstattedes med en i den ny Gadelinie opført Mur. Terrainet mod Kalvebodstrand er i de senere Aar ved Anlægget af den ny Godsbanegaard undergaaet store Forandringer, idet den i Aaret 1876 fuldførte Gasværkshavn i Aarene 1897—98 er bleven tilfyldt. Vestre Gasværk har derefter faaet anvist en ca. 1120 Fod lang

Vesterbrogade Nr. 66, Aar 1880.

Fot. „Før og Nu“.

Vesterbrogade Nr. 66, Aar 1919.

Vesterbrogade Nr. 65, Aar 1902, nedbrudt samme Aar.

Vesterbrogade Nr 67, nedbrudt 1902.

Over dennes og Naboejendommens Grund (Nr. 65, som ses paa ovenstaaende Billed) anlagdes Ejendomskomplekset „Westend“.

Bolværksstrækning i den ny Gasværkshavn. Af det Areal, som indvandt ved ovennævnte Tilfyldning af Gasværkshavnen, blev der tillagt Gasværket det Areal, som tidligere optoges af det saakaldte „Svajebassin“, og naar Hensyn tages til dette Areal samt til det Areal, som er afgivet til Regulering af Sønderboulevard, har Vestre Gasværk ved Udgangen af 1902 et Areal af ca. 188,000 □ Alen-

Gasværket ejer 8 Gasbeholdere med et samlet Rumfang paa 1,660,000 Kubikfod, af disse stammer de 2 fra Værkets Anlæg, medens de andre er byggede i Aarene 1858, 1859, 1866, 1868, 1874 og 1877.

Der findes paa Værket 2 Retorthuse, det ældste, som opførtes ved Gasværkets Anlæg, var 90 Alen langt og 26 Alen bredt og forsynet med en 76½ Al. høj Skorsten. I 1859 byggedes en Forlængelse paa 113 Al. til Retorthuset, med en ca. 60 Al. høj Skorsten, og i 1866—67 ombyggedes den søndre Ende af det i 1859 opførte Kulhus til Retorthus, som forsynedes med en ca. 50 Al.

afskildret Rum for et Laboratorium og et Prøvegasværk, medens der i den vestlige Ende er Smedeværksteder. Ved Gasværkets Anlæg opstilledes 4 smaa Rensere, indrettede til Rensning med Kalk, og i 1858 opstilledes 4 større Rensere, der indrettedes til Rensning med Myremalm. I 1861 kasseredes de 4 ældste Rensere, og i Stedet for dem opstilledes 4 af samme Størrelse og Art som de i 1858 opstillede.

Det nye Rensehus som ved Værkets Anlæg var bestemt til Kulhus og som ogsaa i nogle Aar benyttedes som saadant, blev i 1867 omdannet til Opstilling af de Apparater, som nu findes i det I 1901—2 forsynedes Bygningen med en Forlængelse, hvori opstilledes 4 Rensere med tilhørende hydrauliske Apparater til Rensernes Skiftning.

Af Bygninger findes fremdeles Maalerhuse, hvori er anbragt Stationsmaalere hvoraf findes 5, af hvilke de 4 bruges til Maaling af Kulgas og 1 til Maaling af Vandgas — samt Regulatorhus og Bygninger til Kontorer og Beboelse og endelig Koksknuse-

Ejendomskomplekset „Westend“, som opførtes paa Grunden af de paa foregaaende Side viste Bygninger, Vesterbrogade 65 og 67.

høj Skorsten, og der indrettedes en Folkestue til Retorthusmandskabet. I 1874 fortsattes med Omdannelsen af dette Kulhus, og der opførtes yderligere 2 Skorstene, hvoraf den ene er 50 Al. og den anden 55 Al. høj. I 1876 opførtes 2 nye 45 Al. høje Skorstene. I 1882 nedbrødes 2 ældre Ovnafdelinger i Retorthusets vestre Ende, og paa den derved indvundne Plads indrettedes en Ammoniakfabrik til Fremstilling af svovlsur Ammoniak, hvorved Gasvandet udnyttedes. I 1891 opstilledes Apparater til Centrifugering af Tjære (Udskilning af Vand fra Tjæren). I 1892 nedbrødes endnu 2 af de ældste Ovnafdelinger for at give Plads til et Vandgasværk. Dette Retorthus tjener nu nærmest som Reserve for det i 1884—86 opførte nye Retorthus. Dette er indrettet til 4 Ovnafdelinger med Generatorfyring. Det er en grundmuret Bygning, som har en Længde af 116 Al. og en Bredde af 57 Al. og er forsynet med 4 Skorstene 50 Al. høje. I hele Retorthusets Længde findes en Kælder med Adgang til Generatorerne.

Endvidere findes 2 Rensehuse, hvoraf det ældste, der opførtes ved Gasværkets Anlæg, er 100 Al. langt og 17 Al. bredt. I denne Bygning er 2 Rensesystemer opstillede, og i dens østlige Ende er

værket, som er opført i 1896—97. Selve Knuseværket, som kan knuse ca. 300 Tdr. Koks pr. Time, bestaar af 2 Knusemaskiner med tilhørende Sigter og Maaleapparater, og hver af disse Maskiner drives af en Dampmaskine. Koksene løftes af 2 hydrauliske Elevatorer, som foruden at bringe Koks til Knusemaskinerne tillige bruges til at føre Koksene til Lageret. Der er derfor i Forbindelse med Koksknuseværket opført en Bro over den Del af Pladsen, som er Koksknuseværket nærmest og som bruges som Lagerplads for Koks.

Endelig vil vi kortelig omtale Værkets Kullosningsapparater.

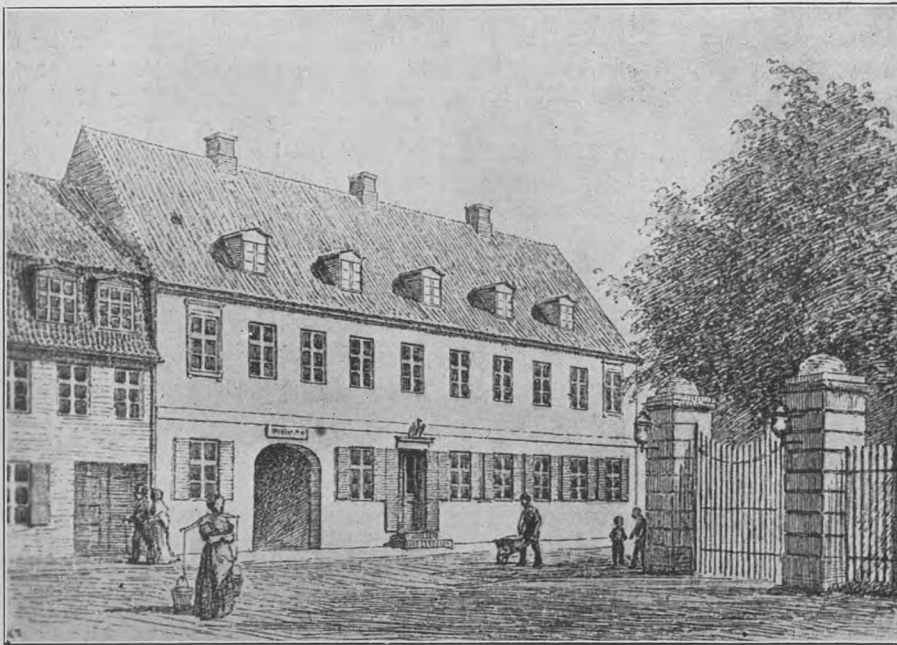
I 1893 opstilledes ved Gasværkets Bolværk 2 amerikanske Kulkraner samt 4 automatiske Baner til Kullenes Transport ind i Kulhusene, og i Aarene 1898 foretoges en Forandring af Kullosningsanlægget, foranlediget ved Godsbanegaardens Anlæggelse. De to nævnte Kulkraner nedreves og 3 nye af Jern opstilledes paa et ca. 300 Al. langt Spor, som løber langs Gasværkets ny Bolværk ved Kalvebod Brygge, og indenfor dette Kranspor er bygget en Bro, som ved Broer over Kalvebod Brygge, Godsbanegaarden og Reventlowsgades Forlængelse er sat i Forbindelse

med Vestre Gasværk, paa hvis Grund disse Broer fortsættes ved en Bro, som føres forbi Kulhusets sydlige Gavl. Paa disse Broer er etableret en Kabelbane, hvorpaa de af Kulkranerne opløse Kul transporteres til Gasværket i 2 Tons Vogne. Disse Kabelvogne drives af en Kabelmaskine, som er opstillet i en mindre

Bygning paa Godsbanegaardens Terræn, og Dampen til denne Maskine saavel som til Kulkranernes Dampspil leveres fra 2 Vandrørskedler, som er opstillede i en Bygning paa Kalvebod Brygge. Kraneporet har en Sporvidde af 21 Fod. Dampspillene fra de 2 gamle Kulkraner, som stod ved Gasværkets gamle Bolværk (se Billedet Side 265) er benyttede i 2 af de ny Kraner, medens den 3die har nyt Dampspil. Broen langs Kraneporet er 320 Al. lang, 13 Al. bred og 9 Al. høj, og har ved den vestlige Ende en Udvidelse for at give Plads for en Sporsløjfe som forbinder Kabelbanens Tur- og Returspor. Broen over Kalvebod Brygge, som har Stigning mod Godsbanegaarden danner en Vinkel, hvoraf det ene Ben er 78 Al. og det andet 32 Al. langt; den er 10 Al. bred og har en gennemsnitlig Højde af $9\frac{1}{2}$ Al. Broen over Godsbanegaarden har Stigning mod Gasværket, den er 402 Al. lang, 10 Al. bred og

Kabelbanens Tur- og Returspor. — Værkets Dampkedler, Maskiner og Exhaustorer, som oprindeligt havde Plads i det ældre Rensehus, blev i 1867 flyttede til de for disse i det ældste Kulhus indrettede Rum. De ældste af disse Apparater ere i Aarens Løb erstattede af nye, og deres Antal er efterhaanden forøget,

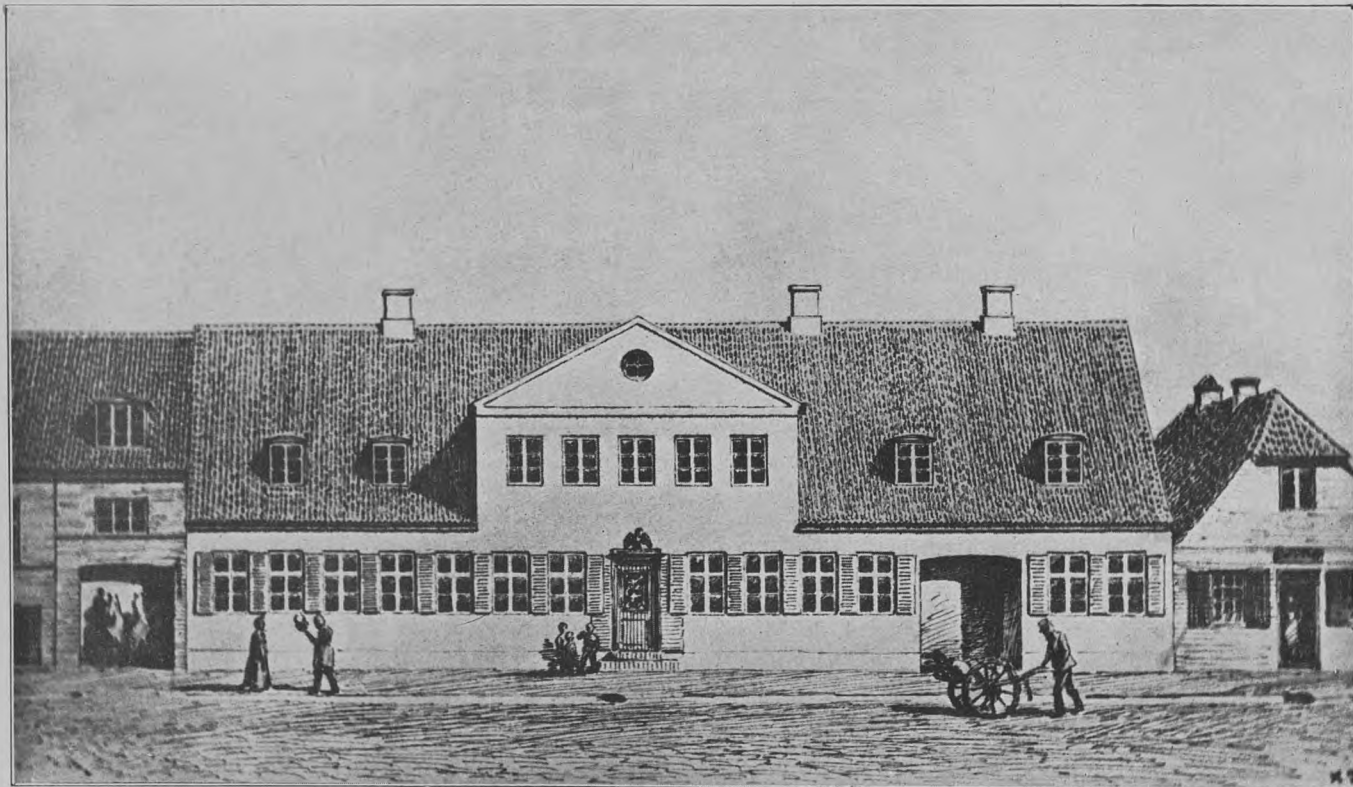
saa at Gasværket nu har 4 korniske Kedler med en Ildpaavirkningsflade af henholdsvis 312 □ Fod, 368 □ Fod, 432 □ Fod og 560 □ Fod, og 5 Exhaustorer med tilhørende Dampmaskiner, hvilke Exhaustorer som Maximum pr. Time kunne suge henholdsvis 30,000, 80,000, 80,000, 80,000 og 125,000 Kbfd. Gas. Foruden de ovennævnte Dampkedler har Gasværket 2 Vandrørskedler, som høre til Vandgasapparaterne og derfor omtales sammen med disse. 2 af Dampmaskinerne kan ved Hjælp af en Transmission drive 2 Gasvandspumper samt en Tjærecentrifuge.

„Vesterbros Apotek“ ved Jernporten (daværende Nr. 53), set fra Værnedamsvej 1805.

T. v. Vesterbrogade (daværende Nr. 53) senere Nr. 75, Hj. af Oehlenschlägersgade; denne Gade anlagdes over Apotekets Grund. Det lille Hus Nr. 75 staaer endnu temmelig uforandret. T. h. „Jernporten“, Indkørslen til Frederiksberg Alle.

I Maskinstuen er endvidere 2 selvregistrerende Trykmaalere opstillede. I 1882 opstilledes i den vestre Ende af det ældre Retorthus Apparater til Fremstilling af svovlsur Ammoniak. Der opstilledes oprindeligt 3 Destillationsapparater efter fransk Mønster, men disse er i 1890 og 1896 erstattede af 2 nye Apparater.

Vesterbrogade Nr 32 A — 1850 — (senere Nr. 72 og 74) opført 1771 af Michel Jensen Lindgreen.

I 1820'erne flyttede „Vesterbros Apotek“ fra Nr. 53 (se øverste Billed) hertil og lod Ejendommen indrette til Apotek. — I 1853 ombyggedes Nr. 72 og 74, og Apoteket har siden dette Aar haft Domicil i denne nyopbyggede Ejendom.

har en gennemsnitlig Højde af 14 Al. Broen over Reventlows-gades Forlængelse er 39 Al. lang, 10 Al. bred og gennemsnitlig 17 Al. høj. Broen paa Gasværket er 406 Al. lang, 10 Al. bred og 18 Al. høj. Denne Brostrækning har ved den vestlige Ende en Udvidelse for at give Plads for en Sporsløjfe, som forbinder

Til Fabrikationen af svovlsur Ammoniak hører endvidere 2 Gasvandspumper med tilhørende Gasvandsbeholdere, 2 Svovlsyrebeholdere af Bly med tilhørende Luftpumpe, en Tørrebakke og et Lagerrum for det færdige Produkt.

Vesterbrogade mellem Dannebrogsgade og Værnedamsvej i Aaret 1864.

Det første Hus til højre, hvoraf kun ses en smal Strimmel, er Nr. 68, — derefter kommer Huset Nr. 70, og ved Siden af dette ligger Nr. 72 (det ombyggede Vesterbros Apotek). Derefter ser vi Nr. 74 og endelig Nr. 76, som endnu ikke er nedrevet. Det sidste Hus i Rækken er Nr. 82 (Hj. af Værnedamsvej). Rendestene i 1860'erne var som bekendt baade brede og dybe, da de foruden Regnvand ogsaa optog Spildevand fra Ejendommene, samt Blod og Vand fra de talrige Slagterier, som fandtes paa Vesterbro.

Samme Parti — 1919 — som paa ovenstaaende Billed.

Jesu Hjertes Kirke i Stenosgade

(se Billederne Side 236 og 237) er opført 1893—95, (Grundstenen blev nedlagt $\frac{12}{4}$ 1893, indviet $\frac{3}{11}$ 1895) efter Tegning af Arkitekt F. Wipfler, af Skt. Knuds Stiftelse, som ejer den. Den er bygget i gammel gotisk Stil paa Granitsokkel af røde Mursten, med Tuf i Vinduernes Stæværk, og bestaar af 3 Skibe med Korsarme, som kun springer lidt frem over Sideskibene. Hovedfacaden ud mod Gaden bestaar af Vestgavlen, svarende til Midtskibet, Taarnet med Spir (162 Fod højt) svarende til det sydlige, og et Trappehus, svarende til det nordlige Sideskib. Taarn og Trappehus forbindes ved en Gang, der danner Forhal.

Apostelkirken i Saxogade

er opført 1899—1901 (Grundstenen nedlagt $\frac{8}{12}$ 1899, indviet $\frac{24}{11}$ 1901) efter Tegning af Professor V. Koch af det københavnske Kirkefond for ca. 120,000 Kr. foruden Grunden ca. 50,000 Kr. Den er i frit behandlet romansk Stil af røde Mursten og bestaar af et til Gaden vendende 30 Fod bredt Murparti, som har samme Højde som Gadens Huse, og i hvis Midte hæver sig et 114 Fod højt Taarn med Pyramidespir, dækket af grøntglaserede Skælstens; i Muren en lille Taarndør med Stenkor over og paa hver Side en granitindfattet, rundbuet Indgang, hvoraf den ene fører ind til Gaardspladsen, den anden gennem en hvælvet Kloster-

Saxogade — 1919 — set fra Vesterbrogade.
Apostelkirken.

Midtskibet er til Gesimsen 48 Fod, til Tagryggen 69 Fod. Det stemningsfulde Indre har hvælvede Lofter og i Sideskibene Pulpiturer, som fortsættes i Korsskibet og forbindes ved Orgeltribunen over Hovedindgangen. Midtskibet er 114×27 Fod og 47 Fod højt. Tværskibet er over 65 Fod langt, Sideskibene over 13 Fod brede.

Flisegulvet danner nogle Steder Tæpper, andre Steder er der indlagt allegoriske Figurer. I Koret, Korsskibet og ved Mariaalteret er der pragtfulde Glasmalerier efter Tegning af Professor Müller i Düsseldorf. Af de 3 Altre (Borde af Sandsten, hvilende paa Kapitæler og sorte Marmor søjler) er Hovedalterets Tavle et Fløjalter med en Jesu-Hjerte Statue i Midten og Helgenbilleder m. m. paa Fløjene.

gang til selve Kirken. Fra det brede, tøndehvælvede Hovedskib fører Rundbuer ind til de smalle hvælvede Sideskibe; over disse har Hovedskibet tredelte Vinduer, Væggene staa i røde Mursten, Hvælvingerne er hvide. Over de to Indgange er Orgelpulpeturet. Paa Alterbordet findes et stort Trækrucifiks af Aarsleff. Prædikestolen er af Mursten med Forsringer af Klæbersten, Døbefonten er af Klæbersten. Paa begge Sider af Alteret er der i Muren en Blinding med Granit søjle i Midten. I søndre Sideskib findes 5 af Professor Olrik malede Apostelbilleder, efter hvilke Kirken har Navn. Syd for Koret ligger et Præsteværelse og nord derfor 2 Sakristier, som ogsaa benyttes til Menighedsmøder. I Gaarden bag Taarnet ligger et lille Lighus.

DBT